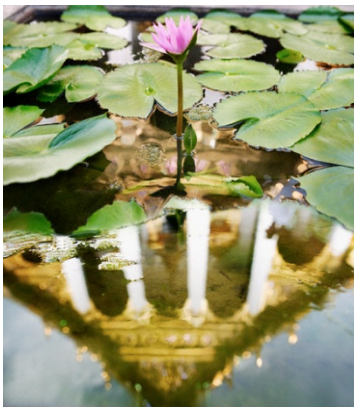

พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร มหาเถรเจ้า
(ลูกไก่เถื่อน)

บรมครูฝ่ายวิปัสสนาธุระ ประจำยุครัตนโกสินทร์ และพระธรรมทายาท
วัดราชสิทธิาราม วรวิหาร (พลับ)
ศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำยุครัตนโกสินทร์

พระประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน)
ยุคอยุธยา ยุคธนบุรี ยุครัตนโกสินทร์ และธรรมทายาท
พระครูสังฆรักษ์วีระ ฐานวีโร รวบรวม เรียบเรียง

พิมพ์เพื่อการเผยแพร่ พระกรรมฐานมัชฌิมา ของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน (สุก)
ที่ทำการสังคายนา ไว้ในรัชกาลที่ ๒ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔

หน้าปก พระรูปเหมือน สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรมหาเถร(สุก ใก่เถื่อน)

ประดิษฐาน ณ. วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐

ขึ้นพระกรรมฐาน ทุกวันพฤหัสบดี ที่คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม ซอยอิสราภาพ ๒๓

ตำบลดอนรูณ ๗ อำเภอบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ - โทรสาร ๐-๒๔๖๕-๒๕๕๒, ๐๘๕-๓๑๖-๒๕๕๒

พระประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน)
ยุคอุษยา ยุคธนบุรี ยุครัตนโกสินทร์ และธรรมทายาท
สารบัญ

พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร มหาเถรเจ้า.....	๑
คำปรารภ.....	๑๓
คำกลอนสรรเสริญสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน.....	๒๑
คำถวายนมัสการ.....	๒๒
ดวงประสูติสมเด็จพระสังฆราชใก่เถื่อน.....	๒๓
การนับเวลาสมัยอุษยา.....	๒๔
บทนำเรื่อง.....	๒๕
ทรงอุปัติพระคู่บารมี.....	๓๐
ประสูติกาล.....	๓๑
ทรงเจริญพระชันษา.....	๓๓
มารดาบิดา นำพระองค์ท่านไปฝากวัด.....	๓๖
ทรงกตัญญูต่อมารดา-บิดา.....	๔๓
ทรงอุปสมบท.....	๔๔
ทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาอย่างเป็นแบบ เป็นแผน.....	๔๖
ทรงได้สมาธิสองส่วน.....	๕๑
พระอริยเถรอาจารย์ สอนวิชาบังคับธาตุขั้น.....	๕๓
ทรงศึกษา วิชา คำเนนธาตุ ทำลายธาตุ.....	๕๘
พระอาจารย์สุกทรงเข้าสู่ กระแสแห่งพระนิพพาน.....	๖๕
ความอ่อน กลาง แก่ แห่งอินทรีย์ ๕ ในวิปัสสนา ของอริยบุคคล.....	๖๕

ธรรมที่พระ โสคาบันละ ได้เด็ดขาด.....	๖๓
ทรงบรรลुकทาคามี	๖๕
ทรงบรรลुकอนาคามี ตามลำดับขั้น	๓๐
พระอริยะเถรอาจารย์ สอนวิชาสลาขจิต	๓๑
พระครูรักจิตญาณ (สี) นำพระอาจารย์สุก	๓๒
พระอริยะเถรอาจารย์กล่าว เตือนพระสติ	๓๔
พระพุทธองค์ทรงพิจารณาสัตว์โลก เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า	๓๕
ทรงเข้าสอบทานพระบาลี.....	๘๒
ประวัติการศึกษา พระบาลีมูลกัจจายน์ ในสุวรรณภูมิ	๘๓
มูลเหตุรจนา พระคัมภีร์มูลกัจจายน์	๘๓
พระอริยะเถรอาจารย์ สอนเรื่องวงจรชีวิต	๘๓
พระอริยะเถรอาจารย์ วัดป่าแก้ว.....	๕๑
สอนพระอาจารย์สุก เขียนยันต์ มหาจักรพรรดตราธิราช.....	๕๑
แห่พระอาจารย์สุกไปวัดท่าหอข	๕๔
พระอาจารย์สุก ทรงเข้าสมาบัติ ๗ วัน	๕๘
การออกสัญญาจาริกธุดงค์ครั้งแรก	๑๑๑
พระอาจารย์สุก ทรงเริ่มทบทวนวัตรพระกรรมฐาน ก่อนออกสัญญาจาริกธุดงค์.....	๑๑๑
ทรงขึ้นรุกขมุล	๑๑๒
ทรงสมาทานธุดงค์.....	๑๑๓
วัตรเมื่อออกเดินธุดงค์	๑๑๔
วัตรปฏิบัติเมื่อเดินถึงชายป่า	๑๑๔
อรหันตแปดทิศ.....	๑๑๖
พระคาถาพระพุทธเจ้าสิบทิศ.....	๑๑๖
สวดเบิกอรุณ	๑๑๘

วัดรเมื่อห่มไตรจีวร	๑๑๘
วัดขณะออกบิณฑบาตร และ รับประทานอาหาร	๑๑๘
วัดเมื่อถอนกลด แก่สายกลดจากที่เก่าไปที่อื่น	๑๑๙
วัดเมื่อจะออกเดินไปที่อื่น	๑๑๙
ทรงทบทวนสมาธิ ก่อนออกกรุกขมูล	๑๒๐
ทรงออกกรุกขมูล ครั้งแรก.....	๑๒๑
ทรงพบพระอาจารย์ด้วงฉน ป่าดงพญาเย็น	๑๒๒
พบพระอริยเถรอาจารย์ ฉน ป่าทึบ เมืองสารวัน	๑๒๕
กรุงศรีสัตนาคณหุต (ล้านช้าง).....	๑๒๕
ทรงบำเพ็ญสมณะธรรมที่ถ้ำวัวแดง.....	๑๒๗
พบพระอริยเถรอาจารย์.....	๑๒๘
พระอริยเถรอาจารย์ สอนการปรับสภาพ	๑๒๙
พระอริยเถรอาจารย์ สอนเรื่องการกำหนดรู้จิต.....	๑๓๐
พบพระอริยเถรอาจารย์.....	๑๓๑
พระอริยเถรอาจารย์ สอนสลายจิต สลายกาย	๑๓๔
พระอริยเถรอาจารย์ สอนเรื่องจิต กับอารมณ์.....	๑๓๕
กายนุปีสสนา หมวดอานาปานสติ.....	๑๓๖
หมวดอิริยาบถ	๑๓๗
หมวดสัมปชัญญะ	๑๓๘
หมวดกำหนดสิ่งปฏิกุศล	๑๓๙
หมวดการกำหนดธาตุ	๑๔๐
หมวดกำหนดป่าช้าเก่า (นวลีวถิกา).....	๑๔๐
เวทนานุปีสสนา สติปฏิฐาน	๑๔๒
จิตตานุปีสสนา สติปฏิฐาน.....	๑๔๓

ชิมมานุสสนา สติปัญญา ๑๔๔	๑๔๔
หมวดนิเวศน์ ๑๔๔	๑๔๔
หมวดชั้นห้า ๑๔๕	๑๔๕
หมวดอายตนะ ๑๔๖	๑๔๖
หมวดคโพนงค์ ๓ ๑๔๖	๑๔๖
หมวดสังข์ ทุกขอริยสังข์ ๔ ๑๔๘	๑๔๘
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์ ๑๕๒	๑๕๒
พระอริยเถรอาจารย์สอนเรื่องตัดขั้น ๑๕๔	๑๕๔
ทรงทบทวนวิชา ต่างๆ ๑๕๗	๑๕๗
พบพระเถรอาจารย์แลกเปลี่ยนวิชา ๑๕๗	๑๕๗
ญาติโยมขอพรให้พระองค์ท่าน ๑๕๘	๑๕๘
พระอาจารย์สุก ทรงเป็นขวัญกำลังใจ ๑๖๐	๑๖๐
ทรงตั้งพระทัยถวายชีวิต อยู่วัดท่าข่อย (ท่าหอย) ๑๖๒	๑๖๒
พระอาจารย์สุก ออกจากวัดท่าข่อย ๑๖๒	๑๖๒
ทรงเก็บซ่อนของสำคัญของพระบูรพาจารย์ ๑๖๓	๑๖๓
พบพระอริยเถรอาจารย์ณ ป่าคำ เมืองสุรินทร์ ๑๖๔	๑๖๔
พบพระภิกษุเถรวุฒาจารย์ กลางมรรคา ๑๖๕	๑๖๕
ถึงวัดพลับร่าง ๑๖๖	๑๖๖
กลับวัดบ้านเกิด ๑๗๔	๑๗๔
ถึงบ้านเกิด ๑๗๕	๑๗๕
ถึงวัดท่าข่อย (ท่าหอย) ๑๗๖	๑๗๖
ทรงปั้นบาตรดิน เผาขึ้นใช้เอง ๑๗๗	๑๗๗
ไม่ทรงฉันหมาก ฉันอาหารมือเดียว ๑๗๗	๑๗๗
ทรงสมมุติสีมา ทำการอุปสมบท ๑๗๗	๑๗๗

พวกคหบดีสร้างโบสถ์ วัดท่าข่อย.....	๑๗๘
ถวายพระอาจารย์สุก.....	๑๗๘
ความสงบวิเวก ที่วัดท่าข่อย ยุคธนบุรี.....	๑๗๙
ทรงออกบิณฑบาตร ฟังกรงเก่า.....	๑๗๙
น้ำตาลกลายเป็นเกลือ.....	๑๘๐
วัดท่าข่อย เปลี่ยนชื่อเป็นวัดท่าหอย.....	๑๘๐
คลองบ้านท่าข่อย เปลี่ยนชื่อเป็นคลองคูจาม.....	๑๘๑
ทรงออกสัญจรจาริกธุดงค์ ครั้งที่ ๒.....	๑๘๑
พบพระภิกษุเถรวุฒปรมาจารย์ณ ป่า เมืองกำแพงเพชร.....	๑๘๒
ท่านได้รับนิมนต์เข้า เมืองลับแล.....	๑๙๔
พระอาจารย์สุก บิณฑบาตรกุขเทวดา.....	๑๙๖
พระเถรวุฒาจารย์ ประสิทธิ์ พระคาถา ไก่เถื่อน.....	๑๙๗
บุญลิริ เกิดแก่ พระอาจารย์สุก.....	๒๐๑
ความเป็นมา ไม้เท้าไผ่ยอดตาล.....	๒๐๘
ทรงพบพระคาถาวาณี.....	๒๐๙
ธรรมที่เป็นบาปอกุศล เจตสิก ๑๔ ตัว.....	๒๑๒
กิจกรรมที่ทรงทำ ขณะอยู่ที่วัดท่าหอย.....	๒๑๖
สหายธรรมพระอาจารย์สุก จาริกมาวัดท่าหอย.....	๒๑๗
พระอาจารย์สุก บรรพชา-อุปสมบท สัทธวิहारิก.....	๒๑๙
อุปสมบท พระอาจารย์จิต.....	๒๑๙
อุปสมบท พระอาจารย์ฮั่น.....	๒๒๑
อุปสมบทพระอาจารย์กัน.....	๒๒๒
อุปสมบทพระอาจารย์มาก.....	๒๒๓
อุปสมบท พระอาจารย์ขาม.....	๒๒๔

อุปสมบทพระอาจารย์เต็ม	๒๒๔
อุปสมบทพระอาจารย์ไป่.....	๒๒๕
พบสหัชกรรมเมืองพิจิตร พระอาจารย์แก้ว	๒๒๕
พบสหัชกรรมเมืองพิษณุโลก พระอาจารย์ด้วง	๒๒๖
รายพระนาม รายนาม อดีตพระอธิการวัดท่าหอย.....	๒๒๗
ยุคอุชยา.....	๒๒๗
ยุคธนบุรี.....	๒๒๘
ยุครัตนโกสินทร์.....	๒๒๘
พระอาจารย์สุก ทรงทราบวิชาการทางจิตศาสตร์	๒๒๙
ทรงทราบอุปเท่ห์.....	๒๓๐
ทรงทราบวิชาสุรยกลา จันทกลา	๒๓๒
ทรงทราบวิชาการเจริญธาตุกรรมฐาน	๒๓๓
ทรงทราบวิชา ทำปรอทกรอ	๒๓๔
ทรงทราบวิธีทำคัมภีร์ กระสุนคต	๒๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก.....	๒๓๘
พบพระอาจารย์สุก ครั้งแรก.....	๒๓๘
สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ.....	๒๔๑
พบพระอาจารย์สุก เป็นครั้งที่ ๒	๒๔๑
สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกพบพระอาจารย์สุก.....	๒๔๒
สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯทรงมหาปราบดาภิเษก	๒๔๔
สร้างกรุงรัตนโกสินทร์	๒๔๔
โปรดเกล้าฯให้ อาราธนาพระอาจารย์สุก.....	๒๔๖
ขบวนเรือพระอาจารย์สุก.....	๒๕๐
ถึงวัดสระแก (วัดสระเกศ).....	๒๕๐

ทรงตั้งอุณาจาริก มาวัดพลับร่าง.....	๒๕๑
เสียงปรืด ที่วัดพลับร่าง.....	๒๕๒
รุกข์เทวดามากกราบนมัสการ พระอาจารย์สุก.....	๒๕๔
พระอาจารย์สุก ทรงแผ่เมตตา.....	๒๕๖
ทรงมีพระฉายานามว่า ไก่เถื่อน.....	๒๕๘
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.....	๒๖๐
เสด็จพระราชดำเนินมา ทรงกราบนมัสการพระอาจารย์สุก.....	๒๖๐
ลำดับที่ประทับนั่ง และที่นั่งในสมาคมนั้น.....	๒๖๑
ถวายพระพร ขออยู่วัดพลับ.....	๒๖๓
พระเจ้าอยู่หัวทรงแคลง พระราชหฤทัย.....	๒๖๖
เสด็จมากกราบนมัสการพระอาจารย์สุก.....	๒๖๗
ทรงแต่งตั้ง พระอาจารย์สุก.....	๒๖๘
เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร.....	๒๖๘
สำเนาแต่งตั้ง.....	๒๖๙
สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร เสนาสนะสงฆ์.....	๒๗๒
ถวายพระญาณสังวรเถร.....	๒๗๒
สมมุติพิภทเสมา บรรพชา-อุปสมบท.....	๒๗๒
ธรรมเนียม พระภิกษุอรุณวาสี.....	๒๗๓
การก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดพลับ.....	๒๗๓
เกิดประเพณีนำบาตรเข้าวัง.....	๒๗๕
ทรงฉันมือเดียว ไม่ทรงฉันหมาก.....	๒๗๖
ขึ้นพระกรรมฐานใหญ่.....	๒๗๗
พระเถร มหาเถรทยอยเดินทางเข้ามา.....	๒๗๘
คณะของพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า)ศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร.....	๒๘๐

คณะสงฆ์วัดราชบูรณะ (วัดเลียบ)ศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร	๒๘๓
พระเทพโมลี(เถื่อน) วัดหงส์ทรงมาเป็นศิษย์ พระญาณสังวรเถร	๒๘๕
อดีตพระอธิการวัดพลับ ครั้งปลายอยุธยาмаวัดพลับ	๒๘๖
อันเดวาลิก ของพระญาณสังวรเถร.....	๒๘๘
เดินทางมาช่วยรับภาระธุระบอกพระกรรมฐาน	๒๘๘
คณะพระมหาศรี พระกลั่น พระขุนมาจากวัดตองปุ(ชนะสงคราม).....	๒๙๐
อันเดวาลิก รุ่งสุดท้าย วัดท่าหอยมาช่วยพระญาณสังวรเถร	๒๙๓
สหายธรรม วัดท่าหอยจาริกมา เยี่ยม พระญาณสังวรเถร	๒๙๓
สามเณรโตมาขอศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร	๒๙๔
พระอาจารย์กรรมฐาน ยุคแรกของวัดพลับ	๒๙๕
พระมหาเถรที่ทรงมาปรีกษา.....	๒๙๖
พระธรรมทายาท ที่พระญาณสังวรเถร	๒๙๘
ทรงอุปสมบท ที่วัดพลับ	๒๙๘
พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงหกลึกเร้น	๒๙๘
พระญาณสังวรเถร ทรงติดตามผลของพระภิกษุที่ศึกษาพระกรรมฐานจบแล้ว	๒๙๙
คำสอนของพระญาณสังวรเถร	๓๐๐
พระราชพิธีจักรพรรตราชาภิเษก.....	๓๐๑
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศีล.....	๓๐๑
พระญาณสังวรเถร ถวายเครื่องราชูปโภค	๓๐๒
พระญาณสังวรเถรแผ่สมาธิจิตทำน้ำพระพุทธมนต์ และสร่งน้ำมูรธาภิเษก.....	๓๐๓
เถื่อนพระญาณสังวรเถรเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่	๓๐๓
ของพระราชทาน คราวตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่	๓๐๖
สมโภชกรุงครั้งแรกถวายของที่ระลึกพระญาณสังวร	๓๐๖
ผูกพัทธสีมา วัดพลับ	๓๐๗

ทรงบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์องค์แรก	๓๐๗
รัชกาลที่ ๑ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปรึษา	๓๐๗
พระญาณสังวร ขอพระสงฆ์ไปครองวัดโมลีโลก	๓๐๗
พระญาณสังวร ทรงจารหนังสือมูลกัจจายน์	๓๐๘
พระมหาศรี ไปครองวัดโมลีโลก	๓๐๘
พระญาณสังวรทรงเป็น พระราชอุปัชฌาย์	๓๐๘
ขรัวदारอด คัดลอก คัมภีร์มูลกัจจายน์	๓๑๑
นิพนธ์คัมภีร์พระกรรมฐาน ภาคปริยัติ	๓๑๑
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ เสด็จมากรรมฐานที่วัดพลับ	๓๑๓
พระญาณสังวรถวายพระอรหันต์	๓๑๓
กรมพระราชวังบวรฯมหาสุรสิงหนาท ทรงผนวช	๓๑๕
ทรงป็นพระพุทธรูป	๓๑๖
สร้างพระตำหนักจันทร์ ตำหนักเก็งเงิน	๓๑๗
สร้างหมู่กุฏิทรงไทย	๓๑๗
กรมพระราชวังบวรฯเข้าพระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก	๓๒๒
ทรงศีลที่วัดพลับก่อนเข้า พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษกห่าราตรี	๓๒๒
สถาปนาพระญาณสังวร	๓๒๖
สำเนาแต่งตั้ง	๓๒๗
ของพระราชทานถวาย สมเด็จพระญาณสังวร	๓๒๘
ของพระราชทานพิเศษ	๓๒๘
พระถานานุกรมสมเด็จพระญาณสังวร	๓๒๘
การบิณฑบาตของสมเด็จพระญาณสังวร เมื่อทรงชราภาพ	๓๓๔
ปรากฏพระนามสมเด็จพระธาตุ	๓๓๔
ดวงพระเนตร มีความใสบริสุทธิ์ พระกายมีพระฉวีขาวเนียนผ่องใน	๓๓๕

รุกขเทวดา มาฟังสมเด็จพระญาณสังวร.....	๓๓๕
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงขอพระบรมราชานุญาต.....	๓๓๖
สมเด็จพระญาณสังวร ทรงสำเร็จอิทธิวิद्या.....	๓๓๗
เจริญการเข้าสู่สัญญา ลหุสัญญา.....	๓๓๗
สมเด็จพระญาณสังวรทรงโปรดสัตว์โลก.....	๓๓๘
สมเด็จพระญาณสังวรเป็นกำลังสำคัญในการปราบอหิวาตกโรค.....	๓๔๑
รัชกาลที่ ๒ เสด็จพระราชดำเนินมานิมนต์ สมเด็จพระญาณสังวร.....	๓๔๒
อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวรขึ้นเป็น.....	๓๔๔
สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวรขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราช.....	๓๔๖
สำเนาสถาปนา.....	๓๔๖
สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน.....	๓๔๖
เครื่องประกอบสมณะศักดิ์.....	๓๔๗
ทรงประทานผ้าไตรจีวรแก่ ให้แก่ข้าราชการ และญาติโยม.....	๓๔๘
ถานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน).....	๓๕๑
ถานานุกรม พระครูวิปัสสนา.....	๓๕๑
พระองค์ทรงแต่งตั้ง ณ. วัดราชสิทธิาราม สองรูป.....	๓๕๑
ทรงสร้างพระอรหังฉลอง.....	๓๕๓
ลำดับชั้นพระราชาคณะสมัยรัตนโกสินทร์.....	๓๕๔
ตำแหน่งพระราชาคณะ ในสมัยรัตนโกสินทร์.....	๓๕๕
สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงเป็นองค์ประธาน.....	๓๖๐
ชุมนุมพระสงฆ์สังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ(พ.ศ. ๒๓๖๔).....	๓๖๐
ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช.....	๓๖๑
พระกรรมฐานมีสองภาค.....	๓๖๒
ประชุมสงฆ์ กระทำสังคายนา.....	๓๖๓

พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ	๓๖๓
ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานสังฆกัตเครื่องสมณะบริวาร	๓๖๖
ลำดับแห่งการศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ	๓๗๐
วิธีการบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ	๓๗๒
แบบดั้งเดิม.....	๓๗๒
ทรงแต่งตั้งพระอาจารย์.....	๓๗๒
สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงพระประชวร	๓๗๒
เสด็จเยี่ยมพระอาการ สมเด็จพระสังฆราช.....	๓๗๓
สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อนทรงมอบไม้เท้าของสำคัญแก่ พระเจ้าอยู่หัว.....	๓๗๓
ทรงบิณฑบาต ทำวัตรสวดมนต์ครั้งสุดท้าย ก่อนสิ้นพระชนม์	๓๗๔
ตั้งบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ).....	๓๗๗
ปะขาวจันทร์ มาวัดพลับ	๓๗๘
การหล่อ พระรูปสมเด็จพระใก่เถื่อน.....	๓๗๘
ทำพระเมรุที่ ท้องสนามหลวง.....	๓๗๙
ขบวนแห่พระศพ	๓๗๙
พระราชทานเพลิง	๓๘๐
พระราชทานพระโกศทองใหญ่ ทรงพระศพ	๓๘๑
จดหมายเหตุในห้องพระอัครกษณ์.....	๓๘๒
พระโกศทองใหญ่ ทรงพระบรมศพ และพระศพ	๓๘๒
การแบ่งพระอัฐิธาตุ และพระอังคาร	๓๘๓
ของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน	๓๘๓
ปะขาวจันทร์ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา และอุปสมบท	๓๘๔
ปัจฉิมบท.....	๓๘๖
อริยวงศ์ ๔	๓๘๖

องค์ธรรมที่ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อนทรงปฏิบัติ.....	๓๘๖
ภาคผนวก.....	๓๘๗
จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๔.....	๓๘๗
ประวัติพระธรรมทนายาทเรียงตามลำดับมรณภาพก่อน-มาหลัง	๓๘๘
พระธรรมทนายาทผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ.....	๓๘๘
ของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน).....	๓๘๘
ประวัติพระครูกิจจานุวัตร(สี)	๓๘๘
ประวัติพระปัญญาภิษารเถร (สุก).....	๓๘๙
ประวัติพระญาณโพธิ์เถร (ขาว)	๓๘๙
ประวัติพระวินัยรักจิต (ฮั่น).....	๓๘๙
ประวัติ พระพรหมมุนี(จิต).....	๓๘๙
ประวัติพระครูวินัยธรรมกัน.....	๔๐๘
ประวัติพระเทพโมลี (กลั่น)	๔๑๐
ประวัติพระญาณวิสุทธเถร (เจ้า).....	๔๑๖
ประวัติพระญาณ โกศลเถร (มาก).....	๔๑๘
ประวัติพระปิฎก โกศลเถร (แก้ว).....	๔๒๑
ประวัติพระญาณสังวร (ด้วง).....	๔๒๓
ประวัติพระญาณ โกศลเถร(รุ่ง).....	๔๓๗
ประวัติพระญาณสังวร.....	๔๔๐
ประวัติพระโยคากิรัตเถร	๔๔๔
ประวัติพระอมรเมธาจารย์.....	๔๔๖
ประวัติพระสังวรานุวงศ์เถร	๔๔๗
ประวัติพระสุธรรมธีรคุณ	๔๕๐
ประวัติพระอมรเมธาจารย์.....	๔๕๑

ประวัติพระสังฆราชญาณสังวร ๔๕๒	๔๕๒
ประวัติพระมงคลเทพมุนี..... ๔๕๖	๔๕๖
พระสังฆราชญาณสังวร (ชุ่ม)..... ๔๕๘	๔๕๘
ประวัติพระสังฆราชญาณสังวร ๔๖๒	๔๖๒
พระราชวิสุทธิญาณ ๔๖๓	๔๖๓
พระราชสังฆวิสุทธิ..... ๔๖๔	๔๖๔
(พระธรรมสิริชัย)..... ๔๖๔	๔๖๔
พระธรรมรัตนวิสุทธิ ๔๖๕	๔๖๕
พระครูสังฆสมาธิวัตร..... ๔๖๖	๔๖๖
พระครูญาณสิทธิ..... ๔๖๘	๔๖๘
พระครูปัญญาวุฑฒ ๔๗๐	๔๗๐
ทำเนียบการศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ..... ๔๗๑	๔๗๑
ทำเนียบยุคพระญาณสังวร (ดั่ง)..... ๔๗๔	๔๗๔
ทำเนียบ ยุคพระญาณสังวร(บุญ) ๔๗๕	๔๗๕
ทำเนียบ ยุคพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ)..... ๔๗๖	๔๗๖
ทำเนียบ ยุคพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม)..... ๔๗๘	๔๗๘
ทำเนียบ ยุคพระสังฆราชญาณสังวร(ชุ่ม)..... ๔๘๐	๔๘๐
ทำเนียบ ยุคพระครูสังฆสมาธิวัตร (แป๊ะ)..... ๔๘๒	๔๘๒
ทำเนียบ ยุคพระครูญาณสิทธิ (เชื้อ) ๔๘๓	๔๘๓
ทำเนียบ ยุคครูปัญญาวุฑฒ (ลำอ่างค์)..... ๔๘๓	๔๘๓
บัญชีนิจพัทธวาทพระสงฆ์..... ๔๘๔	๔๘๔
สมัยพระญาณ โยคาภิรัตเถร (มี) รัชกาลที่ ๓..... ๔๘๔	๔๘๔
ศรีพระสงฆ์รับนิจพัทธ เดือน ๖ ปีขาล สำฤทธิศก (๑๑)..... ๔๘๔	๔๘๔
ศรีนิจพัทธวาทสงฆ์ เดือน ๘-๙-๑๐ รัชกาลที่๔ ๔๘๕	๔๘๕

สมัยพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ).....	๔๘๕
บัญชาวินิจฉัยพิทกาวายพระสงฆ์.....	๔๘๖
สมัยพระสังฆราชญาณสังวร(เมฆ) รัชกาลที่ ๔.....	๔๘๖
บรรณานุกรม	๔๘๘

คำปรารภ

การศึกษา พระประวัติสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง (สุก) หรือสมเด็จพระญาณสังวรมหาเถรเจ้า องค์บรมครูวิปัสสนาจารย์ ประจำยุครัตนโกสินทร์ องค์ปฐมเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิาราม (พลับ) นี้ ได้คุณประโยชน์ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ได้ทราบความเป็นมาของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ฝ่ายเถรวาท ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวก ที่ได้วางหลักพระธรรมวินัย และธรรมเนียมปฏิบัติ เป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งตติยสังคายนา และนับถือแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลังกา ลาว และกัมพูชา และพระอาจารย์ผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตั้งแต่พุทธกาล มาจนถึงยุคของสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง(สุก) หรือสมเด็จพระญาณสังวรมหาเถรเจ้า อีกทั้งจะได้ทราบถึงความเลื่อม และความเจริญ ของพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ ของแต่ละยุค

๒. ได้ทราบความเป็นมาของหลักการเจริญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตามแบบอย่างหินยาน ฝ่ายเถรวาท ที่นักปราชญ์ราชบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ แต่โบราณกาล และที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมกันสังคายนาสืบทอดบุคคลไว้ ในปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

๓. ได้ทราบแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ ตั้งแต่พุทธกาล มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ ว่าการศึกษาคันถธุระ วิปัสสนาธุระ มีความเป็นมาอย่างไร

๔. ได้ทราบถึงพระประวัติความเป็นมา ทั้งการศึกษาคันถธุระ วิปัสสนาธุระ วัตรปฏิบัติ และชีวประวัติ ของสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง (สุก) หรือสมเด็จพระญาณสังวรมหาเถรเจ้า ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไว้ เป็นแนวทางการศึกษาปฏิบัติ ของพระสงฆ์ในปัจจุบันอีกด้วย

สมเด็จพระสังฆราชใกล้เคียง (สุก) วัดราชสิทธิาราม หรือที่โบราณเรียกกันในนามว่า “วัดพลับ” นั้น ทรงมีพระเกียรติคุณแผ่ไพศาลไปทั่วสารทิศว่า “ทรงเชี่ยวชาญวิปัสสนาธุระอย่างดีเลิศ” ตลอดยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์เพราะพระองค์ท่านได้นำหลักการปฏิบัติ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาจากกรุงศรีอยุธยาแล้วทรงสั่งสอน ศิษยานุศิษย์ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ผู้มีศรัทธาในการบำเพ็ญภาวนาวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นผู้มีบุญญาธิการที่คู่ควรกัน ณ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) แห่งนี้ เป็น

การสืบทอดแนวทาง พระสุปฏิปันโน ไว้เป็น มรดกธรรม ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ สืบไป

สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน(สุก) ได้ทรงถวายนวทศวรรษปฏิบัติพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับเบื้องต้น ๓ ห้องแรกคือ พระปิตุทธมहा พระยุคธรรมหก พระสุข สมานธรรมสอง แต่พระเจ้าแผ่นดินไทยถึง ๔ รัชกาล คือ

๑.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ครั้งเสด็จ มาทรงทบทวนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เมื่อประมาณปี พระพุทธศักราช ๒๓๓๖

๒.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เมื่อครั้ง ทรงผนวช ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๑ ครั้งดำรงพระราชอิสริยยศเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวง อิศรสุนทร(ฉิม)

๓.พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่๓ ครั้งทรงผนวช และทรงจำ พรรษาที่วัดราชสิทธิาราม ๑ พรรษา ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๑ ครั้งดำรงพระราช อิสริยยศเป็น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์

๔. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชเป็นสามเณร (พ.ศ. ๒๓๖๐) ครั้งดำรงพระราชอิสริยยศเป็น พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงผนวชทั้งสามพระองค์ มีสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ไก่เถื่อน) ทรงเป็น พระราชกรรมวาจาจารย์ และพระราช อุปัชฌาจารย์ ผนวช แล้วทรงถวายนวทศวรรษปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตลอดระยะเวลาที่ ทรงผนวชอยู่นั้น โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ ตำแหน่งเก่งจิ้น และพระตำหนักจันทน์ เป็นที่ประทับ เจริญพระกรรมฐานมาตลอด

พระตำหนักเก่งจิ้น และพระตำหนักจันทน์ เป็นสถานที่ประทับเจริญพระ กรรมฐาน ของทั้งสองพระองค์ ยังปรากฏเป็นอาคารถาวรวัตถุจนถึงทุกวันนี้

ยังมีพระราชนุสาวรีย์คือ พระเจดีย์สององค์ องค์ซ้ายมีจารึกอักษรขอมอ่านได้ว่า พระสิริสาสนเจดีย์ องค์ข้างขวาอ่านได้ว่า พระสิริจุมภฏเจดีย์ เป็นเจดีย์แบบลังกา ทรงเครื่องมีปูนปั้นเป็นสังวาลย์ พาดถึงแท่นบัลลังก์ และลายปูนปั้นตามปล้องไฉน

ลวดลายละเอียดงดงาม ฐานเจดีย์เส้นผ่าศูนย์กลาง ๘.๒๕ เมตร สูงประมาณ ๒๐.๐๐ เมตร มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มุมกำแพงตั้งมีเจดีย์องค์เล็กๆเป็นบริวารมุมละองค์

ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย รวมทั้งพระสงฆ์ พระเถรานุเถระ ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ได้ทรงเป็น และได้เป็นศิษย์ รับการอบรม พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จากสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) มาด้วยกันทั้งนั้น

ปฏิบัติพิเศษ ของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ปรากฏว่า ทรงเมตตา กรุณาธรรมได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถแผ่เมตตาเรียกใก่ป่า ให้มารวมกันเป็นฝูง เข้ามารอรับอาหารจากพระหัตถ์ได้ด้วย

แนวปฏิบัติ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตามพุทธวิธี ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ใก่เถื่อน) ได้ทรงนำมาเผยแพร่ และได้แพร่หลายมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ แม้ชาวพุทธในประเทศใกล้เคียงกันแต่ก่อนเช่น ลาว เขมร พม่าแถบเมืองมอญ ฉวนตอนใต้ และลังกา เป็นต้น ก็ได้ถือหลักปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แบบเดียวกันนี้ในครั้งนั้น

ครั้งต่อมาภายหลัง แนวปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เริ่มแตกกระจายออกไปเป็นสายต่างๆ ด้วยความไม่รู้ เป็นไปตามคติคำสอนของพระอาจารย์ แต่ละท่านแต่ละสำนัก ซึ่งมีค่านิยมที่แตกต่างกันจึงมีข้อผิดพลาดไปจาก พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของเดิม ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้า ในการทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ให้เจริญ และมั่นคงยิ่งขึ้นไป จึงทรงอาราธนา สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ใก่เถื่อน) ให้เป็นองค์ประธานในการทำสังคายนาบุคคลผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ พร้อมด้วยคณาจารย์ที่ล้วนทรงเป็น และเป็นศิษย์ที่ได้ศึกษา พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มากับพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ใก่เถื่อน) มาแต่กาลก่อน ภายหลังพระมหาเถรเหล่านั้น เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต และพระอริยะสงฆ์ ได้ร่วมประชุมสังคายนาร้อยกรอง คงแบบแผนเดิมไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ แล้วสืบทอดมาโดยไม่ขาดสาย จนกระทั่งบัดนี้

ขอเหล่าท่านพระเถรานุเถร นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ชาวพุทธทั้งหมด ผู้มีศรัทธา ในการบำเพ็ญสมณะ วิปัสสนากรรมฐาน และเคารพบูชาใน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งองค์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ได้เมตตาช่วยกันทนุบำรุง

พุทธวิธี เจริญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ อันเป็นแบบแผนเดิมแท้ไว้เป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา สืบไปตราบนานเท่านานเถิด

การรวบรวมแก้ไข และ ปรับปรุงข้อมูล หลักฐาน ตำนาน เนื้อหาสาระ ภาษา พร้อมรูป และ สีสรรของเล่ม ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๕ ต้องใช้เวลานานถึง เกือบ ๒๐ ปี ด้วยเหตุ ๓ ประการ

๑. ตำนานการสืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ค้นหาได้ยาก

๒. พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ใก่เถื่อน) สืบค้นหาได้ยากยิ่ง

๓. แนวการปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มีความละเอียดลึกซึ้ง เข้าใจได้ยาก สำหรับคนในยุคปัจจุบันนี้ เพราะละทิ้งไปนาน

แต่ที่งานชิ้นนี้สำเร็จตามความประสงค์ได้ ก็ด้วยแรงแห่งมหากุศลจิต อันกอปรด้วยเมตตาธรรม สามัคคีธรรม และ กตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นต้น ของเหล่า พระมหาเถรานุเถระ พร้อมด้วยเหล่าศิษยานุศิษย์ ทุศเพศ ทุกวัย ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในการบำเพ็ญสมณะ วิปัสสนาธุระ และ เคารพบูชา สักการะ ในพระพุทธรศาสนา และ ต่อท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุก ใก่เถื่อน) ดลบันดาลให้สัมฤทธิ์ผลได้

ขออนุโมทนาบุญแห่งกุศลจิต และ คุณแห่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม ด้วยสายธารแห่งการบริจาค ของสาธุชนอย่างดีเลิศ

พระครูสังฆรักษ์วีระ ฐานวีโร

เจ้าคณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

โทรศัพท์-โทรสาร -๒ -๔๖๕-๒๕๕๒,๐๘๕-๓๑๖-๒๕๕๒

คำกลอนสรรเสริญ
สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

องค์สมเด็จพระอุปัชฌายะ	ญาณะสังวรเจ้า
ศักดิ์สิทธิ์ราชสิทธิ์พเน้า	นักข่างวิปัสสนายิ่งแล
เกริกนายนามะประกาศ	สังฆราชไก่เถื่อนนั้น
เดชวิศิษฎ์เมตตาจิตชั้น	ไก่อปากกล้าบูชาโหมชนิดแล

สมเด็จพระกรมพระนราธิปพงษ์ประพันธ์
ทรงนิพนธ์

คำถวายนมัสการ

ข้าบังคมพระบาท	บรมนาถผู้ทรงญาณ
พระธรรมอันพิศดาร	ทั้งพระสงฆ์อันบวร
ข้าเชิญพระญาณสังวรเจ้า	มาปกเกล้าฯปกเกษิ
ช่วยชนะแก่โลกีย์	ทั้งภัยพาลอันตราย
ขอให้พบพระพุทธศาสนา	ด้วยศรัทธาอัน پاکเพียร
รู้แจ้งคัมภีร์เรียน	สมณะวิปัสสนาทุกชาติไป
ขอเชิญคุณครูบา	มารักษาให้มีชัย
คลจิตบันดาลใจ	สำเร็จทุกประการ
สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง	สิทธิการิยะตะถาคะโต
สิทธิเตโช ชโยนิจจัง	สิทธิลาโภ นิรันตะรัง
สัพพกัมมัง ประสิทธิเม	สัพพสิทธิกะวันตุเม

พระครูสังฆรักษ์วีระ ฐานวีโร

๕ ธันวาคม ๒๕๔๖

ดวงประสูติสมเด็จพระสังฆราชไก่อ่เถื่อน

ราศีจักร

นวางศ์จักร

วันศุกร์ที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๖ เวลา ๒ โมงเช้า สมมุติ(ตามคัมภีร์สุริยยาตร์)

พฤษภ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ปี ฤๅษี (๑๐๕๕) ๑=๐๕:๐๔:๔๕ ๖=๑๐:๒๐:๑๘

เขตเวลา ๕๕:๔๖:E

๒=๐๑:๐๔:๕๐ ๓=๐๐:๐๐:๐๕

เกิด ลองติจูด

๓=๐๗:๐๑:๔๒ ๘=๐๖:๒๘ :๕๕

๔=๐๘:๐๘:๔๖ ๕=๐๐:๒๐:๐๕

๕=๐๗:๑๕:๒๗ ๐=๐๗:๐๘:๐๑

๖ = ๐๗:๑๕:๒๗ (อินโดนาที)

ลักษณะอัตราราศีพิจิก อัฐมวาศ ๘ ตติยตรียางค์ ๒ ฤกษ์ที่ ๑๘
ประกอบด้วย สมโนแห่งฤกษ์ ๕ บริวาร ๘ อายุ ๖ เศษ ๑ ศรี ๒ มุละ ๓ อุตสาหะ
๔ มนตรี ๗ กาลกิณี

พระครูสุนทรสิทธิการ

(พระมหาสุคนธ์ สุคนธโร)

วัดราชสิทธิาราม คำนวน

การนับเวลาสมัยอยุธยา

เวลากลางวัน	เวลากลางคืน
๑. ครั้นรุ่ง	๑. คำเท้า
๒. หุงงาย	๒. เด็กหลับ
๓. งายแก่	๓. แม่แก่หลับ
๔. แม่แดง	๔. เณลียง
๕. ตะวันเที่ยง	๕. เที่ยงคืน
๖. ตะวันช้าย	๖. ดึกตื่น
๗. บ่ายแล้ว	๗. คลั่งไคล้
๘. บ่ายควาย	๘. ก่อนไก่
๙. ภายเย็น	๙. ไก่ขัน
๑๐. ภายค่ำ	๑๐. ครั้นรุ่ง

ยามละทุ่มโมง กับ ๒ บาท (๑ ชั่วโมง ๑๒ นาที) ยามกลางวันนับโมงครึ่ง กับ ๒ บาท กลางคืนนับทุ่มหนึ่ง กับ ๒ บาท ยามสามตาศมัยกรุงศรีอยุธยาจาก หนังสือพยากรณ์สาร โดย พันเอก ประพิศ สุทธรบุตร ฐ.บ

บทนำเรื่อง

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๕๖-๒๗๔ พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งคณะพระโศคนเถรเจ้า พระอุตรเถรเจ้า พร้อมพระสงฆ์ทศวรรค เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ คือ ไทย พม่า ลาว เขมร ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้สืบทอดพระพุทธศาสนา และพระธรรมวินัย สืบกันเรื่อยมา จวบจนถึงปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ที่อยู่วัดใกล้บ้าน เรียกว่าพระสงฆ์คามวาสี พระสงฆ์ที่อยู่วัดในป่า เรียกว่าพระสงฆ์อรัญวาสี พระสงฆ์ที่อยู่วัดคามวาสี และวัดอรัญวาสี ต้องศึกษาพระธรรมวินัยทั้งปริยัติ และปฏิบัติควบคู่กันไป ไม่มีการแบ่งแยกทางการศึกษาว่าจะศึกษาทางไหนก่อนหลัง

แต่ถ้าจะศึกษาทางปฏิบัติต้องไปยังสำนักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่ อันเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติพระกรรมฐาน เจริญภาวนา ในยุคต่างๆ เช่น

ยุคสุวรรณภูมิ สำนักกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่ คือวัดท้าวอุทอง เมืองสุวรรณสังข์ (เมืองอุทอง) มีพระโศคนเถร พระอุตรเถร เป็นเจ้าสำนัก และเป็นพระอาจารย์ใหญ่กรรมฐานประจำยุคสุวรรณภูมิ

ยุคกรุงศรีทวาราวดี สำนักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่คือ วัดแสนท้าวโคตร กรุงศรีทวาราวดี มีพระญาณไตรโลกมหาเถรเจ้า เป็นเจ้าสำนัก เป็นศูนย์กลางของพระกรรมฐานในยุคอาณาจักรศรีทวาราวดี สำนักเล็ก คือ วัดพญาราม ศรีทวาราวดี วัดสุวรรณาราม กรุงศรีทวาราวดี ฯ

ยุคศรีทวาราวดี พระอาจารย์กรรมฐานประจำยุคคือ พระราชสามิรามมหาเถรเจ้า (เพชร)

ยุคกรุงสุโขทัย สำนักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่คือ วัดป่าแก้ว มีพระวันรัตมหาเถรเจ้า เป็นเจ้าสำนัก เป็นศูนย์กลางพระกรรมฐาน ในยุคอาณาจักรสุโขทัย

สำนักพระกรรมฐานเล็กในยุคสุโขทัยเช่น วัดป่ารัตน พระครูญาณไตรโลกเป็นเจ้าสำนัก วัดสุทธาวาส พระครูญาณสิทธิ เป็นเจ้าสำนักฯ

ยุคสุโขทัย พระอาจารย์กรรมฐานประจำยุคคือ พระญาณสุวรรณมหาเถรเจ้า (สิงห์)

ยุคกรุงศรีอยุธยา วัดป่าแก้ว หรือเรียกกันอีกอย่างว่า วัดเจ้าพญาไท เป็นสำนักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่ พระพนรัตน์ พระสังฆราช ฝ่ายซ้าย เป็นพระอาจารย์ใหญ่ เป็นเจ้าสำนัก เป็นศูนย์กลางพระกรรมฐาน ในยุคอาณาจักรอยุธยา มีสำนักพระกรรมฐานเล็กๆ สิบกว่าวัด ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดศรีอโยธยา พระพากุลเถร เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดโบสถ์ราชคเช พระพุทธานจารย์ เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดโรงธรรม พระญาณไตรโลกเป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดกุฎ พระอุบาลี เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดเจ้ามอน พระญาณโพธิ เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดประคู้ พระธรรมโกษา เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดกุฎีดาว พระเทพมุณี เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดสมณะโกฏ พระเทพโมฬี เป็นเจ้าสำนัก ๑ วัดมเหยงค์ พระธรรมกิติ เป็นเจ้าสำนัก ๑ ฯ นับว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวัดอรัญวาสี เป็นสำนักพระกรรมฐานมาก เปรียบเทียบได้ว่ามี มหาวิทยาลัยพระกรรมฐานทางพระพุทธศาสนา

ยุคอยุธยา พระอาจารย์ใหญ่กรรมฐานประจำยุคคือ **พระพนรัตน์(รอด) หรือหลวงปู่เฒ่า** พระสังฆราชาฝ่ายอรัญวาสี

ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัดอรัญวาสีสถานักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่ ๑ วัด คือวัดราชสิทธิาราม(พลับ) สมเด็จพระสังฆราชใกล้เคียง (สุก) เป็นเจ้าสำนัก เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชสิทธิารามจึงเป็นศูนย์กลางของกรรมฐานมัชฌิมา ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ มีสำนักเล็กคือ วัดราชาธิวาส พระปัญญาวิศาลเถร (ศรี) เป็นเจ้าสำนัก

ยุครัตนโกสินทร์ พระอาจารย์กรรมฐานประจำยุคคือ **สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง (สุก)** จึงนับได้ว่ากรุงรัตนโกสินทร์ มีมหาวิทยาลัยพระกรรมฐาน ทางพระพุทธศาสนาเพียง ๒ แห่ง

สำหรับสำนักวัดราชาธิวาสนั้น เมื่อพระปัญญาวิศาลเถร(ศรี) มรณะภาพลงแล้ว พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ก็เสื่อมลงเรื่อยๆ ซึ่งปัจจุบันหมดไปแล้ว มีแบบแผนใหม่เข้ามาแทนที่ เนื่องจากอยู่ในที่ใกล้ความเจริญมากกว่า(ฝั่งกรุงเทพฯ) ด้วยความเจริญของสมัยใหม่เข้ามาเร็ว และไม่มีการบำรุงรักษา แบบแผนเดิมไว้

ต่อมาเหลือเพียงวัดราชสิทธิาราม(พลับ) เพียงวัดเดียว ที่รักษาแบบแผน และความเป็นสำนักพระกรรมฐานใหญ่ สำนักพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับเป็นหลัก แทนวัดแสนท้าวโคตร ยุคทวาราวดี แทนวัดป่าแก้ว ยุคสุโขทัย แทนวัดป่าแก้ว ยุคกรุงศรีอยุธยา ไว้ได้ยาวนานที่สุด

ซึ่งแต่ละยุคมีการศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา เป็นแบบเดียวกัน เป็นทางเดียวกัน จนกระทั่งถึงบัดนี้ โดยมีพระอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายพระกรรมฐานมัชฌิมาสืบทอดมา โดยไม่ขาดสาย ไม่ขาดระยะมาถึง ๑๒ รุ่น บางยุคก็เจริญ บางยุคก็เสื่อมลงบ้าง เป็นไปตามหลักของพระไตรลักษณ์ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของกรุงรัตนโกสินทร์นี้ นำสืบทอดมาจากกรุงศรีอยุธยา สู่กรุงรัตนโกสินทร์ โดยการนำมาประดิษฐานของสมเด็จพระสังฆราช igoเถื่อน วัดราชสิทธิาราม(พลับ) ซึ่งต่อมาถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ ในปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ ทรงมีพระราชดำริว่า พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของเก่าดั้งเดิม กำลังจะแตกกระจาย ไปเป็นสายต่างๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการ และการศึกษาพระกรรมฐานภาคปฏิบัติจะไม่เป็นระเบียบแบบแผน เป็นลำดับเหมือนแต่ก่อน ว่าพระกรรมฐานไหน ควรเรียนก่อน กรรมฐานไหน ควรเรียนหลัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการชุมนุมพระอริยสงฆ์สมณะ-วิปัสสนา ทั้งนอกกรุงในกรุง ทำการสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพื่อรักษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มิให้แตกกระจาย สูญหาย ทำให้เป็นปึกแผ่นเหมือนดังแต่ก่อน สังคายนาโดยพระอริยสงฆ์ผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

โดยมีสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุกโกเถื่อน) เป็นองค์ประธานสังคายนา ฝ่ายสงฆ์ เมื่อสังคายนาเสร็จแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระสงฆ์ ปะขาว ชิ ไปเป็นพระอาจารย์ บอพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตามพระอารามต่างๆ พระกรรมฐานมัชฌิมา จึงได้สืบทอดมาจนทุกวันนี้

พระกรรมฐานนั้นมี ๒ ภาค

๑. พระกรรมฐานภาคปริยัติ คือเรียนรู้ได้ตามพระคัมภีร์ ได้แก่ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระคัมภีร์มูลกรรมฐาน

๒. พระกรรมฐานภาคปฏิบัติคือ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สืบทอดมา โดยการประพฤติปฏิบัติ และทรงจำสืบบ้างต่อกันมา โดยไม่ขาดสาย เพื่อป้องกันอุปาทาน และทางเดินของจิตเสีย

เมื่อเรียนภาคปฏิบัติจบตามขั้นตอนแล้ว จึงจะเรียนพระกรรมฐานภาคปริยัติ คือ การอ่าน พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มูลกรรมฐาน เพื่อนำความรู้ทางจิต ออกมาเป็นคำพูด เพื่อทำความเข้าใจ ได้อย่างถูกต้อง และอธิบายให้ได้ใจความ

สมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่เถื่อน ทรงเป็นครั้งแรก ของกรุงรัตนโกสินทร์ หลาย
อย่าง หลายประการ

๑. ทรงเป็นพระอาจารย์ พระองค์แรก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑
ทรง อาราธนามากรุงเทพฯ
๒. ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นที่ พระญาณสังวรเถร พระองค์แรก ของ
กรุง รัตนโกสินทร์
๓. ทรงเป็น พระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่ พระญาณสังวร พระองค์แรก ของ
กรุงรัตนโกสินทร์
๔. ทรงเป็นเจ้าอาวาส พระองค์แรก ของวัดราชสิทธิาราม ในยุค
กรุงรัตนโกสินทร์
๕. ทรงเป็น สมเด็จพระราชาคณะ ที่สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์แรก
ของกรุงรัตนโกสินทร์
๖. ทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะ พระองค์แรก ที่นั่งหน้า สมเด็จพระสังฆ
ราช องค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากมีพรรษากาลมากกว่า
๗. ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มาจาก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระองค์แรก
ของกรุงรัตนโกสินทร์
๘. ทรงเป็นองค์ประธานสังคายนาพระกรรมฐาน พระองค์แรก ของ
กรุงรัตนโกสินทร์
๙. ทรงเป็นพระสงฆ์ และสมเด็จพระสังฆราช พระองค์แรก ที่ได้รับพระราช
ทานพระโกศทองใหญ่
๑๐. ทรงได้รับพระราชทานพระโกศทองใหญ่ พระองค์แรก ของ
กรุงรัตนโกสินทร์
๑๑. ทรงเป็น พระองค์แรก ที่มีลูกศิษย์ เป็นพระสังฆราชถึง ๕ พระองค์
๑๒. ทรงเป็น พระองค์แรก ที่มีลูกศิษย์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ถึง ๑๐ พระองค์
๑๓. พระเจ้าแผ่นดินทรงให้ช่างปั้นรูปเหมือนของพระองค์เป็น พระองค์แรก ของ
กรุงรัตนโกสินทร์
๑๔. ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช ที่เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูง พระองค์แรก ของ
กรุงรัตนโกสินทร์

๑๕. ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าแผ่นดินถึง ๔ พระองค์เป็น พระองค์แรก และองค์สุดท้าย ของกรุงรัตนโกสินทร์
๑๖. ทรงเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระองค์แรก ของ กรุงรัตนโกสินทร์
๑๗. ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช ที่พระอัญญาธาตุ พระเกสาธาตุ พระอังคารธาตุ แปรเป็นพระธาตุ พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์
๑๘. ทรงพระราชทานฉัตรเจ็ดชั้น เมื่อคราวออกพระเมรุ ณ ท้องสนาม หลวง เป็น พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์
๑๙. ทรงได้รับพระราชทาน พัดสองด้าม พัดแฉกใบสาเก ฝ่ายคันถธุระ ๑ พัดงานสาน ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๑ ครั้งเป็นสมเด็จพระราชาคณะ พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์
๒๐. ทรงได้รับพระราชทาน พัดสองด้าม พัดแฉกใบสาเก ฝ่ายคันถธุระ ๑ พัดงานสานฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๑ ครั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงถือเป็นประเพณีสืบมา ทรงโปรดพระราชทานสมเด็จพระสังฆราช องค์ต่อมาด้วย มายกเลิกในรัชกาลที่ ๕
๒๑. ทรงพระราชทาน ผ้ารัดประคตพระอุระ (อก) หนามขนุนสีทอง พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์
๒๒. ทรงพระราชทานของที่ระลึก แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึง สามพระองค์เป็น พระองค์แรก ของกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงถวายพระตระกูลมहाจักรพรรดิ และสมเด็จพระอรหัง แต่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ถวายสมเด็จพระอรหัง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓
๒๓. ทรงเป็นพระสงฆ์ป่าปมุด พ้นจากบาปทั้งปวง พระองค์แรก ของ กรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนองค์ที่ ๒ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์(โต)

ทรงอุปติพระกู่บารมี

ยุคปลายกรุงศรีอยุธยา ได้อุบัติบังเกิดคนดี ของศรีอยุธยาขึ้นสองพระองค์ ซึ่งกาลต่อมาปรากฏมีชื่อเสียงโด่งดังในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และทรงมีชื่อเสียงเรื่องลือกล่าวขาน มาจนถึงปัจจุบันนี้

พระองค์แรก ทรงมีชื่อเสียงทาง ราชอาณาจักร คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ผู้ทรงสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ และทรงเป็นองค์ปฐมกษัตริย์ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

พระองค์ที่สองทรงมีชื่อเสียงในทาง พุทธจักร คือสมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่เถื่อน (สมเด็จพระญาณสังวรมหาเถรเจ้า) องค์ปฐมพระวิปัสสนาจารย์ ประจำยุคกรุงรัตนโกสินทร์

เรื่องราวของพระองค์ท่าน เล่าลือสืบขานกันมานาน สองร้อยปีเศษ ล่วงมาแล้ว ผ่านมาหลายชั่วอายุคน เรื่องราวของทั้งสองพระองค์ มีทั้งจดหมายเหตุของทางราชการ และจดหมายเหตุของชาวบ้าน คือคำบอกเล่า จดหมายเหตุของชาวบ้านย่อมมีมากกว่าของทางราชการ เพราะว่าพระองค์ท่านมีลูกศิษย์ ทั้งศิษย์ที่อยู่ในเพศฆราวาส และเพศบรรพชิต ศิษย์ในเพศฆราวาส มีทั้งพระราชวงศ์ผู้น้อย ผู้ใหญ่ ข้าราชการผู้น้อย ผู้ใหญ่ ศิษย์บรรพชิตมีทั้งพระสงฆ์ผู้น้อย ผู้ใหญ่

เรื่องราวของพระองค์ท่าน ได้เล่าลือสืบขานมากับท่านเหล่านี้ ซึ่งมีจำนวนมากมายหลายเรื่อง ทั้งสองพระองค์นั้น ทรงเป็นผู้มีบุญวาสนาบารมี อันได้สร้างสมกันมาแต่อดีตกาลมากมาย และทั้งสองพระองค์ ต่างก็ทรงเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน อีกทั้งยังเป็นผู้มีบุญญาธิการ อภินิหารมากมาย หาผู้ใด จะเสมอเหมือนมิได้ ทั้งสองพระองค์ไม่ได้มาแต่บุญบารมีอย่างเดียว แต่มาพร้อมด้วยสติปัญญาความสามารถ และคุณธรรม ความ پاکเพียรอันมีในจิตใจที่ตั้งมั่น ทรงสถาปนาความเจริญให้กับ อาณาจักร และ พุทธจักร พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กับพระประวัติของ สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร(สุกไก่อ่เถื่อน) และ ธรรมทายาท ของพระองค์ท่านทุกองค์ จึงมีเรื่องราวปรากฏ มาจนตราบเท่า ถึงทุกวันนี้

ประสูติกาล

สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน ประสูติ ณ ตำบลบ้านท่าข่อย ภายนอกกำแพงเมือง คูเมืองด้านนอก ทางด้านทิศตะวันออก ของกรุงศรีอยุธยา

ณ วันขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีฉลู เบญจศก จุลศักราช ๑๐๕๕ ซึ่งเป็นปีอธิกมาส ประสูติเวลาไก่ขัน กล่าวว่ เวลาประสูติกาล ไก่ขันนั้น เป็นช่วงเวลา ไก่ กำลังอ้าปาก ขัน อยู่พอดี และเนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงมีพระวรรณะขาว ผ่องใส ไปข้างพระบิดา ซึ่งมีเชื้อสายจีน พระมารดาบิดา จึงขนานพระนาม ของพระองค์ท่านว่า สุก ซึ่งมี ความหมายว่า ขาว ใส หรือบริสุทธิ์

ยาม ไก่ขัน เป็นการนับเวลา ยามกลางคืน ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกะเวลา ประมาณได้ ๐๔.๓๕ นาที (เวลาที่สี่ สามสิบห้านาที) และเป็นเวลาที่ ไก่ป่า ไก่บ้าน ไก่ วัด กำลังขัน ประจำยามอยู่พอดี

และตรงกับเวลาที่พระภิกษุสงฆ์ วัดใกล้เคียง ตำบลบ้านท่าข่อย ซึ่งมีอยู่หลายวัด ในบริเวณนั้น เช่นวัดท่าข่อย(ท่าหอย) วัดพุทธไสสวรรคย์ วัดโรงช้าง กำลังทำกิจวัตร สวดมนต์ตอนเช้ามีดอยู่พอดี เสียงสาธยายมนต์นั้น ล่องลอย ตามลมมาถึง ตำบลบ้านท่าข่อย ซึ่งความเงียบสงบ ทำให้เสียงสาธยายมนต์ แ่วมาถึงได้

ยังกล่าวกันอีกว่า เวลาที่พระอาจารย์สุก ประสูตินั้น พระภิกษุกำลังสวดถึงบท ชะยะปริตตั้ง(บทชัยมงคล) ถึงคำว่า ชะยันโต โพธิยา มูเล พอดี พร้อมกันนั้น ไก่ป่า ไก่ วัด ไก่บ้าน ก็ร้องขันขาน รับกันแข่งแซ่ ผสมผสานกับเสียงสาธยายมนต์ ของพระสงฆ์ จึงนับเป็นฤกษ์ดี เป็นมหามงคลฤกษ์

ยังมีเรื่องเล่าอีกว่า ในขณะที่ใกล้เวลาวันที่พระองค์ท่าน กำลังจะประสูตินั้น ไก่ป่า ไก่บ้าน ไก่ วัด ในสถานที่บริเวณใกล้เคียง กับบ้านบิดามารดาของพระองค์ท่าน ได้โฉบบินมาเกาะ ณ ที่ต้นไม้ใหญ่ ใกล้บ้านมารดา-บิดา ของพระองค์ท่าน อย่างผิดปกติ กว่าทุกวัน ในตอนเช้ามีด ของวันนั้น

ซึ่งเมื่อถึงเวลาเช้ามีด ของทุกวัน ไก่ป่า ไก่บ้าน ไก่ วัด จะขานขันในที่ๆอยู่ของ ตนเอง ไม่บินมาในที่ใกล้ บริเวณบ้านของพระองค์ท่าน

ครั้นถึง ยามไก่ขัน ยามที่พระองค์ท่านประสูติ ไก่ป่า ไก่ วัด ไก่บ้าน ทั้งสิ้น ใน บริเวณนั้น ได้พากันร้องขันขาน กันแข่งแซ่ กลบเสียงพระสงฆ์สวดมนต์เวลาเช้ามีด แต่

วันนี้ ไก่ทั้งสิ้น ได้พากันร้อง ขานขັນกัน นานกว่าทุกวัน ตามที่เคยได้ยินมาแต่ก่อน นับเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

พระญาติ ข้างฝ่ายพระบิดาของพระองค์ท่าน เป็นเชื้อสายจีน พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยามานานถึงสามชั่วอายุคนแล้ว คุณทวด เป็นพนักงานเรือสำเภาลวง ตำแหน่ง นายสำเภา ซึ่งเรียกเป็นภาษาจีนว่า จุ้นจู้ มียศเป็น ขุน เป็นข้าราชการพลเรือนสังกัดอยู่ในกรมพระคลังสินค้า คุณทวด ของพระองค์ท่าน รับราชการอยู่ใน รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น ทางราชสำนัก จ้างชาวต่างประเทศมาเป็นพนักงานเดินเรือสำเภา ค้าขายระหว่างประเทศ มีชนชาวจีน เป็นต้น มาถึงรุ่น คุณปู่ ของพระองค์ท่าน ก็เข้ารับราชการในกรมพระคลังสินค้าเหมือนกัน มียศเป็นขุน ตำแหน่ง นายอากรปากเรือ ซึ่งเป็นอากรสินค้า ขาเข้า อากรสินค้า ขาออก ถือศักดินา ๒๐๐ ไร่ คุณปู่ของพระองค์ท่านรับราชการอยู่ใน รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ หรือพระศรีสรรเพชญ์ที่ ๘

พระบิดาของพระองค์ท่าน มีพระนามว่า เส็ง เป็นเชื้อสายจีน สืบสายสกุลมาจากคุณปู่ และคุณทวดของพระองค์ท่าน พระบิดารับราชการในกรมพระคลังสินค้า มียศเป็น ขุน ตำแหน่ง นายอากรนา อากรสวน ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พระมรดา มีพระนามว่า จีบ เชื้อสายไทย ญาติทางฝ่ายพระมารดาของพระองค์ท่าน คือ คุณตา รับราชการ มียศเป็น ขุน เป็นข้าราชการฝ่ายพลเรือน ตำแหน่ง นายอากรสวน นายพลากร เก็บค่าสวนผลไม้ ถือศักดินา ๒๐๐ ไร่

บ้านของพระองค์ท่าน นอกจากรับราชการแล้ว พระมารดายังมีอาชีพทำสวน ทำนา ค้าขายข้าว ส่งให้กับกรมพระคลังสินค้า เพื่อส่งขายออกต่างประเทศ

ข้าว นั้นถือเป็นสินค้าต้องห้าม ของทางราชสำนัก ทางราชสำนักห้ามมิให้ราษฎรค้าขายข้าว กับชาวต่างประเทศโดยตรง ต้องขายผ่านกรมพระคลังสินค้า นอกจากนั้นทางบ้านของพระองค์ท่าน ยังขายผลไม้ในสวน ขายเครื่องถ้วยชามที่นำมาจากเมืองจีน และจากที่ทำการปั้น เเผาขึ้นเอง มีข้าทาสบริวาร คนงานประมาณ ๑๐-๕๐ กว่าคน มีที่สวนและที่นา ประมาณ ๒๐๐-๔๐๐ กว่าไร่ นับว่าที่บ้านท่านมีความเป็นอยู่ อย่างสุขสบาย

ทรงเจริญพระชันษา

เมื่อทรงเจริญพระชันษาได้ประมาณ ๑๒-๑๓ พรรษา พระองค์ท่านทรงสามารถพูดภาษาจีนได้ เนื่องจากทรงได้ยืมพระบิดา เจริญกับข้าทาสบริวารทุกวัน และพระบิดาของพระองค์ท่าน ซึ่งมีเชื้อสายจีน สอนให้พระองค์ท่านด้วย

พระองค์ท่าน ทรงเจริญวัยขึ้นมา พระมารดา-บิดา ก็ให้พระองค์ท่านไว้จุก ตามธรรมเนียมไทย ฝ่ายข้างพระมารดา ต่อมาเมื่อพระองค์ท่าน ทรงมีพระชนมายุย่างเข้า ๑๓ พรรษา ทางบ้านของพระองค์ท่านก็จัดงาน โสกันต์ คืองานโกนจุก ตามประเพณีไทย และอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ วัดโรงช้าง วัดท่าข่อย(ท่าหอย) มาเจริญพระพุทธมนต์ ถิ่นภัตตาหารเพล และพระสังฆเถร ทำพิธีตัดจุก

ครั้งพระองค์ท่าน ทรงพระเยาว์อยู่นั้น ทรงรักการอ่าน การเขียนทั้งภาษาไทย ภาษาจีน และทรงมีพระปรกตินิสัย รักความสงบวิเวก พระองค์ท่านไม่ชอบ เสียงอีกทีกวุ่นวาย ทรงมีพระอุปนิสัยสุขุมเยือกเย็น เป็นคนเจรจาไพเราะ พูดน้อย อ่อนหวาน แบบคนไทย คตินิสัยมาแต่ข้างพระมารดา

พระองค์ท่าน ทรงชอบความสงบสงัดร่มเย็นของป่าดง บริเวณหลังสวน ไร่นาของบ้านท่าน ดัดกับป่าโปร่ง โลงตลอดไปไกล เลยป่าโปร่งออกไป ก็เป็นป่าทึบบ้าง ป่าโปร่งบ้าง เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด เช่น หมูป่า ลิงป่า แม่น ชะมด ไก่ป่า กระรอก และวิหคนกกา หลากหลายพันธุ์ หลากหลายชนิด ส่งเสียงร้อง เสียงขัน แข่งขันกันแข่งแซ่ เป็นธรรมชาติ น่าอภิรมณ์ ยิ่งนัก

พระองค์ท่าน ทรงมีพระปรกตินิสัยเมตตาการุณ กับสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นพระอุปนิสัยติด พระองค์มาแต่กำเนิด ตลอดเป็นนิจกาล บรรดาสัตว์ต่างๆมี ไก่ป่า นกกา ลิงป่า เป็นต้น แลเห็นพระองค์ท่าน เดินมาแต่ไกลแล้ว มักส่งเสียงร้อง แซ่แซ่ หันมาทางพระองค์ท่าน เหมือนจะกล่าวทักทาย บรรดา ไก่วัด ไก่บ้าน เห็นพระองค์ท่านแล้ว มักเดินเรียบเคียง ส่งเสียงร้อง กู๊กๆ เข้ามาหาพระองค์ท่านเสมอ ทั้งนี้เป็นด้วยเมตตาจิต ของพระองค์ท่าน นั่นเอง บรรดาไก่ป่าเห็นพระองค์ท่านเดิน เข้าไปในป่า ไก่ป่าเหล่านั้น มักเดินตามไปบ้าง ไผ่บินตามไปบ้าง

ครั้งเมื่อพระองค์ท่านทรงเดินออกจากป่า กลับบ้าน ไก่ป่าชนิดต่างๆ ก็เดินมาส่งพระองค์ท่านบ้าง บินตามมากับพระองค์ท่านบ้าง พอถึงชายป่า ไกลเขตละแวก หมู่บ้าน บรรดาไก่ป่าเหล่านั้น ก็แลดูพระองค์ท่านอยู่ จนสุดสายตา จึงบินกลับเข้าป่าไป ส่วนลิง

ป่า นกป่า ก็ตามมาส่งพระองค์ท่านด้วย ตามคำโบราณจารย์ ท่านเปรียบ องค์หลวงปู่สุก ว่าเหมือนพระสุวรรณสาม ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี

ทุกครั้งที่บ้านของพระองค์ท่าน มีเสียงอีกกระทึก วุ่นวาย เสียงนี้มาจากการสั่งงานในบ้านของหัวหน้าบริวารคนงาน พระองค์ท่าน ก็มักเดินหลบเสียงอีกกระทึก อือ อึงไปในป่าหลังบ้าน แต่ลำพังพระองค์เดียว เสมอ ๆ พระองค์ท่านทรงเดินไปเรื่อย ๆ เดินไปห่างไกลจากที่ไร่ ที่สวน และหมู่บ้าน ลุเข้าถึงป่าโปร่ง อันเป็นที่เงียบสงบสงัด จิตของพระองค์ท่านก็สงบวิเวกตามไปด้วย

เมื่อจิตของพระองค์ท่านสงบวิเวกตาม พระองค์ท่านก็จะทรงประทับนั่งลงตามโคนไม้ในท่านั่งปรกติ จิตก็ตั้งมั่น สงบเป็นสมาธิ และทรงแลเห็นรูปทิพย์ของรุกขเทวดา ที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ จากสมาธิจิตอันบริสุทธิ์ของพระองค์ท่าน เมื่อครั้งทรงพระเยาว์

บางครั้งพระองค์ท่านทรงเห็นนิมิต ว่าพระองค์ท่านอยู่ในเพศสามเณรบ้าง อยู่ในเพศสมณะบ้าง แต่ครั้งนั้นพระองค์ท่านยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงยังไม่ทรงเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ดีนัก (หรือท่านจะเข้าใจ ไม่อาจทราบได้ เนื่องจากพระองค์ท่านทรงมีสมาธิจิตสูง) และเมื่อพระองค์ท่านทรงดำเนินไป หรือทรงดำเนินกลับจากป่า มักจะมี ไก่ป่า นกกา บินตามพระองค์ท่านไปเสมอๆ เช่นเคย ด้วยได้รับกระแสแห่งเมตตาจิตของพระองค์ท่าน คุณพระสุวรรณสามโพธิสัตว์

ในปีนั้นพระองค์ท่านมักจะได้พบปะ กับพระสงฆ์สังฆราชริชชงค์ ซึ่งมาปักกลดพักแรมอยู่ ณ บริเวณ นั้นเสมอๆ พระองค์ท่าน ทรงเห็นภาพพระรูปองค์นั้น จนเคยชิน และถึงตอนรุ่งเช้าพระสงฆ์รูปขมุมนั้น จะเดินออกจากชายป่า มารับอาหารบิณฑบาตในหมู่บ้านของพระองค์ท่านเสมอๆ ทุกครั้ง บางทีก็มีพระสงฆ์รูปขมุมนั้น มาจากที่อื่นด้วย พระองค์ท่าน ทรงได้พบเห็นบ่อยๆ ณ ที่บริเวณแห่งนั้น ซึ่งเป็นที่เงียบสงบห่างไกลผู้คน ไม่พรวกพล่าน

พระสงฆ์รูปขมุมนั้น สามารถเดินมาบิณฑบาตโปรดสัตว์ ในหมู่บ้านท่าข่อย ได้โดยสะดวก เพราะไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านนัก ที่บ้านของพระองค์ท่าน พระบิดา - มารดาของท่าน ออกไปซื้ออาหารบิณฑบาต ตอนเช้าพระสงฆ์ทุกวัน มิได้ขาด ไม่เลือก ไม่เจาะจงพระสงฆ์ บางครั้งพระองค์ท่านก็ทรงร่วมใส่ อาหารบิณฑบาตด้วย

วันหนึ่งพระองค์ท่าน ทรงเดินเข้าไปป่าโปร่ง หลังสวนของบ้านท่าน อย่างที่เคยไปทุกครั้ง แต่ครั้งนั้น พระองค์ท่าน โสกกันต์ คือ โคนจุกแล้ว ณ ที่บริเวณแห่งนั้น พระองค์

ท่านก็ได้พบพระภิกษุเถรผู้เฒ่า เพิ่งกลับมาจากสังฆจรจาริกธุดงค์ รูปหนึ่ง มาปักกลดพักผ่อนอยู่ ณ ที่บริเวณนั้น

เมื่อท่านเดินมาถึง พระภิกษุเถรผู้เฒ่าผู้ที่นั่งคอยอยู่ในกลด ก็กล่าวทักทาย ท่านขึ้นก่อนว่า เออข้าฯนั่งคอยเอ็ง อยู่ที่นี้มาตั้งนาน หลายชั่วยามแล้ว

พระองค์ท่านเห็นแล้ว ก็จำได้ว่า พระภิกษุเถรผู้เฒ่าผู้นั้นคือ ท่านขรัวตาทอง วัดท่าข่อย(ท่าหอย) วัดที่อยู่ใกล้หมู่บ้านท่านนั่นเอง เนื่องจากพระมารดา-บิดาของท่าน ไปทำบุญทุกวันพระ ที่วัดท่าข่อยเสมอๆ อีกทั้งท่านขรัวตาทอง ก็เป็นญาติท่านด้วย และก็มักมารับอาหารบิณฑบาตที่บ้านท่านเป็นประจำทุกเช้า โดยทางเรือ

ท่านขรัวตาทอง ได้กล่าวกับ พระองค์ท่านต่อไปอีกว่า ถึงเวลาแล้วที่เจ้าจะต้องไปเรียนหนังสือกับข้าฯ ที่วัด พระองค์ท่านเองก็มีความประสงค์ที่จะไปเรียนหนังสือที่วัดเหมือนกัน เพราะพระองค์ท่าน มีความใฝ่ใจในการศึกษาเล่าเรียน ท่านขรัวตาทองได้กล่าวต่อไปอีกว่า พรุ่งนี้เพลเข้าข้าฯเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านเจ้า ข้าฯจะบอกกับพ่อแม่ของเจ้าเอง

เวลานั้นท่านขรัวตาทอง เพิ่งกลับจากสังฆจรจาริกธุดงค์ เพราะเป็นเวลาเกือบจะเข้าพรรษาแล้ว ได้มาปักกลดพักผ่อนอิริยาบถอยู่ ณ บริเวณแห่งนั้น ตั้งใจจะคอยพบพระองค์ท่าน(ปู่สุก)

กล่าวว่า ท่านขรัวตาทองรูปนี้ ท่านมีความ เชี่ยวชาญสมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ มีญาณแก่กล้า จึงสามารถที่จะทราบได้ว่าพระองค์ท่าน (หมายถึง หลวงปู่สุก เนื่องจากท่านคุ้นเคย กับท่านขรัวตาทอง มานานแล้ว) มักจะมาที่บริเวณนี้บ่อยๆ ท่านขรัวตาทอง จะมาปักกลดที่นี่ทุกปี ปีนี้ท่านขรัวตาทอง จึงปักกลดคอยพบพระองค์ท่าน ไม่ไปให้ถึงวัดท่าข่อย (ท่าหอย) เลยทีเดียว

พอรุ่งเช้า ท่านขรัวตาทอง ก็เข้ามาบิณฑบาตโปรดสัตว์ที่บ้านมารดาบิดาของพระองค์ท่าน มารดาบิดาของท่านแลเห็นพระภิกษุเถรชราผู้นี้แล้ว ก็แสดงอาการดีใจ ยกมือขึ้นนมัสการท่าน เพราะจำได้ว่า คือท่านขรัวตาทอง วัดท่าข่อย ที่เคยเคารพนับถือกันมาก และคุ้นเคยกันมานาน มารดาบิดาของพระองค์ท่าน ก็กล่าวกับท่านขรัวตาทองว่า ท่านกลับมาจากรุกขมูลแล้วหรือ โยมจะนำลูกชายไปฝากเรียนหนังสือกับท่านขรัวเฒ่า

ท่านขรัวตาทอง กล่าวว่า ข้าก็ตั้งใจจะมาบอกโยมให้นำลูกชายไปเข้าเรียนหนังสือ เมื่อมีใจตรงกันทั้งสองฝ่ายดังนี้ ก็เป็นอันตกลงที่จะนำลูกชายไปฝากวัด เพื่อเรียนหนังสือ

มารดาบิดา นำพระองค์ท่านไปฝากวัด

สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น วัด คือที่อบรมสั่งสอนกุลบุตร ครูที่อบรมสั่งสอน คือ พระสงฆ์พระสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความรู้แตกฉานมากมายหลายด้าน เด็กที่ได้เล่าเรียนหนังสือก็จะมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้น ยังไม่นิยมให้เด็กผู้หญิงไปเรียนหนังสือที่วัด เพราะครูที่สอนหนังสือ เป็นครูพระสงฆ์ จึงไม่เหมาะสมที่เด็กผู้หญิงจะไปเรียน

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี ข้างขึ้น เวลาแม่แลง (การนับเวลากรุงศรีอยุธยา) มารดาบิดา ได้นำดอกไม้ธูปเทียน ตามประเพณีไทย นำเด็กชายสุก ไปฝากตัวเรียนหนังสือ กับท่านขรัวตาทอง ณ วัดท่าข่อย ริมคลองท่าข่อย(ท่าหอย)

กาลต่อมาเด็กชายสุก ก็ได้บรรพชา เป็นสามเณร อยู่ที่วัดท่าข่อย ริมคลองบ้านข่อยนั่นเอง โดยมีท่านขรัวตาทอง วัดท่าข่อย (ท่าหอย) เป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งนับเป็นพระอาจารย์ พระองค์แรก ของพระอาจารย์สุก

พระขรัวตา คือพระสงฆ์ที่คงแก่เรียน แดกฉานในวิชาการทางพระพุทธศาสนา ต่างๆ เรียนรู้วิชาการทุกอย่างไว้มาก มีพรรษาชุกมาก เชี่ยวชาญสมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มีความรู้ความสามารถ ในการสอน อ่าน-เขียน อักษรขอม-ไทย ในการบอกหนังสือจินตามณี ในการบอกหนังสือคัมภีร์มูลกัจจายน์ (หนังสือเรียนไวยากรณ์บาลี) มีความรู้ยาสมุนไพร เป็นต้น

ท่านขรัวตาทองเป็นพระสงฆ์ ที่มักน้อย มีความสันโดษ ไม่มีสมณะศักดิ์ อีกทั้งท่านยังเป็นผู้มีกายสงบ มีจิตสงบ กายของท่านจึงส่องใสดั่งทอง เพราะกายสงบ ตาของท่านส่องใส เหมือนตาเด็ก เพราะจิตสงบ เรียกว่า กายสงบแบบอริยะ จิตสงบแบบอริยะ

ชนทั้งหลาย มักเรียกขานนามของท่านว่า **ท่านขรัวตา** พระสงฆ์สมัยอยุธยาท่านมีความรู้ทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ สม่่าเสมอกัน สมัยนั้นจึงมักนิยมเล่าเรียนศึกษาทั้งปริยัติ และปฏิบัติ ควบคู่กันไป โดยไม่แยกศึกษาอย่างใด อย่างหนึ่งก่อน การศึกษาปริยัติ ปฏิบัติควบคู่กันไป จะทำให้เข้าใจปริยัติได้อย่างลึกซึ้ง ความขวนขวายในการศึกษาพระพุทธศาสนา จึงมีทั้งสองทางเสมอกัน

ท่านขรัวตาทอง ทางการคณะสงฆ์ เรียกขานท่านว่า **พระอธิการทอง** สถิตวัดท่าข่อย (ท่าหอย) ท่านขรัวตาทอง มีชนมายุอยู่มาหลายรัชกาล และอยู่มาจนถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา

ท่านขรัวตาทอง ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ และพระอาจารย์บอกพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับพระองค์แรก ของพระอาจารย์สุก ครั้งบรรพชาเป็นสามเณร อยู่ ณ วัดท่าข่อย (ท่าหอย)

ประวัติท่านขรัวตาทอง ท่านบรรพชา-อุปสมบทอยู่วัดโรงช้าง ย้ายมาอยู่วัดท่าข่อย ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อย ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สืบต่อมาจาก **พระครูวินัยธรรมจ้อย** วัดท่าเกวียน กรุงศรีอยุธยา พระครูวินัยธรรมจ้อย พระองค์นี้ ท่านเป็นศิษย์ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาจากพระพนรัต (แปร) วัดป่าแก้ว กรุงศรีอยุธยา พระพนรัต(แปร) ท่านมีพระชนนีพอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าเสือ พระพนรัต (แปร) ท่านมีชีวิตอยู่มาจนถึง พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

ตามตำนาน กล่าวว่าท่านขรัวตาทอง ท่านเป็นพระอนาคามีบุคคล เป็นพระอริยบุคคล คู่ที่สาม ในพระพุทธศาสนา ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก

ประวัติวัดท่าข่อย (วัดท่าหอย) วัดท่าข่อยเป็นวัดประจำตระกูลของมารดา-บิดา พระอาจารย์สุก คุณทวดของพระองค์ท่าน สร้างไว้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นวัดที่มีแต่เขตสังฆาวาส ไม่มีเขตพุทธาวาส วัดท่าข่อย เป็นวัดบริวารของวัดโรงช้าง

วัดท่าข่อย มีพระเจดีย์ที่เก็บอัฐิธาตุ บรรพบุรุษ ในตระกูล ของพระอาจารย์สุก ซึ่งเป็นประเพณีนิยมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่นิยมสร้างวัดประจำตระกูล เพื่อเก็บอัฐิธาตุของบรรพบุรุษ และมีไว้ให้ลูกหลาน ได้วิ่งเล่น กัน จะได้ใกล้ชิดพระศาสนา วัดราษฎร์ ตั้งอยู่ใกล้วัดหลวง วัดไหน ก็จะเป็นวัดบริวารของวัดหลวง วัดนั้น วัดบริวารของวัดหลวง จะไม่สร้างพระอุโบสถ(ปัจจุบันวัดท่าข่อย เป็นวัดร้าง)

วัดท่าข่อย จะมีบริเวณวัด เป็นคูเล็กๆ ล้อมรอบวัด บริเวณหน้าวัด ติดกับคลองท่าข่อย (คูจาม)

วัดท่าข่อย อยู่หลังวัดพุทธไสสวรรคย์ เชื่อมไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑ - ๓ เส้น และวัดท่าข่อยนี้ อยู่หลังวัดโรงช้าง เชื่อมไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑-๓ เส้น

ถ้ามาจากแม่น้ำหน้าวัดพุทไธสวรรย์ ล่องเรือมาทางทิศตะวันตกประมาณ ๑ เส้น เลี้ยวขวาเข้าคลองบ้านข่อย(คลองคูจาม) ไปประมาณ ๒-๓ เส้น ก็ถึงท่าหน้า วัดท่าข่อย (ท่าหอย)

ถ้ามาจากแม่น้ำหน้าวัดโรงช้าง ล่องเรือขึ้นมาทางทิศตะวันออกประมาณ ๑ เส้น เลี้ยวซ้ายเข้าคลองบ้านข่อย(คลองคูจาม) ไปประมาณ ๒-๓ เส้น ก็ถึงท่าหน้า วัดท่าข่อย (ท่าหอย)

วัดท่าข่อย อยู่ห่างจาก วัดพุทไธสวรรย์ และวัดโรงช้าง เป็นระยะทางเกือบเท่าๆกัน สองวัดนี้อยู่ริมแม่น้ำป่าสักทั้งสองวัด พระอาจารย์สุก บรรพชาเป็นสามเณร อยู่วัดท่าข่อย เนื่องจากเป็นวัดประจำตระกูล และอยู่ใกล้ละแวกบ้านท่าน และท่านขรัวตาทอง ก็สนิทคุ้นเคยกันเพราะเป็นญาติ ซึ่งบางแห่งว่าเป็นญาติข้างบิดา

ต่อมาภายหลัง เมื่อพระอาจารย์สุก จะทรงบรรพชา-อุปสมบท ทรงไปบรรพชา-อุปสมบทที่วัดโรงช้าง เพราะอดีตเจ้าอาวาสวัดโรงช้าง เคยเป็นพระอุปัชฌาย์ ของคุณทวด และเจ้าอาวาสวัดโรงช้าง องค์ปัจจุบัน ก็เคยเป็นพระอุปัชฌาย์-อาจารย์ ของคุณปู่ และพระบิดาของพระองค์ท่าน ซึ่งทั้งคุณทวด คุณปู่ และพระบิดา อุปสมบทบวชเรียน และศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ อยู่วัดโรงช้าง มาแต่ก่อน

วัดท่าข่อย เป็นชื่อเดิมของวัด วัดท่าหอย วัดท่าข่อย - วัดท่าหอย จึงเป็นวัดเดียวกัน แต่สมัยกาลนานมา หลังกรุงศรีอยุธยาล่มสลายลงแล้ว จนกระทั่งพระเจ้าตากสิน กู้อิสรภาพคืนมาแล้ว ทรงมาสร้างกรุงธนบุรี คนไทยที่เคยตั้งบ้านเรือน อยู่อาศัยใกล้บริเวณวัดท่าข่อย ครั้งกรุงศรีอยุธยามาแต่เดิมนั้น ได้ล้มหายตายจากไปเป็นจำนวนมาก ไม่มีใครได้กลับมามาตั้งถิ่นฐานในที่เดิมนี้อีก มีแต่คนรุ่นใหม่ได้ย้ายมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณวัดท่าข่อย

ต่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรีผู้คนแถบนี้ได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนอยู่ทางฝั่งกรุงเก่าทั้งหมด ผู้คนทั้งหลายจึงเริ่มลืมเลือน ชื่อเดิมของวัดท่าหอย (ท่าข่อย) เพราะเป็นวัดราษฎร์เล็กๆ ไม่มีชื่อเสียง ต่อมาบริเวณใกล้วัดท่าข่อยกลายเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพวกแขกจาม กล่าวว่พวกเขาแขกจาม เป็นชนลี้ภัยครั้งกรุงธนบุรี สำเนียงพวกแขกจาม พูดสำเนียงเร็ว จึงเรียกขานนาม ท่าข่อย เพี้ยนเป็น ท่าหอย

แต่นั้นมา วัดท่าข่อย จึงเรียกขานนามกันใหม่ว่า วัดท่าหอย แต่นั้นมา วัดท่าข่อย นี้ เป็นที่เรียนหนังสือ ครั้งแรกของพระอาจารย์สุก เป็นที่บรรพชาเป็นสามเณร ครั้งแรก

ของพระอาจารย์สุก เป็นที่ฝึกเจริญสมาธิครั้งแรก ของพระอาจารย์สุก และเป็นวัดที่พระอาจารย์สุก ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นครั้งแรก ในสมัยอยุธยา และสมัยธนบุรี

วัดท่าหอย ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานีอยู่นั้น มีแต่เขตสังฆาวาส คือมีกุฎิสงฆ์อยู่ประมาณ ๕-๖ หลัง กับศาลาบำเพ็ญกุศลขนาดย่อมๆ ๑ หลังเท่านั้น

แต่ก่อนนั้นเวลาทำสังฆกรรม เช่น อุปสมบท ต้องไปอุปสมบทวัดใหญ่ๆ เช่น วัดโรงช้าง วัดพุทไธสวรรย์ วัดราชวาส เป็นต้น

ส่วนเขตพุทธาวาส ในวัดท่าหอย เช่น พระอุโบสถ มาสร้างขึ้นภายหลัง ครั้งเมื่อพระอาจารย์สุก มาเป็นพระอธิการ วัดท่าหอย ครั้งที่สอง สมัยกรุงธนบุรี

ประวัติคลองบ้านข่อย คลองบ้านข่อย เป็นชื่อเดิมของ **คลองคูจาม** ถึงสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี คลองบ้านข่อยเกิดขึ้นเงิน เรือ แพ ล่องไปมาไม่สะดวก พวกแขกจามที่ตั้งบ้านเรือน อยู่ในบริเวณนั้น ใช้เรือ แพ ลักจวนทางน้ำไปมา ไม่สะดวก จึงเกณฑ์พวกฟื้อง แขกจามด้วยกัน ช่วยกันขุดลอกคลองบ้านข่อยขึ้นใหม่ ให้ลึกกว่าเก่า แต่ขึ้นมาคลองบ้านข่อย จึงได้ใช้สัญจรไปมา ได้โดยสะดวก และ **คลองบ้านข่อย** จึงได้เรียกขานนามกันใหม่ว่า **คลองคูจาม** ส่วนคลองตะเคียนนั้น อยู่เหนือคลองคูจามขึ้นไปอีกคั้งหนึ่ง สมัยนั้นคลองเดียวกันตลอดสาย เรียกชื่อต่างๆกันไปตามชื่อหมู่บ้าน ตามชื่อตำบล ถ้าขุดคลองผ่านหมู่บ้านไหน ตำบลไหน ก็เรียกชื่อคลองที่ผ่านหมู่บ้านนั้น ตำบลนั้น ตามชื่อหมู่บ้านนั้น ตามชื่อตำบลนั้น เช่นผ่าน **วัดตะเคียน** ก็เรียก **คลองตะเคียน** เป็นต้น

กล่าวว่า เมื่อท่านขรัวตาทองกลับมาจากรุกขมูลครั้งนั้น อีกเหลือเวลาอีก เกือบเดือนก็จะเข้าพรรษาแล้ว ท่านขรัวตาทอง ดำริว่าสังขารชราภาพมากแล้ว จะไม่ออกธุดงค์อีก

สามเณรสูก มาอยู่ปรนนิบัติรับใช้ท่านขรัวตาทองครั้งกระนั้น ท่านขรัวตาทองมักเล่าเรื่องราว ประสพการณ์ต่างๆเกี่ยวกับสัญจรจาริกธุดงค์ให้สามเณรสูกฟัง เสมอๆ

ต่อมาสามเณรสูก ดำริอยากจะออกไปธุดงค์บ้าง ท่านขรัวตาทองก็ทราบความดำรินี้ ของสามเณรสูก ด้วยเจโตปริยญาณ โดยจะขอตามท่านขรัวตาทองไป

แต่ท่านขรัวตาทอง เวลานี้ไม่คิดออกธุดงค์แล้ว แต่ท่านมีความเมตตาตาสงสารสามเณรสูก ที่อยากจะออกธุดงค์ ไปป่าบ้าง ท่านขรัวตาทอง ท่านก็ถึงเห็นอุปนิสัยของสามเณรสูก ว่ามีวาสนาบารมีมาทางเนกขัมมะ

อยู่มาวันหนึ่ง ก่อนเข้าพรรษาประมาณ ๑๐ วัน ท่านขรัวตาทองเรียก พระอาจารย์ แยม มาบอกฝากวัดไว้สักสาม- สี่วัน แล้วเรียกสามเณรสูก มาบอกว่าจะพาออกธุดงค์ไปตามป่าเขา สักสามสี่วัน แล้วท่านขรัวตาทอง ก็กล่าวสอนพระอาจารย์สุกว่า เวลาไปป่า ู้เห็นอะไร ให้ทำเฉยๆเสีย อย่าไปทักทาย มองดูเฉยๆ

ท่านขรัวตาทอง ท่านเป็นพระอริยสงฆ์ที่ทรงอภิญญา ท่านแบกกลด สะพาย บาตร ถือไม้เท้าเบ็กไฟร เถาอริยะ แล้วหันมาบอกกับสามเณรสูกว่า ตามข้ามาอย่าสงสัย อย่างนี้ละ ชั่วโมงไม่นานนัก ท่านขรัวตาทอง ก็พาสามเณรสูก มาถึงกลางป่าแห่งหนึ่ง ในป่านั้นสามเณรสูก ได้ยินเสียงไก่ป่า ร้องขันขานกันแข่งแซ่ แลเห็นไก่ป่าโฉบบินมาเดินอยู่ใกล้ๆท่าน สามเณรสูก นั่งพักตรงไหน ไก่ป่า ก็มารุมล้อมท่านทุกครั้ง ท่านขรัวตาทองเห็นแล้ว ก็ทราบดีว่า สามเณรสูก บำเพ็ญเมตตาบารมีมามาก

ถึงเวลาเย็น พระอาทิตย์อัสดงแล้ว ท่านขรัวตาทอง ปักกลด และสอนให้สามเณรสูก ปักกลด เมื่อปักกลดเสร็จแล้ว ท่านขรัวตาทอง ก็นั่งแผ่เมตตาอยู่ในกลดพร้อมกันนั้นก็สอนให้สามเณรสูก แผ่เมตตาด้วย เวลานั้นใกล้ค่ำแล้ว ไก่ป่า ก็พากันกลับขึ้นไปบนคาคบไม้ จนหมดสิ้น

และคืนนั้นท่านขรัวตาทอง และสามเณรสูก ก็พักแรม ในป่าแห่งนั้นหนึ่งคืน ถึงเวลากลางคืน มีสัตว์ร้าย เช่น เสือ โคนง เสือดาว มานอนใกล้กลด ขรัวตาทอง และสามเณรสูก แต่สามเณรสูก เห็นแล้ว ก็ไม่กลัว และไม่เอ่ยปากถาม ท่านขรัวตาทอง ทำตามท่านขรัวตาทอง กล่าวสอนทุกประการ

ถึงตอนเช้าไก่ป่า พากันร้องขันขานกันแข่งแซ่ และพากันโฉบบินมารุมล้อมรอบกลด ท่านขรัวตาทอง และสามเณรสูก ขรัวตาทองพาสามเณรสูกออกบิณฑบาต ที่บ้านชาวป่า ันอาหารแล้ว ท่านก็พาสามเณรสูก ออกเดินสัญจรจาริก ต่อไป

เช้าบางวันก็ได้อาหารบิณฑบาต จากชาวป่า เช้าบางวันไม่เจอบ้านผู้คน ท่านขรัวตาทอง ก็มายืนถือบาตร และเปิดฝาบาตรอยู่หน้าต้นไม้ใหญ่สักครู่หนึ่ง ก็ปิดฝาบาตรแล้วเดินกลับมาที่กลด

ท่านขรัวตาทอง ก็บอกกับสามเณรสูกว่า ในบาตรมีข้าวทิพย์ของรุกขเทวดา แต่สามเณรสูก มองดูในบาตรแล้ว ไม่เห็นมีข้าวสักเม็ด เห็นมีแต่บาตร เปล่าๆ ท่านขรัวตาทอง จึงบอกให้สามเณรสูกกำหนดจิตให้เป็นสมาธิ แล้วมองดูในบาตร สามเณรก็มองเห็นข้าวทิพย์ในบาตร

ท่านขรัวตาทอง จึงกล่าวกับสามเณรสุก อีกว่า ข้าวทิพย์ เป็นของละเอียด มันไม่ได้ ต้องทำให้เป็นของหยาบเสียก่อน โดยใส่น้ำลงในบาตร จึงมันได้ ว่าแล้วท่านขรัวตาทอง ก็เอาน้ำจากกา มาเทลงในบาตรแกว่งไป แกว่งมาสักครู่หนึ่ง พร้อมกับสวดพิจารณาอาหารไปด้วย สวดเสร็จแล้ว ท่านก็คั้นน้ำในบาตร คั้นแล้ว ท่านขรัวตาทอง ก็ส่งให้สามเณรสุกคั้นกินน้ำในบาตร

กล่าวว่า สามเณรสุก คั้นน้ำในบาตรนั้นแล้ว ก็อิมทั้งวัน ไม่รู้สึกหิวกระหายเลย ท่านขรัวตาทอง และสามเณรสุก จึงเดินป่าอยู่อีก สามสี่วัน แล้วท่านก็พาสามเณรสุก กลับถึงวัดท่าหอย ด้วยเวลาไม่ก็ยาม กล่าวว่าท่านขรัวตาทองมาด้วย อภิญญาจิต(ย่นระยะทาง) หรือที่เรียกว่า อิทธิวิธญาณ

พระอาจารย์สุก ท่านบรรพชา เป็นสามเณร ในครั้งนั้น พระองค์ท่านได้ปรณินบัติรับใช้ ท่านขรัวตาทอง ผู้เป็นอุปนาย อาจารย์ ซึ่งตอนนั้น พระอาจารย์ของท่านทูลพลภาพ ชราลงมากแล้ว

สามเณรสุก ได้ผลัดเปลี่ยนกับ สามเณรองค์อื่นๆคอยดูแลปรณินบัติพระอาจารย์ ช่วยคั้นน้ำร้อนบ้าง ชงน้ำชาบ้าง ถูกุฏิบ้าง กวาดกุฏิบ้าง เวลากลางวัน พระองค์ท่าน ทรงเล่าเรียนหนังสือภาษาไทย คัมภีร์จินดามณี กับขรัวตาทอง สามเณรสุก ท่านมีศักดิ์เป็นหลานท่านขรัวตาทอง

เวลากลางคืน ท่านขรัวตาทอง ก็สอนให้พระองค์ท่านนั่งเจริญภาวนาพระกรรมฐาน โดยการสำรวมจิต ตั้งสมาธิจิตไว้ที่ ใต้ฝ่าเท้า สองนิ้วมือ เป็นพื้นฐานขั้นแรกของการตั้งสมาธิ แต่การตั้งสมาธิ ของพระองค์ท่านครั้งยังเป็นสามเณรน้อยๆอยู่นั้น พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน สอนให้พระองค์ท่านนั่งเจริญสมาธิเพื่อใช้เป็นพื้นฐานเท่านั้น แต่สามเณรน้อยๆ มีนิเวศธรรมน้อย ไม่หนาแน่น ไม่กระจาย จิตจึงข่มนิเวศธรรมได้รวดเร็ว จิตจึงตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว จึงเป็นสาเหตุให้ สามเณรสุก มีพื้นฐานทางสมาธิภาวนา ตั้งแต่นั้นมา

กล่าวว่า สามเณรสุก ทรงสำรวมจิต เจริญสมาธิในครั้งนั้น และด้วยบุญบารมีของพระองค์ท่านที่ได้สั่งสมมาช้านาน จิตของพระองค์ท่านก็บรรลุถึงปฐมฌาน ในวิสุทธิธรรมขั้นแรกๆ

ท่านขรัวตาทอง พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน ตรวจดูสมาธิจิตสามเณรสุก ทราบเหตุการณ์นี้แล้ว ก็รู้ว่าสามเณรสุก เป็นผู้ที่มีบุญบารมี ในเนกขัมมะ จะเป็นผู้สืบทอด

พระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต แต่ท่านขรัวตาทอง ก็ไม่ได้สอนอะไรให้พระองค์ท่านเพิ่มเติมมากนัก เกรงว่าท่านจะมีความขวนขวายน้อยในการศึกษาปริยัติธรรม และเล็งเห็นว่าสามเณรสูก ยังเล็กอยู่ ท่านขรัวตาทอง เพียงแต่บอกให้สามเณรสูกนั่งสำรวมจิต ให้เป็นสมาธิ ไปอย่างเดี๋ยวบ่่อยๆ เสมอ จะได้ไม่เสื่อมจากสมาธิ

ต่อมาสามเณรสูก ทรงมีพระชนมายุย่างเข้า ๑๖ - ๑๘ พรรษา ท่านขรัวตาทอง พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน เห็นว่าสามเณรสูก พอจะมีความรู้ ถึกซึ่ง เรื่องสมาธิขึ้นบ้างแล้ว

ท่านขรัวตาทอง จึงเริ่มบอกพระปิติ ๕ พระยุกุล ๖ พระสุขสมาธิ ๒ ประการ และพระอานาปานสติบ้าง แต่มิได้ให้เข้าสะกดกรรมฐานเท่านั้น ด้วยตั้งใจไว้ว่า ให้สามเณรสูก ได้เข้าอุปสมบทเป็นภิกษุภาวะก่อน จึงจะให้ปฏิบัติสมาธิเป็นเรื่อง เป็นราว เป็นแบบแผนที่หลัง และท่านขรัวตาทอง ก็ทราบว่าสังฆารของท่าน จะมีชีวิตอยู่ไม่ถึงตอนที่สามเณรสูก เข้าอุปสมบท

ตอนนั้นเอง ท่านขรัวตาทอง ก็สอนให้สามเณรสูกอ่าน และเขียน อักษรขอม อักษรไทย จนพระองค์ท่าน มีความรู้มากขึ้น

ท่านขรัวตาทอง เล็งเห็นว่า กาลข้างหน้าเมื่อสามเณรสูก เข้าอุปสมบทเป็นภิกษุภาวะแล้ว เวลานั้นจะมีพระมหาเถรอาจารย์ ซึ่งเษพระกรรมฐานมัจฉิมา ให้กับสามเณรสูกเอง

ความเป็นมาของหนังสือ คัมภีร์จินดามณี เป็นพระคัมภีร์สอนภาษาไทย ที่แต่งขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้แต่งคือ พระยาโหราธิบดี นักปราชญ์ และกวีเอก สมัยกรุงศรีอยุธยา พระยาโหราธิบดี ท่านเป็นบิดาของ ศรีปราชญ์ จินตกวี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช

คัมภีร์จินดามณี เป็นคัมภีร์ที่นิยม หรือบังคับให้เป็นแบบเรียนเขียน อ่าน และเป็นคัมภีร์สอนหลักการอ่าน การเขียน ภาษาไทย หลักการแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์กลอน คัมภีร์นี้ เขียนด้วยตัวอักษรไทย นำร่างเค้ามูล ต้นแบบ มาจาก พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ คือคัมภีร์เรียนหลักไวยากรณ์ บาลี ของพระสงฆ์

ทรงกตัญญูต่อมารดา-บิดา

กาลเวลาผ่านไป สามเณรสูก ก็สามรถอ่าน เขียน ภาษาไทยได้ จนจบตามหลักสูตรของ คัมภีร์จินดามณี ส่วนการอ่าน เขียน อักษรขอม พระอาจารย์ ของพระองค์ท่าน ก็สอนให้สามเณรสูก เมื่อพระองค์ท่านทรงมีชนมายุย่างเข้า ๑๖ - ๑๗ ปีนี้เอง

หลายปีต่อมาที่บ้านของพระองค์ท่าน พี่สาวได้ออกเรือนไป(คือแต่งงาน) สามเณรสูก ท่านมีความสงสารมารดาบิดา เนื่องจากท่านแก่ชราลงมากแล้ว ยังจะต้องมาดูแลกิจการเล็กน้อยไร่นาอีก สามเณรสูก จึงมีความดำริที่จะขอลาบรรพชา ออกมาจากสามเณร เพื่อมาช่วยมารดาบิดา ดูแลกิจการค้าขาย เลี้ยงสวน ไร่นา และคนงาน ข้าทาสบริวาร เพื่อตอบแทนพระคุณ ของมารดา-บิดา ไม่อยากเห็นท่านลำบากกาย ลำบากใจ

ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๒๕๔ สามเณรสูกมีพระชนมายุได้ ๑๗ พรรษา พระองค์ท่านจึงไปขออนุญาต ท่านขรัวตาทอง พระอุปัชฌาย์ เพื่อขอลาบรรพชา จากสามเณรออกไปช่วย มารดาบิดา ดูแล กิจการ สวน ไร่นา ควบคุมข้าทาสบริวาร

พระอุปัชฌาย์เห็นว่าสามเณรสูก มีพี่น้องเพียงสองคน คือพี่สาว และตัวท่าน เมื่อพี่สาวออกเรือนไป อยู่บ้านสามี ตามประเพณีจีน ที่บ้านท่านจึงไม่มีใครช่วยกิจการงานมารดาบิดา ท่านขรัวตาทอง เห็นว่าสามเณรสูกมีความกตัญญูต่อมารดาบิดา ท่านก็อนุญาตให้ สามเณรสูก ลาบรรพชาไป ช่วย มารดา บิดา

เมื่อสามเณรสูก ลาบรรพชา ออกไปนั้น ท่านก็ปรนนิบัติรับใช้มารดาบิดาให้มีความสุข เมื่อทรงว่างจากกิจการงาน พระองค์ท่าน ก็มักจะหลบไปเจริญสมาธิในป่าหลังบ้านเสมอ บางครั้งพระองค์ท่าน ก็ไปวัดท่าหอยนั่งเจริญสมาธิ และทรงเข้าหาท่านขรัวตาทอง เพื่อสอบอารมณ์ จนพระองค์ท่านสามารถเห็นรูปทิพย์ได้ ฟังเสียงทิพย์ได้ เรียกว่าทรงเจริญกรรมฐานในสองส่วนได้ คือเห็นรูปทิพย์ และฟังเสียงทิพย์ แต่ว่าเป็นอย่างโท ต่อมาพระองค์ท่านทรงมีความสามารถ ในการกระทบจิต (ฟังเสียงทิพย์) เป็นอย่างโท ได้อีกด้วย

พระองค์ท่าน ทรงลาบรรพชา ออกไปช่วยมารดา-บิดาดูแลกิจการได้ประมาณ ๒ ปีเศษ ท่านขรัวตาทอง วัดท่าหอย(ท่าหอย) ก็ถึงแก่มรณภาพอย่างสงบ ลงด้วยโรคชรา

เมื่อครบร้อยวัน การทำบุญสี่ระสังฆารของ ท่านขรัวตาทอง พระองค์ท่าน และ มารดาบิดา ก็ไปเป็นเจ้าภาพงานปลงศพ ท่านขรัวตาทอง ที่วัดท่าหอย เนื่องจากเป็น พระญาติ

กล่าวว่า อัฏฐิธาตุ ของท่านขรัวตาทอง แปรสภาพเป็นพระธาตุด้วย ซึ่งอัฏฐิธาตุ แปรสภาพเป็นพระธาตุ ของพระสงฆ์ ครั้งกรุงศรีอยุธยา นั้น มีเป็นส่วนมาก ญาติโยมทั้งหลาย ในครั้งนั้นจึงไม่ตื่นตื่นมากนัก

ต่อมา คณะสงฆ์ และญาติโยมบริเวณ วัดท่าหอย ได้ทำการบรรจุ พระธาตุ ท่าน ขรัวตาทอง ไว้ในเจดีย์ ภายในวัดท่าหอย นั้นเอง

เสร็จงานปลงศพ ท่านขรัวตาทอง วัดท่าหอยแล้ว ชาวบ้านทั้งหลายในวัดท่าหอย ได้ยกให้ พระอาจารย์แย้ม วัดท่าหอย ศิษย์กรรมฐานอาวุโส ของท่านขรัวตาทอง ขึ้น เป็นพระอธิการ วัดท่าหอย เป็นองค์ต่อมา

ทรงอุปสมบท

ลุถึงปีพระพุทธศักราช ๒๒๕๗ มารดาบิดาของพระองค์ท่าน ชราภาพลงมาก แล้ว และครั้งนั้นพี่สาวของท่าน พร้อมสามี และบุตรของพี่สาว ก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านมารดา บิดา เพื่อคอยปรนนิบัติรับใช้ ดูแลมารดา-บิดา และช่วยดูแลกิจการ การทำสวน ไร่ นา ควบคุมข้าทาสบริวาร และเป็นการแสดงความกตัญญู อันบุตร-ธิดาพึงมีต่อ มารดาบิดา

ครั้งนั้นมารดาบิดาของพระองค์ท่าน เห็นเป็นโอกาสเหมาะ ต้องการให้พระองค์ ท่านอุปสมบท บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ตัวพระองค์ท่านเองก็มีความประสงค์ที่จะ อุปสมบท บวชเรียน เพื่อทดแทนคุณ มารดา-บิดาด้วย ซึ่งเวลานั้นมารดาบิดาของท่านก็มี ความสุขสบายดีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จากการได้พักผ่อน จากการทำมาหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากมีธิดาคณ โด และสามี มาช่วยดูแล กิจการ และปรนนิบัติรับใช้

ถึงเวลาใกล้เข้าพรรษาในปีนั้น ประมาณต้นเดือนแปด มารดาบิดาของพระองค์ ท่าน ได้นำพระองค์ท่านไปฝากตัวเป็นศิษย์บวชเรียนกับ ท่านพระครูเถรผู้เฒ่า วัดโรง ช้าง วัดนี้เป็นวัดใหญ่ อยู่นอกกำแพงเมือง ด้านเหนือ ของกรุงศรีอยุธยา และตั้งอยู่ริมฝั่ง แม่น้ำแนวเดียวกันกับ วัดพุทไธสวรรย์ ห่างไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๓-๔ เส้น ฝั่ง ตรงข้ามกับ วัดโรงช้าง เลยกุเมืองไปทางทิศใต้เป็น ประตูเมือง ชั้นนอก

วัดโรงช้าง เป็นวัดใหญ่ อดีตเคยเป็นที่เลี้ยงช้างหลวง มาแต่โบราณกาล อดีตเจ้า อาวาส วัดโรงช้าง เคยเป็นอุปฌาย์-อาจารย์ ของคุณทวด ส่วนเจ้าอาวาสวัดโรงช้าง องค์

ปัจจุบัน เคยเป็นอุปชฌาย์-อาจารย์ ของคุณปู่ และพระบิดา ของพระองค์ท่าน มาแต่กาลก่อน

ประวัติของ ท่านพระครูเถรผู้เฒ่า ท่านมีนามเดิมว่า สี ชาวบ้านเรียกขานนามท่านว่า หลวงปู่สี ท่านเป็นพระครูฝ่ายวิปัสสนาธุระ ในราชทินนามที่ พระครูรักจิตญาณ หมายถึง ผู้รักษาความรู้

พระครูรักจิตญาณ (สี) ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สืบต่อมาจาก พระครูวินัยธรรมจ้อย วัดท่าเกวียน อยุธยา พระครูวินัยธรรม (จ้อย) พระองค์นี้ ท่านเป็นศิษย์พระพนรัตน์(แปร) วัดป่าแก้ว พระพนรัตน์ (แปร) ท่านมีชีวิตรอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าเสือ

กล่าวว่า ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) ท่านเป็นพระอานาคามีบุคคล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาคนที่สาม ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก อย่างโท

พระครูรักจิตญาณ (สี) ท่านเป็นพระอุปชฌาย์ บรรพชา-อุปสมบท พระอาจารย์สุก และเป็นพระอาจารย์ บอกระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เบื้องต้น เป็นองค์ที่สอง (เป็นการทบทวน) และพระอาจารย์สอนพระบาลี คัมภีร์พระบาลีมูลกัจจายน์เบื้องต้น ให้กับพระอาจารย์สุก ในคราวอุปสมบท บวชเรียนในพรรษาต้นๆ ณ วัดโรงช้างแห่งนี้

กล่าวว่า วันที่พระอาจารย์สุก บรรพชา-อุปสมบทที่วัดโรงช้างนั้น ขณะพระสงฆ์กำลังสวดทำวัตรธรรมจบที่สามเสร็จลง ก็บังเกิดเป็นอัศจรรย์ ปรากฏมีแสงสว่างรุ่งเรือง เหลืองอร่ามพุ่งออกมาทางช่องแสงสว่าง พระอุโบสถที่เจาะช่องไว้ พร้อมกันนั้นก็มียุง ไก่ป่า ไก่บ้าน ไก่วัด ร้องกันระงมแข่งแซ่ไปหมด คล้ายเสียงอนุโมทนา สาธุการในบุญกุศล และผู้คนที่มาในงานบรรพชา-อุปสมบท เห็นอัศจรรย์ดังนั้นก็ยกมือขึ้นอนุโมทนา สาธุการ กันทั่วหน้าทุกตัวตน ด้วยความปีติใจ

กล่าวว่าแสงสว่างนั้น เป็นแสงของเทวดา และพรหมทั้งหลาย มาแสดงอนุโมทนายินดี พระอาจารย์สุก ที่ได้บรรพชา-อุปสมบทในครั้งนั้น

การเห็นแสงสว่างนี้ เป็นการเห็นด้วยสมาธิจิต เนื่องจากผู้คนในสมัยนั้น นิยมเจริญภาวนากันมาก จึงมีสมาธิจิตดี จึงสามารถเห็นแสงสว่างนี้ได้

พระอาจารย์สุก บรรพชาอุปสมบทแล้ว ทรงได้รับพระฉายานามทางพระพุทธศาสนาว่า พระปุณณะปัญญากิจฺจุ (ตามหลักพระบาลีมูลกัจจายน์ ของเก่าใช้เป็นคำไทย ซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งมากกว่าปัจจุบัน) อุปสมบทแล้วในพรรษานั้น

พระองค์ท่านได้ศึกษาการอ่าน เขียน อักษรขอมไทย เพื่อเป็นการทบทวน และเตรียมพระองค์ ในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และศึกษา พระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ ซึ่งจารึกพระคัมภีร์ด้วย อักษรขอม ไทย

การศึกษาภาษาบาลี คัมภีร์มูลกัจจายน์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่โบราณกาลนั้น กุลบุตรผู้บวชเรียน มีความประสงค์ที่จะศึกษา พระธรรม หรือพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ ต้องเริ่มต้นด้วยการหัดเขียน หัดอ่าน อักษร ขอม ก่อน เพราะพระคัมภีร์พระธรรม และคัมภีร์บาลีจารจารึกไว้ด้วยอักษร ขอม กุลบุตรผู้บวชเรียน จะศึกษาพระคัมภีร์มูลกัจจายน์ หรือคัมภีร์พระบาลีใหญ่ ต้องท่องจำหลักไวยากรณ์ รากศัพท์อันเป็นสูตรมูล ทั้งภาคภาษามคธ และภาคภาษาไทย ล้วนจารจารึกด้วย อักษรขอมทั้งนั้น

ทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา

อย่างเป็นแบบ เป็นแผน

ถึงวันพฤหัสบดี ข้างขึ้น ของวันเข้าพรรษาปีนั้น ซึ่งนับว่าเป็นวันครู อันเป็นวัฒนธรรมประเพณีขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา มาแต่เดิม ซึ่งต้องไปขึ้นพระกรรมฐานในสำนักหลัก สำนักใหญ่ อันเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำกรุงศรีอยุธยา คือสำนัก วัดป่าแก้ว

ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) องค์พระอุปัชฌาย์ ของท่าน ได้นำพระอาจารย์สุก ไปกราบสักการะ เข้มอบตัวต่อพระรัตนไตร ขึ้นพระกรรมฐาน กับ พระพนรัต (แก้ว) วัดป่าแก้ว

ประวัติพระพนรัต (แก้ว) ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา สืบต่อมาจาก พระพนรัต (แปร) พระพนรัต (แก้ว) ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาส วัดป่าแก้ว และเป็นอาจารย์ใหญ่กรรมฐานมัชฌิมา ในปลายรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ท่านดำรงตำแหน่งมาจนถึงปลายรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

พระพนรัต (แก้ว) ดำรงตำแหน่งเป็นพระพนรัต พระสังฆราช ฝ่ายซ้าย เจ้าคณะอรัญวาสี เป็นองค์สุดท้าย ของวัดป่าแก้ว ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบ เต็มรูปแบบ และเป็นองค์สุดท้ายที่ใช้ราชทินนามว่า พระพนรัต เมื่อสิ้นพระพนรัต (แก้ว) แล้ว ต่อมา พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงเปลี่ยนตำแหน่งพระพนรัต เป็น พระวันรัต ดำรง

ตำแหน่งเป็นเจ้าคณะคามวาสี และให้ตำแหน่งพระพุทธานุชาจารย์ (พระพุฒาจารย์) วัดโบสถ์ราชเดชะ เป็นเจ้าคณะกลางอรัญวาสี แทนวัดป่าแก้ว ตั้งแต่นั้นมา

พระครูรักจิตญาณ (สี) นำพระอาจารย์สุก ไปขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระพนรัตน์ (แก้ว) วัดป่าแก้วครั้งนั้น พระพนรัตน์ (แก้ว) ก็แก่ชราภาพลงมากแล้ว และพระพนรัตน์ (แก้ว) ก็มรณภาพลงในพรรษาปีนั้นเอง

ครั้งนั้นพระอาจารย์สุก ทรงนำ เครื่องบูชาชั้นห้า อันเป็นประเพณี ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับแต่โบราณไปด้วย ชั้นห้านี้ประกอบไปด้วย ข้าวตอก หัวกระทง ดอกไม้ห้าสี หัวกระทงใบตอง เทียนจีฉิ่งหนักหนึ่งบาทห้าเล่ม รูปห้าดอก ใส่ในถาดไม้สี่เหลี่ยมไปทำวัตรขึ้นพระกรรมฐานกับ พระพนรัตน์ (แก้ว) วัดป่าแก้ว ซึ่งเป็นวัดศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา ประจำกรุงศรีอยุธยาแต่เดิม

ทำวัตรพระ ขึ้นพระกรรมฐานเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระพนรัตน์ (แก้ว) พระองค์ท่าน ทรงเทศน์ลำดับธรรมมัชฌิมา ๑ จบตามโบราณประเพณีแล้ว ทรงบอกองค์อาราธนาพระลักษณะพระกรรมฐานเบื้องต้นให้คือ องค์พระลักษณะพุทธทศปิณฑธรรมเจ้า ทรงบอกองค์พระกรรมฐานให้แล้ว พระพนรัตน์(แก้ว) พระอาจารย์ใหญ่ ทรงมอบตัวพระอาจารย์สุก ให้กับพระครูรักจิตญาณ (สี) อบรมพระกรรมฐานต่อไป

ถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ พระภิกษุสงฆ์พระอารามต่างๆ ในกรุงรัตนโกสินทร์ ยุคต้น และยุคกลางต้องมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระญาณสังวรเถร (สุก) ที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ) เนื่องจากเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา ประจำกรุงรัตนโกสินทร์

การเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานในวัดราชสิทธิารามนั้น เป็นมาตั้งแต่ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ มาจนถึงประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๐ ความเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานก็เสื่อมซาลงไป จนเกิดสายพระกรรมฐานใหม่ขึ้นมาเรื่อยๆ ความเป็นหนึ่งเดียวของพระกรรมฐานเกือบหมดไปในกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้ผู้ปฏิบัติสับสน เนื่องจากพระสงฆ์รุ่นหลัง ไม่รักษาแบบแผนดั้งเดิมไว้

การศึกษาพระปริยัติธรรม ของพระอาจารย์สุกในครั้งนั้น กลางวันพระอาจารย์สุก ท่านศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ กลางคืนท่านเจริญจิตภาวนา พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ฉันภัตตาหารเช้าแล้วทุกวัน พระอาจารย์สุก เข้าแจ้งสอบอารมณ์พระกรรมฐาน กับท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) ถ้าแจ้งพระกรรมฐานหรือ สอบอารมณ์ผ่าน พระอาจารย์ จะให้พระองค์ท่านอาราธนาพระกรรมฐานองค์ที่สอง ต่อไปคือ คือพระลักษณะขณิกา ปีติ จนจบขั้นตอนของพระปีติทั้งห้า อันเป็นต้น เป็นราก เป็นเค้า เป็นมูล ของสมาธิ

พระองค์ท่าน ทรงศึกษาเบื้องต้นของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับจนจบ ภายในพรรษานั้น พระองค์ท่าน ทรงปฏิบัติได้ พระปีติทั้ง ห้าประการ เข้าสะกดหนึ่ง ห้อง พระยুক্তธรรมทั้ง หกประการ เข้าสะกดหนึ่งห้อง พระสุขสมาธิ สองประการ เข้า สะกดหนึ่งห้อง แต่ละห้องพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับต้อง **เข้าสับ** พระปีติทั้งห้า ยุคลทั้งหก สุขสมาธิทั้งสอง **เข้าคืบ** พระปีติทั้งห้า พระยুক্তทั้งหก สุขสมาธิทั้งสอง **เข้า วัด ออกวัด คือเดินหน้า ถอยหลัง** พระปีติทั้งห้า พระยুক্তทั้งหก พระสุขสมาธิทั้งสอง **แล้วเข้าลูกสะกด** พระปีติทั้ง ห้า พระยুক্তทั้งหก พระสุขสมาธิทั้งสอง เป็นอันจบสาม ห้องนี้ เป็นเบื้องต้นของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เป็นการฝึกตั้งสมาธิ ยังสมาธิ เมื่อสะกดจบสามห้องแล้ว พระอาจารย์ของพระองค์ท่านก็มอบ **ลูกสะกด ให้แก่ท่าน** **หนึ่งลูก** ให้พกติดตัว เพื่อเป็นการระลึกถึงพระพุทธรูปคุณอยู่เนืองๆ และป้องกันตัวด้วย **สติ**

การศึกษาพระปีติ ๕ พระยুক্ত ๖ พระสุขสมาธิ ๒ ประการ และอานาปานสติ ๘ จุด ของพระองค์ท่านครั้งนี้เป็นการทบทวนของเก่าเท่านั้น เพราะพระองค์ท่านเคยเรียน มาแล้วกับ ท่านขรัวตาทอง แต่ครั้งนั้นยังไม่เป็นแบบ เป็นแผนเหมือนครั้งนี้ ครั้งนี้ พระองค์ท่าน ทรงปฏิบัติได้รวดเร็ว ปากต่อปาก คำต่อคำ ต่อหน้า ท่านพระครูรักจิต ญาณ (สี) เลยทีเดียว

ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) วัดโรงช้าง ท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์เถรผู้เฒ่า เป็น พระอริยบุคคล ทรงอภิญา และท่านยังรอบรู้ และชำนาญใน คัมภีร์มูลกัจจายน์ คัมภีร์ โยชนามูลกัจจายน์ พร้อมพระคัมภีร์แปลธรรมบท คัมภีร์มงคลทีปนี ฯ ทั้งขึ้นต้น ขึ้น กลาง ขึ้นปลาย ท่านเคยเข้าสอบทานพระบาลี แต่สอบไม่ผ่านสามกอง จึงมิได้เป็น เปรียญ แต่ท่านมีความรู้ ความสามารถโดยชอบธรรม

ออกพรรษา ของทุกๆปี ท่านพระครูรักจิตญาณ(สี) จะออกสัตตจรจาริกธุดงค์ แสวงหาความสงบวิเวก ไปตาม สถานที่ต่างๆทุกปีมิได้ขาด ถึงแม้เวลาที่สังฆารของท่าน จะชราภาพลงมากแล้ว ถ้าท่านไม่ออกสัตตจรจาริกธุดงค์ ก็เหมือนจะขาดอะไรไปสัก

อย่าง ตอนชราภาพนั้น ท่านพระครูรักจิตญาณ จะต้องสัญจรจาริกไป พระพุทธรูปทุกปี เพราะใกล้หน่อย และท่านก็ทรงอภิญาด้วย การไปมาจึงรวดเร็ว

การบิณฑบาต ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) ท่านถือเป็นกิจวัตรประจำวัน แม้ชราภาพออกไปบิณฑบาตไม่ไหว ท่านก็จะออกมายืนถือบาตรอยู่หน้ากุฏิของท่าน ท่านถือธุดงค์วัตร สามประการ เทียบบิณฑบาต เป็นวัตร ๑ นุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร ๑ ล้นมือเดียวเป็นวัตรหนึ่ง กล่าวว่าการฉันอาหารมือเดียว เป็นไปเองด้วยอำนาจอริยมรรค ที่ท่านบรรลุ คือ อานาคามีผล

ด้านการศึกษา พระปริยัตินั้น พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ต้องศึกษาอักษรขอมก่อน เพื่อใช้ในการอ่าน การเขียน พระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ เนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงมีพื้นฐานด้านการเขียน การอ่านอักษรขอม มาบ้างแล้วพระองค์ท่านจึงศึกษาเรียนรู้ได้รวดเร็ว

พระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ เป็นพระคัมภีร์เรียนหลักไวยากรณ์บาลี เล่มแรกของพระพุทธศาสนา คัมภีร์นี้เขียนด้วยอักษรขอมบาลี ขั้นตอนการศึกษาบาลีมูลกัจจายน์ ซึ่งมีมัตติกา ๖๗๓ สูตร ต้องท่องจำหลักไวยากรณ์ ศัพท์ในคัมภีร์มูลกัจจายน์ทั้งหมด ๘ กัณฑ์ คือ สนธิกัณฑ์ ๕๑ สูตร นามกัณฑ์ ๒๑๕ การกัณฑ์ ๔๕ สูตร สมาสกัณฑ์ ๒๘ สูตร ตัทธิตกัณฑ์ ๖๒ สูตร อาขยาตกัณฑ์ ๑๑๘ สูตร กิพพิธาน ๑๐๐ สูตร อุณาภิกัณฑ์ ๕๐ สูตร

ท่องได้คล่องแล้ว ก็หัดเขียนอักษร ขอมบาลีมูลกัจจายน์ หัดเรียกสูตร เรียกนาม การศึกษาพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ ต้องใช้สติสัมปชัญญะ และสมาธิในการจดจำอย่างมาก เนื่องจากต้องท่องแบบ-จำแบบให้ได้ จึงต้องมีสมาธิในการอ่าน การจดจำ การเขียน และเกิดผลพลอยได้อีกหลายอย่าง

ต่อมาพระองค์ท่าน ก็ทรงเรียน พระคัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์ เป็นพระคัมภีร์อธิบายหลักการต่างๆ ใน พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ หรือพระคัมภีร์บาลีใหญ่ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มากขึ้น กล่าวว่ พระคัมภีร์นี้ แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา

ต่อมาพระองค์ท่าน ทรงหัดแปลคัมภีร์พระบาลีต่างๆ ชั้นแรกทรงหัดแปลพระปาฏิโมกข์ก่อน แล้วก็แปลคัมภีร์ต่างๆ เช่น คัมภีร์ธรรมบท คัมภีร์มงคลทีปนี คัมภีร์สมันตปาสาทิกา คัมภีร์พระวิสุทธีมรรค คัมภีร์พระอภิธรรม เป็นต้น พระคัมภีร์เหล่านี้ แบ่งออกเป็นสามบัน หรือสามตอน คือ บันต้น บันกลาง บันปลาย การศึกษาบาลีนั้น

ต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๕-๑๐ ปี จึงเข้าสอบทานปากเปล่าได้ แต่เนื่องจากพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงมีพระสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด จึงเรียนรู้ได้รวดเร็ว

พระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์นี้ เป็นพระคัมภีร์เรียนบาลีไวยากรณ์ คัมภีร์แรกของ พระพุทธศาสนา รจนาโดยพระมหากัจจายน์เถรเจ้า เอตทัคคะผู้เลิศในทางขยายความย่อ ให้พิสดารได้ เป็นคัมภีร์ที่นิยมใช้เล่าเรียนศึกษากันในกรุงศรีอยุธยา และในตอนต้นของ กรุงรัตนโกสินทร์

พรรษาแรกพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็สามารถศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับเบื้องต้นได้จนจบ สามห้อง พรรษาที่สอง พระองค์ท่าน สามารถท่องพระปาฏิโมกข์จบได้ พรรษาที่สาม พระองค์ท่านทรงศึกษาพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ ๕ กัณฑ์ ๖๗๓ สูตรจบ ศึกษาพระคัมภีร์โยชนาบาลีมูลกัจจายน์ จบทุกผูก

พระอาจารย์สุก ทรงอุปสมบทได้สามพรรษาแล้ว ทรงจบทั้งสมณะ-วิปัสสนา มัชฌิมา แบบลำดับ คือสมณะมีลำดับดังนี้ ปีติ ๕ ยุค ๖ สุขสมาธิ ๒ อานาปาน ๕ จุด อาการ ๓๒ กสิณ ๑๐ ประการ อสุภะ ๑๐ ประการ ฌานปัญญาจรรย์ อนุสสติ ๗ พรหมวิหาร ๔ อาหารแปดกัณฑ์ ๑(๑๐) จตุราศิวัญฐาน ๑ อรูปฌาน ๔ (จบสมณะ)

วิปัสสนา มีลำดับดังนี้ ขึ้นวิสุทธิ ๗ ประการ พระไตรลักษณ์ญาณ ๓ พระอนุวิปัสสนาญาณ ๓ วิปัสสนาญาณ ๑๐ วิโมกข์ ๓ อนุวิปัสสนาวิโมกข์ ๓ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ สัจจญาณ ๑๐

พระอาจารย์สุก จบสมณะ-วิปัสสนาธุระ ที่วัดโรงช้างแล้ว และทรงจบ พระคัมภีร์ บาลีมูลกัจจายน์ หรือพระบาลีใหญ่ ๑ ทรงจบพระโยชนามูลกัจจายน์ ๑ ก็สิ้นความรู้ของท่านพระครูรักจิตญาณ วัดโรงช้าง

ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) พระอุปัชฌาจารย์ ของพระองค์ท่าน จึงนำพระอาจารย์สุก ไปศึกษาพระบาลีชั้นสูงต่อที่ วัดราชาวาส กับพระราชาคณะเถรผู้เฒ่า คือพระธรรมภาวนาเถร หรือหลวงปู่อิน

ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) วัดโรงช้าง ท่านศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ มาไม่มาก ท่านมีความชำนาญเพียงสองคัมภีร์ คือพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ หรือพระบาลีใหญ่ ๑ พระคัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์ ๑ และคัมภีร์แปลต่างๆ ทั้งบนต้น บนกลาง บนปลาย

ส่วน พระธรรมภาวนาเถร หรือหลวงปู่อิน ท่านเป็นศิษย์ศึกษาพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับอาจารย์เดียวกันกับ พระครูรักจิตญาณ(สี) วัดโรงช้าง หลวงปู่อิน

ท่านเป็นศิษย์รุ่นใหญ่ เจนจบทั้งพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และเป็นเปรียญด้วย พระครูญาณรักจิต(สี) วัดโรงช้าง จึงนำพระองค์ท่านไปฝากศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ ชั้นสูง ที่วัดราชวาสน

ทรงได้สมาธิสองส่วน

พระอาจารย์สุก ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ ปฏิบัติภาวนาพระกรรมฐาน จนจบสามห้องแรก ขึ้นห้องที่สี่คือห้องอานาปานสติ และพระองค์ท่านเคยได้สมาธิสองส่วนมาแล้ว ครั้นศึกษาพระกรรมฐานกับ ท่านขรัวตาทอง แต่การได้ครั้งนั้น เป็นอย่างโท

ครั้งนี้พระองค์ท่าน ก็ทรงบรรลุสมาธิโดยส่วนสอง ขึ้นประณีตยิ่งขึ้นไปอีก เรียกว่าเป็นอย่างเอกคือเห็นรูปทิพย์ ฟังเสียงทิพย์ หรือเรียกว่ากระทบจิตได้ เป็นอย่างเอก

สมาธิส่วนแรก พระองค์ท่าน ทรงบรรลุ สมาธิเฉพาะส่วนที่หนึ่ง คือ เห็นนิมิต รูปทิพย์ได้ ทั้งทางทิศเหนือ ทางทิศใต้ ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตก ทางทิศเบื้องขวาง ทางทิศเบื้องบน ทางทิศเบื้องต่ำ

สมาธิส่วนที่สอง พระองค์ท่าน ทรงบรรลุสมาธิเฉพาะส่วนที่สอง คือ ฟังเสียงทิพย์ ด้วยการแผ่วิตก คือความตริกไป ได้ทั้งทางทิศเหนือ ทางทิศใต้ ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตก ทางทิศเบื้องขวาง ทางทิศเบื้องบน ทางทิศเบื้องต่ำ

การบรรลุสมาธิทั้งสองส่วนนี้ ทำให้พระองค์ท่านทรงได้ศึกษา วิชาการทางจิตต่างๆ จากพระอาจารย์ ก่อนเก่า ทางสมาธิจิตอันละเอียดประณีต ในพรรษาแรกๆนั้น

ท่านพระครูรักจิตญาณ(สี) ท่านเป็นพระเถรที่ทรงพระไตรปิฎก อย่างโท ท่านทราบว่า พระอาจารย์สุก ทรงบำเพ็ญสมาธิ ได้สมาธิโดยส่วนสองคือ เห็นรูปทิพย์ และ ฟังเสียงทิพย์ ในพรรษานั้น ท่านได้สอนพระอาจารย์สุก ในด้านปริยัติธรรมเพิ่มเติมให้อีก โดยท่านยกเอาเรื่องราวการบำเพ็ญสมาธิโดยส่วนสอง ในพระสูตรตันตปิฎก มาแสดงให้พระอาจารย์สุก ฟังว่า.....

พระครูรักจิตญาณ (สี) กล่าวว่า สมาธิที่ท่านบำเพ็ญได้เฉพาะส่วนนั้น พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ว่า พระโยคาวจรผู้บำเพ็ญสมณะธรรม ในศาสนานี้ ย่อมเจริญภาวนาสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อ เห็นรูปทิพย์ อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด คือความอยาก แต่บางท่านมิได้เจริญภาวนาเพื่อฟังเสียงทิพย์ อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะท่านเหล่านั้นเจริญสมาธิเฉพาะส่วนแรก เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็น

ที่ตั้งแห่งความกำหนัด คือความอยาก ในทิศตะวันออก แต่มิได้เจริญภูวานาเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัดเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ความอยาก ท่านเหล่านั้นจึงเห็นแต่รูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันออก มิได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ซ้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะพระโยคาวจรนั้น เจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อเห็นรูปนิมิต และรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันออก แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

ข้ออื่นยังมีอีก ถ้าท่านเหล่านั้นเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ในทิศใต้ แต่มิได้เจริญภูวานาเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี เธอจึงเห็นแต่รูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ มิได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ซ้อนั้นเพราะเหตุไร

ซ้อนนั้นเป็นเพราะท่านทั้งหลายเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดในทิศใต้ แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี

พระโยคาวจรบางท่าน เจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัดเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัดเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกำหนัด เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เธอจึงเห็นแต่รูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกำหนัดเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก มิได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกำหนัดเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ซ้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร

ข้อนั้นเป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดในทิศตะวันตก แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

พระโยคาวจร เจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเหนือ แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเหนือ แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เธอจึงเห็นแต่รูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเหนือ มิได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร

คุณกรมบาลี ข้อนั้นเป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเหนือแต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด.

พระโยคาวจร ผู้เจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเบื้องบนทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เธอจึงเห็นแต่รูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง มิได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร

พระครูรักจิตญาณ(สี) กล่าวอีกว่า ข้อนั้นเป็นเพราะ ท่านเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง แต่มิได้เจริญเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

ถ้าท่านผู้เป็นพระโยคาวจร บำเพ็ญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันออก แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูป

ทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะ ส่วนเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศ ตะวันออกแต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ กำหนัด เธอจึงฟังแต่เสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยเบญจกามคุณ เป็นที่ตั้งแห่งความ กำหนัด ในทิศตะวันออกมิได้เห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ กำหนัด ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร

ข้อนี้เป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันออก มิได้เจริญเพื่อเห็นรูป ทิพย์อันน่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

ข้ออื่นยังมีอีก ถ้าท่านบำเพ็ญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อัน น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อ ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ แต่มิได้ เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เธอจึงฟัง แต่เสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ มิได้เห็น รูปทิพย์อันน่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร

ข้อนี้เป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศใต้ มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อัน น่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด.

ถ้าท่าน บำเพ็ญ สมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงอันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็น ที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟัง เสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก มิได้ เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เธอจึงฟัง แต่เสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในทิศตะวันตก มิได้เห็นรูปทิพย์อันน่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ข้อนี้เป็นเพราะ เหตุไร

ข้อนั้นเป็นเพราะท่านเจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศตะวันตก มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดและท่าน บำเพ็ญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเหนือ แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเหนือ มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เธอจึงฟังแต่เสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเหนือ มิได้เห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร

ข้อนั้นเป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเหนือมิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

ถ้าท่าน บำเพ็ญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วนเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเบื้องบนทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เธอจึงฟังแต่เสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง มิได้เห็นรูปทิพย์อันน่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร

ข้อนั้นเป็นเพราะเธอเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องขวาง มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

พระครูรักจิตญาณ(สี) ยังกล่าวสอนอีกว่า การเห็นรูปทิพย์ การฟังเสียงทิพย์ ของพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญสมาธิโดยส่วนสองเพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดในทิศตะวันออก

ข้อนั้นเป็นเพราะท่านเจริญสมาธิโดยส่วนสอง เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิสเหนือ

ถ้าท่านเจริญสมาธิโดยส่วนสอง เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิสเบื้องบน ทิสเบื้องต่ำ และทิสเบื้องขวางเพราะเธอเจริญสมาธิโดยส่วนสอง เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และเพื่อฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดในทิสเบื้องบน ทิสเบื้องต่ำ และทิสเบื้องขวางเธอจึงเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และฟังเสียงทิพย์อันไพเราะประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิสเบื้องบน ทิสเบื้องต่ำ และทิสเบื้องขวาง ข้อนั้นเพราะเหตุไร

ข้อนั้นเป็นเพราะท่านเจริญสมาธิโดยส่วนสอง เพื่อเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก และฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในทิสเบื้องบน ทิสเบื้องต่ำ และทิสเบื้องขวาง

พระครูรักจิตญาณ (สี) กล่าวส่งท้ายอีกว่า เหตุปัจจัยนี้แหละ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่พระภิกษุผู้บำเพ็ญสมาธิ บางท่าน บางองค์ จึงเห็นรูปทิพย์ที่น่ารัก แต่มิได้ยินเสียงทิพย์อันไพเราะ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เพราะบำเพ็ญสมาธิ เฉพาะส่วนเดียวคือเห็นรูปทิพย์

มีพระภิกษุบางองค์บางท่าน ได้ฟังเสียงทิพย์อันไพเราะ เพราะบำเพ็ญสมาธิโดยส่วนเดียว คือฟังเสียงทิพย์ แต่มิได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์ ภิกษุบางองค์ บางท่าน เห็นรูปทิพย์ที่น่ารัก ได้ยินเสียงทิพย์อันไพเราะ เพราะท่านเหล่านั้น ตั้งใจบำเพ็ญสมาธิโดยส่วนสอง การฟังเสียงทิพย์นั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การกระทบจิต ซึ่งเป็นเหตุ และผลในการบำเพ็ญสมาธิ

พระอริยเถรอาจารย์ สอนวิชาบังคับธาตุขันธ์

(พรรษาแรก สถิตวัดโรงช้าง ยุคอยุธยา)

พรรษาแรกปีนั้น ขณะที่พระอาจารย์สุก เจริญสมณะธรรมในคิณนั้น พระองค์ท่าน ก็ทรงแลเห็น รูปทิพย์ องค์พระอริยเถรอาจารย์รูปหนึ่ง เข้ามาหาพระองค์ท่านในสมาธินิมิตแล้ว บอกว่า ท่านได้สมาธิสองส่วนแล้ว ต่อไปข้างหน้า ก็จะมีพระอริยเถรอาจารย์ในอดีตอีกหลายพระองค์ จะมาสอนทางแห่งการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ท่าน

แล้วพระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้น ก็ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ข้าชื่อดร อดีตเคยเป็นพระอุตราภิศาจารย์ (ฐานานุกรม) ของพระพุทธโฆษาจารย์ อยู่วัดพุทไธสวรรย์

ข้าจะมาสอนเรื่องธาตุขันธ์ โดยวิธีการต่างๆ ท่านกล่าวต่อไปอีกว่า ขอให้ท่านฝึกบังคับ ธาตุขันธ์ จิตของท่าน จะยกสูงขึ้น ประณีตขึ้น และจะมีอานุภาพมากขึ้น จิตจะไม่ตกไปข้างฝ่ายอกุศลกรรม เมื่อท่านสามารถบังคับธาตุขันธ์ได้แล้ว ให้ฝึกแยกธาตุขันธ์ ที่ประกอบไปด้วยมหาภูตทั้งสี่คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จิตของท่านก็จะได้ดำเนินไปทางปรมาตถธรรม ไปสู่มรรคธรรม ผลธรรม ได้ง่าย ต่อจากนั้นให้ท่านฝึกคุมธาตุทั้งสี่ จะทำให้ท่าน มีสติ สมาธิ ที่สมบูรณ์ แข็งแรงยิ่งขึ้น ต่อจากนั้นพระอริยเถรอาจารย์ ก็บอกวิธีบังคับธาตุขันธ์ให้แก่พระอาจารย์สุก

ต่อมา พระอริยเถรอาจารย์ ก็บอกวิธีการแยกธาตุขันธ์ ให้กับพระองค์ท่าน โดยให้แยกธาตุน้ำก่อน เป็นลำดับแรก ต่อมาให้แยกธาตุไฟ เป็นลำดับต่อมา ต่อไปที่แยกธาตุดิน ต่อไปที่แยกอากาศธาตุ แยกแล้วให้พิจารณาว่า กายนี้ไม่เป็นเรา ไม่ใช่เรา เป็นเพียงธาตุเท่านั้น จิตของเราก็ไม่มียึดมั่นถือมั่นในกาย อันประกอบไปด้วยธาตุทั้ง ๔ และก็จะไม่มีอะไรอาศัยอยู่ได้ เพียงสักแต่รู้ว่ารู้ไว้เท่านั้น

ทุกวันในพรรษาแรกนั้น พระอาจารย์สุก ทรงบำเพ็ญสมณะธรรมเสร็จแล้ว ก็ทรงมาฝึก การบังคับธาตุขันธ์ การแยกธาตุ และการคุมธาตุขันธ์ คือนำธาตุที่แยกไปแล้ว กลับมาที่เดิม ด้วยเอกัคคตาจิต พระองค์ท่านปฏิบัติตามที่พระอริยเถรอาจารย์ เมตตามากกล่าวสอนในสมาธินิมิตทุกวัน จนท่านสามารถ ฝึกฝนตามที่พระอาจารย์มากกล่าวสอนได้ จนจิตสมาธิของพระองค์ท่านมีอานุภาพมากขึ้นไปอีก

พระอาจารย์สุก ทรงมีพระอาจารย์ทั้งข้างนอก ข้างใน พระอาจารย์ข้างนอกคือ ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) พระอาจารย์ข้างในคือ พระอุตราภิศาจารย์ (ดร) พระรองเรื่อง หรือพระฐานานุกรม ของพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ ในอดีตกาล ครั้งต้นกรุงศรีอยุธยา

ทรงศึกษา วิชา ดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ

(พรรษาที่สอง สถิตวัดโรงช้าง ยุคอยุธยา)

พรรษาที่สอง พระองค์ท่าน ทรงได้พบ กับพระอริยเถรอาจารย์ อีกพระองค์หนึ่ง ในสมาธินิมิต ท่านมีนามบัญญัติว่า ขรัวท่านโต ท่านเคยสถิตวัดชายทุ่ง ก่อนสถาปนา

เป็นวัดป่าแก้ว ในรัชสมัยพระเจ้ารามาธิบดีที่ ๑ หรือเรียกว่าพระเจ้าอู่ทอง ขรัวท่านโต ดำรงชั้นช้อยู่ ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระเจ้าอู่ทอง

ท่านเข้ามาในสมาธินิมิตในครั้งนั้น ท่านมาบอกวิธีการ ให้แก่พระอาจารย์สุกสองอย่าง คือ การดำเนิน ความเป็นไปแห่งธาตุ ๑ การทำลายธาตุ ๑ และสอนให้ไม่หลงคิดอยู่ในธาตุ และสอนให้ไม่หลงคิดในฤทธิ์ ๑

พระอริยเถรอาจารย์ บอกวิธีดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ เพื่อให้เกิดฤทธิ์ แก่พระอาจารย์สุก โดยให้บริกรรมดำเนินธาตุ บริกรรมตั้งธาตุ บริกรรมรวมธาตุ เป็นหนึ่งเดียว พระอาจารย์สุก ทรงดำเนินการตั้ง ธาตุคิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ แล้วสัมปยุตธาตุ ประกอบธาตุทั้ง ๖ เป็นหนึ่งเดียว แล้วให้บริกรรมทำลายธาตุทั้ง ๕ ให้สลายไป ยกเว้นวิญญาณธาตุ ซึ่งเป็นธาตุรู้ ท่านกล่าวว่าทำให้เกิดอิทธิวิ

ขรัวท่านโต กล่าวต่อไปว่า การดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ มิใช่จะทำให้ทุกคนบุคคลไหนมีวาสนาบารมีมาทางนี้ ข้าพเจ้าจะมาสอนให้เอง เหมือนอย่างที่ข้าพเจ้าสอนให้ท่านในครั้งนี้

ขรัวท่านโต ยังกล่าวสอนพระอาจารย์สุกอีกว่า ฤทธิ์ทั้งหลายมีเกิด แล้วก็มีเสื่อม ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมแปรปรวนไป ถ้าบุคคลใดยังเป็นปุถุชนอยู่ ไม่รู้ความจริงแห่งพระไตรลักษณ์ ย่อมคิด ย่อมหลง อยู่ในฤทธิ์ ไม่สามารถหลุดจากกิเลส ไปพระนิพพานได้ ฉะนั้นขอให้ท่านพิจารณาถึงความไม่เที่ยง ตลอดเวลา อย่าไปติด ไปหลงอยู่ในฤทธิ์ ให้บำเพ็ญเพียรภาวนา ไปสู่นิพพานเถิด

พระอาจารย์สุก ทรงฟังคำปราศรัยของ ขรัวท่านโต พระอริยเถรอาจารย์ ในสมาธินิมิตแล้ว พระองค์ท่านก็มั่นเพียรทำตามที่พระอริยเถรอาจารย์บอก และภายในเวลา ๓ ราตรี พระองค์ท่านก็บรรลุวิชาดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ ได้สำเร็จฤทธิบางอย่าง แต่ยังเป็นฤทธิ์ อย่างปุถุชน ยังมีหวั่นไหวบ้าง

ถึงราตรีที่ ๔ ขรัวท่านโต ก็มาปรากฏในสมาธินิมิต ของพระอาจารย์สุกอีก ด้วยท่านทราบว่า พระอาจารย์สุก สำเร็จวิชาดำเนินธาตุ ทำลายธาตุแล้ว และในสมาธินิมิตราตรีนั้น ขรัวท่านโต กล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า วิชาดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ ที่เป็นไปในทางโลกีย์ ท่านก็สำเร็จแล้ว

ต่อไปข้าพเจ้า จะสอนวิชาดำเนินธาตุ ทำลายธาตุ ที่เป็นไปในทางโลกุตระธรรม นำทางท่านไปถึงมรรค ผล นิพพาน ตามคำสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ให้

ท่านดำเนินตั้งสภาวะความเป็นไป แห่งปฐวีธาตุ ธาตุดิน ๑ อาโปธาตุ ธาตุน้ำ ๑ เตโชธาตุ ธาตุไฟ ๑ วาโยธาตุ ธาตุลม ๑ อากาศธาตุ ธาตุอากาศ ช่องว่างภายในกาย ๑ วิญญาณธาตุ ธาตุวิญญาณ คือความรู้อะไรๆ ได้ ๑

พระอริยเถรอาจารย์กล่าวสอนต่อไปอีกว่า ในธาตุทั้ง ๖ นั้น ปฐวีธาตุ ธาตุดิน เป็นอย่างไร ปฐวีธาตุ ธาตุดินมี ๒ อย่างคือ ปฐวีธาตุ ธาตุดิน ภายใน ปฐวีธาตุ ธาตุดิน ภายนอก

ปฐวีธาตุ ธาตุดิน ๒ อย่างนั้น ปฐวีธาตุ ธาตุดินภายใน เป็นอย่างนี้คือ ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรูปข้างใน คือรูปที่มีใจครอง ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้อย่างใหญ่ ไข้อย่างน้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ทั้งหมดนี้เรียกว่า ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรูปข้างใน รูปในที่มีใจครอง แม้อย่างอื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุ ธาตุดิน ภายใน

ปฐวีธาตุ ธาตุดินภายนอก เป็นอย่างนี้คือ ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นภายนอก เป็น อุปาทินนกรูปข้างนอก คือรูปที่ไม่มีใจครอง ได้แก่ เหล็ก โลหะ ดินุกขาว ดินุกดำ เงิน แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงินตรา ทอง แก้วมณีแดง แก้วมณีลาย หย้า ท่อนไม้ กรวด กระเบื้อง แผ่นดิน แผ่นหิน ภูเขา ทั้งหมดนี้เรียกว่า ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นธรรมชาติภายนอก เป็นอุปาทินนกรูปข้างนอก คือรูปที่ไม่มีใจครอง แม้อย่างอื่นใดมีอยู่ นี้ก็เรียกว่าปฐวีธาตุ ธาตุดินภายนอก

ปฐวีธาตุภายใน ปฐวีธาตุภายนอก ประมวลทั้ง ๒ อย่างนั้นเข้าเป็นหมวดเดียวกัน นี้ก็เรียกว่า ปฐวีธาตุ

อาโปธาตุ ธาตุน้ำ เป็นอย่างไร อาโปธาตุ ธาตุน้ำนั้นมี ๒ อย่าง คือ อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายใน อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายนอก

อาโปธาตุ ๒ อย่างนั้น อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายใน เป็นอย่างนี้คือ ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เกาะกุมรูป เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรูปข้างใน คือรูปข้างในมีใจครอง ได้แก่ ดิ เสดล หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูลร ทั้งหมดนี้เป็นความเอิบอาบ

ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เกาะกุมรูป เป็นภายใน เฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุปข้างใน คือรูปข้างในมีใจครอง แม้อย่างอื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายใน

อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายนอก ภายนอก เป็นอย่างนี้คือ ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เกาะกุมรูป เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก รูปข้างนอกไม่มีใจครอง ได้แก่ รส รากไม้ รสลำต้น รสเปลือกไม้ รส ใบไม้ รสดอกไม้ รสผลไม้ นมสด นมส้ม เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำที่อยู่ในพื้นดิน หรือน้ำที่อยู่ในอากาศ เป็นธรรมชาติที่มีความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เกาะกุมรูป เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก คือรูปไม่มีใจครองภายนอก แม้อย่างอื่นใดมีอยู่นี้เรียกว่า อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายนอก อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายใน อาโปธาตุ ธาตุน้ำภายนอก ประมวลทั้ง ๒ อย่างนั้น เข้าเป็นหมวดเดียวกันอย่างเดียวกันนี้เรียกว่า อาโปธาตุ คือธาตุน้ำ

เตโชธาตุ ธาตุไฟเป็นอย่างไร เตโชธาตุ มี ๒ อย่าง คือ เตโชธาตุภายใน เตโชธาตุ ภายนอก ในเตโชธาตุ ๒ อย่างนั้น เตโชธาตุภายใน เป็นอย่างนี้คือความร้อนธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุปข้างใน คือรูปมีใจครอง ได้แก่ เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายเราร้อน เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม เตโชธาตุที่เป็นเหตุให้เผาไหม้ เตโชธาตุที่ทำให้ของกินของดื่มของเคี้ยวของลิ้มถึงความย่อยไปด้วยดี นี้เรียกว่าความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุป รูปมีใจครอง ข้างใน แม้อย่างอื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า เตโชธาตุ ธาตุภายใน

เตโชธาตุภายนอก เป็นอย่างนี้คือ ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก คือรูปไม่มีใจครอง ได้แก่ ไฟพื้น ไฟสะเก็ดไม้ ไฟหญ้า ไฟมูลโค ไฟแกลบ ไฟหยากเชื้อ ไฟอสุนีบาต ความร้อนแห่งไฟ ความร้อนแห่งดวงอาทิตย์ ความร้อนแห่งกองฟืน ความร้อนแห่งกองหญ้า ความร้อนแห่งกองข้าวเปลือก ความร้อนแห่งกองขี้เถ้า หรือ ความร้อนธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็น ภายนอก เป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก รูปไม่มีใจครอง แม้อย่างอื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า

เตโชธาตุภายนอก เตโชธาตุภายใน เตโชธาตุภายนอก ประมวลทั้ง ๒ อย่างนั้น เข้าเป็นหมวดเดียวกันนี้เรียกว่า เตโชธาตุ หรือธาตุไฟ

วาโยธาตุ ธาตุลมเป็นอย่างไร วาโยธาตุมี ๒ อย่างคือ วาโยธาตุภายใน วาโยธาตุภายนอก ในวาโยธาตุ ๒ อย่างนั้น วาโยธาตุภายใน เป็นอย่างนี้คือ ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูป เป็นภายในเฉพาะตนเป็นอุปาทินนกรุปข้างใน คือรูปมีใจครอง ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมศัสตรา ลมมิดโกน ลมเพิกหัวใจ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือ ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูป เป็นภายใน เฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุปข้างใน แม้อย่างอื่นใดมีอยู่นี้เรียกว่า วาโยธาตุ ธาตุลมภายใน

วาโยธาตุภายนอก เป็นอย่างนี้คือ ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูปเป็นภายนอกเป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก หรือรูปไม่มีใจครอง ได้แก่ ลมตะวันออก ลมตะวันตก ลมเหนือ ลมใต้ ลมมีฝุ่นละออง ลมไม่มีฝุ่นละออง ลมหนาว ลมร้อน ลมอ่อน ลมแรง ลมดำ ลมบน ลมกระพือปีก ลมครุฑ ลมใบตาล ลมเป่าปากหรือ ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูป เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนกรุปข้างนอก แม้อย่างอื่นใดมีอยู่นี้เรียกว่า วาโยธาตุภายนอก วาโยธาตุภายใน วาโยธาตุภายนอก ประมวลทั้ง ๒ อย่างนั้น เข้าเป็นหมวดเดียวกัน นี้เรียกว่าวาโยธาตุ ธาตุลม

อากาศธาตุ คือช่องว่าง เป็นอย่างไร อากาศธาตุมี ๒ อย่าง คือ อากาศธาตุภายใน อากาศธาตุภายนอก ในอากาศธาตุ ๒ อย่างนั้น อากาศธาตุภายใน เป็นอย่างนี้คือ อากาศ ธรรมชาติอันนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอันนับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติอันนับว่าช่องว่าง ที่อันเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องเป็นภายใน เฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุปข้างใน ได้แก่ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลิ่นของกินของดื่มของเคี้ยวของลิ้ม ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยวของลิ้ม และช่องสำหรับของกินของดื่มของเคี้ยวของลิ้มไหลออกเบื้องต่ำ หรือ อากาศ ธรรมชาติอันนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอันนับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติอันนับว่าช่องว่าง ที่อันเนื้อและเลือดไม่ถูกต้อง เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนกรุปข้างใน แม้อื่นใดมีอยู่นี้เรียกว่าอากาศธาตุ หรือช่องว่างภายใน

อากาศธาตุภายนอก เป็นอย่างนี้คือ อากาศ ธรรมชาติอันนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอันนับว่าความว่างเปล่าช่องว่าง ธรรมชาติอันนับว่าช่องว่าง ที่อันมหาภูต

รูป ๔ ไม่ถูกต้อง เป็นภายนอก เป็นอนุปาทินนกรูปข้างนอก นี้เรียกว่า อากาศธาตุ ช่องว่างภายนอก อากาศธาตุภายใน อากาศธาตุภายนอก ประมวลทั้ง ๒ อย่างนั้น เข้าเป็นหมวดเดียวกัน กองเดียวกัน นี้เรียกว่า อากาศธาตุ คือช่องว่าง

วิญญาณธาตุ คือความรู้จะอะไรก็ได้ เป็นอย่างนี้คือ จักขุวิญญาณธาตุ โสตวิญญาณธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนวิญญาณธาตุ นี้เรียกว่า วิญญาณธาตุ สภาวะธรรม หลักแห่งความเป็นไปเอง เหล่านี้เรียกว่า ธาตุ ๖ ประการ คือความเป็นไปเอง ๖ ประการ นี่เป็นการดำเนินธาตุ ตั้งธาตุ ฝ่ายโลกุตระธรรม

ขรัวท่านโต กล่าวสอนต่อไปว่า ข้าฯจะบอกวิธีทำลายธาตุทั้ง ๖ เพื่อกรุยทางไปสู่อมตธรรม ท่านว่าธาตุอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรีสไว้ชอบนั้นมี ๖ ประการ ๖ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น คือปฐวีธาตุ(ดิน) อาโปธาตุ(น้ำ) เตโชธาตุ(ไฟ) วาโยธาตุ(ลม) อากาศธาตุ(ช่องว่าง) วิญญาณธาตุ ความรู้จะอะไรก็ได้ ธาตุ ๖ ประการ

อัน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธตรีสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของท่าน (หมายถึงพระอาจารย์สุก) เป็นผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่ จะพิจารณาอยู่อย่างไรเล่า จึงจะหลุดพ้น จากอาสวะกิเลส ไม่ยึดมั่น ถือมั่นในธาตุทั้ง ๖ อันเป็นภายใน ภายนอกนี้ ฯ

ขรัวท่านโต กล่าวว่า พระพุทธเจ้า ตรีสสอนไว้ว่า ให้ภิกษุทั้งหลาย ครอง ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ ช่องว่าง วิญญาณธาตุ ธาตุรู้จะอะไรก็ได้ โดยความเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน ไม่ให้ครองอัตตา คือความมีตัวตน โดยอาศัย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ ช่องว่าง วิญญาณธาตุ คือความรู้จะอะไรก็ได้ เมื่อท่านครองธาตุ โดยความไม่มีตัวตน ท่านจึงจะทราบชัดเจนนว่า จิต ไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น และจะทราบชัดไปอีกว่าจิตของท่านกำลังจะหลุดพ้น หรือหลุดพ้นแล้ว หลุดพ้น เพราะสิ้นกิเลส ดับคีนกิเลส ละความยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน โดยอาศัยธาตุทั้ง ๖ และอนุสัย คือความตั้งใจ และความปักใจมั่น โดยอาศัยธาตุทั้ง ๖ ได้ จะทำให้ท่านหลุดพ้นโดยเร็วพลัน เสร็จสิ้นคำกล่าวสอน ขรัวท่านโต ก็หายกลับไป จากนั้นพระอาจารย์สุก ก็ทรงออกจากสมาธิ

ครั้งนั้นพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงมีพระสติ สัมปชัญญะ ระลึกถึงคำสอนของขรัวท่านโต อยู่เสมอเนื่องๆว่า การยึดติดธาตุ ๖ และฤทธิ์ต่างๆไม่สามารถนำทางพระองค์ท่านไปสู่ทางพระนิพพานได้ ถ้ายังไปหลงติดอยู่ ตามคำที่พระอริยเถรอาจารย์

ตั้งสอนอบรมมา แต่นั้นมาพระองค์ท่านก็ไม่ทรงติดอยู่ในฤทธิ์ ในอำนาจต่างๆ ทรงเห็นเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน และทรงทบทวนดำเนินการตั้งธาตุ ๖ และทำลายธาตุ ๖ ทั้งทางอิทธิ และทางโลกุตระธรรม

คืนต่อมาขรัวท่านโต ท่านก็มาสอนเรื่องธาตุ ในสมาธิจิตของพระอาจารย์สุกอีก โดยกล่าวว่า สิ่งที่เป็นธาตุยังมีอีก เช่น จักขุธาตุ โสตธาตุ ฆานะธาตุ จิวหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ ท่านกล่าวว่าในธาตุเหล่านี้ มีธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศธาตุอยู่ด้วย

ธาตุไฟ มีมากในจักขุ คือตา เมื่อตาเห็นรูปที่ดีก็ตาม เห็นรูปที่ทรามก็ตาม ให้ทำจิตเหมือนเปลวไฟ แล็บหายไป ความยึดมั่นถือมั่น ในรูป ที่มากระทบจักขุ ก็จะหายไป

ธาตุลม มีมากในหู ได้ฟังเสียงที่ดีก็ตาม ได้ฟังเสียงที่ชั่วก็ตาม ให้ทำเหมือนลมพัดผ่านไป ความยึดมั่นในเสียงที่ดี และร้าย ก็ไม่มี

ธาตุดิน มีมาก ในจมูก ได้กลิ่นที่ดีก็ตาม ได้กลิ่นที่ไม่ชอบใจก็ตาม ให้ทำจิตเหมือนดินสลายไป ความยึดมั่นถือมั่นในกลิ่น ดี ชั่ว ก็จะสลายไป

ธาตุน้ำ มีมาก ในลิ้น ได้ลิ้มรสที่ดีก็ตาม ได้ลิ้มรสที่ชังก็ตาม ให้ทำจิตเหมือนสายน้ำไหลไป ความยึดมั่นถือมั่น ดิคนรส ก็สลายไป

ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ มี มากในกาย ได้สัมผัสดีก็ตาม ได้สัมผัสชั่วก็ตาม ให้ทำจิตเหมือน ธาตุทั้ง๔ สลายไป ความยึดมั่นถือมั่น ในสัมผัส ก็จะสลายไป

อากาศธาตุ มีมากในมโนธาตุ และวิญญาณธาตุ รู้ธรรมารมณ์ที่ดีก็ตาม รู้ธรรมารมณ์ที่ชังก็ตาม ให้ทำจิตเหมือนอากาศสลายไป จะทำให้จิตเป็นกลางในสภาวะธรรมทั้งที่ดี และไม่ดี จะทำให้ท่านหลุดพ้นจากอายตนะ ๖ และธาตุทั้ง ๖ คลายความยึดมั่น ถือมั่นไปสู่ทางนิพพานแล

คืนต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงยกธาตุ ๖ ประการ ขึ้นพิจารณา ไปสู่พระไตรลักษณ์ญาณ โดยความเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน ในธาตุทั้ง ๖ จิตของพระองค์ท่านก็ดำเนินทางไปสู่ภูมิแห่งวิปัสสนากรรมฐาน เจริญทางมรรคธรรม ทางผลธรรม เพื่อถึงเมืองแก้วอมตมหานิพพานธรรม ต่อไป กาลต่อมาพระองค์ท่านก็ไม่ยึดติดอยู่ในธาตุทั้ง ๖ และวิชาอิทธิฤทธิ์ ปล่อยวางได้ยิ่งๆขึ้นไป จิตของพระองค์ท่าน ก็หลุดพ้นขึ้นไปเรื่อยๆ

พระอาจารย์สุก

ทรงเข้าสู่ กระแสแห่งพระนิพพาน

(พรรษาที่๓ สถิตวัดโรงช้าง ยุคอยุธยา)

หลังจากพระอาจารย์สุก บรรพชาอุปสมบทได้ สามพรรษาแล้ว พระองค์ท่านทรงศึกษาทั้งทางปฏิบัติ และปริยัติ ทางภาคปฏิบัติ พระองค์ท่านทรงศึกษาจบ สมณะ-วิปัสสนาในพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และยังมีพระอริยเถรอาจารย์ มาสอนเรื่องการ บังคับธาตุขันธ์ จิตของพระองค์ท่านก็ยกสูงขึ้น มีอานุภาพมากขึ้น สอนเรื่อง เคนธาตุ ๖ ทำลายธาตุ ๖ จิตของพระองค์ท่านก็ทรงดำเนินสูงขึ้นสู่วิปัสสนา

ในพรรษาที่สาม ถวายแล้ว เพลากลางคืน พระองค์ท่านทรงบำเพ็ญสมณธรรม ในที่สุดแห่งพระวิปัสสนา ในที่สุดพระองค์ท่านก็ทรงเข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพาน ไปตามลำดับคือ อย่างอ่อน ทรงได้พระโศคาปัตติมรรค โศคาปัตติผล สัตตักขัตตอุปรม และอีกไม่นานพระองค์ท่านก็ทรงเข้าสู่พระโศคาบัน โกลังโกละ อย่างกลาง ก่อนเข้าพรรษาปีนั้น พระองค์ท่านก็ทรงบรรลุโศคาบันเอกพีธี อย่างประณีต

ความอ่อน กลาง แก่ แห่งอินทรีย์ ๕

ในวิปัสสนา ของอริยบุคคล

พระโศคาบันนั้น พระพุทธองค์ ทรงตรัสจำแนกไว้เป็นสามประเภท ตามความแก่ กลาง และอ่อน ของอินทรีย์ทั้ง ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หรือกำลังวิปัสสนา แก่ กลาง อ่อน กว่ากัน

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความอ่อนแก่ แห่งอินทรีย์ทั้งห้า ของพระอริยบุคคล ไว้ว่า “ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ห้า เหล่านี้คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยอินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธิอินทรีย์ ๑ ปัญญาอินทรีย์ ๑

เรียงลำดับผู้ได้ โศคาบันปัตติผล ตามความอ่อน กลาง ความแก่ แห่งอินทรีย์ ๕ หรือของวิปัสสนา ดังนี้

มีอินทรีย์ ๕ หรือกำลังวิปัสสนาอ่อน บรรลุ พระโศคาบัน สัตตักขัตตอุปรม เกิดอีก ๗ ครั้ง (สุกขวิปัสสก ผู้บำเพ็ญ วิปัสสนาล้วน มิได้บำเพ็ญฌาน)

มีอินทรีย์ ๕ หรือกำลังแห่งวิปัสสนาปานกลาง บรรลุ พระโศคาบัน โกลังโกละ เกิดสอง หรือสามตระกูล

มีอินทรี ๕ หรือกำลังวิปัสสนาแก่กล้า บรรลุ พระโศดาบัน เอกพีธี เกิดครั้งเดียว ผู้ได้บรรลุโศดาบันแล้ว เรียกว่า เป็นผู้มีความเห็นธรรม ปราศจาก มลทิน เป็นผู้เห็นธรรมแล้ว ถึงธรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งถึงธรรมแล้ว ฟ้นสงสัยแล้ว ปราศจากคำซักถาม มั่นใจแล้ว ไม่อาศัยคนอื่น ในคำสอนของพระศาสดา

ในพรรษาที่สามนี้ พระอาจารย์สุก ทรงบรรลุพระโศดาบันชั้น ๓ ก่อน คือ สัตตักขัตตอุปรม(ตรี) ต่อมาอินทรีแก่กล้าขึ้น ทรงบรรลุ ชั้น ๒ คือพระโศดาบัน โกลังโกละ(โท) ต่อมาอีกทรงอินทรีแก่กล้าขึ้นอีก ทรงบรรลุโศดาบัน ชั้น ๑ คือ เอกพีธี (เอก)

พระอาจารย์สุก ทรงสำเร็จ พระโศดาบันนั้น ทรงได้มรรค ๑ ผล ๑ อภิญญา ๖ อย่างตรี และนับว่าพระอาจารย์สุก เป็นพระสาวกที่เกิดจากอกพระสัตยัพัญญโคดมเจ้าโดยแท้

มีหลักฐาน ปรากฏใน มุทฺตรวัคค์ มหาวารวัคค์ สังยุตตนิกาย, คัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินี และพระคัมภีร์อรรถกถา กล่าวถึงความอ่อนแก่ของอินทรี ของอริยบุคคล ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อินทรี ๕ เหล่านี้ อินทรี ๕ คืออะไรบ้าง คือสัทชินทรี ๑ วิริยอินทรี ๑ สตินทรี ๑ สมาธิอินทรี ๑ ปัญญินทรี ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายอินทรีเหล่านี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อินทรี ๕ เหล่านี้แล สม่่าเสมอกันเต็มรอบแล้ว บุคคลผู้นั้นก็เป็นอรหันต์

โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา ตติยอันตราปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา ทุตติยอันตราปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา ปฐมอันตราปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา อุพหัจจปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา อสังขารปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา สสังขารปรีนิพพายี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นอนาคา อุทังโสโตกนิภูฐคามี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นสกทาคามี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นโศดาบัน เอกพีธี
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นโศดาบัน โกลังโกละ
โดยที่อินทรีทั้งหลายอ่อนกว่านั้น	เป็นโศดาบัน สัตตักขัตตอุปรม

ธรรมที่พระโศดบันนะได้เด็ดขาด

อุกตกรรมบถ ๑๐ พระโศดบันนบุคคลละได้ ๖ อย่าง คือ ปาณาติบาต ๑
อทินนาทาน ๑ กาเมศุมิฉาจาร ๑ มุสาวาท ๑ ปิสุณวาจา ๑ มิจฉาทิฎฐิ ๑

อุปกิเลส ๑๖ พระโศดบันนละได้ ๖ อย่างคือ มกขะ ลบลู่คุณท่าน ๑ ปลาสะ ตี
เสมอ ๑ อิตสา ริษยา ๑ มัจฉริยะ ตระหนี่ ๑ มายา เจ้าเล่ห์ ๑ สาไถยะ โอ้อวด ๑

นิ वर्ณ ๖ พระโศดบันนละได้ ๑ อย่างคือ วิจิจจนา อย่างหยาบ

ลัญญุชณะ ที่พระโศดบันนละได้คือ สักกายทิฎฐิ ความเห็นว่ามีอัตตา ตัวตน ๑
วิจิจจนา ความล่งเลสงสัย (ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) ๑ สิลพตปรามาส ยึดถือใน
ศีลและพรต ในทางงมงาย มีราคะเบาบาง มีโทสะเบาบาง

เมื่อละลัญญุชณะ ๓ ได้แล้ว พร้อมกับการถึงพร้อมด้วย **ทัสสนะ** หมายถึงการ
เห็นพระนิพพานด้วยโศดาปัตติมรรค เป็นการเห็นครั้งแรกก่อนอริยมรรค อันดับอื่น
พระอริยโศดบันน อริยสาวก มีชื่อเรียก และอ้างไว้ในภาษาบาลีหลายคำเช่น

๑. ทิฎฐิสัมปันโน	ผู้ถึงพร้อมด้วยความเห็น
๒. ทัสสนะสัมปันโน	ผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ
๓. อากโต อิมัง สัทธัมมัง	ผู้ถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว
๔. ปัสสตี อิมัง สัทธัมมัง	ผู้เห็นพระสัทธรรม
๕. เสกขณะ ญาณณะ สมันนาคะโต	ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยมรรค ญาณขั้นเสกขะ
๖. เสกขายะ วิชชายะ สมันนาคะโต	ผู้ถึงพร้อมแล้วมรรควิชา ขั้นเสกขะ
๗. ชัมมะโสตัง สมาปันโน	ผู้มาถึงแห่งกระแสแห่งพระ
ธรรม เรียบร้อยแล้ว	
๘. อริโย นิพเพธิโก	ผู้มีปัญญาแทงทะลุ ขึ้นอริยะ
๙. อมตทวารัง อาหัจจะ ติฎฐุตติ	ผู้ยืนฟังประตูอมตะนิพพาน

องค์ของพระโศดบันน ๔ อย่างเป็นคือ กบหาสตับบุรุษ ๑ ฟังธรรมของสตับบุรุษ ๑ ทำ
ไว้ในใจซึ่งธรรมของสตับบุรุษ ๑ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ อริยสาวกผู้โศดบันน
ประกอบด้วยธรรม ๔ อย่าง เป็นผู้ไม่ตกไปในอบายภูมิจึง ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
เปรตวิสัย ทุกคติวิเวท

กระจงเงาส่องธรรม เป็นธรรมสำหรับพระอริยโศดบันนสาวก ใช้ส่องดูตัวเอง
และพยากรณ์ตัวเองว่า เราสุคติสิ้นนรกแล้ว เราสุคติสิ้นกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานแล้ว เราสุคติ

สิ้นเปรตวิสัยแล้ว เราสุคติ์นทุกคติ์นวิบาตแล้ว เราเป็นพระโศคาบัน ไม่ตกไปในอบาย โดยธรรมดา เราเป็นผู้ที่จะได้ตรัสรู้ ในภายหน้าแน่นอนแล้ว ธรรมที่ เป็นกระจกส่อง ธรรมเหล่านี้คือ อริยสาวกเป็นผู้ประกอบไปด้วย.....

๑. เป็นผู้ประกอบด้วย ความเลื่อมใสมั่นคงใน พระพุทธเจ้า
๒. เป็นผู้ประกอบด้วย ความเลื่อมใสมั่นคงใน พระธรรม
๓. เป็นผู้ประกอบด้วย ความเลื่อมใสมั่นคงใน พระสงฆ์
๔. เป็นผู้ประกอบด้วย ศีลที่น่ารักของพระอริยะ ดำเนินไปเพื่อสมาธิ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ลูกก่อนอนนท์ ธรรมบรรยายที่เป็นธรรมาทาส คือกระจก เสงส่องธรรมคังนี้แล ซึ่งอริยสาวก พึงใช้พยากรณ์ด้วยตนเอง

ท่านกล่าวไว้ว่า บุคคลที่เป็นพระโศคาบันแล้ว ถ้าปรากฏว่า มีผู้อื่นผู้ใดประมาท พลาดพลั้ง หรือคะนองปาก กล่าวคำตำหนิติเตียน หรือนินทาว่าร้าย(อริยุปวาท) คำ บริภาษ โดยที่สุดอริยบุคคลโศคาบัน ที่เป็นลฤหัตถ์ ท่านกล่าวว่าห้าม มรรค ผล นิพพาน แม้บุคคลผู้นั้นจะปากเพียรปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตามมีโอกาสสามารถ บรรลุมรรค ผลได้ การติเตียน คำบริภาษพระอริยเจ้า จึงมีโทษมาก เกิดความฉิบหาย ๑๐ อย่างคือ

บุคคลผู้นั้นจะยังไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ ๑ เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว ๑ สัทธรรมของบุคคลนั้นย่อมไม่ส่องแผ้ว ๑ เป็นผู้หลงคิดว่าตนเป็นผู้บรรลุสัทธรรม ๑ ไม่ ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ ๑ ถ้าเป็นภิกษุต้องอาบัติเสไร้หมองอย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ย่อมถูกโรคเบียดเบียนอย่างหนัก ๑ ถึงความเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน ๑ หลงตามกาละ คือตาย ไม่มีสติ ๑ เมื่อตายย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ์ วิบาต นรก

กรรมที่บริภาษ คำทอ พระอริยบุคคลนี้ เป็นกรรมตัดรอน มรรคผล นิพพาน มิใช่ กรรมเก่า แต่เป็นกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ และมีผลรุนแรงมาก มีอำนาจตัดรอนกรรมดีอื่นๆ ในทันใด

วิธีแก้กรรมนี้ ต้องกล่าวขอขมาโทษ แก่พระอริยเจ้า เมื่อพระอริยเจ้า อดโทษไม่ เอาโทษแล้ว ก็ไม่ห้ามมรรค ผล นิพพาน กลับคืนเป็นปรกติตามเดิม โดยการขอขมา โทษ

แม้อริยบุคคลโศคาบัน บางท่าน จะมีอาการหรือความเป็นไปภายนอก เช่นความ เสไร้โสภ และทุกข์โทมนัส ยังแสดงออกมาให้เห็นคล้ายกับปุถุชน แต่ก็ยังเป็นอาการที่

เป็นไปชั่วขณะ เมื่อมีสติ หรือมีผู้เตือนให้สติ อาการเหล่านั้นท่านก็ระงับได้ กลับเป็นปกติตามเดิม โดยมีสติ

แม้บุคคลโศดาบันที่เป็นคฤหัสถ์ ก็ควรทำสามีจิกรรม กราบไหว้ พระภิกษุสามเณร ที่บวชวันแรก และยังไม่บรรลุมรรคผลใดๆเลย เนื่องจาก เพศของพระภิกษุ-สามเณร เป็นอุดมเพศ เป็นวัตถุที่ควรเคารพบูชา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเปรียบเทียบอนิสงส์ ของพระโศดาบันว่า ประเสริฐกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ประเสริฐกว่าการไปเกิดในสวรรค์ ประเสริฐกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง

เพราะพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่พ้นจากอบายภูมิ การไปเกิดเป็นเทวดา เมื่อหมดบุญกุศลแล้ว ก็อาจไปอบายภูมิได้ แต่พระโศดาบัน เป็นผู้ปิดประตูอบายภูมิอย่างเด็ดขาด

ท่านผู้ที่ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค และท่านผู้ที่ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล นับเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นสาวก ของพระผู้มีพระภาคเจ้า คู่ที่ ๑

ทรงบรรลุตสกทาคามิ

(พรรษาที่๑อย่างเข้าพรรษา๔ สถิตวัดโรงช้าง ยุคอุชฺชยา)

ในพรรษาที่สาม อย่างเข้าพรรษาที่ ๔ หลังจากพระอาจารย์สุก ทรงเข้าสู่กระแส นิพพาน คือเป็นพระโศดาบันบุคคลแล้ว เนื่องจาก พระองค์ท่าน ทรงมีอินทรีย์ วิริยะแก่กล้า และพระวิปัสสนาญาณแก่กล้า ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ(ทัสสนะสัมปันโน) คือได้เห็นพระนิพพาน เป็นครั้งแรกแล้ว

พระองค์ท่าน ทรงบำเพ็ญเพียร เพื่อไปสู่มรรค- ผลคู่ที่สองคือ สกทาคามิมรรค-สกทาคามิผล พระองค์ต้องทำความเพียรใน พระวิปัสสนาต่อไป ก่อนที่พระองค์ท่านจะเจริญภาวนา ในมรรคผลเบื้องสูงขึ้นไป พระองค์ท่านทรงอธิษฐานว่า “ ธรรมอันใดที่เกิดขึ้นแล้ว ในชั้นธสันดาน ของข้าพระองค์ ขออย่าให้เกิดอีก ธรรมพิเศษสูงสุด ที่ข้าพระองค์ ยังมีได้พบ ขอให้ได้พบถึงเทอญ และพระองค์ท่านยังกล่าวอาราธนาต่อไปอีกว่า “ข้าพระองค์ ขอวางพระนิพพาน ไว้กลางดวงหทัย”

เมื่อท่านอธิษฐานดังนี้แล้ว ท่านก็มีความรู้สึกว่ กิเลสอันละเอียด บางอย่าง ถีบตัวใหญ่ขึ้นในใจ ของพระองค์ท่าน และท่านก็ทราบได้ทันทีว่า ท่านต้องใช้สติกำหนด กิเลสตัวนี้ ให้มากๆ

ต่อมาเมื่อพระองค์ท่าน ทรงกระทำความเพียรต่อไป ก็ทรงบรรลุ สกทาคามี มรรค-สกทาคามีผล ทั้งอย่างหายบ อย่างกลาง อย่างประณีต ภายในเวลาเดือนเดียว ทรง ได้มรรคสอง ผลสอง อภิญญาหก อย่างโท และหมดสิ้นตัณหา โยชน์ ๓ ประการ พร้อมกัน นั้น รากะ โทสะ โมหะ ก็เบาบางลงด้วย

ทรงบรรลุอนาคามี ตามลำดับขั้น

หลังจากที่พระองค์ท่าน ทรงพากเพียรบากบั่น อย่างไม่ท้อถอย และทรงบรรลุ สกทาคามีมรรค – สกทาคามีผลแล้ว พระองค์ท่าน ก็ทรงทบทวน พระคาถาที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังนี้ ว่า.....

ท่านผู้มีฉันทะในพระนิพพาน ซึ่งบอกใครไม่ได้ ท่านได้สัมผัส พระนิพพานนั้น ด้วยใจแล้ว และมีจิตไม่ติดในกามทั้งหลายด้วย เรียกว่า เป็นผู้ที่มีกระแสในเบื้องบน

ท่านก็ปฏิบัติตามพุทธดำรัสนี้ ต่อมาไม่นาน พระองค์ท่านก็ทรงบรรลุ อนาคามี มรรค – อนาคามีผล ตามลำดับดังนี้

ครั้งแรก ทรงบรรลุ	อุทซังโสโต อภิญญาคามี	อนาคามี
ครั้งที่สอง ทรงบรรลุ	สสังขารปรินิพพายี	อนาคามี
ครั้งที่สาม ทรงบรรลุ	อสังขารปรินิพพายี	อนาคามี
ครั้งที่สี่ ทรงบรรลุ	อุปหัจจะปรินิพพายี	อนาคามี
ครั้งที่ห้า ทรงบรรลุ	อันตราปรินิพพายี	อย่างอ่อน

พร้อมด้วยอภิญญาหก อย่างเอก

ถึงพรรษาที่ ๔ อย่างเข้ามานี้ พระองค์ท่านทรงบรรลุอันตราปรินิพพายี อย่างอ่อน แต่ยังไม่ทรงบรรลุอันตราปรินิพพายี อย่างกลาง และอันตราปรินิพพายี อย่างละเอียด เพราะอินทรีย์ และวิปัสสนินทรีย์ ของพระองค์ท่านยังอ่อนอยู่

กล่าวว่า บุคคลบรรลุอนาคามีบุคคลแล้ว เมื่อสิ้นชีวิตลง จะไปจุติเป็นพรหม ชั้น สุทธาวาส ซึ่งเป็นที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีบุคคลโดยเฉพาะ จะ ไม่กลับมาเกิดในมนุษย์โลกนี้อีกเลย และจะนิพพานในชั้นสุทธาวาสนั่นเอง

กล่าวว่าครั้งนั้น พระองค์ท่าน ยังไม่ทรงบรรลุอันตราปรินิพพายี อนาคามี อย่าง กลาง และอันตราปรินิพพายี อนาคามี อย่างละเอียด พระองค์ท่านจึงเพียรพยายามต่อไป

อกุศลกรรมบถ พระอนาคามี ละได้เด็ดขาดอีกสองข้อคือ ผรุสวาจา ๑ พยาบาท ๑ **อุปกิเลส** ๑๖ พระอนาคามี ละได้อีก ๔ ข้อ คือ พยาบาท ปองร้าย ๑ โภชะ โกรธ ๑ อุปนา

หะ ผูกโกรธไว้ ๑ ปมาทะ เลินเล่อ ๑ นิวรรณ์ ๕ พระอนาคามีละได้ด้วยอริยมรรคอีก ๑ คือ กุกกจะ ความหงุดหงิดรำคาญใจ

ส่วนพระอนาคามีบุคคล ผู้ตั้งอยู่ในเพศฆราวาสนั้น ท่านกินอาหารหนเดียว กินอาหารเฉพาะภายในเที่ยงวัน และประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม นุ่งขาวห่มขาว ไม่ใช่ผ้าสี ประพฤติปฏิบัติตน เป็นประจำอย่างนี้ ท่านว่าเป็นไปเองด้วยอำนาจแห่งอริยมรรค ที่ท่านได้บรรลุแล้ว การรักษาศูโอบสถศีล จึงไม่จำเป็นต้องสมาทานอีก เพราะเป็นไปเอง

พระอริยะเถรอาจารย์ สอนวิชาสลายจิต

(พรรษาที่๓ อย่างพรรษาที่ ๔ สถิตวัดโรงช้าง ยุคอยุธยา)

พรรษาที่สามพระองค์ท่านทรงบรรลุอนาคามีมรรค อนาคามีผล อย่างหยาบแล้ว ในคืนนั้นได้มีพระอริยะเถรอาจารย์ พระองค์หนึ่ง เข้ามาปรากฏภายในสมาธินิมิต สอนวิชาสลายจิต ให้กับพระอาจารย์สุก พระอริยะเถรอาจารย์ พระองค์นั้น กล่าวสอนว่าวิชาสลายจิตนั้นมีสามอย่าง ๑. สยบจิตตัวเอง ๒. สะกดจิตตัวเอง ๓. ปลดปล่อยจิตตัวเอง วิธี สยบจิตตัวเอง คือให้ดูว่าจิตของเรา ฟุ้งซ่านด้วยเหตุใดบ้างแล้วสยบจิตไปตามเหตุนั้น เช่น...

ถ้าจิตฟุ้งซ่านด้วยราคะ ก็ให้สยบจิต ด้วยการเจริญอุสุภกรรมฐาน หรือพิจารณาร่างกายให้เป็นปฏิกุศลสัญญา หรือพิจารณาอนิจจสัญญา ก็จะสามารถสยบราคะได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำ (สยบ) กามราคะ ทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ (สยบ) รูปทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ (สยบ) ภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ (สยบ) อวิชา ทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่ง อสมิมานะ ทั้งปวงได้

ถ้าจิตฟุ้งซ่านด้วยความพยาบาท ก็ให้สยบจิตด้วยเมตตากรรมฐาน โดยการแผ่เมตตา ให้กับตนเองก่อน แล้วจึงแผ่เมตตาให้กับผู้อื่น ก็จะสามารถ สยบความพยาบาทได้

ถ้าจิตฟุ้งซ่านด้วยความหลง ท่านให้แยก रूप แยกนาม ย่อยรูปเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม คั้นไปสู่สภาพธรรมชาติ ก็จะสามารถ สยบความหลงได้ นี้เรียกว่าสยบจิตตัวเอง

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวสอนขั้นตอนต่อไปว่า การสะกดจิตตัวเอง คือให้ทำจิตให้ว่าง เป็นอุเบกขา จะเป็นเหตุทำให้สติบริสุทธิ์ เมื่อสติบริสุทธิ์แล้ว อารมณ์อะไรเกิดขึ้น ก็รู้ อารมณ์ทางกายเกิดขึ้น ก็รู้ อารมณ์ทางเวทนาเกิดขึ้น ก็รู้ อารมณ์ทางจิตเกิดขึ้น ก็รู้ อารมณ์ทางธรรม เกิดขึ้น ก็รู้

ถ้าอารมณ์ พยาบาท เกิดขึ้น ก็รู้ รู้แล้วให้สะกดด้วย เมตตา อารมณ์ วิหิงสา เกิดขึ้น ก็รู้ รู้แล้วให้สะกดด้วย กรุณาอารมณ์ อรติ เกิดขึ้น ก็รู้ รู้แล้วให้สะกดด้วย มุทิตา อารมณ์ปฏิฆะ เกิดขึ้น ก็รู้ รู้แล้วให้สะกดด้วย อุเบกขา นี้เรียกว่า สะกดกิเลสตัวเอง

ปลดปล่อยจิตตัวเอง คือให้จิตดูอารมณ์เฉยๆ ดูกิเลสเฉยๆ เช่นธรรมารมณ์ฝ่ายดี ผ่านมา จิตก็ปล่อยผ่านไป ธรรมารมณ์ฝ่ายชั่วผ่านมา จิตก็ปล่อยผ่านไป จิตไม่ไปยึดติดอารมณ์ ให้จิตดูธรรมารมณ์ดี และชั่ว ด้วยสติ แล้ววางเฉย ในธรรมารมณ์ฝ่ายดี และธรรมารมณ์ฝ่ายชั่ว คือให้วางจิตเป็นอุเบกขา

เมื่อสามารถสยบจิตตัวเอง สะกดจิตตัวเอง และปลดปล่อยจิตตัวเองได้แล้ว จึงจะสามารถสยบจิตผู้อื่นได้ สะกดจิตผู้อื่นได้ ปลดปล่อยจิตผู้อื่นก็ได้ด้วย และใช้อบรมสั่งสอนผู้อื่นต่อไป

พระครูรักจิตญาณ (ลี) นำพระอาจารย์สุก

ไปฝากศึกษาพระกรรมฐาน และพระบาลีชั้นสูง ณ สำนักวัดราชาวาส

พระอาจารย์สุก ทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จบทั้งสมถะ วิปัสสนา และทรงศึกษาพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ คัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์ จบทั้งสองคัมภีร์ และทรงแปลพระคัมภีร์ต่างๆทั้งบนดิน บนกลาง บนปลาย จนจบที่วัดโรงช้างแล้ว ก็สิ้นความรู้ของพระอาจารย์ในด้านพระบาลีมูลกัจจายน์ พระอาจารย์ลี จึงนำพระองค์ท่านไปฝาก ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ชั้นสูง ณ สำนัก วัดราชาวาส ซึ่งอยู่ในกำแพงเมืองชั้นนอก ของกรุงศรีอยุธยา กับท่านพระราชาคณะเถรผู้เฒ่า ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระธรรมภาวนาเถร ผู้ถือพัทธาสนา เป็นพระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ ถือพัทธาสนา จบสมถะวิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ จะได้รับการยกย่อง หรือแต่งตั้งให้เป็น พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระด้วย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชาคณะที่ถือพัทธาสนา และเป็น พระคณาจารย์เอก พระองค์แรกคือ พระญาณสังวรเถร (สุก ไก่เถื่อน) วัดราชสิทธิาราม (พลับ) องค์

สุดท้ายคือ พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม คิสรภิกขุ) วัดราชสิทธิาราม (พลับ) พระสังวรานุวงศ์เถร(ชุ่ม)ได้รับการ แต่งตั้งเป็นพระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ จากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี วัดราชบพิธ สถิตมหาสีมาราม ซึ่งต่อมาสมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นี้ได้เสด็จมา ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับ พระสังวรานุวงศ์เถร(ชุ่ม) ที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ) จนจบตามหลักสูตร พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี พระองค์ท่านเสด็จมาศึกษากรรมฐาน นอกเวลาราชการสงฆ์ เสด็จมาโดยเรือจ้าง เวลาใกล้ค่ำ เสด็จมาอย่างพระสงฆ์สามัญชน เวลาใกล้รุ่งจึงเสด็จกลับพระอารามที่ประทับ ทรงกระทำอย่างนี้จนจบพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ส่วนพระธรรมภาวนาเถร พระอาจารย์ ของพระอาจารย์สุก ครั้งยุคอุชฌายันั้น ท่านเป็นพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ถิ่นพดงสาน ท่านมีนามเดิมว่า อิน ชาวบ้านเรียกขานนามท่านว่า หลวงปู่อิน ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับสืบต่อมา จาก พระพนรัตน์ (แปร) วัดป่าแก้ว กรุงศรีอยุธยา

พระธรรมภาวนาเถร (อิน) ท่านศึกษาพระบาลีไวยากรณ์มูลกัจจายน์ แปลพระคัมภีร์ต่างๆ ทั้งบ้นต้น บ้นกลาง บ้นปลาย เบื้องต้น และชั้นสูงอยู่ที่วัดราชาวาส พระธรรมภาวนาเถร(อิน) ท่านเป็นพระอานาคามีบุคคล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีนั้น พระอริยบุคคลมีมาก เพราะพระสงฆ์ประพฤติ ปฏิบัติธรรมกันมาก และเอาจริง เอาจัง ไม่มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เข้ามาเกี่ยวข้องมากนัก และพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ ก็ประพฤติปฏิบัติตัว เป็นแบบอย่างอนุเคราะห์ชนผู้เกิดภายหลัง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เห็นแก่ประโยชน์ในพระพุทธศาสนา และเห็นแก่กุลบุตรที่จะเข้ามา บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ในภายหน้า

พระธรรมภาวนาเถร(อิน) ท่านเป็นพระอาจารย์ บอกพระบาลีขั้นสูง ให้กับพระอาจารย์สุก ต่อมาพระธรรมภาวนาเถร (อิน) ได้ครองวัดราชาวาส และที่สำนักวัดราชาวาส แห่งนี้ ต่อมาได้รับโปรดเกล้าฯให้เป็นสนามสอบทานพระบาลีปากเปล่า ของทางราชการสงฆ์ สมัยกรุงศรีอยุธยาแห่งหนึ่งด้วย

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ชั้นสูง และทรงศึกษาพระบาลีชั้นสูง และทรงสอบทานพระบาลี ณ ที่วัดราชาวาส แห่งนี้

พระองค์ท่าน ทรงศึกษาพระบาลีชั้นสูง ณ สำนักวัดราชาวาส แห่งนี้ ในพรรษาที่ พระองค์ท่าน ได้ทรงทบทวน พระปาฏิโมกข์ อีกครั้งจนท่องได้คล่อง ขึ้นใจ

พระอาจารย์สุก มาอยู่วัดราชาวาส แล้ว ทรงศึกษาพระคัมภีร์บาลีอีก ๓ พระคัมภีร์คือ คัมภีร์กัจจายน์ พยาकरण ๑ พระคัมภีร์นยาสะ ๑ พระคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ๑ และต่อมาทรงศึกษาอีก ๓ คัมภีร์คือ พระคัมภีร์อภิธานปิฎก ๑ พระคัมภีร์วุตโตทัย ๑ พระคัมภีร์สุโฆลาสังการะ ๑ ต่อมาพระธรรมภาวนาเถร(อิน) เห็นว่าพระอาจารย์สุก มีความรู้ความสามารถ พอที่จะเข้าสอบทานพระบาลีปากเปล่าได้แล้ว หลวงปู่อิน จึงตั้งความหวังไว้กับพระองค์ท่านมาก

พระอริยเถรอาจารย์กล่าว เตือนพระสติ

(พรรษาที่ ๔ สถิตวัดราชาวาส ยุคอยุธยา)

ย่างเข้าพรรษาที่ ๔ หลังจากพระองค์ท่านบรรลุมรรคผล ถึงอันตราปรินิพพานาคามี อย่างหยาบแล้ว พระองค์ท่านทรงมีพระดำริที่จะปลีกวิเวก ออกสันโดษ เข้าป่าหาความสงบแต่ผู้เดียว

พระอาจารย์สุก ทรงพิจารณาเห็นอยู่ดังนี้ หทัยก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย ไม่น้อมไปเพื่อความคลุกคลี ด้วยหมู่คณะ หรือเพื่อบอกพระธรรมกรรมฐานมัชฌิมา แก่ผู้อื่น

ครั้งนั้น พระอริยเถรอาจารย์พระองค์หนึ่ง ทราบความวิตก แห่งจิตของพระอาจารย์สุก ด้วยใจของตนแล้ว เกิดความปริวิตกว่า ศาสนาจักเศร้าหมอง อาณาจักรแห่งอนาคตจักฉิบหายหนอ อาณาจักรอนาคตจักวินาศหนอ เนื่องจากพระอาจารย์สุก ทรงน้อมจิตไปเพื่อความขวนขวายน้อย เพื่อความสันโดษ ไม่น้อมใจไปเพื่อการสืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา ในอาณาจักรข้างหน้า

ลำดับนั้น พระอริยเถรอาจารย์ ได้หายไปจากพรหมโลก ชั้นสุทธาวาส มาปรากฏ ณ เบื้องหน้าของพระอาจารย์สุก ในสมาธินิมิตคตินั้น อุบุญรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่คู่ หรือคู่แขนที่เหยียดฉะนั้น

แล้วกล่าวความนี้แก่พระอาจารย์สุกว่า ขอให้ท่าน มีเมตตาให้กับสรรพสัตว์ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ด้วย ให้ท่านทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนา เผยแพร่พระ

ศาสนา เผยแพร่พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพราะยังมีบุคคลอีกมาก ที่จะได้มรรคผล นิพพาน และท่านเองจะเป็นผู้สืบทอดพระศาสนา ต่อไปในภายภาคหน้าด้วย

พร้อมกันนั้น พระอริยเถรอาจารย์ ชั้นสุทธาวาส ได้กล่าวยกตัวอย่าง เมื่อครั้งทำวสทัมบตีพรหม มาทูลขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดทรงแสดงธรรม และขอให้พระสุคตเจ้าได้โปรดทรงแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ปฏิบัติธรรม ฟังธรรม ย่อมเสื่อมไปจากมรรคผล ผู้รู้ทั่วถึงธรรม ก็ยังมีอีกมาก

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวต่อไปว่า ทำวสทัมบตีพรหมได้กราบทูลพระพุทธเจ้า ดังนี้แล้ว จึงกราบทูลเป็นคาถาต่อไปว่า...

เมื่อก่อนธรรมไม่บริสุทธิ์อันคนมีมลทินทั้งหลาย คิดแล้วได้ปรากฏในมคชชนบท ขอพระองค์ได้โปรดทรงเปิดประตูแห่งอมตธรรมนี้ ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หมดมลทินตรัสรู้แล้วตามลำดับ เปรียบเหมือนบุรุษมีจักขุยื่นอยู่บนยอดภูเขา ซึ่งลั่นแล้วด้วยศิลา ฟังเห็นชุมชนได้โดยรอบฉันใด

ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญาดี มีพระปัญญาจักรุรอบคอบ ขอพระองค์ผู้ปราศจากความโศกจงเสด็จขึ้นสู่ปราสาท อันสำเร็จด้วยธรรม แล้วทรงพิจารณาชุมชน ผู้เคลื่อนกล่นด้วยความโศก ผู้อันชาติและชราครอบงำแล้ว มีอุปมัยฉันนั้นเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ทรงชนะสงคราม ผู้นำหมู่ทหารนี้ได้ ขอพระองค์จงทรงอุตสาหะเที่ยวไปในโลกเกิด ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม

เพราะสัตว์รู้ทั่วถึงธรรมจักมี

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาสัตว์โลก เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า

พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวอีกว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงทราบคำทูลอาราธนาของพรหม และทรงอาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อยก็มี ที่มีรูปคือกิเลสในจักขุมากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี

เปรียบเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุณฑริกในกอบุณฑริกที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังจมในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พื้นน้ำ อันน้ำไม่คิดแล้ว

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อย บางพวกมีธุลีคือกิเลสในจักขุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมีปกติเห็นปรโลกละโทษโดยความเป็นภัยอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน ครั้นแล้วได้ตรัสคาถาตอบท้าวสหัมบดีพรหม ดังนี้ว่า...

เราเปิดประตูมตะแก่ท่านแล้ว สัตว์เหล่าใดจะพึงจงปล่อยศรัทธามาเถิด คุณกรพรหม เพราะเรามีความสำคัญในความลำบาก จึงไม่แสดงธรรมที่เราคล่องแคล่ว ประณีตในหมู่มนุษย์...

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวต่อไปอีกว่า ครั้นท้าวสหัมบดีพรหมทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงประทานโอกาสเพื่อจะแสดงธรรมแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้ว อันตรธานหายไปในที่นั้นแล

หลังจากพระอาจารย์สุก ออกจากสมาธิแล้ว พระอาจารย์สุก ก็ลืมเลิกความดำริเดิม ไม่ปลื้มกวีเวกออกไปหาความสงบแต่ผู้เดียว เพราะทรงทราบภารกิจที่จะต้อง ช่วยทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

คืนต่อมา พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์เดิม มาสอนพระธรรมกรรมฐาน ให้พระองค์ท่านต่อไปว่า ให้ทำจิตให้ว่าง กายให้ว่าง คือให้ทำจิตให้ว่าง ให้จิต คุกคามเฉยๆ ปลดปล่อยกายออกจากจิต ปลดปล่อยจิตออกจากกาย กายว่างเปล่าจากจิต จิตว่างเปล่าจากกาย และจิตเฉยๆ จะทำให้จิต หลุดออกจากกิเลส และอนุสัย ยิ่งๆขึ้นไปอีก

ต่อมาพระอาจารย์สุก ออกจากสมาธิแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงค้นคว้า พระคัมภีร์ จุฬสุญญตาสูตฺร มหาสุญญตาสูตฺร และพระคัมภีร์ยุคนัทวารวศ สุญญตาคถา พระองค์ท่านจึงมีความเข้าใจ ในเรื่องจิตว่าง กายว่าง ดังนี้.....

เมื่ออยู่ในกุฎิที่พำนัก ก็ไม่ใส่ใจว่า กุฎิที่พำนัก ไม่ใส่ใจสิ่งของในกุฎิ ใส่ใจแต่สิ่งเดียว ว่าป่า จิตสมาธิยอมเล่นไป และตั้งมั่น นึกน้อมอยู่ในความจำได้หมายความว่า ป่า จิตของพระองค์ท่าน ก็ไม่มีความกระวนกระวายว่า กุฎิที่พำนัก นี้คือความว่างของจิต

ต่อมาพระองค์ท่านอยู่ป่า ก็ไม่ใส่ใจว่า ป่า ใส่ใจแต่ แผ่นดิน เท่านั้น ต่อมาก็ไม่ใส่ใจว่า แผ่นดิน ใส่ใจแต่ อากาศ อย่างเดียว เป็นลำดับไปเรื่อยๆ พระอาจารย์สุก ทรงพิจารณาถึงความว่างบ่อยๆเข้า จิตท่านก็เพิ่มพูนพอใจในเสนาสนะอันเงียบสงัด คือ ป่า เรือนว่าง ภูเขา ถ้า เวลานั้นจิตของพระองค์ท่าน ก็ไม่ถึงความวุ่นวาย เพิ่มพูนวิเวกขึ้น

เรื่อยๆ หลีกออกจากผู้คนทั้งหลาย ทรงพิจารณาทุกอย่างเป็นของสูญ ดาสูญ หูสูญ จมูกสูญ ลิ้นสูญ กายสูญ ใจสูญ ความเป็นไปแห่งกายนี้ นามรูปย่อมสิ้นไป ความเป็นไปแห่งใจอื่น ก็ไม่มี ครอบงำความเป็นไปทั้งหมด นี่เป็นธรรมที่ทำให้พระองค์ท่าน หลุดพ้นในกาลต่อมา

คืนต่อมาในพรรษานั้น พระอริยเถรอาจารย์มาสอนพระองค์ท่านเรื่องการ กำหนดตามลำดับ ๑๖ บทในปฐมฌาน สอนให้พระอาจารย์สุก สัจจจากาม สัจจจากอกุศล ธรรมทั้งหลาย เข้าปฐมฌาน มี วิตก วิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ธรรมตามลำดับบทในปฐมฌานคือ ๑.วิตก ๒.วิจารณ์ ๓.ปีติ ๔.สุข ๕.จิตเอกัคคตา ๖.ผัสสะ ๗.เวทนา ๘.สัญญา ๙.เจตนา ๑๐.วิญญาณ ๑๑.มันทะ ๑๒.อิโมกข์ ๑๓.วิริยะ ๑๔.สติ ๑๕.อุเบกขา ๑๖.มนสิการ ให้กำหนดองค์ธรรมแต่ละองค์ดังนี้

คือ กำหนด วิตก ว่า วิตกเกิดขึ้น วิตกตั้งอยู่ วิตกดับไป เมื่อวิตกถึงความดับไป วิจารณ์ก็เกิดขึ้น เป็นลำดับต่อมา ตั้งอยู่ แล้วดับไป เมื่อวิจารณ์ดับไปแล้ว ก็ถึงบทปีติเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ให้กำหนดไปดังนี้จนครบทั้ง ๑๖ บท ให้กำหนดสติรู้ชัดองค์ธรรมอย่างนี้ ทุกๆบท จิตย่อมทราบทั่ว ธรรมทั้งหลายที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เวลานั้นทำให้พระอาจารย์สุก ทรงไม่มีความยินดี ยินร้าย ในธรรมทั้งหลาย ทำให้กิเลสไม่อาศัยในพระองค์ท่านได้ พระองค์ท่านพ้นแล้ว หลุดแล้วในธรรมนั้นๆ จิตปราศจากเขตแดนแห่งกิเลส ทำให้พระองค์รู้ชัดยิ่งขึ้นไปว่า ธรรมเครื่องสลัดออก ยิ่งๆขึ้นไปมีอยู่ และทรงมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกให้มาก ก็มีอยู่เช่นกัน

และวันต่อๆมา พระอริยเถรอาจารย์ สอนต่อไปว่า ให้พิจารณาธรรมตามลำดับ บทใน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ประโยชน์ของการพิจารณาธรรมนี้ ทำให้มีจิตละเอียดประณีต รู้ถึงธรรมเบื้องสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ได้อภิญญาที่ละเอียดอ่อน ก่อนกลับ พระอริยเถรอาจารย์ ยังได้บอกพระอาจารย์สุก อีกว่า ถ้าท่านอยากทราบรายละเอียด ของการเข้าฌานตามลำดับบท ขอให้ท่าน คุนในพระไตรปิฎก ชื่ออนุปทสูตร กล่าวไว้ว่า พระไตรปิฎกสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนมากจารึกด้วย อักษรขอมบาลี ซึ่งพระองค์ท่านก็ ทรงอ่านได้แปลได้ บางครั้งก็ทรงไปปรึกษา กับพระธรรมภาวนาเถร(อิน) ต่อมาพระ ธรรมภาวนาเถรอิน จึงนำคำภีร์อนุปทสูตร ว่าด้วย ฌานตามลำดับ มาให้พระอาจารย์สุก ศึกษา ในพระคัมภีร์ อนุปทสูตร มีใจความดังนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้(หมายถึง พระ อานนท์เถรเจ้า) สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเขตพระนครสาวตติ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นถูกรับพระดำรัสแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาร่าเริง มีปัญญาอ่อนไหว มีปัญญาเลียบแหลม มีปัญญาทำลายกิเลส

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเห็นแจ้งธรรมตามลำดับบพ ได้เพียงกึ่งเดือน ในการเห็นแจ้งธรรม ตามลำดับบพ ของสารีบุตรนั้น เป็นดังต่อไปนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สารีบุตร สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวិจาร มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวก อยู่ ก็ธรรมในปฐมฌาน คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน สารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบพ เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรเข้าทุติยฌานมีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกัคคขึ้น เพราะสงบวิตก และวิจาร ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติ และสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ก็ธรรมในทุติยฌาน คือความผ่องใสแห่งใจภายในมี ปีติ สุข จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน สารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบพ เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้ว ในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรเป็นผู้วางเฉย เพราะหน่ายปีติมี สติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌานที่ พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้

วางเฉย มีสติ อยู่ เป็นสุขอยู่ ก็ธรรมในจิตขณานคือ อุเบกขา สุข สติ สัมปชัญญะ จิต เอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน สารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้วพรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

คุณภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรเข้าจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆได้ มีสติบริสุทธิเพราะ อุเบกขา อยู่ ก็ธรรมในจตุตถฌาน คือ อุเบกขา อทุกขมสุขเวทนา ความไม่กำนิ่งแห่งใจ เพราะบริสุทธิแล้ว สติบริสุทธิ จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตร รู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรม เครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้น ให้มาก ก็มีอยู่

คุณภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรเข้าอากาสนัญจายตนฌานด้วย มนสิการว่า อากาศไม่มีที่สุด อยู่ เพราะล่องรูปสัญญาได้โดย ประการทั้งปวง เพราะดับปฏิกขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการนันทตสัญญา ก็ธรรมในอากาสนัญจายตนฌาน คือ อากาสนัญจายตนสัญญา จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้วทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

คุณภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรล่วงอาภาสนัญญาตนญาณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าวิญญาณัญญาตนญาณด้วยมนสิการว่าวิญญาณไม่มีที่สุดอยู่ ธรรมในวิญญาณัญญาตนญาณ คือ วิญญาณัญญาตนญาณ จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ นันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่าด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีมีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราภได้ แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

คุณภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรล่วงวิญญาณัญญาตนญาณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าอาภิกขัญญาตนญาณด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไรสักน้อยหนึ่งอยู่ ก็ธรรมในอาภิกขัญญาตนญาณ คือ อาภิกขัญญาตนญาณ จิตเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ นันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่าด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่ไม่มีมีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราภได้ แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

คุณภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรล่วงอาภิกขัญญาตนญาณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าเนวสัญญานาสัญญาตนญาณอยู่ เธอเป็นผู้มีสติออกจากสมาบัตินั้นครั้งแล้ว พิจารณาเห็นธรรมที่ล่วงแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีมีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัยไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราภได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่

คุณกริกขุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สารีบุตรล่วงแนวสัตตัญญาณัตตัญญาตน ฌานโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าสัตตัญญาเวทิตนโรชอยู่ เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะ ของเธอจึงเป็นอันสิ้นไป เธอยอมมีสติออกจากสมาบัตินั้น ครั้นแล้วย่อมพิจารณาเห็น ธรรมที่ล่วงแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มี แก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไปเธอไม่ยินดีไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราศได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำ เครื่องสลัดออกนั้นให้มากก็มีอยู่

คุณกริกขุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็นผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ในอริยวิมุตติ ภิกษุรูปนั้นคือ สารีบุตรนั่นเอง

ผู้ที่กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมว่า เป็นผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จ ในอริยศีล ในสมาธิ ในอริยปัญญา ในอริยวิมุตติ

คุณกริกขุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็นบุตรเป็นโอรส ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรมอันธรรมเนรมิต เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่เป็นทายาทของอามิส ภิกษุรูปนั้นคือสารีบุตรนั่นเอง ที่ผู้กล่าว ชอบ ฟังกล่าวชมว่า เป็นบุตรเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรมอันธรรมเนรมิต เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่เป็นทายาทของอามิส คุณกริกขุทั้งหลาย สารีบุตรยอมประกาศธรรมจักร อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าที่ตถาคตให้ เป็นไปแล้ว ไปตามลำดับบทโดยชอบทีเดียว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค แล

พระอาจารย์สุก ทรงศึกษาพระคัมภีร์อนุปทสูตร อยู่ประมาณ ๒-๓ อาทิตย์ พระองค์ท่านก็ทรงมีความเข้าใจ ในเรื่องการเข้าฌานตามลำดับบท เข้าใจถึง คุณประโยชน์ ของการเข้าฌานตามลำดับบท และทรงเข้าใจในการแปลภาษาบาลีมากยิ่งขึ้น เรียกว่าหลับตา ก็มองเห็นได้เลย

ทรงเข้าสอบทานพระบาลี

(พรรษาที่ ๕ สถิตวัดราชาวาส ยุคอยุธยา)

ภายหลังพระองค์ท่าน ทรงได้รับคำตักเตือน จากพระอริยเถรอาจารย์ ในสมาธิจิตแล้ว ความดำริ หรือความคิดที่จะปลีกวิเวก ออกสันโดศ เข้าป่าหาความสงบ ในวิมุตติสุข แต่ลำพังพระองค์เดียว ก็ล้มเลิก ต่อมาจึงทรงมีพระวิริยะ อุทิศสาหะ เล่าเรียน พระบาลีชั้นสูง ณ สำนัก วัดราชาวาส ต่อไป

เนื่องจากพระอาจารย์ที่บอกพระบาลีชั้นสูง ของพระองค์ท่านที่ สำนักวัดราชาวาส เห็นว่าพระองค์ท่านสามารถแปลพระคัมภีร์ต่างๆ ได้คล่องเห็นว่าพระองค์ สามารถที่จะผ่านได้ทั้งสามกอง จึงให้พระองค์ท่านเข้าสอบทาน ณ สำนักวัดราชาวาส พระอารามหลวง การสอบทานใช้วิธี สอบทานปากเปล่า

วัดราชาวาส เป็นพระอารามหลวง เป็นสถานที่สอบทานพระบาลีปากเปล่าแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา วิธีการสอบผ่าน มีพระคณะกรรมการผู้ทรงความรู้ เป็นเปรียญธรรม แบ่งออกเป็นกองๆ คือ กองใต้ กองเหนือ กองกลาง

กองใต้ มีพระราชาคณะ ๓ รูป เป็นพระคณะกรรมการ กองใต้ แปลพระปาฏิโมกข์ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา สอบทานเอาบางตอน สอบพระวินัย

กองเหนือ มีพระราชาคณะ ๓ รูป เป็นพระคณะกรรมการ กองเหนือ แปลพระสุตันตปิฎก คัมภีร์พระธรรมบท คัมภีร์มงคลทีปนี สอบทานเอาบางตอน สอบพระสูตร

กองกลาง มีพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ สมเด็จพระราชาคณะ หรือสมเด็จพระสังฆราชเสด็จประทับร่วมเป็น พระคณะกรรมการ หากสอบผ่านทั้งสามกอง จึงได้เป็น เปรียญ

กองกลาง แปล คัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะ คัมภีร์วิสุทธิมรรค สอบทานบางตอน ในกองกลางนี้ ทดสอบ การแต่งฉันทลักษณ์ ๒๖ ประเภท ๑๐๘ ฉันท์ แสดงความสละสลวย แสดงความไพเราะในสำนวนโวหาร ของภาษาบาลี สอบทานบางตอน

ประวัติการศึกษา พระบาลีมูลกัจจายน์ ในสุวรรณภูมิ

มูลเหตุรจนา พระคัมภีร์มูลกัจจายน์

ครั้งพุทธกาล พระมหาลลทกะ ภิกษุรูปหนึ่ง รัับอุทฺทยัพพะกรรมฐาน (ความเกิดดับของรูปนาม) มาจากสมเด็จพระบรมศาสดาแล้ว นั่งเจริญพระกรรมฐานในที่สงบแห่งหนึ่งใกล้ฝั่งแม่น้ำ ขณะที่ท่านพิจารณาความเกิดดับของรูปนาม โดยภาวนาว่า “อุทฺทยัพพะ อุทฺทยัพพะ เกิดขึ้น ดับไป เกิดขึ้น ดับไป “ อยู่ย่น ก็ได้ยินเสียงแ่วว ของนกกระยางตัวหนึ่งซึ่งเดินจับปลากินอยู่ในน้ำ จึงลืมตาคุณกกระยางในน้ำอย่างใส่ใจ ทำให้จิตของท่านระลึกถึงแต่่นกกระยางในน้ำ เป็นเหตุให้ภาวนาพระกรรมฐานคิดว่า “อุทฺทัพพะคะ อุทฺทัพพะคะ ซึ่งแปลว่านกกระยางในน้ำ นกกระยางในน้ำ” จนไม่สามารถบรรลุธรรมวิเศษอะไรได้ เพราะเห็นนิมิตรูปนกกระยาง ไม่เห็นความเกิดดับของรูปนาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภเรื่องนี้ให้เป็นปฐมเหตุ จึงตรัสว่า “อฺตฺโถ ภิกขเว อักขรสํญญาโต ภิกษุทั้งหลาย เนื้อความรู้ได้ด้วยอักษร “ เมื่อกล่าวอักษรผิด (หรือภาวนาอักษรผิด) ก็ทำให้เข้าใจเนื้อความทั้ง โลกียัตถะ โลกุตตรัตถะ โวหารัตถะ ผิดไปจากเดิม

พระมหากัจจายนเถรเจ้า ผู้เป็นเอดทักคะ เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายทางขยายเนื้อความย่อให้พิสดาร ได้สดับพระพุทธานุศาสนเพียงสังเขปดังนี้ ท่านก็หยั่งทราบเนื้อความโดยพิสดาร และมีญาณรู้ไปในอนาคตกาลถึงเหตุการณ์นี้

ท่านจึงรจนาพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์นี้ ขึ้นมาเป็นพระคัมภีร์บาลีไวยากรณ์พระคัมภีร์แรกในพระพุทธศาสนา กาลต่อมาเป็นที่นิยมศึกษากันมาตั้งแต่บัดนั้น มาจนถึงปัจจุบันนี้ และเป็นพระคัมภีร์ที่มีอุปการะ คุณต่อการรู้แจ้ง และ ทรงไว้ซึ่งพระสัทธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา ทั้งทางปริยัติ และ ปฏิบัติ อันเป็นเหตุให้ภาวนาถูกต้อง เกิดนิมิตถูกต้อง เกิดสภาวะธรรมถูกต้อง

หมู่พระสงฆ์ แต่ปางก่อน จึงศึกษาทั้งปริยัติ-ปฏิบัติ มาพร้อมกัน โดยค่อยๆออกพูนความรู้ เจริญขึ้นมาเป็นคู่กัน ตามลำดับ พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ และพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จึงมีอุปการะคุณต่อกัน และกัน กับปฏิบัติสัทธรรม การรู้แจ้งแทงตลอด และทรงไว้ซึ่งพระปริยัติสัทธรรมคำสอน ของพระบรมศาสดา

พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ มีมาติกา ๖๗๓ สูตร

๑.สนธิกัณฑ์	๕๑ สูตร	๒.นามกัณฑ์	๒๑๕ สูตร
๓.การกัณฑ์	๔๕ สูตร	๔.สมาสกัณฑ์	๒๘ สูตร
๕.ตัดทิตกัณฑ์	๖๒ สูตร	๖.อาขยatkัณฑ์	๑๑๘ สูตร
๗.กัพพิชานกัณฑ์	๑๐๐ สูตร	๘.อุณาทิกัณฑ์	๕๐ สูตร

ถึงสมัยทวารวดี พระภิกษุสงฆ์ ก็ได้ศึกษา พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ จนมาถึงสมัยสุโขทัย และต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่การศึกษาในครั้งนั้น ศึกษาหาความรู้กันอย่างเดียว ไม่มีการสอบ

ถึงสมัยพระเจ้าทรงธรรม เริ่มมีการสอบทานบาลีปากเปล่า โดยแบ่งออกเป็น กองใต้ กองเหนือ กองกลาง พระภิกษุสงฆ์องค์ใด สอบทานปากเปล่าพระบาลีถึงสาม กองได้ ก็จะได้เป็น เปรียญ

ถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ยังใช้การสอบบาลีปากเปล่า ผ่านได้ สามกองเป็นเปรียญ ถึงปลายรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ สอบทานผ่าน กองใต้ ได้ เป็นเปรียญ เปรียญตรี สอบผ่านกองเหนือ ได้ ได้เป็นเปรียญโท สอบผ่านกองกลางได้ ได้ เป็นเปรียญเอก ถึงปลายรัชกาลที่ ๓ สอบผ่านกองใต้ ได้ เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

ถึงรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๕ ยังใช้การสอบทานบาลีปากเปล่าอยู่ สอบผ่านกองใต้ ได้ เป็นเปรียญ ๓ ประโยค สอบผ่านกองเหนือ ได้ ได้เป็นเปรียญ ๖ ประโยค สอบผ่านกองกลางได้ ได้ เป็นเปรียญ ๕ ประโยค

ถึงรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ รัชกาลที่ ๘ รัชกาลที่ ๙ การสอบทานบาลี ใช้สอบข้อเขียน ปีละประโยค จนถึงปัจจุบันนี้

กล่าวถึง พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านเข้าสอบทานพระบาลี แปลปากเปล่าครั้งนั้น พระองค์ท่านสามารถผ่านคณะพระกรรมการกองใต้ได้ ผ่านเข้าไปสอบถึงกองเหนือ พระองค์ท่านสามารถผ่าน คณะกรรมการกองเหนือ เข้าไปสอบทานถึงกองกลาง ได้ คณะกรรมการกองกลาง ให้พระองค์ ทรงแต่งฉันท ปากเปล่า ถวาย โดยคณะกรรมการ ทรงเลือกให้พระองค์ท่าน ทรงแต่งฉันทหนึ่ง พระองค์ท่านทรงแต่งได้ แต่ขาดความไพเราะ เพราะพริ้ง ความสละสลวย ในสำนวนโวหารของ ภาษาบาลี

ต่อมาเมื่อทรงเข้าสอบทาน พระบาลี ทั้งสามกองเสร็จเรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่า คณะกรรมการกองกลางได้ตัดสินใจว่า พระองค์ท่านยังไม่ผ่านกองนี้ ต้องเข้าสอบทาน ใหม่ปีหน้า เหตุที่พระองค์ท่านไม่ผ่านกองนี้เพราะ เรื่องการแต่งฉันทลักษณ์ และความไพเราะสละสลวย ของสำนวนโวหาร ยังไม่เข้าตากรรมการ

ต่อมา พระองค์ท่าน ได้ศึกษาการแปลพระบาลี กับพระอาจารย์ เพิ่มเติมต่ออีก ณ สำนักวัดราชवास พระองค์ท่านได้นำเอาพระคัมภีร์บาลีไตรปิฎก คัมภีร์พระสมันตปาสาทิกา ที่ทรงเคยสอบทานผ่านกองได้มาแล้ว มาทำความเข้าใจอีกครั้ง

ต่อมาพระอาจารย์ของพระองค์ท่าน ก็นำพระคัมภีร์ที่พระองค์ท่านสอบทานใน กองเหนือไม่ผ่าน มาให้พระองค์ท่านหัดแปลให้ชำนาญขึ้นอีก เช่น คัมภีร์ธรรมบท คัมภีร์มงคลทีปนี เป็นต้น แล้วต่อจากนั้นก็ให้พระองค์ท่านนำพระคัมภีร์ที่จะต้องสอบ ทานในกองกลาง มาหัดแปลให้แคล่วคล่อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ จนพระองค์ท่านสามารถแปลได้ชำนาญ

ต่อมาพระองค์ท่าน ได้ทรงนำเอาพระคัมภีร์ นอกหลักสูตรการสอบทาน ทั้งกอง ได้ กองเหนือ กองกลางมาแปล เพื่อหาความรู้ให้กับพระองค์ท่านเอง เช่น คัมภีร์พระ สุมังคลวิลาสินี คัมภีร์พระมโนรถปฎิณี คัมภีร์พระอรรถสารินี คัมภีร์พระสัมโมหวิโนทนี คัมภีร์พระปรมัตถทีปนี เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้ จารด้วยอักษรขอมบาลี พระองค์ท่าน นำมาหัดอ่าน หัดแปลด้วยตัวเอง ซึ่งต่อมาพระองค์ท่านก็สามารถอ่าน แปลพระคัมภีร์ บาลีพระไตรปิฎก พระคัมภีร์ต่างๆได้อย่างแคล่วคล่อง พระองค์ท่านสามารถอ่าน แปล ได้แคล่วคล่องชำนาญจนกระทั่งพระอาจารย์ที่บอกแปลหนังสือพระบาลีของพระองค์ ท่าน เห็นว่าท่านแปลได้ดีกว่าเก่ามาก สามารถที่จะสอบทานผ่านได้ทั้งสามกอง เป็น เปรียบได้ จึงบอกให้พระองค์ท่านเข้าสอบทานบาลีใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพราะเห็นว่า พระองค์ท่าน สามารถแปลประโยคที่ยากได้ดีสมบูรณ์กว่าเก่ามาก จึงต้องการให้ พระองค์ท่านเข้าสอบทานพระบาลีใหม่อีกครั้ง แต่พระองค์ท่านไม่ต้องการเข้าสอบทาน

เพราะพระองค์ท่านต้องการศึกษาเพื่อหาความรู้ เอาไว้สำหรับ แปลพระคัมภีร์ที่ เป็นภาษาบาลีต่างๆ ได้เท่านั้น และเนื่องจากเวลาได้ผ่านไปสาม-สี่ปี

พระองค์ท่านทรงเจริญพระวิปัสสนา จิตได้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพาน มาหลาย ชั้นแล้ว ตัดหา ความอยาก จึงลดน้อยลง พระองค์ท่านจึงหันมาสนใจทางบำเพ็ญเพียร ภาวนามากกว่าทางอื่น พระองค์ท่านต้องการประพฤติปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจัง และ

ทรงดำริว่าหนทางนี้เหมาะสมแก่พระองค์ท่าน และการแปลพระคัมภีร์นั้น พระองค์ท่านเห็นว่าสามารถแปลหาความรู้ได้ด้วย พระองค์เองได้มากแล้ว

อีกประการหนึ่ง เมื่อพระองค์ท่านทรงแปล พระคัมภีร์อื่นๆ นอกหลักสูตรการสอบทานดังที่กล่าวมาแล้ว พระองค์ท่าน ทรงมีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาธรรมมากขึ้น มีจิตอยากหลุดพ้นออกไปจากสังสารวัฏมากขึ้น ตามเหตุตามปัจจัยที่พระองค์ท่านได้สร้างสมมาทั้งในอดีต และปัจจุบันชาติ การคิดอยู่ในสังสารวัฏ ต้องเวียนว่าย ตาย แล้วเกิด ดังนั้นเพื่อจะหลุดจากการเวียนว่าย ตายเกิด พระองค์ท่านทรงเห็นว่า **ทางนี้เหมาะสมแก่พระองค์ท่าน และแก่นักบวชในพระพุทธศาสนา**

ต่อมาพระองค์ท่าน ทรงนำเอาพระคัมภีร์มูลกรรมฐาน รจนาโดยพระมหารัตนปัญญาเถร นักปราชญ์แห่งลานนา มีประมาณ ๑๐ ผูก จารึกด้วยอักษรขอมไทย คัมภีร์มูลกรรมฐานนี้ เป็นพระคัมภีร์ที่เรียบเรียงย่อมาจาก คัมภีร์พระวิสุทธิมรรค คัมภีร์ปรมัตถทีปนี และพระกรรมฐานในพระไตรปิฎก บวก กับประสพการณ์ การปฏิบัติกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ พระคัมภีร์นี้แต่งสำหรับให้เข้ากับภาษาท้องถิ่นประเพณี ในภูมิภาคนี้ และของกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี เหมาะสำหรับผู้ผ่านการปฏิบัติมาแล้ว กับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระบาลีมา ได้ศึกษาหาความรู้พระกรรมฐาน ด้านพระปริยัติธรรมได้โดยง่าย

เมื่อพระองค์ท่าน ทรงหันมาศึกษาหนักไปในทางจิตภาวนา เจริญสมณะวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติภาวนาของท่านก็เจริญก้าวหน้ามากกว่า แต่ก่อน ท่านจึงจัดเป็นเอกในทางปฏิบัติ ท่านไปๆ มาๆ ระหว่างวัดโรงช้าง กับวัดราชาวาส เมื่อว่างจากการเล่าเรียนศึกษาทั้งสองธุระ พระอาจารย์ทั้งสอง ของพระองค์ท่าน ก็สอนให้พระองค์ท่าน ทำกลด สานขาบาตรด้วยไม้ไผ่ และขาบาตรหวายขด ทำสานฝาบาตรด้วยไม้ไผ่ แล้วลงขมุก ลงรังก้านเกลี้ยง หัดถักประคดเอน เป็นต้น

บางครั้งพระอาจารย์ ของพระองค์ท่าน ทั้งสองพระอารามก็บอกวิธีการถือธุดงค์ การออกจาริกหาความสงบวิเวก บางครั้งก็เล่าประสพการณ์การออกธุดงค์จาริกธุดงค์ โดยเฉพาะเรื่อง การเข้าไปในเมืองลับแล อันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน พระองค์ท่านทรงสนใจมาก เรื่องยาสมุนไพรร ก็สอนให้พอที่จะรักษาตัวเองได้เท่านั้น เวลาออกธุดงค์เกิดป่วยไข้จะได้รักษาตัวเองได้ แต่สิ่งที่ต้องหัดทำให้มากคือ การปลงพระเกศาด้วยพระองค์เอง เพราะเมื่อออกธุดงค์ไปในป่าเพียงลำพังพระองค์เดียว จะได้ช่วยเหลือพระองค์เองได้

พระอริยเถรอาจารย์ สอนเรื่องวงจรชีวิต

(พรรษาที่ ๕ สถิตวัตรชาวาส ยุคอุชยา)

พรรษาที่ ๕ พระอริยเถรอาจารย์ สอนพระอาจารย์สุกว่า มีชีวิต(คือมีอวิชา มีการปรุงแต่ง) ก็มีวิญญาณ มีวิญญาณ ก็มีความยึดมั่น ในรูปนาม มี สพายตนะ มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา มีอุปาทาน มีภพ มีชาติ มีชรา มีมรณะ มีโสภ มีทุกข์

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวสอนอีกว่า ให้ท่านตัดวงจรแห่งชีวิต คือ ไม่มีวิญญาณ ไม่มีรูป ไม่มีสพายตนะ ไม่มีผัสสะ ไม่มีตัณหา ไม่มีอุปาทาน ไม่มีภพ ไม่มีชาติ ไม่มีชรา ไม่มีมรณะ ไม่มีโสภเสร้า ไม่มีทุกข์ เป็นการตัดวงจรชีวิตที่เรียกว่า ปฏิจจะสมุปปาท สภาพอาศัยปัจจัยกันเกิดขึ้น สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน จึงเกิดขึ้น ถ้าตัดวงจรการเกิด จะสามารถ ปลายทางได้

อธิบายว่า เมื่อมีใจ และกายแล้ว ก็จะเกิดการถูกต้อง คือผัสสะ การถูกต้องทำให้เกิดการรู้สึก เรียกว่าเวทนา การรู้สึกทำให้เกิดความอยาก คือตัณหา ความอยากทำให้เกิดการยึดถือ เรียกว่าอุปาทาน การยึดถือถูกเก็บไว้ในใจ ยึดถือในรูปแบบต่างๆ คือภพภาวะความเป็น ไม่อยากเป็นต่างๆ เมื่อมีใจอย่างนี้ครั้งกายแตก ตายไป ก็เกิดทุกข์ โทมนัส คின்றนากายใหม่ ที่เรียกว่าชื่อนามรูป(ชีวิต) ทำให้เกิดวิญญาณ วิญญาณทำให้เกิดนาม-รูป ที่มาจากความขเลา ความหลง คือ อวิชา ดับ อวิชาได้ ก็ปลายทางได้

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงออกจากสมาธิแล้ว ทรงทบทวน ปฏิจจะสมุปปาท เนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงศึกษาการแปลพระบาลีในปฏิจจะสมุปปาทมาแล้ว พระองค์ท่านจึงทรงเข้าใจได้ง่าย ปลายทางของพระองค์เองได้

หลังจากที่พระอริยเถรอาจารย์ กลับไปแล้ว ลำดับนั้น พระอาจารย์สุก ทรงมณสิการปฏิจจะสมุปปาท เป็นอนุโลม เดินหน้า และปฏิโลม ถอยหลัง ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรีคืนนั้น ดังนี้

ปฏิจจะสมุปปาท อนุโลม เดินหน้า

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ

เพราะสพายนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
 เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
 เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้

ปฏิจจนุปบาท ปฏิโลม ถอยหลัง

และทรงพิจารณา เป็นปฏิโลม ถอยหลัง ต่อไปว่า เพราะอวิชชาอันแห่ระดับโดย
 ไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สังขาร จึงดับ

เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สพายนะจึงดับ
เพราะสพายนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ
 เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการ ทั้งปวง

ปฏิจจนุปบาท คือระบบการกำเนิดแห่งชีวิต หรือวงจรแห่งชีวิต มี
 องค์ประกอบ ๑๒ องค์ อวิชชา สังขาร วิญญาน นามรูป สพายนะ ผัสสะ เวทนา
 ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ

อวิชชา คือความไม่รู้ในทุกข์ ไม่รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่รู้ที่ดับทุกข์ ไม่รู้
 ข้อปฏิบัติให้ถึง ที่ดับทุกข์

สังขาร ความปรุงแต่งกาย วาจา ใจ ปรุงแต่งบุญ ปรุงแต่งบาป

วิญญาน คือธาตุรู้ ๖ อย่าง รู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

นามรูป ได้แก่นามธรรม ๕ คือ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ ได้แก่นาม

ขั้น ๓ คือ เวทนา สัญญาสังขาร นามรูปจึงได้จึงได้แก่ขั้น ๔ รูป

เวทนา สัญญา สังขาร

สพายนะ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์

ผัสสะ ความถูกต้องทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เวทนา คือ ความรู้สึกทุกข์ สุข ความรู้สึกเฉยๆ

ตัณหา ความอยากในกาม ความไม่อยาก เป็นต้น

อุปาทาน ความยึดมั่น ในกาม ยึดมั่นในความเห็นผิด ยึดมั่นในข้อปฏิบัติผิด

ยึดมั่นในอัตตวาตะ

ภพ ความมี ความเป็น ได้แก่ ภพที่ติดอยู่ในกาม ภพที่ติดอยู่ในรูป ติดอยู่ในอรุ

ชาติ การเกิด ความเกิดของรูปขั้น ความเกิดของนามขั้น

ชรา ความแก่ ความคร่ำคร่า เช่น ฟันหัก ผมหงอก หนังเหี่ยว เป็นต้น

มรณะ ความตาย ความเคลื่อนจากภพ วงจรชีวิต เริ่มที่ อวิชชา สิ้นสุดลงที่ชรา

มรณะ เมื่อชีวิตดำเนินถึงจุดมรณะแล้ว ถ้าตัด อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน

ภพ ไม่ขาด ก็ยังมีกิเลส และกรรมอยู่ วงจรชีวิตก็ดำเนินต่อไป

การตัดวงจรชีวิต คือการเจริญวิปัสสนา กำหนดรูปนาม เป็นอารมณ์ พิจารณา
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดปัญญาประหารกิเลส รู้ในอริยสัจ ตัดการปรุงแต่ง ยึดมั่นถือ
มั่นในนามรูปได้ ตัดวงจรแห่งชีวิตได้ สลายสภาพการอาศัยการเกิดขึ้นได้ สลายความ
หลง คืออวิชชาได้

คืนต่อมา พระอริยเถรอาจารย์ มาสอนพระองค์ในเรื่อง การพิจารณา พระวิปัสสนา
ในแง่มุมต่างๆเช่น สอนให้กำหนดวิปัสสนาในองค์ฌาน กำหนดวิปัสสนาเมตตามาน
กำหนดวิปัสสนาในเมตตาเจโตวิมุตติ กำหนดอาการสามสิบสอง เป็นทัศนสมบัติ ๔
อย่าง กำหนดวิปัสสนา ในกสิณฌาน กำหนดภพ-ภูมิต่างๆ เป็นวิปัสสนา

พระองค์ท่านทรงออกจากสมาธิแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงทบทวน วิปัสสนาใน
แง่มุมต่างๆตามที่พระอาจารย์สอนมา แต่มาภายหลังพระองค์ท่าน จะกำหนดเมตตาเจ
โตวิมุตติ เป็นวิปัสสนาอย่างเดียว เพราะถูกกับจริตนิสัยของพระองค์ท่าน และต่อมา
ภายหลังพระองค์ท่านทรงหลุดพ้นก็ด้วย การเจริญเมตตา เป็นวิปัสสนานี้เอง

คืนต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงบำเพ็ญสมณธรรมอย่างเคย และคืนนี้ พระอริยเถรอาจารย์ องค์ที่เคยสอนเรื่องวงจรชีวิต วันนี้ท่านก็มาปรากฏอีก ท่านกล่าวว่า ข้าฯจะสอนวิธีบำเพ็ญปฏิบัติจนอุปาท เป็นปุปเพนิวาสานุสสติญาณ ท่านกล่าวว่า ปิณญาในการกำหนดธรรมทั้งหลาย อันเป็นไปตามปัจจัย ด้วยสามารถความแผ่ไปแห่งกรรมหลายอย่าง หรืออย่างเดียว เป็นปุปเพนิวาสานุสสติญาณ ได้ดังนี้

ท่านบอกให้พระอาจารย์สุก เข้ามานสมาบัติแปด ถอยมาตติยรูปฌาน เจริญอุททิบาทอันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วยฉันทะ และสังขารอันเป็นประธาน ฯลฯ

ครั้นแล้วย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็ย่อมมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

พระอริยเถรอาจารย์ จึงสอนให้พระอาจารย์สุกนั้นมีจิตอบรมแล้วอย่างนั้น บริสุทธิผ่องแผ้ว ให้น้อมจิตไปเพื่อปุปเพนิวาสานุสสติญาณ ท่านย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้ เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปป์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปป์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปป์เป็นอันมากบ้าง ว่าในชาติโน้นเราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น

ครั้นจุตติจากชาตินั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนี้ ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น

ครั้นจุตติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เข่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้

พระอริยเถรอาจารย์ยังกล่าวอธิบายอีกว่า ชื่อว่าญาณ เพราะว่ามีธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะว่ามีรู้ชัด เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการกำหนดธรรมอันเป็นไปตามปัจจัย ด้วยสามารถการแผ่ไปแห่งกรรมหลายอย่าง หรืออย่างเดียว เป็นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

หลังจากคืบนั้น และคืบต่อมาท่านก็ทบทวน วิธีเจริญปฏิบัติสมุปบาท เป็นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ต่อมาไม่นานท่านก็สำเร็จ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ กล่าวว่าเป็นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ท่านแบ่งออกเป็น อย่างตรี อย่างโท อย่างเอก ดังนี้

พระอริยเถรอาจารย์ วัดป่าแก้ว

สอนพระอาจารย์สุก เขียนยันต์ มหาจักรพรรตราชิราช

(พรรษาที่ ๖ สถิตวัดราชาวาส ยุคอยุธยา)

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงศึกษาการปฏิบัติสมาธิจบสมณะ-วิปัสสนาแล้วแบบลำดับแล้ว พระองค์ท่านทรงเจริญ พระวิปัสสนาอยู่ทุกวันมิได้ขาด จนพระองค์ท่านทรงเป็นผู้มีความชำนาญในวิปัสสนา และพระองค์ท่านยังทรงทบทวนพระกรรมฐานต่างๆที่ พระอริยเถรอาจารย์ เมตตาพร่ำสอนในสมาธินิมิต จนพระองค์ท่านมีความชำนาญ

อยู่มาวันหนึ่งในพรรษาที่ ๖ พระอาจารย์สุก ทรงนั่งพักผ่อนพระอริยาบถ ในเวลากลางวัน นอกชานกุฏิอันเป็นผาสุกวิหาร ของพระองค์ท่าน ณ สำนักวัดราชาวาสนั้น พระองค์ท่านทรงเจริญสติปัญญา ทรงเข้าฌานเป็นอนุโลม เป็นปฏิโลมตลอดเวลา เพื่อให้จิตของพระองค์ท่านมีความคล่องแคล่วในองค์ฌาน จิตของพระองค์ท่านจึงไม่ว่างจากองค์ฌาน

ขณะนั้นพระองค์ท่าน ทรงเห็นร่างโอปปาติกะอันประณีต ละเอียด ของพระอริยเถรอาจารย์ มาปรากฏร่างขึ้นในองค์แห่งสมาธิของพระองค์ท่าน พระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้นได้เดินเข้ามาหา พระอาจารย์สุก

พระอาจารย์สุก ทอดพระเนตรเห็น ว่าเป็นพระอริยเถรอาจารย์แล้ว จึงกระทำซึ่งจิตน้อมนมัสการ พระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้น พระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้น ส่งกระแสกระทบจิต กล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า ท่านจะศึกษาแต่พระบาลี และการเจริญพระกรรมฐานอย่างเดียวไม่ได้ ยังมีสิ่งอื่นๆอีกที่จะใช้เป็นอุปเท่ห์ประกอบการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า อีกไม่นานนักหลอก กรุงศรีอยุธยาจะถึงกาลล่มสลายไปตามกฎแห่งพระไตรลักษณ์ จะเกิดอาณาจักรใหม่ขึ้นมาแทน ข้าฯจะบอกสิ่งที่ท่าน จะต้องทำถวายให้แก่องค์พระมหากษัตริย์ แห่งราชอาณาจักรข้างหน้านั้น และพระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรนั้น จะเป็นผู้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา สืบต่อไป และท่านเองก็จะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป ในอาณาจักรนั้น โดยมีพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น เป็นองค์ศาสนูปถัมภก ขอยกไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้น ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ข้าฯเคยได้รับสมมุติ เป็นที่พระพนรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว ข้าฯชื่อแปร ข้าฯจะสอนให้ท่านทำ พระยันต์จักรพรรดิราชาธิราช ไว้ถวายพระมหากษัตริย์ต้นวงศ์ แห่งราชอาณาจักรนั้น เพื่อคุ้มครองภัย อันตรายให้กับพระองค์ และประเทศชาติ

จากนั้นพระอาจารย์สุก ก็ทรงศึกษาการทำยันต์จักรพรรดิราชาธิราช และวิธีการต่างๆ จากนั้นพระพนรัตน์(แปร) พระสังฆราชาฝ่ายซ้าย ก็เนรมิต พระยันต์จักรพรรดิราชาธิราชให้พระอาจารย์สุก ดู และบอกว่าขอให้ท่านจดจำนิมิต พระยันต์นี้ไว้ให้ดี ให้ติดอยู่ในคลองจักษุ จดจำ และบันทึกไว้ในจิต

พระพนรัตน์ (แปร) กล่าวสอนอีกว่า เวลาจะทำพระยันต์จักรพรรดิราชาธิราช ให้ท่านอาราธนา ยันต์จักรพรรดิราชาธิราช จากเจ้าแห่งยันต์นี้ และยันต์นี้จะปรากฏในสมานิมิต เป็นตารางเปล่าไม่มีอักษรก่อน ต่อไปตัวอักษรจะปรากฏทีละตัว ตามตารางหมากรุก ให้ท่านเขียนไปตามอักษรที่ปรากฏ ทีละตัว จนเต็มตารางยันต์จักรพรรดิ พระพนรัตน์ (แปร) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ให้ท่านจดจำพระยันต์นี้ เหมือนการเจริญวรรณกสิณ คือยันต์ภายนอกอย่างไร ยันต์ภายในอย่างนั้น ยันต์ภายในอย่างไร ยันต์ภายนอกอย่างนั้น ท่านจะคลอบงำ พระยันต์จักรพรรดิราชาธิราช ได้ทั้งหมด เรียกว่า สำเร็จดำรับ พระยันต์มหาจักรพรรดิราชาธิราช

หลังจากเมื่อพระองค์ท่าน ทรงออกจากสมานิมิตแล้ว พระองค์ท่านก็ ทรงลอก และเขียนพระยันต์มหาจักรพรรดิราชาธิราชนี้ ลงในสมุดข่อยไทยดำ และทรงบันทึกไว้ทุกขั้นตอน และทรงปฏิบัติ วิธีการคลอบงำยันต์มหาจักรพรรดิ ไว้ได้ทุกประการ ตามที่พระอาจารย์ กล่าวสอนมา

ต่อมาภายหลังพระองค์ท่านทรงเจริญพระกรรมฐานประจำวันเรียบร้อยแล้ว พระองค์ท่านจะ ทรงกระตบจิตไปหา พระพนรัตน์ (แปร) ทุกวันเพื่อศึกษาตำรับพระยันต์ ต่างๆทางสมาธิ เนื่องจากพระพนรัตน์ (แปร) วัดป่าแก้ว พระองค์ท่าน เคยดำรงตำแหน่ง อยู่ในระหว่างรัชสมัยพระพุทธเจ้าเสือ และรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

พระพนรัตน์ (แปร) ยังทรงเชี่ยวชาญพระกรรมฐานฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เป็น อย่างยิ่ง และทรงรอบรู้ตำรับพระยันต์ต่างๆ สำหรับทำถวายพระมหากษัตริราชเจ้า ประจำกรุงศรีอยุธยา

พระพนรัตน์ (แปร) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ในตำหรับเส้นพระยันต์ต่างๆ เปรียบเสมือนเป็นสายรก ของพระพุทธเจ้า และยังมีพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แฝงอยู่เส้นยันต์ด้วย เช่น.....

ยันต์รูปกลม หมายถึงพระพักตร์ ของพระพุทธเจ้า ยันต์ที่ลากเส้นเป็น รูป สามเหลี่ยม หมายถึงพระรัตน ไตร คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ยันต์ที่ลากเส้นเป็น รูปสี่เหลี่ยม หมายถึงธาตุทั้ง ๔ ท่านให้พิจารณาธาตุทั้ง ๔ เป็นพระกรรมฐานด้วย

การลงยันต์นั้น เป็นการทำสมาธิไปในตัว เพราะต้องมีการ สำรวมจิตทำสมาธิให้ แน่วแน่ สิ่งที่ห้ามก็คือ ห้ามมิให้ลงอักขระ และเลข ก้าวก้าวเส้นยันต์ เพื่อต้องการให้มีสติ เป็นการเจริญสติปัญญาไปในตัว ทำให้คนโบราณ ที่ไม่สนใจการเรียนรู้หนังสือ หันมา สนใจศึกษาเรียนรู้ โดยทางอ้อม

ต่อมาภายหลังพระอาจารย์สุก ยังได้ศึกษาวิชา ประกอบธาตุต่างๆเช่นทำธาตุ พระปิติห้าประการ ธาตุยุดลหุ หกประการ ธาตุสุขสมาธิ สองประการ ธาตุดวงแก้ว โล กุคร หกประการ ซึ่งทำให้พระองค์ท่านทราบว่า พระกรรมฐานทุกอย่างเป็นธาตุทั้งนั้น และยังดัดแปลงเป็นได้ต่างๆ เรียกว่า การปรุงแต่ง ถ้าจิตไม่ปรุงแต่ง ทุกอย่างก็ว่างเปล่า วิชาการประกอบธาตุต่างๆ มีพระธรรม พระไตรลักษณ์แฝงอยู่ด้วย แล้วแต่บุคคลใด ทำ และใช้ด้วยปัญญา อย่าทำแบบมมาย พระพนรัตน์ (แปร) ท่านกล่าวสอนพระอาจารย์สุก อย่างนี้

พระอาจารย์สุก ยังศึกษาวิชาทำธนูเพธา กระสุนศต และอื่นๆอีกมาก รวมทั้งวิชา ทำปรอทกรอ เป็นปรอทกายสิทธิ์ กับพระพนรัตน์(แปร) วัดป่าแก้ว ทางสมาธิอีกด้วย และพระองค์ท่านก็ทรงจดจำบันทึกไว้ด้วยทุกประการ

ต่อมาพระองค์ท่าน ก็ได้ทรงถ่ายทอดวิชาเหล่านี้ ไว้ให้กับ พระสังฆวิহারิก พระอันเตวาลิก ของพระองค์ท่านในภายหลังด้วย เมื่อถ่ายทอดแล้วพระองค์ท่านก็จะกล่าวสอนว่า ขอให้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ต่อพระศาสนา และอย่าไปติดอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ขอให้บำเพ็ญเพียรเจริญ พระกรรมฐาน ไปพระนิพพานเถิด เพราะปรอทกรอ ถ้าแสวงหาก็จะไม่ได้อีก ถ้าบุญบารมีพร้อม ปรอทกรอจะมาเอง

พระพนรัตน์ (แปร) พระองค์ท่านสอน พระอาจารย์สุก อีกว่า ให้พระองค์ท่านทรงเอาชนะกิเลส ตรวดดู กิเลส ว่าวันนี้กิเลสอะไรเกิดขึ้นบ้าง กิเลสอะไรจรมาบ้าง ให้มีสติรู้ทันแล้ว ทราบแล้ว ก็ให้แผ่เมตตาให้กับกิเลส ในตัวเรานั้น ตามเหตุที่จะมี เช่นจิตฟุ้งซ่านด้วยโทสะ และความพยายาม สองตัวนี้จัดเป็นกิเลส ต้องแผ่เมตตาให้กับตัวเองก่อน แล้วจึงแผ่เมตตาให้ผู้อื่น กิเลสโทสะ กิเลสพยายาม ก็จะไม่มาอีก คือให้มีสติรู้เท่าทันเท่านั้น นี่ก็เท่ากับว่า ท่านได้เจริญสติปัญญา อันประกอบด้วยเมตตาแล้ว

พระพนรัตน์ (แปร) สอนต่อไปอีกว่า ให้ทำความดี ความงามให้มากๆ ทำความดีให้เหนือ กิเลสอกุศลทั้งปวง ทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป กิเลสทั้งปวง ไม่อาจมากล้ำกรายได้ เพราะกุศลกรรม ชนะอกุศลกรรม

พรรษาที่ ๖ นี้พระอาจารย์สุก ทรงอยู่จำพรรษาที่วัดราชาวาสนี้ เป็นพรรษาสุดท้าย

แห่พระอาจารย์สุกไปวัดท่าหอย

(พรรษาที่ ๗ จากวัดราชาวาส ไปสถิตวัดท่าข่อย ยุคอยุธยา)

กล่าวว่า พระสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระเจ้าอู่ทอง มาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระสงฆ์ล้วนศึกษาหนักไปในทางบำเพ็ญเพียรภาวนา จึงมีพระสงฆ์สำเร็จมรรคผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนามากมาย หลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ กล่าวว่าพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติ บำเพ็ญสมณธรรมอย่างจริงจังมีน้อยลง แต่ก็ยังมีมากกว่าปัจจุบันนี้นัก

การประพฤติปฏิบัติพระกรรมฐาน ของพระสงฆ์ทั้งในเมือง และนอกเมือง ตามวัดวาอารามต่างๆ ทั้งอารามหลวง อารามราษฎร์ ปฏิบัติไปในทางเดียวกัน คือพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบ ลำดับ จึงมีความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียว

ตามวัดวาอารามต่างๆ ล้วนเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เป็นพญาไม้มานานชนิด ร่มรื่น โดยเฉพาะ พืชสมุนไพร มีทุกชนิดเต็มวัด และพระสงฆ์ภิกษุมักหาพันธุ์ไม้สมุนไพรที่ไม่มีในพระอาราม นำออกมาจากป่ามาปลูกภายในวัด เพื่อเก็บเกี่ยวแก่นยาดีโยม ยาดีโยม สมัยนั้น จึงรู้จักยาสมุนไพรดี

พระสงฆ์ท่านก็รู้จักยาสมุนไพรดีเช่นกัน พระสงฆ์ และสาธุชนสมัยนั้นจึงรู้จักคุณ รู้จักประโยชน์ของไม้ใหญ่ และพืชสมุนไพรดี เพราะต้องพึ่งพืชสมุนไพร ไว้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ จึงไม่นิยม ตัดโค่นไม้ใหญ่ลง ปล่อยให้พุ่มไม้ชิดกัน ทิ้งวัชพืชไว้ เป็นยารักษาโรค

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๓ ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศน์ ปีนั้น อุบาสกเจ้า ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทที่วัดโรงช้าง พระรักจิตญาณ (สี) เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทแล้ว องค์พระอุปัชฌาย์ให้พระอาจารย์สุก เป็นพระพี่เลี้ยงคอยดูแล พระภิกษุเจ้า

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงไปมาระหว่างวัดโรงช้าง กับวัดราชवास เพื่อการศึกษาพระบาลี เวลาเข้าพรรษา พระอาจารย์สุก ทรงจำพรรษาอยู่ ณ. วัดโรงช้าง พระองค์ท่านทรงศึกษาพระบาลีชั้นสูง และทรงทบทวนพระกรรมฐานชั้นสูงอยู่ ณ สำนักวัดราชवासนั้นทุกวันมิได้ขาด

ช่วงนี้พระองค์ท่าน ทรงเจริญวิปัสสนา บรรลุถึงอนาคามี พระองค์ท่านทรงมีพระหทัยสงบ วิเวก ใครที่จะไปอยู่ตามป่าตามเขา ออกพรรษาปี ๒๓๐๓ นี้เอง ชีวิตความเป็นพระภิกษุของพระองค์ท่าน ก็เริ่มเปลี่ยนแปลง

ปีนี้เองพระองค์ท่านมีพระชนมายุได้ ๒๗ ปี พรรษา ๗ ชีวิตระหว่างทรงอุปสมบท เจ็ดพรรษาของพระองค์ท่าน อยู่กับการศึกษาเล่าเรียนทั้งภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติ

ปีนี้เอง ท่านพระอธิการแย้ม หรือพระอาจารย์แย้ม วัดท่าข่อย (ท่าหอย) องค์ที่เป็นเจ้าอาวาสต่อมาจาก ท่านขรัวตาทอง พระอาจารย์ของพระองค์ท่านนั้น ได้ถึงแก่ภรรณภาพลงอีก ชาวบ้านในละแวกวัดท่าข่อย (ท่าหอย) จึงมองหาพระภิกษุ ที่จะไปเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อย แทนพระอธิการแย้ม

ท่านพระอธิการแยม ท่านเป็นศิษย์ ของท่านขรัวตาทอง ศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับท่านขรัวตาทอง ภายหลังท่านสำเร็จอานาคามีมรรค อานาคามีผลในพระพุทธศาสนา และวัดท่าข่อย ก็เป็นวัดป่า วัดปฏิบัติ

ครั้งนั้นชาวบ้านท่าข่อยเห็นว่า พระอาจารย์สุก ทรงเป็นพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถทั้งสองทาง ทรงสำรวมระวังในศีล และอาจารย์ พร้อมด้วยวัตรปฏิบัติ อันเรียบร้อยงดงาม ทั้งพระองค์ท่านก็เป็นคนในละแวกบ้านท่าข่อยนั้นด้วย ตระกูลมารดาบิดาของพระองค์ท่าน ก็เป็นผู้สร้างวัด และอุปฐากวัดท่าข่อยมาแต่ก่อนด้วย

ชาวบ้านท่าข่อยประชุมปรึกษาหารือกันแล้ว จึงเห็นสมควร ให้นิมนต์พระอาจารย์สุก มาเป็นเจ้าอาวาส ณ วัดท่าข่อยนี้ เพราะพระองค์ท่านมีความสามารถที่จะเป็นครูอาจารย์อบรมสั่งสอนกุลบุตร ในละแวกบ้านนั้นได้ และอายุพรรษาของพระองค์ท่านก็พ้นห้าพรรษาแล้ว พันนิสัยนวกะภูมิ อีกทั้งเป็นที่ยอมรับ ของพระภิกษุสามเณร และฆราวาส

วัดท่าข่อย(ท่าหอย) เวลานั้น มีพระภิกษุที่มีพรรษาแก่กว่าพระอาจารย์สุกก็มีอยู่ ท่านมีนามว่า พระอาจารย์เที่ยง แต่ท่านชอบท่องเที่ยวออกสัญจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ นานๆครั้ง จึงจะกลับมาวัดท่าข่อย

ชาวบ้านจึงปรึกษาหารือตกลงกันแล้ว จึงได้พร้อมใจกัน มาอาราธนานิมนต์ พระอาจารย์สุก ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อย เมื่อพระองค์ท่านทรงรับเป็นภาระธุระพระศาสนาแล้ว ชาวบ้าน บ้านท่าข่อย ก็หาฤกษ์ยาม ยามดี เพื่อแห่พระอาจารย์สุก มาวัดท่าข่อย

ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เป็นสิทธิโชค เวลา ๕ โมงเช้า พระอาจารย์สุก ได้เข้าไปนมัสการกราบลา พระธรรมภาวนาเถร(อิน)เพื่อจะเดินทางไปเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อย

ครั้งนั้นพระธรรมภาวนาเถร (อิน) ได้มอบขันไม้ ซึ่งทำมาจากไม้ส้มป่อย ให้กับพระอาจารย์สุก แล้วบอกว่าเป็นของเก่าแก่ ของพระบูรพาจารย์ ในวัดป่าแก้ว ให้เอาไว้ใช้ เป็นขันล้างหน้า เพื่อความเป็นสิริมงคล

ต่อจากนั้น พระอาจารย์สุก ก็ลาพระอาจารย์อิน ออกมาเข้าขบวนแห่ ชาวบ้านจึงแห่พระอาจารย์สุก มาสถิตเป็นรักษาการ เจ้าอาวาสวัดท่าข่อย (ท่าหอย) พร้อมด้วยพระสงฆ์อนุจรสามรูป ครั้งนั้นพระภิกษุเจ้า ได้ติดตาม พระอาจารย์สุก เป็นพระสงฆ์อนุจรมาวัดท่าข่อยด้วย

ภายหลังจากทำการปลงสรีระสังขาร อดีตพระอธิการเยี่ยม หรือพระอาจารย์เยี่ยม วัดท่าข่อยแล้ว ชาวบ้านก็พร้อมใจกันยกให้พระองค์ท่าน เป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อยตั้งแต่นั้นมา ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อย เมื่อพรรษาได้ ๗ พรรษา

ใกล้เข้าพรรษาปีนั้น พระอาจารย์เที่ยง ศิษย์รุ่นพี่สำนักเดียวกันกับ พระอาจารย์สุก ก็กลับมาวัดท่าข่อย เพื่ออยู่จำพรรษา และท่านทราบข่าวว่า ชาวบ้านหมู่บ้านท่าข่อย ยกให้พระอาจารย์สุก เป็นเจ้าอาวาสวัดท่าข่อยแล้ว พระอาจารย์เที่ยง ท่านก็มาแสดงมุทิตาจิต แสดงความยินดี กับพระอาจารย์สุก

วัดท่าข่อย เป็นวัดป่า เป็นวัดของพระสงฆ์สมณะ ครั้งนั้นมีพระสงฆ์ประมาณ ๖-๗ รูป จำพรรษาอยู่ในวัด ฉะนั้นภายในวัดท่าข่อย จึงมีแต่พระสงฆ์ทรงสมณะ อยู่ด้วยความมักน้อย สันโดษ เจ็บสงบ พระสงฆ์สมณะ วัดท่าข่อย ทั้งนั้นล้วนเป็น พระอริยบุคคล ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในพระพุทธศาสนา

ครั้นถึงเพลออกพรรษา พระภิกษุรับผ้าพระกฐินแล้ว จากชาวบ้านท่าข่อยแล้ว พระสงฆ์วัดท่าข่อย ทั้งหมดจะแยกย้ายกันออกไป สัจจจาริกธุดงค์ ไปบำเพ็ญสมณธรรมตามสถานที่ต่างๆ ปล่อยวัดว่างไว้ มีชาวบ้านมาช่วยกันดูแล รักษาความสะอาด และพระสงฆ์ท่าน ก็ไม่มีสมบัติส่วนตัวอะไรภายในวัด และ เวลาใกล้จะเข้าพรรษา ประมาณ ๑ สัปดาห์ พระสงฆ์วัดท่าข่อย ก็จะพากันกลับมาวัดเพื่ออยู่จำพรรษา บางองค์อาจไปนาน ๒ -๓ ปี ก็จะกลับมาก็มี เช่นพระอาจารย์เที่ยง

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านสถิต ณ.วัดท่าข่อย สมัยอยุธยาครั้งนั้น ยังเรียกขานนามวัดว่า วัดท่าข่อย เมื่อถึงคราวลงอุโบสถ พระองค์ท่านต้องไปลงที่วัดโรงช้าง ถ้าไปค้างแรมศึกษาพระกรรมฐานอยู่ที่สำนักวัดราชวาต ถึงวันลงอุโบสถพอดี พระองค์ท่านก็จะทรงลงอุโบสถที่สำนักวัดราชวาต เลยทีเดียว เพราะที่วัดท่าข่อย(ท่าข่อย) ครั้งนั้น ไม่มีโบสถ์ ทำสังฆกรรม

พระองค์ท่าน ทรงศึกษาสมณะ-วิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จนจบบริบูรณ์ และบรรลุมรรคผล ขึ้นอนาคามีแล้ว พระองค์ท่าน ยังทรงเป็นพระเสขบุคคล คือยังต้องศึกษาอยู่ พระองค์ท่านจึงทรงนำเอาคัมภีร์พระวิสุทธิมรรค อักษรขอมบาลีมาแปล เพื่อศึกษาหาความรู้ของพระกรรมฐานภาคปริยัติในพระคัมภีร์ บางครั้งพระองค์ท่านก็ทรงนำเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกที่จารจารึกด้วยอักษร ขอมบาลี มาแปล เพื่อหาสาระในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระองค์ท่านได้ประโยชน์ทั้งสองทางคือ ๑. ทรงรู้รายละเอียดของธรรมในพระวิสุทธิมรรค และในพระไตรปิฎกมากขึ้น ๒. ทรงมีความชำนาญชำนาญในการแปลพระบาลีมากขึ้น

บางครั้งมีคำศัพท์ หรือประโยคที่ลึกซึ้ง พระองค์ท่านก็จะนำคำราไปถามพระอาจารย์ ณ สำนักวัดราชवास จนพระองค์ท่านมีความชำนาญในการแปล ทำให้พระองค์ท่านมีความรู้ด้าน พระปริยัติธรรมมากขึ้นกว่าแต่ก่อนอีกมาก พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน จะลองดูความเด็ดเดี่ยวของพระองค์ท่าน จึงได้กล่าวกับพระองค์ท่านเป็นครั้งที่สองอีกว่า ขอให้พระอาจารย์สุกเข้าสอบทานพระบาลีอีกครั้งหนึ่ง พระองค์ท่านได้ตอบพระอาจารย์ของพระองค์ท่านไปว่า อยากจะเจริญภาวนา เอาทางหลุดพ้นอย่างเดียว พระธรรมภาวนาเถร หรือหลวงปู่อิน วัดราชवास พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน เห็นว่าพระองค์ท่านมีจิตใจเด็ดเดี่ยวเช่นนี้ ก็มีจิตยินดีโสมนัสยิ่งนัก เห็นว่าพระองค์ท่าน จะได้สมประสงค์ตามความปรารถนาเป็นแน่แท้

ต่อมาอีกประมาณสองปีเศษ คือประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๐๕ ในรัชสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์ พระเจ้าเอกทัศน์ พระมารดา-บิดาของพระองค์ท่าน ก็วายชนม์ลงทั้งสองท่าน ในเวลาติดต่อกันไม่นานนัก และได้ทำการปลงศพ ทั้งสองท่าน ที่วัดท่าข่อยนี้เอง

อีก สองปีต่อมา ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๐๗ พระองค์ท่านก็เตรียมพระองค์ทรงดำริที่จะออกสัญจรจาริกธุดงค์ เป็นครั้งแรก เวลานั้นพระชนมายุของพระองค์ท่านได้ ๓๑ ปีพรรษา ๑๑

พระอาจารย์สุก ทรงเข้าสมาบัติ ๗ วัน

(พรรษาที่ ๘ ถึงพรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าข่อย ยุคอยุธยา)

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านบรรลุมรรคผล คู่ที่สามแล้ว ในคืนหนึ่งต่อมาพระอริยเถรอาจารย์พระองค์หนึ่ง มาปรากฏในสมาธินิมิต มากล่าวสอนพระอาจารย์สุก เรื่องการเข้าผลสมาบัติ และการเข้านิโรธสมาบัติ พระอริยเถรอาจารย์ มากล่าวสอนอยู่ประมาณ ๑ สัปดาห์

พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้นกล่าวว่า ผลสมาบัติ คือ ความที่จิตแนบอยู่ในนิโรธ แห่งอริยผล บุคคลใดเข้าผลสมาบัติได้ และบุคคลใดเข้า ผลสมาบัติไม่ได้ พระอริยเถรอาจารย์ กล่าววาบุุณชนทั้งปวงเข้าไม่ได้ เพราะยังไม่ได้บรรลุอริยผล

ส่วนพระอริยะบุคคลทั้งปวงเข้าได้ ตามภูมิธรรม ของแต่ละท่าน เพราะได้บรรลุ
มรรคผล ตามลำดับขั้นแล้ว แต่ว่าพระอริยะชั้นสูง ย่อมไม่เข้าผลสมาบัติขั้นต่ำ เพราะ
ผลขั้นต่ำระงับไปแล้ว ด้วยการเข้าถึงความเป็นบุคคลอื่น

พระอริยะชั้นต่ำเล่า ก็เข้าผลสมาบัติขั้นสูงหาได้ไม่ เพราะยังไม่ได้บรรลุขั้นสูง
อันพระอริยะเจ้าทั้งหลาย ย่อมเข้าผลสมาบัติ ตามภูมิธรรมของตน ๆ เท่านั้น

พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวอีกว่า มีพระอาจารย์บางท่าน กล่าวว่า แม้พระ
โสดาบัน และพระสกทาคามีก็เข้าไม่ได้ พระอริยะชั้นสูงสองพวกเท่านั้น จึงจะเข้าได้
ดังนี้ เป็นเหตุผลของพระอาจารย์บางเหล่า บางพวกเท่านั้น เพราะพระอริยะบุคคล
ชั้นสูง สองพวกนั้น เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวว่า นั้นไม่เป็นเหตุผลที่ชอบเลย เพราะแม้บุุขชนก็เข้าผล
สมาบัติ โลกียสมาธิที่ตนได้ แล้วได้ แต่ว่าประโยชน์อะไรด้วยการคิดว่าเป็นเหตุไม่เป็น
เหตุในข้อนี้

ในพระบาลีเองท่านก็ได้กล่าวไว้แล้วว่า โคตรภูธรรม ๑๐ ญาณนั้นจึงชื่อว่า
โคตรภู ญาณใดครอบงำเสีย ซึ่งอุปาทะความยึดมั่น ซึ่งสังขารนิมิตภายนอก เพื่อ
ประโยชน์แก่นันเข้าโสดาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามีผลสมาบัติ อนาคามีผลสมาบัติ
อรหัตผลสมาบัติ สุตตวิหารสมาบัติ อนิมิตวิหารสมาบัติเหตุนี้ ญาณนั้นจึงชื่อโคตรภู
เพราะเหตุนี้ พระอริยะบุคคลทั้งปวง ย่อมเข้าผลสมาบัติ ของตน ๆ ได้

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวว่า เข้าสมาบัติเพื่ออะไร ก็เพื่อทิวรรวมสุขวิหาร คือ
ความพักอยู่สำราญเป็นสุขในปัจจุบันชาติ เปรียบเหมือนอย่างพระราชาสวยสุข เทวดา
ทั้งหลายสวยทิพยสุข ฉันทิ พระอริยะทั้งหลายคิดว่า เราทั้งหลายจักสวยอริยโลกุต
สุข ทำกำหนดกาลแล้ว ก็เข้าผลสมาบัติในทุกขณะที่ต้องการ ฉันทิ

พระอาจารย์สุกถามว่า เข้าสมาบัติอย่างไร อยู่สมาบัติอย่างไร ออกสมาบัติ
อย่างไร และการเข้าผลสมาบัตินั้นเป็นอย่างไร เข้าแล้วยังอยู่อย่างไร ออกอย่างไร

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวว่า อันดับแรก การเข้าผลสมาบัตินั้นย่อมมีด้วยอาการ
๒ อย่างคือ เพราะไม่มณสิการกำหนดถึงอารมณ์อื่นนอกจากพระนิพพาน ๑ เพราะ
กำหนดถึงแต่พระนิพพาน ๑

พระอริยเถรอาจารย์ ยกคำพูดของพระเถรในอดีตว่า ดังพระธัมมทินนาเถรกล่าวว่า “ปัจจัยแห่งการเข้าอนิมิตตาเจโตวิมุตติมี ๒ คือไม่มณสิการถึงนิมิตทั้งปวง ๑ มณสิการถึงแต่ธาตุอันไม่มีนิมิต “

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวถึงลำดับการเข้าสมาบัติ และการเข้าผลสมาบัติว่า พระอริยสาวกผู้มีความประสงค์ด้วยผลสมาบัติ ให้ไปในที่ ลับตาคน ปลีกตัวแล้ว เจริญวิปัสสนา เพ่งพิจารณาสังขาร รูปนามโดยวิปัสสนาญาณ มีอุทฺทพพยญาณ ความเกิดดับของรูป-นามเป็นต้น จิตของพระอริยสาวกผู้มีวิปัสสนาญาณตามลำดับเป็นไปแล้ว ย่อมแนบแน่นในนิโรธ คือความดับ โดยเป็นผลสมาบัติ ในลำดับแห่งโคตรภูญาณอันมีนาม-รูป สังขารเป็นอารมณ์ และในการเข้าผลสมาบัตินี้ เพราะความที่พระอริยสาวกนั้น น้อมจิต ไปเพื่อผลสมาบัติ ผลเท่านั้นจึงเกิดขึ้น แม้แก่พระเสขะ คือผู้ต้องศึกษาอีกมรรค หาได้เกิดขึ้นไม่ การเข้าผลสมาบัตินั้น ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เป็นอันดับแรก

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวถึงการตั้งอยู่แห่งผลสมาบัตินั้น ย่อมมีด้วยอาการสามอย่าง ตามคำของพระธัมมทินนาเถร ว่า . “ปัจจัยของการ ยั้งอยู่ ตั้งอยู่แห่งอนิมิตตาเจโตวิมุตติ คือความไม่มีนิมิตหมาย มีสามประการ คือ ไม่มณสิการกำหนดถึงนิมิตทั้งปวง ๑ มณสิการกำหนดถึงแต่ธาตุอันไม่มีนิมิต ๑ ตระเตรียมไว้ก่อน ๑ “

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวต่อไปว่า การตระเตรียมไว้ก่อน หมายความว่า ความถึงกำหนดกาลไว้ก่อนจะเข้าสมาบัติ โดยกำหนดไว้ว่า "เราจักออกในกาลเวลานั้น" กาลเวลานั้นยังมาไม่ถึงเพียงใด ความยั้งอยู่ตั้งอยู่แห่งผลสมาบัตินั้น ก็ยังมีอยู่เพียงนั้น ความยั้งอยู่ ตั้งอยู่แห่งผลสมาบัตินั้น ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวต่อมาว่า ส่วนการออกแห่งผลสมาบัตินั้น มีสองประการ ตามคำกล่าวของพระธัมมทินนาเถร ว่า "ปัจจัยของการออก แห่งอนิมิตตาเจโตวิมุตติมีสองประการ คือ มณสิการกำหนดถึงนิมิตทั้งปวง ๑ ไม่มณสิการกำหนดถึงธาตุอันไม่มีนิมิต ๑" ดังนี้

นิมิตทั้งปวงนั้น ได้แก่รูปนิมิต เวทนานิมิต สัญญานิมิต สังขารนิมิต วิญญาณนิมิต นิมิตใดเป็นอารมณ์แห่งภวังค์ได้ เมื่อมณสิการกำหนดถึงนิมิตนั้นเข้า ความออกจากผลสมาบัติก็จะมีได้

อะไรมีในลำดับแห่งผล และผลมีในลำดับแห่งอะไร ตอบว่าผลนั่นเอง หรือภวังค์บ้าง ย่อมมีในลำดับแห่งผล ส่วนผลมีในลำดับแห่งมรรคก็มี มีในลำดับแห่งผลก็มี

ในลำดับแห่งโคตรภูก็มี มีในลำดับแห่งเนวสัญญานาสัญญัตตะก็มี ในผลเหล่านั้น ผลในลำดับแห่งมรรค ย่อมมีในมรรควิถีผลหลัง ๆ ย่อมมีในลำดับแห่งผลหน้า ๆ ผลหน้า ๆ ในผลสมบัติทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งโคตรภู

โคตรภู ได้แก่นุโลมญาณ อนุโลมญาณ ของพระเสขะทั้งหลายย่อมเป็นปัจจัย โดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมบัติ ความออกจากนิโรชย่อมมีด้วยผลอันใด ผลอันนั้นเป็นผลมีในลำดับแห่งเนวสัญญานาสัญญัตตะ ในผลเหล่านั้น ยกเว้นผลอันเกิดขึ้นในมรรควิถีเสีย ผลที่เหลือนับได้ว่าเป็นผลที่เป็นไปด้วยอำนาจผลสมบัติทั้งสิ้น ด้วยอำนาจที่เกิดขึ้นในมรรควิถีบ้าง ในผลสมบัติบ้าง ดังกล่าวมานี้ ผลนั้น จึงเป็นสามัญผลอันอุดม มีความเร่าร้อน อันระงับแล้ว มีอมตธรรมเป็นอารมณ์ เป็นผลที่ละเมียดละไม ภายโลกามิสแล้ว เป็นผลที่ซาบซ่านไป ด้วยความสุขอันสะอาดมีโอชะ ซึ่งเป็นอมตสุข

นิโรชสมบัติคืออะไร นิโรชสมบัติ คือความไม่เป็นไป แห่งจิตเจตสิกธรรมทั้งหลายด้วยอำนาจความดับไปโดยลำดับ พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวสอนต่อไปอีกว่า ใครเข้านิโรชได้ ใครเข้าไม่ได้ ปุถุชนทั้งสิ้น พระโศดาบันและพระสกทาคามีทั้งสิ้น กับพระอนาคามีและพระอรหันต์ทั้งหลายที่เป็นสุกขวิปัสสก เข้าไม่ได้

แต่พระอนาคามี และพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ได้มานสมบัติแปด เข้าได้ เพราะท่านกล่าวไว้ พระจีณาสพทั้งหลาย ผู้ได้มานสมบัติ ๘ แล้ว หามีแก่บุคคลเหล่านั้นไม่ เพราะพระอนาคามีและพระจีณาสพผู้ได้สมบัติ ๘ นั้นเท่านั้น จึงเข้าได้ บุคคลเหล่านั้นเข้าไม่ได้

พระอาจารย์สุก ถามอริยเถรอาจารย์ว่า พละสอง คืออะไรบ้าง สังขาร ๓ คืออะไรบ้าง ญาณจรिया ๑๖ คืออะไรบ้าง สมာธิจรिया ๕ คืออะไรบ้างวสีภาวตา เป็นอย่างไร

พละ ๒ สมถพละ วิปัสณาพละ สมถพละคือ ความไม่ซัดส่ายไป คือความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจเนกขัมม เรียกว่า สมถพละ ความไม่ซัดส่ายไป คือความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจอาโลกสัญญา ด้วยอำนาจความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นต้น ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งลมหายใจเข้า ด้วยอำนาจความเป็น ผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งลมหายใจออก เรียกว่า สมถพละ คือไม่หวั่นไหวนิรณด้วยปฐมฌานเรียกว่า สมถพละ คือไม่หวั่นไหวในเพราะวิตกวิจารณ์ด้วยทุติยฌาน

เรียกว่า สมถพละ คือไม่หวั่นไหวในอาภิญญายตนสัญญา ด้วยเนวตัณญา
สัญญาตนสมาบัติ เรียกว่าสมถพละ คือไม่ไหว ไม่หวั่น ไม่สั่นไปในอุทฺธจะ
เพราะกิเลสที่ร่วมกับอุทฺธจะ และในเพราะขั้นนี้ เรียกว่า สมถพละ

วิปัสณาพละคือ อนิจจานุปัสณา ทุกขานุปัสณา อนัตตานุุปัสณา นิพพิทานุปัส
ณา วิราคานุุปัสณา นิโรธานุปัสณา คือความคำนึงเห็นนิโรธ ปฏิณิสตคานุุปัสณา คือ
ความคำนึงด้วยสลัดทิ้งเสีย ทั้งหมดนี้ว่าวิปัสณาพละ ความคำนึงเห็นไม่เพียงในรูป
ความคำนึงด้วยสลัดทิ้งเสียในรูป ความคำนึงเห็นไม่เพียง ความคำนึงด้วยสลัดทิ้งเสีย
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ฯลฯ ในจักขุ ในชรามรณะ เรียกว่า
วิปัสณาพละในคำว่า วิปัสณาพละ

ความระงับไปแห่งสังขาร ๓ คือวจีสังขาร ได้แก่ วิตก วิจารณ์ ของผู้เข้าทุติยฌาน
ย่อมระงับ

กายสังขารคืออัสสาสะปัสสาสะของผู้เข้าจตุตถฌาน ย่อมระงับ

จิตตสังขาร คือสัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ย่อมระงับ

ญาณจรียา ๑๖ คืออนิจจานุปัสณา ทุกขานุปัสณา อนัตตานุุปัสณา นิพพิทา
นุปัสณา วิราคานุุปัสณา นิโรธานุปัสณา ปฏิณิสตคานุุปัสณา วิวิญญานุปัสณา คือความ
คำนึงด้วยหมุ่นกลับจากสังขาร ได้แก่สังขารุเบกขาและอนุโลมญาณ โสคาปัตติมรรค
โสคาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามิมรรค สกทาคามิผลสมาบัติ อนาคามิมรรค อนาคามิผล
สมาบัติ อรหัตตมรรค อรหัตตผลสมาบัติ เรียกว่าด้วยญาณจรียา ๑๖

ด้วยสมาธิจรียา ๕ คือปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสนัญจาย
นะ วิญญาณัญจายนะ อาภิญญายตนะ เนวตัณญานาสัญญาตนสมาบัติ เรียกว่า
สมาธิจรียา เป็น ๘ สมาธิจรียา

วิตกก็ดี วิจารณ์ก็ดี ปิตักก็ดี สุขก็ดี จิตเอกกคตาก็ดี เพื่อประโยชน์แก่ อันได้ปฐม
ฌาน ฯลฯ วิตกก็ดี วิจารณ์ก็ดี ปิตักก็ดี สุขก็ดี จิตเอกกคตาก็ดี เพื่อประโยชน์แก่อันได้เนว
ตัณญานาสัญญาตนสมาบัติ นับเป็นสมาธิจรียาอีก ๑ ด้วยสมาธิจรียา ๕ เหล่านี้

วสี ความว่า วสีมี ๕ คืออาวัชนวสี ๑ สมัปชนวสี ๑ อธิฐฐานวสี ๑ วุฐฐานวสี
๑ ปัจเวกขณวสี ๑

นิกหน่วงเอาปฐมฌานได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเท่าที่ต้องการ
ความซกซำในการนิกหน่วงหาไม่ เหตุนี้ จึงเรียกว่าอาวัชนวสี

เข้าปฐมฌานได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเวลาที่ต้องการ ความซัดซ้าในการเข้ามีไม่ เหตุนี้ จึงเรียกว่า **สมาธิขณวลี**

ตั้งอยู่แห่ง ปฐมฌานไว้ได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเวลาที่ต้องการ ความซัดซ้าในการยังหามีไม่ เหตุนี้ จึงเรียกว่า **อธิฐานขณวลี**

ออก จากปฐมฌาน ได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเวลาที่ต้องการ ความซัดซ้าในการออกหามีไม่ เหตุนี้ จึงเรียกว่า **วุฏฐานขณวลี**

ปัจเจกชนพิจารณา ปฐมฌาน ได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเวลาที่ ต้องการ ความซัดซ้าในการปัจเจกชนหามีไม่ เหตุนี้ จึงเรียกว่า **ปัจเจกชนขณวลี** นึก หน่วง ฯลฯ ปัจเจกชน ทุคิยฌาน ฯลฯ เนวสัจญานาสัจญายตนะได้ในที่ ๆ ต้องการ ตามที่ต้องการ เพียงเวลาที่ต้องการความซัดซ้าในการนึกหน่วง ฯลฯ ในการปัจเจกชน หามีไม่ เหตุนี้จึงเรียกว่า **อาวัชนขณวลี** ฯลฯ **ปัจเจกชนขณวลี**

เข้าได้ในภพไหน เข้าในปัจเจกโวการภเพราะนิโรธสมาบัติ นั้น มีอันต้องเข้าไป ตามลำดับเป็นสภาวะ แต่ในจตุโวการภ คือในอรุปรภพ ความเกิดขึ้นแห่งรูปสมาบัติมี ปฐมฌานเป็นต้นหามีไม่ เพราะเหตุนี้ จึงไม่อาจเข้าในจตุโวการภนั้นได้

เข้าเพราะ ท่านระอาเบื่อหน่ายในความเป็นไปต่าง ๆ ของสังขารทั้งหลาย จึง เข้านิโรธเสีย ด้วยประสงค์ว่า "เราจักเป็นผู้ไม่มีจิต ถึงนิโรธความดับ คือเหมือน พระ นิพพานเสียแล้วอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมปัจจุบันนี้แหละ

ต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ ได้กล่าวสอน ลำดับการเข้านิโรธสมาบัติ ท่านกล่าวว่า

การเข้านิโรธสมาบัติ นั้นย่อมนั้นได้แก่พระอริยะชั้นสูง ผู้เพียรพยายามด้วย

อำนาจแห่งสมณะและวิปัสณา ทำกิจเบื้องต้นแล้ว ทำเนวสัจญานาสัจญายต

นะให้ดับไปอยู่

การเข้านิโรธสมาบัติ นั้นคือ ผู้ใดเพียรพยายามด้วยอำนาจสมณะอย่างเดียวกัน ผู้นั้น ได้บรรลุเนวสัจญาสัจญายตนะสมาบัติแล้วก็หยุด ส่วนผู้ใดเพียรพยายามด้วยอำนาจ วิปัสณาอย่างเดียวกัน ผู้นั้นบรรลุผลสมาบัติแล้วก็หยุด แต่ผู้ใดเพียรพยายามด้วยอำนาจ สมณะและวิปัสณาทั้ง ๒ เป็นคู่กัน ที่เดียวทำบุพกิจแล้ว ทำเนวสัจญานาสัจญายตนะ ให้ดับไป ผู้นั้นย่อมเข้านิโรธสมาบัติ นั้นได้

ท่านกล่าวความพิสดารในการเข้านิโรธ คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ปรรณนา จะเข้านิโรธ ทำกตกิจ ล้างมือและเท้าดีแล้ว ไปนั่ง ณ อาสนะอันลาดไว้ดีแล้ว ใน โอกาสที่สังค คู้บัลลังก์ตั้งกายให้ตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอเข้าปฐมฌาน ออกแล้ว ทำวิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลายในปฐมฌานนั้น โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็น ทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา

วิปัสสนานั้นมี ๓ อย่าง คือ สังขารปริคคหกวิปัสนา คือวิปัสสนาที่กำหนด สังขาร ๑ ผลสมวัตติวิปัสสนา คือวิปัสสนาสำหรับเข้าผลสมวัตติ ๑ นิโรธสมวัตติ วิปัสสนา คือวิปัสสนาสำหรับเข้านิโรธสมวัตติ ๑ ในวิปัสสนา ๓ นั้น สังขารปริคคหก วิปัสสนา จะเป็นอย่างอ่อนหรืออย่างกล้าก็แล้วแต่ ย่อมเป็นปทัสฐานแห่งมรรคอยู่ นั้นเอง ผลสมวัตติวิปัสสนา เป็นอย่างกล้าจึงควร เป็นเช่นกับมรรคภาวนา ต้องเป็น อย่างกล้า จึงเป็นปัจจัยแห่งผลที่เป็นวิสังขารได้ เหมือนมรรค จึงว่าเป็นเช่นกับมรรค ภาวนา

ส่วนนิโรธสมวัตติวิปัสสนาเป็นอย่างไม่อ่อนนัก ไม่กล้านัก จึงควร เพราะเหตุ นั้น ผู้เข้านิโรธสมวัตตินั้น จึงชื่อว่าทำวิปัสสนา พิจารณาสังขารทั้งหลายนั้น ด้วย วิปัสสนาอันไม่อ่อนนัก ไม่กล้านัก

ลำดับการเข้าไป คือเข้าทุติยฌาน ออกแล้ว ทำวิปัสสนา พิจารณาสังขาร ทั้งหลายในทุติยฌานนั้น โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา

ออกแล้ว เข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน แล้วทำวิปัสสนา พิจารณาสังขาร ทั้งหลายในตติยฌาน โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา

ออกแล้วเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน แล้วเข้าวิปัสสนาพิจารณาสังขารในจตุตถ ฌาน โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความ เป็นอนัตตา

ออกแล้วเข้าอากาสนัญญายตนะ ออกแล้วเข้าวิปัสสนา พิจารณาสังขารในอา กาสนัญญายตนะโดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา

ออกแล้วเข้าวิญญาณัญญายตนะ ออกแล้ว เข้าวิปัสสนา พิจารณาสังขารใน วิญญาณตนะโดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ทำวิปัสสนา พิจารณาสังขารทั้งหลายในวิญญาณัญญายตนะนั้น อย่างนั้นแหละ

ครั้งนี้ออกแล้ว เข้าอากิญจัญญายตนะ ทำวิปัสสนาโดยความไม่เที่ยง โดยความ เป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา

ออกแล้วทำบุพกิจ ๔ อย่างคือ ๑. นานาพัทธวิโกปนนะ ไม่ยังพัสดุที่เนื่องกับ
ภิกษุต่างรูปให้กำเริบ ๒. สังฆปฏิมานนะ กำเนิงถึงการรอกอยแห่งสงฆ์ ๓. สัตตุปักโกส
นะ กำเนิงถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดา ๔. อันทธานปริเฉท กำเนิงถึง กำหนดกาล
แห่งชีวิต

นานาพัทธวิโกปนนะ ไม่ยังพัสดุที่เนื่องด้วยภิกษุต่างรูปให้กำเริบ" คือ พัสตุสิ่งใด
มิใช่เป็นของเนื่องกับภิกษุนี้แต่ผู้เดียว แต่เป็นของเนื่องกับภิกษุต่างรูป ใช้ด้วยกันอยู่
เป็นบาตรจีวรก็ดี เตียงตั้งก็ดี เป็นเรือนที่อยู่ก็ดี หรือของเป็นบริวารอะไร ๆ อื่นก็ดี
พัสดุนั้นจะไม่กำเริบ ก็จะไม่เสียไปด้วยอำนาจอันตรายทั้งหลาย มีไฟ น้ำ ลม โจร
และหนูเป็นต้น ด้วยประการใด ก็พึงอธิษฐานด้วยประการนั้น นี้เป็นวิธีอธิษฐานในข้อ
นั้นคืออธิษฐานว่า "พัสดุนี้ ๆ ภายใน ๗ วันนี้ จงอย่าถูกไฟเผา จงอย่าถูกน้ำพัดไป จง
อย่าถูกลมทำลาย จงอย่าถูกพวกโจรลัก จงอย่าถูกสัตว์มีหนูเป็นต้นกัด" ครั้นอธิษฐาน
อย่างนี้แล้วอันตรายอะไร ๆ ย่อมไม่มีแก่พัสดุนั้น ตลอด ๗ วัน แต่เมื่อไม่อธิษฐาน
พัสดุย่อมวินาศได้ด้วยอันตรายทั้งหลายมีไฟเป็นต้น คุจพัสดุของพระมหานาคเถระ
ฉะนั้น

มีเรื่องเล่าว่า พระเถระเข้าไปสู่บ้านของอุบาสิกาผู้เป็นโยม เพื่อบิณฑบาต
อุบาสิกาถวายยาคุแล้วนิมนต์ให้นั่งในโรงอาหาร พระเถระนั่งเข้านิโรธ ในขณะนั้น พอ
ท่านนั่งเข้านิโรธแล้ว โรงอาหารติดไฟ ลูกฮือขึ้น ภิกษุนอกนั้น ต่างคว่ำอาสนะที่ตน
นั่งหนีไปพวกชาวบ้านมาประชุมช่วยดับไฟ เห็นพระเถระนั่งหลับตาเฉยอยู่ ไม่รู้ว่าท่าน
เข้านิโรธ ก็พากันหมาเอา ว่าท่านเป็นสมณะจีเกียจ ๆ แม้แต่ไฟไหม้อยู่รอบตัวยังไม่ลุก
หนี ไฟเผาไหม้หม้อต้ม ไม้ไผ่ กลอน และตัวไม้ทั้งหลาย แล้ว ลูกล้อมพระเถระอยู่
ไม่ทำอันตรายท่าน คนทั้งหลาย เห็นเป็นอัศจรรย์ เกิดเลื่อมใส จึงช่วยกัน ใช้หม้อตัก
น้ำมาดับ แล้วกวาดเถ่าถ่านทำเป็นวงขอบรอบองค์พระเถระ พากันไปเก็บดอกไม้มา
โปรยดอกไม้ลง ในวงขอบนั้น เป็นเครื่องบูชา แล้วต่างยืนนมัสการอยู่ โดยรอบ พระ
เถระออกจากนิโรธ ด้วยอำนาจกาลที่กำหนดไว้ เห็นคนทั้งหลายนั้น ยืนไหว้อยู่รอบตัว
ก็คิดว่า "เราเกิดเป็นคนปรากฏเด่น เสียแล้ว" จึงโลดขึ้นสู่เวหาส เหาะ ไปสู่เกาะ
ประยงค์เสีย การอธิษฐานมิให้พัสดุเสียหายในเวลาเข้านิโรธนี้ ชื่อว่านานาพัทธวิโกป
นะ ไม่ยังพัสดุที่เนื่องด้วยภิกษุต่างรูปให้กำเริบ ส่วนพัสดุใดเป็นของเนื่องด้วยตนผู้เดียว
เป็นฝ้านุ่ง ฝ้าห่มก็ดี อาสนะที่ตนนั่งก็ดี กิจที่จะต้องอธิษฐานไว้เป็นส่วนหนึ่งในพัสดุ

นั่นหามีไม่ ผู้เข้านิโรธย่อมคุ้มกันผัสคุณไว้ได้ด้วยอำนาจสมาบัติตนเอง คุณผัสของ ท่านพระสังขชีวะ จริงอยู่ แม้คำบาลีนี้ก็ได้กล่าวไว้ว่า "ฤทธิ์ปกแผ่ด้วยอำนาจสมาธิ ของท่านพระสังขชีวะ ฤทธิ์ปกแผ่ด้วยอำนาจสมาธิของท่านพระสารีบุตรดังนี้"

สังฆปฏิมานะ หมายความว่า การที่ภิกษุรูปหนึ่งยังไม่มาเพียงใด ก็ไม่ทำสังฆกรรมเพียงนั้น ก็แลในข้อนี้ การรอกอยหาได้เป็นบุพกิจของภิกษุผู้จะเข้านิโรธนั้นไม่ แต่การคำนึงถึงการรอกอยนั้น เป็นบุพกิจ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้จะเข้านิโรธพึงคำนึงอย่างนี้ว่า "ถ้าเมื่อเรานั่งเข้านิโรธอยู่ ๗ วัน สงฆ์ใครจะทำกรรมอะไรอย่างหนึ่ง ในบรรดาสังฆกรรมมีญัตติกรรมเป็นต้น ไชริ์เราจักออกทันที ไม่ทันที่ภิกษุสักรูปหนึ่งจะมาเรียกเรา" ด้วยว่าทำอย่างนี้แล้วจึงเข้า เขอย่อมจะออกได้ทันทีในเวลานั้น คล้ายกำหนดกาลไว้ ส่วนภิกษุใดไม่ทำอย่างนั้น ต่อสงฆ์ประชุมกันแล้วไม่เห็นภิกษุนั้นอยู่ ถามหาว่า ภิกษุรูปโน้นไปไหน ครั้นภิกษุรูปหนึ่งบอกว่าเธอเข้านิโรธสงฆ์จะส่งภิกษุรูปหนึ่งไป ด้วยสั่งว่า "เธอจงไปเรียกภิกษุรูปนั้นตามคำสั่งของสงฆ์" จนเมื่อภิกษุผู้ไปเรียก นั้นไป ยืนในสวนูปจาร ที่ใกล้พอเรียกได้ยิน แล้วบอกว่า "อาวุโส สงฆ์รอกอยท่าน" นั้นแหละ เธอจึงได้ออก เพราะขึ้นชื่อว่าอาณาคำสั่ง ของสงฆ์ ย่อมเป็นการหนักคือเป็นสำคัญ จำต้องเคารพอย่างนี้ เหตุนั้น ภิกษุผู้เข้านิโรธจึงควรคำนึงถึงการรอกอยแห่งสงฆ์นั้น แล้วจึงเข้าอย่างที่จะออกได้เองที่เดียวไม่ต้องให้เรียก

สัตตูปกโกสนะ นี้ ก็การคำนึงถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดา นั้นแหละ เป็น บุพกิจของภิกษุ ผู้จะเข้านิโรธนี้ เพราะเหตุนี้ แม้การรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดา นั้น เธอก็ควรคำนึงอย่างนี้ว่า "ถ้าเมื่อเรานั่งเข้านิโรธอยู่ ๗ วัน พระศาสดาจะทรงบัญญัติสิกขาบทในกรณีที่วัตถุหยังลง คือเกิดเรื่องขึ้นก็ดี จะทรงแสดงธรรมในเพราะอตุลุปัตติ คือเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างนั้นก็ดี ไชริ์ เราจักออกทันทีไม่ทันที่ใคร ๆ จะมาเรียกเรา" ด้วยว่าทำอย่างนี้แล้วจึงนั่งเข้านิโรธ เขอย่อมออกได้ทันทีในเวลานั้น ส่วนภิกษุใดไม่ทำอย่างนั้น ต่อพระศาสดา เมื่อสงฆ์ประชุมกันแล้ว ทอดพระเนตรไม่เห็นภิกษุนั้น อยู่รับสั่งถามหาว่า ภิกษุรูปโน้นไปไหน ครั้นภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลว่า เธอเข้านิโรธ จะทรงส่งภิกษุรูปหนึ่งไป ด้วยรับสั่งว่า "เธอจงไปเรียกภิกษุนั้นตามคำของเรา" จนเมื่อภิกษุ ผู้รับ ๆ สั่ง นั้นไปยืนในสวนูปจาร แล้วบอกว่า "พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน" นั้นแหละเธอจึงได้ออก เพราะการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดาเป็นการหนัก คือจำต้อง

เคารพ อย่างนี้ เหตุนี้ ภิภุผู้จะเข้านิโรธจึงควรคำนึงถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดานั้น แล้วจึงเข้าอย่างที่จะออกได้เองทีเดียว ไม่ต้องให้รับสั่งให้หา

อัทธานปริเฉท อันภิภุ ผู้จะเข้านิโรธนี้ ต้องเป็นผู้ฉลาดอย่างดีในอัทธานปริเฉท ต้องคำนึงดูเทียวว่า อายุสังขารของตนจะเป็นไป จักไม่เป็นไปตลอด ๗ วัน แล้วจึงเข้า เพราะถ้าไม่คำนึงดูอายุสังขารซึ่งจะต้องดับในภายใน ๗ วันเสียเลยแล้วเข้าไซ้ นิโรธสมบัติของเธอย่อมไม่อาจป้องกันความตายได้เธอจะต้อง ออกจากสมบัติเสียในระหว่างไม่ครบ ๗ วัน นั้นเองเพราะความตายภายในนิโรธไม่มี ต้องออกแล้วจึงตายเพราะเหตุนี้ต้องคำนึงถึงดูกำหนดกาลแห่งชีวิตนั้นแล้วเทียวจึงเข้า ด้วยว่าแม้จะไม่คำนึงถึงบุพกิจที่เหลื่อ นอกนี้ ก็ยังได้ แต่กำหนดกาลแห่งชีวิตนี้ท่านว่าต้องคำนึงทีเดียว

เข้านิโรธ ภิภุ นั้น ครั้นเข้าอาภิญญาตนะ ออกแล้วทำบุพกิจนี้อย่างนี้แล้ว จึงเข้าเนวสัจญานาสัจญายตนะ ต่อนั้นล่วงไปวารจิต ๑ หรือ ๒ และวารจิตนี้ ก็คือวารจิตเนวสัจญานาสัจญายตนะนั้นเอง เธอก็เป็นผู้ไม่มีจิต ได้สัมผัส ก็อบรรลุนิโรธ

เพราะเหตุไร จิตทั้งหลายของเธอจึงไม่เป็นไปเหนือจิตสองดวง เพราะ ความเป็นไปอย่างนั้น เป็นประโยชน์แห่งนิโรธ" จริงอยู่ การทำกรรม ๒ อย่าง คือสมถวิปัสสนาให้เป็นยุคนัทธะ ผู้กเข้าคู่กันดูโคคู่แอกแล้วขึ้นสู่สมบัติ ๘ แห่งภิภุนี้นี้เป็นประโยชน์แห่งอนุบุพนิโรธความดับโดยลำดับ มิใช่เป็นประโยชน์แห่งเนวสัจญานาสัจญายตนสมบัติ เพราะเหตุนี้ จิตทั้งหลายของภิภุนี้จึงไม่เป็นไปเหนือจิต ๒ ดวง เพราะความเป็นไปอย่างนั้นเป็นประโยชน์แห่งนิโรธ ส่วนภิภุใดออกจากอกาภิญญาตนะแล้วไม่ทำบุพกิจนี้ เข้าเนวสัจญานาสัจญายตนะ ภิภุนี้ย่อมไม่อาจเป็นผู้ไม่มีจิตต่อไปได้ แต่จะย้อนกลับมาตั้งอยู่ในอาภิญญาตนะอยู่นั้นก็แลข้ออุปมาด้วยบุรุษผู้ไม่เคยเดินทาง ควรนำมา กล่าวในความข้อนี้นี้ ต่างว่าบุรุษผู้หนึ่งไม่เคยเดินทางสายหนึ่ง มาถึงลำธาร หรือแผ่นดินอันร้อนเพราะแดดกล้า ที่เขาทอดไว้ข้ามหล่มลึก ในระหว่างทาง ยังไม่ทันจัดฝ้านุ่งผ้าห่ม ลงสู่บึงนั้น ก็ย่อมต้องถอยกลับมา ยืนที่ตลิ่งอีกอยู่นั้น เพราะกลัวบริวารเปียก อนึ่ง เฝ้าร้อนเพราะเหยียบแผ่นดินนั้นเข้า ก็ย่อมต้องถอยลงมา ยืนที่ฟากในอีกนั่นเอง

ในข้ออุปมานั้น เหมือนอย่างบุรุษนั้น เหตุที่ยังมิได้จัดฝ้านุ่งผ้าห่มพอลงลำธารไปหน่อย เท่านั้น และพอเหยียบแผ่นดินร้อนเข้าหน่อย เท่านั้น ก็ถอยกลับมายืนที่ฟากในอีก อยู่นั้นฉันใด แม้พระโยคาวจรก็ฉันนั้น เหตุที่ยังมิได้ทำบุพกิจ พอเข้าเนวสัจญา

นา-สัญญาตนะ ไปหน่อย เท่านั้น ก็ถอยกลับมาตั้งอยู่ในอาภิญญา-ตนะ ฝ่ายว่า
 บุรุษผู้เคยเดินทางสายนั้นมาก่อน มาถึงที่นี่ ทุ่งผ้าฝืนหนึ่งให้รัดกุม ถือผ้าอีกฝืนหนึ่ง
 ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วลงตำราหรือทำเหยียบแผ่นหินร้อนแต่พอประมาณ ก็เหยียบ
 แผ่ว ๆ ไปต่อไปได้ ฉันทใด ภิกษุผู้ทำบุพกิจแล้วเข้าเนวสัญญานาสัญญาตนะนั้นแหละ
 จึงเป็นผู้ไม่มีจิต สัมผัสถึง นิโรชอยู่ต่อไปได้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน

เข้าแล้วยังอยู่ตั้งอยู่ได้อย่างไร อันความยังอยู่แห่งนิโรชสมบัติที่เข้าแล้วอย่างนี้
 นั้น ย่อมมิได้ช่วยอำนาจกำหนดกาลไว้ และด้วยไม่มีความสิ้นอายุ การรอกอยแห่งสงฆ์
 และการรับสั่งให้ทำแห่งพระศาสดาในระหว่างด้วย

ออกอย่างไร การออกมีสองทางดังนี้ คือ สำหรับพระอนาคามี การออกมีด้วยความ
 ความเกิดขึ้นแห่งอนาคามีผล สำหรับพระอรหันต์ การออกมีด้วยความเกิดขึ้นแห่งพระ
 อรหันต์ผล หมายความว่า เมื่อเข้าผลสมบัติ ก็เป็นอันออกจากนิโรชสมบัติ

จิตของผู้ออกแล้วเป็นจิตน้อมไปสู่อะไร น้อมไปสู่นิพพาน สมคำบาลีที่
 พระธัมมทินนาเถรกล่าวไว้ในจูฬเวทัลลสูตร ว่า " จิตของภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทียิต
 นิโรชแล้ว ย่อมเป็นจิตน้อมไปสู่วิเวก โน้มไปสู่วิเวกลาดเอียงไปสู่วิเวก

คนตายกันคนเข้านิโรชต่างกันอย่างไร ท่านก็ได้กล่าวไว้ในสูตรเดียวกันนั้น
 เหมือนกัน ดังบาลีว่า " คนที่ทำกาลกิริยาตายแล้วนี้ใด กายสังขารทั้งหลายของคนผู้นั้น
 ระงับดับไป วจิตสังขารทั้งหลาย..จิตตสังขารทั้งหลายก็ระงับดับไป อายุก็สิ้น ไออุ่นก็
 สงบ อินทรีย์ทั้งหลายก็แตก

ส่วนภิกษุเข้าสัญญาเวทียิตนิโรชนี้ใด กายสังขารทั้งหลายของภิกษุนั้นระงับดับ
 ไป วจิตสังขารทั้งหลายจิตตสังขารทั้งหลายก็ระงับดับไปเหมือนกัน แต่อายุยังไม่สิ้น ไอ
 อุณยังไม่สงบ อินทรีย์ทั้งหลายยังไม่แตก

นิโรชสมบัติเป็นสังขตะคือการปรุงแต่ง หรืออสังขตะการไม่ปรุงแต่ง เป็นต้น
 ไม่ควรกล่าวแก่ว่า นิโรชสมบัติเป็นสังขตะปรุงแต่งก็ดี ว่าเป็นอสังขตะไม่ปรุงแต่งก็ดี
 ว่าเป็นโลกียะข้องโลกก็ดี ว่าเป็นโลกุตระพ้นโลกก็ดี

เพราะอะไร เพราะนิโรชสมบัตินั้น ไม่มีอยู่โดยสภาวะ ในมหาฎีกาเสริมว่า สิ่ง
 ที่มีอยู่โดยสภาวะ คือโดยปรมาตถ์ จึงควรกล่าวว่า เป็นสังขตะปรุงแต่ง อสังขตะไม่ปรุง
 แต่งเป็นต้นได้ สิ่งที่ไม่มีอยู่ก็กล่าวไม่ได้

แต่เหตุใด นิโรธสมาบัตินั้น นับว่าเป็นอันได้เข้าถึงแล้วก็โดยอำนาจของพระอริยบุคคลผู้เข้า เหตุนั้นจะกล่าวว่าเป็นกิริยาสำเร็จก็ควรอยู่ มิใช่สำเร็จ

บัณฑิตทั้งหลายเจริญอริยปัญญาแล้ว จึงเข้าสมาบัติอันละเอียดสุขุม ที่พระอริยเสพ พระอริยทำ ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นนิพพานในทิวฏฐธรรมในปัจจุบันนี้ได้

ดังกล่าวนั้น เหตุใดเพราะเหตุนี้ แม้ความสามารถเข้านิโรธสมาบัตินี้ ท่านจึงกล่าวว่า เป็นอานิสงส์ของปัญญาในอริยมรรคทั้งหลาย ไซ้แต่ความสามารถในการเข้านิโรธสมาบัติเท่านั้น เป็นอานิสงส์ก็หาไม่ได้ แต่แม้ความสำเร็จแห่งความเป็นผู้ทรงอริยคุณมีความเป็นอาหุไนบุคคลเป็นต้น

ก็พึงทราบว่าเป็นอานิสงส์ของโลกุตรปัญญาภาวนานี้ด้วย อันบุคคลชื่อว่ามิปัญญาอันเจริญแล้ว เพราะทำโลกุตรปัญญานั้นทั้ง ๔ ชั้นให้เกิดมีแล้ว ย่อมเป็นผู้ควรของค้ำับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีแห่งสัตว์โลกกับทั้งเทวดาเป็นบุญเขตอันเยี่ยมของโลก

ประเภทพระอริยบุคคล ในโลกุตรปัญญา ๔ ชั้นนั้น ชั้นแรกบุคคลผู้ทำมรรคปัญญาขั้นต้นให้เกิดแล้ว มาถึงความเป็นอริยบุคคล โดยวิปัสสนาอย่างอ่อน แม้เป็นผู้มีอินทรีย์อ่อน ก็เป็นพระอริยบุคคลชื่อสัตตักขัตตุปรมะ ท่องเที่ยวไปในสุคติภพ ๗ ภพ ก็ทำที่สุดทุกข์ได้

ผู้มาโดยวิปัสสนาอย่างกลาง มีอินทรีย์ปานกลาง ก็เป็นพระอริยบุคคลชื่อโกลังโกละ แล่นท่องเที่ยวไปสู่ตระกูล คือภพ ๒ หรือ ๓ ตระกูลก็ทำที่สุดทุกข์ได้

ผู้มาโดยวิปัสสนาอย่างกล้า มีอินทรีย์กล้า ก็เป็นพระอริยบุคคลชื่อ เอกพีชี ยังภพอันเป็นของมนุษย์ ให้เกิดภพเดียวเท่านั้นแล้ว ก็ทำที่สุดทุกข์ได้

บุคคลทำมรรคปัญญาขั้น ๒ ให้เกิดแล้ว ย่อมทำเป็นพระอริยบุคคลชื่อสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีก ครั้งเดียวเท่านั้นแล้ว ก็ทำที่สุดทุกข์ได้ ท่านกล่าวว่าพระสกทาคามีนั้นมี ๕ ประเภท คือประเภทหนึ่ง บรรลุสกทาคามีผลในโลกนี้แล้ว ก็ปรินิพพานในโลกนี้เอง ประเภทหนึ่ง บรรลุในโลกนี้แล้ว ไปปรินิพพานในเทวโลก ประเภทหนึ่ง บรรลุในเทวโลกแล้ว ก็ปรินิพพานในเทวโลกนั้นเอง ประเภทหนึ่ง บรรลุในเทวโลกแล้วมาเกิดในโลกนี้ จึงปรินิพพาน ประเภทหนึ่ง บรรลุในโลกนี้แล้ว ไปเกิดในเทวโลกย่อมจนตลอดอายุแล้วมาเกิดในโลกนี้อีก จึงปรินิพพาน พระ

สกทาคามีที่กล่าวในที่นี้ ท่านหมายเอาประเภทสุดท้ายนี้เองฟังดูน ๆ ส่วนพระโสคาบันเอกพีชี มีปัญหาว่าอธิบายให้ชัดว่า ต่างจากพระสกทาคามีอย่างไร

บุคคลทำมรรคปัญญาชั้น ๓ ให้เกิดแล้วย่อมเป็นพระอริยบุคคลชื่ออนาคามี พระอนาคามีนั้น ด้วยอำนาจความต่างกันแห่งอินทรีย์ ย่อมเป็นผู้ละอรรถภาพ ในโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ คือปรินิพพาน โดยแยกเป็น ๕ ประเภท คือ อันตราปรินิพพายี อุพหัจจปรินิพพายี อสังขารปรินิพพายี สสังขารปรินิพพายี อุทฺธโสโตกนิฏฐคามิ ใน ๕ ประเภทนั้น ท่านผู้ไป เกิดในภพสุทธาวาสภพใดภพหนึ่ง อยู่ไปไม่ทันถึงกลางอายุ ก็ปรินิพพาน ชื่อว่า อันตรา-ปรินิพพายี ท่านผู้ปรินิพพานเลยกลางอายุไป ชื่อว่า อุพหัจจ-ปรินิพพายี ท่านผู้ยังมรรคเบื้องบนให้เกิดได้โดยไม่ต้องปรุงแต่ง ก็ไม่ต้องประกอบความเพียรนัก ชื่อว่า อสังขารปรินิพพายี ท่านผู้ยังมรรคเบื้องบนให้เกิดโดยต้องปรุงแต่ง ก็ต้องประกอบความเพียรนักชื่อว่า สสังขารปรินิพพายี ท่านผู้เกิดสูงขึ้นไปแล้วภพที่เกิด จนถึงอกนิษฐภพแล้ว จึงปรินิพพานในอกนิษฐภพนั้น ชื่อว่า อุทฺธโสโตกนิฏฐคามิ ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิษฐภพ

บุคคลทำมรรคปัญญาชั้น ๔ ให้เกิดแล้ว ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภท สัทธาวิมุตตะ พันด้วยศรัทธา ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทปัญญาวิมุตตะ พันด้วยปัญญา ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทอุกโตภาควิมุตตะ พันด้วยส่วนทั้ง ๒ ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทเทวิชชะ ผู้ได้วิชชา ๓ ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทภพกิถญะ ผู้ได้อภิญญา ๖ ลางท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทปฏิสัมภิตปภพปัตตะ ผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิตา เป็นพระมหาจีณาสพ

พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกะ คฤหบดี เขตพระนครสาวัตถี

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ของเราทั้งหลาย รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาจะหลีกออกเร้นอยู่ตลอดไตรมาส ใครๆ อย่าเข้าไปหาเรา นอกจากภิกษุผู้นำบิณฑบาตเข้าไปให้รูปเดียว

พระอริยเถรอาจารย์ยังกล่าวอีกว่า บางครั้งพระพุทธเจ้าของเรา ทรงหลีกออกเร้น แต่พระองค์เดียวเป็นเวลา กึ่งเดือนก็มี เป็นเวลา หนึ่งเดือนก็มี และหนึ่งไตรมาสก็มี เพื่อชำระปิดกวาดธรรมมารมณที่ผ่านเข้ามาทางจิต

พระอาจารย์สุก ครั้งพระองค์ท่านบรรพชาอุปสมบท ศึกษาพระกรรมฐาน จนจบที่วัดโรงช้างแล้ว พระองค์ท่าน ทรงอธิษฐานเข้าสมาบัติ ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ต่อมาเมื่อพระองค์ท่าน ทรงบรรลุนาคามีบุคคลแล้ว และมีพระอริยเถรอาจารย์มาสอน เรื่องการเข้านิโรธแล้ว ต่อมาไม่นานพระองค์ท่านทรงเข้านิโรธสมาบัตินานถึง ๗ วันได้ ซึ่งพระภิกษุสมัยนั้นโดยมากก็เข้าผลสมาบัติกันส่วนมาก ตามภูมิชั้นที่ได้

ต่อมาเมื่อพระอาจารย์สุก มาเป็นพระอริการ วัดท่าหอยแล้ว พระองค์ท่าน ทรงเข้านิโรธนานถึง ๗ วัน ทุกๆสามเดือน ท่านจะฝากดูแลวัดไว้กับพระภิกษุลูกวัดที่มีอายุโตสูงสุด คือพระอาจารย์อ่อนบ้าง พระภิกษุองค์อื่นๆบ้าง พระองค์ท่านจะเข้านิโรธเดือนละครั้ง ปีหนึ่งท่านจะเข้านิโรธสมาบัติประมาณ ๑๒ ครั้ง แต่ผลอนาคามีสมาบัติ พระองค์ท่านทรงเข้าทุกวัน เวลาเพลแล้ว เพื่อพักผ่อนกลางวัน เมื่อมาอยู่กรุงเทพฯที่วัดราชสิทธิารามแล้ว พระองค์ท่านทรงเข้าสมาบัติทุกๆ ๑ เดือนบ้าง ๒ เดือนบ้าง ปัจจุบันที่วัดราชสิทธิาราม ยังมีส่วนกุฎิ การเข้าอยู่สมาบัติ ของพระญาณสังวร(บุญ) ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

การออกสัญญาจาริกธุดงค์ครั้งแรก

สมัยนั้น พระภิกษุผู้มีสมาธิยังไม่กล้าแข็งพอ เวลาออกธุดงค์หากความสงบวิเวกไปตามป่าเขาลำเนาไพร ก็จะพากันไปเป็นหมู่ เป็นพวก เป็นคณะ หมู่ละสามองค์บ้าง หมู่ละห้าองค์บ้าง จะไม่ไปสี่องค์ เพราะจะถือตามคติที่ว่า สี่คนหาม สามคนแห่ หรือบางทีก็ติดตามพระอาจารย์ของตนไปบ้าง บางองค์มีสมาธิกล้าแข็งแล้ว และมั่นใจในตัวเอง ได้ถวายเป็นชีวิต ร่างกายให้แก่พระพุทธศาสนาแล้ว มีใจเด็ดเดี่ยว ก็จะออกสัญญาจาริกธุดงค์เพียงลำพังองค์เดียว พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านอยู่ในประเภทหลัง คือเป็นผู้มีจิตสมาธิกล้าแข็ง จิตใจเด็ดเดี่ยว พระองค์ท่านจึงต้องการออกธุดงค์ สัญญาจาริกหาความสงบวิเวก ไปแต่ลำพังพระองค์เดียว

พระอาจารย์สุก ทรงเริ่มทบทวน

เสขิยวัตรพระกรรมฐาน ก่อนออกสัญญาจาริกธุดงค์

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก่อนจะออกสัญญาจาริกธุดงค์ครั้งแรกนั้น พระองค์ท่าน ได้ทรงเตรียมเครื่องบริวาร ข้าวของเครื่องใช้ สำหรับออกสัญญาจาริกธุดงค์ และทรงทำการทบทวนเสขิยวัตรพระกรรมฐาน ที่พระองค์ท่านทรงเคยศึกษามาจาก พระครู

รักจิตญาณ (สี) วัดโรงช้าง และพระธรรมภาวนาเถร(อิน) วัดราชवास พระอาจารย์ทั้งสองของพระองค์ท่าน ดังนี้

บุพกิจเบื้องต้น คือการตระเตรียมเครื่องบริวาร เตรียมผ้าสามผืน ได้แก่ จีวร สังฆาฏิ สบง กลด บาตร ถูย่ามใส่บาตร กาน้ำ กาสีของชาวจีน กลักสำลี หินเหล็กไฟ สายกลด หรือ สายโพกาศ ไม้หลักตอกลงดินสำหรับผูกสายโพกาศ ๓ อัน มีคโด้สั้นสำหรับตอกเสากลด และกำหนดสถานที่ปลายทางที่จะไป คือต้องไปขอนิสัยขึ้นรุกรขมูลกับพระอุปัชฌาจารย์ แต่พระอาจารย์ ของพระองค์ท่านสิ้นไปหมดแล้ว ท่านจึงขึ้นรุกรขมูล สมทานรุกรขมูล ต่อหน้าองค์พระประธานในโบสถ์ ที่วัดท่าหอย (ท่าข่อย)

เมื่อจะออกรุกรขมูลเข้าป่า ต้องชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์เสียก่อน มีการแสดงอาบัติเป็นต้น รักษาจิตใจให้ปราศจากนิเวศธรรมมี กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทระ อุจจจะกุกุกจะ วิจิกิจจา และต้องมี.....

๑. อาตาศี มีความเพียรเผาภิเษก ให้สิ้นไป

๒. ปหิตตะโต มีตนเองส่งไปแล้ว

๓. อารัทวิริโย มีความเพียรปรารภแล้ว

๔. อูรัง ทัตถวา พุทธศาสน การมอขีวิตจิตใจให้กับพระพุทธศาสนา ด้วยสติสังวร ทั้ง ๔ ข้อนี้ พระอาจารย์สุก มีพร้อมมูลอยู่แล้วทั้งสิ้น

ทรงขึ้นรุกรขมูล

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านไม่ต้องให้ใครคุมท่านในการออกรุกรขมูล เพราะพระองค์ท่าน ทรงคุ้มครองพระองค์ท่านเองได้ เนื่องจากมีฉานสมาธิแก่กล้า มีพระหทัยเด็ดเดี่ยว เมื่อพระองค์ท่านจะไปรุกรขมูล พระองค์ท่านเข้าไป ขอนขึ้นรุกรขมูลในพระอุโบสถ ต่อหน้าองค์พระประธาน ทรงกล่าวคำขอขึ้นรุกรขมูล ดังนี้ว่า

ว่านะโม ๓ จบ แล้วว่า อัตถะ อัตโธ รุกขะมุเล ปฏิเสนาสนานะ อัตถะรุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนา ปฏิกันหาตุ ปิณฑะปาโต รุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนัง นะคันหาตุ

ทุติยัมปี อัตถะ อัตโธ รุกขะมุเล ปฏิเสนาสนานะ อัตถะรุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนา ปฏิกันหาตุ ปิณฑะปาโต รุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนัง นะคันหาตุ

ตติยัมปี อัตถะ อัตโธ รุกขะมุเล ปฏิเสนาสนานะ อัตถะรุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนา ปฏิกันหาตุ ปิณฑะปาโต รุกขะมุเล ปฏิเสนาสะนัง นะคันหาตุ

แล้วว่า อระหังสัมมาสัมพุทโธ ณะกะวา พุทชัง ณะคะวันตัง อะภิวาเท มิ (กราบ) สวากขาโต ณะคะวะตา ฐัมโม ฐัมมัง นะมัสสามิ (กราบ) สุปะฏิปันโน ณะคะวะโต สวาระกะสังโฆ สังฆัง นะมามามิ (กราบ)

เมื่ออธิษฐานขึ้นรुकขมูลแล้ว พระองค์ท่านตั้งใจว่าจะเดินทางไปสิ้นสุดทางเหนือ คือป่าเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า เมื่อเสร็จสิ้นการอธิษฐาน รุกขมูลแล้ว คาวอธิษฐานจะปรากฏขึ้น ทางสุดแดนที่จะไปคือ ป่าเมืองเชียงใหม่ เมื่อรุกขงค์ไปถึงสถานที่ตั้งใจแล้ว คาวอธิษฐานก็จะดับลง คาวอธิษฐานนี้ จะเห็นได้ทางสมาธินิมิต เท่านั้น

ทรงสมาทานรุกขงค์

พระอาจารย์สุก ขึ้นรุกขงค์ ต่อหน้าองค์พระปฏิมากร องค์พระประธานในพระอุโบสถ วัดท่าหยงแล้ว เนื่องจากการถือรุกขงค์นี้สำเร็จด้วยการสมาทาน ด้วยการอธิษฐานใจ หรือ เปล่งวาจา กล่าวคำสมาทาน ข้อวัตรปฏิบัติรุกขงค์นั้นมี ๑๓ ข้อ โดยมากพระภิกษุที่จะออกสังฆจรจาริกรุกขงค์ จะเลือกสมาทานเพียง ๒-๓ ข้อเท่านั้นคือ สมาทานจิวรสามผืน สมาทานเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร สมาทานฉันในบาตรเป็นวัตร ลำดับต่อมา พระองค์ท่านจึงกล่าวคำสมาทานต่อหน้าองค์พระปฏิมาประธานในพระอุโบสถ ดังนี้ว่า

สมาทานจิวรสามผืนว่า จตุตถจิวรัง ปฏิกขิปามิ เตจิวกังคัง สมายามิ เรวงคจิวรผืนที่ ๔ เสย สมาทานองค์ผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตร

ประโยชน์แห่งการใช้จิวร ๓ ผืน มี ๘ ประการ ๑.ยอมเป็นผู้สันโดศด้วยจิวร แต่พอรักขากาย ด้วยความสันโดศนั้น ๒.มีกิจที่พึงปรารภน้อย ๓. เลิกการสะสมผ้า ๔. ทำประพตติเป็นคนเบาดี ๕. ละความโลภในอดิเรกจิวร ๖. ทำความพอใจในผ้าที่เป็นกัปปิยะ ๗. มีความประพตติจักเกลา กิเลส ๘. มีความมักน้อย

สมาทานบิณฑบาตเป็นวัตรว่า อดิเรกลาภัง ปฏิกขิปามิ บิณฑปาतिकังคัง สมายามิ เรวงคอดิเรกลาภเสยสมาทานองค์ของผู้ถือ เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร

ประโยชน์ แห่งการเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร มี ๑๕ ประการ ๑.มีความปฏิบัติสมควรแก่นิสัย ๒. ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ๓.เป็นผู้มีความไม่เกาะเกี่ยวกับผู้อื่น ๔. มีปัจจัยหาจ่าย หาโทษมิได้ ๕. ไม่มีความเกียจคร้าน ๖. มีอาชีพบริสุทธิ์ ๗. บำเพ็ญเสขิยปฏิบัติ ๘. ไม่ต้องเลี้ยงผู้อื่น ๙. ทำความอนุเคราะห์ผู้อื่น ๑๐. ละความมานะได้ ๑๑. ป้องกันการคิด

รศได้ ๑๒.ไม่ต้องอาบัติ เพราะคนโกชนสิกขาบท ๑๓.มีความประพฤติสมควรแก่ธรรม ๑๔.สัมมาปฏิบัติเพิ่มพูน ๑๕. อนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดภายหลัง

สมათานฉันท์อาหารในบาตรเป็นวัตรว่า ทุติยภานัง ปฏิกขิปามิ ปัตตะปิณห์ กังคัง สมาทิยามิ เรวงคภานะที่๒ สมათานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉันก่อนข้าวในบาตร เป็นปรกติ

ประโยชน์การฉันอาหารในบาตรเป็น มี ๖ ข้อ ๑.บรรเทาในการดิตรสอาหาร ต่างๆได้ ๒.ละความจะกละได้ ๓. มุ่งแต่ประโยชน์ในอาหาร ๔.ไม่ต้องลำบากในการ รักษาภานะ ๕.ไม่เป็นผู้สอคล้ายบริโภค ๖. มีความประพฤติสมควรแก่ธรรม สันโดค มั่นน้อย

วัตรเมื่อออกเดินชุกด์

ถือกลด แบกกลดให้ว่า นะโม ๓ จบ แล้วว่า อิมัง ฉัตตัง ธาตุมัตตะกัง ปฏิกคัณหา มิ ๓ จบ ถือไม้เท้าให้ว่า อิมัง อภยะทัณทัง ธาตุมัตตะกัง ปฏิกคัณหา มิ ว่า ๓ จบ

วัตรปฏิบัติเมื่อเดินถึงชายป่า

ระหว่างที่สะพายบาตร แบกกลด มาถึงชายป่าให้สวด **ปณิธานโต** ปฏฐายะ ตะถาคะตัสสะ ทะสะปาระมิโย ทะสะอุปาระมิโย ทะสะปะระมัตตะปาระมิโย ปัญจะ มะหาปะริจจาเค ติสโส จะริยา ปัจฉิมัพพะเว กัปปาวิกกันตัง ชาตัง อะภินักขะมะนัง ปะชานะจะริยัง โพรธิปลังเก มาระวิชะยัง สัพพะปัญญะตะญาณูปปะฏิเวชัง นะวะ โลกุตตะระระชัม เมหิ สัพเพปิเม พุทธะคุณเ อาวัชชิตวา เวสาลิยา ติสฺส ปาการันตะเรสุ ตियามะรัตตัง ประริตตัง กะโรนโต อาัยสมา อนันทตเถโร วิยะ การุญญะจิตตัง อุปัฏฐะเปตตวา

โกฏิสะตะสะหัสเสสุ	จักวาเพสุ เทวะตา
ยัสสานัมปฏิคัณหันติ	ยัญจะ เวสาริขัมปุเร
โรคามนุสสะทุพภิกขะ	สัมภุคันตวิรัชัมภะยัง
จิปะมะนัตตะระธาเปลิ	ปะริตตันตัม ภาณามะ เหา

ความหมายว่า เราทั้งหลายจงตั้งจิตอันประกอบด้วยกรุณา ในสัตว์ทั้งหลาย ดังพระอานนท์ผู้มีอายุ นึกถึงพระพุทธรูณแม่ทั้งหลายทั้งปวง ของพระตถาคตเจ้า จำเดิมแต่ปรารธนาพุทธรูมิมา บารมีสิบทัส อุปบารมีสิบทัส ปรมัตถบารมีสิบทัส มหาบริจาคห้ำ จริยาสาม เสด็จลงสู่คัพภทรในภพมิในที่สุด ประสูติ ออกอภิเนษกรรมณ์ บำเพ็ญทุกขกิริยา ชนะมาร ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ณ โพรธิปลังกั นวโลกุตระเก้าประการดังนี้

แล้วกระทำปริต ตลอดจนราตรีทั้งสามยาม ภายในกำแพงเมืองสามชั้น เมืองเวสาลี เทวดาทั้งหลาย ในแดนโกฏิจักรวาล ย่อมรับเอาแม่ซึ่งอาญา แห่งพระปริตอันใด

อนึ่ง พระปริตอันใด ยังภัยสามประการอันเกิดจาก โรค อมมนุษย์ และ ข้าวแพง ในเมืองเวสาลี ให้อันตรายกันไปโดยเร็วพลัน เราทั้งหลายจงสวด พระปริตนั้น (จบ ปณิธานโตฯ แล้วสวด บทกถณียเมตตาสูตฺร)

กระระณิยะมัตตะกุสะเลนะ ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสะเมจจะ
 สักโก อุชฺฐ จะ สุหุชฺฐ จะ สุวะโจ จัสสะ มุฑฺฒ อะนะติมานิ
 สันตฺสสะโก จะ สุกะโร จะ อัมปะกัจโจ จะ สัตถะหุกะวุตติ
 สันตินทริโย จะ นิปะโก จะ อัมปะกัปปโก กุเลสุ อะนะนุกิโท
 นะ จะ ขุททัง สะมาจะเร กิญฺจิ เยนะ วิญฺญู ปะเร อุปะวะเทยฺยง
 สุจิโน วา เขมิโน โหนตุ สัพเพ สัตตา ภาวันตุ สุขิตัตตา
 เย เกจิ ปาณะภูตฺตติ ตะสา วา ภาวะรา วา อะนะวะเสสา
 ทิฆมา วา เย มะหันตา วา มัชฌิมา รัสสะกา อะณฺเฏกะณฺเฏลา
 ทิฏฐา วา เย จะ อะทิฏฐา เย จะ ทูเร วะสันติ อะวิทูเร
 ภูตา วา สัมภะเวสี วา สัพเพ สัตตา ภาวันตุ สุขิตัตตา
 นะ ปะโร ปะรังฺง นิกุพเพถะ นาติมัญญูถะ กัตถะจิ นัง กิญฺจิ
 พยาโรสะนา ปะฎิฆะสัณฺญา นานฺญูถะมัญญูสสะ ทุกจะมิจเฉยยะ
 มาตา ยะถา นิยฺง ปุตตัง อายุสา เอกะปุตตะมะนุรักเข
 เอวัมปิ สัพพะภูเตสุ มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง
 เมตตัญจะ สัพพะโลกัสสมิงมานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง
 อุตฺถัง อะโห จะ ติริยัญจะ อะสัมพาธัง อะเวรังฺง อะสะปิตตัง
 ติฏฺฐัญจะรังฺง นิสินโน วา สะยาโน วา ยาวะตัสสะ วิคะตะมิตฺโ
 เอตัง สะติงฺ อะธิฏฺฐุยฺยะ พรัหมะเมตัง วิหารัง อិธะมาหุ
 ทิฏฺฐินจะ อะนุปะกัมมะ สีละวา ทัสสะเนนะ สัมปโน
 กามะสุ วิเนยยะ เคธัง นะ หิ ชาตุ กัมพะเสยฺยัง ปุณะเรตฺติ ฯ

เข้าป่า สวดแผ่เมตตาแล้ว ให้หาที่ปักกลด เมื่อคลายกลดออกจากที่มัด ให้ว่า ”
 อิมัง โลปิงฺง สะถายะ “ ว่าไปจนคลายเสร็จ

ปักเสากลดลงดินว่า “ อັถละ อັถโถ แม่ธรณี อนัตตา อิมทานัง นะคะยะวะรัง “
 ผูกสายกลด สายโพกาส สายเอก ทิศเหนือก่อนว่า “ แม่ธรณี อนัตตา โสภา คะยะ
 ะรัง ”

ผูกสายกลด สายโพกาส สายโทว่า ทุดิขัมปี แม่ธรณี อนัตตา นะคะยะ คะยะ คะ
 ยะ วรังสังมิ ”

ผูกสายกลดสายโพกาส สายตรี ว่า ตุดิขัมปี มะยัง ภัณเต สังโฆ อโปทะยามิ คย
 คย คะยะ

ปักกลด ผูกสายกลดแล้ว ให้เดินรอบกลด เวียนเป็นปทักษิณสามรอบ คือเวียน
 ขวาสามรอบ ขณะเดินประทักษิณ ให้สวดพระคาถอรหันต์แปดทิศ

อรหันต์แปดทิศ

พุทโธ จะ มัชฌิโม เสฏโฐ	สาริปุตโต จะ ทักขิณ
ปัจฉิมเปี จะ อานันโท	อุตตะเร โมคคัลลานะ โภ
โกณฑัญญโณ ปุระภาเค จะ	พายัพเพ จะ คะวัมปะติ
อุปาลี หาระระติฏฐาน	อาคะณเยเย จะ กัสสะโป
ราหุโลเจวะ อีสาน	ลััพเพเต พุทธะมังคะลา
โย ญัตตะวา ปุชิตโตโลก	นิทุกโข นิรุปีททะโว
มะหาเทโว มะหาเตโซ	ชะยะโสตถิ ภาวันตุเม ฯ

จบบทสวด อรหันต์ แปดทิศ คຸ້มอุปัถว เหตุร้ายทุกประการ แล้ว สวดพระคาถา
 พระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ

พระคาถาพระพุทธเจ้าสิบทิศ

ปทุมุตตะโร จะ ปุระพายัง	อาคะณเยเย จะ เรวะโต
ทักขิณ กัสสะโป พุทโธ	หาระระติเย จะ สุมังคะโล
ปัจฉิมะ พุทธะสิขี จะ	พายัพเพ จะ เมธังคะโร
อุตตะเร สากะยะมุนี เจวะ	อิสาน ะระระณังคะโร
ปะถะวียัง กุกกุสันโธ	อากาเส จะ ทีปังคะโร
เอเต ทะสะทิสสา พุทธา	ราชะธัมมัสสะ ปุชิตา
นิตถิ โรคะยัง โสกัง	เขม็งสัมปัตติทายะกัง
ทุกชะโรคะ ภายัง นัตถิ	ลััพพะสัฏฐุ วิธังเสนตุ

เต สัญญาณะ	สังยะเมณะ ทะเมณะ จะ
เตปิ มัง อะนุรักขันตุ	อาโรคะเยณะ สุเขณะ จะ
อะนาคะตัสสะ พุทฺธัสสะ	เมตเตยฺยัสสะ ยัสสะลีโน
มะหาเทโว มะหาเตโช	สัพพะโสคติ ะวันตุเม ฯ

พระคาถาพระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ ใช้กันภายในทิศต่างๆ ตลอดจนบนอากาศ และในพื้นดิน ล้วนมีเทพประจำ พระคาถานี้ พระสงฆ์ที่ออกสัญจรจาริกธุดงค์ ใช้สวดกัน เพื่อคุ้มภัยอันตราย และ เสนียดจัญลีย์ อันพึงบังเกิดมีมาแต่ทิศต่างๆ ได้ ใช้คู่กันกับพระคาถาอรหันต์แปดทิศ ใช้ทำนํ้ามนต์ก็ได้ อาบกินเกิดสวัสดิมงคล

เวลาปูผ้า นิสีทนะ ภายในกลดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้เข้าสมาธิ หรือ เข้าฌานแล้ว แผ่เมตตาดังนี้

อิมัสสมิง ฐาเน
 สัพเพ สัตตา สุชี โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อะเวรา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อภัยาปัชฌา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อนินฺชา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา สุชี อตฺตานัง ปรีหรัณตุ
 สุชีฯ ๓ ที

แล้วให้ภาวนาต่อไปอีกว่า

อิมัสสมิง เสนาสะเน
 สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อะเวรา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อภัยาปัชฌา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา อนินฺชา โหนตุ
 สัพเพ สัตตา สุชี อตฺตานัง ปรีหรัณตุ
 สุชีฯ ๓ หน

บทแผ่เมตตาสองบทนี้ ผู้แผ่ ต้องมี สมาธิจิต ถึงขั้น อธิปนาธาน หรือ องค์ฌาน ใช้ภาวนาได้ในที่ทุกสถาน ในทางที่เดินไป ทางที่เดินกลับ ที่นั่ง ที่นอน เป็นปฏิบัติ ห่างจากกรรมเวรทั้งปวง เป็นอุบายป้องกัน อารมณ์ชั่วร้ายออกจากจิต ทำให้จิตห่างจากความเร่าร้อน จิตเป็นธรรมชาติกลาง ประกอบอยู่ในกองการกุศลทุกเมื่อ

กล่าวว่า เมื่อปักกลดแล้วภาวนาสองบทนี้ อำนาจแห่งการแผ่เมตตา ไปต้องสัตว์ใดเข้า สัตว์นั้น จะมาป่วนเปียน ที่ใกล้ๆกลด โดยไม่ทำอันตรายใดๆ เพราะอำนาจแห่งเมตตาจิต มีเสื่อ ช้างเป็นต้น พระอาจารย์สุก เมื่อพระองค์ท่านปักกลดแล้ว แผ่เมตตาสองบทนี้ จะมีเสื่อ ช้าง ไก่ป่า มารวมล้อมอยู่ในที่ใกล้ๆกลดของพระองค์ท่านเสมอ

สวดเบิกอรุณ

เมื่อตื่นเช้า ก่อนออกบิณฑบาต ฉันทอาหาร ให้สวดเบิกอรุณถวายชีวิตดังนี้ “อรุณญะโตหัง นะชาลิตี สินะคะปันโน โสณะอัตถะ อรุณญะ ชีวิตะนังวาโจ ชีวิตะนังวา ชีวิตะสุขาเย วิมาโน พุทโธ ณะคะวาติ”

วัตรเมื่อห่มไตรจีวร

นุ่งสบงให้ว่า “ บังสุกุลละ กาเยหังฆัสสะ” ห่มจีวรว่า “ กาเยติง สังโฆ อะโปอัตถะ “พาคสังฆาภี ว่า “ ติง สังโฆ สังฆัสสะ” ใช้บทปฏิบัติสงฆาโยก็ได้

วัตรขณะออกบิณฑบาตร และ ฉันทอาหาร

เมื่อมีทายก ญาติโยมมาตักบาตร ให้ภาวนาว่า “สัพเพ มัยหังบิณฑบาตรทานทา ยะกัสสะ อะเวรา โหนตุ อะนีมา โหนตุ สุชีอิตตานัง ปริหรัณตุ สุขี สุขี สุขี

เมื่อตักแต่งอาสนะ ปูลาดดีแล้ว พร้อมทั้งน้ำใช้ น้ำฉัน ให้ว่าดังนี้ “ อิมัง ปิณฑปา ตังนานาระสะโกชะนะอาหารัง “

ก่อนฉันให้พิจารณาอาหารดังนี้ “ ประภุสังฆา โยนิโส ปิณฑะปาตัง ประภุเสวามิ, เนวะ ทะวาเย นะ มะทาเย นะ มัณฑนาเย นะ วิภูสะนาเย, ยาวะเทวะ อิมัสสะ กายัสสะ จิตฺติยา ยาปะนาเย วิหิงสุปะระติยา พรหมะจะริยานุคคะหาเย, อิติ ปุราณัญจะ เวทะนัง ประภุหังขามิ นะวัณจะ เวทะนัง นะ อุปปาเทสสามิ, ยাত্রา จะ เม ณะวิสสะติ อะนะวัชชะ ตา จะ ฬาสุวิหาโร จาติฯ

เมื่อตั้งสติการันอาหารด้วยอาการอย่างนี้แล้ว อาหารซึ่งประณีต เลวทราม
อย่างไรก็ดี จะกลายเป็นประหนึ่งว่าของทิพย์เต็มทั้งบาตร หาพิศสงสัยอะไรมิได้ ด้วย
อานุภาพ แห่งพระคาถานี้

อาหารมีมาก แบ่งให้เป็นทานแก่ญาติโยม ภวานาว่า “ จังหัน นะคะตั้ง เจโรปีญจ
ทานะ “ ให้ทานแก่สัตว์ ภวานาว่า “ ทานะยะโนหัง กาคินารัง “

ฉันแล้ว ทายก ญาติโยมจะอยู่ก็ตามไม่อยู่ก็ตาม ให้พระคาถาอนุโมทนา ด้วยทุก
ครั้ง

วัตรเมื่อถอนกลด แก่สายกลดจากที่เก่าไปที่อื่น

ถอนเสากลด ว่า พุทโธ คณะปันโน พุทชังเคลื่อน โมถอน ชัมมัง เคลื่อนนะโม
ขยาย สังฆัง เคลื่อนย้าย นะคะปันโน สะมุคะติ สะมุคะโต สะมุคะปันโน โหตุ “

แก่สายกลด สายโพกาศ ทิศเหนือ สายเอก ว่า “พุทชังเคลื่อน นะวะโร สะมุคะโต
โหตุ “

แก่สายกลด สายโพกาศ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ สายโท ว่า “ ชัมมังเคลื่อน นะวะ
โร สะมุคะโต โหตุ “

แก่สายกลด สายโพกาศ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ สายตรี ว่า “สังฆังเคลื่อน นะวะโร
สะมุคะโต โหตุ “

**เก็บกลดมัด ใช้สายโพกาศนั้นผูกมัดว่า “ อิมัง องคะพันชนานัง
อธิษฐามิ ” ว่าไปเรื่อยๆจนมัดเสร็จ**

วัตรเมื่อจะออกเดินไปที่อื่น

ภวานาในใจว่า อารักษ์เทวดาทั้งหลาย ที่สิงสถิตอยู่เหนือต้นไม้ก็ดี ในอากาศก็ดี
ยักษ์รากลษ ผีเสื้อน้ำ ปีสางบกทั้งหลายก็ดี สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงทุกรูปทุกนาม ซึ่งอยู่ใน
ดินแดนนี้ ออกไปโดยรอบตรงหน้าแห่งบริเวณป่าทั้งหมด ที่ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จงพ้นจาก
ทุกข์ ที่มีสุข ขอให้สุขยิ่งขึ้นไปทุกรูปทุกนามเทอญ ฯ

แล้วให้ทำสมาธิ แผ่เมตตาต่อไปว่า “สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ “ แผ่ไปจนได้
เมตตาจิตสงบสติอารมณ์ได้

เมื่อออกเดินจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่งให้สมาทานต้นหนทางว่า “โอกาสัง
วันทามิ ภันเต โอกาสัง วันทิตตะวา ภันเต มัคเค ฐิตो อาปุจจามิ “

สมาทานเอาหนทางทั้งปวงในระหว่างเดินไป (ให้ภาวนาในใจ) “ อุทัง อะโ
จะ ติริยัญจะ อะสัมปาซัง อะเวรัง อะสะปัตตัง ตัญญินจะรัง นิสินโนวา สะยาโนวา ยา
วะตัสสะวิคะตะมิตโธ “

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องเฉียง เป็นกรรมอันไม่คับแคบ ไม่
มีเวร ไม่มีศัตรู ผู้เจริญเมตตาจิตนั้น ยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งแล้วก็ดี นอนก็ดี เป็นผู้
ปราศจากความง่วงเพียงใด

แล้วว่าต่อไปว่า “ ทุกข์ปปีตตา จะ นิททุกขา ภาะยับปปีตตา จะ นิสโสกา โหนตุ สัพ
เพปิ ปาณินเ อตตาวะตา จะ อัมเหหิ สัมภะตัง ปุญญะสัมปะทัง “ ขอสัตว์ทั้งหลาย ที่ถึง
แล้วซึ่งทุกข์ จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์ ที่ถึงแล้วซึ่งภัย จงเป็นผู้ไม่มีภัย ที่ถึงแล้วซึ่งโศก จงเป็น
ผู้ไม่มีโศก

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้เตรียมสิ่งของ และทรงทบทวน หลักการ
ต่างๆ ของการออกกรุกขมุล แล้วพระองค์ท่าน ก็ทรงออกสัตตจรจาริกธุดงค์

ทรงทบทวนสมาธิ ก่อนออกกรุกขมุล

(พรรษาที่ ๗ ถึงพรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าหอย ยุคอยุธยา)

เพลของกิน ก่อนวันจะออกสัตตจรจาริกธุดงค์หนึ่งวัน พระอาจารย์สุก ทรงเจริญ
สมาธิจิตภาวนา เป็นปกติทุกคืน คืนนั้นพระองค์ท่านนิมิตเห็น พระภิกษุเถรอรียาจารย์
องค์หนึ่ง มีร่างกายโปร่งใส ถือไม้เท้าสีดำ เดินเข้ามาหาท่าน แล้วกล่าวว่า.....

ท่านจะออกสัตตจรจาริกธุดงค์ครั้งนี้ ข้าฯจะสอนวิธีการอย่างหนึ่ง เพื่อใช้
ประโยชน์ในการออกสัตตจรจาริกกรุกขมุล พระภิกษุเถรผู้ชรากล่าวต่อไปอีกว่า ท่านก็
ได้เจริญสมาธิได้สมาบัติแปลแล้ว เจริญภาวนามาถึงที่แล้ว แก่กล้าแล้ว องค์ท่านก็ประณิ
ตดีถึงที่แล้ว

พระภิกษุเถรอรียาจารย์ ก็สอนให้พระอาจารย์สุก **เข้าสู่สัตตญญา ลหุสัตตญญา** แล้ว
สอนวิธีการต่างๆให้ท่านอีกมาก แล้วบอกว่า **ใช้ย่นระยะทางได้** ให้ใช้ในเวลาจำเป็น
เท่านั้น ถ้าไม่จำเป็น ก็ให้เดินสัตตจรจาริกธุดงค์ สะสมบุญไปเรื่อยๆ แต่ให้ฝึกวิธีที่ข้าฯ
สอนให้นี้บ่อยๆไปด้วยทุกครั้ง จะได้ชำนาญใน**อิทธิวิธีญาณ** จะได้สำเร็จการย่น
ระยะทาง เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาต่อไป

พระอรียาจารย์ พระองค์นั้นท่านก็กล่าวอีกว่า ให้เดินทางไปหาข้าฯที่ป่าดงพญา
เย็น เมืองอุตรดิตถ์ ข้าชื่อ ค้าง ออย่าลืมไปนะ คราวนี้ไปหาข้าก่อนให้ได้ ให้ไปด้วยวิชาที่

ข้าฯ สอนให้จะได้ทันการ เมื่อไปใกล้ป่าดงพญาเย็น ให้นึกถึงชื่อข้าฯ หรือเรียกชื่อข้าฯ ก็ได้ ข้าฯจะมาหาทันที

เมื่อพระอาจารย์สุก ออกจากสมาธิแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงทบทวน วิชาอิทธิวิธินิยาม การเข้าสู่ขุขัตตัญญา-ลหุขัตตัญญา ตามที่พระอาจารย์คั่ง กล่าวสอนไว้ พระองค์ท่าน ทรงทำ จนชำนาญชำนาญ

ทรงออกรุกขมูล ครั้งแรก

(ประมาณพรรษาที่ ๘ ถึงพรรษาที่ ๑๑ วัตทำหอย ยุคอยุธยา)

ครั้งนี้พระองค์ท่าน ทรงตั้งพระทัยจะขึ้นไปทางเมืองอุดรดิตถ์ และไปให้ถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือ ทางที่จะไปนั้นจะต้องผ่านป่าเมืองอุดรดิตถ์ แขวงเมืองพิชัย เพื่อไปป่าดงพญาเย็น และพระองค์ท่านต้องการไปให้ถึงเมืองลับแลด้วย ตามที่พระอาจารย์ของพระองค์ท่าน ทั้งสององค์แต่ก่อนเคยบอกเอาไว้ พระองค์ท่านต้องการที่จะไปให้ถึงเหนือสุดคือ ป่าเมืองเชียงใหม่(ลานนา) ถ้าเดินอย่างธรรมดาไป ต้องไปหลายปี เพราะหนทางนั้นไกลมาก ไปอย่างน้อยก็ต้องสอง ถึงสามปีขึ้นไป ออกพรรษาแล้ว เข้าหน้าแล้ง แผ่นดินแห้งลง พระองค์ท่านทรงเริ่มออกสังฆจาริกจรดงค์รอนแรม เดินทางสะสมบารมีมาบ้าง ฝึกฝนการย่นระยะทางมาบ้าง พบปะครูบาอาจารย์ มากมาย เรียนรู้แลกเปลี่ยนวิชากัน จนเวลาล่วงเลยมาได้เดือนเศษ ก็ถึงเขาพระพุทธรบาท แขวงเมืองสระบุรี ระยะทางที่เดินมานั้น พระอาจารย์สุก ได้พบพระภิกษุรุกขมูลมากมาย ภิกษุผู้อาวุโสกว่าท่านก็มี ภิกษุผู้อ่อนกว่าท่านก็มี ภิกษุที่อายุเท่ากันกับพระองค์ก็มี ถ้าพบพระภิกษุผู้ที่อาวุโสพรรษากว่าพระองค์ท่าน พระองค์ท่านก็จะขอศึกษาวิชาด้วย ถ้าอายุพรรษาเท่ากัน พระองค์ท่านก็ขอแลกเปลี่ยนศึกษาหาความรู้ บางครั้งบางครั้งใช้เวลาศึกษาความรู้กันเป็นอาทิตย์ ก็มี พระองค์ท่านเดินทางออกจาก เขาพระพุทธรบาท แขวงเมืองสระบุรี ทรงรอนแรมมา ด้วยวิธีเดินธรรมดา สะสมบารมีมาบ้าง ฝึกเข้าสู่ขุขัตตัญญา-ลหุขัตตัญญา ย่นระยะทางมาบ้าง จนล่วงเลยเข้าเขตป่าแขวงเมืองพิษณุโลก

ครั้งแรกพระองค์ท่านตั้งใจจะไปให้ถึงป่าดงพญาเย็น เมืองอุดรดิตถ์ แขวงเมืองพิชัยเลยทีเดียวน แล้วก็จะเลยไปให้ถึงเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ได้ทราบข่าวศึกพม่ามาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ จากพวกพระสงฆ์รุกขมูลที่ล่องลงมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ระหว่างทางพระองค์ท่านจึงพักฝึก การเข้าสู่ขุขัตตัญญา-ลหุขัตตัญญา ย่นระยะทาง ให้ไปเร็ว กลับเร็ว เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ดี

ความดำริเดิมที่จะเดินทางไปหาความสงบวิเวก ให้ถึงป่าเมืองเชียงใหม่ก็ล้มเลิกลงกลางคัน เพราะการเดินทางไม่สะดวก พระองค์ท่านเกิดเป็นห่วงทางบ้านเกิดเมืองนอน และวัดท่าหอย แต่พระองค์ท่านทรงเดินทางต่อไปอีก โดยตั้งพระทัยจะไปไหว้พระที่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย แล้วจะไปให้ถึงป่าดงพญาเย็น เมืองอุดรดิตถ์ เพื่อพบพระอาจารย์ด้วง ตามที่พระอาจารย์สั่งไว้ ไม่เดินทางไปให้ถึงป่า แขวงเมืองเชียงใหม่จากนั้น พระองค์ท่านจะเดินทางกลับ กรุงเทพมหานคร

ทรงพบพระอาจารย์ด้วง

ณ ป่าดงพญาเย็น

(พรรษาที่ ๘ ถึงพรรษาที่ ๑๑ วัดท่าหอย ยุคอยุธยา)

พระอาจารย์สุก ทรงเดินทางรอนแรมธุดงค์มาด้วยวิชา มาถึงป่าเมืองอุดรดิตถ์ ทรงเดินทางมุ่งไป ณ เขตป่าดงพญาเย็น อันเป็นที่สถิตของพระอาจารย์ด้วง พระองค์ทรงเข้าเขตป่าดงพญาเย็น พระองค์ท่านก็ทรงนึกถึงนาม ของพระอาจารย์ด้วง ทรงเดินเข้าไป แลเห็นเป็นป่าทึบ หนาวเย็นมากเต็มไปด้วยหมอก พระอาจารย์สุก ทรงทราบด้วยจิตว่า พระอาจารย์ด้วง ท่านสถิตอยู่ในป่าดงพญาเย็นนี้ เพราะเป็นผาสุกวิหาร ตำราญของท่าน เป็นที่เหมาะสมจะพบท่านได้

พระองค์ท่าน ทรงเดินเข้าไปเรื่อยๆ พบ เห็นร่างพระภิกษุยืนถือไม้เท้าสีดำสนิท อยู่ ทรงเห็นร่างนั้นร่างๆ เพราะหมอกกลงหนาทึบมาก พระองค์ทรงเดินเข้าไปใกล้ เห็นว่าร่างพระภิกษุนั้น โปร่งใส

พระภิกษุอรุณเรขาจารย์ ได้กล่าวทักพระองค์ท่านขึ้นก่อนว่า มาถึงแล้วหรือ จากนั้นพระอาจารย์สุก ก็ทรงก้มลงกราบนมัสการ พระอาจารย์ด้วง

พระอาจารย์ด้วง ได้กล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า **อิทธิวิธิญาณ** การย่นระยะทางของท่าน ดีแล้วใช้ได้แล้ว สำเร็จแล้ว ให้ใช้ให้เป็นประโยชน์ จำเป็นจึงใช้ และกล่าวต่อไปอีกว่า อย่าไปคิดในอิทธิฤทธิ์อันเป็นโลกียะธรรม จะทำให้เกิดทุกข์ จงทำจิตให้เป็นสุข ทุกๆเวลา ให้นึกถึงความสุข คือนึกถึงบุญกุศล นึกถึงการช่วยคน นึกถึงสิ่งอันดีงาม จิตจะเป็นสุขอยู่เนื่องๆอย่างนี้ จะได้ไปสู่พระนิพพาน คำสอนนี้เพื่อแก้คุณ บุคคลผู้ที่เกิดในภายหลัง

พระอาจารย์ด้วง กล่าวต่อไปอีกว่า ต่อไปท่านจะได้พบ พระอรุณเรขาจารย์เถรอีก หลายพระองค์ จะมาสอนท่านในรายละเอียด วิธีการของการเข้า สุขสัญญา-ลหุสัญญา

ในอุบเทห์ต่างๆ และจะชี้นำไปเอาสิ่งของต่างๆ สำหรับพระเถรจารย์ ผู้ที่จะสืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และสืบทอดพระพุทธศาสนา ต่อไปภายหน้า

พระอาจารย์ด้วง ยังกล่าวต่อไปอีกว่า กรุงศรีอยุธยา อีกไม่นานจะล่มสลาย เป็นไปตามหลัก พระไตรลักษณ์ และตัวท่านเอง จะเป็นผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา สืบต่อไป ในอาณาจักรหน้าข้างหน้า (กรุงรัตนโกสินทร์) ขอให้ท่าน ทบพวนพระกรรมฐาน พระบาลิมูลกัจจายน์ ให้คล่องแคล่ว เพราะท่านจะต้องสอนในเรื่องเหล่านี้ บางครั้งพระอาจารย์สุก ไม่เห็นร่างโปร่งใสของท่าน เห็นแต่จิ๋ว และไม้เท้า เนื่องจากท่านเจริญ อากาสกสิณ กล่าวว่ พระอาจารย์ด้วงท่านมาในร่างโอปปาติกะ ประณีตละเอียด

พระอาจารย์ด้วง ท่านกล่าวต่อไปอีกว่า ร่างกายและไม้เท้า ที่ท่านเห็นอยู่นี้ เกิดจากอิทธิวิธญาณ การเข้าสู่ขุขัญญา-ลหุขัญญา สังขารจริง ร่างจริงของข้าฯ แดกดับไปนานแล้ว ไม่มีแล้ว แต่ข้าฯอธิษฐานกายทิพย์อยู่ไว้คอยท่า ผู้มีบุญมารับช่วง พระกรรมฐานมัชฌิมา

และไม้เท้าเบิกไพร ที่ข้าฯถืออยู่นี้ เป็นของพระสาวกองค์ต้นพระกรรมฐานมัชฌิมา คือพระราหุลเถรเจ้า ไม้เท้าเบิกไพรของจริง อยู่ที่ถ้ำข้างหน้าโน้น มีกายทิพย์โอปปาติกะ พระฤทธิริยะเฝ้าอยู่ รอผู้มีบุญมารับช่วงเอาไป ในถ้ำนั้นมีไม้เท้าคู่มือของปรมาจารย์อยู่ถึง ๔ อัน ในถ้ำนั้นมีคามาก ข้าฯ จะสอน อาโลกกสิณให้ เพื่อเป็นแสงสว่าง นำทางท่านเข้าไปเอาไม้เท้า ในถ้ำแห่งนั้น เนื่องจากพระอาจารย์สุก ท่านผ่านกสิณ สิบประการมาแล้ว เป็นอย่างเอก ท่านจึงสามารถในอาโลกกสิณ พระอาจารย์ด้วง จึงสอนวิธีการใช้อาโลกกสิณ สำหรับเข้าไปในที่มืด

ต่อมาพระอริยเถรจารย์ (ด้วง) ได้สอนพระอาจารย์สุก ให้เข้า ฌานโลกุตระ โดยให้ตั้งที่นาภี ๑๐ องค์ภวานา ตั้งที่หว่างคิ้ว ๕ องค์ภวานา ตั้งที่หทัย ๑ องค์ แล้วให้ภวานาวา โลกุตระ จิตตั้ง ฌานัง พระอริยเถรจารย์ (ด้วง) กล่าวต่อไปว่า ฌานโลกุตระนี้เป็นที่เกิดแห่งปัญญา เป็นที่บรรลุธรรม เป็นที่สิ้นสุดแห่งวิญญะทุกข์ได้ ใช้อธิษฐาน ได้ต่างๆ ขอให้ทำให้คล่องแคล่ว

วันต่อมา พระอาจารย์สุก เดินทางไปถ้ำตามที่พระอาจารย์ด้วงบอก ในป่าดงพญาเย็น ถึงปากถ้ำแล้ว แลเห็นปากถ้ำ ถูกปกคลุมไปด้วย เถาวัลย์และวัชพืช ท่านจึงแหวกวัชพืชเข้าไปในถ้ำ ยืนแผ่เมตตาให้กับสรรพสัตว์ในถ้ำนั้นก่อน แล้วจึงเจริญอาโลกกสิณ

เป็นแสงสว่างนำทาง เข้าไปในถ้ำ ท่านเดินไปถึงซอกถ้ำ พบกายทิพย์ของฤาษีอริยะเฝ้าอยู่ พระฤาษีอริยะท่านกล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า ผู้สืบทอดสมบัติของบูรพาจารย์มาถึงแล้ว หมดหน้าทีของข้าแล้ว ว่าแล้วท่านจึงชี้ไปที่ไม้เท้าของปรมาจารย์สี่อัน ซึ่งวางอยู่บนแท่น

บัดนี้มีผลึกหินปูนปกคลุม ไม้เท้าอยู่ เนื่องจากน้ำ ในถ้ำหยดลงมาทับถมนานปี จึงกลายเป็นผลึกหินทับถม อยู่ จึงเลดูเหมือนไม้เท้านี้ อยู่ในหิน เพราะไม้เท้านี้อยู่บนแท่นหินมาแล้วประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ ไม้เท้าก็เกือบจะกลายเป็นหิน อยู่แล้ว ตามอายุของเนื้อไม้

พระฤาษีอริยาจารย์ที่เฝ้าไม้เท้านี้ ได้บอกให้พระอาจารย์สุก ตั้งจิตอธิษฐานก่อนแล้ว จึงดึงไม้เท้า ๔ อันของบูรพาจารย์นี้ออกมาจากผลึกหิน พระองค์ท่านก็ดึงออกมาได้ด้วย แรงอธิษฐานบารมีของพระองค์ท่าน ด้วยท่านจะเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป ในอาณาจักรหน้า พระฤาษีอริยาจารย์กล่าวว่า อันแรกเป็นของ พระราहुลเถรเจ้า อันที่สองเป็นของพระ..... อันที่สามเป็นของพระ..... อันที่สี่เป็นของพระ.....

พระฤาษีอริยาจารย์ กล่าวว่ อันแรกเป็นของพระราहुลเถรเจ้า สำหรับผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำยุค ให้ท่านเอาไว้ใช้ประจำตัวก่อน ต่อไปท่านจะมีไม้เท้าคู่มือของท่านเอง และไม้เท้า อีกสามอัน ท่านพบพระสถิติวินัยกร คู่มือมี สถิติวินัยกรองค์ไหนควรครอบครองไม้เท้าเบิกไพร อันไหน ให้ท่านมอบให้ไป ต่อมาพระอาจารย์สุก จึงได้ทราบนามของ พระฤาษีอริยาจารย์ว่คือ พระฤาษีอัปผลาณะ

พระฤาษีอัปผลาณะ เมื่อท่านหมดหน้าทีคู่มือรักษาไม้เท้าสี่อันแล้ว ท่านก็อันตรธานหายไปจากที่นั่น กลับไปสู่ที่อยู่ของท่าน ในพรหมโลก เนื่องจากท่าน เป็นกายทิพย์ โอปปาทิกะ และพระอาจารย์สุกสามารถเห็นท่านได้ เพราะพระอาจารย์สุก ทรงเป็นผู้ทรงฌาน แก่กล้าปราณีต จึงพบเห็นท่านได้

พระอาจารย์สุก ได้ไม้เท้า ๔ อันมาแล้ว ท่านก็เอาไม้เท้าสามอันมัดมาจับรัดประคดอก อีกอันท่านใช้ถือเบิกไพรมา ย่นระยะทางกลับมา วัดท่าหอย และเอาไม้เท้าของสำคัญมาเก็บไว้ โดยไม่มีใครรู้ แล้วท่านก็ออกไปใหม่

หลังจากพระอาจารย์สุกท่านได้อิทธิวิธิญาณแล้ว ปีหนึ่งๆท่าน ออกรุกขมูลปีหนึ่งหลายครั้ง ไปเร็ว มาเร็ว เมื่อไม่มีเหตุการณ์อะไรที่วัดท่าหอย หรือมีเหตุการณ์ในปี

ตามที่พระอริยาจารย์เรียกท่านไป ท่านก็จะไม่ใช่อิทธิวิธีญาณ พระองค์ท่านจะเดินไป
ธรรมดา เพื่อสะสมบารมี

พระองค์ท่าน ทรงกลับมาวัดท่าหอยแล้ว พระภิกษุ สามเณร และบรรดาญาติโยม
ทั้งหลาย แลเห็นพระองค์ท่านเป็นเพียง พระสงฆ์ธรรมดาเท่านั้น ไม่มีฤทธิ์ มีเดช เพราะ
พระองค์ท่าน ไม่ทรงแสดงอะไรให้ ผู้คนทั้งหลายได้เห็น

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านไม่ต้องแสวงหาพระอาจารย์ แต่จะมีพระอาจารย์มา
คอยให้ท่านพบ เพราะท่านจะต้องเป็นผู้สืบพระศาสนา ประจำยุคข้างหน้าต่อไป

พบพระอริยเถรอาจารย์ ณ ป่าทึบ เมืองสารวัน

กรุงศรีสัตนาคณหุต (ล้านช้าง)

(ประมาณพรรษาที่ ๘ ถึงพรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าหอย ยุคอุชฺชา)

พระอาจารย์สุก ทรงนั่งบำเพ็ญสมณะธรรมอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ได้มีนิมิตหมายใน
สมาธิจิต อันละเอียดประณีต เห็นพระอริยเถรอาจารย์ผู้เฒ่า มาบอกในสมาธินิมิตว่า ให้
พระอาจารย์สุกไปหาท่าน ที่ริมฝั่งโขงตรงข้าม กับเมืองสารวัน

เวลาวันหนึ่ง พระอาจารย์สุก เห็นเป็นโอกาสดี พระองค์ท่านจึงได้ออกเดินจาริก
ไป จุดมุ่งหมายไปที่ ริมฝั่งโขง ฝั่งตรงข้ามเมืองสารวัน เมื่อถึงริมฝั่งโขง พระองค์ท่าน
ทรงหยุดพักปักกลดอยู่ที่ริมฝั่งโขง ๑ คืน ท่านแลเห็นริมฝั่งโขง ทั้งสองฝั่ง เต็มไปด้วย
ต้นไม้ใหญ่ น้อย มีนกกา สัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก ท่านก็เคยได้ยินว่า ริมฝั่งโขงมีพญานาค
ด้วย แต่ท่านก็ไม่สนใจ เพราะท่านเคยเห็นแต่พญานาค ที่เป็นโอปปาติกะมาปรากฏใน
สมาธินิมิต ในห้องอานาปานสติเท่านั้น

ตกเวลากลางคืน ริมฝั่งโขงนั้น พระองค์ท่านก็เข้าที่ภาวนาอยู่ในกลด ทรงเห็น
นิมิตพระเถรอาจารย์องค์เดิมที่บอกให้พระองค์ท่านมาหา พระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้น
เข้ามาบอกพระองค์ท่านในสมาธินิมิตว่า การที่จะข้ามไปฝั่งโน้น หาข้าวนั้น หาเรือแพ
ข้ามไปมายาก

พระอริยเถรอาจารย์ กล่าวว่า ท่านก็ได้เรียนการเข้าสู่สัญญา-ลหุสัญญาามาก
แล้ว ข้าฯจะสอนวิธี ทำให้กายเบา จิตเบา ให้ท่านข้ามไปหาข้าวนั้นที่ ป่าทึบเมืองสารวัน

พระอริยเถรอาจารย์ จึงบอกอุปเท่ห์การเข้าสู่สัญญา-ลหุสัญญา แล้วเข้า กายลหุตา
ทำกายให้เบา เข้าจิตลหุตา ทำจิตให้เบา เพื่อเดินข้ามไปยังฝั่งโขง

พระอริยเถรอาจารย์ สอนพระอาจารย์สุกว่า ให้ท่านไปนั่งที่ริมฝั่งโขง เพื่อให้เห็น อาโปธาตุ(น้ำ) ในแม่น้ำโขงด้วย ทำความรู้จักบนแผ่นดิน ริมฝั่งโขงด้วย แล้วพระอริยเถรอาจารย์ก็สอนต่อไปอีกว่า ให้เข้าสู่ขุขัตถุ ลหุขัตถุ แล้วให้อริยฐานทำที่นั่งที่แข็ง ให้เป็นที่นุ่ม ทำที่นั่งที่นุ่ม ให้เป็นที่นั่งแข็ง

ต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ก็สอนให้ ทำผืนดิน ให้เป็นผืนน้ำ ทำผืนน้ำ ให้เป็นผืนดิน ก่อนทำให้ตั้งจิตอธิษฐานก่อน ต่อมาพระอาจารย์สุก ก็สามารถทำได้จนสำเร็จ

เมื่อพระอาจารย์สุก ทำสำเร็จแล้ว พระอริยเถรอาจารย์ ท่านก็สอนต่อไปว่าเมื่อทำสำเร็จ ให้ทำจิตใจให้สงบ อย่าไปตื่นตื่น ให้ทำเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ให้ทำจิตเฉยๆ ถ้าตื่นตื่น ของนั้นจะเสื่อม จะเคลื่อน

พระอาจารย์สุก ได้ฝึกวิชากายเบา จิตเบา (กายลหุตา จิตลหุตา) โดยวิธีเข้าสู่ขุขัตถุ-ลหุขัตถุ และอริยฐานทำปฐวีธาตุ ให้เป็นอาโปธาตุ ทำอาโปธาตุ ให้เป็นปฐวีธาตุ พระองค์ท่าน ทรงทำสำเร็จได้ในเร็ววัน

วันต่อมาพระอาจารย์สุก จะข้ามฝั่งโขง เพื่อไปฝั่งโน้น ท่านก็มาขึ้นแม่เมตตา ใ้กับสรรพสัตว์ ที่ริมโขงนั้น แล้วขอขมาแม่คงคา เห็นปลอดภัยแล้ว ท่านจึงหยิบใบไม้แห้ง โยนไปบนน้ำ ๒ ใบ แล้วท่านจึงเข้าสู่ขุขัตถุ-ลหุขัตถุ อริยฐานเข้าปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เดินบนใบไม้ข้ามจากฝั่งนี้ ไปฝั่งโน้น ด้วยอิทธิวิธญาณ

การเดินข้ามน้ำนั้น ท่านห้ามเดินบนน้ำ มีเคล็ดต้องเดินบนใบไม้ ที่ลอยอยู่บนน้ำ หรือเดินข้ามบึง ต้องเดินบนใบบัว หรือวัชพืช จึงไปได้

พระองค์ท่าน ถึงฝั่งโน้นแล้ว ก็เดินทางต่อไป จนถึงป่าทึบ ซึ่งโบราณเรียกว่า ป่าดำ เพราะแดดส่องไม่ถึงพื้นดิน และหมอกลงหนาที่บมาก ป่าดำนี้อยู่แขวงเมืองสารวัน แคว้นศรีสัตนาคนหุต ล้านช้าง ในป่านั้น พระองค์ท่าน ได้พบพระอริยเถรอาจารย์พระองค์หนึ่ง ที่เคยมาปรากฏในนิมิต ซึ่งต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงทราบพระนาม ของพระอริยเถรอาจารย์ องค์นั้นว่า พระอาจารย์เสริม

ประวัติพระอาจารย์เสริม พระองค์นี้ ท่านทรงเคยดำรงตำแหน่งพระพนรัต อยู่วัดป่าแก้ว เมืองศรีสัตนาคนหุต แห่งอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ท่านเคยพบพระอาจารย์สุก เพื่อมอบของสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาบางอย่าง ใ้กับพระอาจารย์สุก

เนื่องจากพระอาจารย์สุก จะได้เป็นผู้สืบทอด สืบสาน พระพุทธศาสนาต่อไป ในอาณาจักรล้านช้าง พระพนรัต (เสริม) พระองค์ท่าน ได้มอบตำราสมุดข่อย ใ้กับพระ

อาจารย์สุก ๓ เล่มคือ ตำราฝึกจิตสมาธิขั้นสูง ๑ เล่ม ตำราใช้จิตสมาธิ รักษาโรคตนเอง ๑ เล่ม ตำราฝึกอิทธิวิธินิยาม ๑ เล่ม ตำราสามเล่มนี้ เขียนจารึกด้วยอักษรขอมล้านนา อักษรขอม ล้านนา นี้ พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็สามารถอ่านได้

พระพนรัต (เสริม) กล่าวว่า ขอให้ใช้ตำราสามเล่มนี้ ให้เป็นประโยชน์ แก่พระพุทธศาสนา และอย่าไปหลงติดอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ให้มุ่งบำเพ็ญสมณธรรมไปสู่พระนิพพานให้ได้ จะได้เป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลาย

ต่อมาพระพนรัต (เสริม) วัดป่าแก้ว ล้านช้าง ได้บอกกับพระอาจารย์สุก อีกว่า มิใช่เท้าเบิกไพร ของสำคัญคูบารมี พระบูรพาจารย์แต่ก่อน อยู่ที่ถ้ำ ในป่าแห่งนี้ ๔ อันให้ท่านไปเอา มา จะได้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาในภายภาคหน้า

ไม้เท้าเบิกไพรที่พระอาจารย์สุก จะไปเอา ตามคำบอกของพระพนรัต (เสริม) วัดป่าแก้ว นครล้านช้างนั้น คือไม้เท้าของพระอริยโบริณาจารย์ แต่ก่อนเก่า ท่านนำมาไว้ในถ้ำแห่งนี้ นานมาแล้ว เพื่อให้ผู้สืบทอด องค์ต่อไป

ร่างกายพระพนรัต (เสริม) ที่พระอาจารย์สุก เห็นอยู่นั้น เป็นร่างที่เกิดจากกายทิพย์ ที่สำเร็จด้วย การเข้าสู่ขุขัตถุญา ลหุขัตถุญา อธิษฐานคอย ส่งมอบ ของสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้ผู้มีบุญมาสืบทอดต่อไป กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเห็นด้วยกำลังแห่งสมาธิจิตอันประณีต ต่อมาพระองค์ท่านก็นำ ไม้เท้าเบิกไพร ของสำคัญ มาเก็บรักษาไว้ ณ วัดท่าข่อย

ทรงบำเพ็ญสมณะธรรมที่ถ้ำวัวแดง

ขากลับจากเมืองสารวัน แคว้นล้านช้าง พระอาจารย์สุก ทรงจาริกผ่านมาทาง ถ้ำวัวแดง เมืองชัยภูมิ อันเป็นที่พระปรมาจารย์ เข้าม่าบำเพ็ญสมณะธรรมในถ้ำนี้กันมากมายนับไม่ถ้วน พระองค์ท่าน ทรงเข้าไป นั่งเข้าสมาบัติในถ้ำวัวแดงนี้ เป็นเวลา ๗ วัน ครั้นออกจากสมาบัติแล้ว ทรงออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ โปรดญาติโยม พบญาติโยม ก็ทรงสั่งสอนญาติโยม ในเรื่องการดำรงชีวิตให้มีความสุข อย่างไม่ โดยยกหัวใจเศรษฐี คือ อุ อา กะ สะ ขึ้นมาสอน

ถ้าพระองค์ท่านพบพระสงฆ์ พระองค์ท่านก็จะกล่าวสอนว่า ให้ตรวจพระวินัย ว่ายังคืออยู่หรือไม่ แล้วให้ตรวจจิตตัวเอง จูจิตตัวเองว่า ว่ามีกิเลสเข้ามามากน้อยแค่ไหน ดังนี้ เป็นต้น

พบพระอริยเถรอาจารย์

ณ ป่าหมอก เมืองเชียงของ

(ประมาณพรรษาที่ ๕ ถึงพรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าหอย ยุคอยุธยา)

พระอาจารย์สุก ทรงนั่งสมาธิเป็นปรกติทุกคำคืน เวลาคืนนั้น ทรงนิมิตเห็นพระอริยเถรอาจารย์ รูปหนึ่ง มาบอกว่า ให้ไปพบท่าน ณ ป่าหมอก เมืองเชียงของ หลังจากพระองค์ท่าน ทรงออกจากสมาธิแล้ว

พระองค์ท่านทรง ทบทวนเหตุการณ์ ในสมาธินิมิตกรรมฐานแล้ว พระองค์ท่านเห็นเป็นโอกาสดี จึงเดินทางจาริกไป ด้วยอิทธิวิธิญาณ เพื่อไปป่าหมอก เมืองเชียงของ ดินแดนล้านนา ขณะเดียว ก็ถึงป่าใหญ่ แขวงเมืองเชียงของ แล้วพระองค์ท่าน ก็ทรงเดินไปตามปรกติบ้าง ใช้อิทธิวิธิญาณไปบ้าง ด้วยเวลาจวนตัวนัก

ไม่นานนัก พระองค์ท่านก็ถึงป่าหมอก เมืองเชียงของ ซึ่งบริเวณแถบนี้หนาวเย็นมาก และเป็นฤดูหนาวด้วย ภายในป่ามีหมอกลงหนาเต็มไปหมด และเต็มไปด้วยเนินเขาน้อยใหญ่ เมื่อพระองค์ท่านเดินเข้าไปถึง ณ ป่าหมอก ใกล้เชิงเขาหนึ่ง พระองค์ท่าน ก็พบพระอริยเถรอาจารย์ผู้เฒ่า รูปร่างโปร่งใส เป็นกายทิพย์ ตามที่พระองค์ท่าน ทรงเคยเห็นในสมาธินิมิตนั้น พระองค์ท่านทรง เข้าใจได้ในทันทีว่า คือพระอริยเถรอาจารย์ที่มาหาในนิมิตกรรมฐาน พระองค์ท่าน ตรงเข้าไปนมัสการ พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้น และท่านก็กล่าวทักขึ้นว่า ข้าฯ มาคอยท่าน อยู่ที่นี่นานแล้ว

ต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ ก็กล่าวว่า ข้าฯ พำนักอยู่บนเขานั้น ถ้าจะไปหาข้าฯ ต้องขึ้นเขาไปลำบากมาก ข้าฯ จะสอนวิชา เห็นขึ้นเขา ลงเขาให้

เนื่องจากพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้ฝึกฝน การเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา จากพระอาจารย์มาหลายองค์ จนแก่กล้ามากแล้ว ซึ่งอุปเท่ห์ ของการเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา ของแต่ละองค์ก็ไม่เหมือนกัน มีความชำนาญไม่เหมือนกัน

พระอริยเถรอาจารย์ ในป่าหมอก จึงสอนอุปเท่ห์การเห็น ขึ้นเขา ลงเขา โดยการเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา แล้วท่านบอกต่อไปว่า ให้อธิษฐานทำที่ไกล ให้เป็นที่ไกล ทำที่ไกล ให้เป็นที่ไกล โดยอนุโลม ปฏิโลม

ต่อมา พระองค์ท่านก็สามารถทรงจำ ทุกอย่างตามที่พระอาจารย์บอกได้ ในอุปเท่ห์ การเห็นขึ้นเขา ลงเขา พระอริยเถรอาจารย์ ก็สอนต่อไปว่า เมื่อทำเห็นได้แล้ว ให้

ทำจิตใจสงบ พยายามละซึ่งมานะ อธิมมานะ ความพอใจ ไม่หลงในการเห็น ให้ทำเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ระวังความตื่นเต็นจิตใจ วิชาจะได้ไม่เสื่อม

แต่ว่าพระอาจารย์สุก เวลานั้น ท่านเป็นอริยบุคคล คู่ที่สามแล้ว ความมานะ ความพอใจ ความหลง ความลืมตัว ไม่มีในหทัย ของพระองค์ท่าน แม้แต่น้อย เพราะท่านเห็นธรรม พิจารณาธรรม ตลอดเวลา ด้วยสติปัญญาธรรม พระอริยเถรอาจารย์ เสร็จสิ้นการสอนแล้ว ก็เห็นขึ้นเขาไป คอยท่าพระอาจารย์สุก อยู่ ณ บนยอดเขาแห่งนั้น พระอาจารย์สุก เห็นดังนั้นแล้ว ก็มีความมั่นใจยิ่งขึ้น ไปอีก

เวลาคืนนั้นพระอาจารย์สุก ก็เข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา ทำตามอุปเท่ห์ที่ พระอริยเถรอาจารย์บอก ไม่ช้าท่านก็สามารถทำได้ ถึงเวลารุ่งเช้า พระองค์ท่านฉันอาหารเช้าแล้ว ทรงเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา เห็นขึ้นเขาไป ถึงที่พำนักของพระอริยเถรอาจารย์ เมื่อพบท่านแล้ว ท่านก็กล่าวว่า วิชานี้ ห้ามทำไม่ให้ใครเห็น และอย่าไปติดอยู่ในอิทธิฯ ให้มุ่งไปพระนิพพาน

ต่อมาพระอาจารย์สุก จึงได้ทราบพระนาม ของพระอริยเถรอาจารย์นั้นว่า ชื่อพระอาจารย์คำแสด ท่านได้บอกให้พระอาจารย์สุก ไปเอาไม้เท้าคู่บารมี ของพระอริยเถรอาจารย์แต่ปางก่อน เพื่อเป็นคู่บารมีสำหรับสืบพระศาสนาต่อไป ซึ่งมีอยู่ในถ้ำ ที่ท่านอยู่นี้ ๒ อัน

พระอริยเถรอาจารย์ สอนการปรับสภาพ

(ประมาณพรรษาที่ ๑๐ ถึงพรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าหอย ยุคอุยฺยชยา)

พรรษาที่ ๑๐ พระอริยเถรอาจารย์ เข้ามาสอนพระอาจารย์สุก ในสมาธินิมิตว่า ชีวิตคนเราเมื่อเจริญวัยขึ้น มีคุณธรรมมากขึ้น ชีวิตก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ให้ท่านยอมรับสภาพ ความเปลี่ยนแปลงของตัวเอง เนื่องจากเจอครูบาอาจารย์มากมาย ขออย่าไปหลงคิด ในครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ให้ทำความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ให้เป็นปกติเหมือนอย่างที่เคย มีชีวิตประจำวันเหมือนแต่ก่อนนั้น

กล่าวว่า ครั้งนั้นพระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงบรรลุถึงอันตราปรินิพพายี อนาคตามี อย่างหยาบ ความหลงในเรื่องเช่นนี้ ของพระองค์ท่านย่อมไม่มี แต่พระอริยเถรอาจารย์ มาบอกกล่าวเตือนสติพระองค์ท่าน เพื่อความไม่ประมาท และอนุเคราะห์บุคคลผู้เกิดในภายหลัง สำหรับไว้สอนหมู่ชนทั้งหลายในกาลภายหน้า เมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงในชีวิตขึ้นมา เพื่อเป็นการ เตรียมจิต และกาย ให้ยอมรับสภาพตามความเป็นจริง ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ย่อมแปรปรวนไป

ถ้าเป็นเรื่องดี ก็ไม่ให้หลงมัวเมาในชีวิต ไปมากนัก ถ้าสภาพการเปลี่ยนแปลง เป็นไปในทางไม่ดี ก็ให้ยอมรับสภาพ ตามความเป็นจริง ไม่ให้เสียใจจนเกินไปนัก ให้ดำเนินชีวิตเป็นปกติประจำวัน เหมือนอย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน

พระองค์ท่าน ทรงรับเอาคำพร่ำสอนนี้ มาใช้ในชีวิตประจำวันของพระองค์ท่าน และทรงใช้พร่ำสอนสัทธาวิหาริก และอันเตวาสิก และญาติโยมเสมอมา

พระอริยเถรอาจารย์ สอนเรื่องการกำหนดรู้จิต

(พรรษาที่ ๑๑ สถิตวัดท่าหอย ยุคอุชฺชยา)

พรรษาที่ ๑๑ พระอริยเถรอาจารย์ มาสอนพระอาจารย์สุก ในสมาธินิมิต เรื่องการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการกำหนดสติรู้ จิต กับอารมณ์ เช่น จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ

พระอริยเถรอาจารย์กล่าวสอนว่า เมื่อท่านฉลาดในจิต และเจตสิกของตัวเอง ท่านก็จะสามารถรู้จิต และเจตสิก ของผู้อื่นได้

แต่พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงบรรลุอันตราปรีนิพพานี อย่างหยาบ ทรงได้อภิญญาหก มีเจโตปริยญาณ สามารถกำหนดรู้ใจผู้อื่นได้มาแล้ว เป็นอย่างตรี เมื่อมาพิจารณา จิตตานุปัสสนา โดยเฉพาะ พระองค์ท่าน ก็มีเจโตปริยญาณ ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก เป็นชั้นโท และชั้นเอก ตามลำดับ

พระอริยเถรอาจารย์ สอนต่อไปว่า ให้ใช้เจโตปริยญาณ กำหนดดูใจผู้อื่น จะได้พร่ำสอนธรรมได้ อย่างถูกต้องตาม สถานการณ์ ถูกตามอัธยาศัย ของผู้รับคำสอน และสามารถวินิจฉัย ข้อธรรมที่จะอบรมสั่งสอนได้ถูกต้อง ทำให้จิตผู้รับคำสอน มีศรัทธา เชื่อฟังเลื่อมใสในคำสอน และใช้ธรรมได้ ถูกโอกาส ถูกกาละ ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังคำสอน อยากจะบรรดุมรรคผลด้วย

ต่อมา พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็ ทรงใช้เจโตปริยญาณ กำหนดใจบุคคลอื่น ใช้อบรมธรรมได้อย่างถูกต้องกับกาลเทศะ เมื่อพระองค์ท่านมีความชำนาญมากขึ้น เจโตปริยญาณ ไม่ทรงกำหนด ก็เป็นไปได้อีก

กาลต่อมาพระองค์ท่าน ก็ทรงยังความเลื่อมใสให้แก่บุคคลทั่วไป ด้วยเจโตปริยญาณนี้ มีกุลบุตรได้เข้ามาบรรพชา-อุปสมบท ปฏิบัติธรรม บรรลุมรรคผล ในสำนักของพระองค์ท่านมากมาย

พบพระอริยเถรอาจารย์

ณ ป่าเมืองลับแล แขวงอุตรดิตถ์

(พรรษาที่ ๑๒ สถิตวัดท่าหอย ยุคอยุธยา)

ในคืนหนึ่งพระองค์ท่านทรงสมาธิอย่างเคย ก็ได้พบพระอริยเถรอาจารย์อีกรูปหนึ่ง มาบอกในสมาธินิมิต ว่าให้ไปพบท่านที่ ป่าดงดิบ เมืองลับแล และบอกกำชับว่าให้รีบมา เพราะกรุงศรีอยุธยาใกล้จะสิ้นสลายแล้ว

วันต่อมาพระองค์ท่านก็ตั้งจิตจริกไปพบ พระอริยเถรอาจารย์ ไปด้วยวิชาอิทธิวิธญาณ เนื่องจากมีห่วงทางวัดท่าหอย และบ้านพี่น้อง ของท่าน

เมื่อมาถึง ณ ป่าดงดิบ เมืองลับแล พระองค์ท่าน ทรงพบกับพระอริยเถรอาจารย์ จึงเข้าไปก้มกราบนมัสการ ภายหลังทรงทราบพระนามท่านว่า ชื่อพระอาจารย์ห่าน ท่านได้สอนอุปเท่ห์ การเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญา เพื่อแยกกายทิพย์ ให้เป็นหลายกายได้

พระอาจารย์ห่าน ท่านทราบว่าพระอาจารย์สุก สำเร็จฌาน ๔ อย่างประณีต เป็นฌานที่มีกำลังมาก และท่านได้ฝึกการเข้าสู่ขุขัญญา ลหุขุขัญญามากแล้ว สามารถที่จะฝึกปฏิบัติ ทางดำเนินไปถึง อิทธิวิธญาณ เพื่อแยกกายทิพย์ ให้ปรากฏเห็นได้ด้วยตาเนื้อ พระอริยเถรอาจารย์ จึงเริ่มบอกปฏิบัติท่านั้น ให้กับพระอาจารย์สุก ดังนี้

พระอาจารย์ห่าน กล่าวสอนว่า ระหว่างที่เข้าขุขัญญาอยู่นี้ ให้ท่านเข้าฌาน ถอยมาตติยรูปฌาน แล้วตั้งสติกำหนดไปตามคำสอนด้วย เมื่อพระอาจารย์สุก เข้าสมาบัติแปด และถอยกลับลงมา ถึงตติยฌานแล้ว ทรงตั้งสติคอยฟังอยู่ พระอริยเถรอาจารย์ ทราบวาระจิตนี้แล้ว ท่านก็เริ่มบอกปฏิบัติท่านี้ แก่พระอาจารย์สุก ทันที

พระอริยเถรอาจารย์ บอกว่า พระพุทธเจ้า ตรัสบอกปฏิบัติ ทางดำเนินแก่สาวกทั้งหลายแล้ว พระสาวกทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามแล้ว ย่อมรู้ชัด รู้แจ้ง ด้วยปัญญาของตน อย่างนี้ว่า

กายของเรานี้แล เป็นรูป อันประกอบด้วยมหาภูตทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันเกิดมาแต่บิดามารดา เจริญเติบโตขึ้นด้วยอาหาร เช่นข้าวสุก และขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องอาบน้ำ ต้องนวดพื้น มีการทำลาย กระจาย กระจายไปเป็นธรรมดา และวิญญานของเรา นี้ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องอยู่ในกายนี้ด้วย

พระพุทธองค์ ตรัสเปรียบเทียบร่างกายของเรา นี้ เปรียบดั่งเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดขึ้นเองอย่างบริสุทธิ์มี ๘ เหลี่ยม ซึ่งนายช่างเจียรระไนดีแล้ว มีความสุกใส แวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือนวล ร้อยอยู่ในแก้วไพฑูรย์ นั้น

บุรุษผู้มีจักขุ มีตา จะพึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นว่า แก้วไพฑูรย์นี้งามนักเกิดเองอย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม นายช่างเจียรระไนดีแล้ว มีความสุกใส แวววาว สมส่วนทุกอย่างมีด้าย สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือนวลร้อยอยู่ในนั้นฉันใด

สาวกทั้งหลาย ของพระพุทธเจ้าก็ฉันนั้นแล ประพฤติปฏิบัติตามปฏิบัติที่พระองค์บอกแล้ว ย่อมรู้ชัดรู้แจ้งอย่างนี้ว่ากายของเรา นี้แล มีรูป อันประกอบด้วยมหาภูต ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อันเกิดมาแต่มารดาบิดา เจริญเติบโตขึ้นด้วยข้าวสุก และขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องอาบ ต้องชำระ ต้องนวดพื้น มีอันเป็นไป ทำลาย และกระจาย กระจาย อยู่เป็นธรรมดา และจิตวิญญานของเรา นี้ ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องอยู่ในกายนี้

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามปฏิบัติที่ทรงบอกแล้วย่อมรู้ชัดอย่างนี้แล สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นอันมาก จึงได้บรรลุบารมี อันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่

พระอาจารย์ห่าน ยังกล่าวบอกอีกว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวกทั้งหลายของพระองค์ประพฤติ ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมนิมิตกายอื่นจากกายนี้ เป็นรูปอันเกิดมาแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์แขน ขา ตา หู จมูก ไม่บกพร่อง

เปรียบเหมือนบุรุษ จะพึงชักไม้ ออกจากหลุมปล้อง เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี้ไม้ นี้หลุมปล้อง หลุมปล้องอย่างหนึ่ง ไม้อย่างหนึ่ง ก็แต่ไม้ชัก ออกจากหลุมปล้องนั่นเอง

หรืออีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษ จะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่ดาบ นี่ฝัก ดาบอย่างหนึ่ง ฝักอย่างหนึ่ง แต่ก็ชักดาบ ออกจากฝักนั่นเอง

หรืออีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษ จะพึงชักงูออกจากคราบ เขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่งู นี่คราบ งูอย่างหนึ่ง คราบอย่างหนึ่ง แต่งูก็ชักออกจากคราบนั่นเอง มันใดก็มันนั่น สวาททั้งหลายของพระพุทธเจ้าก็ฉนั้นนั่นแล ปฏิบัติตามปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกแล้ว ย่อมนิรมิตกายอื่นจากนอกกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

ก็เพราะสวาททั้งหลายของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าบอกนั้นแล สวาทของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก จึงบรรลุมารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่

สวาททั้งหลายของพระพุทธเจ้า ประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ตรัสบอกแล้ว ย่อมบรรลุมารมี คือ คนเดียว เป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏตัวก็ได้ ทำให้ตัวหายไปก็ได้ ขอให้ท่านทบทวน แล้วปฏิบัติตามที่ข้าฯบอก

พระอริยเถรอาจารย์ (หาน) ท่านบอกปฏิปทานี้แล้ว ท่านก็แยกกายทิพย์ ให้พระอาจารย์สุก ดู ทำให้เห็นก็ได้ ทำให้ไม่เห็นก็ได้ ทำให้เป็นหลายกายก็ได้ ทำให้เป็นกายเดียวก็ได้ พระอาจารย์สุก เห็นแล้ว เกิดความมั่นใจ ขึ้นมากมาย มีปฏิปทาแรงกล้า ในอิทธิวิธญาณ ตามอุปเท่ห์นี้ แต่วิชาแยกกายทิพย์นี้ มีอุปเท่ห์ คือ อยากเป็น อยากได้ ก็ไม่ได้ ไม่เป็น ไม่อยากเป็น ไม่อยากได้ ก็ไม่ได้ ไม่เป็น แต่ต้องทำจิตให้เป็นกลางๆ ทำไปโดยอาการเยือกเย็น จึงจะสำเร็จ

พระอาจารย์สุก ก็ทรงทำตามปฏิปทา ตามที่พระอาจารย์หาน กล่าวสอนและทำให้ดู พระอาจารย์สุกก็ทรงสามารถทำตามปฏิปทา อย่างพระอาจารย์กล่าวสอนได้ แต่ยังไม่ถึงกับเชี่ยวชาญนัก

พระอาจารย์หาน ได้บอกกับท่านว่า ให้ทำความเพียรให้มากๆ ทำบ่อยๆตามปฏิปทานี้ และจะถึงที่สุดแห่งอภิญญา ถึงซึ่งความสิ้นอาสวะกิเลส ในกาลต่อไป

พระอาจารย์หาน ยังได้บอกพระองค์ท่านอีกว่า วิชาอิทธิวิธญาณนี้ ไม่จำเป็นอย่าทำให้ใครเห็น เป็นอาบัติ อย่าไปติดอยู่ในอิทธิวิธญาณ ให้ท่านมุ่งทำอาสวะทั้งหลายให้สิ้นไป มุ่งสู่พระนิพพาน เมืองแก้ว วันข้างหน้าท่านจะพบพระอริยเถรอาจารย์อีกมากมาย หายองค์

พระอริยเถรอาจารย์ (หาน) ท่านทราบด้วยญาณว่า พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเป็นเจ้าของวิหารวัดท่าข่อย มีกิจ มีภาระธุระมาก พระอริยเถรอาจารย์ (หาน) จึงกล่าวสอน พระอาจารย์สุก ถึงเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ให้มีสติสัมปชัญญะว่า การงานสิ่งใดควรทำก่อน การงานสิ่งใดควรทำที่หลัง ให้สำรวจจิตตัวเอง ถ้าดับจิตตัวเอง งานที่จะต้องทำ มีอะไรบ้าง วิชาอะไร ที่ต้องเรียนรู้ก่อน เรียนรู้ที่หลัง และให้ทำคุณประโยชน์ ให้แก่มวลมนุษยให้มากๆ

กล่าวว่าพระอริยเถรอาจารย์ พระอาจารย์หานพระองค์นี้ เมื่อพระอาจารย์สุก พบ ท่านครั้งนั้น ท่านยังมีขนสีพวยอยู่ด้วยกายเนื้อ ต่อมาท่านบอกให้พระอาจารย์สุก ไปเอา ของสำคัญ ๓ สิ่ง คือไม้เท้าเบ็กไพร คู่บารมีของปรมาจารย์แต่ก่อนเก่า สืบทอดพระอริสงฆ์ต่อๆมา

ครั้งนี้ถึงคราวที่พระอาจารย์สุก จะเป็นผู้สืบทอดต่อไป คือไม้เท้าของ พระ.....๑ ของพระ.....๑ ของพระ..... ๑

พระอาจารย์หาน ท่านยัง กล่าวต่อไปอีกว่า ต่อไปท่านก็จะได้ไม้เท้าเบ็กไพรของท่านเอง และไม้เท้าเบ็กไพร ๓ อันนี้ท่านเห็นสมควรแก่สัททวิหาริก อันเตวาสิก องค์ใด ท่านจงให้แก่องค์นั้น

เมื่อพระอาจารย์สุก กลับมาถึงวัดท่าข่อย ท่านก็เก็บรักษา ไว้ในที่อันสมควร กาลต่อมาสมัยชนบุรี พระองค์ท่านก็มอบให้ สัททวิหาริก และอันเตวาสิก ของพระองค์ท่าน

เมื่อพระองค์ท่าน ทรงอยู่วัดท่าข่อยนั้น พระองค์ท่านดูเหมือนพระธรรมดาทั่วไป พระองค์ท่านไม่ทรงแสดงตนให้ใครรู้ ให้ใครเห็น

พระอริยเถรอาจารย์ สอนสลายจิต สลายกาย

(พรรษาที่ ๑๓ สถิตวัดท่าข่อย ยุคอยุธยา)

ณ วัดท่าข่อย ในพรรษาที่ ๑๓ เวลาคืนหนึ่ง ขณะพระองค์ท่าน ทรงเจริญสมณะธรรมตามปรกติทุกคืน ปรากฏมีพระอริยเถรอาจารย์ รูปหนึ่ง เข้ามาสอนว่า

คนเราเมื่อจะถึงแก่กรรมลงนั้น แรกนั้นจะขอน้ำกินก่อน เพราะคอแห้ง เนื่องจากธาตุน้ำในกาย ค่อยๆเริ่มสลายออกไป ต่อมาก็เกิดอาการหนาวเย็น เนื่องจากธาตุไฟ ในกาย ค่อยๆสลายออกไปทีละน้อยๆ ต่อมาธาตุลม ก็เริ่มสลายออกไปทีละน้อยๆ หายใจเข้า-ออกเริ่ม แผลวเบา ไม่ค่อยได้ยิน เสียงคนพูด คนเจรจา เพราะธาตุลมเริ่ม

สลายนออกไปทีละน้อยๆ จนกระทั่งธาตุลม สลายหมด วิญญาณธาตุออกไปจากร่าง เหลือ
ธาตุดิน เป็นธาตุสุดท้าย และก็นำเปื่อยไปในที่สุด

แต่เมื่อท่านยังดำรงชีวิตอยู่ เกิดมีความสับสนวุ่นวาย ข้าฯจะสอนวิชาสลายจิต
สลายกาย เพื่อหนีความวุ่นวายภายนอก พระอริยเถรอาจารย์ท่านก็สอนให้สลายธาตุน้ำ
ก่อน แล้วสลายธาตุไฟ สลายธาตุดิน สลายวิญญาณธาตุ เพื่อดับความวุ่นวาย ความยึดมั่น

พระอริยเถรอาจารย์กล่าวสอนว่า อันธาตุลมนั้น ห้ามสลายเด็ดขาด เพราะสังขาร
เรายังอยู่ แต่การสลายนี้ ต้องสลายทางสมาธิจิตเท่านั้น

เมื่อพระองค์ท่านออกจากสมาธิแล้ว ทรงเจริญสมาธิทบทวน วิชาสลายจิต สลาย
กาย หนีความวุ่นวายภายนอก ต่อมาเมื่อมีความวุ่นวาย พระองค์ท่าน ก็เจริญวิชาสลายจิต
สลายกาย บางครั้งพระองค์ท่าน ทรงสลายธาตุลมแล้วเกิดว่างเปล่า แคว้งคว้าง อยากจะ
ทิ้งร่างไม่กลับมาอีก แต่ทรงมีพระดำริว่า ถ้าทิ้งร่างกายไปแล้ว ก็ไม่สามารถทำประโยชน์
อะไรได้ พระองค์ท่านจึง ทรงเปลี่ยนความดำริใหม่ จึงทรงกลับมาที่ร่างเดิม ทรงเห็น
ร่างกาย สังขารหยาบ ยังทรงดำรงอยู่ จึงกลับเข้าร่าง เพื่อทำประโยชน์ให้กับมวลมนุษย
ชาติต่อไป

พระอริยเถรอาจารย์ สอนเรื่องจิต กับอารมณ์

(พรรษาที่ ๑๔ สถิตวัดท่าซ่อย ยุคกรุงศรีอยุธยาใกล้จะล่มสลาย เปลี่ยนเป็นยุคนบุรี)

ณ วัดท่าซ่อย พรรษาที่ ๑๔ ขณะพระองค์ท่าน ทรงเจริญสมณะธรรมตามปกติ
ทรงเห็นพระอริยเถรอาจารย์พระองค์หนึ่ง เข้ามาหาพระองค์แล้วบอกว่า ข้าฯก็จะสอน
เรื่อง จิต กับอารมณ์ ไว้ประกอบการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน พระอริยเถรอาจารย์ทรง
กล่าวว่า จิต กับอารมณ์นั้น อย่าแยกกัน ถ้าแยกกัน จะขาดสติ กิเลสจะแทรก กิเลสจะ
รบกวนเข้ามาในจิตได้ ให้จิต กับอารมณ์ไปพร้อมกัน เรียกว่ามีสติ แล้วต่อมาพระอริย
เถรอาจารย์ก็สอน การเจริญมหาสติปัญญา ๔ ประการ สอนแล้วพระอริยเถรอาจารย์ก็
กล่าวว่า จะได้ไว้ใช้ **คุณตัวเอง ดูแลตัวเอง** ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย
เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อ
นิพพาน คือ.....

จิต อยู่กับอารมณ์ของกาย พิจารณาภายในกาย จิต อยู่กับอารมณ์เวทนา เห็น
เวทนาในเวทนา จิตอยู่กับอารมณ์จิต พิจารณาจิตในจิต จิตอยู่กับอารมณ์ธรรม พิจารณา

เห็นธรรมในธรรม มีสติเห็นความเกิดขึ้นในกาย ความเสื่อมไปในกาย เห็นเกิด เสื่อม มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ จะกำจัดอกิขณา และโทมนัสในโลกเสียได้ ฯลฯ เป็นต้น

หลังจากพระอริยเถรอาจารย์มาสอนเรื่องจิต กับอารมณ์แล้ว พระอาจารย์สุก ทรงค้นคว้า พระคัมภีร์ มหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นพระคัมภีร์ว่าด้วย การเจริญสติปัฏฐาน มีใจความดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงชนบท มีหมู่บ้านของชาวกรุง เรียกว่ากัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับคำ พระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้าฯ พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระพุทธานุญาตนี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศก และปริเทวะ เพื่อความดับสูญ แห่งทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ๔ ประการ เป็นอย่างไร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและ โทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ ฯ

กายนุปัสสนา หมวดอานาปานสติ

(กายนุปัสสนาสติปัฏฐาน ให้เจริญเมื่อมีจิตใจสงบสนวนวาย จิตจะตั้งมั่นเป็นสมาธิ)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้ เฉพาะหน้า

เธอมีสติหายใจออก เธอมีสติหายใจเข้า

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัด

ว่าเรา หายใจเข้ายาว

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า

เราหายใจเข้าสั้น

ย่อมสำเหนียกรู้ว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดคองลมหายใจทั้งปวงหายใจออก
ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดคอง ลมหายใจทั้งปวงหายใจเข้า

ย่อมสำเหนียกรู้ว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกรู้ว่า เราจัก
ระงับกายสังขารหายใจเข้า

คุณรณิกขุทั้งหลาย นายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ขยัน เมื่อชักเชือก
กลึงยาว ก็รู้ชัดว่า เราชักยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าเราชักสั้น

แม้ฉันใด ภิขุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออก
ยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจ
ออกสั้นเมื่อหายใจ เข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น

ย่อมสำเหนียกรู้ว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้คองลม ทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนีย
กว่า เราจักเป็นผู้กำหนดคองลมทั้งปวงหายใจเข้า

ย่อมสำเหนียกรู้ว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจัก
ระงับกายสังขารหายใจเข้า ดังพรรณนามาจะนี้

ภิขุย่อมพิจารณาเห็นภายในภายในบ้าง พิจารณาเห็นภายในภายนอก
บ้าง พิจารณาเห็นภายในทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความ
เกิดขึ้นในภายในบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือความเสื่อมในภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ
ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อม ย่อมมีในภายในอยู่บ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่า
อาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหา ความอยากและทิลฐิ ความยึดมั่นไม่อาศัยอยู่แล้ว
และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

คุณรณิกขุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิขุชื่อว่า พิจารณาเห็นภายในภายในอยู่ ฯ

หมวดอิริยาบถ

(หมวดอิริยาบถ เจริญแล้ว ทำให้สมาธิมั่นคงยิ่งขึ้น)

คุณรณิกขุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิขุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อยืนก็รู้ชัดว่าเรา
ยืน เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่าเรานั่ง เมื่อนอนก็รู้ชัดว่าเรานอน หรือเธอตั้งกาย ไว้ด้วยอาการอย่าง
ใดๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้างพิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเกิด ขึ้น
ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความ
เกิดขึ้นทั้ง ความเสื่อมในกายบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่า
อาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาความอยาก และทิลุความยึดมั่น ไม่อาศัยอยู่แล้ว
และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แลภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

หมวดสัมปชัญญะ

(หมวดสัมปชัญญะ เจริญแล้วทำให้สมาธิมั่นคง)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย
ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิบาตรและ
จีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะ ย่อมทำความ
รู้สึกตัว ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอก
บ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความ
เกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ
ทั้งความเกิดขึ้นทั้ง ความเสื่อมในกายบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่า
อาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิลุ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ใน
โลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

ตามขั้นตอนปฏิบัติสมาธิ ในภิกษุปฏิบัติสมาธิปัฏฐาน ดังนี้ ๑. เจริญอานาปาน
สติ กำหนดลมหายใจ เพื่อตั้งสมาธิก่อน ๒. เจริญกำหนด อิริยาบถ ยืน เดิน(จงกรม) นั่ง
นอน เพื่อให้มีสมาธิมั่นคงยิ่งขึ้น ๓. กำหนดสัมปชัญญะ คือความรู้สึกตัวในการ กิน ดื่ม
เคี้ยว การถ่ายหนัก ถ่ายเบา เพื่อเสริมให้สมาธิ มั่นคงยิ่งขึ้นไปอีก สรุปคือ ๑.ให้นั่ง
สมาธิก่อน ๒. นั่งเหมื่อยล้าแล้ว เปลี่ยนอิริยาบถ เดินจงกรม เป็นการเสริมสมาธิ ให้

มั่นคง ๓. ให้มีความรู้ตัวทุกๆ อิริยาบถ ขึ้นตอนปฏิบัติสมาธิ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ว่าด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หมวดกำหนดสติปฏิภูม

พิจารณาปฏิภูม ต้องมีองค์สาม เป็นบาทจะสามารถ ตัคราคะ และโทสะได้ ต้องได้สมาธิแล้ว จึงจะสามารถปฏิบัติในหมวดปฏิภูมได้ และจะทำให้จิตมั่นคง แน่นิ่ง

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุครอบ เต็มด้วยของ ไม่สะอาด มีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้คือ

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูล

คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนได้มีปากสองข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร

บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่ไถ้นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี้ข้าวสาลี นี้ข้าวเปลือก นี้ถั่วเขียว นี้ถั่วเหลือง นี้งา นี้ข้าวสาร ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุครอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในกายนี้คือ

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูล ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของ เธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิลุไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

หมวดการกำหนดธาตุ

(ต้องมีฉานเป็นบาท ทำให้จิต คลายจากทางโลก หันมาทางธรรมมากขึ้น)

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปรกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ขยัน ฆ่าโค แล้ว แบ่งออกเป็นส่วน นั่งอยู่ที่ หนทางใหญ่สี่แพร่ง ฉันไค ภิกษุก็ฉันนั้น เหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่ง ตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปรกติ โดย ความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณา เห็นกายในกายอยู่ ฯ

หมวดกำหนดป่าช้าเก่า (นวลวิธิกา)

(ใช้ฉานเป็นบาทฐาน เจริญแล้วจะยกจิตจากปุถุชน ขึ้นสู่อริยะชน เจริญในสมาธิ)

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลือง ไหล น่าเกลียด เธอยอมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็น ธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่าง นี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณา เห็นกายในกายอยู่ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกกะกรมจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขกัดกินอยู่ บ้าง หมู่สุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง หมู่สัตว์ตัวเล็กๆ ต่างๆ กัดกินอยู่บ้าง เธอยอมน้อมเข้า มาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มี อย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วง ความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอก บ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความ

เกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง
ความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น
เธอเป็นผู้อันตณหา และทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อย่าง นี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
เป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
เป็นร่างกระดูกปราศจากเนื้อ แต่ยังเป็นเลือด ยังมีเส้นเอ็น ผูกมัดอยู่ ฯลฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็น ผูกมัดอยู่ ฯลฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
คือ เป็นกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว เรี่ยรายไปในทิศใหญ่ทิศน้อยคือ กระดูกมือ
ไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง
กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง กระดูกหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง กระดูก
ซี่ข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทางหนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไป
ทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง กระดูกคางไปทางหนึ่ง กระดูกฟันไปทางหนึ่ง
กระดูกโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง

เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คง
เป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอก
บ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความ
เกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง
ความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่
ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและ ทิวี่ไม่อาศัยอยู่
แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้ แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น
กายในกายอยู่ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกมีสีขาว เปรียบด้วยสี่สังข์ ฯลฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกกองเรียงราย อยู่แล้วเกินปีหนึ่งขึ้นไป ฯลฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูก เป็นจุดแล้ว เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้ แลละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มี อย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความ เป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในภายนอก บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นใน กายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความ เสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความ เกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจูไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น กายในกายอยู่ ฯ

เวทนานุปัตสสนา สติปัญญา

(ต้องมีฌานเป็นบาทฐาน เจริญแล้วสามารถแยกเวทนา ออกจากกาย)

คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไร เล่า ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้

เสวยสุขเวทนาอยู่	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา
หรือเสวยทุกขเวทนา	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา
หรือ เสวย อทุกขมสุขเวทนา	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา
หรือเสวยสุขเวทนามีอามิส	ก็รู้ชัดว่า เรา เสวยสุขเวทนามีอามิส
หรือ เสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุข เวทนาไม่มีอามิส
หรือเสวยทุกขเวทนามีอามิส	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนามีอามิส
หรือ เสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส	ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส
หรือเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส	ก็รู้ชัดว่าเราเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส
หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส	ก็รู้ชัดว่าเราเสวยอทุกขมสุข

เวทนาไม่มีอมิส

ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในเวทนาบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึก เท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่ และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯ

จิตตานุปัตสสนา สติปฏฐาน

(ต้องมีมานเป็นบาท เจริญแล้ว รู้จิตตัวเอง และรู้จิตผู้อื่น)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิต ปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิต ปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่าจิต ปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิต ฟุ้งซ่าน จิตเป็น มหรรคก็รู้ว่าจิตเป็นมหรรคหรือจิตไม่เป็นมหรรคก็รู้ว่าจิต ไม่เป็นมหรรค จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิต ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า

จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่ เป็นสมาธิ

จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุด พ้น

ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในจิตบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

คุณกรศึกษาทั้งหลาย อย่างนี้แล ศึกษานี้ชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ

ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน

หมวดนิวรรณ์

(ควรมีมานเป็นบาท เจริญแล้วสามารถตัดกิเลสโดยตรง)

คุณกรศึกษาทั้งหลาย ศึกษานี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างไร เล่า ศึกษานี้ในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือนิวรรณ์ ๕ ศึกษานี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือนิวรรณ์ ๕ อย่างไรเล่า

ศึกษานี้ในธรรมวินัยนี้ เมื่อ**กามฉันท** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อ กามฉันทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ของเรา อนึ่ง กามฉันทที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย กามฉันทที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยกามฉันทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่งเมื่อ **พยาบาท** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาท ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ถีนมิทระ** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทระไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทระที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทระที่เกิดขึ้นแล้ว จะ ละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยถีนมิทระที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่งเมื่อ **อุทธัจจกุกกุจจะ** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ณ ภายใน จิตของเราหรือเมื่ออุทธัจจกุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจ กุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดจะเกิด ขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยอุทธัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วย

ประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุทธัจจกุกกุจะทีละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไป ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่งเมื่อ วิจิจจนา มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิจจนามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อวิจิจจนาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิจจนาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง วิจิจจนาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิจจนาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิจจนาทีละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง อีกอย่าง หนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวินิจไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือนิ वर्ณ ๕ อยู่ ฯ

หมวดชั้นห้า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออุปาทานชั้น ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานชั้น ๕ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ ความดับแห่งเวทนา อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความดับแห่งสัญญา อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขารอย่างนี้ความดับแห่งสังขาร อย่างนี้วิญญูณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ อย่างนี้ความดับ แห่งวิญญูณ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหา

และทิวไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถึม่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานขันธ ๕ อยู่ ฯ

หมวดอายุตนะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออายุตนะ ภายในและภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายุตนะภายในและภายนอก ๖ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักนัยน์ตา รู้จักรูป และรู้จักนัยน์ตาและรูปทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสัญโญชน์

อนึ่ง สัญโญชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยสัญโญชน์ ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยสัญโญชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ภิกษุ ย่อม รู้จักหู รู้จักเสียง ... ภิกษุย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น ... ภิกษุย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส ... ภิกษุ ย่อมรู้จักกาย รู้จักสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ... ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จัก ธรรมารมณฺ์ และ รู้จักใจและธรรมารมณฺ์ทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสัญโญชน์

อนึ่ง สัญโญชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยสัญโญชน์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย สัญโญชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการ นั้นด้วย ดังพรรณนามา ฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรม ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเกิดขึ้นในธรรมบ้างพิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรม บ้าง อีกอย่างหนึ่งสติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่า อาศัยระลึกเท่านั้นเธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวไม่อาศัยอยู่แล้วและไม่ถึม่นอะไรๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายุตนะ ภายใน และภายนอก ๖ อยู่ ฯ

หมวดจิตโพชฌงค์ ๗

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือโพชฌงค์ ๗ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเราหนึ่ง สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **วิริยสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ปีติสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่งเมื่อ **ปัสสัทธสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **สมาธิสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขา สัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หนึ่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด ประการนั้นด้วย ดังพรรณนาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมในธรรมบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้นเธอเป็นผู้อันตณหาและทิวไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลายอย่างนี้แล ภิกษุ ชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อยู่

หมวดลัจจ ทุกขอริยลัจจ ๔

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออริยลัจจ ๔ อยู่ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออริยลัจจ ๔ อยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยลัจจเป็นอย่างไร แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็เป็นทุกข์ แม้มรณะก็เป็นทุกข์ แม้โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัสอุปายาส ก็เป็น ทุกข์ แม้ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์แม้ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์ปรารณาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานจันท์ ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ ชาติ เป็นอย่างไร ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งจันท์ ความได้อายตนะครบในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชาติ ฯ

ก็ชราเป็นอย่างไร ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หน้าง เป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชรา ฯ

ก็มรณะเป็นอย่างไร ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งจันท์ ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์ นั้นๆ อันนี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ก็โสกะเป็นอย่างไร ความแห้งใจ กิริยาที่แห้งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห้งใจ ความผาก ณ ภายใน ความแห้งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรณคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้วอันนี้ เรียกว่าโสกะ ฯ

ก็ปริเทวะเป็นอย่างไร ความคร่ำครวญ ความร่ำไรร่ำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรร่ำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรร่ำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรณคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ก็ทุกข์เป็นอย่างไร ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความ เสวย อารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่าทุกข์ ฯ

ก็โทมนัสเป็นไฉน ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวย อารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่มนโสัมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็อุปายาสเป็นอย่างไร ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกธรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าอุปายาส ฯ

ก็ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นอย่างไร ความประสพ ความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่เกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก

ก็เป็นทุกข์ ฯ ก็ความพลัดพรากจากสิ่งทีรัก ก็เป็นทุกข์ เป็นอย่างไร ความไม่ประสพ ความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งทีเกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษมจากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความพลัดพรากจากสิ่งทีรักก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นอย่างไร ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความเกิดเป็นธรรมดา ขอความเกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความแก่เป็นธรรมดา ขอความแก่อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้ สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความเจ็บเป็นธรรมดา ขอความเจ็บอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็น ทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความตายเป็นธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็ เป็นทุกข์ ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดา ขอโสภ

ปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส ออย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ ๆ

ก็โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ เป็นโชน อุปาทานชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เรียกว่า โดยย่ออุปาทานชั้นทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ๆ คุณกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ ๆ

ทุกขสมุทัย อริยสัจ คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นอย่างไร ตัณหานี้ ใด อันมีความเกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพติดเพลิน เพติดเพลิน ยิ่งนัก ในอารมณฺ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ๆ

คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหานี้ นั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา นั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ๆ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ณ ที่นี้ ๆ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ ธรรมารมณฺ์ เป็นที่รักที่เจริญใจใน โลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ๆ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดขึ้นในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ๆ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโน สัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจใน โลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ๆ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจใน โลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ๆ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โสภณูปพะสัญญา ธรรมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจใน โลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะ ตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ๆ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โสภณูปพะสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจใน โลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อม เกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้

รูปตัณหา สัทตตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ชัมมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะ ตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ชัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ ชัมมวิจารณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ คุณกรกิริยาทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสังข์ ฯ

ทุกขนิโรธอริยสังข์ คุณกรกิริยาทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธอริยสังข์เป็นอย่างไร ความสำรอก และความดับโดยไม่เหลือ ความสละ ความส่งคืน ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัย ในตัณหานั้น

ก็ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคล จะละย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ รูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสีย ได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัทตสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ชัมมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสีย ได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัจเจตนา สัททสัจเจตนา คันธสัจเจตนา รสสัจเจตนา โผฏฐัพพสัจเจตนา
ฉัมมสัจเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้
เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ฉัมมตัณหา เป็นที่
รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับใน
ที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ฉัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจ
ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ ฉัมมวิจารณ์ เป็นที่รักที่
เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ
คุณภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสังข์ ฯ

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์เป็นอย่างไร นี้คือมรรคมิ
องค์ ๘ อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

๑. สัมมาทิฏฐิเป็นอย่างไร ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิ
โรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ฯ

๒. สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความ
ไม่พยายาบ ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ฯ

๓. สัมมาวาจา เป็นอย่างไร การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดต่อเสียด
งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพื่อเจื้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา ฯ

๔. สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือ เอา
สิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิคมในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ ฯ

๕. สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย
สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

๖. สัมมาวายามะ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดฉันทะพยายาม ปรารภความ
เพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิด บังเกิดขึ้น เพื่อละ
อกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความ

ตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยม แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่าสัมมาวายามะ ฯ

๑. สัมมาสติ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณา เห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ อันนี้เรียกว่าสัมมาสติ ฯ

๒. สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่

เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป

เธอบรรลุตติยฌาน ที่พระอริยทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข

เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ฯ คุณภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ฯ

ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ เสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถึ้อมั่นอะไรๆ ในโลก คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น ธรรมในธรรมอยู่ ฯ

จบสังจบบรรพ จบขัฒมานุปีตสนา

กล่าวถึง อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน คุณภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑...

๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัญญา ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือพระอรหัตผลใน ปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑... ๑ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัญญา ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๗ เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญสติปัญญาทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ถึงเดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ถึงเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัญญา ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ วัน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใด อย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น พระอนาคามี ๑ ฯ

คุณกริกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก (คือทำคนเดียว เดินคนเดียว ให้คนอื่นทำแทน เดินแทนไม่ได้) เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัญญา ๔ ประการ ฉะนี้แล

คำที่เรากล่าว ดังพรรณนามาฉะนี้ เราอาศัยเอากายนมรรคกล่าวแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิคุหุเหล่านั้น ยินดี ชื่นชมภายิต ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฉะนี้แล ฯ

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงจบ พระคัมภีร์มหาสติปัญญาสูตรแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงมีความชำนาญในการเรียน และสอนพระคัมภีร์มหาสติปัญญา มากยิ่งนัก

พระอริยเถรอาจารย์สอนเรื่องตัดขั้น

(พรรษาที่ ๑๕ สถิตวัดท่าหอย ยุคธนบุรี)

ณ วัดท่าหอย พรรษาที่ ๑๔ พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเจริญสมณะธรรม ทุกคืน ก็จะมีพระอริย เถรอาจารย์มา กล่าวสอน พร่ำสอน พระกรรมฐานพระองค์ท่านทุกคืน คืนนี้ก็เช่นกัน มีพระเถรอาจารย์พระองค์หนึ่งล่วงมาแล้ว เข้ามาหาพระอาจารย์สุก ด้วยกายทิพย์อันละเอียดประณีต

พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้นมาถึงแล้วก็กล่าวกับพระองค์ท่านว่า ข้าฯชื่อ คำมา ข้าฯจะมาสอนเรื่องการตัดขั้นนี้ จะได้เอาไว้ใช้กับตัวเอง และเอาไว้ใช้สอนผู้อื่น เวลาเกิดทุกข์เวทนาในเวลาใกล้ตาย ท่านสอนว่าการตัดขั้นนี้ ต้องมีสมาธิจิตกล้าแข็ง สามารถลืมทุกสิ่งทุกอย่างได้ ไม่เอาสังขารร่างกายแล้ว ให้ตัดจากขั้นหยาบก่อน โดยพิจารณาวิปัสสนา คือ ๑.ตัดอาโปธาตุก่อน ๒.ตัดเตโชธาตุ ๓.ตัดปฐวีธาตุ ๔.ตัดวิญญาณธาตุ ดับความยึดมั่นในร่างกาย สูดหายใจตัด วาโยธาตุ เวลामรณะกรรม ทุกเวทนา จะไม่มี ไม่ปรากฏ แต่ต้องมีสมาธิจิตกล้าแข็ง จึงจะทำได้

พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวสอนต่อไปอีกว่า ระหว่างทุกข์เวทนาเกิดขึ้นมากนั้น ให้ตั้งสติให้กล้าแข็ง องค์แห่งธรรมสามัคคี คือ โภชณงค์ ๗ จะเกิดขึ้น คือ สติสัม โภชณงค์ ๑ รัम्मวิจยสัม โภชณงค์ ๑ วิริยสัม โภชณงค์ ๑ ปิติสัม โภชณงค์ ๑ ปัสสัทธิสัม โภชณงค์ ๑ สมานิสัม โภชณงค์ ๑ อุเบกขาสัม โภชณงค์ ๑

เมื่อมีสติรู้ต่อทุกข์เวทนา ทั้งภายใน ภายนอก เรียกว่า สติสัม โภชณงค์เกิด มีสติแล้วระลึกถึง การตัดซึ่งขั้นห้า เรียกว่า รัम्मวิจยสัม โภชณงค์เกิด เริ่มทำความเพียรในการตัดขั้นนี้ เรียกว่า วิริยสัม โภชณงค์เกิด เมื่อตัดขั้นนี้ได้ครบองค์แล้ว ดับความยึดมั่นในร่างกายได้ ปิติสัม โภชณงค์ก็เกิด ความสงบทั้งภายในภายนอกก็ตามมา ปัสสัทธิสัม โภชณงค์ จึงเกิด ความไม่มีทุกข์เวทนา ก็หายไป จิตก็ตั้งมั่น จึงเกิดสมานิสัม โภชณงค์ วางเฉยในอกุศลธรรมทั้งปวง จึงเกิดอุเบกขาสัม โภชณงค์

เมื่อท่าน เจริญ โภชณงค์แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ยิ่งจริงแท้ ด้วยตนเอง ในปัจจุบันอยู่ ธรรมเหล่านี้มีอยู่ ๗ อย่างตามที่กล่าวมาแล้ว พระอริยเถรอาจารย์ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า เจริญอย่างไรจึงจะหลุดพ้น คือ

๑. ย่อมเจริญสติสัม โภชณงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๒. ย่อมเจริญรัम्मวิจยสัม โภชณงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๓. ย่อมเจริญวิริยสัม โภชณงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๔. ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๕. ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๖. ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย

๗. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันนุ่มไป เพื่อความปลดปล่อย ท่านเจริญโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นเหตุให้เข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ ฯ

คืนต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ หรือหลวงปู่คำมา ท่านก็กล่าวสอนอีกว่า ข้าฯจะสอนวิชา ผ่อนคลายจิต ท่านสอนว่า ขณะที่จิตกำลังมีความสับสนวุ่นวาย ขอให้ตั้งสติแล้วหายใจให้ลึกๆ พุ่งสมาธิจิตไปที่ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือพระพุทธรูป ให้เพ่งดูนิ่งๆ นานๆ สักครู่หนึ่ง แล้วภาวนาสวดพระพุทธรคุณ คืออิติปิโส ฯลลล ๑จบ หรือหลายจบก็ได้ ความวุ่นวายใจ และสับสนใจ ก็จะคลายลง แล้วหายไปเอง

คืนต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ หรือหลวงปู่คำมา ท่านก็สอนต่อไปอีกว่า วิชาสยบทุกข์เวทนา ท่านบอกว่าเมื่อมีทุกข์เวทนาเกิดขึ้นแก่เรา ขอให้เรที่ตั้งสติแล้ว ยอมรับทุกข์เวทนานั้นก่อน คือให้มีสติกำหนดรู้ทุกข์นั้นเอง ให้รู้ว่าทุกข์เกิดจากอะไร แล้วนึกถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เรามีกรรมเป็นของ ของตนเอง เรามีกรรมเป็นมรดก เรามีกรรมเป็นกำเนิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย แล้วมีสติกำหนดรู้ ความวางเฉยในทุกข์เวทนานั้นด้วย

ถ้าทำดังนี้ได้ ทุกข์เวทนาที่มีอยู่ใน ใจ และกาย ก็จะบรรเทา เบาบางลง และหายไปที่สุดในที่สุด หรือให้มีสติรู้เวทนา เช่นทุกข์เวทนาเกิด ก็รู้ว่าทุกข์เวทนาเกิด ทุกข์เวทนาไม่มี ก็รู้ว่าทุกข์เวทนาไม่มี ดังนี้ ก็จะสามารแยกจิต กับทุกข์เวทนาออกไปได้ ไม่รู้สึกทุกข์ ถ้ารู้ไม่เท่าทันทุกข์เวทนา เราก็ไม่สามารถสยบทุกข์เวทนาได้ ท่านบอกว่า นี่เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปราศสอนพระสาวก และสืบต่อมาจนถึงข้าฯ และถึงท่านนี้แหละ

พระอาจารย์สุกพระองค์ท่าน ทรงออกจากสมาธิแล้ว ทรงทบทวนการตัดขั้นที่
ทบทวนโพชฌงค์ ๗ ทบทวนวิชาสยบทุกข์เวทนา เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทุก
วันในพรรษานี้ พระองค์ท่านก็สามารถตัดทุกข์เวทนาได้ และชำนาญใน พระคัมภีร์
โพชฌงค์ ๗ อีกด้วย

คืนต่อมาในพรรษานั้น พระอริยเถรอาจารย์ องค์ที่สอนพระอาจารย์สุก เรื่องการ
ตัดขั้นที่ อันประกอบด้วย โพชฌงค์ ๗ ประการ ได้มาบอกท่านในสมาธิอีกว่า ข้าจะ
สอนวิชาโพชฌงค์ ๗ เป็นวิชาโลกุตร สยบมาร ท่านกล่าวอีกว่า มาร คือ กิเลสมาร
สังขารมาร อภิสังขารมาร เทวปุตมาร และมัจจุมาร ท่านบอก นอกจากจะสยบมารทั้ง
ห้าแล้ว ยังใช้รักษาโรคกาย โรคจิต ให้แก่ตัวเอง และผู้อื่นได้อีกด้วย ต่อมาท่านจึงบอก
วิธีทำ ฌานโลกุตร สยบมาร ดังนี้

๑. ท่านให้ตั้งสติสัมโพชฌงค์ ที่กลางสะดือ องค์ธรรมนาถิ จุคชุนุมธาตุ

๒. ให้ตั้งธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ที่จุดเหนือสะดือ หนึ่งนิ้ว จุคธาตุคิน

๓. ตั้งวิริยสัมโพชฌงค์ ที่จุดหทัย จุดองค์ธรรม พระพุทโธ

๔. ตั้งปีติสัมโพชฌงค์ ที่จุดคอกกลาง องค์ธรรม ของพระปีติ

๕. ตั้งปีสัทธสัมโพชฌงค์ ที่โคตรภูมิท้ายทอย องค์ธรรมนิโรธ ชาติุลม

๖. ตั้งสมาธิสัมโพชฌงค์ ที่กลางกระหม่อม องค์ธรรมของพระพุทธเจ้า

๗. ตั้งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่หว่างคิ้ว องค์ธรรมของพระสังฆราชา

เมื่อจิตมีกำลัง ปราณีดีแล้ว ตรงอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ให้เปลี่ยนคำภาวนาเป็น
โลกุตระรัง ฌานัง อันเป็นไปเพื่อจิตหลุดพ้น

ในกาลต่อมาพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็ทรงนำวิชาโลกุตร สยบมาร มาสั่ง
สอนศิษย์ มากมายในกรุงรัตนโกสินทร์ มีชื่อเสียงโด่งดังมากมายหลายองค์

ทรงทบทวนวิชา ต่างๆ

พบพระเถรอาจารย์แลกเปลี่ยนวิชา

(พรรษาที่ ๑๖-๑๗ สถิตวัดท่าหอย ยุคกรุงธนบุรี)

ณ วัดท่าหอย พรรษาที่ ๑๖-๑๗ นี้ พระองค์ท่านทรงทบทวนการวิชาต่างๆ ที่ทรง
ศึกษามากับพระอริยเถรอาจารย์เช่น การบังคับธาตุขั้นที่ แยกธาตุขั้นที่ คุมจิต คุมธาตุ วิชา
ทำอิทธิฤทธิ์ วิชาเจริญธาตุ สลายธาตุ วิชาสลายจิต สลายกาย วิชาตัดขั้นที่

ต่อมาพระองค์ท่าน ก็ทรงติดต่อกับ พระอริยเถรอาจารย์ ที่อยู่ตามป่า ตามเขา ตามป่าดงดิบ ถ้ำลึก ป่าเมืองลับแล โดยทางสมาธิจิต

ในพระอริยเถรอาจารย์ เหล่านี้ พระอาจารย์สุก จะศึกษา และแลกเปลี่ยน วิชาการกันทางสมาธิจิตบ้าง ไปศึกษาแลกเปลี่ยนวิชา กับพระอริยเถรอาจารย์ในป่าบ้าง แลกเปลี่ยนทบทวน วิชาอิทธิวิธีญาณบ้าง ทบทวนวิชาที่เรียนมาบ้าง ทรงสอนวิชาการให้กับพระอาจารย์ตามป่าเขาบ้าง

พรรษาที่ ๑๖ - ๑๗ นี้พระองค์ท่าน ทรงเข้าแดนป่า เข้าป่าดงดิบ ถ้ำลึก ปีละหลายเที่ยว ไปด้วยอิทธิวิธีญาณ จนกระทั่งพระองค์ท่าน ทรงจำไม่ได้ว่า ปีหนึ่งไปกี่ครั้ง ก็เห็นพระองค์ท่าน ได้ทรงพบพระอริยเถรอาจารย์ พระเถรอาจารย์ ทั้งที่พรรษาแก่กว่าท่านก็มี พรรษาอ่อนกว่าท่านก็มี พระเถรอาจารย์เหล่านี้ล้วนแต่ ชอบความสันโดศ ชอบความสงบ สัจฉิวิเวก ชอบอยู่ตามป่าเขา ลำเนาไพร ไม่เคยเข้ามาในเขตเมืองเลย พระอริยเถรอาจารย์ และพระเถรอาจารย์ที่ ทรงพบปะแลกเปลี่ยนวิชาความรู้กัน มีมากมาย

ทรงทบทวน วิชาธาตุกรรมฐาน กับพระอริยเถรอาจารย์ในป่า เรื่อง ทำพระปิติทั้งห้า พระยุดลทั้งหก พระสุขทั้ง ๒ ประการ ให้เป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ รวมกันเป็นธาตุสำเร็จ สามารถใช้ในทางอิทธิฤทธิ์ต่างๆได้ ตามแต่จะอธิษฐาน

ทรงทบทวน วิชาดวงแก้วโลกุตระ มีบทนำว่า อติปิโส ภาวะวา ฯลฯ ภควาติ เป็นต้น มีแก้ว ๖ ดวง คือ ดวงแก้ว มณีลดคำ ๑ ดวงแก้วไพฑูรณ ๑ ดวงแก้วมณีโชติ ๑ ดวงแก้วบุญนาถ ๑ ดวงแก้วธัมมราช ๑ ดวงแก้วมโนหรจินดา ๑ ทรงทบทวนการประสมธาตุ ดวงแก้ว ประสมธาตุดวงแก้วแล้ว จะปรากฏความสำเร็จ เป็นอย่างตรี อย่างโท อย่างเอก

ถ้าสว่างเหมือนกลางวัน เป็นอย่างเอก สว่างเหมือนเดือนหงาย เป็นอย่างโท สว่างเหมือนจุดตะเกียงเป็นอย่างตรี ถ้าจะทำการสิ่งใดๆ ให้ตั้งสัจจะอธิษฐานก่อน ท่านว่าเป็นสารพัดทุกสิ่งทุกอย่าง เรียกว่าดวงแก้วโลกุตระ หรือดวงแก้วโลกุตระ

ทรงทบทวนธาตุ ธาตุเทวดา ธาตุพรหม ธาตุพระพุทธรเจ้า ทบทวนเรียกธาตุ ผูกธาตุ ตัวตั้งธาตุคือ นะมะพะทะ นะ ธาตุน้ำ มะ ธาตุดิน พะ ธาตุไฟ ทะ ธาตุลม การผูกธาตุ คือผูกธาตุมหาภูตรูปในตัวเรา คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ วิธีใช้ธาตุ ใช้ตัวตั้ง คือ จะ ภาะ ภาะ สะ

จะ มาจากคำว่า จะ-ชะ พุชชะนะสังสัคคัง จงละเว้นการคบคนชั่วเสีย

กะ มาจากคำว่า กะ-ชะ สาธุสะมาคะตั้ง จงคบหาสมาคมด้วย
บัณฑิต (ภ - ชะ บัณฑิตเสวะนัง)

กะ มาจากคำว่า กะ-ระ ปุญญะมะ โหรัถตั้งจงทำบุญทั้งกลางวัน กลางคืน

สะ มาจากคำว่า สะ-ระ นิจะมะนิจะตะตั้งจงระลึกถึงความไม่เที่ยง

แห่งสังขารไว้เป็นนิจโบราณ ท่านเรียกว่า ชาติกรรมิ นอกจากจะเป็นธาตุ
แล้ว ยังเป็นพระธรรมคำสอน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย เป็นคำสอนให้ไป
พระนิพพาน เช่น

คำว่า จะ คือจงเว้นการคบคนชั่ว คือทำใจให้หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน คำว่า จะ
จึงเปรียบเสมือนเป็นธาตุดิน

คำว่า กะ คือหมั่นคบหาด้วยบัณฑิต คือทำใจให้เหมือนน้ำซึ่งสะอาดบริสุทธิ์
เหมือนบัณฑิต ซึ่งแนะนำแต่ในสิ่งที่ดี คำว่า กะ จึงเปรียบเสมือนเป็นธาตุน้ำ

คำว่า กะ คือให้ทำบุญทั้งกลางวัน กลางคืน มีความเร่าร้อนในการทำความดี ธาตุ
ไฟเป็นธาตุกระฉับกระเฉง คำว่า กะ จึงเปรียบเสมือนเป็นธาตุไฟ

คำว่า สะ คือให้ระลึกถึงความไม่เที่ยงแห่งสังขารไว้เป็นนิจ คือแปรปรวนไป
เหมือนธาตุลมไม่คงที่เป็นนิจกาลสังขารทั้งหลาย เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
คำว่า สะ จึงเปรียบเสมือนธาตุ ลม เพราะแปรปรวนไป

วิชาธาตุกรรมฐาน อิทธิฤทธิ์ต่างๆ จึงมีพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแฝงอยู่
เสมอ เป็นการสั่งสอนให้พระสาวกไม่ไปติดในอิทธิฤทธิ์ ให้ไปพระนิพพานดีกว่า ดังนี้

ญาติโยมขอพรให้พระองค์ท่าน

พักการออกสัญจรจาริกธุดงค์

พระองค์ท่านกลับมาถึง วัดท่าข่อยก็เกือบใกล้ที่จะเข้าพรรษาแล้ว ปีต่อมาพวก
ญาติโยมบ้านท่าข่อยก็มาขอร้องอ้อนวอนพระองค์ท่านว่า ขอให้บ้านเมืองสงบดีกว่านี้
ก่อน พระอาจารย์ค่อยออกสัญจรจาริกธุดงค์ออกไปใหม่ ชาวบ้านท่าข่อยเป็นห่วง
พระองค์ท่าน อยากให้พระองค์ท่านอยู่เป็นหลัก เป็นขวัญ เป็นกำลังใจ พระองค์ท่านก็
ทรงตกลง เพราะสงสารญาติโยม และยังเป็นห่วงญาติพี่น้องของพระองค์ท่านด้วย

กาลต่อมาไม่นาน พระอาจารย์ของพระอาจารย์สุกคือ ท่านพระครูรักจิตญาณ(สี) วัดโรงช้าง และท่านพระธรรมภาวนาเถร (อิน) สำนักวัดราชวาสน ก็มาถึงแก่มรณะภาพลงด้วยโรคชรา ในเวลาใกล้ๆกันนั้นเองทั้งสองพระองค์

เมื่อทำการปลงศพ ท่านพระครูรักจิตญาณ (สี) องค์พระอุปัชฌาย์ ที่วัดโรงช้างแล้ว พระอาจารย์สุก ได้ของที่ระลึก จากพระอาจารย์สี อย่างหนึ่งคือ ผ้าสังฆาฏิ ต่อมาทำการปลงศพ พระธรรมภาวนาเถร (อิน) ที่วัดราชวาสนแล้ว บรรดาศิษย์ ก็ได้ของที่ระลึก ของพระอาจารย์ไปคนละอย่าง พระอาจารย์สุก ได้ผ้ากราบพระ ของพระอาจารย์ ๑ ผืน ท่านได้เก็บไว้บูชาที่วัดท่าข่อย เพื่อระลึกถึง คุณของพระอาจารย์ทั้งสอง

ด้วยอายุของกรุงศรีอยุธยา จะถึงกาลขาด ล่มสลาย จึงเกิดอาเพศ เห็นประหลาด เป็นนิมิตอัศจรรย์ พระพุทธรูปประธานองค์ใหญ่ หรือหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง ที่สร้างมาแต่สมัยอโยธยา เป็นราชธานี มีน้ำพระเนตรไหลลงมาจดพระนาภี

วัดพระศรีสรรเพชญ์ ในพระบรมมหาราชวังนั้น พระพุทธรูปบรมไตรโลกนาถ หุ้มทองคำ สูงสี่ศอก ปางห้ามญาติ พระอุระแตกสลาย และพระพุทธรูปพระบรมไตรภพนาถ ปางขัดสมาธิเพชร ทองคำทั้งองค์สูงหนึ่งศอกแก่นี้ว ดวงพระเนตรตกอยู่ที่พระเพลา (ตัก) เป็นอัศจรรย์ พระปรารักษ์เจดีย์ ในวัดราชบูรณะนั้น กาบินตกลงมาเสียบตายอยู่บนปลายยอดโดยอาเพศ

พระบรมรูป ทองสัมฤทธิ์ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ประดิษฐานตั้งบูชาไว้ในโรงพระแสงข้างใน เห็นเป็นประหนึ่งว่า ทรงกระเทิบพระบาท ดังสนั่นหวั่นไหวเปรี๊ยะๆ ไปทั่วทั้งจตุรทิศ อากาศก็วิปริตแปรปรวนเป็นไปต่างๆ บอกลางเป็นเหตุจะเสียดกรุงศรีอยุธยา

----- พระอาจารย์สุก ทรงเป็นขวัญกำลังใจ

ให้ชาวบ้านท่าข่อย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๘ พม่ายกกองทัพเข้ามาตั้งค่ายเรียงรายอยู่แถวเมืองสิงห์บุรี เมืองอินทร์บุรี เมืองพรหมบุรี เวลานั้นผู้คนหัวเมือง และชนาพระนคร ต่างตื่นตกใจกันมาก เพราะเคยได้ยินเพลงยาวพยากรณ์ กรุงศรีอยุธยา มีใจความตอนหนึ่งว่า จะเป็นเมืองแพศยาอาทัน นับวันจะเสื่อมสูญเอย เป็นต้นฯลฯ

ประมาณเดือนเจ็ด ถึงเดือนแปด กองทัพกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนานๆจะยกออกไปต่อต้านข้าศึกสักครั้งหนึ่ง เวลานั้นผู้คนภายนอกกำแพงพระนคร เริ่มทยอยกันหลบหนีศึกพม่าเข้ามาในกำแพงพระนครบ้าง หนีลงไปทางใต้ของกรุงศรีอยุธยา มาทางป่าเขตแขวงเมืองธนบุรีบ้าง

ส่วนผู้คนส่วนใหญ่ ในละแวกบ้านช่อย(ท่าช่อ) บางกลุ่มบางเหล่า ก่อนจะแยกย้ายหนีเข้าป่าไป ต่างก็ทยอยกันเข้ามา กราบนมัสการ ขอพร ลาพระอาจารย์สุก

เดือนแปด ถึงเดือนเก้า น้ำเหนือเริ่มไหลบ่าลงมาท่วมที่ราบลุ่ม แถวเมืองสิงห์บุรี เมืองอินทร์บุรี เมืองพรหมบุรี กองทัพพม่าเริ่มถอยทัพขึ้นไปตั้งบนที่ดอน น้ำเหนือก็ค่อยๆบ่าเข้ามาท่วมถึงชานพระนครกรุงศรีอยุธยา เวลานั้นผู้คนนอกกำแพงเมืองเห็นเป็นโอกาส เมื่อกองทัพพม่าเริ่มถอยห่างออกไปตั้งค่ายในที่ดอน ต่างก็เริ่มทยอยหลบหนีภัยสงครามออกไปทีละเล็กทีละน้อยจนหมด กล่าวว่ามีคนที่หนีรอดไปได้ขึ้นไปด้วยวิชาอาคมคือ เขียนอักขระพระเจ้าสิบหกพระองค์ ลงในใบระงับ แล้วใส่ในปากอมไป จึงแคล้วคลาดหนีทัพพม่าพ้นไปได้

น้ำท่วมเต็มที่ประมาณเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง เวลานั้นผู้คนนอกกำแพงเมือง และผู้คนในละแวกบ้านท่าช่อ ได้เล็ดลอดหนีออกไป จนผู้คนเบาบางลงมากแล้ว จวบเวลาอย่างเข้าประมาณปลายปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๘

ขณะนั้น พระอาจารย์สุก ยังคงอยู่เป็นหลัก เป็นขวัญเป็นกำลังใจ ให้กับชาวบ้านท่าช่อจนเป็นพระองค์สุดท้าย ผู้คนบริเวณ วัดท่าช่อ(ท่าช่อ) วัดโรงช้าง วัดพุทไธศวรรย์ เหลือเล็กน้อยเบาบางลง คนที่เหลือส่วนมากจะเป็นพวก คนวัด ข้าวัด ถวายชีวิตให้กับวัด รับใช้พระศาสนา ต่อมาพวกญาติพี่น้องของพระองค์ท่าน ก็ได้มากราบนมัสการ ขอพร ลาพระอาจารย์สุก เป็นชุดสุดท้าย ที่บ้านเรือน ไร่นา ทรัพย์สินสมบัติที่ปวง ที่สืบทอดกันมาแต่ครั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย ไว้เบื้องหลัง ด้วยความอาลัยอาวรณ์ แล้วต่างก็ทยอยแยกย้ายกัน เล็ดลอดหลบหนีไป ตามยถากรรม เวลานั้น ตำบลบ้านช่อเงียบสงบ สงัด ว่างแวง นานๆจะได้ยินเสียงโห่ร้อง เสียงปืนไฟ ปืนใหญ่ ดังมาแต่ไกลๆ ชวนให้สยดสยอง น่าสะพึงกลัวยิ่งนัก

ทรงตั้งพระทัยถวายชีวิต อยู่วัดท่าข่อย (ท่าหอย)

เมื่อพระอาจารย์สุก ทรงบรรลุนั้นตราปรินิพพานี อนาคตามี อย่างหยาบ พระองค์ท่านทรงมีพระทัยเข้มแข็ง ทรงถวายชีวิตไว้แก่พระพุทธศาสนา จึงทรงตั้งพระทัยว่า ถ้าไม่มีเหตุจำเป็น จะไม่ขอหนีออกจากวัดท่าข่อย (ท่าหอย) ไปไหน เนื่องจากท่านมีปัญญาหา สามารถรักษาตัวเองให้ปลอดภัยได้

ภายในคืนนั้นเองพระองค์ท่าน ทรงบำเพ็ญสมณธรรมอย่างเคย ทรงเห็นพระอริยเถรจารย์ผู้หนึ่งมาบอกว่า ให้ไปพบท่าน ณ ป่าดงดิบ ป่าคำ เมืองสุรินทร์ ใกล้เคียงเมือง เนื่องจากท่านมีเหตุที่จะบอก ขอให้ไปพบท่าน ด้วยวิชาที่ท่านมี หลังจากคืนนั้นแล้ว พระอาจารย์สุก ทรงเปลี่ยนพระทัย เนื่องจากมีเหตุอันควรที่จะต้องออกไปจากวัดท่าข่อย ก่อนกรุงแตก เพื่อไปพบพระอริยเถรจารย์ ณ ป่าคำ เมืองสุรินทร์ อีกทั้งท่านไม่ต้องการอยู่ที่วัดท่าข่อย(ท่าหอย) ต่อไป เพราะจะเกิดเวร เกิดกรรม ที่เป็นอกุศล แก่พม่าข้าศึก

พระอาจารย์สุก ออกจากวัดท่าข่อย

ต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๐ เดือนอ้าย เดือนยี่ น้ำลดลง แผ่นดินยังไม่แห้ง พม่า ยังเข้ามาไม่ถึงخانพระนครกรุงศรีอยุธยา

พระอาจารย์อ่อน วัดท่าข่อย และเพื่อนสหธรรมิกอื่นๆอีกสององค์ ของพระอาจารย์สุก ได้เข้ามานมัสการกราบลา พระอาจารย์สุก แล้วออกจากวัดท่าข่อย ล่องมาทางใต้โดยทางเรือในเวลาคืนนั้น มาหลบภัยพม่าอยู่ที่ ตำบลนครเขื่อนขันธ์สมุทรปราการ ต่อมากาลภายหลัง ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระอาจารย์อ่อนได้เป็นที่พระครูวินยานุบูรณาจารย์ เป็นเจ้าอาวาสวัดโปรดเกษเขมฐาราม องค์กร เมืองนครเขื่อนขันธ์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ต่อมาพระอาจารย์เที่ยง เพื่อนสหธรรมิกรุ่นพี่ ก็มากล่าวลา พระอาจารย์สุก ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส ออกจากกรุงศรีอยุธยา ล่องลงมาทางเหนือ ซึ่งทางเหนือนั้น มีพม่าข้าศึกมากมาย แต่พระอาจารย์เที่ยง ท่านไปด้วยวิชาอิทธิวิญญาณ เพื่อไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าแห่งหนึ่งทางเหนือ ร่วมกับสหธรรมิก ที่ได้นัดหมายกันไว้แล้ว

ต่อมาพระอินทवासิก ของ พระอาจารย์สุก ก็มานมัสการกราบลาพระอาจารย์สุก ล่องลงมาทางทิศตะวันออก หลบออกมาจากกรุงศรีอยุธยา ไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า

แห่งหนึ่งข้างทิศตะวันออก ร่วมกับสหายนครที่ได้นัดหมายกันไว้แล้ว ทางสมาธิ พระภิกษุเหล่านี้ล้วนมี อภิญญาจิต จึงสามารถหลับไปถึงที่หมายได้อย่างปลอดภัย

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านยังคงอยู่ที่วัดท่าซ่อย เป็นพระองค์สุดท้าย กล่าวว่า พระองค์ท่านยังทรงอาศัยในบ้านเกิดเมืองนอนอยู่

ถึงแม้ว่าพระองค์ท่านจะเข้าสู่อันตรายนิพพานี อนาคตามี อย่างหายไปแล้วก็ตาม เนื่องจากอนุสัยอันละเอียดยังมีอยู่ แต่เนื่องจากพระองค์ท่านได้เข้าสู่กระแสอันตรายนิพพานี อนาคตามี อย่างหายไปแล้ว ความอาลัยอาวอนจึงปรากฏในจิตเพียงนิดหน่อย แล้วต่อมาด้วยอำนาจแห่งกระแสธรรม จึงตั้งพระสติได้ ทรงเห็นหลักของพระไตรลักษณ์ได้ มากขึ้นไปอีก จึงทรงปลงธรรมสังเวช พิจารณาความจริง ถึงกฎแห่งพระไตรลักษณ์ อัน พระพุทธเจ้า ตรัสสอนไว้

ต่อมาพระองค์ท่านเห็นเป็นโอกาสดี จึงถือโอกาสนั้น เก็บเครื่องบริวารสำคัญของพระอาจารย์ ๓ อย่างคือ.....

๑. บาตรดินเผา รมดำ ของท่านขรัวตาทอง ที่ได้รับสืบทอดมาแต่ พระวันรัต

๒. ขันน้ำ ล้างหน้า ทำด้วยไม้สัมป่อย ของพระธรรมภาวนาเถร (อิน) เป็นของเก่าแก่ สืบทอดมาจาก พระพนรัต (รอด) วัดป่าแก้ว

๓. ไม้เท้าเบิกไพร ของบูรพาจารย์ ที่พระอาจารย์สุกได้มาต่อจากนั้น พระองค์ท่าน ก็ถือโอกาสนี้ เล็ดลอดออกมาจากวัดท่าซ่อย โดยทางน้ำ พระองค์ท่าน รอนแรมมาหลายวัน ก็ใกล้ถึงแขวงเมืองชนบุรีอันเป็นที่ดอนเต็มไปด้วย สวนผลไม้มากมาย ฝนแผ่นดินเริ่มแห้งแล้ว พระองค์ท่านทรงขึ้นบก ทิ้งเรือไว้เบื้องหลัง ทรงเดินทางมาเรื่อยๆ โดยไม่ใช้วิชาอิทธิวิเศษญาณ เพราะท่านทราบด้วยจิตว่า จะพบพระอริยเถรจารย์ กลางทาง พระองค์ท่านออกจากกรุงศรีอยุธยา ก่อน กรุงแตก ประมาณสามเดือนเศษ

ทรงเก็บซ่อนของสำคัญของพระบูรพาจารย์

ไว้วัดร้างกลางป่า แขวงเมืองชนบุรี

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเดินทางรอนแรมมาถึงวัดสิงห์ ซึ่งเป็นวัดร้างกลางป่า แขวงเมืองชนบุรี พระองค์ทรงปักกลดพักแรม ณ วัดร้างกลางป่า แขวงเมืองชนบุรี ๑ คืน เพลาคืนนั้น พระองค์เข้าสมาธิเจริญพระกรรมฐาน ได้พบพระอริยเถรจารย์ พระองค์เดิม ที่อยู่ ณ ป่าคำ เมืองสุรินทร์ มาบอกวาทให้ไปพบ เนื่องจากจะหมดเวลาของท่านแล้ว เพราะโอกาสจะล่วงเลย

หลังจากพระอริยเถรอาจารย์ ปาดำ เมืองสุรินทร์ หายจากสมาธิกลับไปแล้ว พระอาจารย์สุก ก็ทรงพบพระอริยเถรอาจารย์อีกพระองค์หนึ่ง มาปรากฏ แล้วบอกว่า ให้ไปพบพระอริยเถรอาจารย์ ที่ปาดำเมืองสุรินทร์ก่อน แล้วให้มาพบข้าฯ, ข้าฯจะคอยอยู่ระหว่างทาง ไปป่าแขวงเมืองธนบุรี

พระอริยเถรอาจารย์ ที่มาปรากฏ ครั้งหลัง ยังกล่าวว่า ข้าฯมีตำราจะมอบให้ และได้เรียนวิชาต่างๆกับข้าฯในวัดร้างที่จะถึงข้างหน้านี้ พระอาจารย์สุก เห็นกายทิพย์ของพระอริยเถรอาจารย์ องค์หลังนี้ ในสมาธิจิต ท่านก็ทราบได้ด้วยจิตว่า พระอริยเถรอาจารย์ องค์มาปรากฏครั้งนี้ ยังดำรงสังขารอยู่

เวลาเช้าก่อน ออกบิณฑบาต พระอาจารย์สุก ได้เอาไม้เท้าของสำคัญ ของพระบูรพาจารย์ เก็บซ่อนไว้ในวัดสิงห์ วัดร้างกลางป่า แขวงเมืองธนบุรี ทรงเหลือไว้เพียงอันเดียว คือ ของพระบูรพาจารย์ องค์ต้นพระกรรมฐาน ถัดคิดพระองค์ ออกจากป่ามา

พบพระอริยเถรอาจารย์

ณ ปาดำ เมืองสุรินทร์

วันรุ่งขึ้น พระอาจารย์สุก ถนอมอาหารบิณฑบาตเข้าแล้ว เตรียมจะออกเดินทางไปพบ พระอริยเถรอาจารย์ ณ ปาดำ เมืองสุรินทร์ แต่การไปครั้งนี้เป็นการคว้น พระองค์ท่านจึงไปด้วยอิทธิวิญาณ ไปถึง ณ ปาดำ เมืองสุรินทร์ พบพระอริยเถรอาจารย์ ซึ่งต่อมาพระองค์ทรงทราบพระนาม ของพระอริยเถรอาจารย์ว่า ชื่อหลวงปู่หล้า พบท่านแล้ว พระองค์ท่านก็บอกวิธีการ เดินข้ามลำธาร ด้วย การเข้าสู่ขุขัตถุญา ลหุขุขุญา

พระอริยเถรอาจารย์ บอกว่าการใช้วิชา เดินข้ามแม่น้ำ กับข้ามลำธาร ข้ามบึง ไม่เหมือนกัน ข้ามแม่น้ำ ไม่มีวัชพืชรองรับ ข้ามแม่น้ำ ต้องทำปฐวีธาตุ ให้เป็นอาโปธาตุ จึงไปได้

แต่วิชา เดินข้ามหนอง บึง และลำธาร ต่างกับการเดินข้ามแม่น้ำ เพราะตามบึงตามลำธาร เต็มไปด้วยวัชพืช เช่นใบบัว และพืชที่เกิดในน้ำต่างๆพันธุมากมาย ท่านต้องเดินไปบนใบบัว บนวัชพืช ต้องเข้าสู่ขุขัตถุญา ลหุขุขุญา อธิฐาน ทำใบบัว วัชพืชต่างๆ และน้ำในบึง ให้เป็นปฐวีธาตุ จึงจะไปได้

พระองค์ท่าน ฟังแล้ว ก็ทรงทำได้ในไม่ช้า เนื่องจากพระองค์ท่านมีพื้นฐานสูงพอมากแล้ว ต่อมาพระอริยเถรอาจารย์ ปาดำ เมืองสุรินทร์ ได้บอกให้พระอาจารย์สุก ไปนำเอาของสำคัญของบูรพาจารย์อันหนึ่ง ในถ้ำข้างหน้าโน้น

พระอาจารย์จารย์สุก ทรงอยู่ศึกษาการบำเพ็ญ วิปัสสนา กับพระอริยเถรอาจารย์ ประมาณ ๕-๑๐ วัน พระองค์ท่าน ก็ทรงเดินทางกลับ เพื่อพบพระอริยเถรอาจารย์ อีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งคอยพระองค์ท่าน อยู่กลางทาง ในป่า แขวงเมืองชนบุรี

พบพระภิกษุเถรวุฒาจารย์ กลางมรรคา

พระอาจารย์สุก ทรงกลับมาจากป่าคำ เมืองสุรินทร์ ด้วยอิทธิวิธญาณ ถึงวัดร้าง กลางป่า แขวงเมืองชนบุรี ทรงเอาไม้เท้าที่ได้จาก พระอริยเถรอาจารย์ ณ ป่าคำ เมืองสุรินทร์ ซ้อนไว้รวมกับไม้เท้าที่ซ่อนไว้เดิม และทรงพักอยู่ ที่วัดร้างหนึ่งราตรี ในเวลา กลางคืน ทรงบำเพ็ญสมณธรรมตามปรกติ พระอริยเถรอาจารย์ รูปนั้นมาปรากฏ บอกว่า ข้าฯ ปักกลดอยู่ระหว่างทาง คอยอยู่ ท่านเดินเพียง ๑ วันก็ถึง ห้ามใช้อิทธิวิธญาณ

พระอาจารย์สุก นั้นอาหารเช้าแล้ว พระองค์ท่านจึงเดินทางมา ๑ วันเต็มๆ โดยไม่ใช้อิทธิวิธญาณ ระหว่างทางพบผู้คน พบภิกษุมากมาย ที่หนีภัยพม่าลงมาจากกรุงศรีอยุธยา เกิดการเจ็บป่วยขึ้น ท่านก็รักษาให้ผู้คน มาตลอดทาง ท่านจึงทราบว่ เหตุที่พระอริยเถรอาจารย์ สั่งไว้ไม่ให้ใช้อิทธิวิธญาณ ก็เพราะเหตุนี้เอง

ต่อมาจึงย่างเข้าเขตป่า แขวงเมืองชนบุรี ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นป่า เป็นสวนอยู่โดยมาก พระองค์ท่านทรงเดินทางมาในเวลากลางวัน ของวันนั้น ทรงได้พบพระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่า มาปักกลดพักผ่อนอิริยาบถ อิงเอกเขนกอยู่ พระองค์ท่านทอดพระเนตรเห็นแล้วจึงค่อยๆ เดินย่าง อย่างสำรวมเข้าไปกราบนมัสการ พระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่า พระองค์นั้น พระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่าพระองค์นั้น ก็ได้กล่าวทักทายพระองค์ท่านขึ้นก่อนว่า มาถึงแล้วเหลือ กล่าวว่ พระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่าพระองค์นี้ ท่านตั้งใจมาคอย พระอาจารย์สุกอยู่ ณ ที่แห่งนี้มานานแล้ว เพราะต้องการมอบหมายอะไรบางอย่างให้ กล่าวว่ พระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่ารูปนี้ ท่านได้บรรลุคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา และทรงอภิญาด้วย

ต่อมาทั้งสองท่าน ได้ร่วมสนทนาวิสาสะกันแล้ว ก็ได้ร่วมเดินทางรอนแรมไพร มาด้วยกัน ระหว่างเดินทางรอนแรมมาด้วยกันนั้น พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ได้ช่วยพระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่ารูปนี้ ถือของสัมภาระบางอย่างของท่านมาด้วย เพราะสงสารท่าน เนื่องจากเห็นว่าท่านชราภาพลงมากแล้ว หลังจากทรงสนทนากันมาระหว่างทาง พระองค์ท่านทรงทราบว่า พระภิกษุเถรวุฒาจารย์ผู้เฒ่ารูปนี้ อดีตท่านสถิตวัด เกาะหงส์

กรุงศรีอยุธยา ท่านได้นำเอาตำราสมุดข่อยไทยดำ มาด้วยสองเล่ม พร้อมพระคัมภีร์ใบลานเทศจีนลำดับธรรม หรือเทศจีนพระกรรมฐาน ๑ ผูก ใสในถุงย่ามของท่านมาด้วย

ท่านขรัวตา วัดเกาะหงส์ มีนามเดิมว่า จ้าว หรือ เจ้า คนทั้งหลายเรียกนามท่านว่า ท่านขรัวตาจ้าว ท่านเป็นพระภิกษุเถรอุปัชฌาย์ที่มักน้อย สันโดษ คงแก่เรียน ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สืบต่อมาจาก พระพนรัตน์ (แปร) พระสังฆราชาฝ่ายซ้าย สำนักพระกรรมฐานใหญ่ วัดป่าแก้ว ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ ท่านได้รับสืบทอดตำราพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของเก่าเป็นสมุดข่อยไทยดำ ๑ เล่ม เป็นตำราเดินจิตรักษาโรคต่างๆของเก่าสมุดข่อยไทยดำ ๑ เล่ม คัมภีร์เทศจีนธรรม หรือเทศจีนพระกรรมฐาน ฉบับใบลาน ผูกเล็กสั้น สำหรับติดตัว เป็นของเก่าแก่ ๑ ผูก พระคัมภีร์เหล่านี้ ท่านขรัวตาจ้าวได้รับสืบทอดมา จากท่าน พระครูปลัดเขียน ถานานุกรมของ พระพนรัตน์(แปร) พระสังฆราชาฝ่ายซ้าย สำนักวัดป่าแก้ว ซึ่งตำราเหล่านี้ ได้ทำการคัดลอกสืบทอดๆกันมา เป็นหลายชุดหลายสมัย มาแต่โบราณกาล แต่ครั้งกรุงสุโขทัยนั้น

ท่านขรัวตาจ้าว เดินทางออกมาจาก วัดเกาะหงส์ แขวงกรุงศรีอยุธยา ก่อนกรุงแตก ประมาณสามเดือนต้องการพบพระอาจารย์สุก กลางทาง เพื่อมอบตำราทั้ง ๒ เล่ม กับอีก ๑ ผูก

ถึงวัดพลับร่าง

ทั้งสองท่านเดินทางรอนแรมไพร มาถึงวัดแห่งหนึ่ง ในแขวงเมืองธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ ซึ่งบัดนี้เป็นวัดร้าง ร้างใหม่ๆ ไม่นาน เพราะพระภิกษุของวัดนี้ส่วนใหญ่ ล่องลงไปทางใต้กันหมดแล้ว มีเสนาสนะสงฆ์หลังเล็กๆ อยู่ประมาณ ๖-๗ หลัง มีศาลาบำเพ็ญกุศล หลังหนึ่งยังค้ำอยู่ พร้อมสระน้ำตรง น้ำฉ่ำอีกแห่งหนึ่งด้วย และวัดนี้ยังเต็มไปด้วยพันธุ์พฤกษชาติ ต้นไม้น้อย-ใหญ่เต็มวัด บางต้นใหญ่สูงใหญ่เป็นพญาไม้ มีหลากหลายต่างพันธุ์กัน โดยเฉพาะต้นพลับที่ปานี้มีมาก

ที่นี่จึง มีความเงียบสงัด สงบร่มเย็น เป็นที่สะดวกสบายเป็น ลับป่ายะ เหมาะสำหรับเป็นที่บำเพ็ญเพียรภาวนาพระกรรมฐานเพิ่มเติมกับ ท่านพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ กลางคืนเย็นสบายกลางวันไม่ร้อน ยังพอมีผู้คนอาศัยอยู่บ้างเพราะเป็นที่เส้นลับพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ บอกกับพระองค์ท่านว่า ที่นี่เรียกว่า วัดพลับ วัดนี้ยังมีผลไม้ให้ทั้งนก กา และคนได้อาศัยกินกัน อีกมากมายไปถึง ตลอดฤดูกาล ต่อมาท่านทั้ง

สองก็ได้ทราบข่าวว่า กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ทั้งสองท่านจึงได้ ฟานักอยู่ ณ. วัด
พลับร่างแห่งนี้

ท่านขรัวตาจ้าว วัดเกาะหงส์ ท่านทราบว่าพระอาจารย์สุก ทรงปฏิบัติพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ บรรลุอันตราปรีนิพายี อนาคตมมี อย่างหยาบ มาแล้ว

พระอาจารย์จ้าว ยังเห็นว่าพระอาจารย์สุก ยังขาดทางปฏิบัติอยู่อีกนิดหน่อย ก็
สำเร็จมรรคผลขั้นอันตราปรีนิพายี อนาคตมมี อย่างกลางได้ พระอาจารย์จ้าวจึงกล่าวกับ
พระอาจารย์สุกว่า ท่านยังขาดทางปฏิบัติ อีกนิดหน่อย ก็จะบรรลุอันตราปรีนิพายี
อนาคตมมี อย่างกลางแล้ว

ครั้งนั้นพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ท่านจึงได้บอกวิธี สูดยอดของพระ
วิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา ให้กับพระอาจารย์สุก เนื่องจากท่านเล็งเห็นด้วยญาณว่า
พระอาจารย์สุก ทรงมีจิตมาในทางเมตตา พระอาจารย์วัดเกาะหงส์ จึงบอกวิธีเจริญ
ออกบวชานพรหมวิหาร หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เมตตาเจโตวิมุติ ให้แก่อาจารย์สุก

พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ท่านได้ทบทวนลำดับแห่ง การเจริญอัปมัณญา ๔
ให้กับพระอาจารย์สุก ก่อนเพื่อให้ท่านเข้าใจมากขึ้นไปอีก โดยท่านบอกว่า

อัปมัณญา หมายถึง ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ คือเมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา ที่แผ่ทั่วไปในมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย อย่างกว้างขวาง เสมอกัน ไม่จำกัด
ขอบเขต ตามที่ท่านเคยปฏิบัติมาแล้ว

ขั้นแรก อาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ สอนแผ่เมตตา แผ่กรุณา แผ่อุเบกขา แผ่มุทิตา
ไปทั้ง ๑๐ ทิศ โดยไม่มีประมาณ แผ่ไปถึงมนุษย์ และสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน

พระอาจารย์ วัดเกาะหงส์ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็
เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่า
ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ ถึง
ความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

ข้อที่สอง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง
อยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างเบื้องขวาง แผ่
ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวงด้วยใจอัน

ประกอบด้วยกรุณาอันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่

ข้อที่สาม ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยมุทิตา แผล้ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผล้ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวงด้วยใจอันประกอบด้วยมุทิตาอันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่

ข้อที่สี่ ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผล้ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผล้ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจอันประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวรไม่มีควมเบียดเบียนอยู่

ข้อที่ห้า พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ เนาะการปฏิบัติในขั้นต่อไป ของเมตตา เรียกว่า เมตตากุศลฉฉาน หมายถึงฉฉาน ที่เป็นบุญ ที่เป็นความดี เป็นสิ่งที่ดี หรือกรรมดี ให้บำเพ็ญ เมตตาฉฉาน บรรลุถึง เมตตาฉฉาน อันประกอบด้วยเมตตา เมตตาฉฉานนี้ นับเป็นบุญ เป็นกุศล จึงเรียกว่าเมตตากุศลฉฉาน ท่านให้เจริญดังนี้

เมตตากุศลฉฉาน เจริญอย่างไร ทำอย่างไร พระอาจารย์จ้าว บอกว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิภษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉฉานที่สหระต หรือประกอบด้วยเมตตา อันประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมมัยไค การรักใคร่ ภิภษุที่รักใคร่ ความรักใคร่ ในเมตตาเจโตวิมุตติ มีในสมมัยไค นี้เรียกว่าเมตตาธรรม ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตคือประกอบ ด้วยเมตตา

ข้อที่หก ภิภษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ บรรลุทุติยฉฉานที่สหระตด้วยเมตตา อันเป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตก วิจารณ์ เป็นธรรมเอกผุดขึ้นแก่ใจไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ อยู่ในสมมัยไค การรักใคร่ ภิภษุที่รักใคร่ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติในสมมัยนั้น อันไค นี้เรียกว่าเมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

ข้อที่เจ็ด ภิกษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ เพราะคลายปีติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่สหระคด้วยเมตตา ซึ่งเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่าเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ในสมัยใด การรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้นอันใด นี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

พระอาจารย์วัดเกาะหงส์ กล่าวอธิบายอีกว่า กุศลจิตแปลว่า จิตที่เป็นกุศล เป็นจิตที่ข่มกิเลส เป็นจิตที่เป็นบุญ เป็นจิตที่ดียิ่ง ให้คุณประโยชน์

กุศลจิต ระดับปฐมฌาน เกิดพร้อมกับองค์ห้าคือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา เรียกว่า ปฐมฌานกุศลจิต อันประกอบด้วยเมตตา จิตที่เป็นกุศลธรรม ในเมตตาฌานนี้คือ การรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่ ในเมตตากุศลฌานนั้น พระอาจารย์เจ้า วัดเกาะหงส์ กล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า ในเมตตานี้มีแค่ ๓ องค์ฌาน คือปฐมเมตตาฌาน ทุติยเมตตาฌาน ตติยเมตตาฌาน เพราะเมตตาฌานไม่มีอารมณ์ ที่เป็นอุเบกขา เพราะอุเบกขา เป็นการวางเฉย กิริยาที่วางเฉยในสัตว์

ข้อที่แปด พระอาจารย์ วัดเกาะหงส์ ถึงเมตตาวิปากฌาน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก เมตตากุศลฌาน ท่านกล่าวว่า เมตตาวิปากฌาน คือผลแห่งกรรมที่ทำไว้ในเมตตากุศลฌาน คือ

พระภิกษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากกามสัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหระคด้วยเมตตา ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ ปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวกอยู่ ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ จีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิสัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริ พละ โอตตปป์พละ อโลภ อโทสะอโมหะ อนภิชฌา อหยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปป์ปะ) กายปัสสัททิจิตตปัสสัททิกายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุตตตา จิตตมุตตตา กายกัมมัฏญุตตา จิตตกัมมัฏญุตตา กายปาคุญญุตตาจิตตปาคุญญุตตา กายชุกตตา จิตตชุกตตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิคคาหะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวธรรมความเป็นไปเหล่านี้ ชื่อว่า กุศล

ภิกษุสังคจากาม สังคจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหรรคด้วยเมตตาอันเป็นวิบาก(เป็นผล) เพราะ รูปร่างกุศลกรรม อันได้ทำไว้แล้ว ในเมตตากรุณา ได้สั่งสมไว้แล้วนั้นแล ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมัยใด การรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใดนี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

ภิกษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ บรรลุทุติยฌานที่สหรรคด้วยเมตตาอันเป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบ เป็นธรรมเอกมุขขึ้นแก่ใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กุศล

ภิกษุบรรลุทุติยฌานที่สหรรคด้วยเมตตา อันเป็นวิบากคือเป็นผล เพราะรูปร่างกุศลกรรม(กุศลฌาน) อันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้วนั้นแล เป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบเป็นธรรมเอกมุขขึ้นแก่ใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ อยู่ในสมัยใด การรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใด นี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

ภิกษุในศาสนานี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ เพราะคลายปีติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่สหรรคด้วยเมตตา ซึ่งเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ที่ได้บรรลุว่าเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขามีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า กุศล

เพราะคลายปีติได้อีกด้วย ภิกษุจึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่สหรรคด้วยเมตตา อันเป็นวิบากเพราะรูปร่างกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้วนั้นแล ซึ่งเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ที่ได้บรรลุว่า เป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ในสมัยใด การรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใด นี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือเรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

กุศลจิต ระดับเมตตารูปฌาน ทำหน้าที่ ข่มนิรวรณธรรมทั้งห้า คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ทำจิตให้สงบเป็นอัปนาสมาธิ ส่วนวิปากเมตตาฌาน เป็นจิตที่ทำหน้าที่

ไปสู่ปฏิสนธิ ในรูปพรหม ในสุทธาวาสพรหม วิปาก หรือผล ในเมตตาวิปากฉาน คือ ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ จีวัตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิสัทธาพละ วิริยพละ สดีพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปป์พละ อโลภ อโทสะอโมหะ อนภิชฌา อหยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปป์ปะ) กายปีสสัทธา จิตตปีสสัทธากายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตาจิตตปาคุณญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สดี สัมปชัญญะ สมณะ วิปีสสนา ปีกคาหะ อวิกเขปะ และในเมตตาวิปากฉาน นั้นมีเพียง ๓ ฉาน ไม่มีฉานที่ ๔

ต่อมาพระอาจารย์ วัดเกาะหงส์ **ข้อที่เก้า** วิธีพิจารณา เมตตากริยามาน ว่า ฉานนี้ไม่เป็นกุศล ไม่เป็นอกุศล ไม่มีผลของกุศล ไม่มีผลของอกุศล แต่เป็นอยู่ความสุข ในปัจจุบัน เป็นเพียงแต่สักว่าคิดเท่านั้น ไม่ได้ทำหน้าที่กำจัดกิเลส กริยามเมตตาสัมมชาน เกิดพร้อมองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา เป็นกริยาจิตที่เกิดขึ้นแก่ พระอรหันต์ โดยเฉพาะ

ครั้งที่พระพุทธเจ้ากล่าวว่า ภิกษุในศาสนานี้ เจริญรูปาวจรฉานอันเป็นกริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหารในปัจจุบัน สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุปฐิมฉานที่สหระคด้วยเมตตา ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ ในสมัยใด การรักใคร่ กริยาที่รักใคร่ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใด นี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุต คือประกอบด้วยเมตตา

ภิกษุในศาสนานี้ เจริญรูปาวจรฉานอันเป็นกริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร บรรลุตุติยฉานที่สหระคด้วยเมตตา อันเป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบเป็นธรรมเอกผุดขึ้นแก่ใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ ในสมัยใด การรักใคร่ กริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่ เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใด นี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

ภิกษุในศาสนานี้ เจริญรูปาวจรฉาน อันเป็นกริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร เพราะคลายปีติได้อีกด้วยจึงเป็นผู้มีจิตเป็น

อุเบกขามีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่สพรคด้วยเมตตาซึ่งเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า เป็นผู้มึจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ในสมัยใดการรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่เมตตาเจโตวิมุตติ ในสมัยนั้น อันใดนี้เรียกว่า เมตตา ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยเมตตา

ข้อที่สิบ พระอาจารย์วัดเกาะหงส์ กล่าวถึงเจริญ โลกุตตรฌาน ในห้องเมตตา อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าไปสู่นิพพาน เพื่อประหาณทวิภูติ ความเห็นต่างๆ

เพื่อบรรลุปฐมฌาน โสคาปัตติผล เพื่อบรรลุทุติยฌาน คือสภิกาคามิผล เพื่อบรรลุตติยฌาน คือ อานาคามิผล เพื่อบรรลุจตุตถฌาน คืออรหัตผล บรรลุ)ฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เป็นทุกขาปฏิบัติทาทัณฑาภิญญา อยู่ในสมัยใด มรรคมืองค์ ๘ ย่อมเกิดพร้อม

ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดง ถึงเมตตาโลกุตตรฌานไว้ว่า บุคคลในโลกนี้ บำเพ็ญสมณะกรรมฐาน จิตตั้งมั่นสงบ สัจจากกาม สัจจากอกุศลธรรม ได้บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่

รูป เวทนาสัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในปฐมฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยพิจารณาเป็นวิปัสสนากรรมฐาน โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้น เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา เหล่าสุททาวาส พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ความอุบัตินี้แลไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ บรรลุทุติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใด มีอยู่ในจตุตถฌานนั้น บุคคลนั้นย่อมพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น พิจารณาเป็นวิปัสสนา โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝีเป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียนเป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไปเป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตนบุคคลนั้นเมื่อตายไป

ยอมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ความอุบัตินี้แล
ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน

วันต่อมาพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ กล่าวสอนว่า วิธีเจริญเมตตาข้อที่สิบเอ็ด
ขอให้ท่านบำเพ็ญ เมตตาเจโตวิมุต เมื่อความบรรลุนานาคามีผล และให้บรรลุ
ยิ่งขึ้นไป คืออรหัตผล

พระอาจารย์ วัดเกาะหงส์ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ทั้งเบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวางแผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วย
เมตตาอันไพบูรณ์ ถึงความเป็นใหญ่ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่

ภิกษุนั้นยอมพิจารณาเห็นคั้งนี้ว่า แม้เมตตาเจโตวิมุตินี้แล ปลูกปรุ้งแล้ว ปลูกตบแต่ง
แล้ว และยอมรู้ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุ้งแต่งแล้ว ปลูกตบแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่
เที่ยง มีความไปดับเป็นธรรมดา เธอตั้งอยู่แล้วในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมถึง
ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย บรรลุอรหัตผลได้

แต่ถ้าหากว่าเธอไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักบรรลุอนาคามี
เป็นอุปาทกพรหม เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ด้วย
ความพอใจเพลิดเพลินในธรรมนั้นๆ จักปรินิพพานในภพสุทธาวาสนั้นมอันไม่กลับจาก
โลกนั้นเป็นธรรมดา

พระพุทธเจ้า ตรัสว่า แม้ข้อนี้แลก็เป็นธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยัง
ไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่
บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมมีโศคาปนผล สกิทาคามีผล เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอ
เยี่ยมที่ยังไม่บรรลุ โดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียรมีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วโดยชอบอย่างนี้

ต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ขึ้นออกบวชบรรพชาตาม
ตามขั้นตอนในเมตตาเจโตวิมุตติต่างๆตามที่พระอาจารย์ วัดเกาะหงส์แนะนำไม่นานนัก
พระอาจารย์สุก ก็ได้บรรลุคุณวิเศษ อันตราปรินิพพาน อนาคามี อย่างกลาง ใน
พระพุทธศาสนา โดยมีพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ เป็นผู้อนุเคราะห์ทางปฏิบัติ และ

นับว่าเป็นพระอาจารย์พระกรรมฐานองค์หนึ่ง ของพระอาจารย์สุก ที่ทำให้พระองค์ท่าน ทรงบรรลุคุณวิเศษ อันตราปรีนิพพาน อนาคามี อย่างกลาง ในพระพุทฺธศาสนา

พระองค์ท่านได้ปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมาเต็มรูปแบบ จนสำเร็จสมประสงค์ อีกชั้นหนึ่ง ตามที่พระองค์ท่านได้ปรารถนาไว้ในกาลก่อน กับท่านพระอาจารย์ กรรมฐานองค์นี้

กล่าวว่า วันที่พระอาจารย์สุก ทรงบรรลุมรรคผล อันตราปรีนิพพาน อนาคามี อย่างกลาง ในพระพุทฺธศาสนาในวันนั้น ทั้งๆที่มีได้เป็นนាំมรสุม ฤดูฝน แต่กินนั้นลม ฟ้าฝน พัดคนอง เบรี่ยงๆ ทำท่าฝนจะตกใหญ่ ลมพัดต้นไม้เหมือนจะหักโค่นลงมา แต่ พอรุ่งเช้าทุกอย่างยังดูเป็นปกติ เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

กล่าวว่า พระอาจารย์สุก กับพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ มาพักอยู่วัดพลับครั้ง นั้น เป็นปลายเดือนเมษายน ซึ่งวันสงกรานต์นั้น กรุงเทพ ปลายเดือนเมษายน พระ อาจารย์สุก กับพระอาจารย์มาถึงวัดพลับ ยังเป็นหน้าแล้งอยู่ ไม่ใช่ฤดูฝน

เวลาต่อมาพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ก็ได้เล่าให้พระอาจารย์สุกฟังว่า พระ กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่ท่านศึกษามาแต่เดิมนี่ และจากที่ท่านต่อให้อีกนั้น เป็น พระกรรมฐานที่สืบทอดวงศ์มาแต่โบราณกาล ครั้งพระโสณเถรเจ้า พระอุตตระเถรเจ้า นำ พระพุทฺธศาสนา มาเผยแผร์ในดินแดนสุวรรณภูมิ จนล่วงเลยมาถึงยุคกรุงสุโขทัย สืบต่อ มาถึงยุคกรุงศรีอยุธยา และจะสืบต่อไปในยุคที่จะเกิดขึ้นใหม่นี้ ท่านจะเป็นผู้สืบทอด และทำให้เจริญต่อไป

ตำนานเก่าเล่าว่า พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับนี้ ได้สืบทอดมาจากอินเดีย เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งพระโสณเถร พระอุตตระเถร เข้า มาเผยแผร์พระพุทฺธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ ผ่านยุค ผ่านสมัยเรื่อยมาจนถึง ยุคกรุง สุโขทัย มาถึงยุคกรุงศรีอยุธยา สืบวงศ์เรื่อยๆมาโดยไม่ขาดสาย

ต่อมาท่านอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ก็ได้สอนอุปเท่ห์ ฌานโลกุตระ ๑๕ หรือ ฌานโลกุตตระ และการเดินจิต รักษาตัวให้กับพระอาจารย์สุก เพิ่มเติมให้อีก

กลับวัดบ้านเกิด

พระอริยะสงฆ์สองท่าน อยู่ วัดพลับร้าง ได้ประมาณสองอาทิตย์ ก็ทราบข่าวว่า พระยาตากสิน กู้กรุงศรีอยุธยา คืนจากพม่าได้แล้ว พระองค์ท่านจึงคิดที่จะกลับบ้านเกิด ที่วัดท่าหอย เวลานั้นอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ท่านก็ทราบเรื่องนี้ด้วย ท่านจึงได้แนะนำ

วิชาการต่างๆให้กับพระอาจารย์สุก อีกหลายอย่างหลายประการ แล้วจึง มอบตำราสมุดข่อยไทยดำ สองเล่ม พร้อมคัมภีร์โบราณสำหรับใช้เทศน์ลำดับธรรมอีก หนึ่งผูก อันเป็นของสืบทอดมาแต่โบราณกาล คัมภีร์เทศน์ธรรมนี้สำหรับเทศเพื่อ ทำความเข้าใจปูพื้นฐาน สำหรับผู้ที่เข้ามาศึกษาพระกรรมฐานใหม่ๆ เป็นการให้ความรู้เบื้องต้นในพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับผู้เข้ามาศึกษาครั้งแรก พร้อมกับกล่าวว่.....

ขอให้ท่านรักษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ นี้เอาไว้ให้ดีๆ เมื่อพระอาจารย์สุก ทรงรับมอบพระคัมภีร์มาจากท่านพระอาจารย์แล้ว พระอาจารย์สุก ทรงนำเอาพระคัมภีร์มา ทูลไว้เหนือหัว กล่าวคำนมัสการ พระรัตนไตร แล้วทรงเก็บเข้าถุงย่ามของพระองค์ท่าน

พระอาจารย์จ้าว ได้กล่าวต่อไปอีกว่า ต่อไปเป็นเวลาข้างหน้าท่านจะได้มาอยู่ที่นี้ และทำที่นี้ให้เจริญ จากนั้นศิษย์ กับพระอาจารย์ ก็ลาจากกัน พระอาจารย์สุก เดินตามไปส่งพระอาจารย์วัดเกาะหงส์ จนกระทั่งพระอาจารย์จ้าว เดินหายลับไปจากสายตาไป

ถึงบ้านเกิด

พระองค์ท่าน ทรงออกเดินทางกลับ โดยไม่ใช้อิทธิวิธญาณ เพราะต้องการช่วยเหลือผู้คน ที่จะพบกลางทาง ด้วยเมตตาจิต ของพระองค์ท่าน

ท่านเดินทางผ่านมาถึง วัดสิงห์ วัดร้างกลางป่า แขวงเมืองธนบุรี ทรงแวะพักค้างแรมหนึ่งคืน เวลาเช้าเสร็จจกตักขิแล้ว ทรงไปเอาไม้เท้าเบ็กไพร ของสำคัญของบูรพาจารย์ ที่ทรงซื้อมาไว้ประมาณ ๖-๗ อัน นำเอาไม้เท้าเบ็กไพรเดินทาง กลับไปวัดท่าหอยด้วย

พระองค์ท่าน ทรงเดินทางกลับวัดท่าหอยนั้น ระหว่างทางทรงพบพานผู้คน ทรงเห็นผู้คนทั้งหลาย ชมซานออกมาจากป่า มีความหิวโหย และเกิดเจ็บป่วยขึ้น พระองค์ท่าน ก็เข้าช่วยเหลือรักษาเยียวยาให้ เนื่องจากพระองค์ท่านมีวิชาความรู้ เรื่องยาสมุนไพร จากการที่พระองค์ท่าน ทรงได้เคยศึกษามากับ พระอาจารย์ทั้งสอง ของพระองค์ท่าน ที่วัดโรงช้าง และวัดราชาวาส

บางครั้งพระองค์ท่าน ทรงช่วยรักษาโรค ด้วยสมาธิจิตบ้าง พระองค์ท่านทรงทำอย่างนี้มาตลอดทางที่ผ่านมา จนย่างเข้าเขตกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกำแพงนั้นทรุดพังทลายลงมาเป็นช่วงๆ เพราะถูกพม่า เผ่ารากลำแพงเมือง ท่านเห็นสภาพนั้นแล้ว ก็ทรง

ปลงธรรมสังเวช เพราะเวลานั้นพระองค์ท่านได้คุณวิเศษถึงอานาคามี อันตราปรีณิพพานี อย่างกลางแล้ว

พระองค์ท่าน ทอดพระเนตร ประสาทราชวัง วัดวาอาราม ภายในกำแพงเมือง โดยเฉพาะสำนัก วัดราชาวาส ที่พระองค์ท่าน ทรงเคยมาศึกษาเล่าเรียน บัดนี้พึ่งย่อยยับเหลือ แต่ซาก เนื่องจากเป็นวัดใหญ่มีสมบัติล้ำค่า ที่พุทธศาสนิกชน อุทิศทรัพย์สินถวายไว้เป็นพุทธบูชามากมาย พระองค์ท่าน ทรงข้ามคูเมือง เลยเข้ามาทางด้านเหนือ ของกรุงศรีอยุธยา ทอดพระเนตรเห็น วัดโรงช้าง ถูกเผาพังย่อยยับเพราะสร้างมานาน จึงมีของมีค่ามากมาย ที่ผู้คนถวายทรัพย์สินไว้เป็นพุทธบูชาไว้มาก

ส่วนวัดพุทไธสวรรคานั้น พระอุโบสถ พระเจดีย์ เสนาสนะ ยังดีอยู่ส่วนใหญ่ ระหว่างทางจะไปวัดท่าข่อย(ท่าหอย)ทรงพบผู้คน อดอยากป่วยไข้ พระองค์ท่าน ก็ทรงช่วยรักษาให้อีกเช่นเคย

ถึงวัดท่าข่อย (ท่าหอย)

จนกระทั่งมาถึงวัดท่าข่อย (ท่าหอย) วัดบ้านเกิดของพระองค์ท่าน ซึ่งเป็นวัดเล็กๆ ไม่มีของมีค่า วัดท่าข่อยจึงอยู่ในสภาพดี ไม่ถูกข้าศึกเผาทำลาย

ขณะพระองค์ท่าน ถึงวัดท่าข่อยนั้น พระองค์ท่านทรงพบ กับเพื่อนสหธรรมิกกรุ่นพี่ ซึ่งบรรพชาอุปสมบท วัดโรงช้างด้วยกัน ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา ในสำนักเดียวกัน เพื่อนสหธรรมิกพระองค์นี้มีนามว่า พระอาจารย์เที่ยง ซึ่งท่านมีพรรษามากกว่าพระอาจารย์สุก ประมาณ ๓ พรรษา ท่านเป็นพระสงฆ์สมณะที่ชอบสัญจรจาริก ชุกงค์ หาคความสงบวิเวก ไปตาม สถานที่ต่างๆ ไม่ชอบมีภาระผูกพัน

ครั้งอยุธยา และครั้งธนบุรีนี้ พระอาจารย์เที่ยงยกย่อง ให้พระอาจารย์สุก เป็นพระอธิการวัดท่าข่อย เพราะพระอาจารย์สุก ทรงมีความรู้ทั้งทางปฏิบัติ และทางปริยัติ เพียบพร้อมสมบูรณ์ และพระอาจารย์เที่ยงยังเห็นอีกว่า พระอาจารย์สุก จะเป็นผู้สืบทอด พระศาสนาต่อไปในอนาคตด้วย

พระอาจารย์เที่ยง ท่านสำเร็จ อานาคามี ได้มรรค ๓ ผล ๓ อภิญญาหก ทราบ เหตุการณ์ทุกอย่างว่า พระอาจารย์สุก จะเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป อันนี้เป็น วาสนาบารมี ของพระอาจารย์สุก และอีกทั้งพระอาจารย์สุก ทรงเคยเป็นพระอธิการ วัดท่าข่อยมาแต่เดิม

พระอาจารย์เที่ยง กับพระอาจารย์สุก ได้พานักพักจำพรรษาอยู่ ณ วัดเดิมของ พระองค์ท่าน ซึ่งบัดนี้ร้างผู้คน เงียบสงบกว่าแต่ก่อนมาก ผู้คนเก่าๆ ญาติพี่น้อง พระองค์ ท่านก็มีได้พบพานเลยสักคนเดียว

กล่าวว่า กาลต่อมาภายหลัง เมื่อพระอาจารย์สุก ได้รับอาราธนานิมนต์มาอยู่ วัด ปลับกรุงเทพฯแล้ว พระอาจารย์เที่ยง ได้ออกสัญจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ ไม่ กลับมาวัดท่าข่อยอีกเลย สุดท้ายแห่งชนชีพของท่าน ทิ้งสังขารไว้ในถ้ำ ในป่าลึกแห่ง หนึ่ง ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ทรงปั้นบาตรดินเผาขึ้นใช้เอง

พระอาจารย์สุก มาอยู่วัดท่าข่อยครั้งนี้ ท่านเก็บบาตรดินเผาโบราณเดิม ของพระ อาจารย์ทอง ไว้ในที่อันสมควรแล้ว พระองค์ท่าน ก็ทรงปั้นบาตรดิน-เผาขึ้นใช้เอง และ ท่านก็ทรงใช้บาตรดินนี้ มาตลอด ขณะที่ท่านสถิตอยู่วัดท่าข่อย (ท่าหอย)

ไม่ทรงฉันหมาก ฉันทานอาหารมือเดียว

ครั้งกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ ชาวบ้าน พระสงฆ์ สมณะชีพรามณ์ นิยมกินหมาก ฉันทาน ครั้นกรุงแตกบ้านเมืองทลายย่อยยับลง เรียกว่า ข้าวยากหมากแพง เวลานั้น หมากพลูหายาก ผู้คนทั้งหลาย เลิกกินหมากกันส่วนมาก แต่พระอาจารย์สุก พระองค์ ท่าน ไม่ทรงฉันหมาก นับตั้งแต่พระองค์ท่าน ได้บรรลุมรรคผล แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยานั้น แล้ว เรื่องฉัน ภัตตาหาร ก็ไม่ยุ่งยาก พระองค์ท่าน ทรงฉันคนเดียวมาตลอด ตั้งแต่อยู่วัด ท่าข่อย ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่

คราวออกสัญจรจาริกธุดงค์ครั้งแรก พระองค์ท่านก็ทรงฉันมือเดียว ทรงมีพระ จริยาวัตรมาอย่างนี้ จนตลอดพระชนม์ชีพ ทั้งนี้เป็นด้วยอำนาจ แห่งอริยมรรค ของ พระองค์ท่านที่ได้บรรลุ

ทรงสมมุติสีมา ทำการอุปสมบท

พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าข่อย สมัยต้นกรุงธนบุรีครั้งนั้น วัดท่าข่อยยังไม่มี โบสถ์ ไม่มีสีมาทำสังฆกรรม ต้องสมมุติสีมา เพื่อทำการอุปสมบท กุลบุตร

บางครั้งพระอัครบิดรไม่พอทำการอุปสมบท ต้องไปนิมนต์ พระภิกษุตามป่า ตาม เขามาบ้าง เพื่อให้ครบสงฆ์ปัญจวรรค คือครบองค์ ๕ และพระองค์ท่าน ทรงเป็นพระ อุปัชฌาย์ ทำการอุปสมบทให้เอง ท่านตามพระธรรมวินัยบัญญัติ ว่าพระภิกษุมีอายุ

พรรษาครบ ๑๐ แล้ว สามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ ทำการอุปสมบทได้ โดยไม่ต้องมีตราตั้งพระอุปัชฌาย์ เหมือนสมัยปลายรัตนโกสินทร์นี้

พวกคหบดีสร้างโบสถ์ วัดท่าข่อย

ถวายพระอาจารย์สุก

นับแต่พระองค์ท่านมาสถิต วัดท่าข่อย สมัยกรุงธนบุรีครั้งนี้ ผู้คนที่ท่านเคยช่วยเหลือนั้นมีมากมาย เช่นเคยช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้บ้าง สอนเรื่องยาสมุนไพรให้ไปรักษาชาวบ้านบ้าง ทรงแนะนำธรรม สำหรับใช้ในชีวิตรประจำวันบ้าง ทรงสอนการปั้นถ้วย-ชาม ด้วยดินเผาบ้าง เพราะที่บ้านพระองค์ท่าน แต่เดิมมาปั้นเครื่องถ้วยชามออกขาย

ต่อมา หลายคนที่ท่านเคยช่วยเหลือ ได้ดิ้นรน ทำมาหาเลี้ยงชีพ จนร่ำรวยเป็นถึงคหบดี พ่อค้าใหญ่ ก็มี ผู้คนทั้งหลายเหล่านี้ ทำการค้าขายทางเรือ ขึ้น-ล่อง ระหว่างกรุงเก่า กับกรุงธนบุรี ในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อ ของการสร้างบ้าน แปรลงเมืองนี้ ผู้คนเหล่านั้นต่างก็มีทรัพย์สิน ขึ้นมาบ้าง

คนทั้งหลายเห็นว่า วัดท่าข่อย ยังไม่มีโบสถ์ ทำสังฆกรรม เวลาทำการอุปสมบท กุลบุตร จึงต้องทำการสมมุติสีมา ขึ้นมา

ต่อมา ผู้คนทั้งหลาย จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกัน สละทรัพย์คนละเล็ก ละน้อย ช่วยกันสร้างโบสถ์ ขนาดย่อมถวายพระอาจารย์สุก โดยใช้อิฐของเก่า ซึ่งมีอยู่มากมาย ในบริเวณวัดร้างแถวนั้น นำมาก่อสร้างโบสถ์

คนงานส่วนใหญ่เป็นพวกแขกจาม ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่แถวนั้น สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูป ขนาดย่อมมาจาก วัดโรงช้าง ซึ่งร้างอยู่ มาประดิษฐานเป็นพระประธาน ในโบสถ์ วัดท่าข่อย

และวัดท่าข่อย จึงมีโบสถ์ สำหรับทำสังฆกรรมตั้งแต่นั้นมา โบสถ์วัดท่าข่อยแห่งนี้ ได้เป็นที่เกิดแห่ง พระอริยะสงฆ์ หลายพระองค์ โดยมีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ อบรมสั่งสอน การสร้างโบสถ์ วัดท่าข่อยนี้ สร้างเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๓

ความสงบวิเวก ที่วัดท่าข่อย ยุคธนบุรี

พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าข่อย ครั้งที่ ๒ ในสมัยกรุงธนบุรีครั้งนี้ ผู้คนรอบๆ วัดไม่มาก เหมือนแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานีอยู่

ครั้งนี้วัดท่าข่อย เงียบสงบ สว่างวิเวก สมควรแก่การเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ภาวนาสมณะธรรม พระอาจารย์สุก ได้ปฏิบัติพระกรรมฐาน ตามที่พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์สอนมาอยู่เนื่องๆมิได้ขาด โดยเจริญ พระวิปัสสนา ก่อนแล้วต่อด้วย ออกบิณฑบาตพรหมวิหาร หรือเมตตาเจโตวิมุติ

ต่อมาทางฝั่งกรุงเก่า บ้านเรือนผู้คนว่างลง เพราะไปตั้งรกราก ที่กรุงธนบุรีกันหมด ผู้คนชาวพุทธที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รอบๆ ข้างวัดท่าข่อย ที่ได้ย้ายมาอยู่ใหม่ ครั้งกรุงธนบุรีนั้น ต่างก็พากันแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ทางฝั่งกรุงเก่ากันหมด

เหลือแต่บ้านพวกแขกจาม ที่ตั้งบ้านอยู่บริเวณรอบนอก ของวัดท่าข่อย บริเวณวัดท่าข่อย รอบๆข้างวัด จึงรกร้างว่างเปล่า เงียบสงบมากขึ้นกว่าแต่ก่อนอีกมาก

ในระยะแรกๆพระอาจารย์สุก ทรงพำนักอยู่สององค์ กับพระอาจารย์เที่ยง แต่ต่างองค์ ต่างแยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรม หาความสงบ

กายของพระองค์ท่าน จึงสงบวิเวก จิตก็สงบวิเวกมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ท่าน ทรงปรารถนาความเพียรมากขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่ท้อถอย

ทรงออกบิณฑบาต ฝั่งกรุงเก่า

พระอาจารย์สุก ไปสถิตวัดท่าข่อย ในหนึ่ง-สอง อาทิตย์แรกๆนั้น ยังไม่มีผู้คนบ้านเรือนยังว่างเปล่าอยู่ เป็นที่รกร้าง ถึงเวลาบิณฑบาตโปรดสัตว์ ท่านต้องไปบิณฑบาต โปรดสัตว์ ที่ฝั่งกรุงเก่า

แต่เรือแพนั้นไม่มี และหายาก ท่านจึงใช้อิทธิวิญญาณ์ ทำที่นุ่มให้เป็นที่แข็ง ทำที่แข็งให้เป็นที่นุ่ม ทำอาโปธาตุ ให้เป็นปฐวิธาตุ เดินไปบนใบไม้ ข้ามไปบิณฑบาต ฝั่งกรุงเก่า

บังเอิญวันนั้น ขณะที่พระองค์ท่าน เดินบนใบไม้ข้ามฝั่งไป เกิดมีผู้คนแอบไปเห็นเข้า จึงเกิดล้าลือกันไปใหญ่ ต่อมาท่านทราบเรื่องนี้ ท่านก็ไม่ทำอีก ใครมาถามท่านเรื่องนี้ ท่านก็ทรงทำเฉยๆเสียไม่ตอบปาก ตอบคำ จนผู้คนเลิกถาม ท่านไปเอง

น้ำตาลกลายเป็นเกลือ

พระองค์ท่าน สถิตวัดท่าข่อย ยุคต้นๆ รัตนบุรีนั้น ข้าวยาก หนักแพง ข้าวของหายาก ผู้คนหวงแหนข้าวของ มักไม่ค่อยให้ใครง่ายๆ อยู่มาวันหนึ่ง มีชาย แยกจาม พายเรือ บรรทุกน้ำตาลมะพร้าว ผ่านมาตรงทำน้ำวัดท่าข่อย เอาใบตองปกปิดของมาด้วย ขณะนั้นพระอาจารย์สุก อยู่ริมทำน้ำพอดี ขณะที่เรื่อน้ำตาลผ่านมา ท่านจึงถามชาย แยกจามว่า บรรทุกอะไรมา

ชายแยกจาม กล่าวว่าพระอาจารย์สุก จะขอน้ำตาลมะพร้าว ด้วยไม่รู้จักท่าน จึงกล่าวมุสาโกหกไปว่า บรรทุกเกลือมา ชายแยกจาม พายเรือกลับไปถึงบ้าน เปิดใบตองออก เพื่อจะขนน้ำตาลมะพร้าวขึ้นเรือ เมื่อเปิดออกมาแล้ว เห็นน้ำตาลกลายเป็น เกลือไปจนหมด

ชาย แยกจามนั้นก็เสียใจ นึกในใจว่า เรากล่าวคำโกหก กับบุคคลผู้ประเสริฐเข้าแล้ว จึงเล่าเรื่องราวให้ ชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนฟัง ชาวบ้านนั้นทราบเรื่องราวจากชาย แยกจามทั้งหมดแล้ว ก็อธิบายให้ชาย แยกจามฟังต่างๆ เมื่อเข้าใจแล้ว ชายแยกจามจึงถามว่า จะทำอย่างไร เกลือถึงจะกลับเป็นน้ำตาลตามเดิม อุบาสกชาวพุทธผู้นั้นก็บอกว่า ให้ไปกล่าวคำขอขมาโทษ จากท่านผู้ประเสริฐนั้น แล้วทุกอย่างก็จะเป็นปกติ

ต่อมาชายแยกจาม จึงพายเรือกลับมา หาท่านที่วัดท่าข่อย ขอขมาโทษต่อพระองค์ท่านแล้ว ท่านกล่าวคำให้อภัยแล้ว แยกจามกลับมาถึงบ้าน เห็นเกลือกลับกลายมาเป็น น้ำตาล ตามเดิม ก็ดีใจ ต่อมาเรื่องนี้ก็ได้เล่าลือสืบขาน กันมาชั่วนาน จนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังกล่าวขานกันอยู่ โดยพวกลูกหลาน แยกจาม

วัดท่าข่อย เปลี่ยนชื่อเป็นวัดท่าหอย

แต่นั้นมาพวกแยกจาม ก็เคารพนับถือพระอาจารย์สุก เป็นยิ่งนัก บางพวก บางกลุ่ม ก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา บางพวก บางกลุ่ม ก็เพียงแต่มาช่วย งานที่วัดท่าข่อย เท่านั้น

พวกแยกจาม มักพูด สำเนียงไทยด้วยลิ้นร้วเร็ว การเรียกชื่อวัด ท่าข่อย จึงเพี้ยนมาเป็น วัดท่าหอย ต่อมาผู้คนฝั่งวัดท่าข่อย และฝั่งกรุงเก่า จึงเรียกนามวัดท่าข่อย เป็น วัดท่าหอย ตั้งแต่นั้นมา และพระอาจารย์สุก ท่านก็ไม่คิด นามบันญัติ คำว่าวัดท่าข่อย ท่านปล่อยให้เรียกขานไปอย่างนั้น โดยไม่ท้วงติง

คลองบ้านท่าข่อย เปลี่ยนชื่อเป็นคลองคูจาม

คลองหน้าวัดท่าข่อย แต่ก่อน เรียกว่า คลองบ้านข่อย ภายหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว บริเวณรอบๆวัดท่าข่อย เป็นที่อาศัย ของพวกแขกจาม ชาวบ้านแขกจาม ต้องใช้เรือ แพ ล่องไปมา บริเวณคลองบ้านข่อยเสมอๆ แต่มาภายหลังคลองบ้านข่อย เกิดตื้นเขิน เรือ แพ ล่องไปมาไม่สะดวก พวกแขกจามที่อยู่ในบริเวณนั้นมีมาก และศรัทธาเลื่อมใส ในพระอาจารย์สุก จึงช่วยกันขุดลอกคลองบ้านข่อย ขึ้นมาใหม่

ต่อมา คลองบ้านข่อย จึงได้เรียกชื่อใหม่ว่า คลองคูจาม ตามชื่อของพวกแขกจาม ที่ช่วยกันขุดลอกคลองขึ้นมาใหม่ ชื่อคลองบ้านข่อย จึงเปลี่ยนเป็น คลองคูจาม ตั้งแต่นั้นมา

ทรงออกสัญจรจาริกธุดงค์ ครั้งที่๒

พระอาจารย์สุก สถิตวัดท่าข่อย ยุคกรุงธนบุรี ได้ประมาณปีเศษ พระองค์ท่านทรงตั้งพระทัยว่าจะออกสัญจรจาริกอีกครั้งแรกทรงตั้งพระทัยจะสัญจรจาริกไป ในเขตป่าหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่ไปไม่ถึง เพราะมีเหตุการณ์กองทัพพม่า ยกเข้ามาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ และกรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พม่า ระหว่างปีเศษที่พระองค์ท่านสถิตอยู่วัดท่าข่อย พระองค์ท่านได้ทรงตระเตรียมการซ่อมแซมมกลด หากาสี กาดัมน้ำของชาวจีนที่คนนำมาถวายแต่ก่อนนั้น และเตรียมกลักหินเหล็กไฟ กับเครื่องรุกข์มูล พร้อมมูลแล้ว

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๒-๒๓๑๓ พระองค์ท่านได้ออกรุกข์มูล สัญจรจาริกขึ้นไปทางเขตป่า หัวเมืองฝ่ายเหนือ เนื่องจากหนทางนั้นไกล

ถ้าเดินไปตามปกติ พระองค์ท่านจะต้องเดินทางไปอย่างน้อย สองถึงสามปี แต่การสัญจรจาริกครั้งนี้ พระองค์ท่านไม่ทรงใช้วิชาอิทธิวิธญาณ ท่านจะเดินสั่งสมบารมีเรื่อยๆไปตามปกติ เพื่อจะพบปะ ครูบาอาจารย์ กลางทาง จะได้สนทนา แลกเปลี่ยนธรรมกัน จะได้ประทีอปัญหา

พระองค์ท่านเดินทางจาริกไปได้ประมาณสามเดือนเศษ ระหว่างทางที่เดินไป ยังพบซากสลัก หักพัง ของบ้านเรือน และกำแพงเมืองสระบุรีบางส่วน ทลายลงมา

ต่อมาก็ถึงเขาพระพุทธรบาท แขวงเมืองสระบุรี ท่านพักอยู่ที่เขาพระบาทประมาณสองสามวันแล้ว ก็ออกเดินทางต่อไปจนถึง ป่าแขวงเมืองพิษณุโลก ระหว่างทาง ท่านพบปะครูบาอาจารย์มากมายในป่าแห่งนั้น และได้สนทนาแลกเปลี่ยนธรรมกันบ้าง แลกเปลี่ยน อุปเทห์ วิชาการต่างๆ กันบ้าง

หลายเดือนต่อมาก็ล่วงเข้าเขตป่าแขวง เมืองอุตรดิตถ์ เขตติดต่อกับป่าแขวง เมืองพิษณุ ทรงรอนแรมไปในป่าเขาลำเนาไพร ไปตามทางที่พระอาจารย์ของพระองค์ท่านเคยบอกไว้ว่า เมืองลับแลอยู่ในเขตป่าแถบนี้

ปีหนึ่งๆพระองค์ท่าน ทรงออกสัญจรจาริกหลายครั้ง หลายหน จนจำไม่ได้ว่าปีหนึ่งๆไปที่ครั้ง ดังที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากพระองค์ท่าน ไปเร็ว กลับเร็ว เพราะพระองค์ท่านไปด้วยอิทธิวิธญาณ ทำกายเบา จิตเบา สามารถย่นระยะทางได้ ตามที่พระอาจารย์ด้วง เป็นผู้สอนให้ ครั้งปลายกรุงศรีอยุธยา

พระองค์ท่าน ยังสามารถ ไปเร็ว มาเร็ว คืออยู่ฝั่งนี้ ไปอยู่ฝั่งโน้นได้ ตามที่พระอาจารย์ พระพนรัตน์ (เสริม) วัดป่าแก้ว แห่งอาณาจักรล้านช้าง เป็นผู้สอนให้

พระองค์ท่าน ยังสามารถขึ้นเขา ลงเขา ได้รวดเร็ว เพราะเจริญสุขสัญญา ลหุสัญญา ทำกายเบา จิตเบา เข้าวายุภักษ์ ตามที่พระอาจารย์คำแสด แห่งป่าหมอก เมืองเชียงของ แคว้นลานนา สอนให้

พระองค์ท่าน ยังสามารถแยกกายทิพย์ได้มากมาย ให้ปรากฏก็ได้ ไม่ให้ปรากฏก็ได้ โดยพระอาจารย์ห่าน แห่งป่าเมืองลับแล อุตรดิตถ์ สอนให้

พระองค์ท่าน จึงเพียบพร้อมทุกอย่าง พระอริยเถรอาจารย์ทั้งหลาย เห็นท่านแล้ว ก็ทราบความเป็นไปทุกประการ ในตัวพระอาจารย์สุก เนื่องจากพระอริยเถรอาจารย์เหล่านั้น เป็นผู้มโหฬารจิต ขึ้นสูง

พบพระภิกษุเถรวุฒปรมาจารย์

ณ ป่า เมืองกำแพงเพชร

(สมัยธนบุรี)

พระอาจารย์สุก ทรงเดินทางรอนแรมไพร ออกจากป่าใหญ่ แขวงเมืองพิษณุโลก มุ่งไปสู่ป่าใหญ่ แถบเมืองกำแพงเพชร อันเป็นเขตติดต่อกับป่า แขวงเมืองสุโขทัย ถึงเวลาพลบค่ำที่ป่าแห่งไหน ทรงพักปักกลดเจริญสมณะธรรม ณ ที่ป่าแห่งนั้น เป็นปรกติอย่างนี้ทุกๆคืน

ขณะที่พระองค์ท่าน กำลังเจริญสมณะธรรม พระองค์ท่านมักจะได้พบ กายโอบาติกะของพระอริยเถรอาจารย์ ในสมาธิจิตทุกครั้งไป ซึ่งกายทิพย์ ของบางองค์ก็ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในมนุษย์โลก และกายทิพย์ ของบางองค์ก็สิ้นชีพตักษัยไปตั้งนานแล้วก็มี

ซึ่งแต่ละท่านจะมากล่าวสอนพระองค์ท่านบ้าง มาแลกเปลี่ยนวิชากับพระองค์ท่านบ้าง มาทบทวนวิชา กับพระองค์ท่านบ้าง

องค์ที่มากล่าวสอน มักจะเป็นกายทิพย์ที่สิ้นชีพไปนานแล้ว องค์ที่มาแลกเปลี่ยน และทบทวนวิชา จะเป็นกายทิพย์ที่ยังดำรงชีวิตอยู่

และในคืนนี้ ได้ปรากฏร่างของพระอริยเถรอาจารย์ พระองค์หนึ่งในสมาธิจิตของท่าน ซึ่งท่านมีรูปร่างกายใหญ่ล่ำ ห่มครองรัดอก จีวรสีกลัดแดงโบราณ ถือไม้เท้าเบิกไพร อันยาว ห้อยลูกปะคำเม็ดใหญ่ เหน็บไม้มั่งคลสั้นไว้ที่เอว พระอริยเถรอาจารย์เดินเข้ามาหาท่าน

พระอาจารย์สุก ทอดพระเนตร เห็นท่านแล้ว ก็จำได้ว่าเคยพบท่านมาก่อนในสมาธิ ท่านมาครั้งนี้ ท่านมาบอกให้พระอาจารย์สุก ไปพบท่านในเขตป่าเมืองกำแพงเพชร ท่านมีของจะมอบให้ และจะทบทวนพระกรรมฐาน วิชาการต่างๆให้ท่านอีกด้วย

รุ่งเช้า ฉันภัตตาหารเช้าแล้ว พระองค์ท่านก็เดินทางจาริกต่อไป จนกระทั่งย่างเข้าเขตป่าใหญ่เมืองกำแพงเพชร อันเป็นเขตติดต่อกับป่าใหญ่แขวงเมืองสุโขทัย จิตของพระองค์ท่านก็มากระทบกับ จิตของพระอริยเถรอาจารย์พระองค์นั้น พระองค์ท่านได้ทอดพระเนตรไปยังต้นไม้อายุช้านาน เห็นเป็นแสงสว่างรุ่งเรือง พระองค์ท่านจึงทราบได้ด้วยจิตทันทีว่า พระอริยอุคเถรอาจารย์ สถิตอยู่ ณ ที่ใต้ต้นไม้อายุช้านาน

ขณะที่พระองค์ท่านเดินไปนั้น เวลานั้นป่าเงียบสงบ จากเสียงนก เสียงสัตว์ต่างๆ ได้ยินแต่เสียงใบไม้ต้องลม ดังคลื่นคลั่ง ใบไม้ปลิวไสว พระพายพัดมาต้อง พระกายพระอาจารย์สุก ทำให้พระกายของพระองค์เย็นปลิวสบาย

ถึงที่ใต้ต้นไม้นั้น ทอดพระเนตรเห็น พระอริยอุคเถรอาจารย์ สีหน้าผ่องใส นั่งนิ่งสงบอยู่ ใต้ต้นไม้ เหมือนอย่างที่ท่านพบในสมาธิ มือขวาของท่านถือไม้เท้าสีดำขลับ ท่อนยาว ที่คอห้อยลูกปะคำเม็ดใหญ่ ต่อมาพระองค์ท่านเข้าไปกราบนมัสการ พระอริยอุคเถรอาจารย์ พระองค์นั้น

พระอริยอุคเถรอาจารย์ พระองค์นั้นก็กล่าวให้พร พระอาจารย์สุก ว่า ขอให้เจริญในธรรม ยิ่งๆขึ้นไป จากนั้นพระอริยเถรอาจารย์ ทั้งสองพระองค์ก็ทรงสนทนาธรรมกัน

กล่าวว่าสถานที่พระอาจารย์สุก พบพระอริยอุคเถรอาจารย์ นี้ เรียกกันว่าเป็นสถานที่ชอบกล กิ่งมิตถิพภูมิ เป็นสถานที่เหมาะสม ที่จะให้ พระอาจารย์สุก พบได้

พระอริยวิมุตตเถรอาจารย์ ต้องการจะบอกกับพระอาจารย์สุก ถึงของสำคัญสามประการ ประจำพระองค์ สำหรับพระอาจารย์ผู้สืบทอด พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำยุคต่อไป

ต่อมาพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้ทราบพระนามของพระภิกษุวิมุตตเถรอาจารย์ พระองค์นี้ว่าชื่อ **หลวงปู่เฒ่า** ซึ่งท่านเคยได้ยินนามของหลวงปู่เฒ่า จากปากคำของพระอาจารย์ท่านว่า “ร่างกายทิพย์ของหลวงปู่เฒ่ามักปรากฏกาย เทียวโปรดสัตว์สั่งสอน ภิกษุสงฆ์บ้าง สั่งสอนผู้ถือศีลบ้าง สั่งสอนผู้คนผู้มีศรัทธา ในตัวท่านบ้าง

ตามประวัติกล่าวว่า **หลวงปู่เฒ่า** พระองค์ท่านทรงมีพระนามเดิมว่า **รอด** พระองค์ท่านเคยดำรงตำแหน่งที่ **พระพนรัตน์** สถิตวัดป่าแก้ว เป็นพระสังฆราชฝ่ายซ้าย สมัยสมเด็จพระรามาธิบดี ท่านเป็นสังฆราชาติดต่อมาจนถึง สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และถึงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าสามพระยา ท่านดำรง ตำแหน่ง มาจนถึง ต้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงนิพพานในรัชกาลนี้

ชาวบ้าน ชาวเมือง กรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น ถ้าถือกันว่า หลวงปู่เฒ่า ทรงเป็น อริยบุคคล สำเร็จภิกษุญา ๖ พร้อมด้วย ปฏิสัมภีทา ๔ เทียวคอยดูแล เทียวคอยโปรดผู้คน ด้วยกายทิพย์ ทั้งที่ตอนท่านมีชีวิตอยู่ และหาชีวิตไม่แล้ว อยู่ในยุคกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น

ผู้คนในครั้งนั้นนับถือ **หลวงปู่เฒ่า** ว่าทรงเป็นบรมครูพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำยุคกรุงศรีอยุธยา พระภิกษุสมณะ มักจะได้พบหลวงปู่เฒ่า มาปรากฏกาย คอยพร่ำสอนพระกรรมฐาน และวิชาการต่างๆบ่อยครั้ง โดยปรากฏเป็นร่าง พระภิกษุหนุ่มบ้าง พระภิกษุแก่บ้าง เป็นร่างปะขาวมาบ้าง

ประวัติหลวงปู่เฒ่า หรือพระพนรัตน์(รอด) พระองค์ท่านประสูติประมาณปีพระพุทธศักราช ๑๘๕๑ ใน เมืองอโยธยา รัชสมัยพระเจ้าอู่ทองที่๓ บรมกษัตริย์องค์สุดท้ายของกรุงอโยธยา ก่อนมาสถาปนา กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ๓ ปี

หลวงปู่เฒ่า บรรพชา-อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดสามไห โดยมี **ขรัวตาเฒ่า** ขึ้นเป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทแล้วได้เล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา กับขรัวตาเฒ่าขึ้นพรรษาแรกท่องพระปาฏิโมกข์ได้ ต่อมาทรงศึกษาภาษาบาลี รอบรู้พระไตรปิฎก

เมื่อสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว หลวงปู่เฒ่า ติดตามพระภิกษุรุ่นพี่ มาจำพรรษา วัดป่าแก้ว กาลต่อมาได้เป็นพระรองเรื่อง(ถานานุกรม) ที่พระบูรพาภิธานจารย์ ของพระพนรัตน์ (แดง) เจ้าอาวาสองค์ที่๒ ของวัดป่าแก้ว ท่านชอบเที่ยวธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ

ท่านมีบริวาร ประจำพระองค์ ๔ อย่างคือ ไม้เท้าเบ็กไพร ไม้ยอดตาลท่อนยาว ๑ อัน เป็นของตกทอดมาแต่พระอุปัชฌาย์ ปะคำพระพุทฺธคุณ ๕๖ เม็ด ๑ เส้น ไม้มังกล ตัวแทนพระอาจารย์กรรมฐานมัชฌิมาอีก ๑ อัน ต่อมาหลวงปู่เฒ่าได้รับสถาปนาเป็น พระสังฆราชฝ่ายซ้าย ที่พระพนรัต ประจำวัดป่าแก้ว ตรงกับสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี หลวงปู่เฒ่า ท่านมีพระชนชีพอยู่มาถึงห้าแผ่นดิน ทรงเป็นพระบรมราชาจารย์ ของพระเจ้าแผ่นดิน ถึงห้ารัชกาล ในแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น

หลวงปู่เฒ่า หรือพระพนรัต (รอด) กายเนื้อของท่านแตกดับ มานานแล้ว เป็นเวลานานกะประมาณได้ ๓๒๗ ปี และกายโอปาติกะ ของหลวงปู่เฒ่านี้ จะเห็นได้เฉพาะ ผู้ทรงฌานอย่างแก่กล้า และไม่เสื่อมจากฌาน และต้องเป็นสถานที่เงียบสงัดเหมาะสม เป็นสถานที่ที่คาบเกี่ยวกับมิติด้วย จึงจะพบสนทนาธรรมกับท่านได้เป็นเวลานานๆ

หลวงปู่เฒ่า ทรงเล็งเห็นด้วย อนาคตตั้งสัญญาว่า ในอนาคตอันใกล้นี้ พระอาจารย์ สุก จะทรงเป็นผู้รับช่วงสืบสานพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของพระราหุลเถรเจ้า สืบต่อจากยุคของท่าน

หลวงปู่เฒ่า (รอด) ทรงดูแลพระศาสนา สืบสานพระศาสนา ในยุคกรุงศรีอยุธยา ครั้งยังดำรงชีพอยู่ เมื่อสิ้นชีพแล้ว กายโอปาติกะของพระองค์ท่าน ก็อิฐฐานดูแล พระศาสนาต่อไป จนกว่าจะสิ้นยุคกรุงศรีอยุธยา กายของหลวงปู่เฒ่านี้ จะปรากฏให้ใครเห็นก็ได้ ไม่ปรากฏกายให้เห็นก็ได้ บุคคลที่จะได้เห็นพระองค์ท่าน จะต้องเป็นผู้มีสมาธิกล้า แข็ง และมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมากด้วย

สมัยหลวงปู่เฒ่า ยังมีชีวิตอยู่ พระองค์ท่านสำเร็จอิทธิวิद्या วิชาการเข้าสู่ สัจจญาณ และลหุสัจจญาณ อย่างเอก สามารถแยกกาย เป็นอีกกายหนึ่งได้ มีอวัยวะอาการ สามสิบสองครบถ้วน ไม่ ปลดปล่อง พร้อมด้วยบริวารเดิมที่ติดตัวมา กายที่แยกมานี้ ไม่ต้องบริหารรักษา ไม่ต้องกินอาหาร จะปรากฏให้ใครเห็นก็ได้ เป็นกายที่สัมผัส ถูกต้องก็ได้ เป็นกายสัมผัสถูกต้องไม่ได้ก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และบารมีธรรม ของผู้นั้น

การสำเร็จการเข้าสู่สัจจญาณ และลหุสัจจญาณ แบ่งชั้นออกเป็น อย่าง ตรี โท เอก สำเร็จอย่างตรี จะสามารถแยกกายทิพย์ ไปไหนมาไหนได้เท่านั้น แต่ไม่สามารถปรากฏ กายให้ใครเห็น ได้ด้วยตาเนื้อเท่านั้น

ถ้าสำเร็จอย่าง โท สามารถปรากฏกายให้คนเห็นได้ แต่สัมผัสถูกต้องกายนี้ไม่ได้
ถ้าสำเร็จอย่าง เอก กายทิพย์นี้จะปรากฏกายให้เห็น ด้วยตาเนื้อได้ สัมผัสถูกต้องก็ได้

การแยกกาย ออกจากกายเดิมเรียกว่า แบ่งภาคกาย นี่เป็นอย่างเอกสำเร็จได้ยาก
ถ้าไม่มีความเพียรในปัจจุบันมาก และมีอธิการมาแต่ปางก่อน หลังจากที่หลวงปู่เฒ่า
ท่านทบทวนการเข้าสู่สัญญา ลหุสัญญาให้พระอาจารย์สุกแล้ว ท่านก็สามารถแบ่งภาค
ได้ เพราะบารมีธรรมกรรมฐาน ของพระองค์ท่านแก่กล้ามากแล้ว

กล่าวว่า กายที่แบ่งภาค ของหลวงปู่เฒ่า และกายที่แบ่งภาคของพระอาจารย์สุก
จะมีร่างก็ไม่ใช่ จะไม่มีร่าง ก็ไม่ใช่ ต่อมาหลวงปู่เฒ่า ก็ทบทวนวิชาทำกายเบา จิตเบา
สามารถย่นระยะทางได้ วิชาไปเร็ว มาเร็ว คืออยู่ฝั่งนี้ ไปฝั่งโน้น ได้รวดเร็ว ทำกายเบา
จิตเบา เข้าวโยกสถิน เห็นขึ้นเขา ลงเขาได้รวดเร็ว วิชาทำอาโปกสถิน ให้เป็น ปถวิกสถิน
ทำปถวิกสถิน ให้เป็นอาโปกสถิน สามารถเดินข้ามน้ำได้ และสุดท้ายทบทวนพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ให้กับพระอาจารย์สุกอีก เพื่อให้เป็นมรดกธรรม สืบ
ต่อไป

หลวงปู่เฒ่า หรือพระพนรัตน์(รอด) ทรงเป็นพระมหาเถร ผู้ทรงพระไตรปิฎก พระ
อาจารย์สุกพระองค์ท่านก็ ทรงพระไตรปิฎก เหมือนกัน แต่ยังไม่เชี่ยวชาญเท่า หลวงปู่
เฒ่า

หลวงปู่เฒ่า พระองค์ท่านทราบ ด้วยอดีตตั้งสัญญาว่า พระอาจารย์สุก ทรงพระ
ไตรปิฎก อย่างโทมาแล้ว ท่านจึงแสดงเรื่องราว การเข้าสู่สัญญา ลหุสัญญา ในพระ
ไตรปิฎก และในอรรถกถา มาให้พระอาจารย์สุก เข้าใจอีกครั้ง ดังนี้

หลวงปู่เฒ่าฯ ท่านกล่าวว่า ปัญหา คือความรู้ ในความสำเร็จด้วยการกำหนดรูป
กาย ของตน และจิต อันมีฉานเป็นบาท เข้าด้วยกัน และด้วยสามารถแห่งการตั้งไว้ซึ่ง
สุขสัญญา และ ลหุสัญญา เป็นอิทธิวิธญาณ ทำอย่างไร พระโยคาวจร ในศาสนานี้

ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิอันยิ่งด้วยฉันทะและสังขาร
เป็นประธาน

ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วย วิริยะและสังขาร
เป็นประธาน

ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วย จิตและสังขาร
เป็นประธาน

ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วย **วิมงสาและสังขาร**
เป็นประธาน

ภิกษุณั้ย่อมอบรมข่มจิต ทำให้เป็นจิตอ่อน(จิตตมุตตา) ควรแก่การงาน
(กัมมัฏญตยา) ในอิทธิบาท ๔ ประการนี้

ครั้งแล้วย่อม **ตั้งกายไว้ในจิตบ้าง ตั้งจิตไว้ในกายบ้าง**

น้อมจิตไปด้วยสามารถแห่งกายบ้าง น้อมกายไปด้วยสามารถแห่งจิตบ้าง

อธิษฐานจิตด้วยสามารถแห่งกายบ้าง อธิษฐานกายด้วยสามารถแห่งจิตบ้าง

ครั้งน้อมจิตไปด้วยสามารถแห่งกาย น้อมกายไปด้วยสามารถแห่งจิต

อธิษฐานจิตด้วยสามารถแห่งกาย อธิษฐานกายด้วยสามารถแห่งจิตแล้ว

ย่อมหวัง **สุขสัจญญา** และ**ลหุสัจญญา**ลงในกายอยู่ เธอมีจิตอันอบรมแล้วอย่าง
นั้นบริสุทธิผ่องแผ้ว ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ **อิทธิวิธญาณ**

เธอย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอันมาก คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคน
เดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด
เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินไปบนน้ำไม่แตก
เหมือนเดินไปบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์พระ
อาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้

ต่อมาหลวงปู่เฒ่า ก็อธิบายความหมายต่างๆว่า เรียกว่าญาณ เพราะว่ารู้อธรรมนั้น
เรียกว่าปัญญา เพราะว่ารู้อัจฉริยะ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในความสำเร็จด้วย
การกำหนดรูปกายของตน และจิต อันมี **ฌานเป็นบาท** เข้าด้วยกัน และด้วย
ความสามารถแห่งการตั้งไว้ซึ่ง **สุขสัจญญา** และ**ลหุสัจญญา** เป็นอิทธิวิธญาณ

ต่อมาหลวงปู่เฒ่า ท่านก็บอกวิธีฟังเสียงทิพย์ ตามหลักในพระไตรปิฎกต่อไปว่า
ปัญญาในการกำหนดเสียงเป็นนิมิตหลายอย่าง หรืออย่างเดียว ด้วยสามารถ การแผ่
ความตริโกไป เป็นโสตธาตวิสุทธิญาณอย่างไร

พระโยคาวจร ย่อมเจริญอิทธิบาท ๔ อันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วยฉันทะและ
สังขารอันเป็นประธาน ภิกษุณั้ย่อมอบรมข่มจิต ทำจิตให้อ่อน ควรแก่การงาน ในอิทธิ
บาท ๔ ประการนี้

ครั้งแล้วย่อมมนสิการ กำหนดถึงเสียงเป็นนิมิตแห่งเสียงทั้งหลาย แม้ในที่ไกล
แม้ในที่ใกล้ แม้เป็นเสียงที่หายาบ แม้เป็นเสียงละเอียด แม้เป็นเสียงละเอียดยิ่งนัก ย่อม

มนตรีกำหนด ถึงเสียงเป็นนิมิตแห่งเสียงทั้งหลายในทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ในทิศเหนือ ในทิศใต้ แม้นในทิศอาคเนย์ แม้นในทิศพายัพ แม้นในทิศอีสาน แม้นในทิศหริศ แม้นในทิศเบื้องต่ำ แม้นในทิศเบื้องบน

พระโยคาวจร นั้นมีจิตอันฝึกรวมแล้ว อย่างนั้น บริสุทธิ ผ่องแผ้ว ย่อมโน้ม น้อมจิต ไปเพื่อญาณอันหมดจดแห่งโศตธาตุ เธอย่อมฟัง เสียงได้ทั้ง ๒๐ อย่าง คือ ทั้งเสียง ทิพย์ และเสียงมนุษย์ ทั้งในที่ไกล และในที่ใกล้ ด้วยทิพโศตธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโศต ของมนุษย์

หลวงปู่เฒ่า อธิบายต่อไปว่า เรียกว่าญาณ เพราะว่ามีธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะ เรียกว่ารู้ชัดรู้แจ้ง เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการกำหนดเสียงเป็นนิมิตหลาย อย่างหรืออย่างเดียว ด้วยสามารถการแผ่วัดกไป เป็นโศตธาตุวิสุทธิญาณ

ต่อมา หลวงปู่เฒ่า ได้บอกวิธีทำเจโตปริยญาณอีกว่า ปัญญาในการกำหนดจริยา ความเป็นไป คือ กระแสร์วิญญาณหลายอย่าง หรืออย่างเดียว ด้วยความแผ่ไปแห่งจิต ๓ ประเภท จิตสามประเภทคือ จิตยินดี ๑ จิตไม่ยินดี ๑ จิตเฉยๆ ๑ และด้วยสามารถความ ผ่องใสแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย คือศรัทธินทรีย์ ความเชื่อในเจโตปริยญาณ วิริยินทรีย์ ทำ ความเพียร ในเจโตปริยญาณ สตินทรีย์ มีสติกำหนด ในเจโตปริยญาณ สมาธินทรีย์ กำหนดการตั้งจิตมั่น ในเจโตปริยญาณ ปัญญินทรีย์ ปัญญาในการกำหนด เจโตปริย ญาณ ทั้งหมดนี้เป็นเจโตปริยญาณอย่างไร

พระโยคาวจรในศาสนานี้ เจริญอุททิบาทอันประกอบด้วยสมาธิยิ่ง ด้วยฉันทะ และสังขารการปรุงแต่งอันเป็นประธาน ครั้นแล้วย่อมรู้อย่างนี้ว่า รูปนี้เกิดขึ้นด้วย โสมนัสสินทรีย์ คือความยินดี รูปนี้เกิดขึ้นด้วยโทมนัสสินทรีย์ คือความไม่ยินดี รูปนี้ เกิดขึ้นด้วยอุเบกขินทรีย์ คือความวางเฉย ภิกษุนี้มีจิตอันฝึกรวมแล้วอย่างนั้น บริสุทธิ ผ่องแผ้วย่อมโน้ม น้อมจิต โนมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ

พระโยคาวจร ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่น ด้วยใจของตนคือ จิตมี ราคะก็รู้ว่า จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิต มีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็ รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมหรคต หรือจิตไม่เป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตไม่ เป็นมหรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิต

ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่า จิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น จิตน้อมไป ก็รู้ว่าจิตน้อมไป หรือจิตไม่น้อมไป ก็รู้ว่าจิตไม่น้อมไป ดังนี้

การกำหนดรู้จิต พระอาจารย์สุก เคยศึกษามาแล้ว ทั้งทางทฤษฎี และปฏิบัติ หลวงปู่เฒ่า อธิบายต่อไป เรียกว่าญาณ เพราะว่ารูธรรมนั้น เรียกว่าปัญญา เพราะว่ารูชัดแจ้ง เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการกำหนดจริยาคือความประพฤติเป็นไป คือ วิญญานหลายอย่างหรืออย่างเดียว ด้วยความแผ่ไปแห่งจิต ๓ ประเภทคือ จิตยินดี จิตไม่ยินดี จิตเฉยๆ และด้วยสามารถความแผ่ไปแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย เป็นเจโตปริยญาณ

หลวงปู่เฒ่า ท่านทราบว่าพระอาจารย์สุก เคยเรียนวิชาพิจารณาปฏิบัติสมุปปาท เป็นปุพเพสานุสติญาณ มาจนสำเร็จแล้ว ท่านจึงทบทวนสอนวิธี ทำปุพเพนิวาสานุสติญาณให้อีก เพื่อความปราณีตเข้าไปถึงชั้นโท และชั้นเอก

หลวงปู่เฒ่า ท่านบรรยายขยายความว่า ปัญญาในการกำหนดธรรมทั้งหลาย อันเป็นไปตามปัจจัย ด้วยสามารถความแผ่ไปแห่งกรรมหลายอย่าง หรืออย่างเดียว เป็นปุพเพนิวาสานุสติญาณอย่างไร และทำอย่างไร

พระโยคาวจรในศาสนานี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยสมาธิอันยิ่ง ด้วยฉันทะและสังขารการปรุงแต่งอันเป็นประธาน ครั้นแล้วย่อมรู้อัตถ์อย่างนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็ย่อมมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมณัส และอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

พระโยคาวจร นั้นมีจิตอันฝึกอบรมแล้วอย่างนั้น บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสติญาณ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง

ตลอดสังวัฏฏ์กลับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์กลับเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์กลับเป็นอันมากบ้าง

ว่าในชาติโน้น เราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น

ครั้งจตุเกิดจากชาตินั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเรา ก็ได้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ ได้เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนี้ ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านี้

ครั้งจตุเกิดจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เขย้อมระลึก ถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ ความเป็นอยู่ ความเป็นไป พร้อมทั้งอุเทศ การแสดง การยก ด้วยประการดังกล่าวมานี้

หลวงปู่เฒ่า อธิบาย คำว่าญาณ เพราะว่ารูธรรมนั้น เรียกว่าปัญญา เพราะว่ารู้ชัดแจ้ง เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการกำหนดธรรม อันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ด้วยสามารถการแผ่ไปแห่งจิต หลายอย่างหรืออย่างเดียว เป็นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

หลวงปู่เฒ่า บอกวิธี ทำทิพย์จักขุญาณอีกว่า ปัญญาในความเห็นรูปเป็นนิมิต หลายอย่าง หรืออย่างเดียว ด้วยสามารถแห่งแสงสว่าง เป็นทิพย์จักขุญาณอย่างไร ทำอย่างไร

ผู้ที่จะทำทิพย์จักขุญาณ ต้องเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วยฉันทะ และสังขารอันเป็นประธาน ครั้นแล้วข่อมมนสิการกำหนด ถึงอาโลกสังขาร ความจำได้หมายรู้ในแสงสว่าง ตั้งสังขารความจำว่า เป็นกลางวัน มีใจเปิดเผยไม่มีอะไรหุ้มห่อเจริญจิตให้มีแสงสว่าง ว่ากลางวันฉันใด กลางคืนฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันฉันนั้น

พระโยคาวจร นั้นมีจิตอันอบรมแล้วอย่างนั้น บริสุทธิ ผ่องแผ้ว ข่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อญาณปัญญาในจตุ และอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย เขย้อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจตุ กำลังอุบัติ เลวประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอัน บริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์

ข่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้หนอประกอบด้วยกาย ทุจจริต วิจิทจริต มโนทุจจริต ดิเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปข่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติดเียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจืด กำลังอุบัติ เลวประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการอย่างนี้

หลวงปู่เฒ่า อธิบายคำว่าญาณ ซ้ำอีก เพราะว่ารู้ธรรมนั้น เรียกว่าปัญญา เพราะว่ารู้ชัดแจ้งเห็นจริง เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในความเห็นรูป เป็นนิमितหลายอย่างหรืออย่างเดียว ด้วยสามารถแห่งแสงสว่าง เป็นทิพจักขุญาณ

ต่อมาหลวงปู่เฒ่า อธิบายคำว่า จิต หมายถึงหัตถ์จิต คือจิตใหญ่ การไปของจิต ย่อมเป็นของเบาเร็ว ตั้งจิตไว้ในกาย ได้แก่ ยกเอาจิตมาไว้ในกาย คือ ทำให้อาศัยกายส่งไปในความเป็นไปของกาย รัชกายคือร่างกายทั้งหมด การไปของกาย เป็นของชกช้า

หลวงปู่เฒ่า อธิบาย คำว่า สุขสัญญา และลหุสัญญา หมายถึงสัญญาที่เกิดพร้อม กับอภิปัญญาจิต สัญญานั้น เพราะประกอบไปด้วยความสุขสงบ จึงเรียกว่าสุขสัญญา และเพราะไม่มีความชกช้า เพราะกิเลส เรียกว่า ลหุสัญญา

หลวงปู่เฒ่าอธิบายคำว่า ก้อนเหล็กที่เผาไฟ อยู่วันยังค่ำ ย่อมเบากว่าปกติ คือ ก้อนเหล็กนั้นถูกคนสองสามคนช่วยกันยกใส่ในเตาช่างเหล็ก ถูกเผาอยู่ตลอดทั้งวัน เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันกับลม เพราะไฟที่ใส่เข้าไปตามช่อง และเพราะลม เป็นของที่ไปด้วยกันกับไอ และเป็นของที่ไปด้วยกันกับไฟ อย่างนี้ จึงกลายเป็นของเบา ช่างเหล็กเอาคีมใหญ่มาคีบจับมันด้านหนึ่งพลิกไปมา ยกขึ้นเอาออกมาข้างนอกคันไค่ กายของพระโยคาวจรเจ้า ก็ฉนั้นนั้น ย่อมอ่อน และเหมาะแก่การงาน

ช่างเหล็กจะตัดมันเป็นท่อนเล็ก ท่อนใหญ่ จะเอาคีมมาทุบ ทำเป็นรูปต่างๆ เช่นรูปสี่เหลี่ยมยาวเป็นต้นได้ฉนั้นไค่ ในพระสูตรนี้ทรงแสดงการ แผลงฤทธิ์ ทำฤทธิ์ฉนั้นนั้น

กล่าวว่าพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงทบทวนวิชาการเข้าสู่สัญญา การเข้าสู่ลหุสัญญาตามลำดับ ๒๐ ภาควิชา และการทบทวนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

อย่างละเอียด ทบทวนความหมายในพระไตรปิฎก เป็นระยะประมาณ ๑ เดือน พระองค์ท่านก็สามารถเรียนรู้ และทรงทำได้จนทุกกระบวนการ

หลวงปู่เฒ่า เล่าเรื่องไม้เท้าเบิกไพร ประจำกรรมฐาน ประคำ รักษาคุ้มครองศาสนา ไม้มงคล ตัวแทนสอนกรรมฐาน ท่านบอกว่า บริหารสามอย่างที่ท่านเห็นอยู่นี้ เกิดจากสัญญาเก่าของท่านในอดีต ของจริงเก็บไปที่ถ้ำข้างหน้าโน้น

หลวงปู่เฒ่า ท่านกล่าวต่อไปว่า ไม้เท้าเบิกไพร ท่อนยาวที่ท่านถืออยู่นี้ สืบทอดมาแต่โบราณกาล ครั้งพระโสณเถรเจ้า พระอุตรเถรเจ้า ไม้นี้เป็นไม้สิริ เรียกว่าไม้เท้าไผ่ยอดตาล ใช้เบิกไพร แผ่เมตตาให้กับสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม้เท้านี้มีเทวดารักษา ข้าฯ ได้รับสืบทอดมาจากอาจารย์ของข้าฯ คือขรัวตาเฒ่าขึ้น วัดสามไห พระอาจารย์ข้าฯ อาจารย์ของข้าฯ ได้มาจาก เมืองสุโขทัย และไม้เท้านี้เคยเป็นของ พระญาณสุวรรณมหาเถรเจ้า(สิงห์) วัดมหาธาตุกรุงสุโขทัย เป็นของสืบพระกรรมฐาน มาแต่โบราณ

ส่วนปะคำนี้ เป็นของบูรพาจารย์ มาแต่โบราณ สืบเนื่องมาจาก พระโสณเถร พระอุตรเถระโน้น เป็นปะคำเสมือนตัวแทนสืบทอดรักษาศาสนา และไม้มงคล อันสั้นนี้ เป็นเสมือนตัวแทนบูรพาจารย์แต่ก่อน ตกทอดมาสำหรับผู้สืบพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบดัด

หลวงปู่เฒ่า ท่านบอกต่อไปว่า ของสามสิ่งนี้ อยู่ที่ถ้ำข้างหน้าโน้น เวลาจะกลับให้ท่านไปเอาของสามสิ่งนี้ ซึ่งเป็นของบูรพาจารย์ และตกทอดมาถึงท่านผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป

หลวงปู่เฒ่า ท่านเห็นไม้เท้าเบิกไพร ไผ่ยอดตาลท่อนสั้น ที่พระอาจารย์สุก ถืออยู่ ท่านจึงเล่าว่า ไม้เท้าที่ท่านถืออยู่นี้ เป็นไม้มงคลไผ่ยอดตาล ของบูรพาจารย์ แต่ก่อนเคยเป็นของข้าฯ และข้าฯ ได้มอบให้ พระรองเรื่อง (ถานานุกรม) ของข้าฯ ไป

พระรองเรื่องของข้าฯ เป็นรองเรื่อง(ถานานุกรม) ที่พระบูรพาภิศาจารย์ ชั้นที่ ๑ นามว่า เข้ม ท่านเป็นพระที่ชอบอยู่ตามป่า ตามเขา ชอบอยู่ป่า แขวงเมืองอุตรดิตถ์ เมื่อสิ้นท่านแล้ว ท่านได้มอบไม้เท้านี้ให้แก่อันเตวาสิก ของท่าน กาลนานมาสืบมาจนถึง พระอาจารย์ด้วง พระอริยเถรอาจารย์ เมืองอุตรดิตถ์

เมื่อสิ้นพระอาจารย์ด้วง ท่านจึงเอาไม้เท้าไปไว้ในถ้ำ ป่าเมืองอุตรดิตถ์ และท่าน (พระอาจารย์สุก)ก็ได้ไม้เท้านี้มา ไม้เท้านี้หลวงปู่เฒ่า บอกว่า พระอาจารย์ท่านเล่าไว้ว่า เดิมทีเป็นของ พระราहुลเถรเจ้า ผู้เป็นองค์ต้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบดัด ตก

ทอดอาจารย์มาเป็นลำดับๆ ได้แก่ พระโกธกิจเถระ แห่งชมพูทวีป พระมัลลิกะเถระ แห่งชมพูทวีป พระโสณนตเถระ แห่งชมพูทวีป พระมหินท์เถระ แห่งลังกาทวีป พระอุบาลี แห่งลังกาทวีป พระราชสามีราม(เพชร) แห่งอนาจักรทวารวดี พระญาณสุวรรณมหาเถรเจ้า(สิง) แห่งสุโขทัย และในสมัยอยุธยาที่ตกมาถึงข้าฯ (พระพนรัต รอด) และก็ถึงยุคท่าน (หมายถึงพระอาจารย์สุก)ในปัจจุบันนี้

หลวงปู่เฒ่า ท่านเล่าเรื่องราว ความเป็นมาของไม้เท้าเบ็กไพรครั้งนี้ ไม้เท้าที่ข้าฯ ถืออยู่นี้เป็นไม้สีคำสนธิ เรียกว่าไม้เท้าไผ่ยอดตาล(ไผ่ตาล) แต่ยังมีไม้เท้าอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ไม้เท้าเถาริยะ ไม้นี้สืบเนื่องมาจากว่า เทวดา ต้องการจะมีส่วนช่วยในการ บำรุงรักษา และพยุงพระศาสนา ต้องการที่จะมีส่วนช่วยพระสงฆ์ที่ออกเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ทะนุบำรุงพยุงพระศาสนา และเพื่อบำเพ็ญ อุณหิสวิชยธรรม เพื่อให้ เทวดามีอายุยืน ยาวต่อไป

ฉะนั้นเทวดาต้องการจะติดตามไปด้วยเพื่อเพิ่มพูนบุญกุศล เปลี่ยนภพ เปลี่ยนภูมิ มีนิพพานเป็นไปในเบื้องหน้า เทวดานั้นจึงเข้าไปบอกพระอริยะสงฆ์ในสมาธินิมิต ขณะที่พระอริยะสงฆ์นั่งเจริญภาวนาอยู่ บอกให้ไปตัดเอาไม้เถาว์วัลย์ ที่ขึ้นขนานพัน เกี่ยวกับต้นไม้ใหญ่ที่ เทวดาสังสถิตอยู่ มาทำเป็นไม้เท้าพยุงกาย เพื่อพยุงร่างกายพระ อริยะสงฆ์ไปในที่ต่างๆ กล่าวว่ต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งๆนั้น บางต้นก็มีเทวดาสังสถิตหลาย องค์ หรือบางทีก็เป็นเทวดาที่สังสถิตอยู่ในป่านั้น บางทีเทวดารักษาป่า เล็งเห็นว่า ไม้นี้ เป็นของกลุ่มบารมี พระภิกษุองค์นี้ เทวดาจะนิมิตให้ไปเอา

เวลาตัดไม้เถาว์วัลย์นี้ ให้ตัดเท่าตัว สมัยโบราณเรียกว่า ตัดลาตัว คือตัดยาวเท่าตัว เมื่อพระอริยะสงฆ์ได้ไม้มาแล้วก็จะตัดเท่าตัว กล่าวว่เมื่อเป็นของกลุ่มบารมีเทวดาให้แล้ว ตัดทีเดียวก็ขาด ต่อมาเทวดานั้นก็จะมาสังสถิตที่ไม้เท้านี้ เทวดานั้นจะได้โอกาส ติดตาม พระสงฆ์องค์นั้น ไปตามสถานที่ต่างๆ และบำเพ็ญอุณหิสวิชยธรรมด้วย

ด้วยอานุภาพแห่งเทวดา ด้วยอานุภาพแห่งศีลอันบริสุทธิ์ด้วยอานุภาพแห่งบุญ บารมี อิทธิบารมี ของพระสงฆ์ หรือของพระอริยะสงฆ์องค์นั้น ด้วยอานุภาพของการแผ่ เมตตาโดยไม่มีการประมาณ ไม้เท้านี้ก็จะม้อานุภาพมาก มีอำนาจป้องกันสัตว์ร้าย ภูตผีปีศาจ ไข้แม่เมตตา แหวกทาง เปิดทาง เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์ไปในที่ต่างๆ เรียกว่าไม้เท้า เบ็กไพร ถ้าเป็นของพระเจ้าจักรพรรดิ เรียกว่า จักรแก้ว

ครั้งเสร็จจึ้นจากการทบทวนพระกรรมฐาน และวิชาการต่างๆแล้ว พระอาจารย์สุกก็มุ่งหน้าไปที่ตำแหน่งนั้น ครั้นถึงหน้าตำแหน่งนั้น พระอาจารย์สุก ก็กำหนดจิต บอกกล่าวเทวดาที่รักษา ของ ๓ สิ่งนี้ ภายโอบปาดิกเทวดาในถ้ำนี้ ก็นำพระอาจารย์สุก เข้าไปในถ้ำ พาลึกเข้าไปถึงซอกถ้ำ จึงถึงที่ประดิษฐาน ของ ๓ สิ่งนี้ พระอาจารย์สุก กล่าวคำขอขมา พระรัตนไตร และกล่าวคำขอประสิทธิ์ ของ ๓ สิ่งนี้ ท่านจึงอธิฐานจิตว่า จะขอเป็นตัวแทนสืบสานพระศาสนาต่อไป และจะใช้ของ ๓ สิ่งนี้ให้เป็นพระโยชน์ กับพระศาสนา ต่อไป

ครั้งนั้นเทวดาที่ เฝ้ารักษา บริหารพระศาสนาสามสิ่งนี้ หมดหน้าที่แล้ว ก็กลับไปยังภพใหม่ ด้วยบุญบารมี ที่เฝ้ารักษา ศาสนสมบัติ

เมื่อพระอาจารย์สุก กลับถึงวัดท่าหอย พระองค์ท่านก็เอาของสามสิ่งนี้ เก็บไว้ในที่สมควร เมื่อคราวที่พระอาจารย์สุก มาครองวัดราชสิทธิธารามแล้ว ของสามสิ่งนี้ ก็ตกอยู่ที่ครูบาอาจารย์กรรมฐานมัชฌิมา สืบมา คือ ท่านเจ้าคุณหอไตร ๑ พระวินัยกรรมกัน ๑ พระญาณสังวร (ด้วง) ๑ พระญาณสังวร (บุญ) ๑ พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ๑ พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ๑ พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ๑ พระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) ๑ พระครูญาณสิทธิ์(เชื้อ) ๑ พระครูปัญญาวุธคุณ(ลำปาง)๑ ปัจจุบัน ของสามสิ่งนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์กรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิธาราม

ท่านได้รับนิมนต์เข้า เมืองลับแล

เมืองลับแลนี้ไม่เป็น ภพ หรือ ภูมิ แต่เป็นอีก มิติ หนึ่ง ที่ตั้งอยู่ในพื้นพิภพ ภูมิเดียวกัน กับมนุษย์

เหตุเกิดเมืองลับแล กล่าวไว้ เกิดจากการยึดมั่น ถือมั่น อย่างมั่นคง ไม่คลอนแคลนใน ศีลห้าประการ อย่างบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ไม่ต่างพร้อย ผู้ประพฤติ ปฏิบัติอย่างนี้ เมื่อกายเนื้อแตกดับแล้ว ก็จะไปจุติในภูมิลับแลนี้ และด้วยปฏิปทานี้ ทำให้แดนลับแลนี้เป็นแดนปิด ลับจากสายตาผู้คน

เหตุที่คนภายนอก มองไม่เห็นเมืองลับแลเพราะ บุคคลผู้ที่มีศีลต่างพร้อย หรือทุศีล จะแลไม่เห็น เมืองลับแล เหตุเพราะความทึบมืด ปิดบังสายตา ของบุคคลผู้นั้นไว้ เหตุนี้จึงเรียกว่า เมืองลับแล

และอีกประการหนึ่ง ความบริสุทธิ์แห่งศีลห้าประการ ของผู้คนในเมืองลับแล ปิดบังเมืองลับแลไว้ จึงทำให้คนภายนอก ที่มีศีลไม่บริสุทธิ์ ไม่มั่นคง ไม่สามารถแลเห็น

เมืองลับแลนั้นได้ ยกเว้น พระอริยสงฆ์ ผู้ทรงฌานแก่กล้า ทรงศีลบริสุทธิ์อย่างมั่นคง และทรงคุณวิเศษบางอย่างเช่น พระอาจารย์สุก ผู้คนในเมืองลับแลนั้น มีกายหยาบ กายเนื้อ เหมือนอย่างผู้คนที่หลายที่อยู่ข้างนอกนี้เอง มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย

อาหารของคนในเมืองลับแล ได้แก่ พืช ผัก ผลไม้ ผู้คนในเมืองลับแล มีอายุยืนยาว กว่าผู้คนที่ข้างนอก เพราะในเมืองลับแล มีแต่อากาศบริสุทธิ์ ไม่มีพิษมีภัย หมูบ้านข้างใน เหมือนกับหมู่บ้านของผู้คนชนบทโบราณ แม้กาลเวลาของโลกภายนอก จะผ่านไปนานเป็นร้อยปี พันปี สภาพความเป็นอยู่ในเมืองลับแล ก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นเหมือนเดิมทุกอย่าง

กล่าวว่า เมืองลับแลนี้ มีทุกภาคของประเทศไทย เมืองลับแล ไม่มีสัตว์เดรัจฉานอยู่อาศัย มีแต่สวนผลไม้ และผัก ผู้คนที่เข้าไปเมืองลับแลได้ กล่าวว่าต้องเป็นบุคคลที่เคยมีบุญวาสนา มีศีลบริสุทธิ์มั่นคง และในอดีตชาติ เคยเกิดในเมืองลับแลนั้น

กล่าวว่า สมัยก่อนเคยมีพระธุดงค์ ผู้มีศีลบริสุทธิ์ เดินเข้าไปในป่า แต่พอเดินหลง ข้ามเขตเข้าเมืองลับแล โดยไม่รู้ตัวมาก่อน แต่จะมารู้ตัวอีกทีก็เห็นว่า เดินอยู่กลางหมู่บ้านเสียแล้ว ในเมืองลับแล ไม่มีวัด ไม่มีพระภิกษุ จะมีพระภิกษุที่มาจากข้างนอกเท่านั้น

บางครั้งผู้คนที่ในเมืองลับแล จะออกมาข้างนอกบ้าง แต่จะเป็นพวก หมู่มสว ที่ไม่เคยเห็นโลกภายนอกเมืองลับแล ไม่มีคน พิกัด พิการ บางครั้งผู้คนที่ในเมืองลับแล จะออกมาใส่บาตรพระธุดงค์ด้วยก็มี

ถ้ามีพระธุดงค์ ไปด้วยกันหลายองค์ จะเข้าเมืองลับแล ได้เฉพาะบางองค์เท่านั้น องค์ที่มีศีลไม่บริสุทธิ์ จะเข้าไปในเมืองลับแลไม่ได้

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงปักกลดอยู่ในที่ใกล้บริเวณ เมืองลับแล พระองค์ท่านสามารถทอดพระเนตรเห็นเมืองลับแลได้ เพราะพระองค์ท่านทรงอยู่ในองค์ฌานตลอด ไม่ว่างจากฌาน แม้ว่าพระองค์ท่านจะเป็น เสาบุคคล ขึ้นอนาคามี อย่างกลางแล้ว

พระองค์ท่าน ก็ยังต้องการรู้ ต้องการเห็น เพื่อศึกษาไว้เท่านั้น เพราะยังไม่เคยเข้าไป ในเมืองลับแล

เวลาเข้าวันนั้น ผู้คนในเมืองลับแล ก็ออกมาอาราธนานิมนต์ให้พระองค์ท่านเข้าไป รับอาหารบิณฑบาต โดยมีคนลับแล พาพระองค์ท่านเข้าไป พระองค์ท่านจะไม่เข้าไปในเขตเมืองลับแลเอง จะเข้าก็ต่อเมื่อ ทรงได้รับการอาราธนานิมนต์เท่านั้น

พระองค์ท่าน เข้าไปแล้วพักอยู่ในเมืองลับแลนั้นประมาณ สองสามคืน ไม่ต้องกางกลด เพราะในนั้นไม่มียุง เมื่อพระองค์ท่านต้องการจะออกมาจากเมืองลับแล เพื่อจะเดินทางสัญจรจาริกไปที่อื่น คนในเมืองลับแล ก็พาพระองค์ท่าน ออกมาส่ง นอกเขตเมืองลับแล

พระอาจารย์สุก บิณฑบาตรุกขเทวดา

บางครั้งพระองค์ท่าน เข้าไปในป่าลึก ไม่มีผู้คนอยู่อาศัย อาหารบิณฑบาตไม่มีคนใส่ แต่พระอาจารย์ ของพระองค์ท่าน เคยเล่าไว้ว่า ถ้าสมาธิดีๆ ให้มองไปตามต้นไม้ใหญ่ ที่มีรุกขเทวดา ที่เป็นสัมมาทิฐิ

การมองเห็นนี้ ต้องมองด้วยสมาธิถึงขั้น อัปปมาณา หรือ ฌาน เมื่อเห็นแล้ว รู้แล้ว ให้ไปยืนสำรวจ อยู่หน้าต้นไม้ใหญ่นั้น แล้วแผ่เมตตาไปเบื้องหน้า จะเห็นคนแต่งชุดไทยโบราณ ในสมาธิจิต ถือขนข้าวมาใส่บาตร ข้าวที่เห็นในสมาธิคือ ข้าวทิพย์

เมื่อรุกขเทวดาใส่บาตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงออกจากสมาธิ มองไปในบาตรจะเห็นแต่บาตรเปล่าๆ มองไม่เห็นข้าวทิพย์ ด้วยตาเปล่า แต่จะเห็นข้าวทิพย์ ได้ด้วยสมาธิจิตเท่านั้น

ข้าวทิพย์ มนุษย์ซึ่งมีกายหยาบกินไม่ได้ ฉันทไม่ได้ แต่มีวิธีการ เมื่อพระอาจารย์สุก กลับมาถึงกลด พระองค์ท่าน ก็จะเอาน้ำในกา เทใส่ในบาตร เปล่านั้น แล้วแกว่งน้ำในบาตรไปมา พร้อมกับสวดบทพิจารณาอาหารหนึ่งจบ สวดพิจารณาอาหารเสร็จแล้ว จึงฉันทน้ำในบาตรนั้น ฉันทเสร็จแล้วก็สามารถอิมไปได้ตลอดทั้งวัน ไม่หิวเลย

ถ้าเป็นภิกษุที่ออกธรรมาวาส ไม่มีสมาธิแก่กล้าถึงขั้น ฌาน ไม่สามารถมองเห็นรุกขเทวดาได้ ท่านให้อุมบาตรไป ยืนอยู่ที่หน้าไม้ใหญ่ในป่าแห่งนั้น ยืนหลับตา สำรวมระวัง ทำสมาธิจิตให้แน่นแน่ว คอยฟังเสียงสัญญาณ เหมือนเสียงทัฬหี กระทบขนข้าว ถ้ามีเสียงคนเดินย่ำใบไม้ มาเป็นสัญญาณ ก็ให้เปิดฝาบาตร รออยู่สักครู่หนึ่ง เมื่อเสียงนั้นสงบเงียบลงแล้ว จึงปิดฝาบาตร แล้วจึงเดินอย่างสำรวมกลับมาที่กลด แต่ระหว่างนั้นห้ามลืมตาดูอย่างเด็ดขาด เมื่อถึงกลดแล้ว เอาน้ำใส่ในบาตรแกว่งไปมา สวดบทพิจารณาอาหารเสร็จแล้วก็ฉันทน้ำในบาตรนั้น จะไม่หิวอาหาร เลยตลอดทั้งวัน

แต่ถ้าไปยื่น ที่ได้ต้นไม้ใหญ่ในป่าแล้ว เสียงยังเงียบสงบอยู่ ไม่ได้ยินเสียง
สัญญาณ อะไรเลย แสดงว่าพระภิกษุองค์นั้น มีศีลไม่บริสุทธิ์ มีศีลค่างค่างพร้อย ให้ไป
ปลงอาบัติ กับพระภิกษุที่ไปด้วยกัน พระสงฆ์ที่จะบิณฑบาตรรุกข์เทวดาได้นั้น ต้องมีศีล
บริสุทธิ์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน เดินทางเข้าไปในป่าลึก ไม่มีผู้คน พระองค์ท่านก็
ได้ทรงกระทำดั่งที่กล่าวมานี้ ท่านกล่าวไว้ในทั้งสองเรื่องนี้ กล่าวถึงการมีศีลบริสุทธิ์
บริบูรณ์ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ของพระสงฆ์ในพระศาสนา

พระเถรอุมาจารย์ ประสิทธิ์ พระคาถา ไม้แก่น

(พรรษาที่ ๑๗ สถิตวัดท่าหอย ยุคธนบุรี)

พระองค์ท่านทรงรอนแรมผ่าน ป่าเขาลำเนาไพร พบพระอาจารย์ ผู้ทรงคุณ
วิชาการ ความรู้มาหลายองค์ทั้งแตกเปลี่ยนวิชา ทั้งขอศึกษา ในอุปถัมภ์ แนวทางการ
ปฏิบัติธรรม พระองค์ท่านทรงสัญจรจาริกผ่านมาทางเขตป่า แขวงเมืองลำพูน อันเป็นที่
ประดิษฐาน พระธาตุหิริภุญชัย เป็นพระธาตุประจำ คนเกิดปีระกา (ไก่) และใกล้จะถึง
เขตป่าใหญ่ แขวงเมืองเชียงใหม่ ภายในบริเวณป่าแห่งหนึ่ง

พระองค์ท่าน ทรงทอดพระเนตรเห็น ไม้ป่าตัวหนึ่ง รูปร่างสี่เหลี่ยมระหลาด
สวยงามยิ่งนัก พระองค์ท่านทอดพระเนตรเห็นแล้ว ทรงทราบด้วยจิต ได้ในทันทีว่านี่
เป็นไม้ป่า เนรมิต เป็นไม้ป่ากัมมะลอ สำเร็จด้วยมนตรา ของพระภิกษุเถรอุมาจารย์ ผู้
ทรงฉานบารมีแก่กล้า ต้องการที่จะให้พระองค์ท่าน ทรงติดตามไม้ป่าตัวนี้ไป พระองค์
ท่านทรงตามไม้ป่ามนต์ ตัวนี้ไปเรื่อยๆก็ทรงพบ พระภิกษุเถรอุมาจารย์ผู้เฒ่า รูปหนึ่ง มี
พระรัศมีส่องสว่าง ไสวรอบกาย พระองค์ท่านทรงทราบได้ในทันทีนั้นว่า พระภิกษุเถร
อุมาจารย์ผู้เฒ่ารูปนี้ เป็นผู้บรรลुकุณวิเศษแล้ว พระภิกษุเถรอุมาจารย์ผู้เฒ่า ก็ได้กล่าว
ทักทาย พระองค์ท่านขึ้นก่อนว่า เออถึงเสียที

จากนั้นพระองค์ท่านได้ ทรงสนทนาธรรม กับพระภิกษุเถรอุมาจารย์ ต่อมา
ภายหลังพระอาจารย์สุก ทรงทราบนามบัญญัติ ของพระอาจารย์เถรอุมาจารย์ผู้เฒ่า ซึ่ง
ท่านมีนามว่า รุ่ง จากนั้นพระภิกษุเถรอุมาจารย์ หรือ ครูบารุ่งเรื่อง ท่านก็สอนอุบายพระ
กรรมฐาน และวิชาการต่างๆให้กับพระอาจารย์สุก ซึ่งท่านยังไม่ทรงเคยศึกษามาก่อน
พระเถรอุมาจารย์ผู้เฒ่า ครูบารุ่งเรื่อง ทราบว่าพระอาจารย์สุก จะเดินทางผ่านมาในป่านี้
ท่านจึงใช้ให้ไม้ป่า ไปตามพระอาจารย์สุก มาพบท่าน

พระเถรุดาจารย์ ครูบารุ่งเรือง ได้สอนพระคาถาให้อย่างหนึ่ง กล่าวว่า เป็น พระคาถานำ พระคาถาทิ้งปวง ใช้ในทางสำเร็จประโยชน์ ผู้ใช้พระคาถานี้ ต้องมีสมาธิจิต เป็นเอกัคคตาจิตขั้นสูง ถึงเมตตาเจโตวิมุตติ จึงจะใช้พระคาถานี้ได้ เพราะเป็นพระคาถา มหาเมตตา ปลอดปล่อยสัตว์ และปลอดปล่อยจิต ตัวเอง พระคาถาดังนี้

เว	ทา	ธา	กู	กู	ธา	ทา	เว
ทา	ยะ	ธา	ตะ	ตะ	ธา	ยะ	ทา
ธา	ธา	ทิ	กู	กู	ทิ	ธา	ธา
กู	ตะ	กู	ญ	ญ	กู	ตะ	กู

จากนั้นพระอริยเถรอาจารย์ ครูบารุ่งเรือง กล่าวกับพระอาจารย์สุกอีกว่า ท่านเห็นธรรมอะไร ในพระคาถา พระยาไก่เถื่อนบ้าง พระอาจารย์สุกนั้น ทรงใกล้ชิดกับไก่ป่า มาแต่ยังทรงพระเยาว์ และทรงเรียนรู้พระคัมภีร์มิลินทปัญหาแล้ว พระองค์ท่านจึงทราบธรรม เกี่ยวเนื่องกับ ไก่ป่ามากมาย และทรงกล่าวกับ พระอริยเถรอาจารย์ ครูบารุ่งเรือง ว่า

ไก่ป่านี้ปราศเปรียว คอยหนีคน หนีภัยอย่างเดียว เหมือนกับ จิต ของคน ไก่ป่า เชื่องคนยาก เหมือนจิตของคนเรา ก็เชื่องต่ออารมณ์ยากมาก เหมือนกัน ไก่ป่าแม่เสกข้าว ด้วยเมตตาให้กิน แรกๆมันก็จะไม่กล้า เข้ามาหาคน นานๆเข้า จึงจะกล้าเข้าหาคน เหมือนจิตคนเรา ก็ชอบท่องเที่ยว ไปไกลตามธรรมารมณ์ต่างๆ ฝึกตั้งจิตเป็นสมาธิ แรกๆนั้น จิตมักจะอยู่ พักเดียว ก็เคล็ดไป ต่อนานๆไป เมื่อจิตชินต่ออารมณ์ดีแล้ว จึงจะเชื่อง และตั้งมั่นเป็นสมาธิ

พระอริยเถรอาจารย์ ครูบารุ่งเรือง ถามพระอาจารย์สุก อีกว่า พระคาถาไก่เถื่อน ๔ วรรค แต่ละวรรค กลับไป กลับมา เป็นอนุโลม ปฏิโลม หมายถึงอะไร พระอาจารย์สุก ตอบว่า แต่ละวรรค หมายถึงโลกธรรมแปด วรรค ๑ หมายถึง มีลาภ เสื่อมลาภ วรรค ๒ หมายถึง มียศ เสื่อมยศ วรรค ๓ หมายถึง มีสรรเสริญ ก็มีนินทา วรรค ๔ หมายถึง มีสุข ก็มีทุกข์ ทุกอย่างย่อมแปรปรวน มีดี และมีชั่ว ไม่นั่นอน ไม่ควรยึดติด มีหยาบ มีละเอียด

ต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงยกองค์คุณแห่ง ไก่ป่า ในมิลินทปัญหา มาให้พระอริยเถรจารย์ ครุบารุงเรื่องฟังว่า ผู้ที่จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพานต้องประกอบด้วย คุณสมบัติอันเปรียบเทียบกับ ไก่ หรือไก่ป่า มีห้าประการ ดังนี้คือ.....

๑. เมื่อเวลายังมีคอยู่ ก็ไม่บินลง หากิน
๒. พอสว่าง ก็บินลง หากิน
๓. จะกินอาหาร ก็ใช้เท้าเขี่ยเสียก่อน แล้วจึงจิกกิน
๔. กลางวันมีตาใสสว่างเห็นอะไรได้ลั่นแต่เวลากลางคืนตาฟางคล้ายคนตาบอด
๕. เมื่อถูกเขาขว้างปา หรือถูกตะเพิดไม่ให้เข้ารัง ก็ไม่ทิ้งรังของตน นี่เป็นองค์คุณ ๕ ประการของไก่

ผู้มุงมรรค ผล ต้องประกอบให้ได้ กับคุณสมบัติ อันเปรียบเทียบกับองค์คุณเหล่านี้คือ

๑. เวลาเข้าป่าควาดที่อยู่ และจัดตั้งเครื่องใช้สอย ไว้ให้เรียบร้อย อาบน้ำชำระกายให้สะอาด บูชากราบไหว้ ปูชนียวัตถุ และวัชบุคลล
๒. ครั้นสว่างแล้ว จึงกระทำการหาเลี้ยงชีพ ตามหน้าที่แห่งเพศของตน
๓. พิจารณาก่อนแล้ว จึงบริโภคอาหาร ดังพุทธภาษิตว่า ผู้บริโภคอาหารพึงพิจารณา เห็นเหมือนคนบริโภคเนื้อบุตร ของตนในทางกันดาร แล้วไม่มัวเมา มุ่งแต่จะทรงชีวิตไว้ เพื่อทำประโยชน์สุข แก่ตน และผู้อื่น
๔. ตาไม่บอด ก็พึงทำเหมือนคนตาบอด คือไม่ยินดี ยินร้าย คุณภายิต ที่พระมหากัจจายนะ กล่าวไว้ว่า มีตาดี ก็พึง ทำเป็นเหมือนคนตาบอด มีหูได้ยิน ก็พึงเป็นเหมือนหูหนวก มีลิ้นเจรจาได้ ก็พึงเป็นเหมือนคนใบ้ มีกำลังก็พึง เป็นเหมือนคนอ่อนเพลีย เรื่องร้ายเกิดขึ้น ก็พึงนอนนิ่งเสีย เหมือนคนนอนเฉยอยู่ฉะนั้น
๕. จะทำ จะพูด ไม่พึงละสติ สัมปชัญญะ ประหนึ่งไก่ป่า ไม่ทิ้งรังฉะนั้น ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน

พระอริยเถรจารย์ ครุบารุงเรื่อง จึงกล่าวกับพระอาจารย์สุกว่า ดิฉัน ดิฉันแล และพระอริยเถรจารย์ ได้กล่าวอีกว่า ตามตำนาน เมืองเหนือ กล่าวถึงอุปเท่ห์ พระคาถา ไก่เถื่อน ไว้ว่า

พระคาถาพระยาไก่อ่เถื่อน ผู้ใดภาวนาได้สามเดือน ทุกๆวันอย่าให้ขาด ผู้นั้นจะมี ปัญญา ดังพระพุทธรักษา และไก่อ่ป่านี่ ขันขานเพราะนัก ด้วยอำนาจแห่งพระคาถา พระยาไก่อ่เถื่อน ให้สวดสามจบ จะไปเทศ ไปสวด ไปร้อง หรือเจรจา สิ่งใดๆคินัก มี ตะบะเคชะนั้ก ถ้าแม่สวดได้เจ็ดเดือน อาจสามารถรู้ใจคน เหมือนไก่อ่ป้า รู้กลิ่นตัวคน ฉะนั้น ถ้าสวดครบหนึ่งปี มีตะบะเคชะยิ่งกว่าคนทั้งหลาย

แม้จะเดินทางไกล ให้สวดแปดจบ เหมือนไก่อ่ขันยาม เป็นสวัสดิกว่าคนทั้งหลาย ให้เสกหิน เสกแร่ ไร่สี่มูมเรือน โจรผู้ร้ายไม่เข้าปล้น เหมือนไก่อ่ป้าไม่ทิ้งร้าง แม้ผีร้าย เข้ามาในเขตบ้าน ก็กร้ามกลัวยิ่งนัก เสกข้าวสารปราชญ์ทางกั้ดี ประตุกั้ดี ผักถัวยิ่งนัก คนเดิน ไปถูกเข้าก็ล้มแล แพ้แก่อำนาจเรา

พระคาถานี้แต่ก่อน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **กะฐานธรรม** แต่ภายหลัง ถึงยุคพระ อาจารย์สุก พระคาถานี้จึงเรียกขานใหม่ว่า **พระคาถาไก่อ่เถื่อนบ้าง พระคาถาพระยาไก่อ่เถื่อนบ้าง พระคาถาบทนี้ทางภาคเหนือเรียกว่า พระคาถาไก่อ่แก้ว ถูกถูก**

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงออกธรรมาภิรมไปได้ ประมาณปีเศษก็เข้าสู่เขตป่า ใหญ่ แขวงเมืองเชียงใหม่ ท่านใช้เวลาอยู่ที่ป่า แขวงเมืองเชียงใหม่ ป่าแขวงเชียงราย ป่า แขวงเชียงแสน เกือบปี พระองค์ท่านทรงพบพระมหาเถรวุฒาจารย์ ผู้ทรงอภิญา มากมาย ทั้งที่เชี่ยวชาญในด้านกสิณดิน กสิณไฟ กสิณลม กสิณน้ำ และเชี่ยวชาญทาง วิปัสสนาธุระ

ต่อมาพระอาจารย์สุก มาถึงวัดท่าหอยแล้ว พระองค์ท่าน ก็ทรงแปลง พระคาถา พระยาไก่อ่เถื่อน เป็นรูปยันต์ เรียกว่าพระยันต์ มหาปราสาท ไก่อ่เถื่อน ตามนิมิตสมาธิ

เวลาลงพระคาถาพระยา ไก่อ่เถื่อน ลงเป็นยันต์มหาปราสาท ให้ลงด้วยเงินกั้ดี ทองกั้ดี ผ้ากั้ดี กระดาษกั้ดี ลงแล้วเสกด้วย พระคาถาพระยาไก่อ่เถื่อน ๓ จบ ไปเทศนาคินัก เป็นเมตตาแก่คนทั้งหลาย เกิดความศรัทธาในตัวเรา (ไก่อ่ร้อง เสียงฟังได้ไกล)เอายันต์ นี้ ไปกับตัวค้าขายคินัก เกิดลาภสักการะ มากกว่าคนทั้งหลาย เหมือนไก่อ่ป้า ขันหาหิน

ให้เขียนยันต์ปราสาทไก่อ่เถื่อน ไร่กับเรือน เวลาเขียน ให้แต่งเครื่องบูชาครุสิ่งละ ๑๖ คือ ข้าวดอก ๑๖ ถ้วยตะไล ดอกไม้ ๑๖ ถ้วยตะไล เทียน ๑๖ แท่ง รูป ๑๖ ดอก ข้าวเปลือก ๑๖ ถ้วยตะไล สิ่งของเหล่านี้วางบนผ้าขาว ให้เสกด้วยพระคาถาพระยาไก่อ่เถื่อน ๑๐๘ จบ ๑๐๘ คาบ ให้อธิษฐานเอาตามแต่ปรารถนา กันโจรภัยอันตรายทั้งหลาย มีชัยแก่ศัตรู ลงเป็นธงปักในนา กันแมลง มาเบียดเบียน เสกน้ำมันงาใส่แผล แล

กระดุกหัก เสกข้าวปลุกงอกงามดี เสกน้ำมันต์พรมของกัมมันต์พระยารักเราแล เสกเมตตาก็ได้ ถ้าต้องคุณโพลภัยใดๆ ให้เสกสั้มป่อยสรวหัวหายแล ใช้สารพัดตามแต่จะอธิษฐานเถิดฯ พระกาธา และยันต์ไก่เถื่อน นี้มีผู้คนเคารพเชื่อถือมาก และจะว่านำพระกาธาอื่นๆก่อนเสมอ โด่งดังมาจนถึงปัจจุบันนี้

พระกาธานี้ ได้เมื่อ พระกกุสันโธ เป็นไก่ป่า เป็นอาการสามสิบสอง ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ ประองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม พระศรีอริยเมตไตย

พระกาธาพระยาไก่เถื่อนนี้ ได้ในสมัยพระพุทธเจ้า พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม พระศรีอริยเมตไตย ยังเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็น พญาไก่เถื่อน

แม้พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ก็เคยเกิดเป็น ไก่เถื่อน บำเพ็ญบารมีมา แต่การสร้างบารมีนั้น ต่างๆกัน และพระกาธาพระยาไก่เถื่อนนั้น ยังเป็นอาการสามสิบสอง ของพระอาจารย์สุกด้วย และเป็นตะปะตะชะ ของพระอาจารย์สุก ในเมตตาทบารมีนี้ด้วย

พระกาธาบทนี้ ถ้าจำเริญภาวนา จะมีอนุภาพมาก ผู้ใดภาวนาเป็นนิจสิน จะเกิดลาภ ยศ มีรู้ขาด ทำมาค้าขึ้น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เจริญงอกงามดี ทั้งทำให้บังเกิดสติปัญญาด้วย ถ้าเดินทางไป ทางบก หรือเข้าป่า สวดภาวนาคลาดแคล้ว จากภัยอันตราย คินักแล บั้นปลายก็จะ บรรลุพระนิพพาน ด้วยเมตตาทบารมีนี้

บุญสิริ เกิดแก่ พระอาจารย์สุก

(ไม้เท้า ไม้ยอดตาล)

ก่อนที่จะเล่าเรื่อง บุญสิริ เกิดแก่พระอาจารย์สุก ขอเล่าเรื่องที่มีมาในพระไตรปิฎก และเรื่องสิริชาดก ว่าด้วยบุญสิริ เกิดแก่ผู้มีบุญ อันเป็นมูลเหตุ ของบุญสิริ ไม้เท้าเบิกไพร ดังนี้

ในศาสนาวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพรานคนหนึ่งชื่อ สุปติภูสิต เป็นผู้ทำอกุศลกรรม ด้วยการฆ่าสัตว์ วันหนึ่งเดินทางไปล่าสัตว์ เผอิญฝนตก ก็หลบฝนเข้าไปพัก อยู่ในวิหารแห่งหนึ่ง ได้เห็นฝนร่วงลงมาถูกพระพุทธรูปในวิหารเป็ยก พรานเกิดมีใจศรัทธา จึงได้จัดการซ่อมแซมหลังคาวิหารจนหายรั่ว พระพุทธรูปก็พ้นจากการเป็ยกฝน ครั้นเมื่อพรานสิ้นชีพแล้ว ด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมที่ตน ได้ซ่อมแซมหลังคาวิหารนั้น จึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรชื่อว่า สุปติภูสิตเทพบุตร จนถึงพุทธกาลนี้

ในสมัยหนึ่งพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่เหนือพระแท่นศิลาอาสน์ภายใต้ต้นปาริชาติ ณ ดาวดึงส์พิภพ ตรัสพระสัทธรรม เทศนา อภิธรรม๑๑กัมภีร์ โปรดพุทธมารดา ในกาลครั้งหนึ่งนั้นมีเทพบุตรคนหนึ่ง นามว่าสุปติศ ได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่ชั้นดาวดึงส์มาช้านาน ก็อีก ๗ วัน จะสิ้นบุญจตุจากดาวดึงส์ ลงไปอุบัติในนรกเสวยทุกข์เวทนาอยู่ตลอดแสนปี ครั้นสิ้นกรรมในนรกนั้นแล้วก็จะไปบังเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ๗ จำพวก เสวย วิบากกรรมอยู่ ๕๐๐ ชาติ ทุก ๆ จำพวก ยังมีเทพบุตรองค์หนึ่งชื่อว่า อากาศจารี ซึ่งเป็นผู้รู้ บุรพกรรมของสุปติศเทพบุตร อาศัยความคุ้นเคยสนิทสนมกันตั้งแต่ครั้งเป็นมนุษย์ เคยได้รักษาอุโบสถศีลมาด้วยกันในอดีตชาติล่วงมาแล้ว มองเห็นอนุสตรกรรมตามทัน จะสนองผลแก่สหายของตนก็มีจิตปรานีใคร่จะอนุเคราะห์จึงเข้าไปสู่สำนักของสุปติศเทพบุตรแล้วก็บอกเหตุที่จะสิ้นอายุภายในเร็ววันๆนี้ ตลอดทั้งที่จะไปเกิดในนรก ครั้งพ้นจากนรกแล้ว จะต้องไปกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานให้ทราบสิ้นทุกประการ ฝ่ายสุปติศเทพบุตรได้ทราบเหตุดังนั้นแล้ว ก็มีความสะดุ้งตกใจกลัว คิดปริวิตก บุญพินิต ๔ ประการ คือ ดอกไม้ทิพย์รวงโรยประการหนึ่ง สรีระร่างกายมัวหมองไม่ส่องใสประการหนึ่ง ผ้าทิพย์ภูษา เครื่องทรงเสวียหมองไม่ส่องใส ประการหนึ่ง ครั้นทรงผ้าสไบเข้าที่ร้อนกระวนกระวายไปประการหนึ่งบุญพินิตเหล่านี้ก็ปรากฏแก่สุปติศเทพบุตร บุญพินิต ๔ ประการนี้ ปรากฏแก่เทพบุตร หรือเทพธิดาตนใดแล้ว เทพบุตรเทพธิดาองค์นั้น จะต้องจตุจากเทวโลกอย่างแน่นอน เมื่อสุปติศเทพบุตร ทราบชัดเจนเช่นนั้นแล้ว ก็ไม่นิ่งนอนใจใคร่จะหาเครื่องป้องกันจึงเข้าไปสู่สำนักท้าวอมรินทร์ราชาเจ้า ถวายอภิวัตแล้วกราบทูลเหตุการณ์ให้ทรงทราบแล้ว ทูลอ่อนวอนขอชีวิตในสำนักพระอมรินทร์ราชา โดยอเนกปริยายท้าวเชตรัสตอบว่า ชื่อว่าความตายนี้เราเห็นผู้ใหญ่ในสรวงสวรรค์ ก็ไม่อาจห้ามบุพพกรรมอันมีกรรมแรงนี้ได้เราเห็นอยู่แต่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั่ว ๓ ภพ พระองค์เสด็จประทับอยู่ใต้ต้นปาริชาติ มาเราจะพาไปเข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนา ให้พระองค์ทรงช่วยเหลือ สุปติศเทพบุตรถือเครื่องสักการบูชาตามเสด็จท้าวอมรินทร์ราชาเข้าสำนักพระมหามุนีนาถ

พระศาสดาจารย์เจ้าแล้วกราบทูลเหตุการณ์เหล่านั้นให้พระองค์ทรงทราบโดยสิ้นเชิง แล้ว พระองค์ทรงแสดงบุพพกรรม ของสุปติศเทพบุตรองค์นี้เกิดเป็นมนุษย์มีความเห็นผิด เป็นผู้ประมาทตั้งอยู่ในมิจฉาปฏิญญาเป็นพราหมณ์เนื้อเปื้อนปลาเป็นผู้มีใจแข็งกระด้าง ดบตีบิดามารดา เห็นสมณะชีพราหมณ์ ไม่ลูกรับนิมนต์ให้อาสนะที่นั่ง ภิกษุ

สงฆ์ผู้เข้าไปสู่สำนักแม่เห็นแล้วก็ทำเป็นไม่เห็นเสีย ด้วยวิบากผลอกุศลกรรมอันนี้ตาม
ทันเข้า สุปติศเทพบุตรจึงได้ไปเกิดในนรกตลอดแสนปี ครั้นพ้นจากนรกขึ้นมาทีไรก็จะไป
กำเนิดแห่งสัตว์๗ จำพวกคือเป็นอีแร้ง เป็นอีรูง เป็นอีกา เป็นเต่า เป็นหนู เป็นสุนัข และ
เป็นคนหูหนวกตาบอดอย่างละ ๕๐๐ชาติ ด้วยอำนาจอกุศลกรรมนั้น

เมื่อทำวอมรินทร์ทรงทราบแล้ว ก็มีความเมตตาสงสารแก่สุปติศเทพบุตร ยิ่งนัก
จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงแสดงพระสังฆกรรมเทศนาอันจะเป็นที่ฟังแก่สัตว์โลก
ช่วยชีวิตเทพบุตรองค์นี้ไว้ไม่ให้ตายลงภายใน ๗ วันนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัส
เทศนาภาดาอุณฺหิสวิหัช มีใจความดังต่อไปนี้

อติ อุณฺหิสสะวิหะโย ชัมโม โลเก อนุตตะโร สัพพะสัตตตะหิตตถายะ ตัง ตะ
วังคัณหาหิ เทเวเต ประวิวัชเช ราชทัณเฑ อะมะนุสเสหิ ปาวะเก พยัคเหาเนเว วิเส ภูเต อะ
กาละมะระณณะ วา สัพพัส มะระณา มุตโต ฐฐะเปตวา กาละมาริตัง ตัสเสวะ อานุกาเว
นะ โหตุ เทโว สุขี สะทา สุทระสีลัง สะมาทาเย ชัมมัง สุจะริตัง จะเร ตัสเสวะ อานุกาเว
นะ โหตุ เทโว สุขี สะทา ลิกขิตัง จินติตัง ปุชัง ธาระณัง วาจะนัง คะรุัง ประเรสัง เทสะนัง
สุตวา ตัสสะ อายุ ปะวัฑฒะตติ

เทเวเต คุณกรเทเวดาทั้งหลาย พระธรรมนี้ชื่อว่าอุณฺหิสวิหัช เป็นยอดแห่งพระธรรม
ทั้งหลายเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งมวล ท่านจงเอาพระธรรมนี้เป็นที่ฟัง อุตสาห์สวดบ่น
สาธยายทุกเช้าค่ำอย่าหวั่นเสียซึ่งภัยทั้งปวง อันจะเกิดขึ้นจากผีปิศาจ หมูพยัคฆะ งูใหญ่
น้อย และพญาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายจะไม่ตาย ผู้ใดได้เขียนไว้ก็ดี ได้ฟังก็ดี ได้สวดมนต์
ภาวนาอยู่ทุกวันก็ดีจะมีอายุยืน

เทเวเต คุณกรเทเวดาทั้งหลาย ท่านจงมีความสุขเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ใดบูชาแก้วทั้ง ๓
คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์นี้เป็นยาอันอุดม ย่อมคุ้มครองผู้นั้นให้พ้นจากทุกภัย
พยาธิทั้งปวง ด้วยอำนาจพระอุณฺหิสวิหัชนี้ จะรักษาคู่ครองให้ชีวิตของท่านเจริญสืบ
ต่อไป ท่านจงรักษาไว้ให้มันอย่าให้ขาดเกิด เมื่อจบพระสังฆกรรมเทศนาลงเทเวดา
ทั้งหลายมีทำวอมรินทร์เป็นประธานได้คัมภีร์แห่งพระสังฆกรรมเป็นอันมาก ฝ่ายสุปติ
ศเทพบุตร มีจิตน้อมไปตามกระแสแห่งพระธรรมเทศนานั้น กลับได้อัตตะภาพใหม่ คือ
มีกายอันผ่องใส เป็นเทวะบุตรหนุ่มคืนมาแล้ว จะมีอายุยืนตลอดไปถึงพระพุทฺธเจ้าพระ
นามว่า พระศรีอริยะเมตไตรย ลงมาตรัสจึงจะจตุจากเทวโลกลงมาสู่มนุษย์โลก เป็นพระ

อรหันตจีณาสวของค์หนึ่ง ดังนั้นขอพุทธบริษัททั้งหลายจงสำเหนียกไว้ในใจแล้ว
ประพศติปฏิบัติในพระคาถา อุนหิตวิชัย ก็จะสามารถความปรารถนาทุกประการ

พระคาถาอุนหิตวิชัยนี้ ถือเป็นสิริ บุญสิริ ของเทวดา กล่าวว่เทวดา ไปสถิตอยู่ที่
ใด ที่นั้น ของนั้นถือว่าเป็นสิริ ดี งาม วิเศษ เช่นไปอยู่ที่ไม้เท้า ของท่านอนาถบิณฑิกะ
เศรษฐี ดังมีเรื่องดังนี้

ว่าด้วยบุญสิริ เกิดแก่ท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีว่า ผู้มีบุญ ผู้ไม่มีบุญ จะเป็นผู้มี
ศิลป์หรือไม่ก็ตาม ย่อมชวนชวนรวบรวมทรัพย์ไว้เป็นอันมาก ผู้มีบุญย่อมใช้สอยทรัพย์
เหล่านั้น

สิริโภคเป็นอันมาก ย่อมล่วงเลยสัตว์เหล่าอื่นไปเสีย เกิดขึ้นในที่ทั้งปวงที่เดียว
สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้ ไซ้แต่เท่านั้น รัตนะทั้งหลายก็บังเกิด ขึ้นแม้ในที่มิใช่บ่อเกิด

ไก่อ่ แก้วมณี ไม้เท้า และหญิงชื่อว่า บุญญลักขณาเทวี ย่อมเกิดขึ้น แก่อนาถบิณฑิก
เศรษฐีผู้ไม่มีบาป มิ มีแต่บุญอันกระทำไว้แล้ว

กล่าวว่เทวดาทั้งหลาย จะมาสังสถิตที่ ไม้เท้า อันเป็นสิริ บุญสิริ ของผู้มีบุญบ้าง
ของพระพุทธเจ้าบ้าง ของพระสาวกบ้าง พระอสีติสาวกของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๘๐
พระองค์ก็มี ดังเรื่องในชาดกว่า.....

ก็ในวันนั้นแล โดยมากพระอสีติมหาเถระต่างก็ทรงผ้าบังสุกุล มีสีดั่งเมฆเฉวียง
ป่าข้างหนึ่งถือ ไม้เท้า รวากะว่ช่างตระกุลคั่นรวงศ์ที่ได้รับการฝึกหัดเป็นอย่างดี
ปราศจากโทษแล้ว คายโทษแล้ว ทำลายกิเลสแล้ว

กล่าวว่ เทวดาที่จะสิ้นอายุ จะพากันมาสังสถิตในไม้เท้า ของพระอริยะเจ้า แล้ว
ประพศติ อุนหิตวิชัยธรรม จะทำให้เป็นผู้มีอายุนาน

ไม้เท้า ของพระอริยะเจ้าทั้งหลาย ที่เทวดามาสังสถิตนั้น เรียกว่ ไม้เท้าเบิกไพร
ซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงมี ไม้เท้า บุญสิริด้วย ดังเรื่องการแบ่งบริหาร ของ
พระองค์ท่านไปบรรจุนในที่ต่างๆ เช่น ไม้เท้าของพระพุทธเจ้า อยู่ใน วจิรานคร เป็นต้น

ในพระวินัย ยังถือว่ ไม้เท้า เป็นบริหารส่วนหนึ่ง ของพระสงฆ์ด้วย นี้จึงเป็น
ที่มาของ ไม้เท้าเบิกไพร ดังเรื่องราวที่ปรากฏ ในเรื่องไม้เท้าบุญสิริ ของพระอาจารย์สุก
ดังนี้

ครั้งหนึ่งเมื่อ พระองค์ท่าน ทรงเดินทางกลับมาจากป่าใหญ่ทางเหนือ พระองค์ท่านทรงเดินทางรอนแรมล่องผ่านกลีบลงมาเรื่อยๆ จนเข้าเขตป่า แขวงเมืองพิชัย ต่อเขตป่า แขวงเมืองอุตรดิตถ์ (ทุ่งยั้ง) พระองค์ท่านทรงปักกลดตรงที่เดิม บริเวณที่พระองค์ท่าน ทรงเคยปักกลดครั้งก่อนนั้น ในบริเวณใกล้เขตเมืองลับแล

รุ่งเช้า ชาวบ้านลับแล ออกมาใส่บาตรพระองค์ท่าน และอาราธนานิมนต์พระองค์ท่าน ให้เข้าไปพักในเมืองลับแลอย่างเคย พระองค์ท่าน พักอยู่ในเมืองลับแลประมาณ ๒-๓ราตรี จึงดำริที่จะออกจากเมืองลับแล ผู้เฒ่าผู้แก่ หัวหน้าเมืองลับแล เห็นพระองค์ท่าน ทรงเมื่อยล้ามาก จึงนำพาพระองค์ท่าน ไปทอดพระเนตรต้นไม้ชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นดง มีลำต้นเล็ก สีของลำต้นเหมือน เปลือกสีต้นตาล โคนต้นเล็กเท่าโคนแขน มีอายุยืนนาน กลางต้นถึง ปลายเลี้ยวเล็กกว่านิดหน่อย เป็นลำต้นตัน

เวลาตัด ให้ตัดกลางต้น ถึงปลายต้น ลำต้นสูงชะลูดเหมือนต้นตาล สูงประมาณ ๓ วา (เมตร) ถึง ๕ วาเศษ ลำต้นแลดู เป็นลายข้อสั้น เหมือนข้อต้นไผ่ มีก้าน และใบ อยู่ที่ปลายยอดเป็นพุ่ม ก้าน และใบเหมือนใบตาล ขอบก้านใบมีหนามแหลมเล็กๆเหมือน ก้านตาล มีดอกเป็นช่อ ขาวแกมเหลืองมัน กลีบดอกยาวหนาปลายมน มีห้ำกลีบ เมื่อ ดอกแก่แล้ว กลีบแห้งร่วงกลายเป็นเมล็ดสีดำกลม เท่าปลายนิ้วก้อย หรือปลายหัวแม่โป้ เมล็ดร่วงลงพื้นดิน จะเจริญเป็นต้นงอกงามต่อไป ไม้ไผ่ยอดตาลนี้ ขึ้นเป็นดง เหมือนดงตาล ต้นไม้ไผ่ยอดตาลมีอายุยืนนานเป็น ๑๐๐๐ ปี เป็นไม้เนื้อแข็ง ยิ่งไว้นานเนื้อไม้จะ กลายเป็นหินอ่อน ไม้ไผ่ยอดตาล บางทีก็เรียกว่า คดตาล เพราะว่าเป็น คด ทั้งต้น เป็น ไม้บุญลิริ ไม้กายสิทธิ์ สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้ และไม้นี้มีคุณพิเศษต่างๆ

ผู้เฒ่าในเมืองลับแล บอกกล่าวให้พระอาจารย์สุกฟังว่า ต้นไม้นี้เป็น ไม้บุญลิริ เรียกว่าต้นไม้ไผ่ยอดตาล หรือ คดตาล มีเทวดาสถิตและรักษา เวลาตัดต้นไม้ ไผ่ยอดตาล ต้องตัดทั้งต้น เมื่อตัดแล้วต้นไม้จะตาย ต้นไม้นี้มีรุกขเทวดารักษา เวลาตัดต้องทำ พิธีกรรม บอกกล่าวขอ แก่รุกขเทวดาประจำต้นไม้ไผ่ยอดตาลก่อน

ไม้ไผ่ยอดตาลนี้ นอกเขตเมืองลับแลก็มี แต่มักอยู่ในป่าลึก ในที่ขอบกล ใครได้ พบเป็นบุญของผู้นั้น กล่าวหา พระรุกขมุลบางท่านพบแล้ว ตัดไม้ได้ก็มี เพราะเทวดา ผู้รักษา ท่านไม่ให้ เนื่องจากยังไม่เหมาะสม

เมื่อรุกขเทวดา อนุญาตแล้วจึงตัดได้ เมื่อตัดแล้วรุกขเทวดา จะมาสถิตอยู่ที่ไม้ไผ่ยอดตาลที่ตัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ที่จะได้ไม้ไผ่ยอดตาลนี้ จะต้องเป็นบุคคลที่ใน

อดีตชาติ เคยบังเกิดอยู่ในเมืองลับแลนี้ และเป็นอริยมุคคณชั้นต้น คือโศดาบันด้วย ต้นไม้ไผ่ยอดตาลนั้นจะมีอายุยืนยาวนานเกือบพันปี เป็นไม้เนื้อแข็ง มีน้ำหนักมาก ปลูก มอด ไม้กิน

อีกประการหนึ่ง ไม้สิริ ที่จะมาทำเป็นไม้เท้ามงคล หรือไม้เท้าเบิกไพรนี้ ต้องเป็นไม้ที่มีเทวดาสงศิต เทวดาสงศิตต้นไม้ไหน เอาไม้ต้นได้ ต้นไม้ที่เทวดาไม่สงศิต เทวดาไม่สามารถให้ไม้ต้นได้ และอีกประการหนึ่ง เทวดานั้น ในอดีตชาติ ต้องเคยเกี่ยวกันมา กับพระสงฆ์องค์นั้นในอดีตชาตินั้นด้วย พระสงฆ์จึงจะได้ ไม้สิริ ไผ่ยอดตาล มาทำไม้เท้าเบิกไพร เป็นของกลุ่มารมี

ไม้ไผ่ยอดตาล เมื่อปอกเปลือกกลายข้อไผ่ออกแล้ว เนื้อต้นไม้ไผ่ยอดตาลนี้จะมีสีต่างๆกัน สีเหลืองบ้าง เหลืองแกมขาวบ้าง สีแดงคล้ำบ้าง สีดำบ้าง ตามอายุของไม้ ยิ่งไผ่มีอายุนานเข้า ไม้ไผ่ยอดตาลจะมีสีดำ ดำขึ้นเรื่อยๆจนดำสนิท จนกลายเป็นหินอ่อน ท่านผู้เฒ่า หัวหน้าหมู่บ้านลับแล ตัดไม้ไผ่ยอดตาลมาถวายพระองค์ท่านแล้ว กล่าวว่า

ขอลถวายไม้สิริ ไผ่ยอดตาลนี้ แก่ท่านไว้ทำ ไม้เท้าบุญสิริ (ไม้ที่ตัดนี้เป็นไม้สั้น ไม่ยาวทำไม้เท้าไม่ได้ จึงเรียกไม้มงคล) เอาไว้ช่วยเหลือผู้คน และยังคงกล่าวต่อไปอีกว่า ไม้สิริ ไผ่ยอดตาลนี้ มีอำนาจคุณพิเศษในตัว มีอำนาจป้องกันภูตผีปีศาจ และสัตว์ร้ายทั้งปวงได้ สำหรับผู้ได้ ฆานอภิญญา หรือมีญาณแก่กล้า อาจสามารถใช้ชี้เสกของได้ต่างๆ กล่าวว่า หัวไม้เท้าไผ่ยอดตาลใช้ทางมงคล ปลายไม้เท้าไผ่ยอดตาล ใช้จับคุณไสยต่างๆ ตามขวางใช้สำหรับป้องกันตัว

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงจำได้ว่าพระอาจารย์ของท่าน เคยเล่าให้พระองค์ท่านฟัง เกี่ยวกับเรื่อง ไม้สิริ ไผ่ยอดตาลว่า มีคุณพิเศษต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในป่าลึก ใครได้แล้วเป็นของเฉพาะตน

ถ้ามีวิชาอาคมขลัง ทำปรอทกายสิทธิ์ หรือเรียกว่า ปรอทกรอ บรรจุไว้ที่หัวไม้เท้าสิริ ก็จะสามารถทำให้ไม้เท้าสิริ ไผ่ยอดตาลนี้ มีคุณวิเศษมากขึ้นไปอีก ไปไหนมาไหนได้ รวดเร็วดังใจนึก แต่ผู้ใช้ ต้องมีสมาธิจิต แก่กล้าแข็ง ชำนิ ชำนาญ

รุกขเทวดา ประจำไม้เท้าไผ่ยอดตาล เมื่อมาอยู่กับ พระอริยสงฆ์แล้ว รุกขเทวดานั้นก็จะสมาทานศีลให้หมดจด คือสมาทานวิรัติ งดเว้นเอง แล้ว ก็จะประพฤติธรรมอันเป็นสุจริต ด้วยอำนาจแห่งการประพฤติธรรม อันเป็นสุจริตนั้น รุกขเทวดานั้น ก็จะมี ความสุขตลอดกาล อายุ และบุญกุศล ของรุกขเทวดานั้น ย่อมเจริญ เปลี่ยนภพภูมิ สูงขึ้น

ไป มีพระนิพพานเป็นไปในเบื้องหน้า เพราะการประพุดติกระทำ ในธรรมอันสุจริต ของ
รุกขเทวดานั้น ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ที่ชาวเมืองลับแล แขวงป่าเมืองอุตรดิตถ์ ตัดถวายให้
ท่านครั้งนี้ ไม้มีความประสงค์ให้ท่านใช้ทำเป็นไม้เท้าเบิกไพร จึงตัดให้ท่านเพียงปลาย
ยอดยาวเพียง ๒ ศอกเศษเท่านั้น ให้พระองค์ท่าน ทรงเอาไว้ใช้เป็น ไม้เท้าสิริ คู่บารมี
ไม้เท้าสิริ ไผ่ยอดตาลท่อนสั้นนี้ พระองค์ท่าน ทรงได้ในสมัยอยุธยา ยังเป็นราชธานีอยู่

กาลภายหลัง ก่อนพระองค์ท่าน จะสิ้นพระชนม์ พระองค์ท่านได้ประทานไผ่
ยอดตาลท่อนสั้นนี้ ให้แก่ พระอาจารย์มาก หรือพระญาณโกศลเถร สัททวิหาริก ของ
พระองค์ท่าน และพระญาณโกศลเถร (มาก) พระองค์นี้ เป็นอดีตรักษาการ เจ้าอาวาส วัด
ราชสิทธิาราม (พลับ)

ปัจจุบันไม้เท้า ไผ่ยอดตาลท่อนสั้น อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ บริหารพระกรรมฐาน หุ่น
จีฬิง สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ

ไม้เท้าสิริ ไผ่ยอดตาล ถ้าจะเปรียบเทียบ ก็เสมือน เครื่องราชกกุธภัณฑ์
เครื่องประดับเกียรติยศ บารมี ของพระเจ้าแผ่นดิน ที่เรียกว่า **ชานพระกร**

ถ้าเป็นของสมเด็จพระสังฆราช ก็เรียกว่า เครื่องประกอบสมณะศักดิ์ ประกอบบารมี
ถ้าเป็นของพระสมณะ พระป่า ก็เรียกว่า ไม้เท้าสิริ เบิกไพร ไผ่ยอดตาล เป็นเครื่องหมาย
ประกอบบารมีธรรม เป็นเครื่องแสดงบุญบารมี ของแต่ละบุคคล ของแต่ละอย่าง แสดง
ถึงเกียรติยศ บุญบารมี ของบุคคลนั้นๆ

ส่วนไม้เท้า ไผ่ยอดตาล ท่อนที่สอง เป็นท่อนยาว พระองค์ท่านได้ที่ป่าลับแล
เมืองลำพูน โดยชาวเมืองลับแล ตัดถวายให้ท่าน ยาวเท่าพระองค์ เพื่อให้พระองค์ท่าน
ทำเป็น ไม้เท้าสิริ เบิกไพร แผ่เมตตา แหวกทาง เปิดทาง เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์

กล่าวว่า ไม้เท้าสิริ ไผ่ยอดตาล ท่อนยาวเท่าพระองค์ ที่ท่านได้มาจากป่าลับแล
เมืองลำพูนนั้น กาลต่อมาภายหลังก่อนสิ้นพระชนม์นั้น พระองค์ท่านได้มอบให้ พระ
พรหมมุนี (จิต) หรือเจ้าคุณหอไตรไว้ สำหรับจะมอบให้กับพระมหาเถรที่เหมาะสมอีกที

ซึ่งต่อมาพระพรหมมุนี (จิต) ท่านได้มอบ ไม้เท้าเบิกไพร ไผ่ยอดตาล ท่อนยาวนี้
ให้กับพระมหาเถร องค์หนึ่งคือ พระอาจารย์สี

พระอาจารย์สี ท่านเป็นพระมหาเถร ที่ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก ในวัด
ราชสิทธิารามนี้ และท่านเป็นพระที่มค่น้อย สันโดษ มีความรู้มากมาย

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเข้าเมืองลับแลครั้งที่๔ เมื่อคราวสัญญาจาริก
ชุกงค์ ไปทางภาคอีสาน แถบป่า แขวงเมืองโคราช และครั้งที่๕ เข้าเมืองลับแล เมื่อคราว
สัญญาจาริกไปทางภาคใต้ แถบป่า แขวงเมืองปราณบุรี พระองค์ท่าน เคยจาริกเลยไปถึง
ป่าทึบ แขวงเมืองปัตตานี กลับออกมาจากเมืองลับแลแล้ว ชาวบ้านเมืองลับแล จะถวาย
ยาสมุนไพโร ให้กับพระองค์ท่าน เพื่อเอาไว้ดื่มฉนั้น เวลาเกิดเจ็บไข้ขึ้น เมืองลับแลนี้ มีทุก
ภาค ของประเทศไทย

ความเป็นมา ไม้เท้าไผ่ยอดตาล

ของพระอุบาลีเถรเจ้า ประเทศศรีลังกา

ปัจจุบันที่วัดราชสิทธิาราม มีไม้เท้าไผ่ยอดตาลท่อนสั้น สีดำสนิท ของพระมหา
เถรเจ้า แห่งลังกา นามว่า พระอุบาลีเถรเจ้า ท่านดำรงสังฆาร อยู่ในสมัย พระเจ้าเอฬารท
มิฬ แห่งลังกาทวีป

พระอุบาลีเถรเจ้า พระองค์ท่านได้รับสืบทอด ไม้เท้า ไผ่ยอดตาลนี้ มาจาก พระ
มหินทเถรเจ้า พระราชโอรสของ พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งชมพูทวีป

ต่อมาพระอุบาลีเถรเจ้า พระองค์ท่านโปรดให้ พระสัทธวิหาริก ของท่าน นำไม้
เท้าเบิกไผ่ไผ่ยอดตาลนี้ มาถวาย พระราชสามีรามมหาเถรเจ้า แห่งวัดท้าวอุทอง เมื่อ
หลังพุทธกาลล่วงแล้วได้ประมาณ ๓๖๐ ปี

เพื่อเป็นนิมิตหมายว่า ดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ จะเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองไปด้วย
พระบวรพุทธศาสนา สืบต่อไปในอนาคตกาล

กล่าวว่ พระราชสามีรามมหาเถรเจ้า พระองค์ท่านเคยเป็นศิษย์ เรียนพระ
กรรมฐานมัชฌิมา กับพระอุบาลีเถรเจ้า แห่งลังกาทวีป มาก่อน การติดต่อสืบสาน
พระพุทธานุศาสน์ คณะสงฆ์ลังกา กับคณะสงฆ์สุวรรณภูมิ มีมานานแล้วตั้งแต่ พระโสม
เถรเจ้า พระอุตรเถรเจ้า นำพระพุทธานุศาสน์มาเผยแผ่

ไม้เท้า ไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้านี้ ได้ตกทอดสืบมาถึง พระญาณสุวรรณ
มหาเถรเจ้า วัดมหาธาตุ ยุคต้นกรุงสุโขทัย ก่อนสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย และสืบต่อ
มาถึง พระพนรัตน์ (รอด) วัดป่าแก้ว ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา จนถึง สมเด็จพระสังฆราชญาณ
สังวร (สุก ไร่เถื่อน) ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และพระอาจารย์กรรมฐานวัดพลับ ได้เก็บ
รักษากันต่อๆมา

ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้า มีอายุตกประมาณ ๒๓๐๐ ปีเศษ นับเป็นบริโกศเจดีย์ ของสำคัญอย่างยิ่งทาง พระพุทธศาสนา ระหว่างคณะสงฆ์ไทย กับ คณะสงฆ์ประเทศศรีลังกา

ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้า ประเทศศรีลังกา ได้สืบทอดมาจนถึง พระอาจารย์ใหญ่ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของวัดราชสิทธิาราม รุ่งที่สิบเอ็ด คือ ท่านพระครูญาณสิทธิ์(เชื้อ) ท่านได้นำไม้เท้าไผ่ยอดตาลนี้ ตั้งพิงไว้ข้างโต๊ะหมุ่มบูชา ภายในห้องพระของท่าน และท่านได้ถ้ำรูปไว้ ก่อนท่านมรณะภาพเพียงสามวัน

พระพุทธศักราช ๒๕๐๘ ท่านพระครูญาณสิทธิ์(เชื้อ) ได้ถึงแก่มรณะภาพลง ไม้เท้าไผ่ยอดตาลของพระอุบาลีเถรเจ้า แห่งประเทศศรีลังกา ก็ได้หายออกไปจากวัด พลับ ไปอยู่บ้านโยมผู้หนึ่งข้างวัดพลับ และต่อมาได้ถูกขายทอดตลาดไป โดยผู้ขายคิดว่าเป็นไม้ พญาจิวดำ

ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้า ได้หายออกไปจากวัดพลับ เป็น เวลานานถึง ๓๐ ปีเศษ ต่อมาถึงปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๐ ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้า จึงกลับมาอยู่ที่วัดพลับตามเดิม โดยโยมที่ได้ไปเป็นคนสุดท้าย นำมาถวาย คินให้ โดยที่ไม่รู้ว่า เป็นไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของสำคัญทางพุทธศาสนา

ปัจจุบัน ไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระอุบาลีเถรเจ้า ท่อนนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) กรุงเทพฯ ซอยอิสราภาพ ๒๓

ทรงพบพระคาถาวาณี

(พระคาถาเรียกกรรม พรรษาที่ ๑๗ สถิตวัดท่าหอย ยุครนบุรี)

พระองค์ท่าน ทรงบรรลุอันตราปรินิพพายี อนาคตามี อย่างกลางแล้ว ยังทรง บำเพ็ญเพียร เพื่อที่จะบรรลุ อันตราปรินิพพายี อนาคตามี อย่างประณีต ต่อไปอีก

พระองค์ท่านทรงประกอบความเพียร อีกหลายปีอย่างไม่ลดละ จนกระทั่ง พระชนมายุย่างเข้าสู่วัยกลางคน พระองค์ท่าน ก็ยังไม่สามารถบรรลุอันตราปรินิพพายี อนาคตามีบุคคล อย่างละเอียดได้ เนื่องจากยังขาดทางอีกเล็กน้อย ทำให้การบรรลุอันตรา ปรินิพพายี อนาคตามี อย่างประณีต ช้าลง

ต่อมาในคืนหนึ่งนั้น ขณะที่พระองค์ท่าน ทรงเข้าที่ เจริญสมณะธรรม ตามปรกติ ทรงทราบในนิมิตสมาธิว่า มีพระอริยเถรอาจารย์ ชั้นสุทธาวาส มาบอกว่า ให้ไปพบท่าน ที่ป่าดงดิบ แขวงเมืองสุโขทัย

พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้น ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ท่านจะสำเร็จสมประสงค์สูงสุดทุกอย่าง ตามที่ท่านต้องการ ให้ไปที่ป่าดงดิบ แขวงเมืองสุโขทัย แล้วความประสงค์ ของท่านจะสำเร็จ และจะได้เกื้อกูล ชนทั้งหลายในภายหน้าด้วย ต่อมาพระองค์ท่าน ก็เสด็จไป ถึงป่าดงดิบ แขวงเมืองสุโขทัย ทรงไปด้วยอิทธิวิธญาณ

เมื่อพระองค์ท่าน ถึงป่าดงดิบ แขวงเมืองสุโขทัย กรุงเก่า พระองค์ท่านก็ทรงพบพระอริยเถรอาจารย์อยู่ในร่างกายทิพย์ ที่สำเร็จด้วย การเข้าสู่ขุขัตถุญา ลหุขุขัตถุญา พระองค์ท่านก็ทรงเข้าไปกราบนมัสการ พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้น

พระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นั้น ก็กล่าวว่า พรุ่งนี้ให้ท่านเดินทางไป ในทางนั้น พร้อมกับชี่มือไปทางนั้นด้วย จะพบของดี ของวิเศษ แต่คืนนี้ให้ท่านพักปักกลด บำเพ็ญสมณะธรรม ณ ที่ป่าดงพญาเย็น (คนละแห่ง กับที่เมืองอุดรดิตถ์) นี้ก่อน

ภายหลังพระอาจารย์สุก ได้ทรงทราบเถรประวัติ ของพระอริยเถรอาจารย์ พระองค์นี้ว่า ท่านเคยบวชเป็นฤาษี อยู่ในป่าดงพญาเย็น แขวงเมืองสุโขทัยนี้ ประชาชนทั้งหลายสมัยนั้นเรียกขานนามท่านว่า พระฤาษีกัณฑะ (กัณฑะ) ต่อมาภายหลัง ท่านเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บรรพชา-อุปสมบท ได้นามทางพระพุทธศาสนาว่า วิสุทโธ

เพลสายของวันนั้น พระอาจารย์สุก ออกเดินทางไป ตามที่พระอริยเถรอาจารย์ ผู้ทรงร่างอยู่ด้วยกายทิพย์ ไปถึงป่าใหญ่แห่งนั้น ไกลเชิงเขา ทรงทอดพระเนตรเห็น ก้อนหินก้อนหนึ่ง จารึกเป็นอักษรขอม โบราณว่า

มุนินุท วท นมพุช

คพภ สมภว สุนทรี

ปาณินิ สรณ วาณิ

มยหิ ปิณยติ มน

พระอาจารย์สุก ทรงอ่าน และท่องจำไว้แล้ว ทรงพักปักกลด ณ ที่แห่งนั้นหนึ่งคืน ตกเพลากลางคืนทรงบำเพ็ญสมณธรรมอย่างเคย ก็ได้ทรงทราบมงคลนิมิต ของพระคานานี้ทั้งหมด และได้ทรงทราบอุปเท่ห์ วิธีการ ย่อยๆ โดยสมควร จากบาทฐาน ขององค์ฌาน

ต่อมาพระองค์ท่าน ก็ได้ทรงทราบจากสมาธินิมิตอีกว่า พรหมชั้นสุทธาวาส มาบอกพระองค์ท่านว่า ให้ไปที่วัดร้าง กลางเมืองสุโขทัย ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ท่านจะพบของสำคัญต่อเนื่อง ในพระคาถาวาณิ เมื่อพระองค์ท่าน ทรงออกจาก

สมาธิแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงทราบได้ทันทีว่า วัดร้างนั้น คือวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย ที่ประดิษฐาน พระศรีศากยะมุนี ที่สร้างในสมัยพระเจ้าลิไท ครั้งกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี

เพลาสายของวันต่อมา พระองค์ท่าน ทรงเดินทางมายังเมืองสุโขทัย กรุงเก่า โดยไม่ใช้อิทธิวิญญาณ ถึงเมืองสุโขทัย กรุงเก่าแล้ว พระองค์ท่านทรงค้างแรม นั่งเจริญสมาธิอยู่ที่บริเวณ วัดมหาธาตุ สถานที่ประดิษฐานพระศรีศากยะมุนี หนึ่งราตรี

เวลานั้น วัดพระมหาธาตุ สุโขทัย กรุงเก่า เป็นวัดร้าง เนื่องจากยังมีการรบระหว่างไทย-พม่าอยู่ และพระพุทธรูปใหญ่ พระพุทธศรีศากยะมุนี ก็ยังคงประดิษฐานอยู่ที่วัดนี้ ซึ่งปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ เป็นวนอุทยานแห่งชาติสุโขทัย

หลังฉันอาหารเช้าแล้ว พระองค์ท่าน ทรงเดินทางเข้าไปในวัดมหาธาตุ เข้าไปในพระวิหาร ที่ประดิษฐานพระศรีศากยะมุนี จึงเข้าไปกราบนมัสการ พระพุทธศรีศากยะมุนี พระพุทธรูปสำคัญ ของวัดแห่งนี้ ต่อมาพระองค์ท่านทรงทราบว่า ของสำคัญต่อเนื่อง ในพระคาถาวาณี อยู่ใน พระคัมภีร์ใบลาน พระองค์ท่านจึงเดินทางไปที่หอไตรประจำวัดมหาธาตุ และทรงค้นพระคัมภีร์ในตู้แรกคู้ พอพระองค์ท่านทรงเปิดตู้แรก ทรงเห็นพระคัมภีร์แรก ที่หน้าพระคัมภีร์จารึก รูปนางฟ้า นั่ง อยู่บนดอกบัวบาน พระองค์ก็ทรงทราบได้ในทันทีว่า พระคาถาวาณี พร้อมรายละเอียดอุปเท่ห์ อยู่ในลานนี้ทั้งหมด

เมื่อพบแล้ว พระองค์ท่านทรงเปิดพระคัมภีร์คู่นี้ทรงพบ พระคาถาอาราธนาหนึ่งธรรม หรือพระคาถาวาณี จารึกเป็นอักษรขอมโบราณ เป็นตัวทอง อ่านได้ความ เหมือนอย่างที่พบ จารึก ที่ก้อนหิน ในป่าไผ่ป่าดงพญาเย็น พร้อมมีคำอาราธนา และคำอธิบายว่า

มุณีนุท วท นมุพุชะ

คพุก สมภว สุนทรี

ปาณินิ สรณิ วาณิ

มยุหิ ปิณยติ มนั

○ ข้าพระพุทธเจ้า ขออาราธนานางฟ้า คือพระไตรปิฎก ผู้มีรูปอันงาม เกิดแต่ห้องปทุมชาติคือพระโอสถ ของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นใหญ่กว่านักปราชญ์ทั้งหลาย มนั ของจะมาสู่มนโนของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติละเสียซึ่งอาสวะกิเลส ที่คองอยู่ในชั้นสันดานของข้าพเจ้า ทั้งอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด ให้สิ้นไปเสียไป ข้าพเจ้าจะไม่ทำให้เป็นอรรถกถาหมัดตานุโยค ไม่ให้ลำบากแก่สังขาร ฯ

○ พุทธชีวิติ ยาวนิพพานิ สรณิคจฺจามิ ฯ ○ ธรรมชีวิติ ยาวนิพพานิ สรณิคจฺจามิ ฯ ○ สงฆชีวิติ ยาวนิพพานิ สรณิคจฺจามิ ฯ

๐ ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า จงมารับเครื่องสักการะบูชาของข้าพเจ้า ในกาลบัดนี้เถิด

พร้อมคำอธิบายว่า พระคาถานี้ใช้สำหรับอาราธนาพระธรรมเข้าสู่ตน เพื่อจะนั่งทางธรรม จะได้สำเร็จผล ตามความมุ่งหมายเป็นพระคาถา **ขอบารมีธรรม ขอความสำเร็จสมประสงค์** ใช้เป็นพระคาถานำก่อน อาราธนาองค์พระกรรมฐาน ประกอบกับพระกรรมฐานห้องต่างๆ เวลานั้นพระองค์ท่านติดอยู่ชั้นสุดท้าย ของอันตรายปริณิพายี อย่างประณีต

เมื่อพระองค์ท่าน นำเอาบทภาวนา พระคาถาวาณี นำมาประกอบเข้ากับ การเจริญ เมตตาเจโตวิมุติแล้ว อาจสามารถเป็นไป เพื่อต่อต้านภัยอันตราย และห้ามบาปกรรม

ธรรมที่เป็นบาปอกุศล เจตสิกมี ๑๔ ตัวคือ

โมโห คือหลง	อหิริกั มีละอายแก่บาป
อโนตตปุเป มิกถัวแก่บาป	อุททจจิม สะคั้งใจ ฟุ้งซ่าน
โลภ โลก	ทิกฺกิลี ถือมัน
มาโน มีมานะ	โทโส โกรธ
อิสสา ริษยา	มจฺจนริย ตระหนี่
กุกกจจิม กินแห่ง รำคาญ	ถินํ กระจ้าง หดหู่
มิทธี หลับง่วง	วิจิกิจฉนา สงสัย

เมื่อกำจัดบาปกรรม ออกไปแล้ว อาจสามารถยังปัญญาให้บรรลุธรรมได้ จะเป็นทางนำสัตว์ทั้งหลายให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสได้

จากนั้นพระองค์ท่าน ก็ทรงทำการคัดลอกพระคัมภีร์วาณี ที่ไม่มีเจ้า อยู่ในวัดร้าง เมืองสุโขทัยนี้ กลับมา วัดท่าหอยด้วย

ครั้งพระองค์ท่าน กลับมาจากรุกข์มูล มาถึงวัดท่าหอย พระองค์ท่านทรงนำบทพระคาถาวาณีนี้นำก่อนนั่งพระกรรมฐานทุกครั้ง แล้วจึงเจริญ เมตตาออกบิณฑบาต พรหมวิหาร ต่อไป ผ่านไปไม่นานนัก พระองค์ท่าน ทรงสามารถบรรลุอันตรายปริณิพายี อนาคตามี อย่างประณีต ได้

มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ จตุตถสมันตปาสาทิกา ตอนว่าด้วยอรรถกถา แห่งภิกขุณีขันธกะ ว่า

กาลเมื่อพระสังฆกรรมอยู่ระหว่าง ๑,๐๐๐ ปี จักตั้งอยู่ด้วยการมีพระจินาสพ
ปฏิสัมภิทาญาณ

กาลเมื่อพระสังฆกรรมอยู่ระหว่าง ๒,๐๐๐ ปี จักตั้งอยู่ด้วยการมี พระอรหันต์
สุกขวิปัสสก

กาลเมื่อพระสังฆกรรมอยู่ระหว่าง ๓,๐๐๐ ปี จักตั้งอยู่ด้วยการมี พระอนาคามี

กาลเมื่อพระสังฆกรรมอยู่ระหว่าง ๔,๐๐๐ ปี จักตั้งอยู่ด้วยการมี พระสกทาคามี

กาลเมื่อพระสังฆกรรมอยู่ระหว่าง ๕,๐๐๐ ปี จักตั้งอยู่ด้วยการมี พระโสดาบัน

กาลที่พระอาจารย์สุก สำเร็จคือกาลแห่ง พระอนาคามี ท่านบรรลุขั้นประณีตครั้ง
นั้น พร้อมด้วย มรรค ๓ ผล ๓ อภิญญา ๖ เป็นพระอนาคามีบุคคล เต็มขั้น

กล่าวว่า เมื่อมรณะภาพ หรือนิพพานแล้ว จะไปบังเกิดในภพ สุทธาวาส คือที่อยู่
ของท่านที่บริสุทธิ์ ที่บังเกิดของอนาคามีบุคคล ได้แก่พรหม ๕ ชั้นสูงสุด ของชั้นรูปาว
จรคือ อวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา จะสำเร็จพระอรหันต์ผลในภพทั้งห้านี้ ไม่
กลับมาเกิดในมนุษย์โลกนี้อีก

ถึงแม้ท่าน จะทราบว่าเป็นกาล แห่งอนาคามี พระองค์ท่าน ก็ยังไม่ละความเพียร
เพิ่มวิริยะบารมีขึ้นเรื่อยๆ ไม่ทรงท้อถอย ต้องการที่จะบรรลุขั้นต่อไป ดังปรากฏในคัมภีร์
ปัญจปฐนือรรคถา แห่งมหาสุญญตาสูตรมีใน อุปริปัณณาสกัว่า

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า แม้เมื่อเราตถาคตปรินิพพานไปแล้วก็ดี กุลบุตร
ทั้งหลายที่ยินดีแล้วในเอภิกภาพ คือความเป็นอยู่ผู้เดียว นี้ถึงมหาสุญญตาสูตรอยู่ดังนี้
แล้ว หลีกออกจากหมู่คณะ ก็จะทำให้สิ้นวิภวภูษิตได้ดังนี้

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงมีความเป็นอยู่ผู้เดียว แลทรงบำเพ็ญเพียร
ภาวนาซึ่งมหาสุญญตาสูตรเสมอๆ กล่าวว่าสมัยอยุธยา พระคาถาวาณิก็มีเหมือนกัน แต่
ไม่แพร่หลาย เพราะถึงตอนปลายยุคกรุงศรีอยุธยา ก็เริ่มเสื่อมจากอุบายธรรมนี้

พระอาจารย์สุก ท่านปฏิกรรม ยังไม่ถึงที่สุด แต่ก็มาถึงกาลล่มสลายของกรุงศรี
อยุธยาเสียก่อน พระคัมภีร์อุบายธรรมต่างๆ จึงถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น และพระคาถา
วาณินี้ จึงตกค้าง อยู่ที่เมืองสุโขทัย กรุงเก่า

กาลต่อมาพระคาถาวาณิ ได้แพร่หลายในกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตอนกลาง
มีการให้ความหมายพระคาถาวาณิไว้ดังนี้ นางฟ้าคือ พระไตรปิฎก มุนินุท วท นมพุช
คพุก สมภว สุนทรี มีรูปอันงามอันเกิดแต่ห้องดอกบัวคือ พระโอรส ของพระพุทธเจ้าผู้

เป็นใหญ่กว่าจอมปราชญ์ทั้งหลาย ปาณินิ สรรณ วาณิ เป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ผู้มีปราชญ์ คือลมหายใจทั้งหลาย มยุหิ ปิณยติ มนั จงยังใจแห่งข้าพเจ้าทั้งหลายให้ยินดี

สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศน์ฯ กล่าวว่าพระอาจารย์ของท่านทั้งทางคันถะ รุระ และวิปัสสนาธุระ(สมเด็จพระวันรัต แแดง ก็ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ด้วย) กล่าวว่าท่านศึกษากับ พระญาณสังวร บุญ วัดพลับ) สอนให้บริกรรมพระคาถาวาณินี้ ก่อนเริ่มเรียนพระปริยัติธรรม หรือเข้าที่ภาวนาทุกคราวไป ทั้งยังกล่าวอีกว่า พระมหาเถรแต่กาลก่อนมี สมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่อน วัดราชสิทธิาราม เป็นต้น ล้วนนับถือพระคาถานี้ โดยทั่วกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงไว้ในลายพระหัตถ์ถึง เจ้าพระยาหิรราช เลขานุการว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) วัดศาลาปูน กรุงเก่า ซึ่งเป็นศิษย์ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ วัดราชสิทธิาราม หรือ วัดพลับ

อธิบายว่า รูปสุนทรีวาณิ หมายถึง พระธรรม ดอกบัว หมายถึง พระโอฐของพระพุทธรเจ้า ทรงกล่าวอีกว่า ยังได้พบพระคาถานี้ในห้องพระ ของหลวงปู่ทอง วัดบ้านกลาง ดิดไ้วข้างขวา ด้านหัวนอน หลวงปู่ทอง ท่านเป็นศิษย์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) วัดราชสิทธิาราม หรือ วัดพลับ

สมเด็จพระยามหาราชดำรงราชานุภาพกล่าวไว้ว่า ตอนที่ข้าพเจ้าชำระ พระคัมภีร์สัตตสารัตถชาลินี หรือ คัมภีร์สัตตทวิเสส ได้พบพระคาถาวาณินี้ อยู่ในพระคัมภีร์นี้ด้วย แสดงว่าพระคาถานี้ มีมาก่อนพระคัมภีร์นี้ หรือก่อนนั้น

มีคาถาในทำนองเดียวกับพระคาถาวาณินี้ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชินาลังการ เป็นพระคาถานมัสการ ก่อนอ่านพระคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือภาวนาก่อนนั่งเข้าที่ภาวนา เพื่อให้เกิดปัญญา เป็นคาถาของพระพุทธรโฆษะ ใช้ภาวนาก่อนที่จะอ่านพระไตรปิฎก หรือเขียนพระคัมภีร์ พระสุทิมรรค คาถามีใจความดังนี้

สตถุโน สมุมาสมพุทฺธ นมตฺถ โลกเชฏฺฐสฺส ตาทิโน ชินนท รมตฺเตกสฺส

กุมภจารินี ชินรสนัน มุขปงฺกขาลินี สรตฺส ติเมมุขะกพฺก กพฺ ภาณี รมม

ตว ฉายา สุตตฺตตฺตตฺต

มีความหมายตามพระคาถานี้ว่า.....

ข้าพระพุทธเจ้าขอนมัสการ แด่สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ผู้ทรงหักรานเสียแล้ว
ซึ่ง กำกวมแห่งสังสารวัฏฏ์ ตรัสรู้พระธรรมด้วยลำพังพระองค์เอง ด้วยอาการมิได้วิปริต
และมีกมลมิได้หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์โลกสิ้นทั้งปวง

อาลีนี อันว่านางแมลงงู กล่าวคือ พระไตรปิฎก ผู้มีครรรถ กล่าวคือ พระอรรณรส
เป็นอันดี ซึ่งท่องเที่ยวอยู่ในกระพองแห่งช้าง พระยาฉัททันต์ ชับมันตัวประเสริฐ
กล่าวคือ พระโอยฐ์แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธองค์ ยังทรงพระชนม์อยู่ แมลงงู คือพระไตรปิฎกนั้น ก็ได้พานัก
อาศัยอยู่ในพระโอยฐ์ แห่งพระพุทธเจ้า ครั้นเสด็จพระมหากรุณาเจ้าเสด็จดับขันธ
นิพพานแล้ว

นางแมลงงู คือ พระไตรปิฎกนั้น ก็อาศัยอยู่ในกลีบประทุมชาติ กล่าวคือ พระ
โอยฐ์ แห่งพระพุทธชินโรดทั้งหลาย บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้า ขออัญเชิญนางแมลงงู ให้
ออกมาอยู่ในห้องที่นอน

กล่าวคือ พระโอยฐ์แห่ง ข้าพระพุทธเจ้า อย่าได้ลำบากในกิจที่จะชวนขวาย หาที่
ประสูตรบุตรนั้นเลย จงยินดีปรีดาเสด็จมาประสูตร ในพระโอยฐ์ข้าพระพุทธเจ้า

คือว่าให้ ข้าพระพุทธเจ้าจำอรรณรส ในพระไตรปิฎก หรือในปัญญาวิปัสสนา
ญาณ ทั้งปวงได้ จินใจขึ้นปากสำเร็จ มโนรคความปรารถนาเกิด

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านสำเร็จมรรคผลอันตราปรีนิพพานี อย่างประณีตแล้ว
พระองค์ท่านก็ยังออกสังฆจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆเสมอเป็นประจำทุกปีมิได้
ขาด เพราะพระองค์ท่านได้ ตั้งความปรารถนาไว้ว่า ถ้าไม่เจ็บป่วย ชราทุพพลภาพ หรือ
ติดภาระกิจทางพระศาสนาแล้ว พระองค์ท่านก็จะออกสังฆจรจาริกทุกปี กล่าวคือ เมื่อ
พระองค์ท่านออกสังฆจรจาริกไปนั้น ถ้าพบคนดีมีวาสนาบารมีจะได้สำเร็จมรรคผล
พระองค์ท่านก็จะนำมาอุปสมบท ที่วัดท่าหอย เป็นประจำ ประเทศเพื่อนบ้าน พระองค์
ท่านก็ทรงเคยสังฆจรจาริกธุดงค์ไป เช่น ลาว เขมร พม่า

พระองค์ท่านมีความสามารถที่จะพูดภาษา ลาว เขมรได้ ภาษาพม่าพอได้บ้าง
พระองค์ท่านอยู่วัดท่าหอย ออกสังฆจรจาริกทุกปี มิได้ขาด ไปหนึ่งปีบ้าง สองปีบ้าง
ตลอดระยะเวลา สิบห้าปี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ท่านออก
สังฆจรจาริกทุกปี

กิจกรรมที่ทรงทำ ขณะอยู่ที่วัดท่า hany

๑. เมื่อมีผู้ศรัทธาจะ บรรพชาอุปสมบท พระองค์ท่านก็จะทรงปั้นบาตรดิน และเผาขึ้นใช้เอง โดยมีชาวบ้านแถวนั้น ซึ่งเป็นพวกแขกจาม ช่วยพระองค์ท่านปั้น และเผาเวลานั้นข้าวยากมากแพง ของใช้หายาก ต่อมาท่านมีสัทธาวิหาริกมากขึ้นแล้ว ท่านเหล่านี้ก็ช่วยพระองค์ท่านปั้น และเผาเอง

๒. ส่วนจิวรพระองค์ท่าน ต้องหาผ้าบังสุกุลมาจากซากศพ มาตัดเย็บจิวร เมื่อมีผู้มาขอบรรพชาอุปสมบท เมื่อตั้งกรุงธนบุรีใหม่ๆ ผ้าสำหรับทำจิวรหายาก ต่อมาหลายปี บ้านเมืองเจริญขึ้นบ้างแล้ว จึงมีผู้นำจิวรมาถวาย

๓. ทรงสอนหนังสือภาษาไทยเองคือ หนังสือจินดามณี สำหรับพระภิกษุ ผู้ที่ไม่รู้หนังสือ

๔. ทรงจารหนังสือเอง ทรงสอนอ่าน เขียน หนังสือขอม-ไทย

๕. ทรงสอนพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ สอนแปล คัมภีร์พระธรรมบทขึ้นต้น บั้นกลาง บั้นปลาย คัมภีร์มงคลทีปนี ขึ้นต้น บั้นกลาง บั้นปลาย ทรงสอนด้วยความชอบธรรม เนื่องจากพระองค์ท่านมีความรู้อยู่แล้ว

ต่อมาเมื่อมีพระภิกษุศึกษาแปลพระบาลีพระคัมภีร์ชั้นสูง เช่น คัมภีร์สมันตปาสาทิกา คัมภีร์พระวิสุทธิมรรค คัมภีร์พระอภิธรรม พระองค์ท่าน จะส่งมาศึกษาที่กรุงธนบุรี ณ. วัดสลัก(วัดมหาธาตุ)

๖. ทรงบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ รับแจ้งพระกรรมฐานเอง ต่อมา มีสัทธาวิหาริกมากขึ้น พระองค์ท่าน ทรงให้สัทธาวิหาริก องค์ใหญ่รับแจ้งพระกรรมฐาน แบ่งเบาภาระ ของพระองค์ท่าน

๗. เมื่อทรงมีเวลาว่าง พระองค์ท่านก็จะทรงจารหนังสือเทศขึ้นธรรม เนื่องจากพระคัมภีร์ที่พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ประทานให้ นั้น เก่าชำรุดมาก หนังสือเทศขึ้นธรรม ที่ทรงจารด้วยพระหัตถ์เองนี้ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

๘. ทรงสอนสัทธาวิหาริก ถักประคดเอว สานขาบาตร สานฝาบาตร สอนทำกลด

๙. ทรงสอนเรื่องยาสมุนไพร เอาไว้ใช้ในเวลาที่เจ็บป่วย เมื่อออกสัญจรจาริกธุดงค์ สอนวิชาเดินธาดู พระองค์ท่าน มีความชำนาญใน วิชาการเกือบทุกแขนง

พระภิกษุที่จะอุปสมบท ที่วัดท่าหอยทุกองค์ ต้องศึกษาทั้งปริยัติ และปฏิบัติ พวกพระนวกะพระองค์ท่านจะทรง จะอบรมสั่งสอนเอง

ต่อมา เมื่อมีสัทธาวิหริกมากขึ้น ท่านเหล่านี้ ก็จะช่วยกันแบ่งเบาภาระของ พระองค์ท่าน เมื่อสองพรรษาผ่านไปแล้ว พระนวกะ ทุกองค์ต้องท่องพระปาฏิโมกข์ให้ได้ กุลบุตรที่บรรพชาอุปสมบท ณ วัดท่าหอย ส่วนมากจะได้รับการทดสอบ จากพระ อาจารย์สุก มาแล้วว่ามีคามเพียร มีวาสนาบารมีในทางมรรคผล

พระองค์ท่าน จึงจะทำการบรรพชาอุปสมบทให้ และต่อมาหลายองค์ มามีชื่อเสียงโด่งดังขึ้น ในต้นกรุงรัตนโกสินทร์

สหายนธรรมพระอาจารย์สุก จาริกมาวัดท่าหอย

ออกพรรษาของปีนั้น เพื่อนสหธรรมมิก รุ่นน้องซึ่งพรรษาอ่อนกว่า พระอาจารย์สุก ประมาณ ๕ ปีบ้าง ๓ ปีบ้าง ๒ปีบ้าง ได้เดินทางจาริกมาถึงวัดท่าหอย ท่านมีนามว่า พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก

พระอาจารย์สุก เคยพบพระอาจารย์ขาวที่ป่าแห่งหนึ่ง แขวงเมืองสิงห์บุรี และพระอาจารย์ขาว ท่านเกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาของพระอาจารย์สุก ท่านจึงขอมา ศึกษาวิชาพระกรรมฐานมัชฌิมา เพิ่มเติม กับพระอาจารย์สุก

พระอาจารย์สุก ทรงเคยถ่ายทอดวิชา สยบจิต และวิชาฌานโลกุตระ ให้กับพระอาจารย์ขาว ครั้นเมื่อท่านทราบว่า พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าหอย แขวงกรุงเก่า ในสมัยธนบุรีนี้ ท่านจึงตามมาขอศึกษาวิชาการต่างๆเพิ่มเติมจาก พระองค์ท่าน

และบางครั้งก็ช่วยพระอาจารย์สุก ปั้นบาตรดิน เผาขึ้นใช้เอง เนื่องจากบาตรดิน เป็นบริวาร สำหรับใช้ในการบรรพชา-อุปสมบท และในยุคสร้างบ้าน แปลงเมือง ข้า ของบริวารบางอย่างหายาก

ต่อมามีกุลบุตรเข้ามาบรรพชา-อุปสมบทมากขึ้น พระอาจารย์เที่ยง พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก ทั้ง ๔ องค์ ท่านก็ได้ผลัดเปลี่ยนกันเป็น พระกรรมวาจาจารย์บ้าง พระอนุศาสนาจารย์บ้าง และเป็นพระลำดับบ้าง

พระอาจารย์ขาว เมื่อท่านมาสถิตวัดท่าหอยแล้ว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์ของท่าน ได้มอบ ไม้เท้าเบ็กไพรให้ท่าน ๑ อัน เรียกว่าไม้ไผ่ยอดตาล

พระอาจารย์สุก ท่านได้มาจากจากถ้ำ ในป่าลึกแห่งหนึ่ง เป็นของบูรพาจารย์ ท่านทิ้งสังขารไว้ ในถ้ำแห่งนั้น พร้อมไม้เท้าเบ็กไพร ไผ่ยอดตาล

พระอาจารย์ขาว ท่านเกิด ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๐-๒๒๘๑ ท่านอุปสมบท ที่วัดน้อย ซึ่งเป็นวัดป่า อยู่นอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอุปัชฌาย์ของท่านอยู่ที่วัดน้อย

พระอาจารย์สี ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๕ เมืองนครสวรรค์ อุปสมบทที่วัดพระศรีฯ เมืองนครสวรรค์ พบกับพระอาจารย์สุกที่ป่าดงพญาเย็น แขวงอุดรดิตถ์ ท่านศึกษาวิชาแยกธาตุ วิชาสลายธาตุ กับพระอาจารย์สุก

ต่อมาพระอาจารย์สุก ได้มอบไม้เท้าบิกไพร ที่เรียกว่า ไม้เท้าเถอรริยะ ซึ่งพระองค์ท่านได้มาจากถ้ำแห่งหนึ่งในป่าลึก เป็นของบูรพาจารย์ แต่โบราณกาล ท่านมาละสังขาร พร้อมไม้เท้าเถอรริยะนี้ พระองค์ท่าน ทรงมอบให้ พระอาจารย์สี ไว้ใช้บิกไพร แผ่นเมตตา เวลาสัญจรจาริกธุดงค์ ออกป่าเขาลำเนาไพร

พระอาจารย์สุก ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๘ บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดโคกขวิด(มะขวิด) แขวงอยุธยา พบพระอาจารย์สุก ที่ป่าชุมแพ เขตอยุธยา ต่อกับแขวงสิงห์บุรี

ท่านศึกษาวิชาสังคจิต สังคใจ เฟ่งจิตให้สงบวิเวก วังเวง อธิฐานอาโปธาตุ ลงไปในน้ำ ทำให้เย็น ทำให้ร้อน ทำให้เดือด พระอาจารย์สุก ท่านมีไม้เท้าเถอรริยะติดตัวมาเอง ซึ่งเป็นของเก่า ของบูรพาจารย์ แต่โบราณกาล ท่านพบในถ้ำป่าลึกแห่งหนึ่ง

ปีต่อมา **พระอาจารย์เจ้า** (๒๒๘๒) ท่านได้จาริกมาจากภาคตะวันออกเฉียง มาถึงวัดท่าหอย เนื่องจากทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก ซึ่งเป็นทั้งพระพี่เลี้ยง และพระอาจารย์ของท่าน กลับมาวัดท่าหอยแล้ว

พระอาจารย์เจ้า ท่านบรรพชา-อุปสมบท อยู่ที่วัดโรงช้าง สมัยอยุธยา ท่านมีพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์เดียวกันกับพระอาจารย์สุก พระอุปัชฌาย์ ได้มอบท่าน ให้พระอาจารย์สุก เป็นพระพี่เลี้ยง คอยดูแลอบรม พระอาจารย์เจ้าในครั้งนั้น

เมื่อพระอาจารย์เจ้า มาอยู่วัดท่าหอยนั้น พระอาจารย์สุก ได้มอบไม้เท้าบิกไพรเถอรริยะ ซึ่งได้มาจากถ้ำในป่าลึกแห่งหนึ่ง แขวงเมืองสุรินทร์ อันเป็นของพระบูรพาจารย์ ซึ่งท่านมาละสังขาร และทิ้งไม้เท้าเถอรริยะไว้ในถ้ำแห่งนั้น

พระอาจารย์เจ้า เกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๒ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ บรรพชา-อุปสมบทประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๓ ณ วัดโรงช้าง พระครูรักจิตญาณ (สี) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สี พระอาจารย์ศุก พระอาจารย์เจ้า ต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญให้กับพระอาจารย์ศุก และกับพระศาสนา

พระอาจารย์ศุก บรรพชา-อุปสมบท สัทธวิहारิก

อุปสมบท พระอาจารย์ชิต

พระอาจารย์ชิต ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๐ - ๒๒๘๑ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แขวงเมืองสิงห์บุรี เมื่อท่านเจริญวัยอายุย่างเข้า ๒๑ แล้ว

ท่านชอบถือศีล ฟังธรรม เจริญพระกรรมฐาน ถือเพศเป็นปะขาว นุ่งขาว ห่มขาว ออกเที่ยวจาริกธุดงค์ ไปตามวัด ไปตามป่าเขา นั่งบำเพ็ญสมณะธรรมตามวัดบ้าง ตามป่าบ้าง ตามถ้ำบ้าง สืบเสาะหาวิชาความรู้กับพระอาจารย์ตามป่าเขา ตามวัดวาอาราม ตามสถานที่ต่างๆเรื่อยไป จนกระทั่งบางครั้งท่านสามารถใช้สมาธิจิตบางอย่าง เสกใบมะขามเป็น ตัวต่อ ตัวแตนได้ในบางครั้ง

สมัยนั้นมีอุบาสกมากมาย เกิดความสังเวช สลดใจ คราวเสียดกรุงศรีอยุธยา จึงถือเพศเป็นปะขาวกันมาก และชอบเที่ยวสัญจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งมีมากมายใน ยุคนั้น สมัยนั้น โดยใช้กลดขาว มุ่งกลดขาว ธุดงค์ไปนมัสการตามสถานที่สำคัญต่างๆเช่น เขาพระพุทธบาท พระแท่นดงรัง เป็นต้น

สถานที่เหล่านั้นเมื่อถึงเทศกาลนมัสการปูชนียะวัตถุ ก็จะมีทั้งพระภิกษุ ปะขาว ชี มาปักกลดในบริเวณสถานที่เหล่านั้นกันมาก และท่านเหล่านั้นจะได้พบกับสหยาธรรมมากมาย ได้ทำการแลกเปลี่ยนวิชากัน

บริเวณที่พระภิกษูปักกลดก็จะมีกลดสีกลัดเต็มไปหมด บริเวณปะขาว หรือพวกแม่ชี ที่มีสมาธิจิตกล้าแข็ง ก็จะออกสัญจรจาริก มาปักกลด และก็จะมีการกลดสีขาว เต็มพริ้วไปหมด เหมือนดอกเห็ด

ปะขาวชิต ท่านก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น แต่ท่านปะขาวมักจะไม้อยู่ในสถานที่เช่นนั้นนานๆ ท่านมักหลบหาความสงบ วิเวก ไปตามป่าเขา ลำพังผู้เดียวเสมอ

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านปะขาวชิต ท่านได้พบกับพระอาจารย์ศุก ในป่าแห่งหนึ่ง แขวงเมืองสิงห์บุรี ท่านปะขาวชิต เกิดความเลื่อมใสในพระเมตตาธรรมของพระอาจารย์ศุก ภายหลังเมื่อท่านทราบข่าวว่า พระเจ้าตากสินกษัตริย์สถาปนา ก็นอกจากเข้าศึกได้แล้ว และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ต่อมาท่านได้ทราบว่าพระอาจารย์ศุก กลับมา สถิตวัดท่าหอยแล้ว

ท่านปะขาวชิต มีความปีติใจมาก จึงเดินทางจาริกมาวัดท่าหอย ขอบรรพชา-อุปสมบท กับพระอาจารย์สุก ท่านปะขาวชิต บรรพชา-อุปสมบทครั้งนั้น ชนอายุของท่านได้ประมาณ ๒๘ ปี เหตุที่ไม่ได้บรรพชา-อุปสมบทมาก่อนในคราวอายุ ๒๐-๒๑ ปีนั้น

เพราะเหตุว่า ท่านยังไม่อยากจะอุปสมบท และเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาของท่าน ต่อมาเมื่อท่านได้พบกับพระอาจารย์สุกแล้ว ท่านเห็นว่า ถึงเวลาที่ท่านจะบรรพชาอุปสมบท ศึกษาธรรมอย่างจริงจังเสียที เพราะได้อาจารย์ดี มีความรู้สามารถมาก ทั้งทางวิปัสสนาธุระ และคันถธุระ

ท่านปะขาวชิต ได้บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก เป็นคู่พระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วในพรรษานั้นเอง ท่านได้ศึกษาเล่าเรียน พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ท่านปฏิบัติพระกรรมฐานไม่ถึงพรรษาค้นัก ท่านก็จบทั้งสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ เพราะท่านมีพื้นฐานมาดีก่อนแล้ว จึงเล่าเรียนได้เร็ว

ออกพรรษาแล้ว ท่านได้ออกเที่ยวสังวรจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ แต่ลำพังองค์เดียว บำเพ็ญสมณะธรรม หากความสงบวิเวกตามป่าเขา เนื่องจากท่านมีความชำนาญในการออกรุกขมูล มาตั้งแต่ถือเพศเป็น ปะขาวแล้ว

พรรษานั้น ท่านเจริญสมณะธรรม ได้บรรลุมรรคผลตามลำดับ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล ตามลำดับ พร้อมด้วยมรรค ๓ ผล ๓ และอภิญาหก เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นศิษย์เอก เป็นกำลังสำคัญให้กับพระอาจารย์สุก และพระศาสนา ในกาลต่อมา ท่านเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติมั่นคง เสมอต้น เสมอปลาย

พระอาจารย์ชิต ท่านมีไม้เท้าเบิกไพร ๑ อัน เรียกว่าไม้เท้าเถอรริยะ ท่านได้จากถ้ำแห่งหนึ่งในป่าลึก เป็นของพระบูรพาจารย์แต่ก่อนเก่า ซึ่งท่านมาละสังขาร และทิ้งไม้เท้าเบิกไพรเถอรริยะไว้ที่ถ้ำแห่งนี้

ครั้งเมื่อพระอาจารย์ชิต ยังถือเพศเป็นปะขาวอยู่นั้น ท่านได้เดินทางจาริกมาบำเพ็ญสมณะธรรมในถ้ำแห่งนี้ และพบไม้เท้าเถอรริยะเข้า กล่าวท้าวท้าวผู้พิทักษ์รักษาไม้เท้าเถอรริยะถวายให้ท่าน แต่ครั้งนั้นท่านยังมีได้นำเอาไม้เท้าเถอรริยะอันนี้ออกมา

จากตำแหน่งนี้ เพราะท่านเห็นว่าไม้เท้าเถาธริยะนี้ ควรเป็นของบุคคลที่ถือเพศเป็น
บรรพชิตเท่านั้น

ต่อมาภายหลัง เมื่อท่านอุปสมบท และบรรลุมรรคผลแล้ว ท่านจึงได้จาริกมาที่
ตำแหน่งนี้อีกครั้ง และได้นำไม้เท้าเถาธริยะนี้ออกมา ใช้บิณฑบาต เป็นไม้เท้า
ประจำตัว คู่บารมี

อุปสมบท พระอาจารย์ฮั่น

พระอาจารย์ฮั่น เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๔ แขวงกรุงเก่า มีเชื้อ
สายจาม ปนเชื้อสายจีน พระอาจารย์สุก มาพบท่านถือศีลนุ่งขาว ห่มขาวอยู่ที่วัดแห่ง
หนึ่ง ในแขวงกรุงเก่า

ท่านศึกษาธรรมปฏิบัติอยู่ระยะหนึ่ง จึงมาขอบรรพชา-อุปสมบทกับพระอาจารย์
สุก เหตุที่ท่านไม่ได้อุปสมบทมาแต่อายุ ๒๐-๒๑ นั้นเพราะ ครอบครัวของท่านยังมีเหตุ
ยุ่งยากอยู่ จึงยังไม่ได้ทำการอุปสมบทในเวลานั้น

ต่อมาท่านได้ บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก เป็นพระ
อุปัชฌาย์ พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระ
อนุศาสนจารย์

อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระอาจารย์สุก ภายในระยะเวลา
๖ เดือนเศษท่านก็สามารถศึกษาจบทั้งสมถะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ เวลากลางคืน
ท่านบำเพ็ญกรรมฐาน กลางวันท่านศึกษาเล่าเรียนพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ หรือคัมภีร์
พระบาลีใหญ่ กับพระอาจารย์สุก

เมื่อท่านศึกษาเบื้องต้นพระบาลีมูลกัจจายน์จบ ที่วัดท่าหอยแล้ว ต่อมาพระ
อาจารย์สุก จึงฝากท่าน ให้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลีมูลกัจจายน์ชั้นสูง ต่อที่กรุง
ธนบุรี กับพระศรีสมโพธิ (สุก) ณ วัดสลัก (มหาธาตุ) ต่อมาท่านสามารถสอบผ่าน
คณะกรรมการสามกองได้ ท่านจึงได้เป็นเปรียญ ท่านเป็นเปรียญแล้ว จึงเดินทางกลับวัด
ท่าหอย ช่วยพระอาจารย์สุก เผยแผ่พระศาสนาต่อไป

สมัยที่ท่านจบสมถะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับแล้ว ไม่นานท่านก็ได้บรรลุ
ธรรมตามลำดับจนถึง อนาคามีมรรค อนาคามีผล ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก เป็น
พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นกำลังให้พระอาจารย์สุก ทั้งในด้านวิปัสสนาธุระ
และคันถะธุระ

ต่อมาพระอาจารย์สุก ได้ประทานไม้เท้าเบิกไพร ไม้ยอดตาล ให้พระอาจารย์อื่น เอาไว้ใช้เบิกไพร แผ่เมตตา เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์ ไปตามป่าเขา

อุปสมบทพระอาจารย์กัน

พระอาจารย์กัน ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๘ สมัยกรุงศรีอยุธยา ท่านมีเชื้อสายจีน พระอาจารย์สุก พบท่านที่วัดสิงห์ แขวงกรุงเก่า ท่านนุ่งขาว ห่มขาว ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่นี่

พระอาจารย์สุก เล็งเห็นว่าต่อไปภายหน้า อุบาสกกัน จะได้สำเร็จมรรคผลในพระพุทธศาสนา ต่อมาประมาณสามเดือนเศษ อุบาสกกัน ท่านก็มาขอบรรพชา-อุปสมบท กับพระอาจารย์สุก เพราะเลื่อมใสในเมตตาธรรมของ พระอาจารย์สุก ซึ่งเวลานั้นครอบครัวของอุบาสกกัน ยังพลัดพราก กระจัด กระจาย ไปคนละทิศละทาง

ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย มีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์สุก เป็นพระอนุศาสนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ในพรรษานั้นท่านศึกษาเล่าเรียนกรรมฐานมัชฌิมา กับพระอาจารย์สุก ท่านศึกษาอยู่นานประมาณ แปดเดือนจึงจบสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ กลางวันท่านเล่าเรียนพระปริยัติธรรม กับพระอาจารย์สุก กลางคืน ท่านบำเพ็ญเพียรสมณะธรรม

ต่อมาไม่นานเมื่อท่านศึกษาพระกรรมฐานจบแล้ว ท่านก็ได้บรรลุมรรคผลตามลำดับ ได้อเนกามีมรรค อเนกามีผล ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก เป็นกำลังสำคัญให้กับพระอาจารย์สุก และพระพุทธศาสนา

ต่อมาพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้มอบไม้เท้า ไม้ยอดตาล ของท่านบูรพาจารย์แต่ก่อนแก่ ที่พระองค์ท่านได้มาจากถ้ำในป่าลึก แขวงเมืองกำแพงเพชร พระองค์ท่านทรงเห็นว่า ไม้เท้า ไม้ยอดตาลอันนี้ เหมาะสมกับพระอาจารย์กัน พระองค์ท่านจึงประทานให้กับพระอาจารย์กัน ไว้ใช้เบิกไพร แผ่เมตตา เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์

ต่อมาเมื่อท่านออกจาริกธุดงค์ ท่านได้พบปรอทธกโร โดยบังเอิญ ท่านได้มาทำเป็นปรอทธกาสติธิ์ ประจุไว้ที่หัวไม้เท้า ไม้ยอดตาล ซึ่งน้อยองค์นักที่จะทำปรอทธกาสติธิ์ ให้สำเร็จได้ ต้องเป็นคนที่มิบุญวาสนาบารมีมาทางนี้

ไม่เท่าไผ่ยอดตาลที่พระอาจารย์สุก ทรงประทานให้พระอาจารย์กันนี้ ตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน ๕ วัดราชสิทธิาราม

อุปสมบทพระอาจารย์มาก

พระอาจารย์มาก ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๒ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรุงศรีอยุธยา ท่านถือเพศเป็นปะขาว เทียวสัญจรอุคงค์ไปหาความสงบวิเวก ตามสถานที่ต่างๆ

วันหนึ่งท่านปะขาวมาก ได้พบพระอาจารย์สุก ในป่าลึกแขวงเมืองสิงห์บุรี ท่านมีความเลื่อมใสในพระเมตตาธรรมของพระอาจารย์สุก

และพระอาจารย์สุก ทรงเห็นว่าปะขาวมากนั้น เวลานี้จิตเข้าสู่ โสคาลัยมรรค โสคาลัยมรรคผลแล้ว เป็นผู้มึญญานิการ ที่จะได้มรรคผล เบื้องสูงต่อไป

แต่ทรงเห็นว่าท่านปะขาวมาก ยังไม่มีความรู้พอที่จะยังประโยชน์ผู้อื่นได้ มีแต่ประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น พระอาจารย์สุกจึงชักชวนให้ปะขาวมากอุปสมบท ที่วัดท่าหอย เพื่อที่จะได้เรียนธรรมปฏิบัติ ศึกษาพระปริยัติธรรม จะได้เอาความรู้ยังประโยชน์ผู้อื่นต่อไป

ต่อมาไม่นาน ท่านปะขาวมาก ได้จาริกสัญจรมากราบนมัสการพระอาจารย์สุก ที่วัดท่าหอย เพื่อขอบรรพชา-อุปสมบท และเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับเพิ่มเติมกับพระอาจารย์

ท่านปะขาวมาก ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย มีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอาจารย์เที่ยง และพระอาจารย์ขาว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุศาสนาจารย์ อุปสมบทแล้วพระภิกษุมักได้เล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับองค์พระอุปัชฌาย์ เป็นเวลานานประมาณ ๖ เดือนท่านก็จบ สมณะ-วิปัสสนาธุระมัชฌิมา แบบลำดับ เนื่องจากท่านมีบุญบารมีมาทางนี้จึงเรียนได้รวดเร็ว ต่อมาไม่นานท่านก็บรรลุสัทธาคามิมรรค สัทธาคามิผล และอีกไม่นาน ท่านก็บรรลุอนาคามิมรรค อนาคามิผล ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหกในพระพุทธศาสนา

ออกพรรษาปีนั้น ท่านพระอาจารย์มาก ออกสัญจรจาริกอุคงค์ หาความสงบวิเวกไปตามป่าเขา ซึ่งท่านมีความชำนาญในการออก รุกขมูล มาแต่ครั้ง ถือเพศเป็น ปะขาว

พระอาจารย์มาก ท่านมีไม้เท้าบิกไพร เถาอริยะ ติดตัวไปด้วย ท่านได้มาแต่ครั้งยังเป็นปะขาว กาลต่อมาท่านได้เป็นเจ้าอาวาส วัดท่าหอย ต่อจากพระอาจารย์สุก เมื่อ

พระอาจารย์สุกได้รับอาราชนานิมนต์มากรุงเทพฯ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

อุปสมบท พระอาจารย์ขาม

พระอาจารย์ขาม ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๑ รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ท่านทราบเกียรติศัพท์ อันงามของพระอาจารย์สุก

ท่านจึงมากราบนมัสการพระอาจารย์สุก ที่วัดท่าหอย ท่านไปๆ มาๆ อยู่ประมาณ ๑ เดือนเศษ ท่านก็ขอบรรพชา-อุปสมบทกับพระอาจารย์สุก

พระอาจารย์ขาม ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุกเป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอาจารย์เที่ยง พระอาจารย์ขาว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุศาสนาจารย์ อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก

ท่านเป็นบุคคลที่มีบุญวาสนามาทางนี้ ท่านจึงเรียนพระกรรมฐานได้รวดเร็ว ภายใน ๖ เดือนท่านก็จบสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ

ในพรรษานั้นเอง เมื่อท่านจบพระกรรมฐานแล้ว ท่านก็มีความเพียร ไม่ย่อหย่อน ไม่นานนักท่านก็บรรลุอนาคามีมรรค อนาคามีผล ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ถึงคราวออก สัจจจาริกรุกขมูล พระอาจารย์สุก ทรงประทานไม้เท้าเบ็กไพร เถาอริยะให้พระอาจารย์ขามหนึ่งอัน ไว้ใช้แรมเมตตาเวลาออกรุกขมูล ไม้เท้าเถาอริยะนี้ พระอาจารย์สุกท่านได้มาจากถ้ำ ในป่าคงคิบแห่งหนึ่ง

อุปสมบทพระอาจารย์เต็ม

พระอาจารย์เต็ม ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๑ รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านเป็นรุ่นราวคราวเดียวกันกับ พระอาจารย์ชิต ท่านถือเพศ เป็นปะขาว และได้บรรลุโศคาปัตติมรรค โศคาปัตติผล มาแล้ว ท่านมีไม้เท้าเบ็กไพร เถาอริยะ ติดตัวมา ๑ อัน

ท่านเคยพบ พระอาจารย์สุก ในป่าระหว่างทาง จะมาวัดท่าหอย ท่านเกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาของพระอาจารย์สุก จึงได้ติดตามพระอาจารย์สุก มาที่วัดท่าหอย และขอบรรพชาอุปสมบท

ท่านอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์เที่ยง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุศาสนาจารย์ ตามลำดับ

บวชแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก ภายในระยะเวลา ๖ เดือนท่านก็จบสมณะ-วิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ บรรลุ อานาคามีมรรค อานาคามีผล ได้มรรค ๓ ผล ๓ อภิญญาหก เป็นพระอริยบุคคลชั้นสามใน พระพุทธศาสนา

อุปสมบทพระอาจารย์ไป่

พระอาจารย์ไป่ ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๕ ในรัชสมัย พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อเจริญวัยท่านถือเพศเป็นปะขาวอยู่ป่า

วันหนึ่ง ท่านปะขาวไป่ พบพระอาจารย์สุก ณ ป่าใกล้กรุงเก่า ท่านเลื่อมใสใน ปฏิปทาของพระอาจารย์สุก จึงตามพระอาจารย์สุก มาที่วัดท่าหอย

ท่านปะขาวไป่ บรรพชา-อุปสมบท ที่วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก ทรงเป็น พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์เที่ยง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระ อนุศาสนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก องค์ พระอุปัชฌาย์ ภายในระยะเวลา ๖ เดือน ท่านก็จบสมณะ-วิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อมาไม่นานท่านก็ได้บรรลุ อานาคามีมรรค อานาคามีผล ได้มรรคสาม ผล สาม อภิญญาหก ในพระพุทธศาสนา

เมื่อถึงคราวออกรุกขมูล พระอาจารย์สุก ทรงประทานไม้เท้าเบ็กไพร ไม้ยอด ตาล ที่พระองค์ท่านได้มาจากถ้ำในป่าลึก ประทานให้แก่ พระอาจารย์ไป่ ไว้ใช้เบ็ก ไพร แผ่เมตตา เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์

พบสหายธรรมเมืองพิจิตร พระอาจารย์แก้ว

พระอาจารย์แก้ว ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๔ - ๒๒๘๕ ใน รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านเกิดที่เมืองพิจิตร พระอาจารย์สุก พบท่านอยู่ในเพศ ปะขาว ถือศีลภาวนา อยู่ที่วัดสิงห์ จังหวัดพิจิตร การพบครั้งนั้นอยู่ประมาณ ปลายสมัย กรุงศรีอยุธยา

ต่อมาประมาณ ปลายสมัยอยุธยา ต่อกับสมัยธนบุรี ท่านปะขาวแก้ว ได้ทำการ
บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดสิงห์ เมืองพิศิตร์นั่นเอง

ท่านอุปสมบทแล้ว นึกถึงพระอาจารย์สุก และเลื่อมใสในพระอาจารย์สุก จึง
ตามมาอยู่กับพระอาจารย์สุก ณ วัดท่าหอย ประมาณต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๑ ท่าน
มากับเพื่อนสหธรรมิก ๒-๓ ท่าน ซึ่งต่อมาเพื่อนสหธรรมิกของท่าน ได้แยกย้ายกันไป
ตามที่ต่างๆ

พระอาจารย์แก้ว เมื่อมาสถิตวัดท่าหอยแล้ว ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา
แบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก ภายในระยะเวลา ๖ เดือน ท่านก็จบสมณะ-วิปัสสนา
มัชฌิมา แบบลำดับ กลางวันท่านเล่าเรียน พระบาลีมูลกัจจายน์ เบื้องต้นกับ พระอาจารย์
สุก

ต่อมาพระอาจารย์สุก ส่งพระอาจารย์แก้ว กับพระอาจารย์ด้วง มาศึกษาพระบาลี
มูลกัจจายน์ ต่อที่กรุงธนบุรี ณ วัดสลัก กับพระศรีสมโพธิ(สุก)

ต่อมา ถึงปลายรัชสมัยกรุงธนบุรี เกิดมีการจลาจลวุ่นวาย พระอาจารย์แก้ว และ
พระอาจารย์ด้วง จึงขุดงค์หนีความวุ่นวาย ไปทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ แขวงเมืองอุดรดิศต์
ต่อมาพระอาจารย์แก้ว ได้ไม่เท่าเบิกไพร ฝ่ยอดตาล ประจำตัว ไว้แผ่เมตตา เวลาออก
รุกขมูล

พบสหธรรมเมืองพิษณุโลก พระอาจารย์ด้วง

พระอาจารย์ด้วง ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๕ - ๒๒๙๐ ใน
รัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ ณ แห่งกรุงศรีอยุธยา ท่านบรรพชา-อุปสมบทในต้นสมัยกรุง
ธนบุรี ที่วัดน้อยใน แขวงกรุงเก่า อุปสมบทแล้ว ท่านไปจำพรรษา ณ วัด แขวงอุดรดิศต์
พระอาจารย์ด้วง พบพระอาจารย์สุก ที่ป่าลึก แขวงเมืองพิษณุโลก สมัยต้นธนบุรี

พระอาจารย์ด้วง เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาอันงาม ของพระอาจารย์สุก จึง
ติดตามท่านมาที่วัดท่าหอย ประมาณต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๑ ท่านเดินทางสัญจรมา
พร้อมเพื่อนสหธรรมิก ๓-๔ องค์ แต่ได้แยกย้ายกันกลางทาง พระอาจารย์ด้วง เมื่อมาถึง
วัดท่าหอยแล้ว ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก อยู่
ประมาณ ๕ เดือน จึงจบ ทั้งสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาพระอาจารย์ด้วง ท่านได้เล่าเรียนศึกษา พระบาลีมูลกัจจายน์ หรือพระบาลี
ใหญ่ กับพระอาจารย์สุก จนสิ้นความรู้ พระบาลีเบื้องต้นจากพระองค์ท่าน

ต่อมาพระอาจารย์สุก ส่งพระอาจารย์ด้วง พร้อมกับพระอาจารย์แก้ว มาศึกษาพระบาลีชั้นสูง ต่อที่กรุงธนบุรี ณ วัดสลัก กับพระศรีสมโพธิ(สุก)

ต่อมาภายหลัง ประมาณปลายรัชสมัยธนบุรี เกิดมีการจลาจลุ่นวาย พระอาจารย์ด้วง และพระอาจารย์แก้ว จึงออกสัญจรจาริกธุดงค์ หนีการจลาจลุ่นวาย ออกเดินทางไปทางเหนือ จำศีลภาวนาอยู่ ณ ป่าลึก แขวงเมืองอุดรดิตถ์

ปีหนึ่งๆ พระอาจารย์สุก สถิต ณ. วัดท่าหอยนั้น พระองค์ท่านทรงบรรพชาอุปสมบท สัทธวิहारิกไว้มากมาย และมีสหายนธรรม เดินทางจาริกมาศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา ในสำนักพระอาจารย์สุก ณ. วัดท่าหอยมากมาย อีกทั้งพระองค์ท่านได้ทรงสั่งสอนบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ไว้ให้กับพระสัทธวิहारิก อันเดวาสิก สืบทอดกันต่อมา และมีสัทธวิहारิก อันเดวาสิกของพระองค์ท่านหลายองค์ ได้เป็นพระอธิการวัดท่าหอยสืบมา ตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้นถึงรัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดท่าหอยจึงเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ต่อมารัชกาลที่ ๓ จึงได้อัญเชิญ พระพุทธรูป ชำรุด จากวัดท่าหอย มาประดิษฐาน ไว้ที่กุฏิวิปัสสนา รอบพระอุโบสถ วัดราชสิทธิาราม

รายพระนาม รายนาม อดีตพระอธิการวัดท่าหอย

รายพระนาม และรายนามพระอธิการ วัดท่าหอย(ท่าข่อย) ตั้งแต่สมัยอยุธยาธนบุรี มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

ยุคอยุธยา

๑.พระอธิการทอง หรือท่านขรัวตาทอง วัดท่าข่อย(ท่าหอย) เป็นตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าเสือ ถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นในสมัยอยุธยา ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระครูวินัยธรรมจ้อย วัดท่าเกวียน อยุธยา ศิษย์ พระพนรัตน์(แปร) วัดป่าแก้ว อยุธยา

๒.พระอธิการแย้ม วัดท่าข่อย(ท่าหอย) เป็นในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ถึงสมัยพระเจ้าเอกทัศ สมัยอยุธยา ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมากับ ท่านขรัวตาทอง วัดท่าข่อย(ท่าหอย)

๓.พระอธิการสุก หรือพระอาจารย์สุก(หลวงปู่สุก ใก่เถื่อน) วัดท่าข่อย(ท่าหอย) เป็นในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ เป็นในสมัยอยุธยา ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา กับท่าน

ขรัวตาทอง วัดท่าข่อย , พระครูรักจิตญาณ(สี) วัดโรงช้าง, พระธรรมภาวนาเถร(อิน) วัด
ราชาวาส อยุธา ท่านขรัวตาจ้าว วัดเกาะหงส์

ยุคนบุรี

๔.พระอธิการสุก หรือ พระอาจารย์(หลวงปู่สุก ไม้เถื่อน) วัดท่าข่อย ภายหลัง
เรียก วัดท่าข่อยเพี้ยนเป็น วัดท่าหอย เป็นเจ้าอาวาสวัดท่าหอยครั้งที่สอง ในรัชสมัย
พระเจ้าตากสิน สมัยกรุงธนบุรี

พ.ศ. ๒๓๒๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อาราชนานิมนต์มา
กรุงเทพฯสถิตวัดพลับ(วัดราชสิทธิาราม)

ยุครัตนโกสินทร์

๕.พระอธิการมาก วัดท่าหอย ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระอาจารย์สุก วัดท่าหอย
พระอธิการมากท่านเป็นพระอธิการ หลังจากพระอาจารย์ขาว ลาออกจากรักษาการเจ้า
อาวาส วัดท่าหอย เดินทางมากรุงเทพฯ มาช่วยพระญาณสังวรเถร(สุก ไม้เถื่อน) บอก
พระกรรมฐานมัชฌิมา อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม(พลับ)

๖.พระอธิการเต็ม วัดท่าหอย เป็นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระ
อาจารย์สุก ไม้เถื่อน วัดท่าหอย

๗.พระอธิการขาม วัดท่าหอย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมากับ พระอาจารย์สุก
ไม้เถื่อน

๘.พระอธิการไปล์ วัดท่าหอย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมากับ พระอาจารย์สุก ไม้
เถื่อน เป็นเจ้าอาวาสองค์สุดท้ายของวัดท่าหอย

ต่อมาปลายรัชกาลที่ ๓ วัดท่าหอยเป็นวัดร้างไม่มีเจ้าอาวาสปกครอง วัดท่าหอย
จึงชำรุดทรุดโทรมลงมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯให้อัญเชิญ พระพุทธรูปปางต่างๆที่อยู่ภายในวัดท่าหอย ที่ทิ้งร้าง
อยู่ ให้อาราธนามาประดิษฐานไว้ที่กุฏิวิปัสสนา ๒๔ กุฏิ รอบๆพระอุโบสถวัดราช

สิทธิาราม(พลับ) เมื่อคราวบูรณะซ่อมแซมใหญ่ที่วัดราชสิทธิาราม เมื่อประมาณ พระพุทธศักราช ๒๓๗๕

พระอาจารย์สุก ทรงทราบวิชาการทางจิตศาสตร์

และวิชาด้านไสยศาสตร์ เกือบทุกแขนง

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงรอบรู้ และทรงทราบวิชาการด้านต่างๆ ทรงทราบอักขระขอม อักขระไทย ทรงรู้ภาษาจีน ทรงทราบหนังสือจินดามณี หนังสือมูลกัจจายน์ ทรงมีความรู้เรื่องยาสมุนไพร ด้านการเขียนอักขระ เลขยันต์ต่างๆทุกชนิด ด้านจิตศาสตร์ เช่น ทำใบมะขาม เป็นต่อแตน ทำห้วปติ เป็นกระต่าย เสกพรรคเอน เป็นงู เสกประ คดอก เป็นไก่อ่า ด้านศาสตร์อื่นๆ เช่น

วิชาสุรยกลา จันทกลา พรอทกายสิทธิ์ กัณฐนูพเพธา หรือกัณฐะสุนคค วิชาเจริญธาตุ วิชาเดินจิตรักษาโรค ผูกหุ่น ทำควายธนู ลบผงปดม้ง ลบผงอิทธิเจ และอื่นๆ อีกมาก แทบทุกแขนง

พระองค์ท่านทรงศึกษาจาก พระอาจารย์ในกรุงศรีอยุธยาบ้าง ศึกษาในขณะที่ครั้งสังญจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆบ้าง ทรงพบพระอาจารย์เถรผู้เฒ่า ในป่าเขา พระองค์ท่านก็จะทรงขอศึกษาวิชาการนั้น เพื่อให้หายสงสัย ทรงศึกษาแล้ว ก็ทรงทดลองทำได้จนสำเร็จ

วิชาการต่างๆเหล่านี้ ซึ่งพระองค์ท่านทรงศึกษาแล้ว ทรงเห็นว่ามีทั้ง คุณ และโทษ และอาจใช้เป็นประโยชน์ในการชักชวน พระเถร บางองค์ที่มีจิตสมาธิดี มีบารมีธรรมซึ่งต่อไปภายหน้าจะสามารถบรรลุมรรคผลได้ แต่พระเถรบางองค์ ยังติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ และพระองค์ท่านก็จะทรงอนุโลมตามไปก่อน

เมื่อวิชา และวิมุตติธรรม ของพระเถรบางองค์เหล่านั้น แก่กล้าถึงที่แล้ว พระองค์ท่านจะทรงชักชวนให้มาบำเพ็ญสมาธิโดยส่วนเดียว เพื่อมรรคผล นิพพานต่อไป ซึ่งเป็นอุบายธรรมอย่างหนึ่งของพระองค์ท่าน

ผลของวิชาการต่างๆนั้น สำเร็จแล้วมีอย่าง ศรี โท เอก เมื่อสำเร็จแล้วพระองค์ท่าน ทรงเห็นว่ามีใช้ทาง ที่พระสาวกในพระศาสนานี้จะพึงกระทำ พระองค์ท่านก็ไม่ทรงสอนให้ยกเว้นสอนเพื่อเป็นอุบายธรรมเท่านั้น

ต่อมาเมื่อพระองค์ท่านทรงเป็น พระอธิการวัดท่าหอย สมัยกรุงธนบุรี และมาเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม สมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ก็จะมีสักทิวาหริก และ

พระสังฆเถระทั้งหลายทั้งปวง ตัญจรจาริกมาหาพระองค์ท่านเพื่อขอศึกษาวิชาการต่างๆ เหล่านี้ พระองค์ท่านก็จะสอนวิชาการต่างๆ เหล่านี้ให้ จนพระสัททิวาหริก และพระสังฆเถระทั้งหลายเหล่านั้น ไม่มีความสงสัยในวิชาการต่างๆ เหล่านี้

พระองค์ท่านจะทรงอนุโลมตาม พระสัททิวาหริก พระสังฆเถระเหล่านั้นก่อน เมื่อท่านทั้งหลายเหล่านั้นมีศรัทธา ความเชื่อมั่น และเชื่อฟัง ในพระองค์ท่านแล้ว

พระองค์ท่านก็จะกล่าว สอนตักเตือน สั่งสอนว่า สิ่งนี้ไม่ใช่ทาง สิ่งนั้นไม่ใช่ทาง ไม่เป็นไปเพื่อมรรค ผล นิพพาน มิให้หลงไปกับสิ่งเหล่านี้ การเจริญสมณะ-วิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น เป็นมรรคาสัมมาปฏิบัติ อันประเสริฐ อันเป็นทางเดินไปสู่ ประตูล้อมตะพระนิพพาน

ภิกษุสัททิวาหริก และเถร ทั้งหลายเหล่านั้นก็ปฏิบัติตามที่พระองค์ท่าน ทรงบอกกล่าวสั่งสอน พระองค์ท่านใช้วิชาการเหล่านี้เพื่อขัดเกลาจิตใจ ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ของการศึกษาวิชาการ จิตศาสตร์ ไสยเวทย์ต่างๆ เหล่านี้

ทรงทราบอุปเท่ห์

ตามหลักพระบาลีมูลกัจจายน์

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการ อันเกี่ยวเนื่องกับพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จากผลพลอยได้อันเกิดมาจากการปฏิบัติพระกรรมฐาน ทั้งวิชาการทางจิตทุกแขนง เช่น การเขียนผงอิทธิเจ ใช้ผงผสมทำ พระอรหัง ทรงทราบวิชาสุรยกลา จันทกลา วิชาหุงปรอทกายสิทธิ์ วิชาการทำกระสุนคด การลงอักขระเลขยันต์ วิชาทำธาตกรรมฐานต่างๆ พระองค์ท่านจะทรงถ่ายทอดให้ เพื่อให้หายสงสัย ถ่ายทอดวิชาไปแล้ว ผู้รับการถ่ายทอดทำได้สำเร็จแล้ว พระองค์ท่าน ก็จะกล่าวสอนว่า ขอให้เอาไปใช้ ให้เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา

ต่อมา ภิกษุสัททิวาหริก ของพระองค์ท่านทุกองค์ เมื่อสภาวะจิตถึงขั้นหลุดพ้นแล้ว ก็ไม่ได้ทำสิ่งนี้อีก

พระอาจารย์สุก ครั้งสติวัดท่าหอายนั้น พระองค์ท่าน นอกจากจะบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับแล้ว พระองค์ท่านยังบอกพระบาลีมูลกัจจายน์อีกด้วย สัททิวาหริกของพระองค์ท่านทุกองค์จะต้องเรียนพระบาลีมูลกัจจายน์ ตามกำลังสติปัญญา เมื่อถึงสามพรรษาแล้ว พระภิกษุองค์ใดชอบทางไหนก็ไปศึกษาทางนั้น

ตามประสงค์ แต่พระภิกษุทุกองค์ที่พระองค์ท่าน ทรงบรรพชาอุปสมบทให้ ต้องศึกษา ทั้งคันถธุระ และวิปัสสนาธุระควบคู่กันไปทั้งสองทาง

การศึกษาพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ ต้องศึกษาไปพร้อมด้วยองค์สี่คือ สุ คือการ ฟัง จิ การคิด ปุ การถาม ติ การเขียน พร้อมด้วยองค์สี่นี้แล้ว การศึกษาพระบาลี มูลกัจจายน์ จึงสมบูรณ์แบบ

หลักการเขียนพระบาลีมูลกัจจายน์นั้น เขียนด้วยอักษรขอม-บาลี ตัวอย่างเช่น อี มักรัสสะ เป็น อี, เช่น กรี ลง ๘ อาคม เป็น ติ เป็น อกาลิ บ้าง หรือ อุง ลง ๘ อาคม เป็น สูง เช่น อาโรเจสูง แปลงเป็น อังสูง เช่น อังสุ บ้าง และแปลงเป็น อิงสุ กริงสุ บ้าง ต่อมาแปลงจากขอมบาลีมูลกัจจายน์ มาเป็นตั้ง นะ โม พุท ๓ ะ และลบ นะ โม พุท ๓ ะ เป็นต้น จะเขียนแบบนี้ด้วยตัวขอม บนกระดานชนวน หรือกระดานไม้ลงลัก เขียนด้วย แท่งดินสอพองที่ละลายน้ำกรองสะอาดแล้ว นำเอาแท่งดินสอพองมาผสมกับน้ำข้าวปุ้น เป็นก้อน

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุสัทธวิหาริก เขียนเรียกสูตร เรียกนาม ตามพระคัมภีร์ มูลกัจจายน์ เขียนแล้วเกิดไม่คิด จึงมารายงานพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงทราบ เหตุจึงบอกให้ไปพลิกด้านหลังกระดานดู

ภิกษุสัทธวิหาริกนั้น ก็เห็น อักษรขอมทั้งหลายมาติดอยู่หลังกระดาน ภิกษุ สัทธวิหาริกนั้นจึงนำมาให้ท่านดู พระองค์ท่านก็กล่าวว่า ที่เป็นทั้งนี้ เพราะสมาธิจิตของท่านดี จึงติดทะลุไปด้านหลัง

พร้อมกันนั้น พระอาจารย์สุกกล่าวว่า เมื่อท่านลบผงดินสอนี้ออกจากกระดาน แล้ว อย่าเอาไปทิ้ง เพราะมีอำนาจพระพุทธรคุณอยู่ เหตุที่เป็นดังนี้ เพราะพระภิกษุ สัทธวิหาริก ของพระองค์ท่าน ได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ครั้งนั้น พระอาจารย์สุก ดำริว่า สัทธวิหาริกของท่านองค์นี้ มีแววทางนี้ จึง แนะนำให้ท่านเขียนผงขึ้น เพื่อเป็นการฝึกฝน สมาธิจิตให้กล้าแข่งกว่านี้ และเพื่อเป็นการระลึกนึกถึงพระพุทธรคุณอยู่เนืองๆด้วย จะได้ใช้เป็นบาทฐานของวิปัสสนาได้ดี กว่าเดิม

พระองค์ท่านทรงแนะนำให้ตั้ง และลบอักษร นะโม พุท ธา ยะ หรือ พระเจ้าห้าพระองค์ ดังนี้ กาโรโหติสัมภะโว จงมาบังบังเกิดเป็น พระเจ้าห้าพระองค์ นะโม พุท ธา ยะ เวลาบ ว่าสูตรดังนี้

○ นะ กุกกุสัน โธ	สุญ โญ	มะอะอุ	ลบ นะ
○ โม โคนาคมน โน	สุญ โญ	มะอะอุ	ลบ โม
○ พุท กัสสปโพุทธ โธ	สุญ โญ	มะอะอุ	ลบ พุท
○ ธา สิริศากยะมุณี	สุญ โญ	มะอะอุ	ลบ ธา
○ ยะ อริยะเมตตัยโย	สุญ โญ	มะอะอุ	ลบ ยะ

พระอาจารย์สุก จะทรงบอกอุปเท่ห์ อันเกี่ยวเนื่องด้วยพระกรรมฐานห้องต่างๆ พระองค์ท่านจะต้องเห็นว่า สัททวิหาริกของพระองค์ท่าน เข้าใจในหลักของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับดี มีจิตสมาธิดี เป็นคนไม่หลงงมงาย ใช้วิชาให้เป็นประโยชน์ ต่อพระพุทธศาสนา

ทรงทราบวิชาสุรยกลา จันทกลา

พระภิกษุที่ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่วัดท่าหอย มาจนถึงห้องที่ ๔ คือห้องอานาปานสติจบแล้ว ในห้องอานาปานสติ เป็นพระกรรมฐานที่เกี่ยวข้องด้วย ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็จะทรงบอกอุปเท่ห์ต่างๆ ในห้องอานาปานสติ เรียกว่า **จันทกลา สุรยกลา** (สุรียกลา) เพราะวิชานี้ก็เกี่ยวเนื่องด้วย ลมหายใจด้วย โดยพระองค์ท่านจะสอนให้ ยกดวงสมาธินิมิต (ยกดวงอะไรขอปิดไว้ก่อน ใครศึกษาถึงห้องอานาปานสติแล้ว จะบอกวิธีการให้ทราบ) เพื่อไว้ใช้ เวลาออกสัจจจาริกจรุดงค์ ภิกษุ นั้นทำยกดวงได้แล้ว พระองค์ท่านก็จะบอกให้ดูลมหายใจว่า ออกซ้าย หรือ ออกขวา รู้แล้วพระองค์ท่าน ก็จะบอกให้ดูลมหายใจเป็น มหาสติปัญญาไปก่อน จนภิกษุ นั้นเห็นลมเข้า ออก จนเข้าใจชัดเจนดีแล้ว

พระองค์ท่านก็จะสอนว่า ถ้ามอกออกคล่องข้างซ้ายเรียกว่า **ลมจันทกลา** เป็นลมดี เป็นลมสยบมาร ถ้ามอกออกคล่อง ข้างขวาเรียกว่า **ลมสุรยกลา** เป็นลมร้าย ลมปราบมาร

จะคู่มือ-ร้ายเมื่อเวลาออกจรุกขมุต ให้ดูลม สุรยกลา จันทกลา ซึ่งยังมีอุปเท่ห์อีกมาก พระองค์ท่านเมื่อทรงบอกวิชาสุรยกลา จันทกลา อันเกี่ยวเนื่องด้วยอานาปานสติ

กรรมฐานนี้ แล้วพระองค์ท่านก็จะกล่าวสอนสั่งท้ายว่า จะใช้อะไร จะทำอะไรอัน
เกี่ยวเนื่องกับวิชาสุรยกลา จันทกลา ขอให้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ต่อพระศาสนา ทุกครั้งไป

ทรงทราบวิชาการเจริญชaturกรรมฐาน

บางครั้งพระภิกษุสังฆวิহারิก ของพระองค์ศึกษาภาคปฏิบัติพระกรรมฐาน
มัชฌิมา แบบลำดับในห้อง จตุชaturวุฒฐาน ที่วัดท่าหอยจบแล้ว พระองค์ท่านก็จะให้ไป
ศึกษาพระคัมภีร์พระวิสุทธรค ในเรื่องของจตุชaturวุฒฐาน ซึ่งเป็นพระกรรมฐาน
วิเคราะห์ธาตุทั้งสี่ในกาย

โดยวิเคราะห์ ว่าธาตุทั้งปวง เป็นรูปกายนี้ สักว่าเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุ
ไฟ อันมีอยู่ในกายนี้ไม่เป็นเรา ไม่ใช่เรา บางครั้งภิกษุบางท่านศึกษา ถึงตรงที่ว่า มหาภูต
หรือ ภูต คือดิน น้ำ ลม ไฟ ทั้งหมดนั้น

ตัวเองมิได้มีสิ่งสีเขียวเลย แต่แสดงอุปาทายรูป สีเขียวได้

สีเขียว ท่านเปรียบเป็น ธาตุดิน พลวิธาตุ

ตัวเองมิได้เป็นสีเหลืองเลย แต่แสดงอุปาทายรูป สีเหลืองได้

สีเหลือง ท่านเปรียบเป็น ธาตุลม วาโยธาตุ

ตัวเองมิได้เป็นสีแดงเลย แต่แสดงอุปาทายรูป สีแดงได้

สีแดง ท่านเปรียบเป็น ธาตุไฟ เตโชธาตุ

ตัวเองมิได้เป็นสีขาวเลย แต่แสดงอุปาทายรูป สีขาวได้

สีขาว ท่านเปรียบเป็น ธาตุน้ำ อาโปธาตุ

ท่านเปรียบประดุจว่า เหมือนคนเล่นกล แสดงกล ทำน้ำมิใช่ แก้ว ให้เป็นแก้วได้
ทำก้อนดินอันมิใช่ทอง ให้เป็นทองได้ เรียกว่า เล่นแร่แปรธาตุ

อนึ่งเหมือนคนเล่นกลนั้น ตัวเองมิได้เป็นยักษ์ มิได้เป็นนก แต่แสดงเป็นยักษ์
เป็นนกกก็ได้ ธาตุทั้งหลายนั้นจึงชื่อว่า มหาภูต เพราะเสมอด้วยคนปลาด ภูตเหล่านั้นยอม
หาไม่พบเลยภายในกายฯ ดังนี้ บางทีก็เป็นการเจริญวิปัสสนาด้วย

ต่อมา พระญาณสังวร จะตรัสถามพระภิกษุองค์นั้นว่า ศึกษาจตุชaturวุฒฐาน ใน
พระคัมภีร์วิสุทธรคแล้ว เข้าใจอย่างไร พระภิกษุองค์นั้นก็บอกให้พระองค์ท่านฟัง

พระองค์ท่าน ฟังแล้ว เห็นว่าพระภิกษุสังฆวิহারิก และอันเตวาสิก ของพระองค์
ท่าน เข้าใจใน จตุชaturวุฒฐานดีแล้ว ไม่หลงออกนอกกลุ่มนอกรทาง

พระองค์ท่าน จะทรงบอกวิชา อันเกี่ยวเนื่องด้วย จตุธาตุวาทวินัยให้ พระองค์ท่านสอนให้เรียกธาตุ ตั้งธาตุ และวิธีการใช้ธาตุในกาย ซึ่งทำสิ่งของต่างๆ เช่น เอาใบมะขามมาทำ เป็นต่อแตน เอาเปลือกกล้วยมาทำเป็นกระต่าย เอาใบไม้มาทำเป็น ปลา เอากระดูกเอามาทำมาเสกเป็นงู เป็นต้น แล้วพระองค์ท่านก็จะบอกว่า ใช้ให้เป็นพระ โยชน์ต่อพระศาสนา ปัจจุบันพระตำราเรียนธาตุ ยังอยู่ที่พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธาราม

ทรงทราบวิชา ทำปรอทกรอ

พระอาจารย์กัน สัทธาภิหาริกของพระองค์ท่าน อีกองค์หนึ่ง มีความเชี่ยวชาญ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับมาก และนอกจากนั้นพระอาจารย์กัน ยังได้ศึกษา วิธี ทำปรอทกายสิทธิ์ กับพระองค์ท่านอีกด้วย เมื่อศึกษาแล้ว พระองค์ท่านจะบอกว่า ปรอทกายสิทธิ์นี้ไม่ต้องแสวงหา ถ้าคนมีวาสนาบารมี ปรอทจะวิ่งเข้ามาหาเอง

ก่อนที่พระอาจารย์กัน ท่านจะออกกรุกขมูล สัจจรจาริก ชุรงค์ไปตามสถานที่ ต่างๆ พระอาจารย์สุก ทรงประทาน ไม้เท้าฝอยอดตาล ยาวประมาณเท่าพระองค์ ให้พระ อาจารย์กัน หนึ่งอัน

พระอาจารย์กัน สัจจรจาริกชุรงค์ กลับผ่านมาทางป่าแห่งหนึ่ง ในเขตป่าเมือง ลพบุรี เวลากลางคืนท่านได้เห็นปรอทป่า ต้องแสงจันทร์ขาววาววับ ท่านก็รู้ได้ทันทีว่า เป็น ปรอทบริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเอามาทำเป็นปรอทกายสิทธิ์

ปรอทนี้เรียกว่า ปรอทกรอ ไม่มีใครได้เห็น ได้พบบ่อยนัก เพราะเป็นของหายาก ต้องเป็นบุคคลที่ใจถึง และมีบุญวาสนาด้วย เพราะส่วนประกอบต่างๆในการหุงปรอท นั้นหายาก ฉะนั้นถ้าใครมีความพยายามไม่มากพอ ก็ทำปรอทกายสิทธิ์ไม่สำเร็จ ปรอท กรอ เป็นปรอทที่เกิดจากผลึก น้ำแร่ในป่าดงดิบ เป็นปรอทบริสุทธิ์ ออกสีขุ่นๆขาวๆ

ถึงเวลาเที่ยงคืน พระอาจารย์กัน ก็หยายฝ่าบาตรไม้ขึ้น ฝ่าบาตรนี้ทำด้วยไม้ไผ่ สาน ลงขมุกทากาซดลก การเรียก ปรอทป่า ถ้าใช้ฝ่าบาตรโลหะ จะกัก ปรอทไม่อยู่

ขณะที่ท่านนั่งสมาธิแผ่เมตตาจิตอยู่ ภายในกลดนั้น ท่านก็ได้ยินเสียง กรอกแกรก ของปรอทป่า เคลื่อนตัวมาได้ดิน ปรอทนั้นมาไหลขึ้นในกลด ลื่นไหลลงไป อยู่ในฝ่าบาตรไม้ของท่าน

ต่อมาท่านก็สะกดปรอทป่า ไว้ไม่ให้หนีไป เอาฝ่าบาตรไม้ ค่ำลงไปทีบาตรดิน เผา บริหารของท่าน แล้วนำกลับมา วัดท่าหอย เพื่อนำเอาปรอทป่า มาหุงด้วยว่านยา

เพื่อให้โลหะปรอทป่าออก ทำให้เป็นปรอทบริสุทธิ์ กลายเป็นปรอทกายสิทธิ์ เรียกว่า ปรอทกรอ นำมนต์ที่ใช้ต้ม ให้เสกด้วยพระคาถา อยู่คง หรือพระคาถา พญาคง การหุง ปรอทนั้น ต้องใช้วัน ๕ ชนิดขึ้นไป แต่อย่าให้น้อยกว่า ๕ ชนิด

เมื่อท่านถึงวัดท่าหอย ได้ฤกษ์ยามยามดีแล้ว พระอาจารย์กัน ท่านได้นำ วัน เพชรสังฆาตตัวผู้ ๑ วันนาคราช ๑ วันพักเบียดโหรา ๑ วันพญากรวด ๑ วันสมอ ๑ วัน แสงอาทิตย์ ๑ วันพระยากา ๑ วันพระยาคา ๑ วันพระยามหาโพช ๑ วันชมพูชีพ ๑ วันพระยาไก่เตี้ย ๑ วันมหาสมุทร ๑ วันพระยาองคูลี ๑ วันพระยาอายุจรีต ๑

มาหั้นเป็นท่อนได้ ๑๖ ท่อน ลงอักขระแม่ธาตุใหญ่ นะโมพุทธานะ นะมะพะทะ จะกะกะสะ มะอะอุ ท่อนละอักขระ ถ้ามีวันเกิน ๕ ชนิด ไม่ต้องลงอักขระ เสร็จแล้ว ให้นำวันทั้งสิ้น ใส่ลงในหม้อดินเผาพรหมจารี คือหม้อดิน ที่ยังไม่ได้ใช้หุงต้มมาก่อน เลย เป็นหม้อใหม่ๆ จากนั้นท่านทำน้ำพระพุทธรูปมนต์ ด้วยคาถาอยู่คงเสร็จแล้ว

ท่านได้เทน้ำพระพุทธรูปมนต์อยู่คง ลงไปในหม้อดินนั้น พร้อมกับพระคาถา พระ พุทธคุณไปด้วย แล้วเขียนอักขระขอม มงกุฎพระพุทธรเจ้า ลงได้ฝ่าหม้อ หรือบนฝ่าหม้อ ก็ได้ ลงแล้วเอาฝาปิดหม้อไว้ ใช้ไม้จันทร์หอม ถ้าหาไม้ได้ให้ใช้ไม้ชนิดอื่นอีก ๓-๕ ชนิด มาเป็นเชื้อไฟก็ได้ ตัดเป็นท่อนเล็กๆ ๓๒ ท่อน ลงอักขระขอม อากาสสามสิบสอง อักขระละท่อน ให้หุงปรอทกลางแจ้ง ให้หุงเวลาเช้า หุงเป็นครั้งคราว ติดต่อกันไป ไฟ ใช้พอดี ไม่อ่อนเกินไป ไม่แรงจนเกินไป

ขณะที่กำลังเคี่ยวว่านยาชนิดต่างๆ อยู่ นั้น เมื่อน้ำยาว่านออกเขียวดีแล้ว ก็นำ ปรอทกรอใส่ลงในหม้อดิน อาบน้ำยา ปิดฝาเคี่ยว ๓ วัน บางครั้งใช้เวลาเป็นอาทิตย์ๆ ส่วนปรอทที่ใช้ไม่ได้ ไม่บริสุทธิ์จะละลาย มาติดอยู่ที่ฝ่าหม้อ เป็นปรอทสีขาว ถ้าน้ำ แห้งก็เติมไปอีก

ปรอทกรอ หุงด้วยน้ำมนต์ นำว่าน บริสุทธิ์ดีแล้ว จะแข็งตัวเหลือเท่าเมล็ดถั่ว เขียว สีขุ่นๆน้ำตาล เหมือนลูกกอก เมื่อเป็นปรอทสำเร็จนั้น จะระเบิดลอย ออกมาจาก หม้อดิน ปรอทสำเร็จนี้จะจับไม่ติด ต้องจับด้วยคาถา ถ้าผู้หุงปรอทเกิดผลอเลอ ปรอท สำเร็จ ที่เรียกว่าปรอทกรอ นี้ก็จะลอยหายไปอย่างรวดเร็ว แต่ครั้งนั้นพระอาจารย์กัน ท่านมีสมาธิจิตดี มีสติ ตลอด๓วัน๓คืน เมื่อปรอทกรอ สำเร็จเป็นปรอทกายสิทธิ์ กำลัง เคลื่อนตัว พระอาจารย์กัน ก็จับปรอทไว้ด้วยใบข่อยนั้นบรรจุลงไว้ใน ก้อนขมูกคลุกรัก

เมื่อก่อนขมุกคลุกรักนั้นแห้งดีแล้ว จึงถักด้วยด้ายดิบพรหมจารี ห่อหุ้มอีกชั้นหนึ่ง พร้อมกับว่าพระคาถาขณะกำลังถักไปด้วย พระคาถาว่าดังนี้

อิมัง พันธนาหัง อธิษฐานมิ ว่าไปจนถักเสร็จ แล้วนำไปบรรจุไว้ที่หัวไม้เท้า ฝอยอดตาล ทำปลอกไม้ครอบหัวไม้เท้าไว้ พร้อมถักด้ายดิบพรหมจารีทับ ที่หัวไม้เท้าอีกครั้งหนึ่ง กลายเป็นไม้เท้ากายสิทธิ์ เสร็จแล้ว ด้วยอำนาจแห่งไม้เท้า ฝอยอดตาลด้วยอำนาจแห่งปรอทกรอสำเร็จ กล่าวว่าการจะจับปรอทได้ หรือมิได้นั้นแล้วแต่บุญวาสนาบารมี

เมื่อถือไม้เท้านี้ให้ว่า อิมัง อภยะทัตถัง ธาตุมัตตะกัง ปฏิกคัณหามิ ๓ จบ จะเดินทางไปไหนมาไหนว่องไว ย่นระยะทางได้ ขึ้นเขา ลงเขา ได้รวดเร็ว อึดใจเดียวถึงยอดเขาคิบบิษกันคุณไสยต่างๆ ได้อย่างที่โบราณกล่าวว่าไปไหนมาไหนไว เหมือนปรอท

ถ้านำเอาปรอทกรอ มาอมไว้ในปาก ข้างแก้มจะแดง ผู้สำเร็จปรอทแบ่งออกเป็นสามชั้นคือ ตรี โท เอก พระภิกษุที่ศึกษาวิชาทำปรอทกายสิทธิ์ ที่วัดพลับ มีหลายองค์ แต่ส่วนใหญ่ท่านจะไม่ได้ทำกัน

กล่าวว่าผู้ที่หุงปรอทกรอ ทำให้เป็นปรอทกายสิทธิ์นั้น ถ้าใจไม่ถึง มักจะเลิกราไปกลางคัน เพราะเหตุว่าการหุงปรอทนั้นทำไม่สำเร็จ คือหุงแล้วเป็นแผ่นบ้าง หุงแล้วปรอทกรอไม่เข้ากันบ้าง คือไม้รวมกันเป็นเม็ด ทำหลายหนเข้าไม่สำเร็จก็ ถอดใจเลิกไป เรียกว่าใจไม่ถึง

เมื่อมีเหตุเภทภัย จะมีเสียง ปรอทกรอ ร้องเตือนดัง กรอดๆ ออกมาจากไม้เท้าให้รู้ตัวก่อนเสมอ ผู้ที่จะทำปรอทกรอ ได้สำเร็จ ต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการ สมัยนั้นจะเรียกผู้ที่ทำอย่างนี้ได้ว่า ผู้สำเร็จปรอท

ต่อมาไม้เท้าปรอทกายสิทธิ์นี้ ได้ตกทอดมาถึง พระญาณสังวร(คิ้ว) พระญาณสังวร(บุญ) พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) พระครุญาณสิทธิ์ (เชื้อ) ต่อมาพระครุญาณสิทธิ์(เชื้อ) ได้ใช้สมาธิถอด ปรอทกรอ กายสิทธิ์ ออกจากหัวไม้เท้า เก็บไว้ในพระพุทธรูปปูนปั้น

กล่าวว่า ผู้ที่สมาธิจิตยังไม่ดีพอ จะใช้ไม้เท้านี้ไม่ได้ผล เพียงแต่ถือไม้เท้านี้ ไปไหน มาไหน จะไม่รู้สึกเหนื่อยเท่านั้นเอง

ปัจจุบันไม้เท้าฝอยอดตาล ของพระครูวินัยธรรมกัน อยู่ที่พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ทรงทราบวิธีทำคันธนู กระสุนคด

ธนูเพธา

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงเคยบอกวิธีทำ คันธนูเพธา หรือคันธนู กระสุนคดให้กับพระอาจารย์ด้วง (พระญาณสังวร) ซึ่งต่อมา วิธีทำคันธนูเพธานี้ ได้ ตกทอดมาถึง พระสังฆวานุวงศ์เถร (ชุ่ม) วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

วิธีทำคันกระสุนเพธานั้น ต้องใช้ไม้ไผ่ข้อคง หรือไม้ตัน ด้านที่ชี้ไปทางทิศ ตะวันออก เวลาไปเอาไม้ไผ่ข้อคง ให้ไปทำพิธีกรรมในเวลาเที่ยงคืน ทำพิธีกรรมแล้ว นำ ไม้ไผ่มาหลาวเป็นคันธนู บางตำราให้ใช้ไม้ไผ่หามผี หรือไม้ไผ่นั่งร้าน เผาผี เวลาไปเอา ต้องทำพิธีกรรมเหมือนกัน

ขณะหลาวภาวนาคาธาไปด้วย หลาวเรียบร้อยแล้ว ลงอักขระ อิติปิโสแปดทิศ ข้างละสี่ทิศ แล้วนำคันกระสุนเพธา มาลงชาด ทาลัก บางทีก็ลงลายลคน้ำ

สายคันกระสุน ใช้หนังสันหลังวัว หรือหนังสันหลังควาย ที่จำศีล ต้องให้ตายเอง ด้วย มาทำสาย ลักษณะของวัวควายจำศีล ท่านกล่าวว่า มีลักษณะดังนี้ เวลามองอะไร มองแบบซึ่ง ได้ยินเสียงพระสวดมนต์ จะหยุดกินหญ้า ยืนฟัง

กระสุนใช้ฝู้งรังร้างบ้าง ดินจอมปลวกบ้าง ดินปล้องไม้ไผ่บ้าง พรอทดินบ้าง เวลาปั้นกระสุน ให้ภาวนาพระคาธา คลึงไป จนกว่าลูกกระสุนแห้งคามือ ดินกระสุน นั้นต้องผสมด้วย ดินกลางเมรุเผาผี เวลาไปเอาดินเมรุเผาผี ต้องทำพิธีกรรมด้วย

คาธาปั้นกระสุน จตุทิสา คะหะเรณู จตุทิสา คะหะคามา จตุทิสา ปัจเจวิถิ ว่าไป จนกว่าปั้นลูกกระสุนแห้งคามือ ภาวนาขณะจับคันกระสุนว่า จตุทิสา คะหะเรณู ภาวนาเมื่อหยิบลูกกระสุนใส่ราง จตุทิสา คะหะคามา ภาวนาเมื่อปล่อยลูกกระสุน จตุทิสา ปัจเจวิถิ ยังมีอุปเท่ห์อีกมาก หลับตายก็ถูก หรือเวลายิง กระสุนไป จะให้ถูก ตรงไหน เช่นจะให้ถูกตรงแข็ง ให้เอาลูกกระสุน จิ้มตรงแข็ง แล้วยิงไป จะถูกตรงแข็งพอดี

ปัจจุบันนี้ คันกระสุนเพธา หรือคันกระสุนคด ของพระญาณสังวร (ด้วง) ของ พระสังฆวานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ซึ่งตกทอดมาถึงพระครูญาณสิทธิ (เชื้อ) อยู่ที่พิพิธภัณฑ กรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม ซึ่งปัจจุบัน เหลือแต่คันธนู สาย และรางกระสุน ไม่มีแล้ว

พระอาจารย์สุก ทรงมีพระบารมีในทางพุทธจักร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระบารมีในทางอาณาจักร ทั้งสองพระองค์ทรงมีบุญวาสนาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทรงพบกัน ๕ ครั้ง พบแบบไม่เป็นทางการ ๒ ครั้ง ทรงพบกันอย่างเป็นทางการ ๓ ครั้ง รวมพบกันทั้งหมด ๕ ครั้ง

การพบกัน ของทั้งสองพระองค์ ปีหนึ่งๆจะพบกันครั้งเดียว เนื่องจากพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านจะสถิตอยู่วัดท่าหอย เพียงสามเดือนเท่านั้น ในเวลาเข้าพรรษา ออกพรรษาแล้ว พระอาจารย์สุกพระองค์ท่าน จะทรงออกสัญจรจาริกธุดงค์ไปโปรดสัตว์ตามสถานที่ต่างๆ เป็นเวลาถึง ๕ เดือน ปีหนึ่งพระองค์ท่านไปกลับ ระหว่างป่าเขา ถ้ำ และวัดท่าหอย หลายครั้ง หลายหน จนจำไม่ได้ป่าปีหนึ่ง ๆ พระองค์ท่านออกสัญจรจาริกธุดงค์กี่ครั้ง

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ท่าน ทรงคิดราชการทัพในต่างแดนเสียเป็นส่วนมาก พระองค์ท่านจะมีเวลาว่างศึก ก็ในเวลาย่างเข้าฤดูฝน ซึ่งตรงกับเวลาเข้าพรรษา ของพระสงฆ์พอดิ จึงเป็นเวลาทีที่พระองค์ท่านทั้งสองพระองค์ จะทรงพบกันได้ ซึ่งปีหนึ่งทรงพบกันครั้งเดียวเท่านั้น แม้ถึงจะเป็นเวลาเข้าพรรษาแล้ว สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ครั้งยังดำรงตำแหน่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ ก็ยังมีทรงว่างจากราชการ งานเมือง พระองค์ท่านต้องเสด็จตรวจหัวเมือง และสถานที่ต่างๆอยู่เป็นประจำ

การพบพระอาจารย์สุก ของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ อย่างเป็นทางการ พระองค์ท่าน ท่านจะเตรียมเครื่องนมัสการ พร้อมด้วยไทยธรรม มาด้วยทุกครั้ง ถ้าทรงพบพระอาจารย์สุก อย่างไม่เป็นทางการ จะไม่มีเครื่องนมัสการ และเครื่องไทยทานมาด้วย

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

พบพระอาจารย์สุก ครั้งแรก

(อย่างไม่เป็นทางการ)

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๐ มาวันหนึ่ง เรื่องราวของพระอาจารย์สุก จึงปรากฏเกียรติประวัติขึ้นมา เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ เสด็จมาพบ กับพระองค์ท่านโดยบังเอิญ

หลังจากเจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) ยกกองทัพไปตี เมืองจำปาศักดิ์ กลับลงมาแล้ว ทรงได้รับพระราชทานพระมหากุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานสถาปนา

บรรดาศักดิ์จาก เจ้าพระยาจักรีศรีสุริยวงศ์ เลื่อนขึ้นเป็น สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก
พิลึกมหิมาฯ

สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ทรงว่างจากราชการศึกสงคราม เนื่องจากเป็น
วสันตฤดู พระองค์ท่านทรงเดินทางออกตรวจราชการหัวเมือง โดยขบวนเรือ เชื่อมเขียน
อาณาประชาราษฎร์ แขวงกรุงเก่า ต่างพระเนตร พระกัณ

ขบวนเรือ ของพระองค์ท่าน ล่องเข้าเขตแขวงกรุงเก่า แล่นผ่านเลยหน้าวัดพุทไธ
สวรรย์ ไปประมาณกึ่งเส้น ขบวนเรือทั้งหมดก็เลี้ยวขวาเข้าคลองคูจาม ตลอดเส้นทางที่
ขบวนเรือแล่นผ่านเข้าไปนั้น เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่-น้อยขึ้นครึ้ม อยู่สองฝากฝั่ง คลองคู
จาม ลมพัดใบไม้ปลิวไสวอ่อนๆอยู่โดยมาก ขบวนเรือแล่นผ่าน ลำคลองอันเงียบสงบ
ร่มเย็นยิ่ง พระพายพัดผ่าน สวนขบวนเรือเข้ามา ต้องกายพิริวๆ ต้องพระวรกายของท่าน
สมเด็จพระยามฯ เย็นบางเบาสบายชื่นใจ

ครั้งนั้นยังเป็นเวลาเช้าอยู่ พระทัยของท่านเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็เกิดความ
สงบสัจ วิเวก ชื่นกมลอย่างประหลาด น้ำจิตของพระองค์ท่านก็ทรงตั้งมั่นเป็นสมาธิ มี
น้ำจิตอันประกอบไปด้วยกุศลธรรม อยากประกอบกองการกุศล จึงมีน้ำจิตศรัทธา
อยากจะขึ้นไปกราบนมัสการพระ ใหญ่พระ และสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ ณ วัดใน
ละแวกคลองนี้ ที่ขบวนจะเรือผ่านไปนั้น

พระองค์ท่าน จึงได้สั่งหัวหน้าผู้นำขบวนเรือไปว่า ถ้าขบวนเรือถึงศาลาท่าน้ำวัด
ไหนดให้จอดขบวนเรือพัก ที่ศาลาท่าน้ำวัดนั้น พระองค์ท่านจะขึ้นไป กราบนมัสการพระ
พอดีเวลานั้น ขบวนเรือของพระองค์ท่าน ถึงศาลาท่าน้ำ วัดท่าหอย พอดี และ
เป็นวัดแรกในคลองคูจามนี้ ที่ขบวนเรือของพระองค์ท่าน ผ่านมาถึง

ขณะนั้นพระพิรุณได้โปรยปรายเม็ดตกพรำๆ ลงมาตลอด แต่ตกลงมาเพียง
เล็กน้อย เรือท่านสมเด็จพระยามฯ จอดนิ่งสนิทที่ท่าน้ำวัดท่าหอยแล้ว พระองค์ท่านจึง
ขึ้นจากเรือไปบนศาลาท่าน้ำ แล้วทรงดำเดินเข้าไปภายในบริเวณ วัดท่าหอย

เวลานั้น ท่านสมเด็จพระยามฯ ทรงเหลือบพระเนตรเห็น พระภิกษุเถรองค์หนึ่ง
มีผิวพรรณขาวเนียนผ่องใส เปล่งรัศมีดังทอง อยู่ในวัยมัชฌิมา คือวัยกลางคน ตาท่านใส
เหมือนตาเด็ก

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ก็มีพระทัยอบอุ่นเป็นสุข ครัทธา ในพระภิกษุเถร พระองค์นั้นยิ่งนัก เนื่องจากพระภิกษุเถร พระองค์นั้นพระองค์ท่านทรง มีเมตตาจิตสูง

ท่านพระเถรนั้น จึงมีอาณิสต์ของเมตตา ๑๑ ประการอยู่เต็มเปี่ยม เช่น มีผิวหน้า ผ่องใส, เป็นที่รักของเทวดา แลมนุษย์ทั้งหลาย เป็นต้น

ขณะนั้น ภิกษุเถร ผู้มีผิวพรรณผ่องใส กำลังเดินดูแล ความเรียบร้อย ของพระ อาราม หลังจากดูแลพระอารามเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระภิกษุเถร องค์นั้น ก็ทรงเดิน กลับไปยัง เสนาสนะของพระองค์ท่าน ด้วยพระอาการสำรวม สังวรระวัง อย่างสงบ เรียบร้อย เป็นธรรมชาติ

เวลานั้นน้ำจิต ของท่านสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ก็สงบสัจเป็นกุศล ธรรม จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ พระภิกษุเถร ผู้มีผิวพรรณผ่องใส ที่ท่านเจ้าพระยาฯ ทอดพระเนตรเห็นนั้น ก็มีจิตผ่องใสสะอาดตลอดเวลา ไม่ว่างจากเมตตาตามาน ทรงฉาน อยู่เป็นนิจกาล

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ กับพระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณผ่องใสพระองค์นั้น ต่างก็มี สมาธิจิตอันสงบสัจ มีจิตสัมผัสตรงกันพอดี พร้อมกับการทอดพระเนตรเห็นนั้น

เพียงชั่วขณะจิตเดียว ท่านเจ้าพระยาฯก็ทอดพระเนตรเห็นพระรัศมีรุ่งเรือง เหลืองทองบริสุทธี สว่างไสว แผ่ชานออกจากพระวรกาย ของพระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณ ผ่องใสพระองค์นั้น

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงทราบได้จากประสพการณ์ที่ผ่านมา ในทันใดนั้นว่า พระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณผ่องใสพระองค์นี้ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ด้วยเมตตาจิตอัน บริสุทธี ผิวของท่านขาวเนียนผ่องใส ในตาของท่านขาวใสบริสุทธี เหมือนตาเด็ก อัน เป็นลักษณะของ ผู้มีกายสงบ จิตสงบ อย่างพระอรិยะ

กล่าวว่า เป็นด้วยวาสนาบารมี ของทั้งสองพระองค์ ได้สร้างสม อบรมร่วมกันมา แต่ชาติปางก่อน จะได้เป็นคู่บารมีเกื้อกูลอุปถัมภ์ ซึ่งกันและกัน ในอันที่จะได้มาทำความ เจริญก้าวหน้าให้กับประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา

จากนั้นท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึงได้เดินตาม พระภิกษุเถร ผู้มีผิวพรรณผ่องใส พระองค์นั้น ขึ้นไปบนกุฎี ถึงแล้วทรงก้มลงกราบนมัสการ พระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณ ผ่องใส พระองค์นั้น

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ก็ทรงดำริในพระทัยว่าจะตรัสถามเรื่องต่างๆ และเรื่อง
อนาคตของบ้านเมือง แต่ยังไม่ทันที่พระองค์จะเอยพระโอรสตรัสถาม พระภิกษุเถรผู้มี
ผิวพรรณผ่องใสพระองค์นั้นก็ทรงกล่าวขึ้นก่อนด้วยน้ำเสียงแห่งเมตตา อ่อนโยนเบาๆว่า

ต่อไปบ้านเมืองเราเห็นจะสงบดีขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก จะได้เป็นที่พึ่งพิงของพระ
ศาสนาได้ ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้ฟังดังนั้น ก็ทรงทราบได้ในทันทีนั้นว่า พระภิกษุ
เถรผู้มีผิวพรรณผ่องใสรูปนี้ สำเร็จเจโตปริยญาณ คือการกำหนดรู้ใจ ของผู้อื่นได้

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ก็ดำริในพระทัยจะตรัสถามต่ออีกว่า อนาคตของข้าพเจ้า
จะเป็นอย่างไร แต่ยังมีทันจะได้เอยพระโอรสถาม พระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณผ่องใส
พระองค์นั้น ทรงกล่าวขึ้นอีกว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ย่อมเป็นไปตามบุญ-กุศลที่ทำให้
ปรารถนาตั้งใจจะกระทำอะไร สิ่งที่ปรารถนานั้นก็จะสำเร็จ สมประสงค์ทุกประการ

ต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงถวายโอวาท การใช้หลักธรรมในการปกครอง เหล่า
ปวงประชาราษฎร์ ของขุนนางผู้ใหญ่ ว่าควรจะทำพระองค์อย่างไร กับเหล่าขุนนางชั้น
ผู้น้อย เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ มาทราบภายหลังว่า พระภิกษุเถรผู้มีผิวพรรณผ่องใสรูปนี้คือ
พระอาจารย์สุก ต่อมาทั้งสองพระองค์ได้สนทนากันใน เรื่องอื่นๆ อีกเล็กน้อย ตาม
สมควรแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ก็นมัสการกราบลา พระอาจารย์สุก เดินทางต่อไป

พระอาจารย์สุก ทรงถวายพระพร ด้วยน้ำเสียงเมตตา อ่อนโยน เบาๆว่า ขอให้
โยมเจริญๆในหน้าที่ราชการ สำเร็จสมประสงค์ตามความปรารถนาที่ตั้งใจไว้ทุกประการ

แต่นั้นมา ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ก็ทรงเคารพนับถือพระอาจารย์สุก ว่าเป็นพระ
อาจารย์ เป็นสรณะที่พึ่ง ของพระองค์ท่านตลอดมา

สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

พบพระอาจารย์สุก เป็นครั้งที่๒

(อย่างเป็นทางการ ทรงปรึกษาราชการ)

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๑๒๑ ก่อนที่ท่านสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
ฯ จะยกกองทัพไปปราบ กรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์)

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้เดินทางมาที่วัดท่าหอย มากราบนมัสการขอพร พระอาจารย์สุก เพื่อความเป็นสิริมงคล ครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ทรงน้อมถวายเครื่องสักการดอกไม้ธูปเทียน และเครื่องไทยทาน แต่พระอาจารย์สุก

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงทราบด้วย ญาณวิถิ ว่าท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จะไปราชการทัพต่างเมือง จะได้ของศักดิ์สิทธิ์ กลับลงมา กรุงธนบุรีด้วย

พระอาจารย์สุก จึงทรงกล่าวกับท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ด้วยน้ำเสียงเมตตา อ่อนโยนเบาๆว่า ไปครั้งนี้ เป็นศรีสวัสดิ์มงคลอันประเสริฐ เห็นจะมีของศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองกลับลงมาด้วย

ต่อมาท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ก็ถวายพรลา พระอาจารย์สุก กลับกรุงเทพฯ พระอาจารย์สุก ก็ทรงอวยชัยถวายพร ด้วยน้ำเสียงเมตตา อ่อนโยนเบาๆว่า ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข

ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงยกกองทัพไปตี กรุงศรีสัตนาคนหุต ทรงเสร็จราชการสงครามกลับมากรุงธนบุรีแล้ว ได้อาราธนาอัญเชิญ พระแก้วมรกต พระมหามณีรัตนปฏิมากรณ พร้อมด้วยพระบาง เข้ามาถึงกรุงธนบุรีด้วย

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

พบพระอาจารย์สุก ครั้งที่๓

(อย่างเป็นทางการ ทรงขอคำแนะนำทางปฏิบัติธรรม)

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๒ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จมากราบนมัสการ พระอาจารย์สุก ณ วัดท่าหอย ทรงถวายเครื่องนมัสการ และเครื่องไทยธรรม แต่พระอาจารย์สุกแล้ว

ทรงตรัสถามทางปฏิบัติ อันเหมาะสมแก่ พระองค์ท่าน พระอาจารย์สุก ทรงถวายธรรมย่อๆว่า ขอให้ทรงเจริญพระปัญญาให้มากๆ ทำอะไรควรมีสติ คิดอ่านกิจการงานให้รอบคอบ ไตรตรองให้ดี เมื่อคิดรอบคอบ ไตรตรองดีแล้ว ก็สมควรทำการนั้นๆได้

เมื่อท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จะลากลับ พระอาจารย์สุก ก็ถวายพระพรว่า ขอท่านจงมีสติรอบคอบ เจริญในธรรม อยู่เย็น เป็นสุข

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

ทรงพบพระอาจารย์สุก ครั้งที่๔

(อย่างเป็นทางการ ปรีक्षाเรื่องซ่อมพระอาราม)

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๓ ท่านสมเด็จพระยาพระมหากษัตริย์ศึกเสด็จโดยขบวนเรือ มา นมัสการ พระอาจารย์สุกอีกครั้ง ทรงถวายเครื่องนมัสการ และเครื่องไทยธรรมแล้ว

ทรงตรัสปรีक्षा กับพระอาจารย์สุก เรื่องการที่พระองค์ท่านจะซ่อมแซม วัดท่าหอย ให้วัฒนาถาวรดีขึ้นกว่าเก่า พระอาจารย์สุก ทรงกล่าวว่า เรื่องการซ่อมแซม วัดท่าหอยนั้น ท่านจะทำการซ่อมแซมก็ได้ แต่ขอให้ท่านสมเด็จพระยาฯ ชะลอการซ่อมแซมไว้สักกระยะหนึ่งก่อน ให้บ้านเมือง สงบสุข ร่มเย็นกว่านี้ จึงค่อยทำการ

เพลาเพลวันนั้น ท่านสมเด็จพระยาฯ ทรงเลี้ยงภัตตาหารเพล พระอาจารย์สุก และพระสงฆ์ในวัดท่าหอยทั้งวัด

ต่อมาท่านสมเด็จพระยาฯ ทรงถวาย พระพุทธรูปทองคำ ปางสมาธิ หน้าตัก ๕ นิ้วเศษ แต่พระอาจารย์สุก ไว้เป็นพุทธรูบูชา

และพระอาจารย์สุก ได้ถวายพระคัมภีร์ใบลาน ให้ท่านสมเด็จพระยาฯ ๒ ผูก เป็นของสมัยอยุธยายุคต้น ว่าด้วยเรื่องการปกครอง เป็นหนังสือลาน พระวินัยการปกครองสงฆ์ ๑ ผูก เป็นหนังสือลานพระธรรมศาสตร์ กฎหมายแม่บท การปกครองราชบุตร ๑ ผูก

เมื่อท่านสมเด็จพระยาฯ จะลากลับ พระอาจารย์สุก ได้ถวายพรว่า ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ

พระอาจารย์สุก ครั้งที่๕

(อย่างไม่เป็นทางการ)

ประมาณปลายปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๔ ก่อนไปตีกรุงกัมพูชา ท่านเจ้าพระยาฯ ได้เดินทางไปเยี่ยมเยียน ตรวจสอบความพร้อมของ กองทหารเรือ ผ่านมาทางวัดท่าหอย

ทรงแวะมากราบนมัสการ ขอพร พระอาจารย์สุก แต่ในครั้งนี่ พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงประทานธรรม เตือนพระสติ ท่านสมเด็จพระยาฯ ด้วยน้ำเสียงเมตตา อ่อนโยนเบาๆ ไปว่า.....

จะทำการสิ่งใด ให้มีสติสัมปชัญญะ น้อมระลึกถึง พระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสงฆ์คุณ เป็นสรณะที่พึ่ง ที่อาศัยก่อน จะได้เป็นประธานของใจ ทำให้มีน้ำใจ ประกอบไปด้วยเมตตาธรรม และมีเมตตาธรรมอยู่เนืองๆ

ต่อมาท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงกราบนมัสการลากลับ, พระอาจารย์สุก ก็ทรง อวยชัยให้พรด้วยน้ำเสียงเมตตา อ่อนโยนเบาๆว่า

ขอท่านจงมีสติสัมปชัญญะมั่นคง ประกอบไปด้วยเมตตาธรรม อันประเสริฐ

กล่าวว่าพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงทราบว่า จะมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ บ้านเมือง จึงได้ทรงเตือน พระสติสมเด็จพระเจ้าพระยาฯไว้ มิให้คนไทย ได้ฆ่ากันเอง เหมือนอย่างแต่ก่อน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ พระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ยกกองทัพไปปราบจลาจลใน กรุงกัมพูชา

แต่กองทัพ ยังเดินทางไปไม่ถึง กรุงกัมพูชา ท่านเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ก็ได้ ทราบข่าวว่ากรุงธนบุรีเกิดเหตุการณ์ จลาจล บ้านเมืองไม่สงบ ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึง ยกกองทัพกลับ กรุงธนบุรี

ทุกครั้งที่ ท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ขึ้นไปกราบนมัสการขอพร พระอาจารย์สุก ท่านจะไปเฉพาะเวลาเช้าพรรษาเท่านั้น เวลานอกพรรษากาลแล้ว พระอาจารย์สุก จะไม่ อยู่วัดท่าหอย พระองค์ท่าน จะออกสัญจรจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ ไกลจะเข้า พรรษากาล จึงจะกลับมา วัดท่าหอย

ทรงมหาปราบดาภิเษก

สร้างกรุงรัตนโกสินทร์

ขณะเมื่อ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จกรีธาทัพ ไปตีกรุงกัมพูชา แต่

พอได้ทราบข่าว เกิดการจลาจล ในกรุงธนบุรี จึงเสด็จกรีธาทัพกลับมาจาก

เสียมราช กรุงกัมพูชา

ผ่านมาทางวัดสระแก ทรงประทับทำพิธี พระกระยาसनาน ชำระ ทำความ สะอาดพระเกศา แล้วจึงเข้าปราบปรามการจลาจล ในกรุงธนบุรี จนเป็นผลสำเร็จ

ณ. วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๔ (๒๓๒๕) ปีขาล จัตวาศก เวลากลางคืน ดาวกฤตติกาเข้าไปใน ดวงจันทร์ ครั้นเวลา ๒ โมงเศษ ได้มหาสุกสวัสดิ์ ฤกษ์ เสด็จเข้าพระมหานครปราบดาภิเษก กลางวัน พระอาทิตย์ทรงกลดอยู่ถึง ๗ วัน

ทรงมหาปราบดาภิเษก สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นสมเด็จพระรามาธิบดี ศรี สินทรมหาจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงจัดการแต่งตั้งขุนนาง ทางฝ่ายราชอาณาจักร

แต่ครั้งนั้น มีการปราบปรามฝ่ายตรงข้าม พระองค์ท่านก็ทรงระลึกถึง โอวาท เตือนพระสติ ของพระอาจารย์สุก อยู่เสมอว่า จะกระทำการสิ่งใหน้อมระลึกถึง คุณ พระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ เป็นสภาวะที่พึงที่อาศัย ให้เป็นประธานของใจ มี น้ำจิตประกอบไปด้วยเมตตาธรรม มีเมตตาธรรมให้มาก ในเพื่อนมนุษย์

ครั้งนั้น กรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท โปรดเกล้าฯให้สึก พระวันรัต ทองอยู่ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท จะให้ประหารชีวิตเสีย แต่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการ ขอชีวิตนายทองอยู่ไว้ แล้วโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ เป็น หลวงอนุชิตพิทักษ์

วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ปีขาล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการ พระราชพิธีปราบดาภิเษก ทรงให้กระทำแต่โดยย่อก่อน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชอาคันณะเอาฤกษ์ ทรงแต่งตั้ง พระพุฒาจารย์ วัดบางหัวน้อย (วัดอัมรินทรา ราม) ทรงตั้งได้ประมาณเดือนเศษ พระพุฒาจารย์ วัดบางหัวน้อย ก็ถึงแก่ภรรณาภาพ

ต่อมา จึงทรงแต่งตั้งพระพรหมมุนี (อยู่) เป็นพระพุฒาจารย์ ขึ้นแทน ต่อมา พระ พุฒาจารย์ (อยู่) ถูกถอด เนื่องจากคร่ำข้ามพระพักตร์ พระสังฆราช

จึงทรงตั้ง พระมหาเป้า เปรียญเอก วัดบางยี่เรือใต้ (อินทาราม) เป็น พระพุฒา จารย์ ตั้งพระมหามี วัดเลียบ (ราชบูรณะ) เป็นพระวินัยรักขิต เป็นต้น

การตั้งพระราชอาคันณะในครั้งกระนั้นใน พระราชหฤทัย ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงหวนระลึก คำนึงถึง พระอาจารย์สุก วัดท่าหอย อยู่เสมอเนื่องๆ มิได้ขาด

แต่ยังหาพระอารามที่ เหมาะสมสำหรับพระอาจารย์ ยังไม่ได้ เวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังมีได้ทรงอาราธนา พระอาจารย์สุก มากกรุงเทพฯ

จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศก (พ.ศ. ๒๓๒๖) โปรดเกล้าฯให้ตั้งกองสักเลก
ไพร่หลวงสมกำลัง และเลกหัวเมืองทั้งปวง เกณฑ์ทำอิฐใหม่บ้าง โปรดเกล้าฯให้รื้ออิฐ
กำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง

เริ่มทำการก่อสร้างพระราชวัง เกณฑ์ชาวเขมร ๑๐,๐๐๐ คน ชุคคลอง เกณฑ์ชาว
เวียงจันทน์ ๕,๐๐๐ คน ช่วยกันชูดราก ก่อสร้างกำแพง พระนครฯ

โปรดเกล้าฯให้ อาราธนาพระอาจารย์สุก

วัดท่าหอย มากกรุงเทพฯ

คราวทำการก่อสร้างกำแพงพระนครนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับอนุชา
ราชาธิราชเจ้า เสด็จพระราชดำเนินมา ตรวจการก่อสร้างกำแพงพระนคร ผ่านมาทาง วัด
สระแก (สระเกศ) ทอดพระเนตรวัดสระแก ซึ่งเป็นวัดอรัญวาสี มาแต่ครั้งกรุงธนบุรี

บัดนี้สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในพระอาราม ชำรุดทรุดโทรม สลักหักพังลงโดยมาก จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อหมดทั้งพระอารามแล้ว ทรงสถาปนาสร้าง ขึ้นใหม่ทั้ง
พระอาราม

ครั้งแรก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รีบเร่งสร้างเสนาสนะสงฆ์ก่อน สำหรับ
พระสงฆ์อยู่จำพรรษา ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะอาราธนา นามันต์ พระอาจารย์สุก วัดท่า
หอย มาสถิต ณ. วัดสระแก อันเป็นวัดป่า หน้าพระนครนี้

หลายเดือนต่อมา ทรงเสด็จพระราชดำเนินมา ตรวจการก่อสร้างกำแพงพระนคร
และเลยมาคูการสร้างเสนาสนะสงฆ์ ที่วัดสระแก ทรงทอดพระเนตรเห็นว่าเสนาสนะ
สงฆ์บางหลังเสร็จเรียบร้อยแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการสุรสิงหนาทโปรดเกล้าฯ สั่งให้เจ้ากรมสังการี นำขบวน
เรือ ไปอาราธนา นามันต์พระอาจารย์สุก วัดท่าหอย มากกรุงเทพฯเป็นการด่วน ด้วยทรง
พระราชดำริว่า ไกลเวลาเข้าพรรษาแล้ว พระอาจารย์สุก คงจะกลับมา จากสัญจรจาริก

พระอาจารย์สุก

ทรงรับอาราธนาเข้ามากรุงเทพฯ

ครั้งนั้น สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร มหาจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลก ทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง ให้เจ้ากรมสังการีขวา ไปอาราธนา นามันต์พระอาจารย์

สุก วัดท่าหอย ปรากฏว่า ทรงมีพระดำรัส ตรัสสั่งให้จัดขบวนเรือ รับพระสงฆ์ ตามโบราณราชประเพณี ให้ครบถ้วน

ด้วยหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีขวา รับพระราชโองการไล่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้อาราธนา พระอริการสุก วัดท่าหอย แขวงกรุงเก่า มากรุงเทพฯ ไปอยู่วัดสะแก ให้บังคับ บัญชา พระสงฆ์สามเณร ในพระอาราม และพระสงฆ์ ๑๐ รูปจะได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ ที่กุฎิ ซึ่งท่านจะไปอยู่นั้น

ให้อาราธนาพระพุทธรูป ลงเรือตั้ง มีธงเงินลำละ ๒ คัน ๑ ลำ อาราธนาพระธรรม พระไตรปิฎกเจ้า ลงเรือตั้ง มีธงเงิน ๒ คัน ๑ ลำ ให้จัดเรือกราบ ผูกม่านทอง ๑ ลำ สำหรับพระอริการสุก จัดเรือกราบผูกม่านลาย ๑ ลำ สำหรับพระสงฆ์สมณะอนุจร ให้ชาวพระราชยาน ชาวพระอภิรม เอาเสลี่ยงงา เอาสัปทน ไปคอยรับพระอริการสุก และพระสงฆ์สมณะอนุจร แห่ขึ้น แต่เรือ ไปวัดสะแก ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเอากระโถน ชันน้ำ ไปตั้งถวายสงฆ์ ให้พอ ตามรับสั่ง

เจ้ากรมสังการีขวา รับพระกระแส รับสั่งแล้ว ได้จัดขบวนเรือ ไปรับพระอาจารย์สุก ปรากฏว่า เป็น ๔ ลำ ลำแรกประดิษฐานพระพุทธรูป ตั้งบนโต๊ะบูชา นำหน้าขบวน ลำที่สอง ตั้งคัมภีร์พระธรรม ไตรปิฎก บนพานแว่นฟ้า ลำที่สาม เป็นลำที่รับพระอาจารย์สุก ลำที่ ๔ รับพระสงฆ์อนุจร ๓ องค์ ปรากฏว่า ให้ไปพร้อม มาพร้อม ด้วยองค์สาม ครบถ้วนพระรัตนไตร ตามแบบโบราณราชประเพณี

ขบวนเรือ ของเจ้ากรมสังการี เร่งรีบไปถึงวัดท่าหอย ถึงวัดท่าหอยแล้ว ปรากฏว่า พระอาจารย์สุก ท่านยังไม่เดินทางกลับมาจากสัญจรจาริกธุดงค์ มีพระสงฆ์สมณะองค์อื่นๆในวัดท่าหอย ได้ทยอยกันกลับมาจากการสัญจรจาริกธุดงค์แล้วหลายท่านคือ พระอาจารย์มาก พระอาจารย์ขาม พระอาจารย์เต็ม พระอาจารย์ไป่ ท่านเหล่านั้นต่างบอกกล่าวกับ คณะของเจ้ากรมสังการีว่า คงอีกประมาณอาทิตย์หนึ่ง พระอาจารย์ท่านคงจะกลับมาจากการสัญจรจาริกธุดงค์ เพราะท่านเพิ่งออกไปครั้งหลังสุด เมื่อไม่นานมานี้ เพื่อไปโปรดพระธุดงค์องค์หนึ่งทางเหนือ แขวงเมืองพิษณุโลก

คณะของเจ้ากรมสังการี จึงจัดส่ง ขบวนเรือจำนวนหนึ่ง เร่งรีบลงมากรุงเทพฯ มากราบบังคมทูลให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าพระบาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าพระบาทแล้ว จึงทรงมีพระบรมราชโองการตรัสสั่งให้คณะเจ้ากรมสังการีคอยพระอาจารย์สุก จนกว่าพระองค์ท่าน จะกลับมา

กล่าวว่า อีก๒-๓วันต่อมา พระอาจารย์ชิต พระอาจารย์ฮั่น พระอาจารย์กัน สัททวิหาริก ของพระอาจารย์สุก ก็กลับมาจากรุกขมุต และก็ทราบข่าวว่า คณะของท่าน เจ้ากรมสังการี จัดกองเรือ มาอาราธนาพระอาจารย์สุก ไปกรุงเทพฯ ตามพระราชกระแส รับสั่ง ของสมเด็จพระรามาธิบดีศรี- สินทร์ บรมจักรี พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครั้งถึงกำหนด ๗ วัน พระอาจารย์สุก ก็สัจจรจาริก กลับลงมาจกป่า หัวเมืองฝ่ายเหนือ แขวงเมืองพิษณุโลก ซึ่งพระองค์ท่านทรงทำภารกิจ เสร็จสิ้น เรียบร้อยแล้ว

เมื่อคณะของท่านเจ้ากรมสังการีมานั้น พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็ทรงทราบแล้ว จึงกลับมาด้วย วิชาอิทธิวิญญาณ

เมื่อพระอาจารย์สุก กลับมาถึง วัดท่าหอย เวลานั้น พระอาจารย์เที่ยง พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สี พระอาจารย์ศุก พระอาจารย์เจ้า พระอาจารย์ทั้ง ๕ องค์นี้ ยังไม่กลับมาจากการสัจจรจาริกชุกงค์ ตามสถานที่ต่างๆ

กล่าวว่า พระอาจารย์เที่ยงนั้น เมื่อท่านทราบข่าว ด้วยญาณวิถิจิตว่า พระอาจารย์สุก ได้รับอาราธนามากรุงเทพฯแล้ว พระอาจารย์เที่ยง ท่านก็ไม่กลับมาวัดท่าหอยอีกเลย ท่านจะจาริก อยู่ตามป่าเขาตัวเอง

ส่วนพระอาจารย์แก้ว กับพระอาจารย์ด้วง พระอาจารย์สุก ส่งท่านทั้งสองไปเรียนพระบาลี อยู่กรุงธนบุรีนั้น เมื่อกรุงธนบุรีเกิดการจลาจล ทั้งสองท่านก็ชุกงค์หนีความวุ่นวาย สัจจรจาริกไปอยู่ป่า แขวงเมืองอุดรดิตถ์ และยังไม่ทราบว่า พระอาจารย์สุก ได้รับอาราธนามากรุงเทพฯ

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านถึงวัดท่าหอย ทราบความทั้งหมดแล้ว กล่าวว่า ใจของพระองค์ท่านนั้น ไม่อยากมากรุงเทพฯ เพราะพระองค์ท่านไม่ชอบความวุ่นวาย พระองค์ท่านชอบความสงบสงัด ของวัดท่าหอย พระองค์ท่านจึงได้กล่าวกับพวกสังการีขึ้นว่า ที่นี่ก็สงบดีอยู่แล้ว เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนานิมนต์มาแล้ว พระองค์ท่านก็จะไป แต่จะขอพักผ่อนที่วัด สักคืนหนึ่งก่อน

รุ่งขึ้น ตรงกับวัน พุทธศักราช ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศก ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๖ เป็นวันธรรมสวนะ เป็นฤกษ์ดี พระองค์ท่านออกบิณฑบาตโปรด

ลัตว์ นันทภัตตราหารเช้าแล้ว (ทรงฉันมือเดียว) ตอนสายๆ ของวันนั้น คณะสังการีก็เตรียมขบวนเรือที่จะล่องลงมากรุงเทพฯ

พระอาจารย์สุก เมื่อจะมานั้นพระองค์ท่านได้เข้าไปในพระอุโบสถ กราบนมัสการลา พระประธานในพระอุโบสถ วัดท่า hany แล้ว

พระอาจารย์สุก ได้บอกให้พวกสังการี อารานานิมนต์ พระพุทธรูปทองคำ ขนาดย่อม หน้าตัก ๕ นิ้วเศษ อันเป็นของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ทรงถวายให้ไว้แต่ก่อนนั้น เป็นพระพุทธรูปประธาน นำขบวนเรือมาด้วยอีกองค์หนึ่ง ในขบวนเรือลำแรก

พร้อมกันนั้นพระองค์ท่านได้ ทรงนำเอาพระคัมภีร์สมุดข่อยไทยดำ สองเล่ม และพระคัมภีร์เทศขึ้นลำดับธรรม หนึ่งผูก ที่ท่านพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ประทานมอบให้พระองค์ท่านเมื่อ ๑๕ ปีก่อน มาด้วย พร้อมทั้งคัมภีร์พระธรรมอีก สอง-สามเล่ม มาในเรือพระธรรม ลำที่ ๒ ด้วย

พร้อมกันนั้น พระองค์ท่าน ทรงนำเครื่องอัฐฐะบริหาร มีบาตรดินเผา ที่พระองค์ท่าน ปั้นเผาขึ้นใช้เองติดพระองค์มา พร้อมกันกับ ไม้เท้า ไม้ยอดตาล มาในเรือกราบผูก ม่านทอง ลำที่สาม

ครั้งนั้นพระองค์ท่านได้ทรงเลือก ศิษย์เอกสามรูป เป็นพระสงฆ์อนุจร ติดตามพระองค์ท่านมาด้วย คือ พระอาจารย์ชิต ๑ พระอาจารย์อัน ๑ พระอาจารย์กัน ๑ มาพร้อมด้วยอัฐฐะบริหาร และพร้อมด้วยไม้เท้าเถาริยะ ไม้เท้าไม้ยอดตาล ของแต่ละองค์ สำหรับบิณฑบาต ไม้เท้าอันเป็นของสำคัญ ติดมาด้วยทุกองค์

พระอาจารย์สุก ประทับนั่งมาในเรือผูกม่านทอง ลำที่ ๓ พระสงฆ์อนุจรอีกสามองค์ นั่งมาในเรือผูกม่านลาย ลำที่ ๔ ครอบองค์สาม ตามพระรัตนไตร ตามแบบโบราณราชประเพณี แต่โบราณสืบมา

จากนั้นพระอาจารย์สุก มอบให้พระอาจารย์มาก ภิกษุผู้มีพรรษาอาวุโสสูงสุด อยู่ในขณะนั้น และอีกสามท่านคือ พระอาจารย์ขาม พระอาจารย์เต็ม พระอาจารย์ปลัด ให้ช่วยกันดูแล รักษาการวัดท่า hany

จากนั้นขบวนเรือ จึงได้ออกเดินทางมากรุงเทพฯ โดยมีเรือพวกชาวบ้าน และพระภิกษุสงฆ์สมณะ พระลูกวัด ลงเรือเล็ก ติดตามมาส่งพระองค์ท่านด้วย ประมาณ ๙ -

๘ ลำ พอพื้นเขตแขวงกรุงเก่า ขบวนเรือ ของชาวบ้าน เรือพระสงฆ์สมณะ พระลูกวัดทำ
หอย ก็ทยอยพากันกลับ หมู่บ้านท่าข่อย และวัดท่าหอย

ขบวนเรือพระอาจารย์สุก

ถึงวัดสระแก (วัดสระเกศ)

เวลาเที่ยงเศษ ของวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ
เบญจศก ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๓๒๖ ขบวนเรือ ของพระอาจารย์สุก ก็มาถึงกรุงเทพฯ
เข้าคลองวัดสระแก

พวกชาวสังการี อาราชนานิมนต์พระอาจารย์สุก ขึ้นเสลี่ยงงา กันสลัปน พร้อม
กับพระสงฆ์สมณะอนุจรสามรูป แห่ขึ้นไป บนศาลาการเปรียญ พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวด
พระพุทธรูปชัยมงคลคาถา เสร็จเรียบร้อยแล้ว

เจ้าพนักงาน อาราธนาพระอาจารย์สุก และพระสงฆ์สมณะอนุจร ๓ รูป ไป
พักผ่อนอิริยาบถ ณ เสนาสนะที่ทรงสร้างใหม่ ชาวพระคลังมหาสมบัติ จัดกระโถน ชัน
น้ำถวาย พระสงฆ์ ชาววิเสท ถวายหมากพลู และถวายน้ำชุบาล ในเวลาบ่าย

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านมาถึงวัดสระแก ครั้งนั้น ในพระทัยของพระองค์
ท่านก็ทรงรำลึกนึกถึงแต่ วัดพลับ เมืองธนบุรี สถานที่พระองค์ท่าน ทรงเคยอาศัยมาแต่
ก่อนนั้น พระองค์ท่าน ทรงกะประมาณว่าเมื่อทรงพักผ่อนแล้ว จะเดินทางไปวัดพลับร้าง
ทันที

คณะของพระองค์ท่านได้เข้าพักผ่อนอิริยาบถ จำวัดประมาณ หนึ่งชั่วโมง ก็ทรง
ตื่นจากจำวัด เนื่องจากได้ยินเสียงอีกทีก คือโครม ไปด้วยการแบกขนของหนัก และยิน
สำเนียงภาษา ลาว เขมร ซึ่งเวลานั้นกำลังทำการขุดราก ก่อสร้างกำแพงพระนครอยู่
คณะของพระองค์ท่านไม่ชอบเสียงเอะอะอีกทีก เพราะท่านเหล่านั้น เป็นสงฆ์สมณะ
ชอบความสงบ วิเวก

พระอาจารย์สุก จึงมีพระดำริจะเสด็จไปที่ป่าวัดพลับร้าง หากความสงบวิเวก
พระองค์ท่าน ทรงมีพระหทัยรำลึกนึกถึงวัดพลับร้าง อันเงียบ สงบสงัด ปราศจากเสียง
รบกวน ซึ่งครั้งหนึ่งพระองค์ท่านเคยพำนัก พักอาศัยบำเพ็ญภาวนามาแต่ก่อนนั้น กับ
พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์

ทรงสัญญาจาริก มาวัดปลับร้าง

พระอาจารย์สุก จึงทรงบอก กับพวกชาวสังการี ที่เฝ้าปรนนิบัติรับใช้พระองค์ท่านอยู่นั้น ให้เอาเรือไปส่งพระองค์ท่าน กับพระสงฆ์อรหันต์ทั้ง ๓ องค์ ไปวัดปลับร้างฝั่งธนบุรี ท่านจะไปบำเพ็ญสมณะธรรมที่นั่น

พวกชาวสังการี อารานาคณะของพระองค์ท่าน ลงเรือกราบผูกม่านทอง ล่องเรือขึ้นไป เข้ามาถึงเขตคลองบางกอกใหญ่ ส่งพระองค์ท่าน และคณะขึ้นที่ศาลาท่าน้ำ วัดหงส์ (นิราศเมืองเพชร กล่าวถึงวัดหงส์ไว้ว่า “ถึงวัดหงส์เห็นแต่หงส์เสาชงลอยเป็นหงส์ห้อยห่างชงไซ้หงส์ทอง”)

เวลานั้น วัดหงส์ มีพระธรรมธีรราชกุมาร (ขึ้น) อดีตพระสังฆราช สมัยธนบุรี เป็นเจ้าอาวาส พระองค์ท่าน และคณะพระสงฆ์อรหันต์ ขึ้นจากเรือกราบผูกม่านทอง สัญจรมาพร้อมด้วยบริวารชุดงค์ เดินสำรวจเป็นทิวแถว มาด้วยกิริยาอาการสงบเรียบร้อย

พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ องค์ ต่างถือไม้เท้าไผ่ยอดตาล ไม้เท้าเถาเรียะ ของสำคัญสำหรับแม่เมตตา ดิคองค์มาด้วย พร้อมกันนั้น พวกเจ้าหน้าที่สังการีได้เดินตามมาส่งพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ด้วย เพื่อจะได้ทราบวาทะของพระองค์ท่าน จะพักปักกลดที่ไหน ไว้เมื่อถึงเวลาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรัสถาม จะได้ทูลถวายเนื้อความ และตามหาคณะของพระอาจารย์สุก สนองพระเดชพระคุณได้โดยเร็ว

คณะของพระอาจารย์สุก เดินจาริกผ่านทุ่งนา เข้าเขตสวนหมาก ผ่านบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้ละแวกวัดหงส์ มาหลายหลังคาเรือน ผ่านที่สวน เข้าที่ป่ากร้าง เดินจาริกมาประมาณหนึ่งเส้น ทรงเดินข้ามสะพานคู้น้ำ ข้ามเข้าไปเขตวัดปลับร้าง

พระองค์ท่าน และคณะพระสงฆ์อรหันต์ ต่างมองไปรอบๆบริเวณวัดปลับร้างสำรวจพื้นที่ เวลานั้นเป็นวัดร้าง และร้างมานานแล้วประมาณ ๑๕ ปี เหตุว่าวัดปลับร้างแวดล้อมไปด้วยวัดใหญ่ๆ เช่น วัดหงส์ วัดพระนอน (ร้างแล้วเหลือแต่พระวิหารพระนอน) เป็นต้น วัดปลับ จึงไม่ได้รับการทะนุบำรุงรักษา (นิราศเมืองเพชร กล่าวถึงวัดปลับไว้ว่า “ถึงวัดปลับลับลิเป็นที่สงัด”)

ก่อนนั้นวัดปลับ มีเสนาสนะสงฆ์เก่าๆเพียง ๕-๖ หลัง พระองค์ท่านเคยได้พำนักอาศัยอยู่ กับท่านพระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์เมื่อ ๑๕ ปีล่วงมาแล้ว

บัดนี้เสนาสนะ ก็สลักหักพังลงหมดแล้ว ศาลาบำเพ็ญกุศลหลังเก่า ก็ชานเซ ใกล้เคียง ล้อมลงเต็มที สระน้ำอาบ น้ำกิน น้ำใช้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า บ่อโพงพาง ที่พระองค์ท่านทรงเคยใช้ บัดนี้ก็มีต้นอ้อ ต้นแขม วัชพืชต่างๆ ขึ้นเต็มสระ แน่นไปหมด

หลังวัดพลับร่าง ริมคลองฝิ่งโน้น ห่างไปทางทิศตะวันตก เยื้องไปทางเหนือ เล็กน้อย มีวัดขนาดเล็ก สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานี ยังมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ เรียกว่า วัดพระนอน เพราะมีพระนอนอยู่ในวิหาร

ทางทิศตะวันตก ของวัดพลับร่าง เข้าไปในป่าลึก เป็นวัดเกาะ (ปัจจุบันเรียกว่า วัดท่าพระ) ซึ่งมีมาแต่โบราณกาล เป็นวัดที่มีน้ำล้อมรอบ

วัดพลับร่างแห่งนี้ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ๆ มากมาย เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไช้ ต้นชำมะเลียง ต้นกร่าง ต้นตาล โดยเฉพาะ ต้นพลับนี้ มีมากที่สุด วัดพลับร่างจึงเป็นที่สงบ สว่าง วิเวก ร่มเย็น เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนาทางจิตยิ่งนัก

พระองค์ท่าน และคณะพระสงฆ์อรุณ ได้มาปักกลดอยู่ทางด้านทิศเหนือ ของวัดพลับร่าง บริเวณนั้นเคยมีเสนาสนะสงฆ์ ทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะอยู่ประมาณ ๕-๖ หลัง ได้ชำรุดผุพังลงไปหมดแล้ว

พวกสังฆกริธาบว่า คณะของพระองค์ท่าน พักปักกลดอยู่ที่วัดพลับร่างแล้ว จึงกราบนมัสการลา คณะพระอาจารย์สุก กลับวัดสระแก

เวลานั้น เป็นเวลาเย็นมากแล้ว มีบรรดาญาติโยม ๓-๔ คน ต่างเดิน ตามมา นำเอาน้ำใช้ น้ำฉันมาถวายแล้ว ก็ลากลับไป

เสียงปรต ที่วัดพลับร่าง

วันที่คณะของพระอาจารย์สุก ลัญจรมายปักกลด บริเวณวัดพลับร่างนั้น เป็นวันพระเล็ก ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศก ตรงกับพระพุทธศักราช ๒๓๒๖

พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ แผ่เมตตาจิต เป็นมหัศจรรย์ ไม่มีประมาณ แผ่ไปทั่วบริเวณป่าวัดพลับร่าง และบริเวณป่าใกล้เคียงอื่นๆ อันมีบริเวณติดต่อกับเขตป่าวัดพลับร่างนั้น

เสือฝูงใหญ่ อันมีอยู่ในบริเวณเขตป่าอื่น ได้รับเมตตาจิตอันไม่มีประมาณ จากพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ก็คลายจิตที่ดุร้าย อันเป็น สันชาตญาณป่า กลับมีจิตอ่อนโยนรักใคร่ในพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ เสือฝูงใหญ่นั้น ได้ออกมาจากที่อยู่

เดินป่วนเปื้อนอยู่ ณ. บริเวณใกล้กลด ของพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ ช่วยดูแลรักษาป้องกันอันตราย ให้กับพระเถรเจ้าทั้งหลาย

เหล่าฝูงรุกขเทวดา น้อย-ใหญ่ ในป่าวัดพลับร้าง ต่างต้องสัมผัสจิตการแผ่เมตตา อันเป็นมหัศจรรย์ ไม่มีประมาณ เหล่ารุกขเทวดาน้อย-ใหญ่ ต่างก็มีจิตเป็นสุขขินดี มีเมตตาต่อกัน คอยเฝ้าระวังรักษา พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ตลอดถึงรุ่งเช้า

เหล่าสัมภเวสี ฝูงเปรตทั้งหลายที่อาศัยในเขตป่าวัดพลับร้าง ต้องสัมผัสเมตตาจิต ของพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ก็มีจิตยินดีนิกหนา ที่จะได้พ้นไปจากทุกข์

ตกเวลาเที่ยงคืน เหล่าสัมภเวสี และฝูงเปรต ต่างก็ร้องขึ้นโหยหวน เพื่อขอส่วนบุญกุศล จากพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ พระอาจารย์สุก และคณะพระสงฆ์อนุจร ได้ยินเสียงแหลมเล็กร้องโหยหวนมาแต่ไกล แล้วเสียงนั้นมาหยุดอยู่ใกล้กลด ต่างก็ทราบ ว่านี่คือ เสียงของเหล่าสัมภเวสี ฝูงเปรต ร้องขอส่วนบุญ เพราะแต่ละท่าน เป็นอริยบุคคลกันหมดแล้ว ผ่านประสพการณ์ต่างๆ มากมาย จึงทราบดีว่าเป็นเสียงของเหล่าสัมภเวสี ฝูงเปรต มาขอส่วนบุญ ต่างองค์ก็ช่วยกันแผ่เมตตา เป็นเมตตาจิต อุทิศแผ่ส่วนกุศลให้โดย แผ่เมตตาออกบัวบาน พรหมวิหาร ให้แก่เหล่าสัมภเวสี ฝูงเปรตนั้น

เหล่าสัมภเวสี ได้รับการแผ่เมตตา แผ่ส่วนกุศลผลบุญให้แล้ว ก็พ้นไปจากเวรกรรม ด้วยอำนาจการแผ่ส่วนกุศล ของพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์

ส่วนฝูงเปรตนั้น มีทั้งเปรตเก่า เปรตใหม่ เปรตเก่าได้พ้นเวรกรรมไปได้จำนวนหนึ่ง เหลือเปรตคนหนึ่ง เป็นเปรตใหม่ พ้นไปได้เพราะหนึ่งเท่านั้น ยังไม่พ้นไปจากเวรกรรม เลยเสียทีเดียว เพราะเปรตคนนี้ ทำเวรกรรมไว้มากมาย

กล่าวว่า เปรตตนนี้ ได้ทำกรรม เคยทำการเบียดเบียน ของบริโภคอริยะสงฆ์ ของวัดพลับร้างนี้ ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานี ครั้นสิ้นอายุไขแล้ว จึงได้จุติมาเป็นเปรต อสุรกาย อยู่ในป่าวัดพลับร้างแห่งนี้

กล่าวว่า พระอาจารย์สุก และคณะพระสงฆ์อนุจร ท่านทั้งหลายเหล่านั้น มาสถิตวัดพลับแล้ว ท่านได้แผ่เมตตา ออกบัวบานพรหมวิหาร แผ่ผลบุญกุศล ให้แก่เปรตตนนี้ ถึงสามปี เปรตตนนี้จึงพ้นจากกรรมเวรนี้ ไปเกิดใหม่ตามยถากรรม

รุกข์เทวดามากราบนมัสการ พระอาจารย์สุก

และคณะสงฆ์อนุจร แสดงความยินดี

ตอนเช้ามีดใกล้สว่าง คณะของพระอาจารย์สุก ลูกขึ้นสวดมนต์ทำวัตรเช้ามีดประจำกลด แม่เมตตาออกบิณฑบาตพรหมวิหาร ไปทั่วบริเวณวัดปลับร้าง ตามต้นไม้ใหญ่ๆนั้น เป็นที่สถิตของรุกข์เทวดาน้อย-ใหญ่ จากนั้นพระองค์ท่าน และคณะสงฆ์อนุจร ก็นั่งเจริญภาวนาสมาธิจิต อยู่สักครู่หนึ่ง จึงออกจากสมาธิ

ขณะนั้นมีชายหนุ่มชาวห่มขาวประมาณ ๕ ท่าน ทั้งแก่ และหนุ่ม เดินออกมาจากชายป่าด้านทิศตะวันตก ของวัดปลับร้าง ซึ่งเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เป็นพญาไม้ นานาพันธุ์ ชายหนุ่มชาวห่มขาวทั้ง ๕ ต่างมีท่าทียิ้มแย้ม เข้ามากราบนมัสการ พระอาจารย์สุก กับพระสงฆ์อนุจร พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในที่นั้นทั้งหมด ล้วนมีผิวน้ำแก่กล้า ทรงอยู่ในเมตตาตามตลอด จึงสามารถแลเห็น รุกข์เทวดาได้ด้วยตาเปล่า เหล่ารุกข์เทวดาเหล่านั้น ต่างแสดงอาการดีใจออกมาให้เห็น ทั้งนี้เพราะได้รับการแผ่เมตตาจาก พระอาจารย์สุก และพระสงฆ์อนุจรทั้งสามรูป ทำให้รุกข์เทวดาเหล่านั้นมีความสุขเกษมสำราญ เหมือนเมื่อครั้งพระอาจารย์สุก พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ท่านแม่เมตตาให้เมื่อ ๑๕ ปีก่อนนั้น

รุกข์เทวดาเหล่านั้น ได้อารธนานิมนต์ให้พระอาจารย์สุก และคณะพระสงฆ์อนุจรอยู่ที่วัดปลับ พระองค์ท่านทรงตอบว่า ฉันก็ตั้งใจว่าจะมาอยู่ที่นี่ เหมือนกัน

รุ่งเช้าพระอาจารย์สุก และคณะพระสงฆ์อนุจร ออกเที่ยวบิณฑบาต โดยแยกกันไปตามบริเวณละแวกบ้าน ใกล้วัดหงส์บ้าง บริเวณบ้านเรือนใกล้วัดพระนอนบ้าง โดยถือไม้เท้าไผ่ยอดตาลคู่บารมีไปด้วย

พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ กลับมาถึงกลดแล้ว ก็มีชาวบ้านตามมาถึงบริเวณที่ปักกลด เพื่อปรนนิบัติรับใช้ พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔

ซึ่งเมื่อคืนนี้ ชาวบ้านก็ได้ยินเสียงร้อง ของเหล่าสัมภเวสี ผุ่งเปรต ที่จะร้องออกมาทุกครั้ง เมื่อถึงวันพระ ชาวบ้านเคย ได้ยิน ได้ฟัง เสียงนี้มาจนเคยชิน เนื่องจากคืนนั้นเป็นวันพระขึ้น ๘ ค่ำ อีกหนึ่งอาทิตย์ก็จะเข้าพรรษาแล้ว

คณะของพระอาจารย์สุก ทุกท่านเป็นพระมหาเถรที่ถือธุดงค์ตลอดชีวิต ๓ ข้อคือ ถือครองผ้าไตรจีวรสามผืนเป็นวัตร ๑ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ๑ ถือฉันอาหาร

ในบาตรเป็นวัตร ๑ ทั้งสามข้อนี้พระองค์ท่านทรงถือ และถือ ตลอดพระชนชีพ และตลอดชีวิต ทุกพระองค์

ขณะที่ชาวบ้าน เดินตามมาเพื่อปรนนิบัติรับใช้ พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ที่กลดนั้น พวกบรรดาชาวบ้าน ก็ได้มองเห็นฝูงไก่อ่าจำนวนมาก มารุมล้อม พระอาจารย์สุก อยู่รอบกลด ไก่ป่านั้นมีมากมายหลายชนิด ในป่าวัดพลับร้างแห่งนี้

ชาวบ้านทั้งหลายก็พากัน อัจฉริยะใจ ที่เห็นไก่อ่ามารุมล้อมพระอาจารย์สุกมากมายเช่นนี้ โดยไม่กลัวผู้คน และแตกตื่นบินหนีหายเข้าป่าไป เหมือนทุกครั้ง ที่ไก่อ่าได้กลั่นคน แลเห็นคน

พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ ท่าน ฉันทัดอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการอนุโมทนา พระอาจารย์สุก ท่านก็กล่าวขึ้นว่า ให้ตรวจน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตตนนั้น ที่อยู่ในป่าวัดพลับร้างนี้ด้วย

เพราะพระองค์ท่านทรงทราบด้วยญาณวิเศษจิตว่า ณ ที่นั้นมีบรรดาญาติ ของเปรตมัลลิกานก ตนนั้นอยู่ด้วย บรรดาญาติทั้งหลายอุทิศกุศลให้ เปรตตนนั้นๆ ก็รับอนุโมทนาส่วนบุญนั้น

ชาวบ้านได้ สนทนาปราศัย กับพระอาจารย์สุกว่า วัดพลับแห่งนี้ร้างมานาน ๑๕ ปีแล้ว มีเสียงเปรตร้องขอส่วนบุญ ขอส่วนกุศล ทุกๆวันพระ

ขณะนั้น บรรดาคนในที่นั่งคนหนึ่ง ตั้งใจจะถามเรื่อง รุกข์เทวดา แต่ยังไม่ทันจะเอ่ยปากถาม พระอาจารย์สุก ก็ทรงกล่าวด้วยน้ำเสียงเมตตาเบาๆ ขึ้นก่อนว่า ที่นี่แน่นขนัดไปด้วยต้นไม้ใหญ่-น้อย ร่มเย็นมาก เป็นที่สถิตของเหล่ารุกข์เทวดาทั้งหลาย

ขณะนั้นมีชาวบ้านอีกคนหนึ่ง นึกในใจว่า จะกล่าวอาราธนาให้พระองค์ท่านพำนักอยู่ที่วัดพลับ ยังไม่ทันจะเอ่ยปากอาราธนาให้พระองค์ท่าน ก็ทรงกล่าวต่อเนื่องขึ้นว่า ฉันตั้งใจไว้ว่าจะมาอยู่ที่นี่ เพราะสงบเงียบ ร่มเย็นดี

ครั้น ชาวบ้านกลุ่มนั้น กลับไปแล้ว ต่างก็นำเรื่องราวที่พบเห็น ไปบอกกล่าวเล่าลือกัน สนั่นไป ทว่าทั้งหมู่บ้านนั้น และละแวกหมู่บ้านใกล้เคียงว่า มีพระสงฆ์รุกข์มูลมาปักกลดที่ วัดพลับร้างขณะหนึ่ง ท่านกำหนดรู้ใจคนทั้งหลายได้ ทั้งพระองค์ท่านยังมีเมตตาจิต แก่กล้า จนทำให้ไก่อ่าเชื่อง มารุมล้อมพระองค์ท่าน อยู่มากมาย

ข่าว นี้ก็เรื่องลือละปือกันไป เหมือนไฟไหม้ป่า นานแล้วพวกชาวบ้าน จะได้พบเห็นพระภิกษุผู้มีเมตตาสูง มีความอัศจรรย์ยิ่งอย่างนี้ ผู้คนทั้งหลายจึงกะเกณฑ์นัดหมาย

กันว่า เวลาตอนเย็นๆเสร็จธุระภาระงานแล้ว จะรวมตัวกันมา กราบนมัสการ พระอาจารย์
สุก และคณะพระสงฆ์อรุณ ฌ. ที่บริเวณวัดพลับรู้ง แห่งนี้

พระอาจารย์สุก ทรงแผ่เมตตา

คุ้มครองช่วยชีวิต ไก่อ่า

ชาวบ้านพากันกลับไปหมดแล้ว พระอาจารย์สุก กับพระสงฆ์อรุณทั้ง สามท่าน
ต่างก็แยกย้ายกันไป ทำสมาธิเจริญภาวนากันตามปกติ อย่างเช่นเคย

ณ. บริเวณวัดพลับรู้งแห่งนี้ เป็นที่อยู่ของไก่อ่า ไก่อ่า เป็นจำนวนมากมาย หลาย
ชนิดหลายหลากพันธุ์ ตอนใกล้สว่างของวันนั้นเอง ไก่อ่าพากันขันเจ็ยแจ้ว เสียงดัง
ระงมกันไปหมดทั้งป่า ไก่อ่าเป็นสัตว์ที่เชื่องยากมาก เห็นมนุษย์ หรือได้กลิ่นของมนุษย์
ก็จะพากันบินหลบหนีไปในทันที โดยที่คนไม่ได้ทันเห็นตัวมัน

ดัง จะยกตัวอย่างให้เห็นภาพ เกี่ยวเนื่องกับไก่อ่า จากนิราศธารทองแดง พระ
นิพนธ์ ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระนิพนธ์ ถึง
ไก่อ่าไว้ว่า

ไก่อ่าจ้าเสียงเตี้ย	พาลูกเมียเขี่ยหากิน
เห็นคนก่นวิงบิน	เงินเร็นรอกชอก ซอนหาย
ไก่อ่าขันเจ็ยแจ้ว	กลางดิน
ลูกเมียเขี่ยหากิน	ก่กเร็น
เห็นคนก่นวิงบิน	ถาบดิน
ชอกซอนซ่อนตัวเร็น	พุ่มไม้ สูญหาย

ตะวันชายสายๆ ของวันนั้นเอง ขณะที่พระอาจารย์สุก กำลังนั่งเจริญสมาธิภาวนา
เป็นปรกติอยู่นั้น พระองค์ท่าน ก็ทรงทราบด้วย ญาณวิเศษจิต ว่าจะมีหมู่คนใจบาปมาล่า
ไก่อ่า เพื่อนำเอาไปเป็นอาหาร พระองค์ท่านจึงเข้า ออกบัวบานพรหมวิหาร แผ่เมตตาจิต
อันไม่มีประมาณ ไปยังไก่อ่าในบริเวณวัดพลับรู้ง ไก่อ่าบริเวณวัดพลับรู้ง ทุกหมู่
เหล่า ต้องสัมผัสแห่งเมตตาจิตของพระองค์ท่าน ต่างก็พากันบินมาข้าง เดินเยอะเยื้องย่าง
มาข้าง เป็นหมู่ๆ เป็นพวกๆ มากมายหลายหลากสีดูสวยงาม พากันมารวมตัวรวมล้อม
พระองค์ท่านกันแน่นขนัด ด้วยความศีกักอยู่ ณ. บริเวณที่พระองค์ท่านปักกลดอยู่

พระองค์ท่าน จะปักกลด ห่างออกจากหมู่คณะลำพังพระองค์เดียว ต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นลักษณะของไก่ป่า ที่มารุมล้อมพระอาจารย์สุก จากบทร่ายในเรื่องพระลอ ดังนี้

ปูกระตันถึงไก่ไพรพฤษย์ ปูรำลึกถึงไก่ ไก่ก็มา บรู่ก็ก่อก่ก็หมู่ ปูเลือกไก่ตัวงาม
ทรงทรมวยทรมแรง สร้อยแสงแดงพราย ขนเขียวลายยะยับ ปีกสลับเบญจรงค์ เลื่อม
พรายหงส์สินบาท ขอบตาชาติพะพริ้ง สิงคสิงหอนพรายพรรณ เสียงขันขานเสียงเอา
ใจ เดียงอนใสสีระรอง สองเท้าเทียมนพมาศ เพียงฉลุชาติทรวงค์

หมู่พราน ล่าไก่ป่า ซึ่งเป็นชาวไทยอิสลาม ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณหลังวัดท้ายตลาด หรือวัดโมลีโลกยาราม ซึ่งเวลานั้นไม่มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ เพราะเป็นวัดใกล้พระราชวังมาแต่เดิม พวกหมู่พราน กำลังเดินเข้ามาในเขต รกร้างห่าง จากเขตวัดพลับร้างประมาณ ๑ เส้น ต่างก็ร่ายมนต์บังไพร สะกดไก่ป่า เพื่อไม่ให้หนีไปได้ ร่ายมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ออกเดินหาไก่ป่า เดินหาไปทั่ว เรื่อยมาๆ ก็ไม่พบพาน ไก่ป่าแม้สักตัวเดียว จึงนึกประหลาดใจนัก เพราะไม่เคยพลาดเลยสักครั้งเดียว จึงเดินต่อไปค้นหาไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเข้าเขตป่าวัดพลับร้าง จึงเดินข้ามคูน้ำเข้าไปในเขตวัดพลับร้างแล้ว ก็ได้ยินเสียงไก่ป่าขันขานเอาใจ กันแข่งแซ่ ไปหมด จึงเดินหาไปตามเสียงนั้น ก็มองเห็นไก่ป่า เป็นจำนวนมากมาย หลายหลากชนิด บ้างก็ ขันเจ็ยแจ้ว บ้างก็ขุยเขี่ยหาอาหาร บ้างก็ขยับปีกดังพับๆ ตัวเมียขุยเขี่ยหาอาหารให้ลูกเจ็ยบน้อยๆกิน ไก่บางตัวบางพวก แสดงอาการ ไม่กลัวภัย เมื่ออยู่ใกล้หลวงปู่ ดังมีบทร่ายในเรื่องพระลอ แสดงให้เห็นอาการของไก่ป่าเมื่ออยู่ใกล้ หลวงปู่ดังนี้

ไก่แก้วไชร่บมิกลัว ขुकผกหัวองอาจ ผาดผันตีปีกป้องร้องเรื่อเยี่ยจาดฉาน ขัน
ขานแจ้วแจ้ว ปูสังแล้วทุกประการ มินานผาดโผนผยอง ลงโดยคลองบ่หึ่ง

หมู่พรานทั้งหลาย ที่มาล่าไก่ปามองเห็นไก่ป่าแสดงอาการ มารุมล้อม พระภิกษุเถรองค์หนึ่ง ซึ่งประทับนั่งหันหลังให้ อยู่ภายใต้กลด ที่รวบมุ้งกลดเรียบร้อยแล้ว พวกพรานล่าไก่ป่าจึงแอบแลดู อยู่ห่างๆด้วยความพินิจพิเคราะห์ ดูอยู่สักครู่ ใหญ่ๆนึกในใจว่าพระภิกษุเถรรูปนี้ คงมีวิชาอาคมแก่กล้ามาก คิดดังนี้แล้ว สักครู่หนึ่งพวกพราน ก็พากันกลับไปที่พักอาศัย

ภายหลังหมู่พรานชาวไทยอิสลาม ทราบว่าพระองค์ท่าน เป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งต่อมาภายหลังเมื่อพระอาจารย์สุก มาสถิต ณ.วัดพลับ

ร้าง และทำวัดพลับให้เจริญแล้ว ชาวไทยอิสลามที่เคยมาล่าไก่อป่า ที่วัดพลับร้างครั้งนั้น ก็ได้มีโอกาสพบ พระองค์ท่านครั้งหนึ่ง เมื่อพบเห็นพระองค์ท่าน อยู่ใกล้ๆ พระองค์ท่านแล้ว ก็เกิดความสุขใจ เกิดความอบอุ่นใจ เกิดความบันเทิงใจ ทั้งนี้เป็นด้วยอำนาจแห่งเมตตาจิตอันสูงส่ง ของพระองค์ท่าน

ได้ในอนิสงส์เมตตาข้อที่ว่า เป็นที่รักของเทวดา มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย หมูพราน ชาวอิสลามิกชน เหล่านั้น จึงได้น้อมเข้าไปกราบนมัสการถาม พระองค์ท่านว่า พระองค์ท่านมีอะไรดีหรือ ไก่อป่าจึงพากันมารุมล้อมพระองค์ท่าน มากมายถึงขนาดนี้

พระองค์ท่าน ทรงตอบว่า ข้าฯไม่มีอะไรดีหรอก ข้ามีแต่ความเป็นมิตร ความเป็นเพื่อน ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับความเดือดร้อน สัตว์ทั้งหลายจึงมาอยู่ใกล้ๆข้าฯ และมารุมล้อมข้าฯอย่างนี้

แต่นั้นมาก็ไม่มีใครกล้า เข้ามาล่าไก่อป่า ในเขตบริเวณวัดพลับนี้อีกเลย สัตว์ทั้งหลาย ทั้งมวลในป่าวัดพลับ ก็อยู่เป็นสุข ด้วยอำนาจ แห่งเมตตาธรรม ของพระองค์ท่าน

กล่าวว่า ก่อนที่พระอาจารย์สุก จะมาสถิต ณ.วัดพลับร้างนั้น พวกหมู่พราน ชาวไทยอิสลามทั้งหลาย จะมาทำการล่าไก่อป่า ที่บริเวณวัดพลับร้างเนื่องๆ เป็นหลายพวกหลายคณะ

เมื่อหมู่พรานเดินมาถึงชายป่าเขตวัดพลับร้าง จะร้ายมนต์สะกดสัตว์ป่า และไก่อป่า เพื่อไม่ให้สัตว์ป่า ไก่อป่า ที่มีอยู่ในวัดพลับร้างหนีไปได้ โดยกลั่นใจเค็ดใบไม้มาสามใบ ถึงสี่ใบ แล้วนำใบไม้นั้นมาคว่ำลงที่พื้นดิน ข้างละสองใบซ้อนกัน ปากก็ร้ายมนต์สะกดสัตว์ป่า ไก่อป่า พร้อมเอาฝ่ามือซ้าย-ขวา ตบลงหลังใบไม้ ตบขึ้น ตบลง สักครู่ใหญ่ พร้อมกลั่นใจเค็ดใบไม้มาอีกหนึ่งใบ ให้มีก้านใบติดมาด้วย แล้วเอาก้านใบปักลงดิน ภาวนาพระคาถาบั้งไพร์ ทำอย่างนี้ เสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกหมู่พรานเดินมาถึงที่อยู่ของไก่อป่า

ไก่อป่าเมื่อถูกสะกดแล้ว ก็จะยั้งง ไม่อาจไปจากที่นั้นได้ จึงถูกหมู่พรานทั้งหลาย ทำลายชีวิตได้โดยง่าย แต่ วันที่พระอาจารย์สุก มาอยู่ ณ. วัดพลับร้างวันนั้น มนต์สะกดสัตว์ต่างๆ และพระคาถาบั้งไพร์ ใช้ไม่ได้ผล หมดอำนาจเสื่อมสลายลง ด้วยอำนาจแห่งเมตตาธรรม ของพระอาจารย์สุก

มีเรื่องเล่าว่าอีกว่า หมู่พรานล่าสัตว์ชาวไทยอิสลาม ขณะเมื่อเข้ามาในเขตวัดพลับร้าง เคยพบไก่ป่าอยู่กลาดเกลื่อนมากมาย แต่ครั้งนี้หาเท่าไรก็ไม่พบพานไก่ป่า จึงเกิดเห็นเป็นอุปาทานไปว่า เห็นมีไก่ป่าอยู่ตรงนั้นบ้าง อยู่ตรงโน้นบ้าง จึงใช้หน้าไม้ยิงไป จิตอุปาทานเห็นเป็นว่ายิ่งถูกไก่ป่า และไก่ป่านั้นได้ล่องลงมา โดยที่ร่างไก่ป่ายังมีลูกหน้าไม้ติดคาอยู่ จึงตามเข้าไป เพื่อจะเก็บเอาไก่ป่านั้นมาเป็นอาหาร แต่จิตอุปาทานก็เกิดเห็นไก่ป่านั้น วิ่งบ้าง เดินบ้าง บินบ้าง ไปตามทางที่พระอาจารย์สุก ปักกลดอยู่ หมู่พรานตามไปถึงที่ใกล้กลดนั้น แอบแลดูอยู่สักครู่หนึ่ง ก็เดินทางกลับที่พักอาศัย ดังเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ทรงมีพระฉายานามว่า ไก่เถื่อน

นับ แต่พระอาจารย์สุก เจริญภavanaแม่เมตตาจิต คຸ້ມครองไก่ป่า และสัตว์ทั้งหลายครั้งนั้น ก็เป็นที่เรื่องลือกันทั่วไปในหมู่คนไทยอิสลาม และหมู่คนไทยพุทธ ในหมู่บ้านใกล้เคียง ครั้นพระองค์ท่านมาสถิตวัดพลับแล้ว พระองค์ท่านทรงเดินไปมา ที่ไหนๆภายในวัดพลับนี้ ก็จะมีไก่ป่าทั้งหลาย เดินเยะอย่างตามพระองค์ท่านไปบ้าง บินตามพระองค์ท่านไปเป็นระยะๆบ้าง เหมือนลูกไก่ ตามแม่ไก่

เมื่อพระองค์ท่าน ประทับนั่งอยู่ ณ.ที่ใดภายในวัด ไก่ป่าพันธุ์ต่างๆ ก็จะพากันมารุมล้อม พระองค์ท่านทุกครั้งเสมอไป บางตัวยืนอยู่บนพระเพลาทั้งสองของพระองค์ท่านบ้าง บางครั้งพระองค์ท่านอยู่ภายในกุฏิ ไก่ป่า ก็จะอยู่ใกล้ๆบริเวณกุฏิของพระองค์ท่าน

แต่นั้นมาพระองค์ท่าน จึงทรงได้รับ พระฉายานามว่า พระอาจารย์สุก ไก่เถื่อน บ้าง หลวงพ่อไก่เถื่อนบ้าง หลวงปู่สุก ไก่เถื่อนบ้าง

บางคนคนองปากน้อย เรียกขานพระนามของพระองค์ท่านว่า ปู่เจ้าสมิงพราย พระนามนี้ไม่ค่อยจะมีผู้คนเรียกขานกัน เพราะกลัวบาป กลัวกรรม จึงมีคำพูดติดปากของผู้คนในสมัยนั้นว่า อย่าว่าแต่ไก่ป่าเลยที่มาล้อมพระองค์ท่าน แม้ไก่บ้านก็ยังมารุมล้อมพระองค์ท่าน เมื่อท่านสถิตอยู่ภายในวัด ทุกครั้งเสมอมา

พระองค์ท่านไม่อยู่ไก่ป่า นกกา ไม่ขัน ไม่ร้อง

กล่าวว่า เมื่อพระองค์ท่านสถิตอยู่ภายในวัด พวกไก่ป่า พวกนก พวกกา จะพากันขัน ร้อง กันแข่งแซ่ไปหมด เมื่อพระองค์ท่าน มีธุระเสด็จ ไปนอกวัด ไก่ป่า นก กา ก็ จะพากันเงียบ หงอยเหงา ครั้นพระองค์ท่าน ทรงกลับมาวัดแล้ว พวกไก่ป่า นก กา มันก็

จะพากันขึ้น พากันร้อง เซ่งเซ่งอยู่สักพักใหญ่ครู่หนึ่ง นี่เป็นสัญญาณให้พระภิกษุภายในวัดได้รู้ว่า พระองค์ท่าน ทรงเสด็จกลับมาวัดแล้ว

กล่าวว่าพระองค์ท่านจะทรงแผ่เมตตา ออกบิณฑบาตพรหมวิหารทุกวัน จนกระทั่งพวกโกป่า นก กา ที่อยู่นอกเขตป่าวัดพลับ บินหลงเข้ามาในเขตป่าวัดพลับแล้ว ก็จะหลงติดอยู่ที่ป่าวัดพลับเลย ทั้งนี้เป็นเพราะพลังแห่งการแผ่เมตตาจิต ของพระอาจารย์สุก และเหล่าพระภิกษุสงฆ์สมณะในวัดพลับ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เสด็จพระราชดำเนินมา ทรงกราบนมัสการพระอาจารย์สุก

หลังจากพระองค์ท่านทรงแผ่เมตตา ค้ำครองช่วยชีวิตโกป่าแล้ว พระองค์ท่านก็บอกให้พระสงฆ์อรุณรุ่งทั้งสามรูป เก็บกลด และบริวาร ในตอนเช้าวันนั้น เพื่อจะหลบพวกบรรดาญาติโยมที่จะตามมาบวชนพระองค์ท่าน ในเวลาเย็น

คณะของพระองค์ท่าน เดินแบกกลด ถือบริวารต่างๆ เข้าไปในป่าหลังวัดพลับ อันเป็นที่เงียบสงบ เดินทางไปได้สักครู่หนึ่ง พระองค์ท่านก็กล่าวกับ พระสงฆ์อรุณรุ่งทั้งสามว่า หยุดไว้ก่อน มีข้าราชการมาตามหา พระองค์ท่าน และคณะพระสงฆ์อรุณรุ่ง จึงปลุกเอาสนะนั่งคอยพวกราชบุรุษอยู่ ณ. ที่นั้น

เวลาสายแก่ๆของวันนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ เสด็จพระราชดำเนินมาวัดสระแก เพื่อกราบนมัสการ พระอาจารย์สุก หลังจากทรงทราบว่ พระอาจารย์สุกให้พวกสังการี พาพระองค์ท่าน และคณะพระสงฆ์อรุณรุ่งไปส่งที่วัดพลับร้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการสั่งให้ หลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีขวา ทั้งพวกสังการีทั้งปวง ไปจัดเตรียมที่ทางรับเสด็จ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชดำเนินไป กราบนมัสการพระอาจารย์สุก ถึงที่วัดพลับร้าง

หลังจากพวกสังการี ตรีเตรียมที่ทางรับเสด็จ เสร็จเรียบร้อยแล้ว หลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีขวา ก็กราบทูลเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดพลับร้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาโดยทางชลมารค โดยขบวนเรือพระที่นั่ง เสด็จขึ้นที่ท่าหน้าหน้าวัดหงส์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาโดยทางสถลมารค พร้อมด้วยพวกตำรวจหลวง และพวกทหารรักษาพระองค์ ในขบวนเสด็จประกอบไปด้วย

๑. พวกตำรวจหลวง และนายทหารรักษาพระองค์น้อย-ใหญ่

๒. คณะของพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทาราม) เจ้าคณะกลางฝ่ายอรัญวาสี ผู้บังคับบัญชาคณะสงฆ์ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ซึ่งมีหน้าที่ติดตามเสด็จพระราชดำเนิน เพื่อปรึกษาเนื่องด้วยการคณะสงฆ์ คณะพระสงฆ์ติดตามมา ๔ องค์ คือ พระญาณวิริยะ (ทองดี) วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆัง) พระญาณรักจิต (สา) วัดบางหว้าใหญ่ พระอาจารย์ศรี วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) พระมหามิ ปากแดง วัดคอกกระบือ (ยานนาวา)

๓. คณะของหลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังการีขวา ซึ่งเป็นอดีตพระพิมลธรรม ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ถูกให้ลาสิกขาในข้อหาว่า ต้องอทินนา

ลำดับที่ประทับนั่ง และที่นั่งในสมาคมนั้น

พวกคณะสังการี ปลูกอาสนะจัดให้ คณะของพระอาจารย์สุก นั่งอยู่ตรงหน้าพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หลังอาสนะของพระอาจารย์สุก เป็นอาสนะของพระสงฆ์อนุจร สามรูป

เบื้องพระหัตถ์ขวา ของพระเจ้าอยู่หัว เป็นอาสนะของพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า) เยื้องหลังไปทางขวาของพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า) เป็นอาสนะของ พระญาณวิริยะ (ทองดี) พระญาณรักจิต (สา) พระอาจารย์ศรี พระมหามิ ปากแดง ตามลำดับ

เบื้องพระหัตถ์ซ้าย ของพระเจ้าอยู่หัว แลวหน้าเป็นหลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังการีขวา ข้างหลังหลวงธรรมรักษา เป็นพวกชาวสังการี

เบื้องหลังพระปริษฎฐากค์ ของพระเจ้าอยู่หัว เป็นพวกพระตำรวจหลวง แลวหลังพระตำรวจหลวง เป็นพวกทหารองครักษ์ รักษาพระองค์ ตั้งวงล้อมอยู่โดยรอบ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยคณะดังกล่าวทั้งหมด เสด็จพระราชดำเนินมาถึงที่พระอาจารย์ สุก ทรงนั่งคอยรับเสด็จอยู่

พระเจ้าอยู่หัวทรงประทับนั่งตามที่เจ้าพนักงานจัดไว้ พวกสังการีนั่งเบื่องซ้ายของพระเจ้าอยู่หัว คณะพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า) นั่งเบื่องขวาของพระเจ้าอยู่หัว พวกตำรวจหลวง และทหารองครักษ์รักษาพระองค์ รายล้อมวงบริเวณ รอบนอก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงกราบนมัสการพระอาจารย์สุก แล้วจึงมีพระราชดำริในพระราชหฤทัยว่า จะทรงอาราธนานิมนต์พระอาจารย์สุก มาจำพรรษาอยู่ วัดสระเกศ กรุงเทพฯ

แต่ยังไม่ทันที่พระเจ้าอยู่หัว จะทรงตรัสอาราธนานิมนต์ พระอาจารย์สุก ก็ทรงกล่าวขึ้นด้วยน้ำเสียงเมตตาเบาๆ ก่อนว่า

อาตมาภาพอยู่วัดท่าหอย ก็สงบคืออยู่ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบความหมายในคำกล่าว ของพระอาจารย์สุกคือว่า พระองค์ท่านไม่อยากจะอยู่กรุงเทพฯ

จึงมีพระราชดำรัสกับ พระอาจารย์สุกต่อไปอีกว่า ขออาราธนานิมนต์ให้พระอาจารย์ช่วยรับภาระธุระของพระพุทธศาสนา พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงถวายพระพรบายเบี่ยงไปว่า

ตั้งแต่อาตมาภาพอุปสมบทบวชเรียนมา ไม่เคยคิดคำนึงที่จะมีตำแหน่งใดๆ พระเจ้าอยู่หัว ทรงตรัสต่อไปอีกว่า บัดนี้พระพุทธศาสนาทรุดโทรม เสรีาหมองนัก ทางด้านวิปัสสนาธุระ หามีพระเถรพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญไม่ ฯลฯ

พระอาจารย์สุก ทรงถวายพระพรอีกเป็นครั้งที่สามว่า อาตมาภาพไม่อยากจะมีการผูกพันใดๆ พระเจ้าอยู่หัวก็ตรัสอีกว่า พระสังฆเถรผู้หลัก ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองเวลานี้ มีน้อยองค์นักที่จะเป็นหลัก ของพระพุทธศาสนา ทางด้านวิปัสสนาธุระได้

เนื่องจากสมัยกรุงธนบุรีนั้น ทางการคณะสงฆ์มีความสับสนวุ่นวายมาก พระมหาเถรหลายท่านไม่ทำตัวให้เป็นหลัก เป็นแบบอย่าง แก่พระภิกษุรุ่นหลัง เอาแต่ประจบสอพลอ พระเจ้าแผ่นดิน ไม่ตั้งอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย กรุงธนบุรีจึงเสื่อมสลายลง เพราะเหตุนี้

กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงกับทรงวิงวอน พระอาจารย์สุกเป็นหลายครั้ง เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีว่า พระอาจารย์สุกนั้น พระองค์ท่าน เป็นผู้มีคุณสมบัติ มั่นคง ไม่ติดอยู่ในโลกธรรมทั้งปวง ด้วยท่านเป็นอริยบุคคลชั้นสูงแล้ว

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงดำริว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงมีความจริงใจในพระราชหฤทัย และมีพระราชหฤทัยมั่นคงในพระบวรพระพุทธศาสนาเช่นนี้ พระองค์ท่าน จึงทรงมีน้ำจิตเมตตา ต่อบุคคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า องค์ศาสนูปถัมภ์มีความปรารถนาแรงกล้า ที่จะขอยกพระพุทธศาสนาที่เสรีาหมองมาแต่กาลก่อนนั้น ครั้งนี้เห็นจะต้องเจริญขึ้นเป็นแน่แท้ พระองค์ท่าน จึงทรงยอมรับพระภาระธุระนี้ เพื่อสืบสานพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่มีมาแต่โบราณกาลประมาณ ๒๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว ให้รุ่งเรืองวัฒนาถาวร เป็นมรดกธรรมแก่ลูกหลานสืบไป

ถวายพระพร ขอยุ่วัดพลับ

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงรับภาระธุระพระพุทธศาสนาแล้ว พระเจ้าอยู่หัวตรัสต่อไปอีกว่า ขอราราชนานิมนต์ พระอาจารย์ไปครองวัดสระแก (วัดสระเกศ) อันเป็นวัดอริยวาสีมาแต่เดิม เวลานี้วัดสระแกว่างเจ้าอาวาส และบัดนี้โยม ได้สร้างเสนาสนะสำหรับพระสงฆ์อยู่จำพรรษาเสร็จเรียบร้อยแล้ว

พระอาจารย์สุก ถวายพระพรว่า บัดนี้วัดสระแก มีประตูกำแพงเมือง สร้างอยู่ใกล้พระอารามนัก ต่อไปย่อมเป็นที่พลุกพล่านยิ่งจะยิ่งไปด้วยผู้คน จะมีผู้คนผ่านเข้าออกไปมามากมาย ไม่เหมาะแก่การเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียรภาวนา สภาพการเป็นวัดอริยวาสีก็จะหมดไปด้วย

พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า อีกเจ็ดวันก็จะเข้าพรรษาแล้ว พระอาจารย์สุก ถวายพระพรสั้นๆว่า อาตมาภาพถวายพระพร ขอยุ่จำพรรษา ณ.วัดพลับ เพราะสงบสงัด ร่มเย็นดี ถึงจะลำบากหน่อยก็ไม่เป็นไร สร้างเสนาสนะสำหรับพระสงฆ์ชั่วคราว ๔-๕ หลัง ก็พอสำหรับที่จะจำพรรษาได้ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงคล้อยตามคำพระอาจารย์ จึงตกลงพระราชหฤทัยตามที่พระอาจารย์ทูลขอ

ขณะนั้นพระอาจารย์สุก ทรงเหลือบพระเนตรมอง อย่างสำรวจไปทาง แฉวขวามือด้านหน้า ของพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นคณะของพระพุทธานุชาจารย์ (เป้า)นั่งอยู่

กล่าวว่าพระอาจารย์สุก ทรงทราบวาระจิตของพระสังฆเถรทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยเจโตปริยญาณ คือญาณที่กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ ด้วยใจของตน

ครั้งนั้นพระอาจารย์สุก ทรงทอดพระเนตร เห็นพระภิกษุเถรองค์หนึ่ง นั่งเป็นลำดับที่สี่ต่อจาก พระญาณรักจิต (สา) วัดบางหว้าใหญ่ พระองค์ท่านก็ทรงจำได้ว่า พระภิกษุเถรองค์นั้นคือ พระอาจารย์ศรี ซึ่งเคยเป็นเพื่อนสหธรรมิก ของพระองค์ท่านมาแต่ก่อน ครั้งที่พระองค์ท่าน ยังทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และพระบาลีมูลกัจจายน์ มาด้วยกัน ณ. วัดโรงช้าง กรุงศรีอยุธยา ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานีอยู่

ครั้งถึงสมัยกรุงธนบุรี พระอาจารย์ศรี ได้มาสถิต ณ.วัดสมอราย ครั้งนี้พระองค์ท่าน ทรงทราบด้วยญาณวิจิตรว่า พระอาจารย์ศรี วัดสมอราย ท่านได้อานาคามีมรรค อานาคามีผลแล้ว ทั้งสองท่าน ได้ส่งญาณวิถิ กระทบจิต สันทนากันอยู่

พระอาจารย์ศรี ท่านมีอายุพรรษา รุนราวคราวเดียวกันกับพระอาจารย์สุก ทั้งสองท่านบรรพชา-อุปสมบท และศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ศึกษาพระบาลี

มูลกัจจายน์ มาด้วยกัน ณ สำนักวัดโรงช้าง กรุงเทพฯ ในสำนักพระครูรักจิตญาณ(สี) ในครั้งกระโน้น

ต่อมาพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านก็ทรงหันมองอย่างสำรวจมาทาง พระมหามิปากแดง พระองค์ท่านทรงทราบวาระจิตของ พระมหามิ ปากแดงว่า อยากรจะถามปัญหาเรื่อง ทางสู่พระนิพพาน แต่อยู่ต่อหน้าพระที่นั่ง จึงไม่อาจถามได้ จึงนั่งสงบเงียบอยู่

พระอาจารย์สุก ทรงทราบความดำริของท่านพระมหามิปากแดงแล้ว ก็ดำริที่จะอนุเคราะห์ท่านมหามิ พระอาจารย์สุก จึงกล่าวธรรมอันนำไปสู่พระนิพพาน เป็นปริยนาธรรมขึ้นมา พร้อมกับหันพระพักตร์ไปทาง พระมหามิ ปากแดง ใจความปริยนาธรรม อันนำทางสู่นิพพาน ดังนี้

พระอาจารย์สุก ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าแบ่งองค์ ออกเป็นตาฟ้าขาว มาเฉลยศีลสี่ ในพระธรรมเจ้าสามไตรนั้นแล ถ้าแลเห็นเท่าหึ่งห้อย ชื่อว่า โสดา เห็นเท่าดาวรุ่ง ชื่อว่า สกิทา เห็นเท่าจันทร์เพ็ญ ชื่อว่า อานาคา เห็นแจ้งดังพระอาทิตย์ ชื่อว่า อรหันต์ อันนี้ชื่อว่า ศีล ๔ ประการ

ตาฟ้าขาวถามว่า เห็นดังนี้จะได้นิพพาน หรือ พระพุทธเจ้าว่า ยังมีได้ก่อน ต้องให้พรแก่สัตว์ทั้งหลายก่อนจึงจะได้นิพพาน ให้พรแก่สัตว์ คือ ให้แผ่ เมตตา แผ่กรุณา แผ่มุทิตา แผ่อุเบกขา

ตาฟ้าขาวถามว่า ถ้าให้พรแก่สัตว์แล้วก็ได้นิพพานเทียวหรือ พระพุทธเจ้าว่า ยังมีได้ก่อน ต้องให้พรแก่ร่างก่อนจึงจะได้นิพพาน

ตาฟ้าขาวถามว่า ให้พรแก่ร่างแล้ว จะได้นิพพานหรือ พระพุทธเจ้าว่า ยังมีได้ก่อน ต้องให้พรแก่มารทั้ง ๕ จึงจะได้นิพพาน คือ ให้ว่า ปัญจมาระ ชินนาโถ ปัตโต สัมโพธิมุตตะมัง จตุสัจจัง ปกาเสติ มหาเวรัง สัพพะพุทฺธะ นะมามิหัง ตาฟ้าขาวถามว่า ให้พรแก่มารแล้ว จะได้นิพพานเทียวหรือ

พระพุทธเจ้าว่า ยังมีได้ก่อน เพราะมารรู้นิมิตตัว ให้เหมือนพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ แลมันปิดประตูพระนิพพานไว้ ให้สัตว์ทั้งหลายห้วงอยู่ มีรู้จักองค์พระตถาคตจะไปนิพพาน ย่อมให้พรแก่มารทั้ง ๕ มารจึงเปิดประตูให้ อันว่าสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารนี้ เพราะเหตุมีรู้จักพระพุทธเจ้าแล

ตาฟ้าขาวถามว่า ให้พรแก่มารแล้วจะไปนิพพานหรือ พระพุทธเจ้าว่า ยังมีได้ก่อน ให้บรรจรวงเสียก่อนจึงจะได้นิพพาน บรรจรวงดังนี้.....

สัตเพ สังฆารา อนิจจา สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยง สัตเพ สังฆารา ทุกขา สังฆารทั้งหลายเป็นทุกข์ สัตเพ สังฆารา อนัตตา สังฆารทั้งหลาย ไม่มีตัวตน อันนี้ประจักษ์ไว้ขอพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า จงให้ข้าได้นิพพานเถิดฯ

เมื่อพระอาจารย์สุก กล่าวปริษาธรรม ทางไปสู่นิพพานแล้ว กล่าวว่าพระมหามีปากแดง ท่านมีความเข้าใจในปริษาธรรมนี้

พระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ ณ. ที่นั้น ก็ทรงทราบดีว่า พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านกล่าวตอบปัญหาปริษาธรรมให้แก่พระภิกษุเถรองค์ใด เพราะว่าพระองค์ท่านทอดพระเนตร ไปทางพระมหามี ปากแดง ซึ่งท่านสถิตวัดคอกกระบือ ยานนาวา

ต่อมาพระอาจารย์สุก ก็ทรงค่อยๆ เหลือบพระเนตรมอง ด้วยความเมตตา มาทางแถวข้างซ้ายมือ ของพระเจ้าอยู่หัว ตรงหัวแถวเป็นแถวที่ หลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีชวา อดีตพระพิมลธรรม สมัยกรุงธนบุรีนั่งอยู่ พระองค์ท่านทรงทราบความเป็นไปของหลวงธรรมรักษาว่า เป็นคนดีมีวาสนา จะอยู่ในเพศบรรพชิตได้

ครั้งนั้นพระอาจารย์สุก เพื่อจะทรงอนุเคราะห์ หลวงธรรมรักษา ให้เข้ามาสู่เพศบรรพชิต เพราะพระองค์ท่านทราบว่าหลวงธรรมรักษา ได้บรรลุโศดาปัตติมรรค โศดาปัตติผลแล้ว จึงทรงเอ่ยขึ้นว่า เป็นฆราวาส แต่มีศีลบริสุทธิเหมือนพระสงฆ์

พระองค์ท่านตรัสเพียงสั้นๆ เท่านั้น หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงกราบนมัสการลา พระอาจารย์สุก เสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง

พระอาจารย์ศรี วัดสมอราย อดีตท่านบรรพชาอุสมบท อยู่วัดโรงช้าง โดยมีพระครูรักจิตญาณ (สี) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ศรี ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๖ เกิด และบรรพชาอุปสมบทปีเดียวกัน และอุปัชฌาย์เดียวกันกับพระอาจารย์สุก วัดท่า hany

พระอาจารย์ศรี ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระครูรักจิตญาณ (สี) ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ เมืองต้น กับพระครูรักจิตญาณ (สี)

ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก ท่านหลบภัยพม่ามาสถิต วัดสมอราย เมืองธนบุรี เมื่อพระเจ้าตากสินตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว พระอาจารย์ศรี ท่านก็สถิตประจำอยู่ วัดสมอราย ไม่กลับไปวัดโรงช้างอยุธยาอีก เพราะถูกพม่าเผาทำลายลงหมดแล้ว

กล่าวว่า สมัยที่พระอาจารย์ศรี พบพระอาจารย์สุก ครั้งนั้น พระอาจารย์ศรีได้สำเร็จ อนาคตามีมรรค อนาคตามีผลแล้ว เป็นพระเสขะบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว

พระพุทฺธอาจารย์(เป้า) วัดบางยี่เรือใต้ (อินทาราม) ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๘ มีอายุพรรษาอ่อนกว่า พระอาจารย์สุก ๒ ปี

ท่านบรรพชาอุปสมบท อยู่วัดราชาวาส อยุธยา ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา และพระบาลีมูลกัจจายน์ กับพระธรรมภาวนาเถร (อิน) ที่วัดราชาวาสนั้น และท่านเป็นศิษย์ศึกษาพระบาลี อาจารย์เดียวกันกับ พระอาจารย์สุก

กล่าวว่า เมื่อท่านพระพุทฺธอาจารย์ (เป้า) พบพระอาจารย์สุกครั้งนั้น ท่านพระพุทฺธอาจารย์ (เป้า) ท่านสำเร็จสัททกามีมรรค สัททกามีผลแล้ว เป็นเสขบุคคลในพระพุทธศาสนา

หลวงธรรมเสนา ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๖ ปีเดียวกันกับพระอาจารย์สุก ครั้งกรุงธนบุรีท่านดำรงตำแหน่งที่ พระพิมลธรรม อยู่วัดสลัก ถูกให้ลาสิกขา สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้เข้ารับราชการ เป็นหลวงธรรมรักษาตำแหน่งเจ้ากรมสังการีขวา ท่านบรรพชา-อุปสมบท ในเมืองธนบุรี สมัยอยุธยาเป็นราชธานี อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และพระบาลีมูลกัจจายน์ อยู่วัดมหาธาตุ อยุธยา

ถึงสมัยธนบุรีเป็นที่พระพิมลธรรม กล่าวว่า หลวงธรรมเสนา พบพระอาจารย์สุก ครั้งนั้น ท่านสำเร็จ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผลแล้ว เป็นเสขบุคคลในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าอยู่หัวทรงแคลง พระราชหฤทัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับมาถึงพระบรมมหาราชวังแล้ว ทรงรำลึกถึงคำกล่าว ของพระอาจารย์สุก ขณะที่ทอดพระเนตรมาทาง หลวงธรรมรักษาแล้ว พระอาจารย์สุก ทรงกล่าวว่า เป็นฆราวาส แต่มีศีลบริสุทธิ เหมือนพระสงฆ์ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงแคลงพระราชหฤทัย

จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมฯ ให้เจ้ากรมสังการีซ้าย พิจารณาไล่เลียง หลวงธรรมรักษาคนใหม่ 'ไล่เลียงดูแล้วก็ทรงทราบฝ่าพระบาทว่า ตั้งแต่หลวงธรรมรักษา ถูกให้ลาสิกขาออกมาถือเพศเป็นฆราวาสวิสัย หลวงธรรมรักษา ก็ยังไม่เคยประพฤติปฏิบัติ นอกถิ่นนอกทาง จาริตีลของพระภิกษุ คงอยู่ในกรอบแห่งศีล ๒๒๗ ตลอดมา

สมัยหลวงธรรมรักษา ยังถือเพศเป็นบรรพชิต เคยประพฤติปฏิบัติอย่างไร เมื่อถูกให้ลาสิกขาบทแล้ว (กล่าวว่าเมื่อลาสิกขาบท ท่านมิได้กล่าวคำลาสิกขา แต่ถูกดึงจีวร

ออกมาเฉยๆ) ท่านก็ยังประพฤติปฏิบัติตัว เหมือนเป็นพระภิกษุสงฆ์อยู่ ครั้นไล่เลียงดู แล้วเห็นว่า หลวงธรรมรักษาบริสุทธิ์อยู่ หาขาดจากสิกขาบทไม่ พระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงธรรมรักษา บรรพชาอุปสมบทเข้ามาใหม่

เสด็จมากราบนมัสการพระอาจารย์สุก

ถวายเครื่องสักการะ

หลังจากสอบสวนไล่เลียง หลวงธรรมรักษาแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้หลวงธรรมรักษา กลับเข้ามาบรรพชาอุปสมบทใหม่ สองสามวันต่อมา พระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมา เป็นการส่วนพระองค์ พร้อมกันนั้น ได้ทรงนำเครื่องสักการบูชาดอกไม้ ธูปเทียน ใส่ขันไม่มีขาตั้ง ทาชาด ลงรัก มากราบนมัสการถวายพระอาจารย์สุกด้วย ต่อมา พระอาจารย์สุก ได้ทรงนำขันไม้ที่พระราชทานนี้ มาใส่เครื่องครุพระกรรมฐาน มีคัมภีร์เทศน์ขึ้นธรรม ลูกสะกด และพระอรหังเป็นต้น ซึ่งเวลานั้นพระองค์ท่านยัง ไม่มีที่สำหรับเก็บพระคัมภีร์เทศน์ขึ้นธรรม ต่อมาขันไม้ใบนี้ เรียกว่าขันใส่เครื่องครุ ปัจจุบัน ขันเครื่องครุ อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ขอให้พระอาจารย์สุก ช่วยตรวจดูหลวงธรรมรักษา ว่าบริสุทธิ์หรือไม่อีกชั้นหนึ่ง

พระอาจารย์สุก ถวายพระพรว่า บริสุทธิ์อยู่ไม่ขาดสิกขา พระเจ้าอยู่หัวก็ตรัสถามต่อไปว่า พระอาจารย์เห็นว่า มีพระสังฆมณฑลองค์ใดบ้าง ที่มาในครั้งนั้นเหมาะสมที่จะช่วยรับภาระธุระหน้าที่พระพุทธานุสาได้บ้าง เนื่องจากทรงกลัวพระสงฆ์ จะเป็นอย่างครั้งสมัยกรุงธนบุรี

พระอาจารย์สุก ถวายพระพรว่า ท่านสมอราย หมายถึงพระอาจารย์ศรี มีความรู้ความสามารถทางด้านวิปัสสนาธุระช่วยรับภาระธุระ ฝ่ายวิปัสสนาธุระได้ กล่าวหาว่า พระอาจารย์ศรี วัดสมอราย เมื่อท่านสถิตอยู่ วัดสมอราย สมัยกรุงธนบุรีนั้น ไม่มีใครรู้จักว่าท่านทรงคุณวิเศษอย่างไร เพราะท่านอยู่อย่างสันโดษ มักน้อย จนกระทั่งพระอาจารย์สุก ได้ทรงแนะนำพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ให้ทรงทราบถึงคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถ ของพระอาจารย์ศรี วัดสมอราย

พระอาจารย์สุก กล่าวต่อไปอีกว่าส่วนท่านมี (พระมหามี ปากแดง) วัดคอกกระบือ ท่านมีความรู้ความสามารถทาง ด้านพระปริยัติธรรมบาลี ช่วยทางฝ่ายคันถธุระได้ และท่านมหามีนี้ท่านยังได้ประพฤติปฏิบัติธรรมเนื่องๆอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษา พระอาจารย์สุก เรียบร้อยพอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ พระบรมมหาราชวัง

สมัยนั้นพระภิกษุเถร ผู้มีความรู้ความสามารถทั้งปริยัติ ปฏิบัติ หายากมีน้อยของค่านัก เพราะสูญหายล้มตาย ครั้งเสียดวงศรีอยุธยา เป็นจำนวนมาก สำหรับตำราต่างๆทางพระพุทธศาสนาก็กระจัดกระจาย สูญหายไปเป็นจำนวนมาก ครั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงทราบ ว่า พระภิกษุเถรองค์ใดมีความสามารถ ก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะ รับภาระธุระพระพุทธศาสนา

ทรงแต่งตั้ง พระอาจารย์สุก

เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร

พระราชดำริเดิม ตั้งพระทัยจะทรงแต่งตั้งพระอาจารย์สุก เป็นพระราชาคณะที่พระญาณไตรโลก ต่อมาภายหลัง ทรงเห็นว่าราชทินนามนี้ไม่เหมาะสมกับพระองค์ท่าน จึงได้ทรงปรึกษากับเจ้ากรมอาลักษณ์ (แก้ว) ให้ขนานราชทินนาม พระอาจารย์สุกใหม่ ให้เหมาะสมกับพระลักษณะนิสัย และคุณธรรม ความรู้ความสามารถของพระองค์ท่าน

เจ้ากรมอาลักษณ์ จึงขนานราชทินนามให้ใหม่ว่า พระญาณสังวรเถร ซึ่งมีความหมายว่า เป็นผู้มีความรู้ในเหตุในผล ทั้งทางดี ทางชั่ว ช่วยป้องกันความดีของผู้อื่น ญาณ คือความรู้ จึงเป็นเหตุสำรวม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพอพระราชหฤทัยในราชทินนามนี้

ครั้นพระยาโหราธิบดี คำนวณ หาฤกษ์ได้ฤกษ์มงคลดีแล้ว จึงให้เจ้ากรมสังการีไปอาราธนานิมนต์ พระอาจารย์สุก กับพระสังฆเถรอีกสามรูป ให้เข้ามารับ พระนาม ณ พระราชมณเฑียรชั่วคราว ในพระบรมมหาราชวัง

ครั้นถึง ณ. วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๔๕ เบญจศก ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้

๑. พระอาจารย์สุก วัดพลับเป็น พระญาณสังวรเถร พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานพัทธาสาณพิเศษเป็น รองเจ้าคณะอรัญวาสี ทำการแทนพระพุทธานจารย์ (เป่า) ตำแหน่งพระญาณสังวรเถรนี้ แทนตำแหน่งพระญาณไตรโลกซึ่งแต่เดิม เป็นผู้ช่วยพระพุทธานจารย์

เนื่องจาก พระวิปัสสนาจารย์ในสมัยนั้นหาตัวยาก ไม่พอตั้งเป็นคณะได้ จึงคงไว้แต่ตำแหน่งพระพุทธานุชาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ธวัชบุรี

หมายเหตุ ราชทินนามที่ **ญาณสังวร** ก็มีปรากฏในยุคอยุธยา สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชคือ ราชทินนามที่ **พระครูญาณสังวร สถิตวัดคงตาล หรือวัดอัมพวัน เมืองสิงห์บุรี**

ตำนานแต่งตั้ง

ให้พระอาจารย์สุกเป็น **พระญาณสังวรเถร สถิต ณ.วัดพลับ พระอารามหลวง ให้จำคุกกฤตกาอวยผล ชนมายุสม ศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล มายุสมในพระพุทธานุชาเถร มีฐานานุศักดิ์ ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑**

พระองค์ท่าน ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะที่ **พระญาณสังวรเถร** แล้ว พระองค์ท่านก็ทรงเลิกใช้บาตรดินที่ปั้นเผาขึ้นใช้เองที่วัดท่าข่อย พระองค์ท่านใช้บาตรดินเผาใบนี้ประมาณ พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๒๕ รวมเวลาได้ประมาณ ๑๕ ปี

และทรงใช้บาตรดินรมดำ ที่ได้รับพระราชทาน ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถรแทนบาตรที่ได้รับพระราชทานครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร พระองค์ท่านใช้เพื่อฉลองพระราชศรัทธา

บาตรดินเผาเดิมที่ทรงปั้นและเผาขึ้นใช้เอง ที่วัดท่าข่อย ต่อมาพระญาณสังวรเถร ประทานให้แก่พระอาจารย์ขาว (พระญาณโพธิ์เถร) สัทธวิহারิก ของพระองค์ท่าน

ปัจจุบันบาตรดินเผารั้งสถิตวัดท่าข่อย อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม กล่าวไว้ว่า บาตรดินรมดำที่ได้รับพระราชทานครั้งเป็น พระญาณสังวรเถร พระองค์ท่านได้ทรงใช้พิเศษก็ไม่ได้ทรงใช้อีก เพราะได้รับพระราชทานบาตรใบใหม่ ซึ่งเป็นบาตรเหล็ก เมื่อคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งแรกประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๘

๒.ทรงแต่งตั้งให้ พระอาจารย์ศรี วัดสมอราย เป็น **พระปัญญาวิสารเถร** พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานพัดงาसान

๓.ทรงแต่งตั้งให้ พระมหามิ ปากแดง วัดคอกกระบือ ยานนาวาเป็น **พระโพธิ์วงศ์** เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานพัดงาसान

๔. ทรงแต่งตั้งให้ พระภิกษุ อติตหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีชวา เคยเป็น อติตพระพิมลธรรม ครั้งกรุงธนบุรี ครั้งนี้ทรงแต่งตั้งให้เป็น พระญาณไตรโลก เป็น พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระราชทานพัทธาสาสน สติตวัดสลัก (วัดมหาธาตุ) วัด เดิมของท่านที่เคยสถิต

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชาคณะครั้งหลังนี้ ทรงแต่งตั้งแต่พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทั้งสิ้น และทรงพระราชทานพัทธาสาสนทั้งสี่องค์ เป็นพระสมณะประจำสี่มุมเมือง พระ ญาณสังวรเถร(สุก) ทรงประจำด้านทิศตะวันตก พระปัญญาวิสารเถร(ศรี)ประจำด้านทิศ เหนือ พระโพธิวงษ์(มหามิ) ประจำด้านทิศใต้ พระญาณไตรโลก(หลวงธรรมรักษา) ประจำด้านทิศตะวันออก และเป็นคณะอรัญวาสีคณะแรก ของกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะ ทั้ง๔ ท่านทรงคุณทางวิปัสสนาธุระ

พระอาจารย์สุก ได้รับแต่งตั้งเป็น พระญาณสังวรเถร ครั้งนั้น ได้รับพระราชทาน พัทธสาสน ซึ่งโปรดเกล้าให้ทำจิตรกว่าพระราชาคณะสามัญฝ่ายวิปัสสนาทั่วไป

สมเด็จพระยาดำรงค์ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่” ว่า “ข้าพเจ้าได้เคยเห็นพัทธสาสนเล่มนี้ที่พระภิกษุโกศลเถร วัดรัชฎาธิฐาน ถือพัทธเล่ม นี้อยู่ และต่อมา พัทธสาสนเล่มนี้ก็ตกไปเป็นของ พระปัญญาพิศาลเถระ วัดปทุม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖” พัทธสาสนดังที่กล่าวมานี้ เป็นพัทธที่พระญาณสังวรเถระ เคยถือเมื่อครั้งเป็น พระญาณสังวรเถระ

พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงทำหน้าที่แทน พระพุทธทาสจารย์(เป้า) เพราะตำแหน่ง พระพุทธทาสจารย์มีหน้าที่ ต้องติดตามเสด็จไปตามสถานที่ต่างๆ คอย อรรถาธิบาย เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับกิจการ ของทางการคณะสงฆ์ เมื่อทรงมีพระราชกระแสรับสั่งถาม

เวลานั้นพระภิกษุเถร ที่มีความรู้จริงทั้งทางปริยัติ ทางปฏิบัติ มีน้อยองค์นัก เมื่อมี บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถบรรพชา-อุปสมบท เข้ามาช่วยการพระศาสนาได้ จึงทรง แต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะ อีกทั้งหลวงธรรมรักษา เคยเป็นพระพิมลธรรม พระราชา คณะผู้ใหญ่มาแล้ว เคยบวชเรียนมีความรู้ ความสามารถ มาแต่ก่อนนั้นมากมายนัก

พระสงฆ์ราชาคณะ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทางราชสำนักยังไม่มีนิตยภัต
ถวาย เพราะเงินทองหายากผิดเคื่อง ทางราชสำนักถวายนิตยภัต เป็นข่าวสารข้อมมือ

แทน

พระญาณสังวรเถร ทรงแต่งตั้งพระสงฆ์อนุจร

เป็นพระถานานุกรม

๑. ทรงแต่งตั้งให้ พระอาจารย์ชิต เป็น พระปลัด ถานานุกรมชั้นที่ ๑
ควบคุมดูแล ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ท่านดูแล ศิษย์กรรมฐานที่เป็นพระสงฆ์ ที่ยังมีอายุพรรษา
ไม่ถึง ๑๐ พรรษา แต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป พระญาณสังวรเถร (สุก) พระองค์ท่านทรงดูแล
เอง พระปลัดชิต ท่านเป็นกำลังสำคัญ ของพระญาณสังวรเถร (สุก) พระปลัดชิต เป็นผู้
บุกเบิก ฝ่ายวิปัสสนาธุระในพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาคู่กับพระญาณสังวร
เถร(สุก) ผู้เป็นพระอาจารย์ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ต่อมาภายหลังประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๗ ในรัชกาลที่ ๑ ท่านพระปลัดชิต เป็น
พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณวิสุทธิเถร รับพระราชทานพัดงาสน

พ.ศ. ๒๓๖๕ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระธรรมมุณี ภายในปีนั้น ประมาณ
กลางปี เดือนที่เป็น พระพรหมมุณี ตำแหน่งสุดท้ายของท่านก่อนมรณะภาพ และต่อมา
ทำหน้าที่เป็น พระอุปัชฌาย (เลขา) ของพระญาณสังวรเถร ผู้เป็นพระอาจารย์ คน
ทั้งหลายมักเรียกท่านว่า ท่านเจ้าคุณหอไตร เพราะท่านชอบสถิตอยู่บนหอไตรของวัด
เสมอ (หอไตรหลังเก่า ที่วัดพลับเดิม) ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่สอง ของวัดพลับ ขึ้น
ในรัชกาลที่ ๓

๒. ทรงแต่งตั้งให้ พระอาจารย์อื่น หรือพระมหาอื่น เป็น พระสมุห์ ถานานุกรม
ทรงเครื่องชั้นที่ ๒ เป็นพระอาจารย์บอกหนังสือพระปริยัติธรรมบาลี พระองค์แรกของ
วัดพลับ ท่านเป็นมหาเปรียญ สมัยกรุงธนบุรี ท่านเชี่ยวชาญ ทางด้านวิปัสสนาธุระด้วย
โดยได้รับการถ่ายทอดมาจาก พระญาณสังวรเถร(สุก)ทั้งหมด

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นพระราชาคณะที่ พระวินัยรักจิต (พระอุปาลีเดิม)

๓. ทรงแต่งตั้งให้ พระอาจารย์กัน เป็น พระใบฎีกา ถานานุกรมชั้นที่ ๓ ทำหน้าที่
ช่วย พระปลัดชิต ดูแลทางด้านวิปัสสนาธุระ และดูแลความเรียบร้อย ของพระภิกษุ
สามเณร ภายในวัดพลับ

ธานานุกรมทั้งสามองค์ เป็นกำลังสำคัญของพระญาณสังวรเถร และของพระศาสนา ทั้งด้านวิปัสสนาธุระ และคันถธุระ ทุกองค์รับภาระหน้าที่ช่วย พระญาณสังวรเถร ผู้เป็นอาจารย์

สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร เสนาสนะสงฆ์

ถวายพระญาณสังวรเถร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์พวกลาว ชาวเมืองเวียงจันทน์ จำนวนหนึ่งให้มาช่วยกันสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ส่วนเสนาสนะสงฆ์นั้น สร้างในที่วัดพลับเคิม

ศาลาการเปรียญ พระวิหารหลวง พระอุโบสถนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินอันเคยเป็นสวนหมาก อันกว้างว่างเปล่า ห่างจากวัดพลับเคิม ไปทางทิศตะวันออกประมาณหนึ่งเส้น

ครั้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรือเอาอิฐป้อมวิชัยเขนทร์ และอิฐกำแพงเมืองฝากตะวันออก เมืองธนบุรี ส่วนหนึ่งนำมาก่อสร้างพระวิหารก่อน แล้วจึงสร้างพระอุโบสถขึ้นภายหลัง ต่อมาพวกชาวลาวที่ถูกเกณฑ์มาช่วยสร้างวัดพลับนั้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หน้าวัดพลับเรียกชาวลาวที่ตั้งบ้านเรือนในตรอกนั้นว่าชาวตรอกบ้านลาวปัจจุบันเรียกว่าซอยอิสระภาพ๒๓

สมมุติพัทธเสมา บรรพชา-อุปสมบท

(ก่อนสร้างพระอุโบสถเสร็จ)

ครั้งนั้นพวกช่างฝีมือทั้งหลาย ที่มาช่วยทำการก่อสร้างพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม เกิดความเลื่อมใสในเมตตากรุณา ของพระญาณสังวรเถร (สุก) จึงมาขอ บรรพชา-อุปสมบทหมู่ กับพระอาจารย์สุก แต่พระอุโบสถยังสร้างไม่แล้วเสร็จ มีแต่ฐานพระอุโบสถเท่านั้น ช่างเหล่านั้นได้ขออนุญาต จากทางราชการแล้ว เพื่อการอุปสมบท

ครั้งนั้น พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงขุมนุมนสงฆ์ สวดสมมุติเสมาขึ้นมาก่อน เพื่อทำการอุปสมบท พวกช่างเหล่านั้น ครั้งนั้น มีช่างดำ เป็นหัวหน้าบวชเป็น พระภิกษุองค์แรก ที่พัทธเสมา วัดพลับนี้ ตั้งแต่การก่อสร้างพระอุโบสถ ยังไม่แล้วเสร็จ มีแต่ฐานพระอุโบสถเท่านั้น ต่อมาภายหลัง พระภิกษุดำ ได้เป็นพระครูสัญญาบัตร ที่พระครูภูมิ

โศกณ ในปลายรัชกาลที่ ๑ พระภิกษุดำ หรือช่างดำนี้ ต่อมาท่านได้แกะพิมพ์พระอรหันต์ ด้วยไม้ ถวายพระญาณสังวรเถร จำนวน ๒ พิมพ์

ท่านเป็นช่างประจำพระองค์ของ พระญาณสังวรเถร (สุก) ในกาลต่อมา ฝีมือประณีตศิลป์ ต่างๆ ในวัดราชสิทธิาราม (พลับ) ครั้งนั้น ล้วนเป็นฝีมือของ ช่างพระภิกษุดำ และภิกษุสหายของช่างดำ ช่างภิกษุวัดราชสิทธิาราม สมัยต่อมา ล้วนสืบทอดมาจากช่างภิกษุดำ และสหายทั้งนั้น

ธรรมเนียม พระภิกษุอรุณวาสี

ธรรมเนียมของพระปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน มักต้องการความสงบร่มเย็นแบบธรรมชาติ จึงมักไม่ค่อยจะตัดไค้ต้นไม้ใหญ่ลง มักจะปล่อยให้พุ่มไม้ชิดติดกัน เพื่อให้ได้ร่มเงาเป็นที่อาศัยของ ไก่ป่า นก กา ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ว่า

เมื่อแรกตั้งพระนครใหม่ๆ แต่พอพื้นประตูพระนครออกไป ทางคลองบางลำภูมาแล้ว ก็กร้างว่างเปล่า มีต้นไม้ใหญ่หนาบ้าง บางบ้าง ออกมาจนถึงวัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เป็นป่าไม้ใหญ่ทึบติดต่อกัน เช่นเดียวกับวัดพลับ คลองบางกอกใหญ่ ฝั่งธนบุรี

การรักษาวัดสมถะ เป็นข้อปฏิบัติสำคัญของฝ่ายสมถะ ไม่ตัดไค้ต้นไม้ใหญ่ลง ปล่อยให้พุ่มชิดเบียดกันแน่น แต่ลานวัดนั้น กวาดให้เตียนอยู่เสมอ ด้วยมีประเพณีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มาจนถึงตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ว่า พระท่านพอใจรักษาต้นไม้ใหญ่ไว้ ตามลัทธิทางสมถะ ชาวบ้านก็นิยมตามพระ สัตว์ก็ได้อาศัยตามต้นไม้ใหญ่

การก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดพลับ

๑.สร้างเสนาสนะสำหรับพระสงฆ์จำพรรษา เวลานั้นเหลือเวลาอีกเพียงเจ็ด วันก็จะเข้าพรรษาแล้ว ทั้งชาวบ้าน และคนงานของทางราชการ ต่างก็ช่วยกันสร้างเสนาสนะสงฆ์ เป็นการชั่วคราว ถวายพระญาณสังวรเถร กับพระธรรมากรกรมสามท่าน สำหรับอยู่จำพรรษาดูด้วย

ภายหลัง ต่อมาจึงสร้างเสนาสนะถาวรขึ้น ยุคนั้นป่าวัดพลับยังมีอาณาเขต ติดต่อกับป่าอื่นอยู่ กล่าวคือ เวลากลางคืน เมื่อพระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงแผ่เมตตา ออกบัวบานพรหมวิหารแล้ว จะมี เสือใหญ่หมู่หนึ่ง มาอนอนใต้ถุนกุฏิ ของพระองค์ท่านเสมอๆ

ต่อมาวัดพลับเจริญขึ้นมากแล้ว อานาเขตป่าที่ติดต่อกับป่าวัดพลับ กลายมาเป็นสวนแล้ว ส่วนเสนาสนะสงฆ์ก็สร้างขึ้นในสถานที่เดิม อันเคยเป็นที่สร้างเสนาสนะสงฆ์เก่า

๒. การก่อสร้างพระอุโบสถ สร้างในที่รกร้าง ห่างไปทางทิศตะวันออก ของวัดพลับเดิมประมาณ ๑ เส้น ครั้งแรกสร้างพระอุโบสถแบบที่นิยมสร้างกันใน สมัยอยุธยา ตอนปลาย เป็นพระอุโบสถแบบ มหาอุด คือมีประตูหน้าประตูเดียว หน้าต่างเจาะเป็นช่องแบบอยุธยา พร้อมกันนั้น ได้อัญเชิญพระพุทธรูป ทองสำฤทธิ์ หน้าตัก ประมาณ ๒ ศอกเศษมาจากทางหัวเมืองเหนือ มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ทรงพระราชทานพระนามว่า พระพุทธรัตนจักร การสร้างพระอารามนั้น สองปีเศษจึงแล้วเสร็จ ในปีมะเส็ง สัตตศก

แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ทำการผูกพัทธสีมา ณ. วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๑๔๗ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๘ เวลาสามโมงเช้า เก็บบาท

เสร็จแล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ทำการฉลองพระอาราม มีมหรสพต่างๆ และมีโจนร่วมด้วย ครบสามวันแล้ว ทรงถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก ทรงโปรดเกล้าฯให้ชาวลาวที่ตั้งบ้านเรือนอยู่หน้าวัดพลับนั้นทั้งหมด ให้ไว้เป็นข้าพระสงฆ์อุปฐากพระอาราม แลถวายพระกัลปนาขึ้นพระอารามตามธรรมเนียม

ภายหลังประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๑ ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปั้นพระพุทธรูปปูนครอบองค์ พระพุทธรัตนจักร แล้วพระราชทานขนานพระนามใหม่ว่า พระพุทธจุฬารักษ์ ต่อมาประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ทำระเบียงรอบพระอุโบสถ พร้อมสร้างกุฏิวิปัสสนารอบพระอุโบสถ ๒๔ กุฏิ มีพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง มุมกำแพงแก้วพระอุโบสถ เป็นสี่ทิศสี่มุม

๓. การก่อสร้างพระวิหารหลวง สร้างย่อมกว่าพระอุโบสถเล็กน้อย พระประธานในพระวิหารเชิญมาจากทางหัวเมืองเหนือ หน้าตักประมาณ ๑ ศอกเศษ พระราชทานพระนามว่า พระศรีรัตนเพชร ตัวพระวิหาร ทาด้วยฝุ่นสีแดง คนทั้งหลาย จึงเรียกกันว่า พระวิหารแดง ปัจจุบันพระวิหารสร้างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระประธานองค์เดิม ได้

สูญหายไป ได้หล่อพระประธานองค์ใหม่ประจำพระวิหารหลวง ได้รับพระราชทานชื่อจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ว่า **พระพุทธรูปสัมมาสัมพุทธเจ้า**

๔. การก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังแรกนั้น สร้างยกฐานสูงก่ออิฐถือปูน เสาและเครื่องบนเป็นไม้ สร้างขวาง อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เยื้องไปทางด้านขวา ยาวประมาณ ๕ ห้อง กว้างประมาณ ๓ ห้อง ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระศพ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน และพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ ในยุคต้นๆ ของวัดพลับ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๔ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อศาลาการเปรียญหลังเก่า ไปสร้างใหม่หน้าวัดด้านใต้ ก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง

สถานที่สร้างศาลาการเปรียญหลังเก่า ก่อสร้างเป็นกุฏิวิปัสสนา ก่ออิฐถือปูนเรียงเป็นสามแถว ปัจจุบันพังลงหมดแล้ว เหลือหลังเดียวที่คณะ ๘

๕. หอไตรหลังเดิม อยู่ที่วัดพลับเดิม เป็นที่สถิต **พระพรหมมุนี(จิต)** ครั้งเป็น **พระญาณวิสสุทธเถร** หรือที่คนทั้งหลายเรียกขานนามท่านว่า **ท่านเจ้าคุณหอไตร** ถึงรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อมาปลูกไว้ที่บริเวณ คณะ ๘

พระญาณสังวรเถร พระองค์ท่านทรงมาสถิต วัดพลับแล้ว พระองค์ท่านทรงมีภาระหน้าที่มาก จึงมิได้ออกรุกข์มุล เหมือนแต่ก่อน พระถานานุกรม ศิษย์เอกของพระองค์ท่านทั้งสามรูป ก็เป็นผู้สันโดษ มกน้อย ไม่คิดใน ลาภ ยศ แต่ต้องรับภาระ เพราะเป็นหน้าที่

เกิดประเพณีนำบาตรเข้าวัง

พระองค์ท่านทรงเป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร แล้วทรงได้รับอาราธนานิมนต์ให้เข้าไปรับอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง อยู่เนืองๆ

ครั้งหนึ่ง มีพระราชพิธีฉันทน์เช้า พวกสังการี ได้อาราธนานิมนต์ พระญาณสังวรเถร กับพระสังฆเถรทั้งปวง ให้เข้าไปรับพระราชทานฉันทน์เช้าใน พระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวรเถร (สุก) พระองค์ท่านทรงเข้าไปรับพระราชทานฉันทน์เช้าในพระบรมมหาราชวังวันนั้น พระองค์ท่าน **ทรงนำเอาบาตรไปด้วย** (การนำบาตร เข้าวัง เวลารับพระราชทานฉันทน์เช้า มีมานานแล้ว แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานี)

ถึงคราวพระราชพิธีฉันทน์เช้า ในพระบรมมหาราชวัง ได้เวลาพระมหาเถรานุเถระ เจริญพระพุทธมนต์ถวายพรพระ ถวายพรพระเสร็จแล้ว พนักงานวิเสท แต่งสำหรับควา

หวาน มาวางหน้าพระสงฆ์ ถึงเวลาพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกมาทรงพระเคนสำหรับคาวหวาน ครั้งนั้นพระญาณสังวรเถร ยังไม่ทรงรับพระเคนสำหรับคาวหวาน ทรงนั่งเฉยอยู่ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบพระอาการนั้น พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระเคน พระเถรองค์อื่นๆ ต่อไป จนถึงองค์สุดท้าย

พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่า พระญาณสังวรเถร ทรงถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงถืออย่างมัชฌิมา เป็นกลางๆ คือประทับนั่งลงแล้ว ก็ยังทรงรับภิกษาได้ และทรงถือฉันในบาตรเป็นวัตร คือฉันเฉพาะ ก้อนข้าวแกลง ที่ตกลงในบาตรเท่านั้น

พระเจ้าอยู่หัวทรงพระเคนสำหรับคาวหวาน จนถึงองค์สุดท้ายแล้ว จึงเสด็จกลับมาที่สำรับของ พระญาณสังวรเถร ทรงตักข้าว และกับข้าวใส่ลงในบาตร ของพระญาณสังวรเถร ซึ่งพระองค์ท่านนำบาตรมาเพียงพระองค์เดียว ดังนั้นพระองค์ท่านจึงยังไม่ทรงขาดจากการถือธุดงค์วัตรสองข้อนี้ คือถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร๑ ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร๑

แต่นั้นมา สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเห็นว่า เป็นสิ่งดีงาม อันเป็นโบราณราชประเพณี มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ที่พระสงฆ์ราชาคณะ รับพระราชทานฉันเช้าในพระบรมมหาราชวัง ต้องนำบาตรเข้าวังมาด้วย ทุกครั้ง ให้เป็นประเพณีสืบไป เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา

จึงทรงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป พระสงฆ์ราชาคณะที่ได้รับอาราชนานิมนต์ให้เข้ามารับพระราชทานฉันเช้าในพระบรมมหาราชวัง ให้นำเอาบาตรมาด้วยทุกครั้ง เพื่อถวายอาหารบิณฑบาตก่อนแล้ว จึงจะทรงพระเคนสำหรับคาวหวาน เพื่อไม่ให้เสียนิสสัย ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต มีการบิณฑบาต เป็นต้น ถึงแม้ว่าพระมหาเถร บางองค์จะไม่ได้ถือธุดงค์วัตรสองข้อนี้ก็ตาม

แต่นั้นมา จึงถือเป็นพระราชประเพณี ให้พระภิกษุนำบาตรเข้าวังทุกครั้ง เวลารับพระราชทานฉันเช้า เป็นพระราชประเพณีสืบมา ตามเยี่ยงอย่างราชพระประเพณี ครั้งกรุงศรีอยุธยา และมีมาจนถึงทุกวันนี้

ทรงฉันมือเดียว ไม่ทรงฉันหมาก

ครั้งหนึ่งพระญาณสังวรเถร ได้รับอาราชนานิมนต์ให้เข้าไปรับ พระราชทานฉันเพล ในพระบรมมหาราชวัง ชาววิเสท หมากพลู แต่งหมากพลูไปตั้งถวายสงฆ์ พระสงฆ์นั่งอาสนะเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกมาทรงพระเคนหมากพลู พระ

ญาณสังวรเถร ก็ทรงรับประเคน(พอเป็นพิธีเท่านั้น เพราะพระองค์ท่าน ไม่ทรงฉันหมาก) และเมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จเรียบร้อย ชาววิเสท แต่งสำรับคาวหวาน มาตั้งหน้าพระสงฆ์ พระเจ้าอยู่หัวทรงประเคน พระญาณสังวรเถรฯ ไม่ทรงรับประเคน สำรับคาวหวาน เนื่องจากพวกวิเสท คาวหวาน ไม่ทราบว่ พระญาณสังวรทรงฉันภัตตาหารมือเดียว

ส่วนพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ท่าน ทรงทราบมานานแล้วว่า พระญาณสังวรเถร พระองค์ท่านไม่ทรงฉันหมาก และไม่ทรงฉันภัตตาหารเพล พระองค์ท่านทรงฉันหนเดียว ก็ฉันเข้าหนเดียวเท่านั้น แต่พระเจ้าอยู่หัว ไม่ได้มีพระราชโองการสั่งชาววิเสทไว้ เนื่องจากทรงมีพระราชภาระมาก

ต่อมาเมื่อมีพระราชทานฉันเพลในพระบรมมหาราชวัง หรือพระญาณสังวรเถร ทรงรับอาราธนาเข้าไปฉันเพลตามบ้านเรือนราษฎร พระองค์ท่านจะทรงเจริญพระพุทธมนต์ด้วย แต่พระองค์ท่านจะไม่ทรงฉันเพล ต่อมาเมื่อพระองค์ท่าน เข้ารับพระราชทานฉันเพลในพระบรมมหาราชวัง ตรงหน้าอาสนะของพระญาณสังวรเถร จะมีแต่น้ำอ้อย น้ำปานะ และที่น้ำชา เท่านั้น มาตั้งหน้าอาสนะ พระญาณสังวรเถรเท่านั้น แทนสำรับคาวหวาน

กล่าวว่ การที่พระญาณสังวรเถร ทรงฉันภัตตาหารหนเดียว และไม่ทรงฉันหมาก ตามประเพณีนิยมของคนไทยสมัยนั้นเพราะ เป็นไปเองด้วยอำนาจแห่งอริยมรรค ที่พระองค์ท่าน ทรงบรรลุ

ขึ้นพระกรรมฐานใหญ่

ครั้งแรก ของพระญาณสังวรเถร ณ.วัดพลับ

ก่อนถึงวันขึ้นพระกรรมฐานใหญ่ ครั้งแรกของพระญาณสังวรเถร ณ.วัดพลับ พระองค์ท่านได้ทรงนำเอาพระคัมภีร์เทศขึ้นลำดับธรรม ที่พระอาจารย์จ้าว วัดเกาะหงส์ ประทานให้ ๑ ผูก ซึ่งคัดลอกต้นฉบับออกมาใหม่แล้ว เพราะของเก่าต้นฉบับเดิมนั้นชำรุด พระคัมภีร์ผูกนี้พระองค์ท่านทรงคัดลอกด้วยลายพระหัตถ์ ของพระองค์ท่านเอง ทรงจารด้วยอักษรขอมไทย

ปัจจุบันพระคัมภีร์เทศขึ้นลำดับธรรมที่ พระองค์ท่านทรงคัดลอก ยังปรากฏถึงปัจจุบันนี้ ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ครั้นถึงวันพฤหัสบดีแรก พรรษานั้น ซึ่งตรงกับวัน พฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ เบญจศก จุลศักราช ๑๑๔๕ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๖ เป็นวันกำหนดขึ้นพระกรรมฐานใหญ่ ครั้งแรกของวัดราชสิทธิาราม และถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบกันตลอดมา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ครั้งแรกนั้นขึ้นพระกรรมฐานใหญ่ ณ. บริเวณ หน้ากุฏิของ พระญาณสังวรเถร

ครั้งนั้น พระญาณไตรโลก อดีตหลวงธรรมรักษา วัดสลัก หรือวัดมหาธาตุ ได้พาคณะของท่าน มาพร้อมกับอุบาสก มาขึ้นพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร เป็นคณะแรก ท่านนำเครื่องบูชาพระรัตนไตร ที่เรียกว่า ชั้น๕ มาด้วย อันประกอบไปด้วย ข้าวตอก ๕ กระหวด ดอกไม้ ๕ สี ๕ กระหวด ปัจจุบันใช้สีเดียวกันได้ เทียนขี้ผึ้งหนัก ๑ บาท ๕ เล่ม รูป ๕ ดอก ใ้มาในถาดไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า

ส่วนพวกอุบาสก รับผิดชอบมาก่อนแล้ว ต่อมากิจกุ กับอุบาสก จุติรูปเทียนในกระเบะชั้นห้า สวดมนต์ทำวัตรพระกรรมฐานพร้อมกัน สวดมนต์ทำวัตรเสร็จ เทศขึ้นลำดับธรรม ๑ จบ ตามแบบประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาล โดยพระญาณสังวรเถร ทรงลำแดงเอง

จุดประสงค์ของการเทศขึ้นลำดับธรรม เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติพระกรรมฐาน เป็นการปูพื้นฐาน เรื่องการปฏิบัติพระกรรมฐาน ขึ้นตอนต่อมาพระญาณสังวรเถร ก็จะทรงบอกองค์กรรมฐานให้ และทรงบอกวิธีการอาราธนาพระกรรมฐานให้ด้วย

ครั้งนั้นพระองค์ท่าน ทรงเห็นว่า พระญาณไตรโลก ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มามากแล้ว จึงทรงแนะวิธีทำมาน ให้เป็นบาทฐาน ของวิปัสสนาญาณ และทำมานเป็นบาทฐาน ของโพธิปักขิยธรรม๓๗ ประการ ไม่นานนักประมาณปีเศษ พระญาณไตรโลก ก็ได้สำเร็จมรรคผล คู่ที่สอง

พระเถร มหาเถรทยอยเดินทางเข้ามา

ปริกษา และปฏิบัติธรรม กับพระญาณสังวรเถร

ยุคนั้นเรียกว่าเป็นยุคตื่นตัว แห่งการปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกันมาก เนื่องจากพระวิปัสสนาจารย์ ที่มีความเชี่ยวชาญ เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่นั้นหายาก มีน้อยองค์นัก

ครั้งนั้นพระมหาเถรานุเถระทั้งปวง ในกรุงรัตนโกสินทร์ ทราบข่าวว่าพระญาณสังวรเถร มาสถิตวัดพลับ และ พระองค์ท่านนั้นสืบสายวิปัสสนาธุระ มาจากกรุงเทพฯ มีความเชี่ยวชาญรอบรู้อยิ่ง

เวลานั้นพระมหาเถรานุเถระทั้งปวง ในกรุงรัตนโกสินทร์ ต่างสืบเสาะหาพระอาจารย์พระกรรมฐานที่เชี่ยวชาญ เมื่อทราบกิตติศัพท์ ของพระญาณสังวรเถร ว่า พระองค์ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล

พระมหาเถรานุเถระทั้งปวง ได้พากันเดินทางมาที่วัดพลับ เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ ขอศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แบบเต็มรูปแบบที่ขาดหายไปสิบห้าปีครั้งกรุงแตก อีกทั้งต้องการหาความรู้ทางด้านปฏิบัติอย่างถูกต้อง จะได้สืบสานพระพุทธศาสนา ข้างฝ่ายปฏิบัติต่อไป

ครั้งนั้น พระพนรัตน์ (สุก) วัดสลัก หรือวัดมหาธาตุ ทรงได้ยินกิตติศัพท์ เล่าลือถึงความเชี่ยวชาญพระวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของพระญาณสังวรเถร จากปากคำของ พระญาณไตรโลก หรือหลวงธรรมรักษาเดิม เนื่องจากพระพนรัตน์ (สุก) พระองค์ท่านมีความสนใจในการปฏิบัติธรรมมาแต่เดิมอยู่แล้ว ด้วยทรงเคยปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับมาก่อน ณ สำนักวัดพุทไธสวรรย์ แต่ทรงศึกษายังไม่มากเท่าไร กรุงศรีอยุธยาใกล้ล่มสลายเสียก่อน แต่ภายหลังท่านยังหาพระอาจารย์ที่เชี่ยวชาญวิปัสสนาธุระไม่พบ

เมื่อท่าน ทรงทราบว่า พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงเชี่ยวชาญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ พระองค์ท่าน ทรงมีความสนใจ จึงเดินทางมาพบพระญาณสังวรเถร ที่วัดพลับ ด้วยพระองค์เอง

พระพนรัตน์ (สุก) นั้น ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๔ พระองค์ท่านมีชนมายุแก่กว่า พระญาณสังวรเถร ถึงสองปี แต่พระองค์ท่านทรงอุปสมบท ปีเดียวกันกับ พระญาณสังวรเถร แต่ทรงมีพระพรรษาแก่เดือนกว่า พระญาณสังวรเถร ประมาณ ๒-๓ เดือน ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ วัดมหาธาตุ กรุงศรีอยุธยา อุปสมบทแล้วไปศึกษาพระกรรมฐาน และพระบาลีอยู่ ณ สำนักวัดพุทไธสวรรย์ พระองค์ท่าน ทรงศึกษาหนักไปทางพระปริยัติธรรม-บาลี

สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ท่านเป็นพระราชาคณะที่ พระศรีสมโพธิ์ อยู่วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) ต่อมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ท่าน ทรงดำรงตำแหน่ง พระสังฆราชฝ่ายซ้ายที่ พระพนรัตน์ และทรงดำรงตำแหน่งพระสังฆราชฝ่ายขวาที่ พระสังฆราช ตามลำดับ

การมาครั้งนั้น ของพระองค์ท่าน ทรงมาปรึกษาขอคำแนะนำ แลกเปลี่ยนความรู้ เกี่ยวกับการปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับขั้นสูงกับ พระญาณสังวรเถร

พระพนรัตน์ (สุก) ครั้นต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น พระสังฆราชแล้ว ตอนนั้น ปลายพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน ทรงชราทุพพลภาพมาก

กล่าวว่าพระองค์ท่าน ทรงพิจารณาความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลายอยู่เป็นนิจ พระองค์ท่านก็สามารถละสักกายทิฏฐิได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกายของตนเองลงได้ ทรงบรรลุคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา เป็นพระสัทิกาคามีบุคคล นับเป็นพระสังฆราช พระองค์แรก ที่เป็นอริยบุคคล และเป็นพระเสขบุคคล ในพระพุทธศาสนา ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

คณะของพระพุทธานจารย์ (เป้า)

มาปรึกษา และขอศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร

พระพุทธานจารย์ (เป้า) วัดบางยี่เรือใต้ หรือวัดอินทาราม พระองค์ท่านเคยตามเสด็จรัชกาลที่ ๑ มาวัดพลับในครั้งนั้น ได้ประจักษ์ว่า พระญาณสังวรเถร ทรงมีความเชี่ยวชาญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

เมื่อพระองค์ท่านว่างจากราชการสงฆ์ จึงเดินทางมาพบ พระญาณสังวรเถร ที่วัดพลับ เพื่อปรึกษาขอคำแนะนำจาก พระญาณสังวรเถร

พระญาณสังวรเถร ได้ทรงแนะนำพระพุทธานจารย์ (เป้า) ให้พระองค์ท่านเจริญวิปัสสนาขั้นหลุดพ้น พระญาณสังวรเถร ได้ทรงแนะนำให้พระองค์ท่านเจริญ เมตตา ออกบิณฑบาตพรหมวิหาร หรือเมตตาเจโตวิมุติ ซึ่งไม่นานนักพระพุทธานจารย์ พระองค์ท่านก็ได้บรรลุมรรคผลเบื้องต้น เนื่องจากพระองค์ท่านปฏิบัติมานานแล้ว พระองค์ท่านเป็นพระมหาเถรรุ่นหลัง พระญาณสังวรเถร ประมาณ ๒ พรรษา ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ท่านได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุทธานจารย์ ไปสถิตวัดธรรมาวาส กรุงเทพฯ

พระเทพมุนี (เรื่อง) วัดบางว่าใหญ่ หรือวัดระฆัง ราชทินนามที่พระเทพมุนี ถือเป็นราชทินนามของฝ่ายวิปัสสนาธุระ มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา จนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ท่านได้นำคณะพระเถร วัดระฆัง เข้ามาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร ท่านก็ได้ศึกษามากแล้วเหมือนกัน ท่านได้มาขอศึกษาเพิ่มเติมกับ พระญาณสังวรเถร

ต่อมาภายหลังท่านก็ได้สำเร็จมรรคผลไปตามวาสนาบารมี ท่านมาวัดปลับศึกษาพระกรรมฐาน ตกประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ – ๒๓๒๗ ในรัชกาลที่ ๑

พระญาณวิริยะ(ทองดี) วัดระฆัง ซึ่งเคยติดตามคณะของพระพุทธรจารย์ (เป้า) มาที่วัดปลับ ท่านก็ได้มาฝากตัวเป็นศิษย์ ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร ท่านมาศึกษาตกประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ท่านมาครั้งนี้มา ขอศึกษาเพิ่มเติมเท่านั้น ต่อมาท่านก็ได้บรรลุมรรคผล ตามควรแก่วาสนาบารมี ต่อมาท่านได้เป็นที่ สมเด็จพระพนรัตน์ ในรัชกาลที่ ๓

พระญาณรักจิต (สา) วัดระฆัง ได้มาขอศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร ประวัตของท่านค้นได้เพียงเท่านี้

พระมหาสมณ (สมเด็จพระพุฒาจารย์) วัดสระแก หรือวัดสระเกศ ท่านมาขอศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร โดยขอศึกษาเริ่มต้นใหม่ ตั้งแต่ พระปิตุโศก พระยุดลหุ พระสุขสมาธิสองประการ ท่านศึกษาอยู่ประมาณสองปีเศษ แล้วต่อมาหันไป ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์อีก เจ็ด ถึงแปดปี

เมื่อท่านมาศึกษานั้น ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อท่านอุปสมบทได้พรรษาแรกนั่นเอง พระมหาสมณนี้ ท่านจะเคยบรรพชาเป็นสามเณร อยู่วัดสระแก หรือเปล่ายังสืบทราบประวัติของท่านไม่ได้

สมเด็จพระพุฒาจารย์ หรือพระมหาสมณ ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๗ ในแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี บรรพชา-อุปสมบท ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเปรียญ เป็นพระญาณวิริยะ สถิตวัดสระเกศ ในรัชกาลที่ ๑

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๓ ในรัชกาลที่ ๓ เลื่อนเป็นพระพรหมมุนี พ.ศ. ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ เลื่อนเป็นพระพุฒาจารย์ พ.ศ. ๒๓๙๔ ในรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ พระราชาคณะฤกษ์

มรณะภาพปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๓ ในรัชกาลที่ ๔ สิริรวมอายุได้ ๑๐๕ ปีเศษ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ) ท่านเป็นศิษย์เรียนพระกรรมฐานกับ พระญาณสังวรเถร (สุก) วัดพลับ และท่านมีสหายนธรรม องค์หนึ่งอยู่ที่ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) คือพระญาณสังวร (บุญ)

พระญาณสังวร (บุญ) หรือพระอาจารย์บุญ ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๓ ในแผ่นดินกรุงธนบุรี บรรพชา-อุปสมบทที่วัดราชสิทธิาราม มีพระญาณสังวรเถร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระญาณสังวร (บุญ) ท่านบรรพชา-อุปสมบทก่อน พระพุฒาจารย์ (สนธิ) วัดสระเกศ พระสหายนธรรมของท่าน ประมาณ ๒-๓ เดือน

ต่อมาพระภิกษุสนธิ หรือพระมหาสนธิ ก็หันกลับมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ เพิ่มเติมต่อกับ พระอาจารย์ด้วง (พระญาณสังวร) และพระอาจารย์บุญ (พระญาณสังวร) สหายนธรรมของท่าน ตามลำดับ ไม่นานนัก ท่านก็ศึกษาภาคปฏิบัติจบทั้งสมถะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กล่าวที่ท่านได้บรรลุอนาคามีมรรคอนาคามีผล เป็นพระอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนา องค์หนึ่ง

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระพุฒาจารย์ (เป่า) มรณภาพลง ณ วัดธรรมาวาส กรุงเก่า ตำแหน่งพระพุฒาจารย์ว่างลงถึง ๑๗-๑๘ ปี

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ยังไม่ทรงแต่งตั้งพระมหาเถรองค์ใด ขึ้นดำรงตำแหน่งพระพุฒาจารย์ เพราะทรงเห็นว่าตำแหน่งนี้ ต้องแต่งตั้งผู้ที่ทรงคุณทางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และบรรลุมรรคผล ขึ้นต้นแล้ว

เนื่องจากเวลานั้น ยังไม่มีผู้เหมาะสม ตามคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น ต่อมาประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระพรหมมุนี (สนธิ) วัดสระเกศ ขึ้นเป็นที่ พระพุฒาจารย์ เพราะทรงเห็นว่ามีความเหมาะสมสมควรแก่ตำแหน่งนี้แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ สถาปนาแต่งตั้ง

ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๔ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อน
พระพุฒาจารย์ (สนธิ์) ขึ้นเป็นที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) โดยเปลี่ยนอักษรในราช
ทินนามจาก พระพุทธานุรักษ์ มาเป็น พระพุฒาจารย์ ไม่ให้พระนามพ้องกับ พระพุทธเจ้า

คณะสงฆ์วัดราชบูรณะ (วัดเลียบ)

มาศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร

ครั้งนั้นพระวินัยรักจิต (มี) พระภิกษุภาค ท่านเป็นศิษย์เรียนพระกรรมฐาน
มัชฌิมา กับท่านขรัวอีโต้ วัดเลียบ (ราชบูรณะ) ทั้งสองท่านได้ขออนุญาต ท่านขรัวอีโต้
พระอาจารย์ของท่าน เพื่อเดินทางมาวัดพลับ ทั้งสองท่านเดินทางมาพร้อมคณะสงฆ์
ประมาณแปดรูป มาขอศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และขอขึ้นพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (สุก) มีพระวินัยรักจิต (มี) เป็น
หัวหน้าคณะ

กล่าวในสมัยนั้นว่า พระญาณสังวรเถร (สุก) วัดพลับ กับท่านขรัวอีโต้ วัดเลียบ
ท่านรู้จักกัน ถึงกันด้วยญาณสมาธิจิต ถึงการมา-การไป และการมาขอขึ้นพระกรรมฐาน
ของทั้งสองท่าน คือพระวินัยรักจิต (มี) พระภิกษุภาค พร้อมกับคณะภิกษุ วัดเลียบอีก ๘
ท่าน

ท่านขรัวอีโต้ วัดเลียบ ท่านสูงไปด้วยสัจจะบารมีธรรม ส่วนพระญาณสังวรเถร
(สุก) วัดพลับ พระองค์ท่านสูงไปด้วยเมตตาธรรม และทั้งสองท่าน เป็นอริยุบคคลแล้ว

การมาของคณะ พระวินัยรักจิต (มี) ในครั้งนั้น คณะของท่านตั้งใจจะถามปัญหา
กับพระญาณสังวรเถร (สุก) ถึงเรื่องการเจริญ พระวิปัสสนาญาณ สิบประการ แต่ยังไม่
ทันที่จะเอ่ยปากถามปัญหาธรรม เพียงแต่ดำริไว้ในใจเท่านั้น พระญาณสังวรเถร(สุก) ก็
ทรงไขปัญหาธรรม ช้อข้องใจของ พระวินัยรักจิต (มี) ให้ก่อน

พระวินัยรักจิต (มี) จึงมีศรัทธาต่อ พระญาณสังวรเถร (สุก) มากขึ้น ท่านจึงขอ
ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร โดยตรง เนื่องจาก
พระองค์ท่านมีพรรษาสิบขึ้นไปแล้ว

และเนื่องจากคณะของพระวินัยรักจิต (มี) ได้ขออนุญาต ท่านขรัวอีโต้พระ
อาจารย์มาแล้ว พระญาณสังวรเถร (สุก) จึงขึ้นพระกรรมฐาน และต่อพระกรรมฐานให้
กับคณะของพระวินัยรักจิต (มี)

พระวินัยรักจิต หรือสมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ ท่านประสูติ ปีพระพุทธศักราช ๒๒๕๓ ในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา อุปสมบทประมาณ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๓ สมัยกรุงธนบุรี อุปสมบทแล้วเล่าเรียนพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ กับ ท่านขรัวอีโต้ วัดราชบูรณะ ท่านเรียนพระกัมมัฏฐาน กับท่าน ขรัวอีโต้ ๖ ห้องพระกรรมฐาน คือ ปิติ ๕ ยุค ๖ สุขสมาธิ ๒ อานาปานสติ ๕ อากาสกสมาธิ ๒ กสิณสมาธิ ๒ ประการ และต่อครั้งกรุงธนบุรี ท่านเป็นเปรียญอยู่วัดเลียบ (วัดราชบูรณะ)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ ในรัชกาลที่ ๑ ให้หมามี เปรียญเอก เป็นพระวินัยรักจิต ต่อมาเป็นพระพิมลธรรม ในรัชกาลที่ ๒ เดือนเป็น สมเด็จพระพนรัตน์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ทราบข่าว พระญาณสังวรเถร (สุก) มาสถิตวัดพลับ ท่านจึงมาขอเรียนพระกรรมฐานเพิ่มเติม กับพระญาณสังวรเถร (สุก) ในห้องที่ ๗ คือ อสุก ๑๐ ประการ จนจบวิปัสสนาญาณ

พระวินัยรักจิต หรือสมเด็จพระสังฆราช (มี) พระองค์ท่านศึกษาพระกรรมฐาน มัชฌิมา กับพระญาณสังวรเถร ตั้งแต่ห้องที่ ๗ คือ อสุก ๑๐ ประการ ประมาณปีเศษ พระองค์ท่านก็จบวิปัสสนาธุระ เพราะพระองค์ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับมานานแล้ว กับท่านขรัวอีโต้ วัดเลียบ หรือที่ชนทั้งหลายเรียกกันว่า สมเด็จพระศรีสมโพธิราชครู

เมื่อจบพระวิปัสสนาญาณสืบแล้ว พระญาณสังวรเถร ทรงสอน ออกบิณฑบาต เมตตาพรหมวิหาร ให้แก่พระวินัยรักจิต (มี) อันเป็นพระกรรมฐานห้องสุดท้ายให้ พระองค์ท่าน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ สมเด็จพระพนรัตน์ (มี) ได้รับการสถาปนาให้เป็น สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่สาม แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บั้นปลายพระชนชีพของ พระองค์ท่าน ทรงบรรลุมรรคผลเบื้องต้น นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงบรรลุมรรคผล

พระภิกษุภาค วัดราชบูรณะ หรือพระนิกรมุนี (นาค) พระองค์ท่านเคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาแล้วกับ ท่านขรัวอีโต้ เวลานั้นพระองค์ท่านมีพระพรญาได้ประมาณห้าพรรษา พระองค์ท่านจึงมาขอขึ้นพระกรรมฐานใหม่ กับพระญาณสังวรเถร

พระภิกษุณาค ท่านเกิดปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๑ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ครองกรุงศรีอยุธยา ท่านอุปสมบทประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๑ ในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี ศึกษาปริยัติธรรมอยู่วัดเลียบ เรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับท่านขรัวอิโต้ อยู่วัดเลียบ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ขออนุญาต ท่านขรัวอิโต้ พระอาจารย์ มาเรียนพระกรรมฐาน ต่อกับพระญาณสังวรเถร (สุก) วัดพลับ

พระญาณสังวรเถร ให้พระภิกษุณาค แจ่งพระกรรมฐาน สอบอารมณ์ กับท่านพระปลัดชิต พระอาจารย์ผู้ช่วย ของพระญาณสังวรเถร

พระภิกษุณาคศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ อยู่ประมาณสองปีเศษ พระองค์ท่าน ก็ทรงจบ สมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

เป็นพระนิกรมมุนี ในรัชกาลที่๑ เป็นเทพมุนี เป็นพรหมมุนี ในรัชกาลที่ ๒ ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๘ เลื่อนเป็นพระธรรมอุคม ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๗๓ เลื่อนเป็นสมเด็จพระพนรัต ในรัชกาลที่ ๓

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ พระสมเด็จพระพนรัต (นาค) ได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่หกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บั้นปลายพระชนมายุของพระองค์ท่าน ทรงบรรลุมรรคผลขั้นต้น นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่หก แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงบรรลุมรรคผล

พระเทพโมลี(อ่อน) วัดหงส์

ทรงมาเป็นศิษย์ พระญาณสังวรเถร

พระภิกษุอ่อน เวลานั้นพระองค์ท่าน ทรงมีพระพรรษาเพียงหนึ่งพรรษา พระองค์ท่านประสูติปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๔ สมัยกรุงธนบุรี ทรงบรรพชา-อุปสมบท ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ ปลายรัชสมัยธนบุรี สถิตวัดหงส์ ต่อมาทรงได้ยินกิตติศัพท์เล่าลือว่า พระญาณสังวรเถร มีเจโตปริยญาณ จึงดำริที่จะมาทดลองพระญาณสังวรเถร เพราะเวลานั้นพระภิกษุอ่อน มีพระพรรษายังน้อย ยังเป็นพระภิกษุหนุ่มอยู่

ครั้งนั้นพระภิกษุอ่อน ทรงดำริไว้ในใจว่า จะมาถามพระญาณสังวรเถร เรื่องอภิญาสมาบัติ เนื่องจากพระองค์ท่านทรงอุปสมบทใหม่ ยังไม่เคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาก่อน

เมื่อมาถึง พระญาณสังวรเถร ทรงทราบวาระจิต ของพระภิกษุค่อน พระญาณสังวรเถร ก็ทรงเฉลยปัญหา เรื่องอภิญญาสมาบัติ ให้พระภิกษุค่อนทราบก่อน พระภิกษุค่อน จึงทราบว่าที่ผู้คนทั้งหลายเขาเล่าลือกันนั้น เป็นความจริงทุกประการ

พระภิกษุค่อน จึงขอขึ้นพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร เมื่อขึ้นพระกรรมฐานแล้ว พระญาณสังวรเถร ก็ให้พระภิกษุค่อน มาแจ้งพระกรรมฐาน หรือสอบอารมณ์ กับท่านพระปลัดชิต (พระพรหมมุนี) เนื่องจากพระภิกษุค่อน ยังมีพระพรรษาไม่มาก จึงต้องมาแจ้งกรรมฐานกับ ท่านพระปลัดชิต

พระภิกษุค่อน พระองค์ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ อยู่ประมาณ สามปีเศษ ท่านก็จบ สมถวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาท่านเป็นพระมหาเปรียญ ในรัชกาลที่ ๑ เป็นพระรัตนมุนี เป็นพระเทพมุนี สถิตวัดหงส์ ถึงรัชกาลที่ ๒ เป็นพระพรหมมุนี เป็นพระพิมลธรรม สถิตวัดหงส์ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๖๓ เลื่อนเป็นสมเด็จพระพนรัตน์ ย้ายไปสถิต วัดสระเกศ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ พระพนรัตน์ (ค่อน) พระองค์ท่านได้รับการสถาปนา เป็น สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ห้า แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สถิตวัดสระเกศ

บันปลายพระชนมายุของพระองค์ท่าน ได้นิพนธ์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และทรงบรรลุมรรคผลเบื้องต้น (อาจจะมากกว่านั้น) นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ห้า แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่บรรลุมรรคผล เป็นพระอริยบุคคล

อดีตพระอธิการวัดพลับ ครั้งปลายอยุธยา

มาวัดพลับ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ออกพรรษาแล้ว ได้มีพระมหาเถรองค์หนึ่ง มาที่วัดพลับ เข้ามาหาพระญาณสังวรเถร (สุก) เมื่อพระมหาเถรองค์นั้นมาถึง พระญาณสังวรเถร (สุก) แล้ว พระองค์ท่านทรงทอดพระเนตรเห็นแล้ว ก็จะยกพระหัตถ์ขึ้นวันทาพระมหาเถรพระองค์นั้น เพราะท่านมีพรรษาแก่กว่า พระญาณสังวรเถร (สุก) ประมาณ ๓-๔ พรรษา

พระมหาเถรพระองค์นั้น ก็ยกมือขึ้นรับวันทา พระญาณสังวรเถร กล่าววาทั่งสองพระองค์ ท่านรู้จักด้วยจิต ด้วยญาณสมาธิ เพราะทั้งสองท่าน เป็นผู้สูงส่งด้วยจิตสมาธิ ญาณอันแก่กล้า และเป็นอริยบุคคลแล้วทั้งสองท่าน

ต่อมาเรื่องราว ของพระมหาเถรที่มาเยี่ยม วัดพลับ และพระญาณสังวรเถร(สุก) ก็ได้เปิดเผยขึ้นในกาลต่อมา ท่านมีนามว่า ท่านขรัวท่อน ท่านเคยเป็นอดีตพระอธิการ อยู่ที่วัดพลับ อันเป็นวัดราษฎร์ สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

ท่านเป็นพระอธิการวัดพลับครั้งนั้น ตั้งแต่ประมาณ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๘-๒๓๑๐ ท่านมาครั้งนั้นวัดพลับก็เป็นวัดร้างเหมือนกัน แต่เงียบสงบ ท่านขรัวท่อน จึงพากำพรษาอยู่ที่นี้ และชาวบ้านได้อาราธนานิมนต์ให้ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับ ซึ่งเป็นวัดราษฎร์นี้ ในปลายกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น

ต่อมาเมื่อกรุงแตก ปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๐ ท่านได้รุกขมูลลงไปทางใต้ ไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราช วัดพระศรีบุญเรือง หรือวัดศรีบุญเรือง ถึงรัชสมัยธนบุรี ท่านรุกขมูลตามปกติ ขึ้นมาทางเมืองธนบุรี ท่านผ่านมาพักแรมที่วัดพลับร้างอย่างเดิม แล้วเลยรุกขมูลขึ้นไปทางเหนือ แล้วกลับลงไปทางใต้ เมืองนครศรีธรรมราช จำพรรษา ณ วัดพระศรีบุญเรือง ทุกปี

ท่านขรัวท่อน ท่านจะรุกขมูลขึ้นมาจากทางใต้ มาพักแรมวัดพลับ แล้วขึ้นไปทางเหนือ ไป-กลับ เช่นนี้ทุกปีในรัชสมัยธนบุรี ตลอด ๑๕ ปี

ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ออกพรรษาแล้ว ท่านขรัวท่อน ท่านก็รุกขมูลขึ้นมาจากทางใต้ ผ่านมาพักแรมที่วัดพลับ และทราบข่าวว่าพระอาจารย์สุก ได้รับแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพลับ ทางราชสำนักยกวัดพลับ ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ท่านก็เลย ถี้อโอกาสมาเยี่ยมเยียน พระญาณสังวรเถร (สุก) ด้วย

ภายหลัง ท่านขรัวท่อน ท่านจะผ่านมาวัดพลับ เพียงสองครั้ง ในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ได้ค้างแรมเหมือนแต่ก่อน เพราะเป็นพระอารามหลวง ที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาแล้ว

นับว่าท่านขรัวท่อน ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับ ซึ่งเป็นวัดราษฎร์ องค์กรสุดท้าย ปลายรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงสมัยกรุงธนบุรี วัดพลับนี้ ก็เป็นวัดร้างตลอด นานประมาณ ๑๕ ปี ในรัชสมัยกรุงธนบุรี

ถึงยุครัตนโกสินทร์ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ (นับเดือนไทย) วัดพลับ เริ่มรุ่งเรืองขึ้นมาอีก เพราะพระญาณสังวรเถร (สุก) มาเป็นเจ้าอาวาส โดยมีองค์

พระมหากษัตริย์ ต้นวงศ์จักรี ทรงอุปถัมภ์ ทะนุบำรุง และยกวัดพลับ ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในยุครัตนโกสินทร์นี้เอง

อันเตวาลิก ของพระญาณสังวรเถร

เดินทางมาช่วยรับภาระบูรณะบอกพระกรรมฐาน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ครั้งเมื่อพระอาจารย์สุก และพระสงฆ์อรุณ สัทธวิหาริก ๓ ท่าน เดินทางมากรุงเทพฯ แล้วไม่นาน พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์สี ทั้งสามท่านก็จาริกออกมาจากป่าถึงวัดท่าหอย พอท่านทราบว่าพระอาจารย์สุก และคณะเดินทางมากรุงเทพฯ ตามคำอาราธนา ของพระเจ้าอยู่หัว ออกพรรษาปีนั้น พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์สี ท่านก็ไปกล่าวลา พระอาจารย์มาก เจ้าอาวาสวัดท่าหอย องค์ปัจจุบัน มากรุงเทพฯ เพื่อช่วยกิจการพระอาจารย์สุก พระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์สี ทั้งสามท่าน รอนแรมออกมาจากวัดท่าหอย ด้วยกัน ไม่ช้า ไม่นาน ก็ถึง วัดพลับ

ครั้งนั้นพระญาณสังวรเถร ทรงมีพระภาระกิจในการอบรมสั่งสอนวิปัสสนาธุระ เนื่องจากมีพระมหาเถร-พระอรุณเถร ต้นตัวเข้ามาขอปฏิบัติธรรมในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก) กันมากมาย เหลือกำลังของพระองค์ท่าน และพระเถรานุเถรทั้งสาม ของพระองค์ท่านจะรับไหว

พระญาณสังวรเถร ได้ส่งคนไปตาม บางแห่งว่าส่งกระแสดิจิต ไปบอกด้วยการกระทบจิต อันเตวาลิกของพระองค์ท่าน ทั้งสามองค์ ให้มาช่วยกันบอกพระกรรมฐาน ณ วัดราชสิทธิารามนี้ เพราะทั้งสามท่านได้ตั้ง ปณิธานไว้แล้วว่า จะช่วยการพระศาสนาทำประโยชน์พระศาสนาให้มากที่สุด

อันเตวาลิก ของพระองค์ท่าน ทั้งสามองค์ เดินทางมาถึงวัดพลับ เห็นวัดพลับสงบร่มเย็นดี ก็พอใจ จึงอยู่วัดพลับ ช่วยพระอาจารย์ บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

พระปลัดชิต พระสมุหอัน พระใบฎีกากัน ทั้งสามท่าน ทราบว่าพระอาจารย์ผู้ใหญ่ พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุศาสนาจารย์ ของท่านมาจากวัดท่าหอย ถึงวัดพลับ ทั้งสามท่านก็มา กราบนมัสการ ถวายถึงทุกข์ สุข

พระอาจารย์ขาว มาวัดปลับครั้งนั้น บาดรดินเผา บริหารเดิมของท่านที่ใช้อยู่เกิด
ชำรุด พระญาณสังวรเถร ทรงทราบแล้ว จึงนำบาดรดินเผาของพระองค์ท่าน ที่ทรงปั้น
และเผาขึ้นใช้เองที่วัดท่าหอยนั้น ประทานให้แก่ พระอาจารย์ขาว

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๘ พระอาจารย์ขาว ท่านได้รับพระราชทาน
แต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณโพธิ์เถร พระอาจารย์สี ได้รับ
พระราชทานแต่งตั้งให้เป็น พระครูกิจจานุวัตร พระอาจารย์ศุก ได้รับพระราชทาน
แต่งตั้งให้เป็น พระครูธรรมสถิต

ประมาณพุทธศักราช ๒๓๖๕ พระครูธรรมสถิต ได้รับพระราชทานให้เป็น
พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระปัญญาภิสารเถร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ย้าย
ไปสถิตที่ วัดโปรดเกษเชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์ ท่านทั้งสามรูปนั้น ไม่ติดอยู่ใน
ลาภ ยศ สรรเสริญ ไม่ถูก ลาภ ยศ สรรเสริญ คลอบงำ ที่ได้รับการแต่งตั้งสมณะศักดิ์
เป็นพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตรครั้งนั้น ก็มีพรรษาชุกมากแล้วถึง ๗๐ เศษทั้ง
สามท่าน

ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๖๗ ก่อนเข้าพรรษาปีนั้น พระอาจารย์เจ้า รุกออก
จากป่ามาถึง วัดท่าหอย ทราบว่าพระอาจารย์ศุก มาสถิตวัดปลับแล้ว ท่านจึงได้เดินทาง
มาวัดปลับ กับสหายธรรมองค์หนึ่ง คือ พระอาจารย์มิ่ง

พระอาจารย์เจ้า องค์นี้ ท่านเคยบรรพชาอุปสมบทอยู่วัดโรงช้าง วัดเดียวกันกับ
พระอาจารย์ศุก ทรงบรรพชาอุปสมบทแต่กาลก่อน และพระอาจารย์ศุก ยังทรงเคยเป็น
พระพี่เลี้ยง เมื่อครั้งพระองค์ท่านทรงอุปสมบทได้สองพรรษา

พระอาจารย์เจ้ามาถึง วัดปลับแล้ว ท่านชอบใจมาก เพราะเห็นเป็นป่าเงียบสงบดี
พระอาจารย์เจ้า ท่านเป็นพระติดป่า คือชอบอยู่ป่าเป็นวัตร

ในรัชกาลที่๓ พระอาจารย์เจ้า ได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้เป็น พระราชาคณะ
ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณวิสุทธิเถร สืบต่อจากพระญาณวิสุทธิเถร (จิต) ที่ได้รับ
พระราชทานเลื่อนที่ขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ ต่อมาพระญาณวิสุทธิ (เจ้า) ได้
รักษาการเจ้าอาวาส วัดปลับ มาถึงสองสมัย

คณะพระมหาศรี พระกลีน พระขุนมาจาก วัดตองปุ(ชนะสงคราม)

ประมาณปลายปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗ คณะของ พระมหาศรี ท่านได้ขออนุญาตพระมหาสุเมธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดตองปุ (ชนะสงคราม) เพื่อเดินทางมาวัดพลับ

ท่านพระมหาศรี ได้นำคณะของท่านมาจากวัดตองปุ หรือวัดชนะสงคราม มาวัดพลับ คณะของท่านมาด้วยกัน ๕ องค์คือ พระมหาศรี พระภิกษุขุน พระภิกษุกลีน กับอีกสององค์ซึ่งไม่ปรากฏนาม คณะของท่านพระมหาศรี ที่มาในครั้งนั้นทั้งหมด เคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา มากับพระมหาสุเมธาจารย์ หรือหลวงปู่ใหญ่ เจ้าอาวาสวัดตองปุ มาก่อนบ้าง บางองค์

ต่อมาคณะของท่านพระมหาศรี ได้ขออนุญาตพระมหาสุเมธาจารย์ หรือหลวงปู่ใหญ่ เจ้าอาวาส และพระอาจารย์พระกรรมฐาน วัดตองปุ อีกครั้ง เพื่อมาขอขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร ที่วัดพลับ

แต่ต่อมาภายหลังคณะของท่านพระมหาศรี เดินทางไป-มา ไม่ค่อยสะดวก จึงได้ขออนุญาตพระมหาสุเมธาจารย์องค์เจ้าอาวาส และพระอาจารย์พระกรรมฐาน วัดตองปุ ขอย้ายมาอยู่ที่วัดพลับเลยทั้ง ๕ รูป เพื่อศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร(สุก) ที่วัดพลับ ท่านพระมหาสุเมธาจารย์ซึ่งเป็นทั้งเจ้าอาวาส และพระอาจารย์กรรมฐาน ก็อนุญาตให้คณะของท่านมา

พระมหาศรี ท่านมีอายุพรรษาอ่อนกว่า พระญาณสังวรเถรเล็กน้อย ท่านเคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาบ้างแล้ว ในสมัยกรุงอยุธยา ครั้งนี้ท่านมาขอศึกษาเพิ่มเติม กับพระญาณสังวรเถร ท่านศึกษาอยู่กับ พระญาณสังวรเถร (สุก) ประมาณสองปีเศษ ท่านก็จบสมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพราะท่านมีอุปนิสัยในทางนี้ จึงศึกษาได้รวดเร็ว

ต่อมา พระญาณสังวรเถร ทรงแต่งตั้งให้พระมหาศรี เป็นพระอาจารย์ใหญ่ บอกพระบาลีมูลกัจจายน์ องค์แรก ของวัดพลับ

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านไปครองวัดโมลีโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระพุทโธมหาราช หลังจากพระมหาศรี ไปครองวัดโมลีโลกแล้ว พระญาณสังวรเถร(สุก) ทรงมอบให้ท่านพระสมุห์ (ฮั่น)เปรียญ เป็นพระอาจารย์ใหญ่บอกพระ

บาลีมูลกัจจายน์แทน เป็นองค์ที่สอง ของวัดลับ พระสมุห์ (ฮั่น)เปรียญ องค์นี้ ต่อมา ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะที่ **พระวินัยรักจิต**

พระภิกษุขุน ท่านเป็นพระลูกศิษย์ศึกษาพระบาลี กับพระมหาศรี พระภิกษุขุน ท่านเคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาก่อนเล็กน้อย ที่วัดตองปุ

ท่านจึงมาต่อพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร (สุก) ไปสอบอารมณ์แจ้งพระกรรมฐาน กับพระปลัดชิต (พระพรหมมุนี) เนื่องจากพรรษากาลของท่านยังไม่มาก ท่านศึกษาอยู่ประมาณสองปีเศษ ท่านก็จบสมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาพระภิกษุขุน ได้ติดตามพระมหาศรี ไปอยู่วัดโมลีโลก ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระภิกษุขุนได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่**สมเด็จพระพุทโธโฆษจารย์** ครองวัดโมลีโลกยาราม

พระภิกษุกลิ่น ท่านเป็นศิษย์ศึกษาพระบาลีกับ พระมหาศรี แต่ท่านยังมีจิตใจ ฟุ้งซ่านอยู่ระหว่างการศึกษาพระบาลี และการศึกษาสมาธิ **พระญาณสังวรเถร** จึงยังไม่ให้ท่านเจริญภาวนา แต่ทรงบอกให้ท่านไปเขียนอักขระบาลีมูลกัจจายน์มาก่อน พร้อมกับทรงบอกว่า เวลาเขียนให้มีสมาธิตามที่เขียนไปด้วย มีอะไรเกิดขึ้นให้มาบอกกับพระองค์ท่าน ต่อมาพระภิกษุกลิ่น เขียนอักขระที่กระดานแล้วปรากฏว่าเขียนไม่คิด จึงไปนมัสการกราบเรียน พระญาณสังวรเถร

พระญาณสังวร ทรงบอกให้พระภิกษุกลิ่น ไปพลิกด้านหลังกระดานดู ปรากฏว่า อักขระที่เขียนไปติดที่ด้านหลังของกระดาน พระภิกษุกลิ่น จึงกลับมากราบเรียน รายงานพระองค์ท่าน

พระญาณสังวรเถร ทรงกล่าวว่าสมาธิดีขึ้นแล้ว จึงให้พระภิกษุกลิ่น ขึ้นพระกรรมฐานได้ ขึ้นแล้วให้ไปแจ้งพระกรรมฐาน กับพระปลัดชิตบ้าง พระใบฎีกากันบ้าง

พระภิกษุกลิ่น ท่านศึกษากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับไปด้วย ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ไปด้วยประมาณสามปีเศษ ท่านก็จบ สมณะ-วิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาพระภิกษุกลิ่นได้เป็น **เปรียญในรัชกาลที่ ๑** เป็น**พระรัตนมุนี**ในรัชกาลที่ ๒ เป็น**พระเทพโมลี** ในรัชกาลที่ ๒ ท่านได้เลื่อน คราวสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน

พระเทพโมลี (กลิ่น) ท่านเป็นผู้แต่งมหาชาติ ถิ่นท่ามหาพน พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้เป็นพระอาจารย์ใหญ่ บอกพระบาลีมูลกัจจายน์ องค์ที่สาม ของวัดพลับ หลังสิ้น พระวินัยรักขิต (ฮั่น) แล้ว

ทั้งสามท่านคือ พระพุทธโฆษาจารย์ (ศรี) พระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) พระเทพโมลี (กลิ่น) ในบั้นปลายของชีวิต ได้บรรลุมรรคผล ตามควรแก่वासนาบารมี

กล่าวว่าทั้งสามท่านเมื่อมีชีวิตอยู่บรรลุเป็นอริยบุคคลขั้นต้นของพระพุทธศาสนา คือ พระโสดาปัตติผล กล่าวว่าบางองค์ บรรลุสูงกว่านี้ก็มีเช่น พระพุทธโฆษาจารย์ (ศรี)

พระมหาศรี ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๕ มีพรรษาอายุกาลอ่อนกว่า พระญาณสังวรเถร(สุก) ประมาณ ๓ ปี ท่านมีเชื่อมนุญ บรรพชา-อุปสมบท ที่วัดตองปุ อยุธยา ปลายรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

พระกลิ่น หรือมหากลิ่น ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๓ บรรพชา-อุปสมบท วัดตองปุ อยุธยา สมัยพระเจ้าเอกทัศ

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ท่านพระมหาศรี พระขุน พระกลิ่น หนีพม่าลงมาทางใต้ ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ กลับมาอยู่วัดกลางนา (วัดตองปุ) กรุงเทพฯ

ต่อมาทราบข่าวพระอาจารย์สุก มาสถิตวัดพลับ เป็นที่พระญาณสังวรเถร ทั้งสามท่านจึงตามมาขออยู่วัดพลับ เพื่อเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับด้วย

ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ พระวินัยมุนี (คง) วัดอรุณฯ มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร โดยท่านเข้ามาศึกษาใหม่ ศึกษาอยู่ประมาณสามปีเศษ ท่านก็จบสมณะวิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาในรัชสมัย รัชกาลที่๒ พระวินัยมุนี (คง) ได้รับพระราชทานเลื่อนที่เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระพุทธโฆษาจารย์

พระอาจารย์โพ วัดสังข์กระจาย ได้เข้ามาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับเพิ่มเติม กับพระญาณสังวรเถร ต่อมาพระอาจารย์โพ ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณโพธิ์ ในรัชกาลที่ ๑

อันเตวาลิก รุ่นสุดท้าย วัดท่าหอย

มาช่วยพระญาณสังวรเถร

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ พระญาณสังวรเถร ทรงบรรพชาอุปสมบท อุบาสกนามว่ามาก ณ.พระอุโบสถ วัดราชสิทธิาราม เป็นองค์แรก อุปสมบทแล้วศึกษา พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร กาลต่อมาเป็นพระอาจารย์บอก กรรมฐาน ถึงรัชกาลที่๓ เป็นพระราชกณะที่ พระญาณโกศลเถร

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๐ พระอาจารย์ แก้ว พระอาจารย์ ด้วง เดิมท่าน เป็นอันเตวาลิก อยู่วัดท่าหอย ย้ายเข้ามาศึกษาพระบาลี ณ กรุงธนบุรี ต่อมาธุดงค์หนี ความวุ่นวายไปอยู่ป่า แขวงเมืองอุตรดิตถ์ สมัยกรุงธนบุรี เกิดการจลาจล

ภายหลังทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก พระอาจารย์ของท่านมาสถิต วัดพลับ เป็น พระราชกณะที่พระญาณสังวรเถร ทั้งสององค์ได้สัญจรจาริก ออกมาป่า แขวงเมือง อุตรดิตถ์ เข้ามากราบนมัสการ พระญาณสังวรเถร ที่วัดพลับ พร้อมกับมาขอศึกษาพระ กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อกับพระองค์ท่านอีก

ต่อมาพระอาจารย์แก้ว ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชกณะที่ พระปิฎก โกศลเถร พระอาจารย์ด้วง ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชกณะที่ พระญาณ สังวรเถร ถึงรัชกาลที่ ๓ พระญาณสังวรเถร (ด้วง) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชกณะผู้ใหญ่ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรฯ

สหายธรรม วัดท่าหอย

จาริกมา เยี่ยม พระญาณสังวรเถร

หลังจากพระอาจารย์ขาว พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก พระอาจารย์เจ้า พระ อาจารย์แก้ว พระอาจารย์ด้วง มาวัดพลับ (ราชสิทธิาราม) แล้ว

ต่อมา พระอาจารย์เที่ยง ได้เดินทางจาริกกลับจากป่า มาเยี่ยมเยียนพระญาณสังวร เถร (สุก) ที่วัดพลับ พระอาจารย์เที่ยง ท่านได้บอกกล่าวกับพระอาจารย์สุก เมื่อท่านมา อยู่ที่วัดพลับแล้ว ฉันก็จะไม่อยู่ วัดท่าหอย จะออกเที่ยวธุดงค์ ไปตามป่าเขา หากความ สงบวิเวก และคิดว่าจะมรณภาพในป่าเลย จะไม่เข้าเมืองอีก นอกจากจะมาเยี่ยมเยียน ท่านเท่านั้น

กล่าวว่า พระอาจารย์เที่ยง ท่านจาริกมาเยี่ยมเยียน พระอาจารย์สุก ถึงสองครั้งที่ วัดราชสิทธิารามนี้ แล้วก็ไม่ได้มาอีกเลย

พระอาจารย์อ่อน ท่านอยู่ที่นครเขื่อนขันธ์ ท่านยังไม่ได้กลับไปวัดท่าหอยเลย เพราะญาติโยมแถวนั้น สร้างวัด และนิมนต์ให้ท่านอยู่ พระอาจารย์อ่อน ท่าน ได้จาริกมาเยี่ยมเยียน พระญาณสังวรเถร (สุก) โดยทางเรือ ได้บอกกล่าวกับพระญาณสังวรเถร (สุก)ว่า ตัวท่านเองจะไม่กลับไปวัดท่าหอยอีก จะเผยแผ่พระกรรมฐาน อยู่ ณ ตำบลเขื่อนขันธ์ แห่งนี้

ต่อมาพระอาจารย์อ่อน ได้เป็นเจ้าอาวาส วัดโปรดเกษเขษฐาราม ของแรก ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูที่ พระครูวินัยบุรณจารย์ เทียบตั้งสอนอบรมกุลบุตร แถวเมืองนครเขื่อนขันธ์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒

สามเณรโตมาขอศึกษาพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๔๕ สามเณรโต มีชนมายุได้ ๑๘ ปี ได้มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร เมื่อมานั้นพระญาณสังวรเถร ทรงสอบอารมณ์กรรมฐานสามเณรโต ปรากฏว่าสามเณรโต ศึกษามาได้สามห้องพระกรรมฐานแล้วคือ ห้องพระปิติ ๕ ห้องพระยุคล ๖ ห้องพระสุขสมาธิ ๒ ได้ขึ้นพื้นฐานจาก พระอาจารย์เดิม คือท่านเจ้าคุณอรัญญิกมาแล้ว

พระญาณสังวรเถร จึงทรงต่อรูปกรรมฐาน และอรูปกรรมฐานให้ และให้แจ้งพระกรรมฐาน กับพระปลัดชิต จบสมณะแล้ว สามเณรโตศึกษาวิปัสสนาธุระต่อสามเณรโตจบพระวิปัสสนาธุระ ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

สามเณรโต มาศึกษากรรมฐานครั้งนั้น พระญาณสังวรเถร ทรงประทาน พระอรหันต์ ให้สามเณรโต ๑ องค์ด้วย เพื่อเป็นบาทฐานของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

สามเณรโต อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ได้ศึกษาต่อพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร เป็นห้องสุดท้ายคือห้อง ออกบัวบาน พรหมวิหาร

ต่อมาพระมหาโต ได้บรรลุมรรคผลตามกาลคือ อานาคามีบุคคล และได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ ในรัชกาลที่ ๔

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๔ ในรัชกาลที่ ๒ พระองค์เจ้าวาสุกรี ทรงผนวชแล้ว ได้เสด็จมาทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร

พระองค์ท่านทรงศึกษา จบพระปรีติ ๕ พระยุค ๖ พระสุขสมาธิ ๒ ประการ อันเป็นเบื้องต้นของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาพระองค์ท่านทรงศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ จนกระทั่งทรงเป็นกวีเอกสงฆ์ ได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ เจ็ดแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (สกลมหาสังฆปริณายก)

พระอาจารย์กรรมฐาน ยุคแรกของวัดพลับ

ศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของกรุงรัตนโกสินทร์

๑. สมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่เถื่อน พระอาจารย์ใหญ่ ประจำยุครัตนโกสินทร์
๒. พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๓. พระวินัยรักขิต (ฮั่น) สัททวิการิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๔. พระครูวินัยธรรม (กั้น) สัททวิการิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๕. พระพรหมมุนี (จิต) หรือ ท่านเจ้าคุณหอไตร สัททวิการิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๖. พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก) เคยรักษาการเจ้าอาวาสวัดราช สัทธรรมสมัยคือ สมัยท่านเจ้าคุณหอไตร มรณะภาพ และสมัยพระเทพโมลี(กลิ่น)มรณะภาพรักษาการได้ ๕ เดือน ก็ถึงมรณะภาพ ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๓ ในรัชกาลที่ ๓
๗. พระญาณโกศลเถร (มาก) สัททวิการิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก) เคยรักษาการเจ้าอาวาสวัดราช สัทธรรมสมัยพระเทพโมลี(กลิ่น)มรณะภาพรักษาการ ๔ เดือน ก็ถึงแก่มรณะภาพเมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๓
๘. พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๙. พระญาณสังวรเถร(ด้วง) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก) ต่อมาเป็นพระราชคณะผู้ใหญ่ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรา ฯ เทียบเท่าตำแหน่ง พระพุฒาจารย์
๑๐. พระครูกิจจานุวัตร (สี) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร (สุก)
๑๑. พระครูธรรมสถิต (สุก) อันตวาสิก ของพระญาณสังวรเถร(สุก) ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๕ เป็นพระราชคณะที่ พระปัญญาภิสารเถร ย้ายไปครองวัดโปรดเกษ

เชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์ วัดโปรดเกษเชษฐาราม นี้เป็นเชื้อสายพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของวัดราชสิทธิาราม ประจำหัวเมือง
๑๒. พระครูใบฎีกา (กลั่น) คนละองค์ กับพระเทพโมลี (กลั่น) สัทธาภิหาริก ของ
พระญาณสังวรเถร (สุก)

๑๓. ท่านขรัวदारอด ผู้คัดลอกคัมภีร์มูลพระกรรมฐาน ของเก่า ถวายพระญาณ
สังวรเถร (สุก)

พระมหาเถรที่ทรงมาปรึกษา และปรึกษา

และมาเป็นศิษย์ พระญาณสังวรเถร

๑. พระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ ทรงมาปรึกษา ทรงเป็นพระสังฆราช องค์ที่ ๒
๒. สมเด็จพระสังฆราช (มี) ทรงมาเป็นศิษย์ ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๓
๓. สมเด็จพระสังฆราช (ค่อน) ทรงมาเป็นศิษย์ เป็นพระสมเด็จสังฆราชองค์ ๕
๔. สมเด็จพระสังฆราช นาค) ทรงมาเป็นศิษย์ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๖
๕. สมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมาเป็นศิษย์ทรงเป็น
สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่เจ็ด สถิตวัดพระเชตุพน ฯ

๖. พระพนรัตน์ (ทองดี) วัดระฆัง มาศ

๗. พระพุทโฆษาจารย์ (ศรี) วัดโมลีโลก มาเป็นศิษย์ สถิตวัดราชสิทธิาราม ต่อมา
ย้ายไปวัดโมลีโลก

๘. สมเด็จพระพุทโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลก มาเป็นศิษย์ สถิตวัดราชสิทธิ
าราม ต่อมาย้ายตาม พระพุทโฆษาจารย์ (ศรี) ไปอยู่วัดโมลีโลก เป็นพระอาจารย์ ของ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงศึกษาอยู่วัดโมลีโลก เป็นพระอนุสาวนา
จารย์ ครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงผนวช อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม ๑ พรรษา

๙. สมเด็จพระพุทโฆษาจารย์ (คง) วัดอรุณ มาเป็นศิษย์

๑๐. สมเด็จพระพุทโฆษาจารย์ (เป้า) วัดอินทาราม ต่อมาย้ายไปอยู่ วัดธรรมมาวาส
กรุงเก่ามาปรึกษา หลังสิ้น พระพุฒาจารย์ (เป้า) แล้ว ตำแหน่งพระพุทโฆษาจารย์ ว่างลงถึง
๑๗ ปี ต่อมาจึงทรงตั้ง พระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศแทน เพราะเหตุว่าไม่มีใครมี
คุณสมบัตินี้เชี่ยวชาญทางวิปัสสนาธุระเหมาะสมกับตำแหน่ง

๑๑. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธ) วัดสระเกศ มาเป็นศิษย์ประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๑
ต้นรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ถึงปลายรัชกาลที่ ๒ พระญาณวิริยะ (ทองดี)

วัดระฆัง เฒ๋อนที่ เป็นที่ธรรมอุคม พระมหาสนธิ์ จึงได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็น พระญาณวิริยะ แทนในรัชกาลที่๓ เฒ๋อนเป็นราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระพรหมมุนี พ.ศ. ๒๓๗๖ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ เฒ๋อนเป็นที่ พระพุฒาจารย์ พ.ศ. ๒๓๕๔ ต้นรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ เฒ๋อนเป็นที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ ทรงตั้งพระราชาคณะเอาฤกษ์

ประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๑ พระภิกษุสนธิ์ อุปสมบทพรรษาแรก ขึ้นพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับกับ พระญาณสังวรเถร (สุก) แจ้งพระกรรมฐานกับ พระปลัดชิต หรือเจ้าคุณหอไตร จนจบ ๓ ห้องแรก จึงหันไปศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ในต้นรัชกาลที่ ๒ ต่อมาจึงหันมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับต่อกับ พระญาณสังวร (ด้วง) เมื่อพระญาณสังวรเถร (ด้วง)ถึงแก่มรณภาพแล้ว จึงมาศึกษาพระกรรมฐานต่อกับ พระญาณสังวร (บุญ) จนกระทั่งเจนจบ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อเมื่อเป็นที่ พระพุฒาจารย์แล้ว จึงได้สรัยพระนาม เหมือนกับ สมเด็จพระญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) เพราะเหตุสืบทอดพระกรรมฐานของพระองค์ท่าน

สร้อยพระนามมีดังนี้ พระพุฒาจารย์ ญาณวรา สัตตวิสุทธิจริยาปรินายก ติปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี แต่สร้อยพระนาม ของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ตัวต้นเป็น สมเด็จพระญาณสังวร อติสรสังฆเถรฯ นอกนั้นเหมือนกัน สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) มีพรรษาอายุกาลอ่อนกว่า พระญาณสังวร (บุญ) ผู้เป็นพระอาจารย์ก็มีภุฎฐานองค์ที่สาม ประมาณ ๓-๔ พรรษา

๑๒.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง มาเป็นศิษย์ เป็นพระธรรมกิติ เป็นพระเทพกวีเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ ในรัชกาลที่ ๔ (เปลี่ยนจาก พระพุทธานจารย์ เป็นพระพุฒาจารย์ ในรัชกาลที่ ๔)

๑๓.พระเทพโมลี (กลิน) วัดราชสิทธิาราม เป็นศิษย์ เป็นพระมหากลิน ในรัชกาลที่ ๑ เป็นพระรัตนมุนี และเป็นพระเทพโมลี ในรัชกาลที่ ๒

๑๔.พระเทพมุนี (เรื่อง) วัดระฆัง มาศึกษา เป็นศิษย์

๑๕.พระญาณรักจิต (สา) วัดระฆัง มาศึกษา

๑๖.พระญาณไตรโลก (หลวงธรรมรักษา) วัดมหาธาตุมาศึกษา

๑๗.พระญาณโพธิ์ (โพ) วัดสังข์กระจาย ฯลฯ

กล่าวว่า ยุคที่พระญาณสังวรเถร ทรงพระชนมายุอยู่ ไม่มีพระสังฆเถร องค์ไหนที่จะไม่มาศึกษาพระกรรมฐานในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก) วัดพลับ มีน้อยของคัมภีร์ที่ไม่มาศึกษา กล่าวกันว่าที่ไม่มาเพราะ ถือตัว

พระธรรมทายาท ที่พระญาณสังวรเถร ทรงอุปสมบท ที่วัดพลับ

๑. พระญาณ โกศลเถร (มาก) เคยรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม สมัยพระเทพโมลี(กลั่น)มรณะภาพ พระญาณ โกศลเถร (มาก)มรณะภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ สิริรวมอายุประมาณ ๘๐ พรรษา
๒. พระญาณ โกศลเถร (รุ่ง)
๓. พระญาณสังวรเถร (บุญ) ต่อมาเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิมที่พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรฯ เทียบเท่าตำแหน่ง พระพุฒาจารย์
๔. พระญาณ โยคากิริตเถร (มี)
๕. พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ)
๖. พระอาจารย์คำ ตั้งเป็นพระอาจารย์กรรมฐาน ในรัชกาลที่ ๒
๗. พระครูญาณมุนี (สน)
๘. พระครูญาณกิจ (ด้วง)
๙. พระอมรเมธาจารย์ (ทัด)
๑๐. พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด)
๑๑. พระอมรเมธาจารย์ (เกด) ฯลฯ ยังมีอีกมากไม่ปรากฏนาม

พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงหลีกเร้น

พระญาณสังวรเถร (สุก) พระองค์ท่าน จะทรงหลีกเร้น ปลีกวิเวกทุกสามเดือนเป็นเวลาเจ็ดวัน ใครๆไม่อาจเข้าพบพระองค์ท่านได้ ขณะที่พระองค์ท่านทรงหลีกเร้นนั้น พระองค์ท่านจะทรงมอบหมายให้ ท่านเจ้าคุณหอไตรคูแลพระกรรมฐาน และวัดราชสิทธิธาราม บางครั้งพระองค์ท่านจะเข้าสมาบัติ (นิโรจน์สมาบัติ) ถึงเจ็ดวัน ครบเจ็ดวันแล้วจึงทรงออกจากสมาบัติ มารับอาหารบิณฑบาต จากบรรดาอุบาสก-อุบาสิกา ซึ่งจะมาคอยใส่บาตรพระองค์ท่านกันมากมาย บางครั้งเมื่อออกจากสมาบัติแล้ว พระองค์

ท่านก็จะเสด็จไปโปรดญาติโยม โดยเฉพาะก็มี ต่อมาภายหลังเมื่อพระองค์ท่านทรงชราภาพลงมากแล้ว พระองค์ท่านจะหลีกเร้นเป็นเวลาเจ็ดวันทุกหนึ่งเดือน

ต่อมาภายหลัง เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม หรือพระมหาเถร ที่ทรงวิปัสสนาญาณแก่กล้า จะหลีกเร้น เป็นเวลาเจ็ดวัน ทุกสามเดือน เป็นประเพณีสืบกันมา ณ วัดราชสิทธิธารามเช่น เจ้าคุณหอไตร (ชิต) พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) พระวินัยรักจิต (ฮั่น) พระครูวินัยธรรมกัน พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) พระญาณโกศลเถร(มาก) หลวงปู่สี หลวงปู่ศุข พระญาณสังวร (ค้วง) พระญาณสังวร (บุญ) พระสังวรานุนวงศ์เถร (เมฆ) พระสังวรานุนวงศ์เถร (เอี่ยม) ฯ พระสังวรานุนวงศ์เถร (ชุ่ม) ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของวัดราชสิทธิธาราม บางองค์ท่านเข้านิโรจน์สมาบัติ บางองค์ท่านเข้าสมาบัติ ตามคุณธรรมของแต่ละท่าน ปัจจุบันกุฏิวิปัสสนาที่ใช้ หลีกเร้น สร้างด้วยไม้ เหลือหลังเดียว (กำลังจะซ่อมแซม) ซึ่งเป็นของ พระญาณสังวร (บุญ)

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงกราบนมัสการ พระญาณสังวรเถร (สุก) ไม่ทรงพบพระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงทราบ ว่าพระองค์ท่าน ทรงหลีกเร้นปลีกวิเวกเป็นเวลาเจ็ดวัน

ต่อมาภายหลัง เมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินมาวัดพลับ จะให้พวกสังการีมาดูก่อน ว่า พระองค์ท่านทรงหลีกเร้นปลีกวิเวก หรือเปล่า ถ้าไม่ทรงหลีกเร้นแล้ว จึงจะเสด็จพระราชดำเนินมากราบนมัสการ พระอาจารย์

ต่อมาภายหลังทรงทราบว่า พระญาณสังวรเถร จะหลีกเร้น ตามเวลาขึ้นแรมเท่าไร ของเดือนเป็นประจำ จึงเป็นที่ทราบกันว่า เวลาไหนควรจะเสด็จมา เวลาไหนไม่ควรเสด็จมา

ก่อนที่พระญาณสังวรเถร จะทรงหลีกเร้น ทรงปลีกวิเวกนั้น พระองค์ท่านจะทรงตรวจดูก่อนว่าในระหว่าง เจ็ดวันนี้ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จมา หรือเปล่า ถ้าเสด็จมาในช่วงนี้ พระองค์ท่านก็จะทรงรั้งรอไว้ก่อน จะทรงหลีกเร้นในช่วงต่อไป

พระญาณสังวรเถร ทรงติดตามผลของ

พระภิกษุที่ศึกษาพระกรรมฐานจบแล้ว

พระสงฆ์ที่มาศึกษา พระกรรมฐานใน สำนักพระญาณสังวรเถร เมื่อจบไปแล้ว พระภิกษุที่ยังไม่ได้บรรลुकุณวิเศษ หรือยังศึกษาไม่จบ พระองค์ท่านก็จะคอยติดตามผล คอยแนะนำ ตามควรแก่ถณานา रूप

ถ้าภิกษุของคณัั้น กระแสจิตติดต่อกันกับพระองค์ท่านได้ พระองค์ท่านก็จะทรงแนะนำทางจิตสมาธิ บางท่านไม่สามารถติดต่อทางสมาธิจิตได้ เมื่อทรงพบกันพระองค์ท่าน ก็จะทรงแนะนำจนได้บรรลุคุณวิเศษ

ถ้าศึกษาในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก)นี้แล้ว พระองค์ท่านจะไม่ทรงทอดทิ้งพระลูกศิษย์ จะคอยติดตามผลตลอดเวลา จนได้บรรลุคุณวิเศษ ในพระพุทธศาสนา

คำสอนของพระญาณสังวรเถร

พระภิกษุที่เรียนพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร บางรูป บางองค์คนองปาก เวลาปฏิบัติธรรมรู้เห็นอะไรมักชอบเอามาพูดมาคุย หรือบางรูปได้ยินได้ฟังอะไร รู้เห็นอะไร แล้วนำมาพูดต่อ ซึ่งเป็นผิดจารีตพระกรรมฐาน พระองค์ท่าน ก็จะทรงสอนเพียงสั้นๆว่า ปิดหู ปิดตา ปิดปาก คือทรงสอนในเรื่องให้สังวรบางครั้งพระองค์ท่าน ก็ทรงชี้ให้ไปดูที่พระปิดทวาร ซึ่งมีลักษณะ ปิดหู ปิดตา ปิดปาก หรือบางครั้งท่านเขียนเป็นอักษรจีนไว้ สี่คำว่า ปิดหู ปิดตา ปิดปาก

ครั้งเมื่อพบพระภิกษุ ประพติตัวเช่นว่านี้ ท่านก็จะชี้ให้ดู อักษรจีนที่พระองค์ท่านเขียนไว้สี่คำ พระบางรูปอ่านอักษรจีนไม่ได้ ถามพระองค์ท่าน ก็ไม่บอก ทรงนิ่งเฉยเสีย ภิกษุรูปนั้นก็ ไปถามพระภิกษุที่รู้ภาษาจีน ภิกษุรูปนั้น ทราบความหมายแล้ว แต่นั้นมาก็ สงบ สำรวมขึ้น มากกว่าแต่ก่อน

เนื่องจากพระญาณสังวร ทรงสามารถอ่าน เขียน ภาษาจีนได้ เพราะพระบิดาซึ่งมีเชื้อจีน ทรงสอนให้เมื่อทรงพระเยาว์

บางครั้งพระญาณสังวรเถร พระองค์ท่านจะมีคำสอนเพียงสั้นๆ สำหรับสอนพระศึกษา

พระกรรมฐานอีกอย่าง คือ

หูฟัง ใจสงบ ตาเป็นทิพย์

หูฟัง คือ การได้ยินได้ฟังอะไร เป็นเสียงสรรเสริญก็ดี เสียงนินทาก็ดี ให้มีสติควบคุมจิตใจไว้ ไม่ยินดีเมื่อได้ฟังเสียงสรรเสริญ ไม่เสียใจเมื่อได้ยินเสียงนินทาวาร้าย ไม่แสดงอาการออกมา ให้สงบสำรวมระวัง เรียกว่า สังวร เพราะ สังวร เป็น สีส

ใจสงบ เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วให้คุมสติ ทำใจให้สงบนิ่ง เป็นอุเบกขา ทำจิตให้ปราศจากจากนิวรณ์ และอกุศลธรรมต่างๆ มีจิตตั้งมั่น เรียกว่า สมาธิ

ตาเป็นทิพย์ ได้แก่ ได้ยินได้ฟัง แล้วมีสติทำให้สงบเป็นอุเบกขาแล้วจะเกิดปัญหา แล้วใช้ปัญญาพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ให้เห็นด้วยปัญญาของตนเองก่อนแล้ว จึงค่อยตอบปัญหา แก่ปัญหา หูฟัง หมายถึง การฟังด้วยความสำรวมสงบ ใจสงบ การมีสติตั้งมั่นเป็นสมาธิ ตาเป็นทิพย์ หมายถึง มีปัญญาพิจารณาให้รอบคอบ

พระองค์ท่าน ทรงสอนในเรื่องของ การสังวร ตา หู และปาก และศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นลักษณะกิริยาอาการ ของพระกรรมฐาน คือให้ทำกิริยา เฉยๆไว้เท่านั้น เป็นบุคลิกของ พระกรรมฐาน

พระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษก

ปีมะโรง ปีพระพุทศักราช ๒๓๒๗ ตรงกับ วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ จุลศักราช ๑๑๔๖ นอศก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงทราบข่าวศึกจาก กองมอญสวามิภักดิ์ ว่าพม่ายกกองทัพมาตั้งชุมนุมพลอยู่ที่เมืองสะมิ จะยกเข้ามาตีกรุงเทพฯ ทรงทราบข่าวแล้ว ทรงไม่สบายพระราชหฤทัย

ถึงปีมะเส็ง ปีพระพุทศักราช ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง พระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่ เรียกว่า พระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษก พิธีนี้กล่าวว่า เป็นพระราชพิธีสะเดาะเคราะห์ไปในตัว

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเพชรพิชัย กราบบังคมทูลถวายระเอียดแห่งพระราชพิธีตามเยี่ยงอย่างโบราณราชประเพณี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้แบบแผนอย่างครั้ง บรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าอู่ทุมพร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๑

ลักษณะของพระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษกคือ มีพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ ความวาสี อรัญวาสี เจริญพระพุทศมนต์สามวัน เพื่อความเป็นสิริมงคล พระสงฆ์ราชาคณะฝ่ายคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ทำน้ำพระพุทศมนต์สรงมูรธาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศีล

ณ.วัดอรัญวาสี(วัดพลับ) สามราตรี

ก่อนพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่เจริญพระพุทศมนต์ สามวันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ผู้ทรงเข้าพระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษก จะเสด็จมาทรงศีล ณ.วัดอรัญวาสี สามราตรี

ครั้งนั้นทรงเลือก วัดพลับ สำหรับทรงสมาทานศีล กับพระญาณสังวรเถร พระองค์ ทรงพระบัญชาชาว ทรงสมาทานศีลแปดแล้ว เสด็จประทับแรม ณ พระอาราม สามราตรี ตามแบบแผน ของพระราชพิธี จักรพรรดิราชาภิเษก ในสมัยพระเจ้าอุทุมพร แห่งกรุงศรีอยุธยา

พระญาณสังวรเถร ถวายเครื่องราชูปโภค

ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๑๔๗ (๒๓๒๘) เพลา ๕ โมง ๒ บาท เป็นสิทธีโชค พระญาณสังวรเถร (สุก) นำแผ่นทอง (มหาดเล็ก นำมาถวาย) กว้าง ยาว คืบเศษ ทรงกล่าวขุมนุมเทวดา เจริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จบ แล้ว ทรงสวดพระคาถาพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ พระคาถาสีติมหาสาวก จบแล้ว ทรงนำแผ่นทอง มาวางบนฝ่าขาวบริสุทธ์ ทรงจารพระยันต์จักรพรรดิราชาภิเษก ทรงจาร เสร็จแล้ว ทรงสวด พระธรรมจักกัปปวัตนสูตร สวดพระชัยปริต สุกท้ายสวด พระคาถา มงกุฎพระพุทธเจ้า พร้อมทรงม้วนพระตระกรุดจักรพรรดิราชาภิเษกไปด้วย แล้วจึงถักกล อบตระกรุดด้วยด้ายสายสินธุ์ พร้อมกับภาวนาพระคาถาพระไตรสรณาคม จนเสร็จพิธี พระญาณสังวร ทรงลงพระตระกรุดจักรพรรดิราชาภิเษก ถวายองค์พระมหากษัตริย์ ตาม แบบ โบราณราชประเพณี ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงจารพระตระกรุดจักรพรรดิ ราชาภิเษก ถวายพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสิน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็น พระองค์แรกในราชจักรีวงศ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงศีลครบ สามราตรี วันที่สี่ ก่อนจะ เสด็จกลับ เข้าพระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวรเถร ทรงถวาย พระตระกรุดจักรพรรดิ ราชาภิเษก นับเป็นเครื่องราชูปโภคชิ้นสำคัญชิ้นแรก ของพระญาณสังวรเถร ที่ทรงถวาย ให้ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ เพื่อเป็นพระ มหาสวัสดิมงคลอันยิ่ง

การลงพระยันต์จักรพรรดิราชาภิเษก พระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ทรงศึกษามา จาก พระพนรัตน์ (แปร์) พระสังฆราชา ฝ่ายซ้าย วัดป่าแก้ว ทางสมาธิ เมื่อพระองค์ท่าน ทรงมีพระพรญาได้หกพรรษา และพระยันต์นี้ยังจำติด พระเนตรเป็นปฏิภาคนิมิต ของ พระองค์ท่าน มาจนบัดนี้ ซึ่งพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว เกือบทุกพระองค์ ครั้งกรุงศรีอยุธยา ทรงจารจารึก ลงบนแผ่นโลหะทองคำ ม้วนเป็นตระกรุด ถักด้วยด้ายดิบพรหมจารี อัน

เป็นด้ายสายสินธุ์ ถวายพระมหากษัตริย์ ในราชวงศ์ต่างๆ ของกรุงศรีอยุธยา และเป็นแบบแผนมาถึงปัจจุบันนี้

พระญาณสังวรเถร

แผ่สมาธิจิตทำน้ำพระพุทธมนต์ และสร่งน้ำมูรธาภิเษก

วันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศีล ณ.วัดพลับ สามราตรีนั้น พระญาณสังวรเถร ได้ทรงทำแผ่นพระยันต์ ลงอักขระพระตระกูลมหจักรพรรดิราช ถวายแด่พระเจ้าแผ่นดิน อีกทั้งยังได้ทรงทำน้ำพระพุทธมนต์สำหรับสร่งมูรธาภิเษก ที่วัดพลับ ก่อนที่จะนำเอาน้ำพระพุทธมนต์ ไปเข้าพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวัง

ครั้นเสด็จถึง พระบรมมหาราชวังแล้ว พระเจ้าอยู่หัว ทรงสดับฟังพระสงฆ์ราชาคณะคามวาสี อรัญวาสี เจริญพระพุทธมนต์ สามเพลา วันที่สี่ทรงอาราธนาณิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะ ฝ่ายคันถธุระ วิปัสสนาธุระ เจริญพระพุทธมนต์ทำน้ำพระพุทธมนต์ สำหรับสร่งมูรธาภิเษก อย่างเป็นทางการอีกครั้ง

เวลาเช้าเสด็จขึ้น สรงพระกระยาसनาน บนมณฑปห่มผ้าขาว สมเด็จพระสังฆราช (สี) วัดบางว่าใหญ่(วัดระฆัง) ทรงถวาย น้ำสร่งมูรธาภิเษกด้วย พระเต้าทอง พระพนรัตน์ (สุก) วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) ถวายน้ำสร่งมูรธาภิเษกด้วย พระเต้าเงิน

พระญาณสังวรเถร วัดพลับ (วัดราชสิทธิาราม) ถวายน้ำสร่งมูรธาภิเษกด้วย พระเต้านาก พระปัญญาวิสารเถร (ศรี) วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ถวายน้ำสร่งมูรธาภิเษกด้วย พระเต้าสำริด

เลื่อนพระญาณสังวรเถรเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่

ครั้งเมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทร สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ทรงกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่โดยย่อ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ ขึ้นครั้งกระนั้น แล้วทรงตั้งพระราชาคณะเอาฤกษ์ โดยมีตำแหน่งพระสังฆราช (ศรี) วัดระฆัง เป็นต้น ทรงทำตามแบบอย่าง โบราณพระราชประเพณี แต่เดิมมาสืบมา

ต่อมาถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ทรงให้อาราธนาพระอาจารย์สุก วัดท่าหอยริมคลองคูจามมาตั้งเป็นพระราชาคณะฝ่าย วิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร ครองวัดราชสิทธิาราม ปกครองดูแล พระสงฆ์วิปัสสนาจารย์

แต่ครั้งนั้น พระวิปัสสนาจารย์ยังมีน้อยของคณิก ยังไม่สามารถตั้งเป็นคณะได้ จึงคงไว้แต่ ตำแหน่งพระพุทธานุชาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ อรัญวาสี

ครั้นถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนา พระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ประชุมทำสังฆกรรม ผูกพัทธสีมา พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และทำการฉลอง เสร็จเรียบร้อยแล้ว

ต่อมาถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่ ที่เรียกว่า พระราชพิธีจักรพรรดราชาภิเษก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีการอย่างเต็มรูปแบบกว่าครั้งก่อน หลังจากเสร็จการพระราชพิธีจักรพรรดราชาภิเษกแล้ว

ทรงมีพระราชดำริว่า ตั้งแต่พระญาณสังวรเถร มาสถิตวัดพลับแล้ว และวัดพลับก็เป็นศูนย์กลางวิปัสสนากรรมฐาน ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ เหมือนอย่างสำนักวัดป่าแก้ว อันเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐาน ประจำยุคอยุธยาแล้วนั้น

สองปีต่อมา พระวิปัสสนาธุระก็มีตัวมากขึ้น พอที่จะตั้งเป็นคณะได้ จึงทรงมีพระราชดำริจะตั้ง พระญาณสังวรเถร เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ดูแลพระสงฆ์วิปัสสนาธุระ ในกรุง

และการแต่งตั้ง พระราชาคณะเอาฤกษ์ก่อนนั้น ทรงแต่งตั้ง ณ พระราชวังชั่วคราว มิได้ตั้งในพระอุโบสถ ในพระบรมมหาราชวัง ตามอย่างโบราณราชประเพณีแต่เดิมมา เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ครั้งนี้ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างเสร็จสมบูรณ์ และผูกพัทธสีมา ทำการฉลองเรียบร้อยแล้ว

ครั้งนี้จะทรงแต่งตั้งพระราชาคณะเอาฤกษ์ เป็นปฐมฤกษ์ครั้งแรกใน พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแห่งนี้ หลังจากเสร็จการพระราชพิธีจักรพรรดราชาภิเษกแล้ว

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ ที่จะทรงเลื่อน พระญาณสังวรเถร (สุก) วัดราชสิทธิาราม (พลับ) ขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร เทียบเท่าตำแหน่ง พระพนรัตน์ พระพุทธานุชาจารย์ เพื่อให้ตำแหน่ง พระญาณสังวร ทำหน้าที่แทน พระพุทธานุชาจารย์ (เป้า) ซึ่งมีหน้าที่ต้องติดตามเสร็จไปตามหัวเมือง ถวายรายงานเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ และตำแหน่งพระพุทธานุชาจารย์ครั้งนั้นมีหน้าที่ต้องดูแลกิจการสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาตามหัวเมือง ครั้งนั้นพระพุทธานุชา

จารย์ (เป่า) ท่านสถิตประจำอยู่วัดธรรมาวาส กรุงเก่าบ้าง เพื่อดูแลกิจการสงฆ์วิปัสสนา
 ธุระหัวเมือง บางครั้งก็สถิตอยู่วัดบางยี่เรือใต้ (อินทาราม) บ้าง เพื่อคอยรับกระแสรับสั่ง
 เกี่ยวกับกิจการสงฆ์ และหมายกำหนดกำหนดการ การติดตามเสด็จ

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๒ พระพุทธอาจารย์ (เป่า) เลื่อนเป็นสมเด็จพระราชาคณะแล้ว ท่าน
 ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้สถิตประจำอยู่วัดธรรมาวาส กรุงเก่า เลยทีเดียว

ส่วนในเมือง พระญาณสังวร พระราชาคณะผู้ใหญ่ เป็นผู้ทำหน้าที่ เจ้าคณะใหญ่
 อรัญวาสี เหมือนครั้งพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว กรุงเก่า ถึงรัชกาลที่ ๓ และที่ ๔ ตำแหน่ง
 และกิจการคณะสงฆ์ก็มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โหรหลวง ถวายพระฤกษ์ เพื่อทรงกระทำ
 พระราชพิธี ตั้งพระราชาคณะเอาฤกษ์ โหรหลวงถวายพระฤกษ์ ตรงกับวันพฤหัสบดี
 ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน..... ปีมะเส็ง เป็นราชาโชค หมายถึง โชคมงคลดี แห่งพระเจ้าแผ่นดิน
 หรือพระราชา

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน พระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็นพระราชา
 คณะผู้ใหญ่ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในราชทินนามเดิม ดังคำสำเนา
 แต่งตั้งดังนี้.....

ศริศยุภมัตต ๗๗ ลงวันพฤหัสบดี เดือน..... ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง (๒๓๒๘) ให้
 พระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่พระญาณสังวร อติสรสังฆเถรา สัตวิ
 สุทธิจริยาปริณายก สปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตในวัดพลับ พระอาราม
 หลวง ๗๗

แต่งตั้งถาณานุกรมได้ ๔ รูปคือ ๑.พระครูปลัด ๒.พระครูสมุห์ ๓.พระครูใบฎีกา
 ๔.พระครูธรรมรักจิต ครั้งนั้น พระญาณสังวร แต่งตั้งให้.....

๑.พระปลัดจิต เป็นพระครูปลัดจิต ๒.ให้พระสมุห์อื่น เป็นพระครูสมุห์อื่น
 ๓.ให้พระใบฎีกากัน เป็นพระครูใบฎีกากัน ๔. ให้พระอาจารย์ขาว เป็นพระครูธรรม
 รักจิต รักษาดูแลพระธรรมกรรมฐาน

เวลามีกิจสงฆ์ในวัดราชสิทธิาราม พระครูธรรมรักจิต (ขาว) นั่งหน้า พระครูปลัด
 จิต พระครูสมุห์อื่น พระใบฎีกากัน เนื่องจากมีท่านอายุพรรษามากกว่า และเป็นพระ
 กรรมวาจาจารย์ ของทั้งสามท่านด้วย เหตุที่พระครูธรรมรักจิตขาว ไม่ได้เป็นถาณานู
 กรมชั้นที่ ๑ มาแต่ก่อนนั้น เพราะท่านมาสถิตวัดพลับในภายหลัง

ของพระราชทาน คราวตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่

พดงาสถาน เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๑ พัดแจกทรงพุ่มข้างบิณฑุ เจ้าคณะใหญ่อยู่ธวัาสี ๑ ไตรจิวรสีกลัก แพร่ด้าน ของจีน ๑ ไตร รัคประคตเอว หนามขนน ๑ รัคประคตอก สีแดงเลื้อคนก หนามขนน ๑ ฯลฯ

สมโภชกรุงฯครั้งแรกถวายของที่ระลึกพระญาณสังวร

ครันเสร์จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสมโภชพระนครฯเป็นการต่อเนื่องกันไป ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาณินมด์พระสงฆ์ ทุกพระอารามทั้งในกรุง และนอกกรุง ทั้งอารามหลวง อารามราษฎร์ ขึ้นสวดพระพุทธรมณฑ์บนเชิงเทินทุกใบเสมา เสมาละรูป รอบพระนคร ข้าราชการขุนนาง ทำข้าวกระตงเลียง พระสงฆ์ทั้งสิ้น

หลังพระราชพิธีเจริญพระพุทธรมณฑ์ ฉันภัคตาหารเพลแล้ว พระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงถวาย บริหาร บาตร พร้อมฝาบาตรถมปิด สำหรับพระราชาคณะคันถธุระ ทรงถวายบาตร พร้อมฝาบาตรประดับมุก ตรงกลาง สำหรับพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ พร้อมกับทรงถวาย ตาลปิดพัคตอง ฉลองกรุงแต่ พระญาณสังวร และพระมหาเถรานุเถรทั้งหลาย นับเป็นพัคตอง ฉลองกรุงในพระราชพิธีด้ามแรก ของกรุงรัตนโกสินทร์

บาตรบริหาร ที่พระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ พระราชทานให้กับพระญาณสังวร ครันนั้นเป็นบาตรเหล็ก พระญาณสังวร ท่านทรงใช้บาตรเหล็ก ที่ได้รับพระราชทาน คราวสมโภชกรุงนั้นอยู่นาน ถึง ๒๔ ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๓๒๘ ถึงปีพ.ศ. ๒๓๕๒ ต่อมาพระญาณสังวรเถร จึงทรงประทานให้แก่สัทธีวิหาริก ของพระองค์ท่าน ใช้คือ พระใบฎีกากัน

ปัจจุบัน บาตร ที่ได้รับพระราชทาน เมื่อคราวสมโภชกรุงครั้งแรกนั้น ได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน สมเด็จพะสังฆราช สุก ใก่เถื่อน คณะ ๕ วัดราชสิทธาราม

ผูกพัทธสีมา วัดพลับ

ทรงบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์องค์แรก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้ หลวงธรรมรักษา (คนใหม่ คนเก่าอุปสมบทไปแล้ว) เจ้ากรมสังการี ไปอาราธนานิมนต์ พระสงฆ์ราชาคณะคณาจารย์ วิปัสสนาธุระ มาทำสังฆกรรมผูกพัทธสีมา ที่วัดพลับ ณ วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๗ ปีมะเส็ง ซึ่งตรงกับพ.ศ. ๒๓๒๘ เวลา สามโมงเช้า เก้าบาท

หลังผูกพัทธสีมาแล้ว วันนั้นมีการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุ สามรูปโดยมี อุบาสกมาก บรรพชาอุปสมบทเป็นองค์แรก พระญาณสังวร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูปลัดชิต เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูสมุห์อัน ถานานุกรม ทรงเครื่อง เป็นพระอนุสาสนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ทั้งสามท่าน ขึ้นพระกรรมฐานกับ พระญาณสังวร และศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี กับพระครูสมุห์อัน

กาลต่อมาพระภิกษุมัก ได้เป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในยุคต่อมาของวัดพลับ ประมาณปีพ.ศ. ๒๓๖๓ พระอาจารย์มาก ได้รับแต่งตั้งเป็นถานานุกรมของ สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ที่พระครูพรหมวิหาร พระครูวิปัสสนา

พระพุทธศักราช ๒๓๖๔ ได้รับอาราธนาเป็นพระอาจารย์ เข้าควบคุมการสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ พ.ศ. ๒๓๖๕ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณะศักดิ์เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาที่ พระญาณโกศลเถร ประมาณพ.ศ. ๒๓๖๘ รักษาการเจ้าอาวาสวัดพลับ และถึงแก่มรณะภาพลงในปีนั้นเอง

รัชกาลที่ ๑ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปรึภษา

พระญาณสังวร ขอพระสงฆ์ไปครองวัดโมลีโลก

สมัย กรุงธนบุรีเป็นราชธานีอยู่นั้น วัดท้ายตลาด หรือวัดโมลีโลก วัดแจ้ง หรือวัดอรุณนั้น เป็นพระอาราม ที่ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา

ครั้นสถาปนากรุงเทพฯแล้ว วัดแจ้ง วัดโมลีโลก จึงตั้งร้างอยู่ ได้ชำรุดทรุดโทรมลงมาก ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธา ให้บูรณะขึ้นใหม่ทั้ง

สองพระอาราม พร้อมกับให้สร้างหมู่เสนาสนะสำหรับให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษา แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระสงฆ์ไปอยู่จำพรรษาทั้งสองพระอารามนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาครั้งนั้น ทรงปรึกษา พระญาณสังวร ขอพระสงฆ์วัดพลับ ไปครองวัดท้ายตลาด พระญาณสังวร ทรงถวายพระพรว่า พระมหาศรี เปรียญเอก ทรงความรู้ทั้งด้านคันถธุระ และวิปัสสนาธุระเพียบพร้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพอพระราชหฤทัย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พระมหาศรี เปรียญเอก ไปครองวัดท้ายตลาด พร้อมด้วยพระสงฆ์อรุณอีกประมาณ ๑๕ รูป ครั้งนั้นพระภิกษุขุน ก็ได้ติดตามพระมหาศรี ไปวัดโมลีโลกด้วย

วัดแจ้ง ซึ่งอยู่ใกล้กับ วัดบางหว้าใหญ่ หรือวัดระฆัง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาปรึกษากับ พระสังฆราช (สี) ทูลแนะนำ พระครูสะอาดฯ ปลัดขวา ถานานุกรมของพระองค์ท่าน

พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระครูสะอาดฯ ปลัดขวา เป็นพระราชาคณะที่ พระโพธิวงศาจารย์ ให้พระครูเมธีกร ถานานุกรม ของพระสังฆราช (สี) อีกองค์หนึ่ง เป็นพระราชาคณะที่ พระศรีสมโพธิ ให้ทั้งสององค์ไปครอง วัดแจ้ง พร้อมด้วยพระสงฆ์อรุณ ๑๕ รูป

พระญาณสังวร ทรงจารหนังสือมูลกัจจายน์

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) มีพระภิกษุเดินทางเข้ามาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับศึกษาพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ กันมากมาย กลางวันพระภิกษุ ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ กลางคืนเจริญพระกรรมฐาน

วัดราชสิทธิารามนั้น ได้รับพระคัมภีร์มูลกัจจายน์ของหลวง มาเพียงชุดเดียว ที่ทางการได้แจกจ่ายไปตามพระอารามต่างๆ ที่มีการบอกหนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ เนื่องจากวัดราชสิทธิาราม (พลับ) มีพระภิกษุเข้ามาศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์เบื้องต้นกันมาก หนังสือลาน สนธิกัณฑ์ ไม่พอใช้ศึกษากัน พระญาณสังวร จึงได้ทรงนำเอาพระคัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์ของหลวง สนธิกัณฑ์ ผูกแรก มาทรงจารคัดลอกขึ้นใหม่เป็นหลายผูก พระญาณสังวร ทรงจารคัดลอกด้วย ลายพระหัตถ์ของพระองค์ท่านเอง ขึ้นผูกหนึ่งเป็นปฐมฤกษ์ มีพระครูปลัดชิต พระครูสมุห์ฮั่นเปรียญ พระครูใบฎีกากัน พระครูธรรม

รักจิต (ขาว) พระอาจารย์เจ้า พระอาจารย์สี พระอาจารย์ศุก ช่วยกันจาร คัดลอกไว้ ให้พระภิกษุสามเณร ได้ใช้ศึกษากัน

พระคัมภีร์พระบาลีมูลกัจจายน์ สนธิกัณฑ์ผูกแรก อันพระญาณสังวรเถร ทรงจารคัดลอกขึ้นมาใหม่นั้น พระอาจารย์ ผู้บอกหนังสือบาลีมูลกัจจายน์ ของวัดปลับ ถือเป็นพระคัมภีร์ครู ใช้สอนตามพระประสงค์ของพระญาณสังวร ครั้งหนึ่งแล้ว ก็เก็บใส่กล่องรักษาไว้ด้วยความเคารพบูชา

พระคัมภีร์สนธิกัณฑ์ผูกแรก ที่พระองค์ทรงจาร ได้เก็บรักษาไว้ และยังปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ ที่พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

พระมหาศรี ไปครองวัดโมลีโลก

ต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๐ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่พระมหาศรีไปครองวัดท้ายตลาด(โมลีโลก) ไปพร้อมด้วยรัตนสาม ตามโบราณราชประเพณี มีพระพุทธรูป พระธรรม เป็นประธานนำขบวน พระมหาศรี พร้อมด้วยคณะพระสงฆ์อนุจร ๑๕ รูปตามขบวนไปจนถึงวัดท้ายตลาด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระเทพโมลี

ต่อมาปีเดียวกันนั้น พระพุทธโฆษาจารย์ (นาค) วัดบางหว้าใหญ่ หรือ วัดระฆัง ได้ถึงแก่มรณะภาพลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระเทพโมลี (ศรี) เป็นพระราชาคณะที่ พระพุทธโฆษาจารย์

ตั้งถานานุกรมได้ ห้ารูป ให้พระภิกษุขุน หรือพระมหาขุนเป็น พระครูปลัด พระถานานุกรม ทรงเครื่องชั้นที่ ๑ พร้อมด้วยพระสงฆ์ถานานุกรม พระดำดับอีก ๑๔ รูป จากวัดปลับ ไปวัดโมลีโลก คณะพระสงฆ์ที่ไปทั้งหมด ล้วนทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ และคันถะธุระ

ต่อมาพระครูปลัดขุน ได้เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ในรัชกาลที่๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระญาณสังวรทรงเป็น พระราชอุปัชฌาย์

และพระราชกรรมวาจาจารย์ ในพระบรมราชวงศ์จักรี

๑. พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะดำรงศัพระราชอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ เวลา ๓ โมงเช้า พระสังฆราช (สี) วัด

ระฆัง เป็นพระราชอุปัชยาจารย์ พระญาณสังวร (สุก) เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ พระพนรัตน์ (สุก) วัดมหาธาตุ เป็นพระราชอนุสาวนาจารย์

รุ่งขึ้น วันจันทร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๘ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเพลเสร็จแล้ว ตั้งขบวนแห่พระภิกษุกรรมหลวงอิสรสุนทร ไปวัดสมอลาย ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จมาทรงขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร ทรงค้ำแรมหนึ่งราตรี เสด็จกลับไปประทับวัดสมอลาย ทรงศึกษาพระวินัย เสด็จวัตร กับพระปัญญาวิสารเถร (ศรี) ทรงผนวชอยู่ ๑๕ วัน ก็ทรงลาผนวช เมื่อลาผนวชแล้วทรงมีเวลาว่าง ก็ทรงมาต่อพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถรอยู่เนืองๆ จนจบเบื้องต้น สามห้องของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ คือพระปิติ ๕ พระยุกถ ๖ พระสุขสมาธิ ๒ เข้าสับ เข้าคืบ เข้าวัดออกวัดแล้ว เข้าสะกดพระปิติ พระยุกถ พระสุขจนครบสามห้องพระกรรมฐาน พระญาณสังวร ถวายลูกสะกดกรรมฐาน หนึ่งลูก แต่กรรมหลวงอิสรสุนทร

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงนรินทรธรรเศรษฐ์ ต้นราชสกุล นรินทรางกูร ทรงเป็นพระโอรสในสมเด็จพระพี่นางเธอ กรมพระเทพสุดาวดี หรือพระพี่นางพระองค์ใหญ่ตำหนักเขียว หรือท่านเจ้าคุณพระตำหนักเขียว

ทรงผนวช ณ. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระญาณสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้ว เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร พร้อมพระภิกษุกรรมหลวงอิสรสุนทร

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเทพหริรักษ์ ต้นราชสกุล เทพหัสดินทร์ เป็นพระโอรสในสมเด็จพระพี่นางเธอ กรมพระศรีสुदारักษ์ พระพี่นางพระองค์น้อยตำหนักแดง หรือเจ้าคุณพระตำหนักแดง

ทรงผนวช ณ. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระญาณสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้ว เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร วันเดียวกันกับพระภิกษุกรรมหลวงอิสรสุนทร

ขรัวदारอด คัดลอก คัมภีร์มูลกรรมฐาน

ถวาย พระญาณสังวร

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๖ พระญาณสังวร ดำริว่าพระคัมภีร์มูลกรรมฐานของเก่า อันมีมาแต่โบราณกาลนั้น พระภิกษุที่เล่าเรียนพระกรรมฐานแต่ก่อนเก่า ใช้เล่าเรียนศึกษากันในด้านปริยัติ มาแต่ยุคกรุงสุโขทัย จวบจนถึงยุคกรุงศรีอยุธยา พระคัมภีร์นี้จารึกด้วยอักษรขอมไทยมีประมาณสิบผูก บัดนี้ตกมาถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ พระคัมภีร์นี้เก่าแก่ชำรุดลงมาก หามิผู้ใดทำการคัดลอกไว้ไม่

ท่านขรัวदारอด ซึ่งเป็นสัทธาวิหาริก ของพระญาณสังวร ท่านเชี่ยวชาญในพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เชี่ยวชาญ การจารหนังสือลาน ท่านได้ทำการจารคัดลอกหนังสือพระคัมภีร์มูลกรรมฐาน ขึ้นมาใหม่อีกหนึ่งฉบับ เพื่อถวายแด่พระญาณสังวร บุษาคูนพระอาจารย์

ปัจจุบันนี้ พระคัมภีร์มูลกรรมฐาน ที่ขรัวदारอด คัดลอกจารไว้ ยังคงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน กรมหลวงฯ ๕ วัดราชสิทธาราม (พลับ)

พระคัมภีร์มูลกรรมฐานนี้ รจนาดโดย พระมหารัตนปัญญาเถร พระนักปราชญ์แห่งลานนา เมื่อประมาณ ๑,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว

คัมภีร์นี้ตกทอดลงมาถึง ยุคกรุงสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา และมาถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระสงฆ์ที่ศึกษาพระกรรมฐาน แต่ละยุค แต่ละสมัย ได้ใช้ศึกษาหาความรู้ทางด้านปริยัติกรรมฐานกัน เฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระสงฆ์นิยม ศึกษาพระคัมภีร์นี้กันมาก

ท่านขรัวदारอด ท่านบรรพชา-อุปสมบท กับพระญาณสังวร (สุก) ณ วัดพลับ มีพระครูปลัดชิต พระครูสมุห์ฮั่น เป็นคู่กรรมวาจาจารย์ บวชแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร (สุก) และพระครูปลัดชิต เรียน อักษรขอม เรียนพระบาลีกับ พระครูสมุห์ฮั่น พระครูใบฎีกัน

พระญาณสังวร

นิพนธ์คัมภีร์พระกรรมฐาน ภาคปริยัติ

ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๓๖ ห่างจากที่พระญาณสังวร มาสถิตที่วัดราชสิทธารามล่วงมาแล้วได้ สิบปี เวลานั้น พระองค์ท่านทรงมีเวลาว่าง พระองค์ท่าน ได้นิพนธ์

ความรู้เกี่ยวกับพระกรรมฐาน และจารลงในใบลาน ด้วยลายพระหัตถ์ ของพระองค์ท่านเอง ไว้สำหรับให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้ศึกษาเล่าเรียนกัน โดยพระองค์นิพนธ์จากความรู้ ที่เคยศึกษามาจากคัมภีร์พระอภิธรรม จากประสบการณ์การปฏิบัติธรรม เรื่องที่พระองค์นิพนธ์คือ พระปิติ ๕ ประการ พระยุค ๖ ประการ พระสุข ๒ ประการ อานาปานสติ รูปฌาน และอรุณฌาน ปัจจุบัน เหลืออยู่เพียงสองผูกคือ เรื่องรูปฌาน และจดุพรหมวิหาร ปัจจุบันพระคัมภีร์ทั้งสองผูก เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๓๓๖ พระสังฆราช (สี) วัดระฆัง ลีนพระชนม์ลง หลังจากพระราชทานเพลิงพระศพแล้ว ทรงสถาปนาพระพนรัต (สุก) วัดมหาธาตุขึ้นเป็นพระสังฆราช ปีนั้นพระสังฆเถร วัดพลับ ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง เป็นราชาคณะ ๒ รูป พระครู ๑ รูป

๑. พระครูปลัดชิต ถานานุกรม ของพระญาณสังวร เป็นพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณวิสุทธิเถร พระคณาจารย์เอก พระราชทานพัทธสาสน

๒. พระครูสมุห์อัน เปรี๊ญ ถานานุกรมทรงเครื่อง ของพระญาณสังวร เป็นพระราชาคณะที่ พระวินัยรักจิต ตอนเริ่มรัชกาลที่ ๑ กล่าวถึง ราชทินนาม พระวินัยรักจิต ไว้ว่า

อนึ่งที่พระอุปาลีนัน ต้องกับพระนามของพระอรหันต์ จึงดำรัสให้แปลงพระนามเสียใหม่ ครั้งแรกนั้น โปรดเกล้าฯ ให้หมามี เปรี๊ญเอก วัดเลียบ เป็นพระวินัยรักจิต แทนที่พระอุปาลี ต่อมาองค์ที่สอง ทรงแต่งตั้งพระสมุห์อัน เปรี๊ญ ถานานุกรม ทรงเครื่อง พระญาณสังวร (สุก) เป็นที่ พระวินัยรักจิต

อนึ่งตำแหน่ง พระวินัยรักจิต นับเป็นตำแหน่งพระราชาคณะหนึ่งใน ๒๘ พระองค์ ที่เข้าเฝ้าทูลถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงมีพระราชภาระธุระการงาน อันเกี่ยวเนื่องด้วยราชการสงฆ์ หรือมีการประชุมสงฆ์ ทูลถวายพระพรในเรื่องต่างๆ ตามโบราณราชประเพณี

๓. พระอาจารย์สุก อันเตวาลิก ของพระญาณสังวร ได้รับพระราชทานเป็นพระครูวิปัสสนาธุระที่ พระครูธรรมสถิต ปีนั้นบ้านเมืองว่างราชการศึก เนื่องจากย่างเข้าฤดูฝน

สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดี ในรัชกาลที่ ๑ มีพระนามเดิมว่า จุ้ย ประสูติ พ.ศ. ๒๓๑๖ ทรงผนวชพระชนมายุ ๒๑ พรรษา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ พระอุปัชฌาจารย์ พระญาณสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพนรัตน์ (มี) เป็นพระอนุสาสนาจารย์ หลังทรงผนวชแล้ว เสด็จมาทรงขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑

เสด็จมาทรงทบทวนพระกรรมฐานที่ วัดพลับ

หลังจากพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเสนานุรักษ์ (จุ้ย) ทรงผนวช ๑๕ วัน จึงทรงลาผนวช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระดำริว่าเวลานี้ ถึงฤดูฝน ว่างจากราชการศึก พระราชหฤทัยของพระองค์ท่าน ก็สงบจึงมีพระราชดำริว่า จะทรงบำเพ็ญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ณ.วัดพลับ เพื่อสงบจิตใจ อีกทั้งเป็นการทบทวนของเก่าที่ทรงเคยศึกษาปฏิบัติมาแต่ก่อน ครั้งทรงผนวชสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่พระองค์ทรงเคยปฏิบัติได้ถึง สามห้องพระกรรมฐาน คือพระปิติ ๕ พระยุกุลธรรม ๖ พระสุขสมาธิ ๒

ครั้งนั้น พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมา ณ. สำนักพระญาณสังวร พร้อมด้วยเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (นิม) ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้เสด็จมาทรงทบทวนพระกรรมฐานกับ พระญาณสังวร เป็นเวลาติดต่อกัน ๕ วัน เสด็จพระราชดำเนินมาเข้า –เย็น เสด็จพระราชดำเนิน กลับพระบรมมหาราชวัง

พระญาณสังวร

ถวายพระอรหันต์ แด่ทั้งสองพระองค์

หลังจากพระญาณสังวร (สุก) มาสถิตวัดพลับแล้ว ในปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมสงฆ์ผูกพัทธสีมา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต นั้นแล้ว

ประมาณกลางปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ พระญาณสังวร ทรงมีพระดำริว่า พระแก้วมรกตเป็นของศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้าน คู่เมือง และยังเป็นของศักดิ์สิทธิ์ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ท่าน จึงทรงถือเอาองค์พระปฏิมากรณพระแก้วมรกตนี้ มาเป็น

นิมิตหมายอันประเสริฐ จึงทรงนำเอานิมิตหมายนี้มาสร้าง พระอรหันต์ หรือที่เรียกกันว่า สมเด็จพระอรหันต์

เนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงเล็งเห็นกาลไกลว่า กาลภายหน้าพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จทรงมาบำเพ็ญพระกรรมฐาน ณ วัดพลับ จึงทรงสร้างพระอรหันต์ ถวายเพื่อเป็นบาทฐาน ของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ซึ่งจะเป็นนิมิตหมายว่า พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับนี้ จะยังยืนสถาพรมั่นคงต่อไป พร้อมกันนั้นจะได้นำเอา พระอรหันต์ ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ใน พระอุโบสถ เวลาผูกพัทธสีมา เวลานั้นวัดพลับ มีช่างมาก่อสร้าง พระอาราม อยู่มากมาย

คืนนั้น พระองค์ท่าน ทรงพระดำริในพระทัยอีกว่า การที่จะสร้างพระอรหันต์นั้น ต้องมีผงวิเศษ ผสมกับองค์พระ องค์พระจึงจะมีอนุภาพ ผงที่พระองค์ท่านจะลบ และเขียนขึ้นนั้น เช่นผงพระพุทธรูป เป็นต้น แต่กระดานชั้ย ที่จะเขียนผงนั้นยังไม่มี เพราะพระองค์ท่านไม่ได้ ทรงนำเอามาจาก วัดท่าหอยด้วย

รุ่งขึ้น เพลาเช้ามีด ขณะที่พระองค์ท่าน ทรงเดินออกมาจากห้องจำวัด มาขึ้นข้างนอกกุฏิ เพื่อทรงพระพักตร์ ด้วยขันส้อมป้อย เมื่อพระองค์ท่าน ทรงพระพักตร์เสร็จแล้ว ขณะนั้นมีปู้ตาปะขาว นุ่งขาวห่มขาว เดินขึ้นมาบนกุฏิ ถือกระดานชั้ยมาด้วย

แล้วตาปะขาวได้ ถวายกระดานชั้ยนี้ แก่พระองค์ท่าน พระองค์ท่านทรงรับไว้ แล้วปู้ตาปะขาว ก็เดินลงจากกุฏิ ของพระองค์ท่าน หายไปทรงทิศตก ของวัดพลับ ซึ่งเป็นป่า พระองค์ท่าน เห็นปู้ตาแล้ว พระองค์ท่านก็ ทรงทราบว่ ปู้ตานี้เป็นใคร

เมื่อพระองค์ท่าน ทรงมีกระดานชั้ยแล้ว พระองค์ท่านก็ทรงลบผง พระพุทธรูปทันที ในเพล่าเช้ามีดนั้น กระดานชั้ย ที่พระองค์ท่านได้จากปู้ตานี้ กาลต่อมาพระองค์ท่าน ทรงประทานให้แก่ พระสมุห์ฮั่น หรือพระวินัยรักจิต สัทธาภิหาริกของพระองค์ท่าน ปัจจุบันกระดานชั้ยที่ พระองค์ท่าน ทรงเขียน และลบผง พระพุทธรูป เพื่อนำผง มาผสมสร้างพระอรหันต์นั้น ปัจจุบัน อยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธาราม

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พระองค์ท่านจึงให้ช่าง ซึ่งมีนามว่า คำ ซึ่งภายหลังช่างคำได้บรรพชาอุปสมบท ณ วัดพลับนี้ พระองค์ท่าน ได้ให้นายช่างคำ ช่วยแกะพิมพ์พระอรหันต์ตามที่พระองค์ท่านทรงบอกให้แกะด้วยไม้สองพิมพ์ เสร็จแล้วพระองค์ท่าน ก็ทรงนำปูนที่ช่างคำฉาบฝาผนังพระอุโบสถ เอามาผสมกับผงอิทธิเจ ที่พระองค์ท่านเตรียมไว้

พระองค์ท่านทรงพิมพ์ด้วยพระหัตถ์ ของพระองค์ท่านเอง ๓ องค์ ทรงพิมพ์แม่พิมพ์แรก ๒ องค์ ทรงพิมพ์แม่พิมพ์ที่สอง ๑ องค์ ทรงพิมพ์เป็นปฐมฤกษ์สามองค์ ครอบองค์แห่ง พระรัตนไตร แล้วให้พระครูปลัดชิต พระครูสมุห์ฮั่น ไปพิมพ์อีก ๘๑ องค์ รวมเป็น ๘๔ องค์ เท่ากับเลขหน้า ของพระไตรปิฎกคือ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๓ แล้วพระองค์ท่าน ทรงจารข้างหลังองค์พระว่า อะ ระ หัง ซึ่งมีความหมายว่า เป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส เป็น พระพุทธานุสสติเครื่องเตือนใจ ให้บำเพ็ญพระกรรมฐาน เพื่อละกิเลส เหมือนครั้งที่ ท่านสมเด็จพระยาฯ ไปกราบนมัสการพระอาจารย์สุก ณ.วัดท่าหอย พระองค์ท่าน ก็ ทรงสอนไว้ว่า ทำอะไรให้ระลึกถึงคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระองค์ท่านสร้าง แล้ว เก็บรักษาไว้นานถึง ๑๐ ปี จึงนำเอาออกมาถวาย พระเจ้าแผ่นดินในครั้งนี้

วันที่หก หลังจากทั้งสองพระองค์ ทรงลาพระกรรมฐานแล้ว ก่อนเสด็จกลับ พระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวร ได้ถวาย พระอรหันต์ ให้ทั้งสองพระองค์ องค์ละ ๑ องค์

ถวายพระอรหันต์

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ต่อมาภายหลัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาสุรสิงหนาท เสด็จ ดำเนินมาทรงกราบนมัสการพระญาณสังวร ณ. วัดพลับ พระญาณสังวร ถวายพระอรหันต์ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ๑ องค์ พร้อมกับทรงเตือนว่า ขอทรงทำพระทัยให้เย็นๆ เหมือนพระอรหันต์ ที่ทรงแจกให้ กล่าวว่าเป็นเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ทรงมี พระทัยร้อน

กรมพระราชวังบวรฯ มหาสุรสิงหนาท ทรงผนวช

พระพุทธศักราช ๒๓๓๘ ตรงกับปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๕๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ มหาสุรสิงหนาท ถวายบังคมลาผนวช พร้อมขอพระราชทานนักโทษ ชาวล้านช้างอีกจำนวน ๓๒ คน ออกมาอุปสมบทด้วย

ครั้นถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ จึงเสด็จออกบรรพชาอุปสมบท ณ.วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ เป็นอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร วัดพลับ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้ว เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบ ลำดับ กับพระญาณสังวร ทรงผนวช อยู่ประมาณ ๑๕ วัน ก็ทรงลาผนวช

ภายในปีนั้นเอง เจ้านายในรัชกาลที่ ๑ ได้ทำตาลปัตรใบลาน ถวายพระญาณสังวร หนึ่งค้ำ สำหรับประธานสงฆ์ไว้ใช้ให้ศีล เมื่อเวลามีกิจนิมนต์ไปตามบ้านเจ้านายข้าราชการ ปัจจุบันตาลปัตรใบลานค้ำนี้ อยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

พระพุทธศักราช ๒๓๔๕ พระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (ทองอิน) ประสูติ พ.ศ. ๒๒๘๘ ผนวชเมื่อพระชนมายุได้ ๕๖ พรรษา ณ วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๖๔ เพลาเช้า ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาจารย์ พระญาณสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ผนวชแล้ว เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระญาณสังวร

พระพุทธศักราช ๒๓๕๑ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๗๐ ปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๑ หลังจากยกพระศรีศากยมุนี เข้าพระวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวรารามแล้ว ปีนั้นทรงมีพระราชดำริที่จะผนวช พระเจ้าหลานเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ให้เสด็จจำพรรษา ที่วัดพลับ

เวลานั้น วัดพลับสร้างมาแล้วประมาณ ๒๕ ปี จึงชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซม พระอารามก่อน ที่จะผนวช กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ มีรายการซ่อมแซม ดังนี้

ทรงปั้นพระพุทธรูปารักษ์

หลังจากสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร เจษฎาบดินทร์ ทรงผนวช และทรงลาผนวชแล้ว ทรงมีพระดำริว่า จะบูรณะพระประธานที่วัดพลับนั้นขึ้นใหม่ ให้วัฒนาถาวรดีขึ้นกว่าเดิม

ครั้นถึง วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๓ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๗๑ เป็นฤกษ์ดี เป็นมหาสิทธิโชค เพลาสามโมงเช้า เก้าบาท กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จึงขอพระบรมราชานุญาต จากสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขอบูรณะองค์พระปฏิมาประธานวัดราชสิทธิาราม โดยปั้นพระพุทธรูป ปูนปั้น กลอบองค์ พระพุทธรัตนจักร พระพุทธรูปทองสำริด พระประธานในพระอุโบสถ วัดราชสิทธิารามนั้น

ครั้งนั้น มีช่างพระสงฆ์ทางวัดราชสิทธิาราม ๓ องค์ มีท่านขรัวตาคำ เป็นหัวหน้า ช่างหลวง ๓ ท่าน มีหลวงรจนามัย เป็นหัวหน้า มีท่านปะขาวสกตามี อีก ๑

ท่าน ช่วยกันปั้น ครั้งแรกกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงปั้นพระองค์พระพุทธรูปเอาฤกษ์
ส่วนพระเศียร ของพระพุทธรูปประธาน เป็นของกรมหลวงอิศสุนทร กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล (รัชกาลที่ ๒) ส่วนพระเศษมาลา เป็นของสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสี
นทร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

การปั้นนั้น ใช้เวลานานถึงแปดเดือนจึงแล้วเสร็จ พระพุทธรูปปั้นเป็นปางมาร
วิชัย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๒ นิ้ว สูงจรดพระรัศมี ๖ ศอก ๑ คืบ พร้อมกับปั้น รูปพระ
พุทธสาวก ๓ องค์ ด้านขวาคือพระสารีบุตร ด้านซ้ายพระโมคคัลลานะ องค์กลางพระ
อานนท์ทรงทอดพระเนตรเห็นว่างามแล้ว จากนั้นจึงขอพระราชทาน พระนาม
พระพุทธรูปจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานพระนามว่า พระพุทธ
จุฬารักษณ์ หมายความว่า มีพระลักษณะงามเลิศ

สร้างพระตำหนักจันทร์ ตำหนักแก่งจั้น

ทรงสร้างพระตำหนักจันทร์ สร้างก่อนทรงผนวช ๓ เดือน ทำด้วยไม้จันทร์หอม
ทั้งหลังขนาดสองห้อง ขนาดเล็ก สร้างอยู่กลางสระ ครั้งแรกตั้งพระทัยจะถวาย พระ
ญาณสังวร ไว้ทรงเข้าสมบัติ แต่ พระญาณสังวร ไม่ทรงยอมรับ เพราะพระองค์ท่าน
ชอบเสนาสนะที่เก่าอันเป็นผาสุขวิหารของพระองค์ท่าน

พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ จึงพระราชทานกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เมื่อคราวทรง
ผนวช ไว้สำหรับทรงใช้ลับพระเนตร บำเพ็ญวิปัสสนา

แต่ก่อนที่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จะทรงใช้พระตำหนักจันทร์นี้ ทรงถวายพระ
ญาณสังวร ประทับนั่งเจริญวิปัสสนาเป็นปฐมฤกษ์ก่อน และได้สร้างพระตำหนักแก่งจั้น
ก่ออิฐถือปูน เป็นตึก ๒ ชั้น สำหรับทรงรับแขก

สร้างหมู่กุฎิทรงไทย

.สร้างหมู่กุฎิทรงไทย สำหรับเป็นที่ประทับ ของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ขณะ
ทรงผนวช สร้างหอสวดมนต์ หอนั่งอยู่ริมด้านทิศตะวันออก มีหมู่กุฎิล้อมรอบข้างทิศ
ตะวันตกเป็นบริวาร ๓ หลัง ปัจจุบันลื้อไปปลูกไว้ที่คณะ ๖

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงผนวช

เดือน ๘ ปีมะโรง สัมพุทธศก จุลศักราช ๑๑๗๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๕๑ กรมหมื่น
เจษฎาบดินทร์ ทรงผนวช ณ. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระญาณสังวร วัดราชสิทธิ์ฯ
เป็นพระราชอุปัชยาจารย์ พระปัญญาวิสารเถร วัดสมอราย เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์

พระเทพโมลี (ขุน) วัดโมลีโลก เป็นพระราชนุสาวนาจารย์ พระเทพโมลี (ขุน) พระองค์นี้ ภายหลังได้รับพระราชทานเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาโฆษาจารย์ ในรัชกาลที่ ๓

ตำนาน วัดพลับกล่าวว่า กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงผนวชที่วัดราชสิทธิาราม เหตุด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงมีพระราชประสงค์ ให้ผนวชอย่างสามัญชน เพื่อหวนระลึกถึงความทรงจำครั้งยังไม่ได้ปราบดาภิเษก

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระชราภาพมากแล้ว จึงทรงหวนระลึกถึงความหลัง ทรงผนวช วันแรก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่พระภิกษุกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ไปค้างแรม ณ. วัดพระศรีรัตนศาสดารามหนึ่งราตรี

รุ่งขึ้น เลี้ยงฉลองเพลพระภิกษุกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ณ. วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ตั้งขบวนแห่พระภิกษุกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จมาประทับที่วัดราชสิทธิ์ฯ ในหมู่กุฏิพระตำหนักที่ทรงสร้างถวาย

วันพฤหัสบดีแรก ของวันเข้าพระพรรษาปีนั้น ทรงขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระญาณสังวร ระหว่างที่ทรงผนวชอยู่ หนึ่งพรรษานั้น ทรงเจริญพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวร ได้ถึงสามห้องพระกรรมฐาน คือ พระปิติ ๕ พระยกุลธรรม ๖ พระสุขสมาธิ ๒ เข้าสับ เข้าคืบ เข้าวัดออกวัด เข้าสะกด จบสามห้องแล้ว พระญาณสังวร ถวายลูกสะกดกรรมฐาน หนึ่งลูก เนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงเป็นผู้มีบารมี จึงทรงเรียนได้เร็ว

ถึงคราวทรงลาผนวช พระญาณสังวร ถวายพระอรหัง หนึ่งองค์แต่ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เพื่อเป็นบาทฐาน ของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เป็นพุทธานุสสติด้วย หลังลาผนวชแล้วเมื่อทรงมีเวลาว่าง ก็จะทรงมาศึกษาต่อพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับกับ พระญาณสังวร จนจบห้องอานาปานสติเก้าจุดสัมผัส

บางครั้ง ทรงเสด็จมาค้างประทับแรม ณ. วัดพลับหนึ่งราตรีบ้าง สองราตรีบ้าง จนถึงปลายรัชกาลที่ ๒ พระองค์ท่านทรงมีพระราชภารกิจมาก ทรงดูแลกิจการ ต่างพระเนตรพระกรรณถวายพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ ในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงหาเงินตราเข้าท้องพระคลังได้มากมาย ทรงค้าสำเภากับต่างประเทศ มีเงินเป็นต้น

ครั้งนั้นทางราชสำนักมีความมั่งคั่งมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ปลายรัชกาลที่ ๒ นั้น พระสงฆ์ราชาคณะ พระสงฆ์วิปัสสนาธุระ พระสงฆ์เปรียญ พระสงฆ์ทรงปาฏิโมกข์ ได้รับนิตภัต เป็นปัจจัย แทนข้าวสาร

แต่นั้นมากรมหลวงเจษฎาภินันท์จึงไม่ได้เสด็จมาศึกษาปฏิบัติพระกรรมฐาน ณ วัดราชสิทธิารามอีก

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๒ สามเณรโต (ประสูติ ๑๗ เมษายน ๒๓๓๑) อุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (ฉิม รัชกาลที่ ๒) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพนรัตน์ (มี) วัดราชบูรณะ เป็นพระอนุสาสนาจารย์ อุปสมบทแล้วได้นิยามนามทางพระพุทธศาสนาว่า พรหมรังสี

ต่อมาท่านได้มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพิ่มเติมกับพระญาณสังวรเถร ขึ้นสุดท้ายคือ ออกบวชาน พรหมวิหาร อุปสมบทแล้วเดือนกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ก็เสด็จสวรรคต สมเด็จพระองค์ท่าน อุปสมบท เดือนกรกฎาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ เสด็จสวรรคต วันที่ ๗ กันยายน ๒๓๕๒

พระพุทธศักราช ๒๓๕๔ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี (ประสูติ วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะแม พ.ศ. ๒๓๓๓) ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุฯ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร (สุก ประสูติ ๒๒๗๖) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพนรัตน์ (แก้ว ประสูติ ๒๒๗๓) วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จประทับ ณ วัดพระเชตุพนฯ

ถึงวันพฤหัสบดีแรกของพรรษานั้น เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร พระกรรมวาจาจารย์ ท่านเจริญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับได้สามห้องคือ พระปิติ ๕ พระยุดล ๖ สุขสมาธิ ๒ ต่อมาทรงศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ ได้เป็นกวีเอก ฝ่ายสงฆ์ของกรุงรัตนโกสินทร์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๐ สมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ครั้งดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงผนวชเป็นสามเณร เมื่อปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๑๑๕ ตรงกับพ.ศ. ๒๓๖๐ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระญาณสังวร เป็นพระราชอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระ

อาจารย์ถวายเป็นศิลา เนื่องจากสมเด็จพระญาณสังวร มีพรรษากาลมากกว่า สมเด็จพระสังฆราช (มี) ถึง ๑๗ พรรษา และทรงเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐาน สมเด็จพระสังฆราช (มี) ด้วย

หมายรับสั่ง

รัชกาลที่ ๑

จ.ศ. ๑๑๖๘ (พ.ศ. ๒๓๔๕)

เรื่อง ยกเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นเป็น

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

คำปรึกษาด้วยจะให้ลูกขุนศาลหลวง ข้าราชการ

เจ้านายและพระสงฆ์ถวายสังฆทาน

สมเด็จพระสังฆราช และพระราชาคณะรวม ๒๘ พระองค์

ถวายพระพรว่าควรนัก

สัจ สีสสุจริตด้วย เกรงกรรม

จา รัตบุราณธรรม ถ่องถ้วน

สา ฐสัพบุรุษสรร เสริญยิ่ง นึกนา

บาน บำรุงโลกถ้วน เลิศด้วยสัตยา

สมเด็จพระสังฆราช ๑ พระญาณรักจิต ๑

พระพนรัตน์ ๑ พระอริยวงษ ๑

พระพิมลธรรม ๑ พระเทพโมลี ๑

พระธรรมอุดม ๑ พระราชกวี ๑

พระพุทฺธโฆษา ๑ พระธรรมกิติ ๑

พระเทพกวี ๑ พระศรีสมโพธิ ๑

พระเทพมุนี ๑ พระโพธิวง ๑

พระญาณโพธิ ๑ พระญาณสมโพธิ ๑

(๒๘ พระองค์)

พระญาณสังวร (วัดพลับ) พระธรรมราชา ๑

พระปัญญาวิสาลเถร ๑	พระวินัยรักขิต ๑(วัดพลับ)
พระญาณไตรโลก ๑	พระญาณสิทธิ ๑
พระธรรมเจดีย์ ๑	พระพรหมมุนี ๑
พระอริยมุนี ๑	พระราชมุนี ๑
	พระญาณวิริย ๑
	พระนิกรม ๑

อาตมาภาพ พระราชาคณะ คามวาสี อรัญวาสี ประชุมพร้อมกัน ๒๘ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน ขอถวายพระพรให้ทราบ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะยกสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตามคำปรึกษาของพระราชาคณะข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย และทรงพระกรุณาจะยกให้ พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ และข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย กระทำสังฆาสนา ต่อกัน เมื่อพระทัยทรงพระมหากรุณาคุณ จะดำรงสุจริตรักษาพระวงศ์ มิให้จลาจล วิปริตผิดลำดับไป จะให้พระพุทธานุศาสนาดาวตั้งมั่น และจะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุขสืบไปทั้งนี้ อาตมาภาพทั้งปวงเห็นชอบด้วยพระราชดำริ ต้องตามพระบาลีคัมภีร์มหาวรรค แลคัมภีร์มหาวงศ์ว่า พระมหาสัพพัญญูโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น ทิฆมาวุกุมาร พระองค์ไปเป็นข้าเฝ้าพญาพรหมทัตผู้เป็นข้าศึกอันฆ่าพระราชบิดาพระองค์เสีย วันหนึ่งไปประพาสล่าเนื้อได้โอกาสที่จะฆ่า พญาพรหมทัตเสีย กลับกระทำสังฆาสนาต่อกัน ก็สิ้นเวรอาฆาตแก่กัน อนึ่งในคัมภีร์มหาวงศ์นั้นว่า พระเจ้ากาแก้วณคิศให้หาทศโยธาเป็นอาทิมาพร้อมกันแล้ว มีพระราชบริหารให้สาบาน เฉพาะพระพักตร์พระอรหันต์ มิให้ประทุษร้ายแก่พระราชบุตรทั้งสอง และมีให้คิดเข้าด้วยพระเชษฐาและพระอนุชา ในการที่จะชิงราชสมบัติ และพระราชดำริพระเจ้ากาแก้วณคิศที่จะให้กระทำสาบานนั้น ก็เป็นคุณวุฒิจำเริญแก่พระราชบุตรทั้งสองสืบไป แลซึ่งพระราชดำริให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ แลข้าทูลละอองฯผู้ใหญ่ ผู้น้อย ทำสังฆาสนาต่อกันครั้งนี้ ต้องในบทว่า สมัตโรโต สมัตราโม สมัตคันนินิ แปลว่า ยินดีในการที่จะให้ผู้อื่น สมัตโรโตสมัตราโมสรพร้อมเพรียงกัน ด้วยน้ำจิตมีเมตตาเป็นปุเรจาริกนินิ เป็นประเพณีพระโพธิสัตว์สร้างพระโพธิญาณสืบมา อาตมาภาพทั้งปวงเห็นควรน่ายินดีหาที่สุดมิได้ ขอถวายพระพร

(คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๘ เลขที่ ๑๑ สมุดไทยคำ)

กรมพระราชวังบวรฯเข้าพระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก

ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์(รัชกาลที่ ๒)

ทรงศีลที่วัดพลับก่อนเข้า พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษกห้าราตรี

ณ.วันพุธ ขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๐ ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ.๑๑๗๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๕๒ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงศีลที่วัดพลับ เป็นราตรีแรก พระญาณสังวร ทรงแผ่เมตตาจิตทำน้าพระพุทธมนต์ สำหรับสรงมูรธาภิเษก ทรงทำพระมหามงคลสำหรับทรงเวลาสดับฟังพระสงฆ์ราชาคณะคามวาสี อรัญวาสี เจริญพระพุทธมนต์

ครั้นรุ่งเช้า เสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวร ทรงประทานน้ำพระพุทธมนต์ ให้ ขุนศรีสุยมพร นำไปเข้าพระราชพิธี พระสงฆ์ราชาคณะ เจริญพระพุทธมนต์ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับเข้าข้างใน พระญาณสังวร ถวายพระมหามงคลสำหรับทรงสดับฟังพระสงฆ์ราชาคณะ เจริญพระพุทธมนต์ทั้งสามเพล

พระราชพิธีวันแรก วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๗๑ เอกศก พวกสังการีอาราชนานิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะ พระสงฆ์สมณะ พระสงฆ์อธิการ ๓๕ รูป เพลบาย ๒ โมง เจริญพระพุทธมนต์ ณ.พระที่นั่งบรมจักรพรรดิพิมาน

วัดพลับมีพระราชาคณะเข้าร่วมในพระราชพิธีสามรูปคือ พระญาณสังวร (สุก) ๑ พระญาณวิสุทธิเถร(ชิต) ๑ พระวินัยรักขิต (ฮั่น) ๑

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้ว สังการีอาราชนานิมนต์ พระสงฆ์สมณะ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) ๔ รูป คือ พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) พระวินัยรักขิต (ฮั่น) พระใบฎีกากัน พระอาจารย์เจ้า สวดพระมหาไชย สมเด็จพระพนรัต (มี) นั่งปรก ทำน้าพระพุทธมนต์ สำหรับสรงมูรธาภิเษก เป็นวันแรก

วันที่สอง วันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ จ.ศ. ๑๑๗๑ พระสงฆ์ราชาคณะที่เจริญพระพุทธมนต์ ๓๕ รูป พระสงฆ์สวดพระมหาไชย วัดราชสิทธิ ๔ รูปรวม ๔๑ รูป เข้ารับพระราชทานฉันทน์เช้า รับพระราชทานฉันทน์เพล เพลบาย ๒ โมง พระสงฆ์ ๓๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์

เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้ว พระสงฆ์สมณะวัดราชสิทธิาราม ๔ รูป สวดพระมหาไชย พระปัญญาวิสารเถร (ศรี) วัดสมอราย นั่งปรกทำน้ำพระพุทธมนต์ สำหรับสร้างมูรธาภิเษก

วันที่สาม วันเสาร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ จ.ศ. ๑๑๗๑ พระสงฆ์เข้ารับพระราชทานฉันเช้า พร้อมกัน ๔๑ รูป เพลาบาย พระสงฆ์ ๓๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ราชาคณะเจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้ว พระสงฆ์สมณะวัดราชสิทธิาราม สวดพระมหาไชย ๔ รูป พระญาณสังวร นั่งปรกทำน้ำพระพุทธมนต์สำหรับสร้างมูรธาภิเษก

วันที่สี่ วันอาทิตย์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๐ จ.ศ. ๑๑๗๑ เปลาเช้า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ทรงศีล ทรงประเคนสำรับคาวหวาน พระสงฆ์ ๔๑ รูปฉันแล้ว ทรงถวายเครื่องไทยทาน ๑ กระจาดสบง ๑ สำหรับพระราชาคณะถวาย บาตรฝาประดับมุก ถวายพระเจ้าห้ามสมุทรทรงเครื่องมหาจักรพรรดิราชหนึ่งองค์

พระญาณสังวร พระองค์ท่านได้รับพระราชทานบาตรครั้งนี้ พระองค์ท่านก็ทรงนำเอาบาตรเดิมที่ได้รับพระราชทาน คราวฉลองกรุงประทานให้แก่ พระใบฎีกากัน (พระครูวินัยธรรม) พระองค์ท่านทรงใช้บาตรที่ได้รับพระราชทานครั้งนี้เพื่อฉลองพระราชศรัทธา ปัจจุบันบาตรที่ได้รับพระราชทานคราวราชาภิเษกนี้ อยู่ที่พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม(พลับ)

ได้พระฤกษ์ พระเจ้าอยู่หัว สร้างพระกระยาसन พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๔ รูป ถวายน้ำสร้างมูรธาภิเษก สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ ถวายน้ำสร้างด้วยพระเต้าทอง สมเด็จพระพนรัต (มี) วัดราชบูรณะ ถวายน้ำสร้างด้วย พระเต้าเงิน พระธรรมราชา วัดศาลาปูน กรุงเก่า ถวายน้ำสร้างด้วยพระเต้านาก พระญาณสังวร วัดพลับ ถวายน้ำสร้างด้วยพระเต้าสำฤทธิ์ เป็นอันเสร็จพระราชพิธี

หมายรับสั่ง

รัชกาลที่ ๒

จ.ศ. ๑๑๗๑ (พ.ศ. ๒๓๕๒)

เรื่อง พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก

ด้วย เจ้าพระยาธรรมาธิราชรับพระบัญชาในเกล้าฯ สั่งว่า หลวงโลกทีป โหรมิ ชื่อ ถวายฎีกา คำนวนพระฤกษ์ พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมพระ

มณฑิยรทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินไปฟังสวดพระพุทธรูปที่เปลวเย็น
นั้น ทรงพระภูษาลายพื้นขาว ทรงฉลองพระองค์ครุยขาว ทรงพระมงคพระสวดทุก
เวลา ครั้นเปลวเสด็จไปปรนนิบัติพระสงฆ์นั้น ทรงฉลองพระองค์ ทรงพระภูษาเหมือน
เปลวเย็นทั้ง ๓ เปลว ครั้นได้พระฤกษ์เมื่อจะเสด็จไปโรงพระมณฑป ที่พระกระยาसन
ให้พระมหाराชครูทูลเชิญ เสด็จฯ ลั่นเกล้าฯ ทรงฉลองพระองค์ทรงพระภูษา ถอดให้
พราหมณ์ เชิญพระไชยนำเสด็จฯ มาโรงพระกระยาसन พระสงฆ์ไปคอยพระฤกษ์อยู่
ครั้นได้พระฤกษ์แล้วให้ โหรช้ำกล่อม ชาวพนักงานประโคมดนตรี ให้ชาวพระมาลา
ภูษา ให้ขุนศรีสุขุมพร หลั่งน้ำมาให้ตักกลางเพดาน ตรงดอกจำปาห้อย เสด็จเข้าที่ทรง
ครั้นทรงแล้ว พระสงฆ์พระราชกณะ (คือ) สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระพนรัต พระ
ธรรมราชา พระญาณสังวรเถร (วัดพลับ) ราชกณะรดน้ำพระพุทธรูป พระเต้าทอง,
นาก ,เงิน, สัมฤทธิ์ แล้วให้พราหมณ์ ถวายกลด สังข์ เสดาะพระเคราะห์ ให้ชาวพระภูษา
มาลา ถวายพระภูษาผืนแดงฉลองพระองค์กรอง เสด็จเข้ามาประทับเหนือตั่งไม้มะเดื่อ มี
ตั่งไม้สี่สุกรอบ ๘ ทิศ แล้วให้พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ทักษิณาวรรต ทรงรับด้วยพระหัตถ์
ทรงพระพักตร์เสวยหน้อยหนึ่ง แล้วให้พราหมณ์ถวายราชสมบัติ และถวายพระไชย
พระเวทย์ พระมนต์ ลั่นเกล้าฯ(ทรง) ผันพระพักตร์ไปรับน้ำสังข์รอบทิศทั้ง ๘ ทิศ แล้ว
เสด็จขึ้นบนพระแท่นภัทรบิฐ ทำด้วยไม้มะเดื่อ พราหมณ์ถวาย

พระสุพรรณบัฏ ๑

พระขรรค์ไชยศรี ๑

พระมหาสังวาลย์สายอ่อน ๑

พัดวาลวชิร ๑

พระเศวตฉัตร ๑

พชนีฝักมะขาม ๑

พระมหามงกุฎ ๑

ธารพระกร ๑

ให้มหาดเล็กถวายรวม ๒

พระแสงปืนคชชุกข์แม่ น้ำสะโตง ๑ พระแสงเขนมีดาบด้วย ๑

พระแสงหอกไชย ๑

พระแสงจักร ๑

พระแสงของ้าวเจ้าพระยา

แสนพลพ่าย ๑

พระแสงตรีศูล ๑

พระแสงดาบเขลย ๑

พระแสงเกาทัณฑ์ ๑

แล้วให้เครื่องอัญญาวุธ (รวม ๘) พราหมณ์ถวายไชย ถวายพรแล้ว จึงมีพระบรม
ราชโองการสั่งพระมหाराชครูผู้ใหญ่ว่า แต่บรรดาพฤษาและแม่น้ำใหญ่ น้อย และ

สิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดิน ท้าวขอบเขตแดนพระนครซึ่งหาเจ้าของหวงแหนมิได้ ให้พระราชทานแก่สมณะพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งปวงตามแต่ปรารถนาเถิด ครั้นมีพระบรมราชโองการดังนี้แล้ว ให้มหาดราชครูผู้ใหญ่รับราชโองการเป็นฤกษ์ก่อน ลั่นเกล้าฯ โปรรคดอกพิกุลทอง พิกุลเงิน แล้วทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกให้เป่าพระมหาสังข์ ชาวประโคนฯ แตรสังข์กลองฆ้องสุดเสียง ประโคมแล้ว เสด็จไปทรงเครื่องให้ชาวภูษามาลา ถวาย

พระสนับเพลาเชิงอน ๒ ชั้น ๑ รัตพระองค์แครง ๑
 พระภูษาวิวาระระหวะหี
 จีบโยงโยคี ๑ พระแสงกันหยันภู่มิ ๑
 รัตพระองค์หนามขนุน ๑ พระธำมรงค์พลอยต่างกัน ๑
 ฆ้องพระองค์พระกรน้อย ๑ พระชฎา พระเกี้ยว ๑
 แหวนแดง ๑

๕ สิ่งแล้วให้มหาดเล็กถวาย พระแสงใจเพชร ถวายฆ้องพระบาท เสด็จมาขึ้นสู่พระแท่นปักเสวตฉัตร แล้วให้ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยกราบถวายบังคมแล้ว ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทูลถวาย เจ้าพระยามหาเสนาถวาย พระมหาพิไชยราชรถ ถวายเรือ พระที่นั่งไพร่พลทหารเมือง ๑ (๑ -๒ -๓ -๔) พระยามหาอำมาตย์ถวายช้างต้นพระที่นั่ง พระยาม้าต้นระที่นั่ง ไพร่พลเรือนเมือง ๑ (๑-๒-๓-๔) พระยาโกษาธิบดี ถวายพระราชสมบัติทั้ง ๑๒ ท้องพระคลัง ๑ พระยายมราชถวายพระนครกรุงเทพ ๑ เจ้าพระยาธรรมยาถวายพระราชมณเฑียรมหาปราสาท พระเศวตฉัตรเครื่องสูง ๑ พระยาประชาชีพปลัดทูลฉลอง ถวายธัญญา ถวายภูมินา ๑ รวม ๖ เสร็จแล้วเสด็จขึ้นในพระที่นั่ง ข้างในประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ จึงข้างในท้าววรจันทร์ทูลเกล้าฯ ถวาย ๑๒ นางกำนัล แล้วทรงพระราชปฏิสันถารตามพระราชอัชฌาสัย เสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินเข้าพระราชมณเฑียร นางถวายน้ำชำระพระบาท ๑ นางเชิญเครื่องโดยเสด็จอุ้มวิลา ๑ นางอุ้มศิลาบค ๑ นางอุ้มโตะเงินใส่ฟักเขียว ๑ นางถือพานทองใส่ข้าวเปลือก ๑ นางถือพานทองใส่ถั่วเขียว ๑ นางถือพานทองใส่งา ๑ ครั้นเสด็จถึงในที่ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วเสด็จขึ้นพระแท่นพระราชวงศ์ฝ่ายใน ถวายดอกหมากทำด้วยทองคำ ทรงรับแล้วเอาไปวางไว้ข้างที่ แล้วท้าวศรีสังจาถวายกุญแจ แล้วทรงเอนพระองค์ลงบรรทมเหนือแท่นที่โดยทักษิณปรศว์เบื้องขวา เป็นพระฤกษ์ก่อน และพระวงศาผู้ทรงพระชนมายุสมะถวายพระ

พรก่อน แล้วพระวงศานุวงศ์ทั้งนั้นถวายพระพรต่อภายหลัง เสร็จการพระราชพิธี แลฟัก
เจียนนั้นเอาไว้ในที่ แต่ลูกศิลาบด ถั่ว งา เอาไว้ ๓ วัน แล้วให้เลื่อนออกมานั้น ให้
มหาเถรไทย กลาโหม หมายบอกเจ้าพนักงานให้ทั่วทุกพนักงาน ตามรับสั่ง

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑ เล่มที่ ๑ สมุดไทยคำ)

สถาปนาพระญาณสังวร

ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร

ครั้งนั้น มีพระดำริ จะสถาปนาพระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชา

คณะ พระองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕

พระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ ลีนพระชนม์ลง ณ. วันพุธ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน

๖ ปีชวด

มูลเหตุตั้ง

พระญาณสังวรเถร เป็นสมเด็จพระราชาคณะ

พระสังฆราช(สุก) วัดมหาธาตุ ลีนพระชนม์ลงนั้น ครั้นทำพระเมรุฟ้าขาวถวายพระ
เพลิง ณ. ท้องสนามหลวงแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรง
พระราชดำริว่าจะสถาปนา พระสังฆราชพระองค์ต่อไป ทรงพระราชดำริต่อไปอีกว่า
พระราชาคณะที่จะทรงสถาปนา ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชมี ๒ พระองค์ คือ พระพน
รัต (มี)วัดราชบูรณะ ๑ พระญาณสังวรเถร วัดพลับ๑ ครั้งนั้นจะทรงตั้ง พระพนรัต (มี)
เป็นพระสังฆราช แต่ก็มีพระพรรษาชุกน้อยกว่า พระญาณสังวร ถึง ๑๗ พรรษา จึงยัง
เป็นการไม่สมควรก่อน

จึงทรงมีพระบรมราชโองการสั่งให้ เจ้ากรมสังการีไปอาราธนานิมนต์ พระญาณ
สังวร รับหน้าที่พระสังฆราช แต่พระญาณสังวร ไม่ทรงยอมรับตำแหน่งนี้ พระองค์ท่าน
ทรงกล่าวว่าให้สถาปนา พระพนรัต (มี) เป็นพระสังฆราช ความทราบถึงพระพนรัต (มี)
พระองค์ท่านทรงกล่าวว่า อาตมาภาพมีพระพรรษาชุกน้อยกว่า พระญาณสังวรถึง ๑๗
พรรษา ถ้ารับพระเมตตาไว้ ก็เท่ากับว่าไม่เคารพพระวินัย ไม่เคารพธรรม ไม่เคารพพระ
อาจารย์

พระอาจารย์นั้น หมายถึงพระญาณสังวร (สุก) พระองค์ท่าน ทรงเป็นพระอาจารย์บอกวิปัสสนา ของพระพนรัตน์ (มี) อีกทั้งพระองค์ท่านยังมีพระพรหมญาณแก่กว่ามากนักถึง ๑๗ พรรษา ต่อมาพระญาณสังวร ได้บอกให้ พระพนรัตน์ (มี) รับเป็นพระสังฆราช เพราะเป็นธรรมเนียมว่า ตำแหน่งพระสังฆราช ต้องมาจากฝ่ายคันถธุระจึงสมควร หลังจากนั้นก็ค่อยทำการแก้ไขกันใหม่

พระพนรัตน์ (มี) พระองค์ท่านจึงยอมรับตำแหน่ง พระสังฆราช เมื่อทรงรับตำแหน่งแล้ว ทางราชสำนักต้องประชุมหาทางออก แก้ไขระเบียบต่างๆ ว่าจะอย่างไร พระญาณสังวร ผู้มีพระชุกชุมมาก จะนั่งหน้าพระสังฆราช ได้ อย่างไม่ทำลายบัพพัญญุตินิหารแห่งพระวินัย และสมพระเกียรติด้วย อีกทั้งไม่เสียพระเกียรติยศ ของพระสังฆราชพระองค์ใหม่ด้วย

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ จึงทรงมีพระราชดำริว่า จะสถาปนาพระญาณสังวร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะ พระองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงจะสมพระเกียรติยศของทั้งสองพระองค์

ต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ตำแหน่งพระสังฆราช ไม่มีคำว่า สมเด็จพระสังฆราช นำหน้าพระนาม เช่น พระสังฆราช (สี) วัดระฆัง พระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุฯ เพิ่งมีคำว่า สมเด็จพระสังฆราช นำหน้าพระนามพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และนำหน้าพระนามพระญาณสังวร (สุก) วัดพลับในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ นี้เอง เช่น สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดราชสิทธาราม และสมเด็จพระราชาคณะอีกสององค์ ต่อมาในปลายรัชสมัย รัชกาลที่ ๒ เมื่อคราวสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระพนรัตน์ (ด่อน) วัดสระเกศ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป่า) วัดธรรมมาวาส อยุธยา

ถึง ณ. วันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวด พุทธศักราช ๒๓๕๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระญาณสังวรขึ้นเป็น สมเด็จพระญาณสังวร

ตำนานแต่งตั้ง

ศิริศุภมัสดุ อดีตกาลพระพุทศักราช สไมยะสหัสสังวัจนโรไตรยสตาฤกษ์ เอกุณัฐฐิตสมปัจจุบันกาล มุกสิก สังวัจนมาส กาลปีกษย์ศุรวาร สัตตคฤชตี ปริเภทกาลอุกฤษฐ์ สมเด็จพระบรมธรรม มฤกมหาราชารามาริราชเจ้า ผู้ทรงทศพิชราชธรรม

อนันตคุณวิบุลย์มหาประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธา มีพระราชโองการมาณพระบัณฑูร
สุรสิงหนาทคำรัสสั่งพระราชอุทิศสถาปนา ให้พระญาณสังวร

ขึ้นเป็นสมเด็จพระญาณสังวร อติสรสังฆเถรา สัตตวิสุทธจริยาปริณายก สปิฎ
กธรรมหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตในราชสิทธาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง ให้
จารึกกฤตกาล อวยผลพระชนมายุสม ศรีสวัสดิพิพัฒนามงคล วิมลทฤณายุสม ใน
พระพุทธศาสนาเทอญ มีฐานานุศักดิ์ ควรตั้งถาณานุกรมได้ ๕ รูป พระครูปลัด ๑ พระครู
วินัยธร ๑ พระครูวินัยกรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ (ตั้งสมเด็จพระราชาคณะ
ครั้งแรกนั้นมี ถาณานุกรมได้ ๕ รูป)

ของพระราชทานถวาย สมเด็จพระญาณสังวร

๑. พระราชทานพัทธาสนา สมเด็จพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนา ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ช่างหลวงทำให้วิจิตรกว่าพัทธาสนาของพระราชาคณะสามัญทั้งสิ้น

๒. พระราชทานพัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่
ฝ่ายอรัญวาสี แทนตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระ
พุฒาจารย์ (เป่า) ไปครองวัดธรรมาวาส กรุงเก่า อันเคยเป็นที่สถิตของพระอุบาลีเถร ใน
แผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครั้งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่งพระอุบาลีเถร ไปสืบพระ
ศาสนาที่ ประเทศศรีลังกา

๔. พระราชทาน ผ้าไตรจีวรแพรเงินสีกลัก ประคตรัดเอวหนามขนุน ประคต
รัดอกสีกลักแดงหนามขนุน

๕. พระราชทาน บาตรดินรมดำ ฝาประดับมุก ประดับดอกพุดตาน ตรงกลาง
ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร บาตรเดิมที่ได้รับ
พระราชทานเมื่อคราว ราชภิเษกรัชกาลที่ ๒ พระองค์ท่านประทานให้ พระอาจารย์มาก
ซึ่งพระอาจารย์มาก ต่อมาท่านได้เป็นพระครูพรหมวิหาร ถาณานุกรม วิปัสสนา ของ
สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทาน
เลื่อนสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณ โภคสเถร

๖. พระราชทาน เรือกัญญา หลังคามุงกระแซง ๑ ลำ พร้อมพนักงานพาย คาน
หาม ๑ พร้อมพลหาม ส้ารับหลวง ๑

ของพระราชทานพิเศษ

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทาน **เตียงบรรทม** ประกอบด้วย **ซุ้ม** **คาดเพดานด้วย ผ้าแพรบางลายดอก สีเหลืองอ่อน** พร้อมเครื่องบรรทมเตียงพระบรรทมหลังนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างฝีมือชาวจีน ต่อขึ้นสร้างขึ้นที่วัดพลับ โดยใช้ตะปูจีนประกอบกับ การเข้าไม้ ช่างจีนนั้นได้ทำการประกอบก่อสร้างเตียงบรรทมอยู่ ณ. วัดราชสิทธิาราม เมื่อทำขึ้นส่วนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทาด้วยสีฝุ่นเขียวอมฟ้าผสม ขางสาเก ด้านในทาด้วยฝุ่นสีเขียว ประดับดอกประจายามทำด้วยปูนดำ แล้วจึงนำเข้าไปประกอบไว้ในห้องบรรทม ของสมเด็จพระฯ ต่อมาสมเด็จพระญาณสังวร ทรงใช้เตียงนี้เป็นที่บรรทม และสำหรับประทับนั่งพระกรรมฐานด้วย พระองค์ท่านทรงพระบรรทมน้อย แต่จะทรงประทับนั่งพระกรรมฐานมาก ในปลายพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน ทรงใช้เตียงนี้เป็นเหมือน คันธกุฎีไปด้วยในตัว เพราะพระองค์ท่านทรงคุ้นเคยกับการประทับในกลด สมัยออกสังวรจาริกธุดงค์

เมื่อพระองค์ท่านสิ้นพระชนม์ลงแล้ว กาลภายหลังพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ได้นำเตียงบรรทม มาเก็บรักษาไว้ที่กุฎีเจ้าอาวาส คณะ ๑

ต่อมา พระธรรมรัตนวิสุทธิ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้นำเตียงบรรทม มาเก็บรักษาไว้ที่ คณะ ๕ เพื่อรวบรวมทำเป็น พิพิธภัณฑ์กรรมฐาน สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน

๗. โต๊ะขาสิงห์ สำหรับประทับนั่งรับแขก ทาด้วยสีเขียวอมฟ้า ปัจจุบันหายสาบสูญ ไปแล้ว

พระถานานุกรมสมเด็จพระญาณสังวร

มี ๕ รูป ทรงแต่งตั้งให้

๑. พระอาจารย์ด้วง พระอาจารย์วิปัสสนาเป็น **พระครูปลัดด้วง** ถานานุกรมชั้นที่ ๑ ทำหน้าที่บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

พระครูปลัดด้วง ท่านเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย บอกกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับของสมเด็จพระสังฆราชใก่เถื่อน เป็นรุ่นต่อมา

ส่วนพระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) พระปลัดขาว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์สี พระใบฎีกากัน พระอาจารย์เจ้า พระอาจารย์มาก พระอาจารย์สน พระอาจารย์ด้วง (มีอีกองค์

หนึ่ง) ซึ่งเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน รุ่นแรกของสมเด็จพระญาณสังวร เนื่องจาก พระมหาเถรเหล่านี้ ส่วนใหญ่มีชนมายุเลย ๗๐ บ้าง บางท่านมีชนมายุเกือบถึง ๘๐ พรรษาแล้ว ต้องการพักผ่อน หากความสงบวิเวก ในกุฏิอันเป็นผาสุวิหารของแต่ละท่าน

ต่อมาสมเด็จพระญาณสังวร ทรงอนุญาตให้ พระครูปลัดดั่ง เลือกสรรแต่งตั้ง พระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน โดยเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยของ พระครูปลัดดั่ง ซึ่งมีรายนามดังนี้ คือ

พระอาจารย์รุ่ง (พระญาณโกศลเถร) ๑ พระอาจารย์บุญ (พระญาณสังวรเถร) ๑ พระอาจารย์มี (พระญาณโยคากิริติ) ๑ พระอาจารย์เมฆ (พระสังวรานวงศ์เถร) ๑ ฯ เลือกสรรได้แล้ว ท่านจึงนำรายชื่อถวาย สมเด็จพระญาณสังวร ทรงแต่งตั้งอีกครั้งหนึ่ง

ครั้งนั้น พระครูปลัดดั่ง ท่านจึงเป็นกำลังสำคัญ ของสมเด็จพระญาณสังวร ในฝ่ายวิปัสสนาธุระ และเป็นกำลังของวัดราชสิทธิาราม กาลต่อมาท่านพระครูปลัดดั่ง มีชื่อเสียงโด่งดัง ผู้คนทั้งหลายเคารพนับถือ ยำเกรงมาก เรียกขานนามพระครูปลัดดั่งว่า หลวงปู่ใหญ่ หลังจากสิ้นอายุสังขาร ของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก) เจ้าคุณหอไตร และพระมหาเถรรุ่นแรกแล้ว พระครูปลัดดั่ง จึงเป็นผู้นำพระอาจารย์วิปัสสนาทั้งปวง

๒.พระอาจารย์แก้ว เปรียญ พระอาจารย์บอกหนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ หนังสือจินตามณีเป็น พระครูวินัยธร (แก้ว) ถานานุกรมชั้นที่ ๒ ทำหน้าที่บอกหนังสือพระปริยัติธรรม พระบาลีมูลกัจจายน์ ท่านมีอาวุโสกว่า พระอาจารย์ดั่ง ท่านชำนาญทางด้านพระวินัยพระบาลี เป็นอาจารย์ผู้ช่วยของ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) พระรัตนมุณี (กลิ่น) พระครูวินัยธรแก้ว ท่านมีอาจารย์ผู้ช่วยบอกหนังสือ คือ พระมหาทัด (พระอมรเมธาจารย์) พระมหาเกิด (สุธรรมธีรคุณ) พระมหาเกด (พระอมรเมธาจารย์)ฯ ฉะนั้นพระครูวินัยธรแก้ว จึงเป็นกำลังสำคัญ ในฝ่ายคันถธุระ ของพระศาสนา และของวัดราชสิทธิาราม ในกาลต่อมา

๓.พระใบฎีกากัน เป็น พระครูวินัยธรรมกัน ถานานุกรมชั้นที่ ๓ ทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานของ สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน มาแต่เดิมเป็นรุ่นแรก ท่านเป็นพระมหาเถรที่มีอาวุโสกว่า พระครูปลัดดั่ง พระครูวินัยธร (แก้ว) เหตุที่ พระครูวินัยธรรมกัน เป็นถานานุกรมอยู่เพียงแค่นี้ ไม่เลื่อนสูงขึ้น ไปอีก เพราะท่านไม่

มีความประสงค์เป็นถาบันุกรม สูงขึ้นไปกว่านี้ เนื่องจากท่านมีปรกตินิสัย ไปในทางรักสันโดศ มักน้อย ไม่ชอบวุ่นวายเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์ ด้วยความจริงใจ และท่านมีความเห็นอีกว่า พระเถรองค์อื่นที่มีความรู้ ความสามารถมากกว่าท่านก็มี และได้เป็นกำลังสำคัญของพระศาสนาต่อไปในภายหน้า อีกประการหนึ่งท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า จะขอยู่แค่นี้จะไม่ขึ้นไปอีก ภายหลังถึงต้นรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ จะทรงแต่งตั้งท่านขึ้นเป็น พระราชาคณะ พระครูธรรมทรกัน ไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ ท่านให้เหตุผลต่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ว่า ตั้งใจตั้งสัจจะให้แก่ตัวเองไว้แล้ว จะไม่ยอมขาดจากสัจจะอย่างเด็ดขาด จะได้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ภิกษุผู้เกิดในภายหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ก็ทรงจนพระทัย

๔. พระอาจารย์สี พระอาจารย์วิปีสสนาเป็น พระครูสมุห์สี ถาบันุกรมชั้นที่ ๔ ทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ท่านเป็นพระมหาเถรมีอาวุโสสูง รุ่นเดียวกับ พระครูวินัยธรรมกัน ท่านมีความดำริเช่นเดียวกับ พระครูวินัยธรรมกัน

๕. พระอาจารย์กลิ่น พระอาจารย์วิปีสสนา เป็นคนละองค์ กับพระมหากลิ่น กวีเอก พระอาจารย์กลิ่น เป็น พระครูใบฎีกากลิ่น ถาบันุกรมชั้นที่ ๕ ทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน ของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ท่านมีความดำริเช่นเดียวกันกับ พระครูวินัยธรรมกัน และพระครูสมุห์สี

ปีที่สถาปนา พระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะนั้น พระภิกษุมหาเถรในวัดพลับ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ๒ รูป พระครู ๑ รูปคือ

๑. พระปลัดขาว ท่านเป็นพระปลัด ถาบันุกรมของพระญาณสังวรเถร ท่านเป็นพระปลัดต่อจาก พระปลัดชิต พระปลัดขาวได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปีสสนาธุระที่ พระญาณโพธิ์เถร รับพระราชทานพัทธสาสน พระคณาจารย์เอก ทางวิปีสสนาธุระ

พระปลัดขาว เป็นพระญาณโพธิ์ ต่อจาก พระญาณโพธิ์ วัดสังข์กระจาย แต่ราชทินนามของ พระปลัดขาว เต็มคำว่า เสร ต่อท้ายราชทินนาม เพราะเป็นราชาคณะ พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปีสสนาธุระ

๒. พระมหากลีน เปรียญเอก เป็นพระราชกณะฝ่ายคันถธุระที่ พระรัตนมุณี พระมหากลีน เป็นพระรัตนมุณี ต่อจากพระรัตนมุณี (ขุน) วัดโมลีโลก ที่เลื่อนขึ้นเป็น พระเทพโมลี

๓. พระสมุห์สุก พระอาจารย์วิปัสสนา ท่านเป็นพระสมุห์ ของพระญาณสังวรเถร (สุก) ต่อจากพระสมุห์อื่น ที่ได้รับพระราชทานเป็นพระราชกณะที่ พระวินัยรักจิต

ครั้งนี้ พระสมุห์สุก ได้รับพระราชทานเป็นพระครูวิปัสสนาที่ พระครูธรรม สติธ ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒ ได้รับพระราชทานเป็นพระราชกณะฝ่าย วิปัสสนาธุระที่ พระปัญญาภิสารเถร พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจากวัดกลับไปครองวัดอรุณวาสีหัวเมืองคือ วัดโปรดเกษ เชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์ ท่านไปพร้อมด้วยถานานุกรมสามรูปมี พระปลัดขาว ติดตามไปด้วยต่อมา พระปลัดขาว เป็นพระครูวินยานุสรณาจารย์ (ขาว) ในต้นรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นพระราชกณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณวิฆารเถร (ขาว) เป็นเจ้า อาวาสวัดโปรดเกษเชษฐาราม พระญาณวิฆารเถร(ขาว)เป็นสัทธวิหาริก ของพระญาณ สังวรเถร (สุก ไก่เถื่อน)

พระปัญญาภิสารเถร (สุก) ท่านเป็นอันเดวาสักรุ่นใหญ่ ของสมเด็จพระญาณ สังวร (สุก ไก่เถื่อน) เมื่อท่านไปสถิต ณ. วัดโปรดเกษเชษฐารามแล้ว คนทั้งหลายใน เมืองนครเขื่อนขันธ์ เรียกขานนามท่านว่า ท่านทำหอย เนื่องจากท่านมีนามว่า สุก เหมือนสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน อีกทั้งท่านยังมาจากวัดทำหอย กับทั้งยังมีเมตตา พรหมวิหาร ทำให้ไก่ป่า ที่เขตป่าวัดโปรดเกษเชษฐาราม เชื่องได้ คล้ายกับสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

มูลเหตุสมเด็จพระญาณสังวร

นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (มี)

๑. สมเด็จพระญาณสังวร ทรงมีพรรษากาลมากกว่า สมเด็จพระสังฆราชถึง ๑๗ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร ประสูติ พ.ศ. ๒๒๗๖ สมเด็จพระสังฆราชมี ประสูติ พ.ศ. ๒๒๕๓

๒. สมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นพระอาจารย์วิปัสสนากรรมฐาน ของสมเด็จพระสังฆราช (มี)

๓. สมเด็จพระญาณสังวร ทรงได้รับยกย่องจากคณะสงฆ์ ส่วนมากเป็นศิษย์ของ
สมเด็จพระญาณสังวร

๔. สมเด็จพระญาณสังวร ทรงได้รับการยกย่องจาก พระราชวงศ์ เพราะทรงเป็น
พระราชอุปัชฌาย์ เป็นพระราชากรมวาจาจารย์ ในพระเจ้าอยู่หัว และเจ้านายในพระ
ราชวงศ์ เกือบทุกพระองค์

คุณธรรม

ของสมเด็จพระสังฆราช (มี)

ไม่ลบหลู่คุณท่าน ๑ ไม่ตีเสมอท่าน ๑ ไม่ริษยาท่าน ๑ ไม่ตระหนี่ ๑ ไม่มายาเจ้า
เล่ห์ ๑ ไม่โอ้อวด กล่าวว่ สมเด็จพระสังฆราช (มี) ทรงมีคุณธรรมถึงขั้นพระโศดาบัน
บุคคล

รัชกาลที่ ๒

ถวายนิตภัต พระสงฆ์วิปัสสนาธุระ

หลังจากที่ทรงสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวรแล้วไม่นาน วัดราชสิทธิาราม ก็มี
พระสงฆ์เดินทางเข้ามาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกันมากกว่าแต่ก่อน วัด
พลับ จึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เนื่องจากเป็นวัด
ที่ได้รับการสถาปนาให้เป็น วัดอรัญวาสี หรือมหาวิทยาลัยกรรมฐาน ประจำกรุง
รัตนโกสินทร์ฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถวายนิตภัต (นิตภัต)แด่ พระภิกษุสงฆ์
ที่มาศึกษาพระกรรมฐาน ณ. วัดราชสิทธิารามนี้ เป็นประจำทุกเดือนในระหว่าง
เข้าพรรษา การถวายนิตภัตนี้ ทางราชการได้ถวายเรื่อยมา มายกเลิกในรัชกาลที่ ๓
ปัจจุบันบัญญัติถวายนิตภัตสงฆ์ที่มาเล่าเรียนพระกรรมฐานยังปรากฏอยู่ที่วัดราชสิทธิาราม
นี้ ที่ พิพิธภัณฑ์กรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์

ทรงสร้างสมเด็จอรหัง ฉลองสมเด็จพระญาณสังวร

ครั้งนั้นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงสร้างพระอรหัง ถวายสมเด็จพระญาณ
สังวรจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นการฉลองตำแหน่ง สร้างเสร็จแล้วถวายแด่ สมเด็จพระญาณ
สังวร แม่เมตตาจิต แล้วทรงนำไปแจกจ่ายให้แก่ เจ้านายในราชวงศ์ และข้าราชการ

ผู้ใหญ่ ผู้น้อย แต่นั้นมาจึงเรียกขาน พระอรหันต์ว่า สมเด็จพระอรหันต์ การสร้างในครั้งนั้น คงไม่มากนัก

การบิณฑบาต

ของสมเด็จพระญาณสังวร เมื่อทรงชราภาพ

สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ท่านทรงถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร พระองค์ท่านจะไม่ทรงยอมขาดในการบิณฑบาต อย่างเด็ดขาด เป็นกิจของสงฆ์ ที่พึงทำ เมื่อทรงชราภาพเดินไปไกลๆไม่ไหว พระองค์ท่านก็จะเสด็จประทับยืนอยู่ หน้ากุฏิของ พระองค์ท่าน จะมีบรรดาญาติโยมมายื่นเข้าแถวใส่อาหารบิณฑบาตพระองค์ท่านสอง ข้างทางกุฏิ ของพระองค์ท่าน ทุกวัน วันโกนวันพระ ก็จะมีบรรดาญาติโยมมากเป็นพิเศษ

ปรากฏพระนามสมเด็จพระธาตุ

ปรกติ สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ท่านจะทรงปลงพระเกศาด้วยพระองค์เอง เมื่อทรงชราภาพแล้ว พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) ต่อมาภายหลังเป็นที่ พระพรหมมุนี หรืออีกนามหนึ่งคือท่านเจ้าคุณหอไตร พระอุปัชฌาย์ ของสมเด็จพระญาณสังวร

พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) ท่านจะปลงพระเกศาให้สมเด็จพระญาณสังวร โดยท่านจะค่อยๆปลงอย่างระมัดระวังมิให้พระเกศาของพระองค์ท่าน ตกลงสู่พื้นเด็ดขาด เพราะเป็นการไม่สมควร ปลงแล้วท่านก็จะเก็บพระเกศา บรรจุลงไว้ในพระเจดีย์ไม้ ซึ่งทำลวดลายเป็นเทพพนม ด้วยขมุกคลุกลัก ปิดทอง

ต่อมามีบรรดาญาติโยมทราบเรื่องพระเกศาของสมเด็จพระฯ ก็จะพากันมาขอแบ่งปัน จากท่านเจ้าคุณหอไตร บรรดาญาติโยมได้พระเกศา ของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก ไร่เถื่อน) ไปบูชาแล้ว พระเกศานั้นกลับกลายเป็นพระธาตุ ใส่เป็นแก้วสีเทาบ้าง สีขาวบ้าง

ครั้งทางราชสำนักทราบข่าว เรื่องพระเกศากลายเป็นพระธาตุ เมื่อถึงคราวปลงพระเกศาสมเด็จพระญาณสังวร ทางราชสำนักก็จะให้เจ้ากรมสังการี มานำพระเกศา ของสมเด็จพระญาณสังวร ใส่หีบอบทองเข้าไปไว้ในพระราชวัง

กาลต่อมาพระเกศา ของสมเด็จพระฯกลายเป็น พระเกศาธาตุ คือพระเกศาของ พระองค์ท่าน กลายเป็นแก้วใสสีเทา คนทั้งหลายเลยขนานพระนามพระองค์ท่านว่า สมเด็จพระธาตุ

ในทางพระกรรมฐาน ถือว่า เกสา เป็นธาตุคิน ปฐวีธาตุ อยู่ในห้องกายคตาสติกรรมฐาน หรืออาการสามสิบสอง

ดวงพระเนตร มีความใสบริสุทธิ์ พระกายมีพระฉวีขาวเนียนผ่องใน

สมเด็จพระญาณสังวร (สุก ไม้เถื่อน) ถึงแม้ว่าพระองค์ท่านจะทรงย่างเข้าสู่วัชราแล้วก็ตาม แต่ดวงพระเนตรของพระองค์ท่านนั้น **ใสบริสุทธิ์เหมือนตาเด็ก** เนื่องจากท่านเป็นผู้มีธรรมอันบริสุทธิ์ มีจิตอันบริสุทธิ์ กล่าวว่าคุณมีจิตใจอย่างไรจะแสดงออกมาที่ดวงตา

ดวงตาเป็นหน้าต่างของจิตใจ ใจโกรธ ใจเกียจ ใจเมตตา ใจรัก ย่อมแสดงออกมาที่ดวงตา ดวงตาของผู้มีธรรมบริสุทธิ์ มีจิตบริสุทธิ์ ย่อมมีดวงตาที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ เช่น ดวงตาของพระอริยบุคคลทั้งหลาย มีสมเด็จพระญาณสังวร เป็นต้น

เนื่องจากพระองค์ท่าน มีกายสงบ กายจึงมีรัศมีเนียนขาวผ่องใส กลบความเหี่ยวแห้งของสังขารวัชรา มีจิตสงบ ดวงเนตรจึงมีประกาย ขาวใสเหมือนตาเด็ก คือผู้มีกายสงบ จิตสงบ กายจะมีรัศมีเนียนเหลืองขาวผ่อง มีดวงพระเนตรขาวใสสะอาด

รุกขเทวดา มาฟังสมเด็จพระญาณสังวร

เทศประจำทุกวันพระ

ที่วัดพลับ เมื่อถึงวันพระ ขึ้น แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ บรรดาญาติโยมบริเวณวัดพลับ และบริเวณใกล้เคียง จะมาทำบุญตักบาตรที่วัดพลับเสมอมา ตอนสายๆ จะมีพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ ที่ศาลาการเปรียญ ศาลาการเปรียญหลังเดิมนั้น อยู่บริเวณหลังพระอุโบสถ เวลามีการแสดงธรรมเทศนานั้น สมเด็จพระญาณสังวร ทรงแสดงธรรมเองบ้าง ให้พระเถรผู้ใหญ่ในวัดพลับแสดงธรรมบ้าง

เมื่อถึงคราวที่ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงเสด็จขึ้นแสดงพระธรรมเทศนานั้น จะมีไม้ป่า มาเกาะที่ธรรมมาศมากมาย พร้อมกับมีเรื่องเล่าขานกันมาว่า **จะมีรุกขเทวดาทั้งหลาย** ในป่าวัดพลับ เข้ามานั่งฟัง สมเด็จพระญาณสังวร แสดงพระธรรมเทศนากันมากมาย ในชุกนุ่นขาวห่มขาว รุกขเทวดาทั้งหลายเหล่านั้น จะมานั่งตามช่องหน้าต่างของศาลาการเปรียญ ซึ่งคนแต่ก่อนทั้งหลาย เห็นเป็นเรื่องปรกติธรรมดา เนื่องจากพระสงฆ์ และบรรดาญาติโยมครั้งกระนั้น ปฏิบัติพระกรรมฐานกันเนื่องนิจ จึงมีสมาธิจิตดี สามารถมองเห็นพวก **อภิสระมานกาย** คือพวกไม่มีกายเนื้อ มีแต่กายเป็นทิพย์ได้ เวลานั้นวัดพลับยังเป็นป่าสมบุรณ์ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เป็นพญาไม้نانาพันธุ์

ครั้งมาถึง สมัยเจ้าอาวาสองค์ต่อๆมา ที่ทรงวิปัสสนาธุระแก่กล้า มีพรหมวิหารแก่กล้า ชั้นคณาจารย์เอก เช่น พระพรหมมุนี (ขิต) หรือเจ้าคุณหอไตร พระเทพโมลี (กลั่น) พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) พระญาณสังวร (บุญ) พระญาณสังวร (บุญ) พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) พระญาณโยคากิริติ (มี) พระสังวรานุวงศ์เถร(เมฆ) พระอมรมหาจารย์ (ทัต) พระอมรมหาจารย์ (เกด) พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด) พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) มาจนถึงสมัยพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ซึ่งเป็นสมัยสุดท้ายที่วัดพลับยังเป็นป่าสมบรูณ์เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เจ้าอาวาสทุกพระองค์ ที่ทรงวิปัสสนาธุระนั้นล้วนเป็น อริยบุคคลทั้งสิ้น แต่ต่างชั้นกัน สมัยสุดท้ายคือสมัยพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) พระคณาจารย์เอกฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ถึงสมัยพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ หรือที่คนทั้งหลายเรียกขานพระองค์ท่านว่า หลวงพ่อใจดี เวลาที่ท่านแสดงพระธรรมเทศนาที่ศาลาการเปรียญนั้นจะมี กายาว อีกาตาแวว มาจับอยู่ที่ ราวพนักธรรมมาศ และเวลาที่ท่านแสดงพระธรรมเทศนาอยู่นั้น จะมีรุกขเทวดามากมาย มาฟังท่านแสดงพระธรรมเทศนา ด้วยชูดนุงขาวห่มขาว ตามขอบหน้าต่างศาลาการเปรียญ ซึ่งพระสงฆ์ญาติโยมเห็นจนเคยชิน มาแต่ครั้ง สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ไก่เถื่อน) แล้ว

สมัยสุดท้าย คือพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) นั้น เวลาที่ท่านแสดงพระธรรมเทศนาในศาลาการเปรียญหลังใหม่ หน้าวัดราชสิทธิารามนั้น จะมีสัตว์ต่างๆที่ท่านเลี้ยงไว้จะเข้าไปฟังเทศด้วย เช่น วัว เป็นต้น มันจะเข้าไปหมอบนั่งอยู่ข้างธรรมมาศ มักจะมีบรรดาญาติโยม อุบาสก อุบาสิกา นำเอาเทียนบูชาภัณฑ์เทศ มาติดที่เขาวัวตัวนี้มากมาย วัวตัวนี้จึงได้ชื่อว่า **อ้ายเขาเทียน** เวลาท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) แสดงพระธรรมเทศนาอยู่นั้น บรรดาญาติโยมทั้งหลายที่ปฏิบัติธรรมอยู่ วัดพลับนี้ จะเห็นรุกขเทวดานุงขาวห่มขาว มานั่งฟังเทศอยู่ตามช่องหน้าต่าง ศาลาการเปรียญ ท่านเจ้าคุณสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ท่านกล่าวว่าสมัยเจ้าคุณสังฆราช ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น มีมากกว่านี้ พอสิ้นเจ้าคุณสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม)แล้ว ต้นไม้ใหญ่หมดอายุหัก โคนลงเองบ้าง ถูกตัดทำลายลงบ้าง

พระภิกษุกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แต่ละองค์ของวัดพลับ จะทรงไว้ซึ่งเมตตากรุณา คือแผ่เมตตาออกบวชาน พรมวิหาร ให้แก่สัตว์สัตว์ทั้งหลาย รุกขเทวดาทั้งหลาย สัตว์สัตว์จึงรักพระมหาเถรทั้งหลายเหล่านั้น พระกรรมฐานมัชฌิมา

แบบลำดับ จึงยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้ บางยุคก็เจริญ บางยุคก็ทรงไว้ บางยุคก็เสื่อม แต่ยังมีอยู่

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงขอพระบรมราชานุญาต

รัชกาลที่ ๒ ปั้นพระรูปเหมือน สมเด็จพระญาณสังวร

ครั้งนั้นมีช่างปั้น ช่างแกะ เป็นฝรั่งชาวยุโรป นำรูปปฏิมากรรม รูปเหมือนคนจริง มาถวาย กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระองค์ท่านทรงทอดพระเนตรรูปปั้นนั้นแล้ว ทรงพอพระทัยมาก จึงทรงสอบถามช่าง ฝรั่งชาวยุโรปไปว่า ท่านสามารถที่จะปั้นรูปพระสงฆ์ ให้เหมือนรูปคนจริงอย่างนี้ได้ไหม ช่างปั้น แกะสลัก ชาวยุโรป ก็ถวายพระพรว่า การที่ข้าพระองค์ จะทำการปั้นนั้น ต้องมีแบบ ถ้าปั้นรูปเหมือนมนุษย์ ต้องให้ผู้นั้นมานั่งเป็นแบบ

ครั้งกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงตั้งพระทัยว่า จะทรงให้ช่างปั้นพระรูปเหมือน สมเด็จพระญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ซึ่งต่อไปภายหลัง สมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) สิ้นพระชนม์แล้ว จะไม่ได้พบเห็นพระองค์อีก ต่อมากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จึงไปขอพระบรมราชานุญาต จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ว่าจะขอพระบรมราชานุญาต ปั้นพระรูปเหมือน สมเด็จพระญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน)

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ไม่ทรงอนุญาต ให้ทำการปั้นพระรูป ทรงตรัสว่า ไม่มีอย่างที่จะปั้นรูปคน ที่ยังมีชีวิตอยู่ เหมือนเป็นการแข่งพระอาจารย์ ซึ่งการปั้นรูปเหมือนคน ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น คนไทยโบราณถือมาก ว่าเป็นการแข่งบุพพการี สมัยนั้นจะปั้นรูปเหมือน ครูบาอาจารย์ได้ ท่านต้องสิ้นพระชนมายุก่อน จึงจะปั้นได้ ครั้งนั้น การที่จะปั้นพระรูปเหมือน สมเด็จพระญาณสังวร ก็ระงับไป

กาลต่อมา เมื่อสมเด็จพระญาณสังวร สิ้นพระชนม์แล้ว กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ช่างปั้น ช่างแกะชาวยุโรป มาปั้นพระรูปเหมือน สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร แต่ช่างปั้นถวายพระพรว่า พระสงฆ์ที่จะเป็นแบบไม่มีแล้ว เห็นจะปั้นให้ไม่ได้

ครั้งนั้นจึงให้ช่างฝีมือไทย ปั้นไว้ แต่ไม่เหมือนพระรูปคนจริงเท่าไร เพราะช่างไทยสมัยนั้นไม่มีฝีมือในการปั้นรูปเหมือนมนุษย์ ต่อมาจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอาพระรูปเหมือน สมเด็จพระญาณสังวร ที่ช่างไทยปั้นไว้ นั้น ไปประดิษฐานไว้ที่กุฏิวิปัสสนา หน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม จนถึงทุกวันนี้

สมเด็จพระญาณสังวร ทรงสำเร็จอิทธิวิद्या

เจริญการเข้าสู่สัจสัญญา ลหุสัญญา

ครั้งสมเด็จพระญาณสังวร ทรงสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาครั้งแรก ทรงพบพระภิกษุเถร วุฒปรมาจารย์ นามว่าพระพนรัต (รอด) หรือหลวงปู่เฒ่า ครั้งกระนั้นหลวงปู่เฒ่าได้สอน การเข้าสู่สัจสัญญา และลหุสัญญา โดยมี ฌานบาทเป็นบาท ให้กับพระองค์ท่าน และ พระองค์ท่านทรงได้ทรงฝึกฝน การเข้าสู่สัจสัญญา ลหุสัญญา โดยมีฌานเป็นบาท อธิษฐาน ให้จิตเป็นกาย เรียกว่าแบ่งกายบ้าง ซึ่งเป็นอย่างเอก หรือให้กายเป็นจิต คือกาย ที่ประกอบด้วยมหาภูตรูปสี่ ไปไหนมาไหน แคล้วคล่องว่องไว เรียกว่าเป็นอย่างตรี โท กล่าวว่าการต่อมาพระองค์ท่านก็สำเร็จการเข้าสู่สัจสัญญา ลหุสัญญา หรือเรียกว่า **อิทธิวิद्या**

กล่าวไว้ในบทแห่งอิทธิวิद्याว่า ปัญญาในความสำเร็จด้วยการกำหนดรูปรูปกาย ของตน และจิตของตน มีฌานเป็นบาทเข้าด้วยกัน และด้วยสามารถแห่งการตั้งไว้ซึ่ง สัจ สัญญา คือสัญญาอันประกอบด้วยอุเบกขา ในจุดตถฌาน เป็นสุขละเอียด และลหุสัญญา คือสัญญาเบา เพราะพ้นจากนิวรณ์ธรรม และปฏิบัติกขธรรม เป็นอิทธิวิद्या

ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิอันยิ่งด้วย ฌันทะ และสังขาร(การปรุงแต่ง)เป็นประธานย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วย วิริยะ และสังขารเป็นประธาน ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยสมาธิยิ่งด้วย จิตตะ และสังขารเป็นประธาน ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยสมาธิอันยิ่งด้วย วิมังสา และสังขารเป็นประธาน ภิกษุนั้นย่อมอบรมข่มจิต ทำให้เป็นจิตอ่อน ควรแก่การงาน ใน อิทธิบาท ๔ ประการนี้ ครั้นแล้วย่อมตั้งกายไว้ในจิตบ้าง ตั้งจิตไว้ในกายบ้าง น้อมจิตไป ด้วยสามารถแห่งกายบ้าง น้อมกายไปด้วยสามารถแห่งจิตบ้าง อธิษฐานจิตด้วยสามารถ แห่งกายบ้าง อธิษฐานกายด้วยสามารถแห่งจิตบ้าง ครั้นน้อมจิตไปด้วยสามารถแห่งกาย น้อมกายไปด้วยสามารถแห่งจิต อธิษฐานจิตด้วยสามารถแห่งกาย อธิษฐานกายด้วย สามารถแห่งจิตแล้ว ย่อมหน่วง สัจสัญญาและลหุสัญญา ลงในกายอยู่ เธอมีจิตอันอบรม แล้วอย่างนั้นบริสุทธิผ่องแผ้ว ย่อมน้อมน้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิद्या เธอย่อมแสดงฤทธิ์ ได้เป็นอันมาก คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้น

ค้ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินไปบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินไปบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูกค้ำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมาก ด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ฯ

ยังมีกล่าวไว้ใน **อโยคุพสูตรว่า** ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตตั้งกายไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่ **สุขสัญญา และลหุสัญญา** ในกายอยู่สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติ.

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนก้อนเหล็กที่เผาไฟอยู่วันยังค่ำ ย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติฉันใด สมัยใดตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่ **สุขสัญญาและลหุสัญญา** ในกายอยู่ สมัยนั้นกายของตถาคตย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติฉันนั้นเหมือนกัน.

ดูกรอานนท์ สมัยใดตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กายก้าวลงสู่ **สุขสัญญาและลหุสัญญา** ในกายอยู่ สมัยนั้นกายของตถาคต ย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ตถาคตนั้นย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายคน คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนปุยฝุ่นหรือปุยฝ้าย ซึ่งเป็นเชื้อธาตุที่เบา ย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ฉันใด สมัยใดตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่ **สุขสัญญาและลหุสัญญา** อยู่สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

ดูกรอานนท์ สมัยนั้นกายของตถาคตย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ตถาคตนั้นย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

สมเด็จพระญาณสังวร

ทรงโปรดสัตว์โลก

สมเด็จพระญาณสังวร เวลาเช้ามีดโกส้วาง พระองค์ท่านจะทรงนั่งเจริญ เมตตา ออกบิณฑบาตพรหมวิหาร แผ่เมตตาให้กับสัตว์ทั้งหลายทุกวัน ตั้งแต่สัตว์ตั้งแต่สัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ภายในตน มีหนอน(พยาธิ)เป็นต้น จนแผ่ไปภายในวัด แผ่ออกไป

ภายนอกวัด เมื่อมีสิ่งใดเข้ามาในข่าย เมตตาออกบิณฑบาตพรหมวิหาร ของพระองค์ท่านๆ ก็จะไม่เมตตาให้ หรือบางครั้งเสด็จไปโปรดด้วยพระกายทิพย์ เช่นพระสงฆ์หนึ่งพระกรรมฐานติดองค์ธรรมอยู่ และมีสมาธิสามารถเข้าถึงพระองค์ท่านได้ พระองค์ท่านก็จะเสด็จไปโปรดในสมาธิจิตเลย เรียกว่ากระทบจิต

บางครั้งมีพระสงฆ์บำเพ็ญพระกรรมฐานดีในข้อธรรม และนึกถึง พระองค์ท่านๆ ทราบด้วย เจโตปริยญาณ กล่าวว่ พระองค์ท่านจะถอด พระกายทิพย์เสด็จไปโปรดถึงที่

วันหนึ่งพระองค์ท่านทรงแผ่ เมตตาออกบิณฑบาตพรหมวิหาร อย่างที่ทรงเคยกระทำทุกวัน พบตาจันทร์ซึ่งเป็นชาวมอญ มาปรากฏในสมาธินิมิตกรรมฐานของพระองค์ท่าน ว่าตาจันทร์ ชอบใช้วิชาไสยศาสตร์ ลองผู้คน ลองพระสงฆ์ ที่ผ่านไปมาในละแวกนั้น เป็นการเบียดเบียนสัตว์พระสัตว์ สร้างกรรมเวรให้แก่ ตาจันทร์เอง

พระองค์ท่านทรงเห็นว่า ตาจันทร์นั้นมีวาสนาบารมีที่จะอยู่ในเพศบรรพชิต ถ้าได้อุปสมบทแล้ว จะได้บรรลุมรรคผล กับเขาบ้าง พระองค์ท่านจึงมีความเมตตา ตาจันทร์ จึงมีพระดำริที่จะไปโปรดตาจันทร์ ให้เว้นจากการสร้างกรรมเวร แล้วจะนำมาอุปสมบท ให้บำเพ็ญพระวิปัสสนากรรมฐาน จะได้พ้นทุกข์

อยู่มาวันหนึ่ง ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระองค์ท่านทรงหลีกถิ่นเป็นเวลาเจ็ดวัน สมเด็จพระญาณสังวรก็ทรง เข้าสู่สุขัตถุญญา เข้าสู่หุตถุญญา อธิฐานให้กายนี้จึงเป็นเหมือนจิต ร่างของท่านก็แบ่งภาคออกเป็นอีกกายหนึ่ง เสด็จจาริกไปโปรดตาจันทร์ ณ บริเวณที่อยู่

ครั้งนั้นตาจันทร์ เห็นว่ามีพระภิกษุเถรผู้ชรากำลังเดินจาริกมา ตาจันทร์ก็ลองวิชา มา ก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรพระองค์ท่านได้ ตาจันทร์ผู้คุณธรรมของพระองค์ท่าน ไม่ได้จึงยอมแพ้ สมเด็จพระญาณสังวร จึงอบรมสั่งสอนตาจันทร์ว่า การเบียดเบียนสัตว์พระสัตว์นี้ เป็นบาป เป็นกรรมฯลฯ

ต่อมาตาจันทร์จึงถามพระนามของ พระองค์ท่านๆ ทรงบอกว่า ข้าชื่อสุก อยู่วัดพลับ ตาจันทร์ทราบพระนามของพระองค์ท่าน และวัดที่สถิตของพระองค์ท่าน ก็ทราบได้ทันทีว่านี่คือ สมเด็จพระญาณสังวร ผู้มีชื่อเสียงเลื่องลือ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระสังฆราชชวนให้ตาจันทร์ไปอยู่ที่วัดพลับ เพื่อศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แต่ตาจันทร์ ผลัดขอไปตามหาญาติพี่น้องที่พลัดพรากจากกันมา เมื่อคราวอพยพเข้ามา

กรุงเทพฯ พร้อมกันกล่าวว่า ถ้าพบญาติพี่น้องแล้ว จะมากราบนมัสการ สมเด็จพระญาณสังวร ที่วัดพลับ เพื่อศึกษาพระกรรมฐาน และอุปสมบทต่อไป

สมเด็จพระญาณสังวรเป็นกำลังสำคัญ

ในการปราบอหิวาตกโรค(ห่าลงเมืองในรัชกาลที่ ๒)

ประมาณ เดือน ๑๐ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๒ สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ สิ้นพระชนม์ลง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่ สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) จากวัดสระเกศ มาวัดมหาธาตุฯ ทางราชการเตรียมที่จะสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทันได้ทรงสถาปนา ก็เกิดอหิวาตกโรคขึ้นก่อน

สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) เกิดอันอาทิศย์ เดือนยี่ ปีมาล จุลศักราช ๑๑๒๐ ตรงกับพระพุทธศักราช ๒๓๐๑ ในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ

เกิดอาเพศ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ พระพุทธศักราช ๒๓๖๒ เวลายามเศษ ตรงทิศพายัพ ปรากฏเห็นแสงไฟแดงรุ่งโรจน์จับในอากาศ แลดูน่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก เห็นท้องฟ้าแดงฉานไปทั่วทั้งทิศพายัพ คนทั้งหลายพากันกลัวว่าจะเกิดเหตุร้ายแก่บ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกโหรหลวง พิศเคราะห์ดูดวงเมือง พวกโหรทั้งหลายพิเคราะห์ดูแล้ว ก็ทำนายว่า จะเกิดศึกผีมาแต่ทิศทักษิณ

ถึงวันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ พระพุทธศักราช ๒๓๖๒ ผู้คนในกรุง นอกกรุง ก็เริ่มล้มตายลงด้วยโรคลงราก เป็นอันมาก ตายทั้งหมู่บ้านก็มี ตายบ้านเว่นบ้านก็มี ดังเรื่องราวปรากฏ ในพงศาวดารว่า

ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ มีโรคระบาดเกิดขึ้น เรียกว่า โรคห่าลงเมือง(อหิวาตกโรค) เป็นมารร้ายทำลายชีวิต ผู้คนหนีโรคนี้ ซอกซอนไปตามสถานที่ต่างๆ ล้มตายกันเป็นเบือ ถึงกับมีศพล่องลอยไปตามแม่น้ำลำคลอง การเกิดโรคระบาดใหญ่ ขึ้นครั้งนั้น ทำให้ผู้คนล้มตายมากถึง ๓๐,๐๐๐ คน

ถึงกับนำศพออกไปนอกกำแพงเมือง ไปทิ้งไว้ในป่าช้า ศาลาดิน ภายในวัดสระเกศ วัดสังเวช วัดปทุมคงคา ฟังชนบุรี ก็มีวัดอรุณฯ ศพนั้นก่ายกันเหมือนกองฟืน ที่นำไปวัดสระเกศ ออกทางประตูผี เเผาไม่ทัน ต้องจุดหลุมใหญ่กว้าง นำศพไปทิ้งสุ่มกันอยู่ ถึงกับมีฝูงแร้งมาทิ้งจิกกินศพมากมาย จึงเรียกว่า แร้ง วัดสระเกศ

ผู้คนล้มตายมากคราวนั้น คนทั้งหลายพากันกลัวหวาดหวั่นครั้นคร้าม ต่อมาขณะ
ภัยกันไปทั่วทั้งพระนคร ในเวลานั้น ไม่ว่าจะจาก เศรษฐี พระเถรผู้ใหญ่ ผู้น้อย ข้าราชการ
ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ก็มรณะลงด้วยโรคร้ายนี้เป็นอันมาก

ณที่วัดราชสิทธิารามนี้ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงทำน้ำพระพุทธมนต์ตั้งไว้ในพระ
อุโบสถ ไว้เป็นที่พึ่งของคนทั้งหลาย เพราะมีผู้คนมาขอน้ำพระพุทธมนต์ ไปดื่มยาสมุนไพรมิน
กินแล้วต่างก็หายจากโรคร้ายนี้เป็นอันมาก อีกทั้งพระองค์ท่านยังได้ดื่มยาสมุนไพรมิน
ลงไว้ให้ มีผู้คนมาตักไปกิน รักษาโรคห่า โรคนี้ก็หายไปเป็นส่วนมาก เป็นที่เลื่องลือไปทั่วทั้ง
พระนครฯ

ต้นเกล้าฯรัชกาลที่ ๒ เสด็จพระราชดำเนินมา

ทรงปรึกษาสมเด็จพระญาณสังวร

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ได้เสด็จพระราชดำเนินมา
ทรงปรึกษาสมเด็จพระญาณสังวร เพื่อหาทางปราบ โรคห่าลงเมือง สมเด็จพระญาณ
สังวร ถวายพระพรว่า

ครั้งพุทธกาล มีโรคห่าลงเมือง ที่เมืองไพสาลี ผู้คนล้มตายกันมาก สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จประทับอยู่ ณ.กรุงราชคฤห์ พระเจ้ากรุงไพสาลี ทูลเชิญเสด็จ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระนครไพสาลี เพื่อปราบ
โรคร้าย

ครั้งนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกหา พระอานนท์เถรเจ้ามาเรียน
มนต์ รัตนสูตร พระอานนท์เถรเจ้า ได้เรียนมนต์รัตนสูตรแล้ว ได้ทำน้ำพระพุทธมนต์
ด้วย บทรัตนสูตรนั้น ปะพรมทั่วพระนครไพสาลี โรคห่าลงเมือง นครไพสาลีนั้น ก็สงบ
ลงสิ้น สมเด็จพระญาณสังวร ทรงถวายพระพรกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกว่า
ขอให้ทรงกระทำตามที่มีมาในพระบาลีนั้นเถิด พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตกลงพระราชหฤทัย

ณ. วันพฤหัสบดี แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ตั้งพระราชพิธี อาพาธพินาศ ทำน้ำพระพุทธมนต์รัตนสูตร ณ.วัดพระศรีรัตนศาสดา
ราม ในพระราชพิธีนั้นได้อัญเชิญพระมหามณีนระปฎิมากร ออกแห่ไปรอบพระนครฯ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญมหาทานเป็นการใหญ่

ถึงเวลาพระราชพิธีอาพาธพินาศครั้งนั้นมี สมเด็จพระญาณสังวร วัดปลับเป็น
องค์ประธานสงฆ์ ๑ สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) วัดมหาธาตุ ๑ พระพิมลธรรม (อ่อน) ๑ วัด

หงส์ พระธรรมอุดม (ทองดี) วัดระฆัง ๑ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (คง) วัดอรุณ ๑ พระพุฒาจารย์ (เป่า) วัดธรรมมาวาส กรุงเก่า ๑ พระปัญญาวิสารเถร (ศรี) วัดสมอราย ๑ พระเทพโมลี (ขุน) วัดโมลีโลก ๑ พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) วัดพลับ ๑ พระญาณวิสุทธิเถร (ขิต) วัดพลับ ๑ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) วัดพลับ ๑ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุทนต์ขัตติยวงศ์ ฯลฯ ทุกองค์ล้วนทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ และทรงเป็นศิษย์ สมเด็จพระญาณสังวรเถร ทุกพระองค์

ขณะกระทำพระราชพิธีอยู่นั้น พระพิรุณได้ตกโปรยปรายลงมาเป็นอันมาก สายฟ้าได้ผ่าลงยอดพระมหาประสาทในพระบรมมหาราชวัง น้ำฝนตกท่วมพื้นพระนคร เกิดลมพัดกล้า พัดพาน้ำไหลเชี่ยว พาเอาสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำเจ้าพระยา ออกปากอ่าวไปสิ้น ครั้งนั้นโรคร้าย ได้บรรเทาหลงหายไปสิ้น ด้วยอำนาจแห่งพระพุทธคุณ อำนาจแห่ง มนต์รัตนสูตร และอำนาจบารมีธรรมของ สมเด็จพระญาณสังวร กับพระมหาเถรทั้งหลายในครั้งนั้น

ผู้คนทั้งหลาย กล่าวขานถึงอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และอภินิหารของสมเด็จพระญาณสังวรเถร เป็นอันมาก

นิมิตต์ สมเด็จพระญาณสังวร

แผ่เมตตาทำบ่อน้ำพระพุทธมนต์ ที่วัดหงส์

ครั้งเกิดโรคห่าลงเมืองคราวนั้น ผู้คนได้พึ่งพาน้ำพระพุทธมนต์ นำไปดื่ม ยากินรักษาโรค และเมื่อคราวกระทำน้ำพระพุทธมนต์ ไล่โรคร้าย ณ.วัดพระศรีรัตนศาสดารามของ สมเด็จพระญาณสังวร และคณะพระราชาคณะทั้งปวง เป็นเรื่องเล่าลือ กล่าวขานกันมาก เวลานั้นพระพิมลธรรม (ด่อน) วัดหงส์ ต้องการที่จะให้ประชาชน ได้มีที่พึ่งทางจิตใจ จึงอาราธนานิมนต์ สมเด็จพระญาณสังวร พร้อมด้วยพระปัญญาวิสารเถร (ศรี) วัดสมอราย พระพรหมมุนี (ขิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร วัดพลับ ฯ ไปแผ่เมตตาจิตทำน้ำพระพุทธมนต์ ที่สระน้ำวัดหงส์ เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้กับบรรดาญาติโยม

จากหนังสือประวัติ วัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๒ กล่าวว่าภายในบริเวณวัดหงส์ มีสระน้ำพระพุทธมนต์ กว้าง ๖ วา ยาว ๒๖ วา เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ผู้คน กล่าวกันว่า ก่อนอาบน้ำกินต้องอธิษฐาน ขอความสำเร็จแล้วจึงอาบน้ำ แต่ละมุมอำนวยผลต่างกัน

๑. มุมด้านทิศตะวันออก ดิทางเมตตามหานิยมกล่าวกันว่า สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดพลับ ทรงแผ่เมตตาจิต

๒. มุมด้านทิศใต้ ดิทางมหาลาภ และการค้า กล่าววา พระปัญญาวิสารเถร (ศรี) วัดสมอราย อธิษฐานจิต

๓. มุมด้านทิศเหนือ ดิทางบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ กล่าววา พระพรหมมุนี (ชิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร วัดพลับ อธิษฐานจิต

๔. มุมด้านทิศตะวันตก ดิทางแคล้วคลาด กล่าววา สมเด็จพระสังฆราช (อ่อน) ครั้งเป็นพระพิมลธรรม(อ่อน) วัดหงส์ ทรงอธิษฐานจิต

จากตำนานพระทองวัดหงส์ กล่าววา ผู้เป็นศิษย์วัดหงส์ ได้อาบกินน้ำพระพุทธมนต์ในสระนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดชีวิต เช่น ท่านเจ้าพระยายมราช ได้อาบกิน ก็รุ่งเรืองตลอดวัย ท่านพระยาธรรมปรีชา อาบกิน ก็ได้พ้นราชภัย

กัมภีร์ พระเวทย์ของอาจารย์เทพ สาริกบุตร กล่าววาต่อมาได้ค้นพบ พระคาถาที่จารึกในแผ่นศิลาชื่อ พระคาถาแก้วเรือนฟ้าส่องโลก บรรจุในสระน้ำพระพุทธมนต์ วัดหงส์ ว่าเป็นพระคาถามหาวิเศษของพระอาจารย์ทั้ง ๔ ท่าน ได้ช่วยกันอธิษฐานจิต ใจความของพระคาถามีดังนี้

ปัญญาพะลัง ปัญญาเสฏฐัง ปัญญาปาสาทิโก ปัญญาโอภาโส

ปัญญาปะโชโต ปัญญารัตตะนัง อะโมสิงหลภาษา พะหุสุขัง

พะหุสิเนหัง สาอุปัชชะติ ภูริปัญญาโฆมะหาญาณัง ปะฐะวีจักขณะ

อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวรขึ้นเป็น

สมเด็จพระสังฆราช

หลังจากสมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ลงแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่สมเด็จพระพนรัตน์(อาจ) วัดสระเกศมาวัดมหาธาตุฯแต่ยังมีทันได้สถาปนา ก็เกิดอหิวาตกโรคขึ้นเสียก่อน เมื่อโรคทำสงบลงแล้ว ต่อมาสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) ต้องอธิกรณ์ โปรดเกล้าฯ ให้ถอดจากสมณะศักดิ์ เป็นพระอนูจร ไปอยู่วัดไทรทอง (วัดเบญจมบพิตร)

ครั้งนั้นตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ทั้งฝ่ายขวา ฝ่ายซ้าย ก็อสมเด็จพระสังฆราช (มี) ลีนพระชนม์มั่ง สมเด็จพระพนรัต (อาจ) ถูกถอด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่๒ ทรงมีพระราชดำริว่าจะสนองพระเดชพระคุณพระอาจารย์ให้ถึงที่สุด

จึงทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯสั่งให้ หลวงธรรมเสนาเจ้ากรมสังการี ไปอาราธนานิมนต์ สมเด็จพระญาณสังวร ขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราช แต่พระองค์ท่านไม่ทรงยอมรับเป็น สมเด็จพระสังฆราช

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่๒ จึงเสด็จพระราชดำเนินมาที่วัดราชสิทธิาราม มากราบนมัสการ สมเด็จพระญาณสังวร ทูลขอให้รับขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช กล่าวว่า ถึงกับทรงวิงวอน สมเด็จพระญาณสังวร จึงทรงยอมรับขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ท่านทรงถวายพระพร พระเจ้าอยู่หัวว่า อาตมาภาพเป็นพระป่า พระองค์ท่าน ทรงถวายพระพรเพียงสั้นๆเท่านั้น พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบพระอัธยาศัยว่า สมเด็จพระอาจารย์ พระองค์ท่านจะขอสถิตอยู่วัดลับอันเป็นผาสุกวิหารของพระองค์ท่าน พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า จะขอแห่พระอาจารย์ไปวัดมหาธาตุฯ ตามประเพณีนิยมก่อน

แห่สมเด็จพระญาณสังวร

ไปวัดพระมหาธาตุฯ

ณ วัน พุทธศักราช เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จุลศักราช ๑๑๘๑ ตรงกับ พระพุทธศักราช ๒๓๖๒ เวลาเช้า ๓ โมงเช้า ๕ บาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้แห่สมเด็จพระญาณสังวรเถรไป วัดมหาธาตุฯ

ขบวนแห่หน้าเสด็จ สมเด็จพระญาณสังวร ขึ้นคานหามจากวัดราชสิทธิ์ (ลับ) ทรงไปยังทำน้าวัดระฆัง ครั้งนั้นมีคณะผู้คนมากมาย ทั้งคณะพระสงฆ์ ปะขาว ฆราวาส แยกเดินตามขบวนไป

กล่าวว่าพวกไก่อ่ป่า นก กา ก็บินตามขบวนไปด้วยมากมาย พอพ้นเขตวัด พวกไก่อ่ป่า นกกา ก็พากันบินกลับมา ป่าวัดลับ ไก่อ่ป่าทำกิจริยาดังนี้ เหมือนทุกครั้ง ที่ สมเด็จพระ

ญาณสังวร เสด็จออกนอกวัด คือตามไปส่ง พอพ้นเขตวัด ไก่ป่าทั้งปวงก็จะพากันกลับมา คอยพระองค์ท่าน ที่วัดเสมอ

ขบวนแห่มาถึงท่าน้ำ วัดระฆัง ที่วัดมีพระสงฆ์ ฆราวาส มากอยรับพระองค์ท่าน จนแน่นขนัดเต็มลานวัดไปหมด ส่วนในท้องน้ำเจ้าพระยา จากท่าน้ำวัดระฆัง ไปฝั่งวัด มหาธาตุ เต็มไปด้วยเรือนับเป็นร้อย เป็นพันลำ ผู้คนทั้งหลายในเรือหนุ่มสาว ห่มขาว มากอยต้อนรับขบวนแห่ สมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งมีเรือหลวง เรือกัญญาหลังคามุงกระแซง มากอยรับสมเด็จพระเจ้า ไปอีกทอดหนึ่ง ที่ท่าน้ำวัดระฆังนั้น

เมื่อขบวนแห่ของ สมเด็จพระญาณสังวร มาถึงพวกเรือที่มาคอยในท้องน้ำ เจ้าพระยา ก็พากันเบียดเสียดกันเข้ามามากมาย เพราะอยากเห็น องค์สมเด็จพระเจ้า เรือพวก ราษฎรนับพันเบียดเสียดกันเข้ามา จนมาติดเรือหลวงฝั่งวัดระฆัง ยาวยืดไปถึงฝั่งพระ นคร ตรงวัดมหาธาตุ เรือหลวงไปไม่ได้

จึงตกลงกันให้ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงลงเรือเดินข้ามแม่น้ำไป เพราะผู้คน อยากได้บุญ ได้กุศล อยากให้พระองค์ท่านลงเรือของแต่ละคน ที่นำมาจอดเรียงกันนั้น พระองค์ท่านก็ได้เดินลงไปบนเรือนั้น มีผู้คนช่วยกันประคองประคองพระองค์ท่านไป ตลอดทาง พระองค์ท่านก็ทรงให้ศีล ให้พรไปด้วยตลอดทาง ขณะที่ทรงเดินลงเรือไปนั้น ว่า “ให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้อยู่เย็นเป็นสุข “ ผู้คนทั้งหลายสองฝั่งแม่น้ำ ก็ร้อง สาธุการ กัน สนั่นท้องน้ำ ผู้คนทั้งนั้น โปรมข้าวตอกดอกไม้ไปด้วย ขณะที่พระองค์ท่านทรงเดินไป พระสงฆ์ทั้งหลายทั้งสองฝั่งแม่น้ำก็ สวดชะยันโต ขึ้นพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย เสียง นั้นดังสนั่นไปทั้งสองฝั่งท้องน้ำเจ้าพระยา คนทั้งหลายทั้งปวงต่างปลื้มปีติยินดี น้ำตา ไหล กันเกือบทั้งสิ้น

ผู้คนส่วนหนึ่ง ที่มาไม่ทันขบวนแห่สมเด็จพระเจ้า ขบวนแห่พระองค์ท่านผ่านไปแล้ว ต่างก็มาวัดน้ำตรงที่ พระองค์ท่านเดินบนเรือผ่านไป มาปะพรมหน้า ลดศรัยะ เพื่อความ เป็นสิริมงคล เสร็จพิธีแห่แล้ว ตอนพลบค่ำ พระองค์ท่านก็เสด็จกลับมาวัดพลับ อันเป็น ผาสุกวิหารของพระองค์ท่าน

หนังสือตำนานพระทองโบราณ ของนาวาตรี สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผลเล่าว่า เมื่อ สมเด็จพระญาณสังวรย้ายข้ามฝากจากฝั่งวัดพลับ ไปยังฝั่งพระนครนั้น ท่านเดินข้ามน้ำ ไปเพราะเหตุว่า มีประชาชนนับถือ พระองค์ท่านมากมาย ได้เอาเรือมาจอดแน่นขนัดยาว

ยึด ตั้งแต่ฝั่งวัดพลับ (ฝั่งวัดระฆัง) ไปจนถึงฝั่งพระนคร (วัดมหาธาตุ) สมเด็จพระท่านเดิน
ไปบนเรือนั้น โดยไม่โคลงไม่เอียง ไปจนถึงฝั่งพระนครได้เป็นอัศจรรย์

สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร

ขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราช

ณ. วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ ปี มะโรง โทศก จุลศักราช ๑๑๘๒ (พ.ศ.
๒๓๖๓) สถาปนา สมเด็จพระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราช มีสำเนา
ประกาศ ดังนี้

สำเนาสถาปนา

สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ศรีศกุนทิตกาล พุทธศักราช ชไมยศหัสตสังวัจฉรไตรศตารกฤไตรศตฐีสัตตมาศ
ปัตยุบันกาล นาคสังวัจฉรมฤคศฤระมาศ สุขขปักขคุรวาระนวมิตถิ ปริจเฉทกาลอุกฤษฐ
สมเด็จพระบรมธรรมมฤคะมหาราชารามาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระทศพิชราชธรรม์ อนันต
คุณวิบูลยปรีชาอันมหาประเสริฐ มีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท
คำรัสสั่งพระราชอุทิศสถาปนาให้ **สมเด็จพระญาณสังวร เป็นสมเด็จพระอริยวงษญาณ**
ปริยัติวราสังฆราชาธิบดี ศรีสมณุตมาปรินายก ติปิฎกธราจารย์ สฤทธิขัตติยสารสุนทร
มหาคณฤศร วรทักษิณา สฤทธิสังฆารามคามวาสี อรัญวาสี เป็นประธานถานาทุกคณาธิ
กร จัดพิชบรรพตัส สติถในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุบวรวิหาร พระอารามหลวง

มีนิตยภัต ๑๐ ตำลึง ควรตั้งฐานานุศักดิ์ ถานานุกรมได้ ๑๐ รูป แต่เนื่องจาก
สมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช ที่มาจากฝ่ายวิปัสสนา
ธุระ ถึงเพิ่มถานานุกรมวิปัสสนาธุระ อีกสองตำแหน่งคือ พระครูพรหมวิหาร พระครู
วิปัสสนา ๑ พระครูญาณวิสุทธิ์ พระครูวิปัสสนา ๑

หลังจากสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) สิ้นพระชนม์ลงแล้ว สมเด็จพระ
สังฆราชองค์ต่อมา ทรงมาจากฝ่ายคันถธุระ ตำแหน่งถานานุกรมพระครูวิปัสสนา
จึงเปลี่ยนมาเป็นตำแหน่งถานานุกรม พระครูพระปริต เช่น พระครูพรหมวิหาร พระครู
พระปริต พระครูญาณวิสุทธิ์ พระครูพระปริต ต่อมาเพิ่มถานานุกรมที่ พระครูปลัด
กลางอีก ๑ ตำแหน่ง เป็น ๑๓ ตำแหน่ง และก็ได้เพิ่มเรื่อยมา

แต่สมเด็จพระสังฆราช ไม่ได้เสด็จไปสถิตวัดมหาธาตุฯ ตามใบบประกาศพระนาม เพราะพระองค์ท่านเป็นพระป่า ทรงคุ้นเคยกับการอยู่ป่าอันเงียบสงบ พระองค์ท่านทรงสถิตอยู่ ณ. วัดราชสิทธิารามอันเป็นผาสุกวิหาร ของพระองค์ท่าน จนสิ้นพระชนม์

พระองค์ท่าน ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราชแล้ว ผู้คนทั้งหลายยังเรียกขานพระนามของพระองค์ท่านว่า สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน มาจนทุกวันนี้

เครื่องประกอบสมณะศักดิ์

สมเด็จพระสังฆราช มีเครื่องประกอบสมณะศักดิ์ ดังนี้คือ

๑. พัดยศสมณะศักดิ์ สมเด็จพระสังฆราช ๑ สำหรับพระสังฆราช สุก ไก่เถื่อน ทรงพระราชทานพัดงาसानให้อีก ๑ เล่ม รวม ๒ เล่ม และเป็นประเพณี ตั้งแต่นั้นมาว่า สมเด็จพระสังฆราช จะได้รับพระราชทาน พัด ๒ เล่ม คือพัดทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๑ พัดงาसान ๑
๒. พระสุพรรณบัฏ
๓. ย่ามหักทองขวาง
๔. ฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น
๕. พระบัลลังก์

เครื่องถมปิด

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. หีบหมากมีพานรอง
๓. หีบหมากเล็ก ใส่หมากดำ
๔. ตะบันหมาก
๕. กล่องหมากรูปหกเหลี่ยม มีเครื่องในพร้อม
๖. ชั้นน้ำมีฝาชีหุ้มผ้าขาว
๗. ชั้นน้ำพานรอง มีฝา
๘. คนโท มีพานรอง
๙. ที่ล้างหน้ามีเครื่องพร้อม
๑๐. กระโถนปากแตร ใหญ่
๑๑. กระโถนปากแตร กลาง

๑๒.กระโถนกลม อย่างใหญ่

๑๓.กระโถนกลม อย่างกลาง

๑๔.กระโถนเล็ก ทรงกระต่าย

๑๕.กาน้ำ รูปกระบอง

๑๖.ที่ชา

๑๗.ปิ่นโต

๑๘.ลักจั่น (หม้อน้ำสำหรับบรรจุน้ำในเวลาเดินทางอย่างที่พระรุดงค์ใช้)

๑๙.ฝาบาตร เชิงบาตร พร้อมด้วยบาตร กลด

๒๐.ไตรแพรสีกลัก ลายดอกพิกุล

๒๑.ธารพระกร (ไม้เท้า) ประดับมุก

ของทั้งหมดนี้พระองค์ท่าน เก็บไว้ที่วัดมหาธาตุ แต่ตัวของพระองค์ท่านสถิต ณ วัดพลับราชสิทธิาราม)

สมเด็จพระสังฆราช ไข่เถื่อน

ทรงประทานผ้าไตรจีวรแก่ ให้แก่ข้าราชการ และญาติโยม

ครั้งสมเด็จพระญาณสังวร ได้รับการสถาปนา เป็นสมเด็จพระสังฆราชนั้น ข้าราชการ และประชาชนมาเฝ้าชมพระบารมี กันแน่นขนัด ข้างพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ทรงพระราชทานผ้าไตรจีวรชุดใหม่ ถวายแก่สมเด็จพระสังฆราช

ครั้งนั้นสมเด็จพระสังฆราช สุก ไข่เถื่อน ทรงโยนผ้าไตรจีวรแพร ผืนเก่า ออกมาทางหน้าต่างพระอุโบสถพระศรีรัตนศาสดาราม ประทานแก่ข้าราชการ และเหล่าประชาชนที่คอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ข้างพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ชั้นล่าง

ฝูงชน และข้าราชการ ต่างแบ่งผ้าไตรเก่าของสมเด็จพระสังฆราช แบ่งกันเป็นชิ้นเล็ก ชิ้นน้อย โดยฉีกแบ่งกัน ต่างคนต่างเก็บ เอาไปบูชาที่บ้าน และต่อมามีข้าราชการผู้หนึ่ง ที่ได้ผืนผ้าเศษจีวรเก่า ของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ไข่เถื่อน) และได้้นำผืนผ้าชิ้นนี้มาถวาย พระปลัดเมฆ (พระสังวรานุวงศ์เถร) วัดราชสิทธิาราม และได้เก็บรักษา กันต่อๆมา

ปัจจุบัน เศษผืนผ้าไตรจีวรเก่า สมเด็จพระสังฆราช ไข่เถื่อน อยู่ที่ พิพิธภัณฑ์ กรมฐาน หุ่นขี้ผึ้ง สมเด็จพระสังฆราช ไข่เถื่อน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ของพระราชทาน

คราวสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

๑. พระราชทานพัด สองเล่ม พัดงาसान ๑ พัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๑ เล่ม ต่อมาเป็นประเพณี สมเด็จพระสังฆราชได้รับพระราชทานพัดสองเล่ม ยกเลิกในปลายรัชกาลที่ ๕ พัดทั้งสองเล่ม และเครื่องประกอบสมณศักดิ์ **ประดิษฐานไว้ที่วัดมหาธาตุ** พระองค์ท่านทรงใช้ เครื่องประกอบสมณศักดิ์ของเดิม ครั้งเป็นสมเด็จพระราชาคณะ

๒. เรือกัญญา หลังคามุงกระแซง ๑ ลำ พร้อมพลพาย

๓. กานหาม ๑ พร้อมพลหาม

๔. พระแท่นบัลลังก์ พร้อมนัทรสามชั้น

๕. พระแท่นขาสึงห์ สีฟ้าอมเขียว

๖. ถับแลขาสึงห์ คาดผ้าติดกระดวยทอง สำหรับตั้งพระพุทธรูป และเครื่องบูชา ปัจจุบันนี้อยู่ที่ พิพิธภัณฑพระกัมมัฏฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม(พลับ)ฯ

๗. ธารพระกรประดับมุก ยาวเท่าพระองค์

๘. เครื่องถมปิด เช่น กระโถนปากแตร เล็ก-ใหญ่ กระโถนทรงกระทาย พาน พระศรี ปิ่นโต ฯลฯ

ทรงพระราชทานผ้า

รัดประคตพระอุระหนามขนุน สีเหลืองทองเลื่อมพราย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงมี พระราชสัทธาายัง ทรงพระราชทาน **ผ้ารัดประคตพระอุระ หนามขนุน** ถักด้วยเส้นไหมทองเลื่อมพราย อย่างดี โดยช่างหลวงฝีมือเอก ในราชสำนัก ใช้สำหรับคาดพระอุระ อย่างพระภิกษุ มหานิกาย เป็นของพระราชทานพิเศษผืนเดียวในกรุงรัตนโกสินทร์ ถวายเพื่อเป็นการ บูชาพระคุณ สมเด็จพระอาจารย์ ด้วยความเคารพ ศรัทธาอย่างยิ่ง

กล่าวว่าช่างฝีมือเอก ที่ถักผ้ารัดประคตหนามขนุน รัดพระองค์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้สาวพรหมจารี จำนวนเจ็ดนาง ช่วยกันถัก เป็นปฐมก่อน

ถานานุกรม

ของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใกล้เคียง)

ตำแหน่ง พระครูสดุดา มหัตถปิฎก สังฆปริณายก ปิฎกโลกาจารย์ ญาณมุนี ศรีวิสุทธิอุดม บรมบพิตร ปลัดขวา ๑ พระครูเนวียง ปลัดซ้าย ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยกรรม ๑ พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดินทร์ ๑ พระครูศรีสุนทรากษรวิจิตร คู่สวนซ้าย ๑ พระครูเมธีกร ๑ พระครูวรวงษา ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ เป็นถานานุกรม ๑๐ ตำแหน่ง

มีพระบรมราชานุญาต ตั้งเพิ่มขึ้นใหม่อีกสองตำแหน่ง ต่อจากพระครูวินัยกรรม คือ พระครูพรหมวิหาร พระครูวิปัสสนา ๑ พระครูญาณวิสุทธิ พระครูวิปัสสนา ๑ รวมเป็น ๑๒ ตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราช (สุก ใกล้เคียง) ทรงแต่งตั้งไว้ที่วัดพระมหาธาตุ ๑๐ ตำแหน่ง ถานานุกรมพระครูวิปัสสนา สองตำแหน่ง ทรงแต่งตั้งไว้ที่วัดราชสิทธาราม (พลับ) อันเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำยุครัตนโกสินทร์

ถานานุกรม พระครูวิปัสสนา

พระองค์ทรงแต่งตั้ง ณ. วัดราชสิทธาราม สองรูป

๑. พระอาจารย์เจ้า พระอาจารย์ผู้ช่วยวิปัสสนาเป็น พระครูญาณวิสุทธิ พระครูวิปัสสนา ถานานุกรม ของสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง

๒. พระอาจารย์มาก พระอาจารย์ผู้ช่วยวิปัสสนาเป็น พระครูพรหมวิหาร พระครูวิปัสสนา ถานานุกรม ของสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ วัดราชสิทธาราม (พลับ) ได้รับพระราชทาน พระราชาคณะเลื่อนที่ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ๑ องค์ พระราชาคณะตั้งใหม่ ๒ องค์ พระครูวิปัสสนาธุระ ๑ องค์คือ

พระราชาคณะเลื่อนที่ พระรัตนมุนี (กลั่น) เลื่อนขึ้นเป็นที่ พระเทพโมลี พระราชาคณะผู้ใหญ่, พระมหาฉิม วัดพระเชตุพนฯ ได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะที่ พระรัตนมุนี แทนที่พระรัตนมุนี(กลั่น)

พระรัตนมุนี (กลั่น) เลื่อนเป็นพระเทพโมลี แทนตำแหน่งที่ของ พระเทพโมลี (ขุน) วัดโมลีโลก, พระเทพโมลี (ขุน) วัดโมลีโลก เลื่อนที่เป็น พระพุทธโฆษาจารย์

แทนที่พระพุทฺธโฆษาจารย์ (คง) วัดอรุณราชวราราม ถึงรัชกาลที่ ๓ พระพุทฺธโฆษาจารย์ (ขุน) เลื่อนเป็นที่ สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ต้นปี สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ขุน) มรณภาพลง พระราชดำริเดิม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จะทรงแต่งตั้ง พระเทพโมลี (กลั่น) เป็นที่พระพุทฺธโฆษาจารย์ แต่พระเทพโมลี (กลั่น) มาถึงแก่ มรณะภาพลง ในเวลาใกล้ๆกับ สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ขุน)

ครั้งนั้นตำแหน่ง พระเทพโมลี และตำแหน่งพระพุทฺธโฆษาจารย์ วางลงทั้งสอง ตำแหน่ง หลังพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ขุน) แล้ว และครบ ๑๐๐ วัน พระเทพโมลี (กลั่น)แล้ว, เนื่องจาก สรีระของพระเทพโมลี (กลั่น) เก็บไว้ถึง สามปีเศษ จึงพระราชทานเพลิงศพ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งสองตำแหน่งดังนี้

หลังล่วงแล้วสามเดือนของ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯเลื่อน พระรัตนมุณี(ฉิม) วัดพระเชตุพนฯ เป็นที่ พระเทพโมลี แทนที่ พระเทพโมลี (กลั่น) ประมาณปลายปีพ.ศ. ๒๓๖๕ ทรงเลื่อนที่ พระเทพโมลี (ฉิม) เป็นที่ พระพุทฺธโฆษาจารย์

พระพุทธศักราช ๒๓๗๕ วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะโรง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อาราธนา พระพุทฺธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดพระเชตุพนฯ ไปครองวัด โมลีโลก ถึงรัชกาลที่ ๔ สถาปนาพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ฉิม) ขึ้นเป็น สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์

ท่านทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นศิษย์ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ใน สำนักพระญาณสังวรเถร (สุก) วัดราชสิทธิาราม คือสมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ศรี) วัด โมลีโลก พระพุทฺธโฆษาจารย์ (คง) วัดอรุณฯ สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลก พระเทพโมลี (กลั่น) วัดราชสิทธิ์ และสมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก

พระราชกณะตั้งใหม่ สององค์คือ

๑.พระครูปลัดคิ้ว ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชกณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร พระคณาจารย์เอก วิปัสสนาธุระ รับพระราชทานพีดงาสน เป็นเจ้ากณะใหญ่อรัญวาสี แทนที่สมเด็จพระญาณสังวร พระครูปลัดคิ้ว ท่านเป็นพระ

ครูปลัด ถานานุกรม ของสมเด็จพระราชาคณะคือ สมเด็จพระญาณสังวร ส่วนพระพุฒาจารย์ (เป่า) ไปอยู่วัดธรรมมาวาส แขวงกรุงเก่า

๒. พระครูวินัยธรแก้ว เปรียญ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็น พระปิฎกโกศลเถร ทรงปริยัติ วิปัสสนาธุระ, พระครูวินัยธรแก้ว ท่านเป็นพระครูวินัยธร ถานานุกรมของสมเด็จพระราชาคณะคือ สมเด็จพระญาณสังวร และพระครูวินัยธรแก้ว ท่านเป็นเปรียญด้วย เรียกว่าถานานุกรมทรงเครื่อง

๓. พระครูสมุห์สี ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็น พระครูกิจจานุวัตร พระครูฝ่ายวิปัสสนาธุระ ถึงรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งพระครูกิจจานุวัตร เปลี่ยนเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร

ทรงสร้างพระอรหังฉลอง สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงให้กรมช่าง ๑๐ หมู่ สร้างพระอรหังถวายเป็น ๘๔,๐๐๐ องค์ สร้างเสร็จแล้วทรงถวายให้สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงอธิฐานแผ่เมตตาเสร็จแล้วทรงแจก แด่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย พร้อมกับประชาชนทั่วไป

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เล่าไว้ในลายพระหัตถ์ ในสาสน์สมเด็จพระเจ้าเมื่อสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงอธิฐานแผ่เมตตา ปลุกเสก พระอรหัง อยู่ นั้น ได้มีนางงูเห่าเลื้อยขึ้นมา ขนด บนพระเพลา (ตัก) ของพระองค์ท่าน นางงูเห่านั้นได้ออกไ้บนพระเพลาของพระองค์ท่าน เมื่องูเห่าได้ออกไ้จนหมดสิ้นแล้ว นางงูเห่านั้นได้คาบไ้ขู่ ทั้งสิ้น ขยอกเข้าปากแล้ว ก็เลื้อยออกจากพระเพลา (ตัก) ของพระองค์ท่านไป นำไ้ขู่ทั้งสิ้นไปไว้ที่รังของมัน ณ ที่ได้ฤกษ์ฤกษ์ ของสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ที่ได้ฤกษ์ฤกษ์ของพระองค์ท่าน มีทั้งรังงูเห่า งูเหลือม และไ้ป่า ไ้บ้าน ทั้งหมดอยู่กันด้วยความสุข ไม่เบียดเบียนกัน และกัน

ขณะที่สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน กำลังอธิฐานจิต แผ่เมตตา ปลุกเสกพระอรหังอยู่นั้น นก กา ไ้บ้าน ไ้ป่า ที่เคยร้องขานขันในเวลาเย็น ก็พากันนอนสงบนิ่ง อยู่ใต้ฤกษ์ฤกษ์ของพระองค์ท่าน

ยังกล่าวอีกว่า ภายในวัดราชสิทธิาราม ขณะที่พระองค์ท่านทรงปลุกเสกพระอรหังอยู่นั้น เงียบสงบ ไม่ได้ยินเสียงแม้ เสียงนกร้อง เสียงไ้ขัน เสียงลมพัด หรือเสียง

ใบไม้ไหว ทุกอย่างภายในวัดราชสิทธิาราม สงบเยือกเย็นไปหมด และเป็นเดือนอ้าย
ด้วย ซึ่งอากาศหนาวเย็นด้วย

ธรรมดาเดือนอ้าย ในเวลาเย็น อากาศจะหนาว ลมหนาวจะพัด โขยเยือกเย็น เสียง
นก กา ไก่ป่า ไก่บ้าน จะพากันส่งเสียงร้อง ขัน ขานร้องกันแข่งแซ่ ได้ลมหนาว แต่วันนี้
นอกจากอากาศจะหนาวแล้ว ยังปรากฏความเย็น ของเมตตาคจิต ของหลวงปู่ สุก ใก่เถื่อน
แผ่ไปทั่วพระอาราม แม้มหนาวก็ไม่พัด โขย ใบไม้ ใบหญ้าภายในพระอารามก็ไม่ไหว
ติง นก กา ไก่ป่า ไก่บ้าน ก็ไม่ขานขัน พากันนอนสงบนิ่ง ภายในวัดราชสิทธิารามเวลา
นั้น สงบเย็น สงบเสียง ด้วยอำนาจแห่งเมตตาคจิตของ สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน

ทั้งนี้เป็นด้วย พระบารมีการแผ่เมตตาคจิต ของพระองค์ท่าน บรรดาเหล่าขุนนาง
ที่มาในครั้งนั้น ต่างชื่นชมยินดี และร้องสาธุการ ด้วยเสียงเบาๆ โดยถ้วนหน้ากัน

ยังมีเรื่องเล่าอีกว่า ในสมัยนั้น สามเณรวัดโพธิ์ เล่นดอกไม้ไฟ ในงานฉลอง
บังเอิญไฟดอกไม้ไฟ ไปติดลูกไหม้ ภายในวังหลวง สามเณรจึงมีโทษถึงประหารชีวิต
ตามกฎหมายเทียรบาล

สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงทราบข่าว เรื่องสามเณรเล่นดอกไม้ไฟ จึงทรง
พระเมตตาสามเณร ทรงเสด็จเข้าวัง ขอพระราชทานโทษสามเณร ไม่ให้ถูกประหาร
ชีวิต ขอให้ลดหย่อนผ่อนโทษให้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ ทรงผ่อนโทษให้ ตามคำขอ
ของ สมเด็จพระสังฆราชใก่เถื่อน

ลำดับชั้นพระราชาคณะสมัยรัตนโกสินทร์

ลำดับชั้นพระราชาคณะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ แบ่ง
ออกเป็น ๔ ชั้น คือ

๑. ตำแหน่งพระราชาคณะชั้นผู้น้อย เช่น ตำแหน่ง พระญาณสังวรเถร ๑ พระ
ปัญญาวิศาลเถร ๑ พระญาณวิริยะ ๑ พระวินัยรักขิต ๑

๒. ตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่ เช่น ตำแหน่งพระญาณสังวร ๑ พระพิมลธรรม
๑ พระธรรมอุดม ๑ พระมหาสุเมธจารย์ ๑ พระพุทธโฆษาจารย์ ๑ พระพรหมมุนี ๑ พระ
ธรรมเจดีย์ ๑ พระธรรมไตรโลก ๑ พระธรรมราชา ๑ พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๕ องค์นี้ เมื่อ
มรณะภาพเข้าโกศ (จากสมุดไทยดำ เล่มที่ ๑๐ เลขที่ ๒ ง. ๒๘)

๓. ตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะ (เริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ ๒) เช่น สมเด็จพระ
ญาณสังวร ๑ สมเด็จพระนรัตน ๑ สมเด็จพระพุทธานุจารย์ ๑

๔. ตำแหน่งพระสังฆราชหรือ สมเด็จพระสังฆราช อันเป็นตำแหน่งสูงสุด

ตำแหน่งพระราชาคณะ ในสมัยรัตนโกสินทร์

ของพระอาจารย์สุก

๑. เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร พระราชาคณะผู้น้อย เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖

๒. เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิมเดิมที่ พระญาณสังวร เจ้าคณะรองอรัญวาสี ในกรุง รัตนโกสินทร์

แทนเจ้าคณะรองอรัญวาสีเดิมคือตำแหน่งพระญาณไตรโลกเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘

๓. เป็นสมเด็จพระราชาคณะในราชทินนามเดิมที่ สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕

๔. เป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ประมุขสงฆ์ปกครองทั้งสงฆ์คั่นถุระ และวิปัสสนาธุระ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓

พระองค์ท่านทรงเป็นพระราชาคณะ มาตามลำดับขั้น ไม่มีเลื่อนข้ามขั้น เป็นไปตามคุณธรรมของพระอาจารย์สุก และพระเจ้าแผ่นดิน ยุครัตนโกสินทร์ ที่ทรงทศพิธราชธรรม

หมายรับสั่งรัชกาลที่ ๒

จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

เรื่อง ตั้งสมเด็จพระสังฆราช และ พระราชาคณะ

ด้วยพระยาธรรมราชปราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า พระโหราธิบดี โหรมีชื่อ คำนวนพระฤกษ์ทุกเกล้าฯถวายว่า จะได้จารึกพระนามพระราชาคณะ ลงในแผ่นทอง สมเด็จพระญาณสังวรที่ สมเด็จพระสังฆราช ๑ พระพิมลธรรม เป็นที่ สมเด็จพระพนรัต ๑ (รวม) ๒ แผ่น กระจายฝรั่ง พระพุฒาจารย์ เป็นที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ ๑ รวม ๓ องค์ ตั้งบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น (ตะลุ่ม) ปิดแผ่นกระจายฝรั่ง พระธรรมอุดม เป็นที่ พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมไตรโลก เป็นที่ พระธรรมอุดม ๑ (รวม) ๒ องค์ ตั้งพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น ไม่มี(ตะลุ่ม) แผ่นกระจายฝรั่ง พระเทพกวี เป็นที่ พระธรรมไตรโลก ๑ พระธรรมกิจ เป็นที่ พระโพธิวงษ์ ๑ พระอริยวงษ์ เป็นที่ พระเทพกวี ๑ (รวม) ๓ องค์ตั้งพาน ๒ ชั้นทาแดง รวม ๘ องค์ ในหอพระมณเฑียรธรรม ณ.วัน ๖

๗ ๑ คำ ปี่มะโรง โทศก เพลาเช้า ๓ โมง ๓ บาท มีศุภวารนักขัตฤกษ์ ครั้นจาริกพระนาม
แล้วจะได้เชิญพระนาม ซึ่งจาริกไปฝากไว้ใน พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ครั้นถึง ณ. วัน ๕๗ ๑ คำ เพลา ๓ โมงเช้า ๓ บาท ฤกษ์จะได้ถวายพระนามสิ้นเกล้าฯจะ
เสด็จฯ ออกพระอุโบสถ ถวายทุกพระองค์ให้ทันฤกษ์ แล้วพระสงฆ์ราชาคณะเดือนที่ทั้ง
๘ องค์ นอกเดือนที่ ๓๔ องค์ จะได้รับพระราชทานฉันทเพล ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติ
จ่ายงาช้าง ให้แก่พระคลังพิเศษ กลึงกล่องใส่แผ่นทองคำ ๒ ใส่กระดวยฝรั่ง ๖ (รวม) ๘
ใบ ให้พอแล้วให้แผ่นทองคำกว้าง ๕ นิ้ว กิ่ง ยาว ๓ นิ้ว ๒ แผ่น ส่งให้อาลักษณ์ไป
จาริกพระนาม สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระพนรัตน์ พระราชาคณะ ให้เร่งส่งให้แต่ ณ.
วัน ๗ ๑ คำ แล้วให้เอาพานเงินกลีบบัวส่งให้ชาวพระคลังพิเศษสำหรับใส่กล่องพระ
นาม ๘ ใบ แล้วให้เอากระโถน ชันน้ำไปตั้งถวาย พระสงฆ์ให้พอ ๔๒ รูป

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังพิเศษเบิกงาช้าง ต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ มากถึงกล่องใส่
กระดวยจาริกพระนาม ๘ ใบ แล้วให้เย็บแพรหงอนไก่เหลืองใส่แพรแดง สูง ๑๔ นิ้ว ใส่
กล่องพระนาม ๘ ใบ รับพานเงินกลีบบัวต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ ล่องกล่องใบละ
พระนาม เอาพานเงินตั้งบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น มีกลุม ๒ ใบ ตั้งบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น
ก้ามระไม่มีกลุม ๖ ใบ มีแพรหงอนไก่เหลืองหุ้มแพรแดง หุ้มพาน (ตะลุ่ม) ทั้ง ๘ ใบ
แล้วให้จ่ายผ้าขาวทองพระนามให้ยาวผืนละ ๓ ศอก กว้างคงปาก ๘ ผืน ผ้าขาวเนื้อดี
สำหรับปูนั่ง อ่านพระนามท่ามกลางสงฆ์ ๑ ตรา ผ้าขาวนุ่งห่ม ๘ คน เป็นผ้า ๑๖ ผืน แล้ว
ให้เอาของทั้งนี้ไปส่งให้อาลักษณ์ ณ. หอมณเฑียรธรรมให้จาริกพระนาม

อนึ่ง ให้ หม่อมชัย มโหรี ปี่พาทย์ กลองแขก แตรสังข์ ไปประโคมเมื่อจาริกพระ
นาม ณ. หอมณเฑียรธรรม ณ. วัน ๗ ๑ คำ เมื่อถวายพระนาม ณ. พระอุโบสถวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ณ. วัน ๗ ๕ คำ เพลาเช้าทั้ง ๒ วัน

อนึ่งให้ สังการี นิมนต์สงฆ์ราชาคณะเดือนที่ทั้ง ๘ นอกเดือนที่ ๓๔ (รวม) ๔๒ รูป
เข้าไป ณ. พระอุโบสถวัดพระศรี รัตนศาสดาราม รับพระนามพร้อมกัน ณ. ๗ ๑ คำ ฉันท
เพลเพลหนึ่งแล้ว ให้รับเกศขังอากาศต่อวิเสทหมากพลูถวายสงฆ์

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังสุภรัตเอาอาสนะไปแต่งที่พระสงฆ์ในพระอุโบสถ

ให้พอ ๓๕ รูป

อนึ่ง ให้ชาวพิฆานอากาศเอาม่านใหญ่ไปปู ณ หอมณเทียรธรรม เมื่อจาริกพระนาม ณ วัน ๑ ค่ำ เพลาเช้า เพลาหนึ่งแล้ว ให้เอาพรมใหญ่ไปปู เอาจากไปกั้นแต่งที่(---) ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วัน ๑ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้้อัถกษณ์ไปรับเอาแผ่นทองต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ กว้าง ๕ นิ้ว กิ่ง ยาว ๒๗ นิ้ว ๒ แผ่น แล้วเอากระดาษฝรั่ง เอาหมึกไปจาริกพระนามทั้ง ๘ องค์ และเมื่อจาริกพระนามนั้น (สมภุทวิปัสตราเจ้า) ให้ต่อชาวพระคลังวิเศษผ้าขาว (รองกล่องพระนาม) กว้างคองปาก ๘ คน เป็นผ้า ๑๖ ผืน กล่องงาช้างถูงแพรหงอนไก่เหลืองระบายแพรแดง สูง ๑๔ นิ้ว ใส่กล่องงา ๘ ใบ พานเงินกลีบบัวตั้งบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น ตั้งบนพานกำลละอ ๖ (รวม ๘ ใบ) มีถูงหงอนไก่เหลืองหุ้มแพรแดง หุ้มพาน (ตะลุ่ม) จาริกพระนาม แล้วให้เอาพระนามใส่กล่องงาถูงแพรหงอนไก่เหลืองหุ้มแพรนั้นทั้ง ๘ พระนาม ให้เอาถูงกล่องพระนามวางลงพานกลีบบัวตั้งบนพานแว่นฟ้า แล้วเชิญไปฝากหลวงธรรมเสนาไว้ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้น ณ วัน ๑ ค่ำ เพลาเช้า รับผ้าขาวเนื้อดีต่อชาววิเศษตราหนึ่ง ให้จัดแจงเชิญพานพระนามตั้งรับเสด็จในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วคอยอาราธนาศีล พระราชาคณะให้ศีลแล้ว ให้นำผ้าสมปักขาวเชิงลอย (ลายบงเสื่อยง) เสื้อครุยขาวกราบนมัสการ ๓ วารแล้วพอ ขอมมาโทษพระรัตนไตรเจ้าแล้ว ครั้นได้ฤกษ์แล้วให้เอาผ้าขาวตราปูนั่งบนผ้าขาวท่ามกลางพระสงฆ์ อ่านพระนาม ครั้นจบลงแล้วให้ประโคมพร้อมกันทั้ง ๘ พระนาม

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังราชการ เอาเสื่อลวดไปปูให้เต็มในพระอุโบสถ แต่ ณ วัน ๑ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้หมื่นเทวาทิศเอาผ้าลาดพระเต้า ถาดเงิน ไปแต่งรับเสด็จ

อนึ่ง ให้ชาววังเอาเสื่อลวดไปปูรองลาดพระบาท แล้วให้แต่งที่รับเสด็จในพระอุโบสถ

อนึ่ง ให้กรมนายข้าวสารซ้อมให้วิเสทหุงถวายพระสงฆ์ ข้าว ๒ ถัง ให้เร่งจ่าย ณ วัน ๑ ค่ำ

อนึ่ง ให้ ๔ ตำรวจเอาเตียงไปตั้ง ณ หอมณเทียรธรรม ณ วัน ๑ ค่ำ เพลาเช้า เตียงจาริกพระนาม

เตียงรองเครื่องบูชา แล้วให้เอาเตียงไปตั้ง ในพระอุโบสถ ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้า สำหรับบุฟ้าวานั่งอ่านพระนาม ท่ามกลางพระสงฆ์ ๑ แล้วให้เอาฟ้าวานไปกำบังแดด อย่าให้ส่องเข้าไปในพระอุโบสถได้

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการเชิญไปตั้งบูชา เครื่องกระษะมุกเชิงตั้ง ณ หอมณเฑียรธรรม เมื่อจาริกพระนาม ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้า สำหรับหนึ่ง เครื่องทองใหญ่ในพระอุโบสถเมื่อเสด็จถวายพระนาม ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้าสำหรับหนึ่ง พุ่มข้าวตอก พุ่มดอกไม้ รูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ยืมฉากต่อชาวพิมานอากาศ กับ เสื้อ พรหม ม่าน แต่งที่ข้างในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้า

อนึ่ง ให้โหรไปคอยบอกฤกษ์ให้อาลักษณ์ เมื่อจาริกพระนาม

อนึ่ง เมื่อจาริกพระนาม ณ หอมณเฑียรธรรมแล้ว ให้แห่พระนามไปฝากไว้ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้านั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์คู่แห่ นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อครุฑขาวลำพอกขาว ประนมมือถือดอกบัวสด เดินแห่หน้า ๒๐ คู่ หลัง ๕ คู่ ๕๐ คน ให้ไปพร้อมกัน แห่ให้ทันกำหนดตามสั่งนี้

อนึ่ง ให้พระราชมนู จัดกลองชนะ ๕ คู่ แตรสังข์ ให้นุ่งกางเกงใส่เสื้อ ใส่หมวกแดง จงทุกคนให้ไปพร้อมกัน แห่พระนามตามเกณฑ์มานี้อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้ ๔ ตำรวจ ยืมเสลียงงา สัปทน ต่อชาวพระราชยาน และ ชาวอภิรมณ์ ไปรับพระนามขึ้น เสลียงงา แห่ เสลียง ๘ สัปทน ๘ ส่งให้สี่ตำรวจไปหาม ไปกั้นพระนาม แล้ว ให้เชิญเครื่องสูงไปแห่หน้า ๕ คู่ หลัง ๓ คู่

อนึ่ง ให้พันจันจัดดอกไม้เพลิงพุ่ม ๓๐ พุ่ม ปักจุดในระเบียบด้านตะวันตกเวลาค่ำ ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาค่ำ

อนึ่ง ให้ตำรวจหลวง ตำรวจวัง ไปยกสำรับของควา สำรับของหวาน ถวายพระสงฆ์ เพลาเพล ณ วัน ๗ ๑ คำ ๓๕ รูป

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งใบศรีตอง ๓ ชั้น ๒ สำรับ ศรีษะสุกร ๒ ศรีษะ แป้งหอม น้ำมันหอม รูปเทียน ดอกไม้ ขนมหพลไม้ต่างๆ เครื่องใบศรีให้ยกไปตั้ง ณ หอมณเฑียรธรรม ณ วัน ๗ ๑ คำ เพลาเข้า

อนึ่ง ให้วิเสทกลางควา หวาน แต่งสำรับควาสำรับละ ๑ สลึง สำรับหวานสำรับละ ๑ สลึง ให้ยกไปถวายพระสงฆ์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพลาเพล ณ

วัน ๑ ค่ำ คาว ๑๕ ตำรับ หวาน ๑๕ ตำรับ ให้มีตำรับข้าวพระด้วย แล้วให้เบิกข้าวสาร
ต่อกรมนามหาญ ถวายพระสงฆ์ข้าว ๒ ถัง

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลู แต่งหมากพลู ไปส่งให้อาลักษณ์ จารึกพระนาม ณ หอ
มณฑิยธรรม ณ วัน ๑ ค่ำ เปลาเช้า ๓ พานให้แต่งเกศขลังส่งให้สังการิตถาย
พระสงฆ์ ณ พระอุโบสถ ณ วัน ๑ ค่ำ เปลาเพล ๑๕ ของ

อนึ่ง ให้สนมตำรวจนอกเอาม่านแดงไปกั้นเป็นลั๊บลั๊ว แต่มุมกำแพงแก้วด้าน
เหนือข้างตะวันตก ถึงระเบียบแห่งหนึ่ง ให้กั้นแต่เสมากลางด้านใต้ถึงระเบียบแห่งหนึ่ง
เร่งกั้นแต่ ณ วัน ๑ ค่ำ

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเอาพานกลีบบัว ไปส่งให้อาลักษณ์ ณ หอ
มณฑิยธรรม ๘ ใบ สำหรับรองกล่องพระนาม ให้ส่งแต่ ณ วัน ๑ ค่ำ เปลาเช้า ให้ทัน
ฤกษ์

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังในซ้าย เอาอ่างเงินไปตั้งหน้าพระอุโบสถ วัดพระแก้ว ๔ ใบ
เร่งตั้ง ณ วัน ๑ ค่ำ เปลาเช้า

อนึ่ง ให้ล้อมวังซ้าย ล้อมวังขวา เกณฑ์ไพร่ตักน้ำใส่อ่างเงินที่ข้างใน เอาไปตั้ง
หน้าพระอุโบสถให้เต็มทั้ง ๔ ใบ สำหรับถวายพระสงฆ์ ให้เร่งตัก ณ วัน ๑ ค่ำ เปลา
เช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(เวร นายแก้ว นายจำเนียร)

ด้วย พระยาธรรมราชปราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่ง
ว่า พระราชาคณะที่เลื่อนที่ขึ้นใหม่ทั้ง ๘ องค์ แจ่งมาในรับสั่งมาแต่ก่อนนั้นแล้ว จะ
ได้รับอาราธนาเข้ามารับพระราชทานฉันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ
วัน ๑ ค่ำ เปลาเพล พร้อมกัน ๑๕ รูป ครั้นรับพระราชทานฉันเพลแล้ว จะได้ถวาย
พระนาม จะเชิญพระนามขึ้นเสลียงงา มีสัปทนกั้น ไปส่งท่านทั้ง ๘ องค์ สัปทน ๘ คัน
ไปรับกล่องพระนามแต่ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปส่งสมเด็จพระ
พระสังฆราช พระเทพกวี ถึงวัดมหาธาตุ ๒ (พระองค์) สมเด็จพระพนรัตน์ ถึงวัดสระเกศ ๑
พระพิมลธรรม สมเด็จพระพุฒาจารย์ พระธรรมอุดม พระโพธิวงษ์ พระธรรมไตรโลก
ถึงเรือ ๕ (รวม) ๘ องค์ คนหามเสลียง คนกั้นสัปทนนั้น ให้นุ่งกางเกงแดง คาดผ้าลาย
ด้วย จงทุกคน

อนึ่ง ให้ชาวอภิรมณ์ ชาวราชยาน จัดเสถียงงา ๘ สัปทน ๘ ส่งให้ ๔ ตำรวจไปรับ
กล่องพระนาม พระราชาคณะในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วัน ๗ ๑ ถ้า
เพล่าเข้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(เวร นายรักษบริบาล เวร นายชำนาญ)

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๒ เล่มที่ ๑๒ สมุดไทยคำ)

สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงเป็นองค์ประธาน

ชุมนุมพระสงฆ์สังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ(พ.ศ. ๒๓๖๔)

หลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลายลงแล้ว พระเจ้าตากสิน ทรงสถาปนากรุงธนบุรี
เป็นราชธานี ๑๕ ปี จนกระทั่งมาถึงการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์นั้น การปฏิบัติพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ซึ่งที่ได้สืบทอดวงศามาแต่โบราณกาล ครั้งกรุงศรีทวารวดี
มากรุงศรีสุโขทัย มากรุงศรีอยุธยา จนมาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ครั้งนั้น

พระสงฆ์ได้ปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับสืบมา การประพฤติปฏิบัติ
ยังคงอยู่ในกรอบประเพณีแบบแผน ของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับตลอดมา

จนกระทั่งถึงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
พุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ พระสงฆ์รุ่นใหม่ตามหัวเมือง และชานกรุง
รัตนโกสินทร์ ไม่คุ้นเคย ไม่ค่อยรู้จักกับการปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่มี
มาแต่โบราณกาล

พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้น พวกกันประพฤติปฏิบัติพระกรรมฐานกัน นอกฤดู นอกทาง
จากของดั้งเดิม เสียกันเป็นส่วนใหญ่ ไม่รักษาประเพณี รักษาแบบแผน ของการ ปฏิบัติ
พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ตามแบบแผนทีสืบวงศ์พระกรรมฐานมานั้น

และต่อมาจึงได้มีการฟื้นฟูพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในต้นกรุง
รัตนโกสินทร์นี้เอง โดยสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) พระองค์ท่านทรง
นำสืบวงศ์ นำมาแต่วัดป่าแก้ว กรุงศรีอยุธยา แต่ยังไม่ทันจะตั้งเป็นปีกแผ่นถาวรมั่นคงดี
นัก ก็เกิดมีการประพฤติปฏิบัติกันนอกฤดูนอกทางกันอีก โดยรู้เท่าไม่ถึงการ

มูลเหตุทำให้เกิดมีทำการสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมานั้น เกิดจาก การพูดคุย
สนทนากันในหมู่คณะสงฆ์จากหัวเมือง และชานกรุงว่า.....

การปฏิบัติพระกรรมฐานอย่างนี้ถูก การปฏิบัติพระกรรมฐานอย่างนี้ผิด เสีย
วิจารณ์เล่าคือ ขยายไป ทั่วกรุงรัตนโกสินทร์ ความนั้นทราบถึงเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ และ
ข้าราชการผู้ใหญ่ ในราชสำนักผู้มีหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการคณะสงฆ์ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่
และข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งสองท่านนั้น จึงนำความทั้งหลายเหล่านี้ ขึ้นกราบบังคมทูลให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบฝ่าพระบาท

ต่อมาจึงมีการประสานงานระหว่างทางราชการ และคณะสงฆ์ ให้ขุมนุมสงฆ์ ทำ
การประชุมสังคายนาพระกรรมฐานขึ้นสามวัน ได้มีการจำบันทึกไว้ เช่น ๑.คณะ
พระสงฆ์ที่เข้าร่วมสังคายนา ๒.วิธีการเล่าเรียนศึกษา และสอบอารมณ์พระกรรมฐาน
มัชฌิมา แบบลำดับ ๓. หมายรับสั่งรัชกาลที่สอง อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช และ
พระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับการแต่งตั้งเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐาน และ
รับเครื่องสมณะบริวาร

ปัจจุบันเหลือเพียงจดหมายเหตุ อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ
รับการแต่งตั้งบอกพระกรรมฐาน และรับเครื่องสมณะบริวารเท่านั้น เป็นหมายรับสั่ง
รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๘๘๓ เลขที่ ๗ สมุดไทยดำ

ในปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ ปีที่ทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมานั้น ปีนั้น
เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ปีนั้นงูน้ำกัดผู้คนตายกันมาก เนื่องจากการแพทย์ยังไม่
เจริญ ข้าวยากมากแวง ข้าวเปลือกเกวียนละ ๗ สลึง ข้าวสารถึงละ ๓ สลึง

ครั้งนั้นจึงมีคนหลอกลวงต้มตุ๋น โดยเอาพระกรรมฐานมาบังหน้า คิดแบบแผน
ของตัวเองขึ้นมาว่าอย่างนี้ถูก อย่างนั้นผิด จนกระทั่งเรื่องนี้รุกรามเข้าไปถึงในกรุง และ
พระอารามหลวง อารามรามราชบุรี ทั้งนอกกรุงในกรุง ทำให้ผู้คน เข้าใจการปฏิบัติพระ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สับสน ทางราชสำนักคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๒ ทรงได้รับรายงานอยู่เนืองๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒

ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นรักษัรณเรศ อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช
พระราชาคณะ พระถนายนุกรม เจ้าอธิการ พระอารามหลวง พระอารามราชบุรี ที่มี

ศรัทธาในการบำเพ็ญสมณะ-วิปัสสนา ให้เข้ามารับการ ทดสอบแบบแผน ทำความเข้าใจ และสอบอารมณ์องค์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ณ พระที่นั่งบรมจักรพรรดิพิฆาน ณ. วันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะเส็ง ตรีศก จุลศักราช ๑๑๘๓ (๒๓๖๔) เป็นเวลา สามวัน ทรงอยู่ในพระราชูปถัมภ์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่๒ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานถวายภัตตาหาร น้ำปานะ แต่พระสงฆ์ สามเณรทุกวัน

พระกรรมฐานมีสองภาค

๑.พระกรรมฐานภาคปริยัติ ใช้สำหรับเล่าเรียนศึกษาท่องบ่น ทรงจำแบบแผนได้แก่

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระคัมภีร์จารึก เป็นอักษรขอมบาลีมีประมาณ ๖๐ ผูก รจนาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อพุทธกาลล่วงแล้วได้ประมาณ ๕๕๖ ปี

พระคัมภีร์มูลกรรมฐานมี ๑๐ ผูก แต่งสมัยลานนา รจนาโดย พระมหารัตนปัญญาเถร นักปราชญ์แห่งลานนา (เชียงใหม่) เรียบเรียงย่อความมาจาก คัมภีร์พระวิสุทธิมรรค พระกรรมฐานในพระไตรปิฎก ประสพการณ์ จากการเจริญกรรมฐาน จารึกด้วยอักษรขอมไทย สำหรับให้ผูปฏิบัติพระกรรมฐานได้เล่าเรียนศึกษาหาความรู้ คัมภีร์นี้ตกทอดมาถึงกรุงศรีอยุธยา มาสู่กรุงรัตนโกสินทร์

ต่อมาท่านขรัวदारอด มีศรัทธาคัดลอกพระคัมภีร์มูลกรรมฐาน ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖ ซึ่งของเก่านั้นชำรุดผุพัง ท่านขรัวदारอดคัดลอกถวาย สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง เพื่อเป็นการบูชาคุณสมเด็จพระอาจารย์ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

๒.พระกรรมฐานภาคปฏิบัติ เรียกว่า พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เข้ามาครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่ง พระโสณเถร พระอุตตระเถร เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ผ่านยุค ผ่านสมัย เรื่อยมาเริ่มตั้งแต่ยุคสุวรรณภูมิ ยุคทวารวดี มาจนถึงยุคกรุงสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา จนมาถึงยุคกรุง รัตนโกสินทร์ ซึ่งในภูมิภาคนี้แต่ก่อนนั้น เช่น ลาว เขมร พม่า ไทย ปฏิบัติพระกรรมฐานตามแนวพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกันทั้งนั้น พม่าหมดประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๓-๒๔๐๐ ลาว เขมร พม่า หมดหลังจากพรรคคอมมิวนิสต์ เข้าครอบครองประเทศ แต่ยังมีสอนอยู่แต่ไม่เต็มรูปแบบ

ส่วนที่ประเทศไทย ยังคงเหลืออยู่ปัจจุบันนี้ที่คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) เพราะวัดราชสิทธิารามเป็นศูนย์กลาง พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ มาแต่ต้น เช่นเดียวกับ วัดป่าแก้ว กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำกรุงศรีอยุธยา และวัดไตร-ภูมิป่าแก้ว กรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ประจำกรุงสุโขทัย

พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับนี้ ได้สืบทอดวงศ์มากับบุคคล ต่อๆกันมาโดยมุขปาฐะ โดยการจำแบบแผน ไม่มีการเขียนเป็นตำรา เหตุเพราะป้องกัน การเกิดอุปทาน เกิดจิตหลอน เกิดสภาวะธรรมหลอน เพื่อต้องการให้ได้สภาวะธรรมที่เป็นจริง จะมีการเขียนบันทึกไว้แต่หลักการเท่านั้นว่า หนึ่งเรียนอะไร มีอะไรบ้าง สองเรียนอะไร มีอะไรบ้าง

ส่วนรายละเอียดของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จะสืบทอดกันมากับครูบาอาจารย์ ของแต่ละยุค แต่ละสมัย โดยไม่ขาดตอน โดยไม่ขาดสาย เมื่อถึงใกล้ปลายยุคนั้นๆก็จะมีพระอาจารย์มาสืบทอดกันต่อ เช่นยุครัตนโกสินทร์ มีสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) มาสืบทอดต่อ ซึ่งบางยุคก็เจริญในต้นยุค มาเสื่อมลงในปลายยุคบ้าง การทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับนั้น กระทำเป็นครั้งแรกในยุครุ่งรัตนโกสินทร์นี้เอง

ส่วนในยุครัตนโกสินทร์ ยุคสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา ไม่มีการทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพราะพระสงฆ์ในยุคต่างๆเหล่านั้น ไม่ประพฤติปฏิบัติ นอกถู่ นอกทางตามแบบ พระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ เว้นแต่ในปลายยุคกรุงศรีอยุธยา การปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ บางวัดปฏิบัติไม่เต็มรูปแบบ เพราะมืออื่นเข้ามาปะปน

ประชุมสงฆ์ กระทำสังคายนา

พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ อารชณานิมนต์ สมเด็จพระสังฆราช พระมหาเถรผู้ใหญ่ เข้าควบคุมการทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มีรายพระนาม และรายนามดังต่อไปนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงเป็นองค์ประธาน
๒. สมเด็จพระพนรัตน์ (ด่อน) วัดสระเกศ ศิษย์สมเด็จพระ ใก่เถื่อน

๓. พระพิมลธรรม (ทองดี) วัดระฆัง ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๔. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (คง) วัดอรุณ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๕. สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เป่า) วัดธรรมาวาส กรุงเก่า มาปรึกษาเรียนต่อ
๖. พระพรหมมุนี (นาค) วัดราชบูรณะ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๗. พระปัญญาวิสาร์เถร (ศรี) วัดสมอราย ศิษย์อาจารย์เดียวกัน
๘. พระเทพกวี วัดมหาธาตุ
๙. พระเทพโมลี (ขุน) วัดโมลีโลก ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๑๐. พระกรมหมื่นนุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพนฯ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๑๑. พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) วัดพลับ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๑๒. พระวินัยรักขิต (ฮั่น) วัดพลับ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๑๓. พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็น พระญาณวิสุทธิเถร วัดพลับ ฯลฯ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนา นามินต์ พระเถรผู้ใหญ่ผู้เข้า สอบอารมณ์
พระสงฆ์ ราชาคณะ ถานานุกรม เจ้าอธิการ ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑. พระครูวินัยธรรมกัน วัดพลับ ถานานุกรม สมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่เถื่อน
๒. พระครูญาณวิสุทธิ (เจ้า) วัดพลับ ถานานุกรม วิปัสสนาธุระ สมเด็จพระ

พระสังฆราช

ไก่อ่เถื่อน

๓. พระครูพรหมวิหาร (มาก) วัดพลับ ถานานุกรม วิปัสสนาธุระ สมเด็จพระ

พระสังฆราช

ไก่อ่เถื่อน

๔. พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) วัดพลับ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๕. พระญาณสังวรเถร (ด้วง) วัดพลับ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๖. พระปัญญาภิษารเถร (สุก) วัดโปรดเกษเกษฐาราม เดิมเป็น พระครูธรรมสถิต

(สุก) อยู่

วัดพลับ ท่านเป็นศิษย์ สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน คิดตามมาจากวัดท่าหอย

๗. พระครูกิจจานุวัตร (สี) วัดพลับ ศิษย์ สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๘. พระครูใบฎีกากลิ่น วัดพลับ ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน
๙. พระมหาโต วัดระฆัง ศิษย์สมเด็จพระไก่อ่เถื่อน ฯลฯ

การสอบอารมณ์แบบแผนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สอบจากห้องแรกไปห้องสาม ห้องสี่ จนถึงห้องสุดท้าย คือจาก พระปิติ ๕ พระยุค ๖ พระสุขสมาธิ ๒ ไปหา รูปพระกรรมฐาน อานาปานสติ- รูปญาณ - อรูปฌาน - พระวิปัสสนา

การทำสังคายนาพระกรรมฐานวันแรก วันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พระสงฆ์ ถานานุกรม เจ้าอธิการ เข้ารับการสอบอารมณ์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จำนวน ๖๗ รูป มีพระราชทานฉัน ๓ เปลา, เปลาบาย ทรงถวายน้ำปานะ

การทำสังคายนาพระกรรมฐานวันที่สอง วันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พระสงฆ์ ถานานุกรม เจ้าอธิการ เข้าสอบอารมณ์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ จำนวน ๕ รูป มีพระราชทานฉัน ๓ เปลา, เปลาบาย ทรงถวายน้ำปานะ

การทำสังคายนาพระกรรมฐานวันที่สาม สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะผู้ใหญ่ ทำปุจฉา-วิสัชนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ถึงความเป็นมา และเรียงลำดับ วิธีการ ถึงห้อง และองค์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่างๆ (ยังไม่ค้นพบ การทำปุจฉาวิสัชนา)

พระสงฆ์ราชาคณะ พระถานานุกรม ที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าคุมการสอบสังคายนา และที่เข้าทำการสอบสังคายนา ที่เข้าสอบสังคายนาแล้ว ทรงเชียวชาญและเชียวชาญในพระคันถะธุระวิปัสสนาธุระทั้งสิ้น ทั้งหมดล้วนเป็นสัทธาวิหาริก และเป็นศิษย์ สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง การทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ได้ทยอยทำอีกสองปีคือปีพ.ศ. ๒๓๖๕ และปีพ.ศ. ๒๓๖๖ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ ทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และทรงแต่งตั้งอีกสองปี จึงแล้วเสร็จ การสังคายนาทั้งกรุงรัตนโกสินทร์

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ จึงทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง พระสงฆ์ ราชาคณะ เจ้าอธิการ ไปเป็น พระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับแก่ ภิกษุ สามเณร ปะขาว ชี

หมายเหตุ รัชกาลที่ ๒

อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ถานานุกรม

เจ้าอธิการ พระอารามหลวง ในกรุง นอกกรุง

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานสังฆภัตเครื่องสมณะบริหาร

จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๖๔)

ศุภมัสดุพุทธศักราช ๒๓๖๔ สัปตสังวัจนบุศยามาสกาฬปักข์อัฐมิมิถิฎุมวาร พระบาทสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีศรีสินทโศศวร ไรดมบรมจักรพรรดิรัตนภาพุทธิกรีนี ศรีเสวก เอกอัครราชมหาหริทรภิงษ์ดำรงเทพทวาราวดี ศรีอยุธยามหาสถาน เสด็จออก ณ พระที่นั่งบรมจักรพรรดิพิฆาน ถวายสังฆภัตทานแก่พระราชอาคันตุกะ คามวาสี อรัญวาสี พร้อมด้วยพระราชวงศ์และเสนาบดี ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทูลละอองธุรีพระบาท ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง(รัชกาลที่ ๑) ทรงพระราชศรัทธาสังคายนาศาสนาพระไตรปิฎกฝ่ายคันถธุระ ที่คลาดเคลื่อนผิดก็ถูกต้องตามพระบาลี พระสงฆ์สามเณรได้เล่าเรียนพระศาสนาสืบมาแต่ ฝ่ายพระวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ สามเณร ฆราวาส ปณณิบัติ วิปัสสนาต่างๆ ตามคติอาจารย์ ไม่ต้องด้วยพระบาลี มีเป็นอันมาก ทรงพระราชศรัทธาบำรุงพระศาสนาให้ถาวร ทั้งฝ่ายคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ เป็นพระราชอาคันตุกะปลงพระทัยหวัง ดังประทีปแก้วส่องทางสวรรค์นิพพาน จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัญชาให้พระสงฆ์สามเณรผู้มีความดี มีศีลสมาธิวิปัสสนาธุระ กรณหมื่นรักษัณเรศ อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช คณะอานาญกรม เจ้าอธิการ ณ. พระอารามหลวง และพระอารามนอกกรุง ในกรุง ที่มีศรัทธาบำเพ็ญสมณวิปัสสนากรรมฐาน ถูกต้องตามสมควร โดยพุทธโฆวาทานุศาสตร์ ทรงอังกาสสังฆภัตทาน ถวายเสนาสนะ บาตร ไตรจีวร ถาด บริหาร สมควรแก่ สมณะอรัญวาสี แต่งตั้งไปเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานแก่ พระสงฆ์ สามเณร ฆราวาส ปะขาว ชี ผู้มีศรัทธาให้ถูกต้องตามคลอง พระพุทธบัญญัติ ทรงพระราชศรัทธาครั้งนี้ พระพุทธเจ้าตั้งหวังพระสรพรเพชญโพธิญาณในเบื้องหน้า

รายนามพระอาจารย์ที่ทรง แต่งตั้ง บอกพระกรรมฐาน รวม ๓๖ รูป ทรงตั้ง ณ วัน ๓๑ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก

๑.พระอาจารย์ฟัก	วัดมหาธาตุ	อายุ ๕๑ พรรษา ๒๘
๒.พระอาจารย์จัน	วัดบางซื่อ	อายุ ๔๖ พรรษา ๒๕
๓.พระอาจารย์บัว	วัดละมุดสี่ดา	อายุ ๔๔ พรรษา ๒๓
๔.พระอาจารย์โช	วัดโพสก	อายุ ๖๕ พรรษา ๔

บอกทางสมาธิ(บอกสมณะจบ)

๕. พระอาจารย์จั่น	วัดทองบางละมวด	อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑
๖. พระอาจารย์ทอง	วัดสศก	อายุ ๖๖ พรรษา ๔๐
๗. พระอาจารย์ด้วง	วัดบางขุนพรหม	อายุ ๖๕ พรรษา ๔๐
๘. พระอาจารย์พระปลัดเมือง	วัดบางจาก	อายุ ๔๓ พรรษา ๒๒

บอกปีติ จบ

๙. พระอาจารย์คำ	วัดอรุณ	อายุ ๕๓ พรรษา ๒๕
๑๐. พระอาจารย์จั่น	วัดส้มเกลี้ยง	อายุ ๖๕ พรรษา ๒๕
๑๑. พระอาจารย์เมือง	วัดอินทาราม	อายุ ๖๔ พรรษา ๔๓
๑๒. พระอาจารย์นาม	วัดช้าง	อายุ ๗๐ พรรษา ๒๑
๑๓. พระอาจารย์แก้ว	วัดพระนอน	อายุ ๖๑ พรรษา ๓๘
๑๔. พระอาจารย์มี	วัดสระบัว	อายุ ๔๑ พรรษา ๒๐

บอกปีติ-บุคคล-สุข

๑๕. พระอาจารย์จั่น	วัดบางยี่ขัน	อายุ ๗๐ พรรษา ๕๐
๑๖. พระอาจารย์บุญ	วัดกลาง	อายุ ๗๐ พรรษา ๑๖
๑๗. พระอาจารย์จั่น	วัดบางแหม นครปฐม	อายุ ๔๐ พรรษา ๑๖
๑๘. พระอาจารย์บุญมี	วัดค้ำเลน(บางเลน)	อายุ ๓๕ พรรษา ๑๐
๑๙. พระอาจารย์แก้ว	วัดปากน้ำ สมุทรสงคราม	อายุ ๓๘ พรรษา ๑๗
๒๐. พระอาจารย์คำ	วัดราชสิทธิ์ (พลับ)	อายุ ๓๘ พรรษา ๑๕
๒๑. พระอาจารย์จั่น	วัดมหาธาตุ	อายุ ๓๖ พรรษา ๑๖
๒๒. พระอาจารย์ควน	วัดเชตุพนฯ	อายุ ๖๕ พรรษา ๔๓
๒๓. พระอาจารย์สงฆ์	วัดราชฤทธิ	อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑

บอกสมณะ จบ

๒๔. พระอาจารย์ศรี	วัดน้อยสระโก	อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑
๒๕. พระอาจารย์คำ	วัดอัมพวา	อายุ ๕๗ พรรษา ๓๕
๒๖. พระอาจารย์จั่น	วัดบางขุนพรหมนอก	อายุ ๔๓ พรรษา ๒๑
๒๗. พระอาจารย์เกิด	วัดสระเกษ	อายุ ๓๗ พรรษา ๑๖

บอก พุทธคุณ-กายคตาสติ-อานาปา-กสิณ-อสุภะ

๒๘. พระอาจารย์บุญ	วัดโพธิ์ ทุ่งเก่า	อายุ ๓๘ พรรษา ๑๗
-------------------	-------------------	------------------

๒๙.พระอาจารย์เกษ	วัดหน้าพระเมรุ กรุงเทพฯ	อายุ ๓๖ พรรษา ๑๖
๓๐.พระอาจารย์บัว	วัดখনอน กรุงเทพฯ	อายุ ๓๐ พรรษา ๔๗
๓๑.พระอาจารย์เหม็น	วัดบางหว้า(บางหว้า)	อายุ ๖๐ พรรษา ๖

บอกพระพุทธรูป-กายคตาสติ-อสุภะ

๓๒.พระอาจารย์จัน	วัดพิชัยธาราราม ลพบุรี	อายุ ๓๘ พรรษา ๑๓
------------------	------------------------	------------------

บอกพระพุทธรูป-กายคตาสติ-อานาปา-อสุภะ

๓๓.พระอาจารย์คง	วัดราชบูรณะ	อายุ ๓๗ พรรษา ๑๐
๓๔.พระอาจารย์เอก	วัดพญาเม็ง ปทุม	อายุ ๓๔ พรรษา ๑๓
๓๕.พระอาจารย์คุณ	วัดพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ	อายุ ๘๕ พรรษา ๖๘
๓๖.พระอาจารย์แก้ว	วัดซุ้มมิกราช กรุงเทพฯ	อายุ ๖๗ พรรษา ๔๗
๓๗.พระอาจารย์อยู่	วัดญาณเสน กรุงเทพฯ	อายุ ๖๔ พรรษา ๒๔
๓๘.พระอาจารย์นาค	วัดสุวรรณาสะบก สระบุรี	อายุ ๔๗ พรรษา ๒๗
๓๙.พระอาจารย์ปลัดมา	วัดบางขันแตก สมุทรสงคราม	อายุ ๔๔ พรรษา ๒๓
๔๐.พระอาจารย์อยู่	วัดแก้วฟ้า สมุทรสงคราม	อายุ ๖๖ พรรษา ๔๐
๔๑.พระอาจารย์ศรี	วัดบ้านแหลม สมุทรสงคราม	อายุ ๔๒ พรรษา ๒๐
๔๒.พระอาจารย์เกษ	วัดบางแค สมุทรสงคราม	อายุ ๔๓ พรรษา ๑๒
๔๓.พระอาจารย์มี	วัดปากง่าม สมุทรสงคราม	อายุ ๓๐ พรรษา ๑๐
๔๔.พระอาจารย์รอด	วัดปากง่าม สมุทรสงคราม	อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑
๔๕.พระอาจารย์รอง	วัดโพธิ์งาม ราชบุรี	อายุ ๓๕ พรรษา ๑๘
๔๖.พระอาจารย์เพชร	วัดสุวรรณาราม นครปฐม	อายุ ๖๓ พรรษา ๔๒
๔๗.พระอาจารย์พร	วัดพระทรง เพชรบุรี	อายุ ๔๐ พรรษา ๒๐

บอกทางสมาธิ(บอกสมณะจบ)

๔๘.พระอาจารย์สา	วัดบางเข็อกหนั่ง	อายุ ๓๑ พรรษา ๔๓
๔๙.พระอาจารย์อยู่	วัดดาวดึงส์	อายุ ๕๘ พรรษา ๓๒
๕๐.พระอาจารย์สุข	วัดเกาะ	อายุ ๔๐ พรรษา ๑๕
๕๑.พระอาจารย์อยู่	วัดสังข์กระจาย	อายุ ๔๓ พรรษา ๑๘
๕๒.พระอาจารย์รอด	วัดบ้านกึ่ง กรุงเทพฯ	อายุ ๘๔ พรรษา ๕๓
๕๓.พระอาจารย์ชู	วัดกระจับ กรุงเทพฯ	อายุ ๖๑ พรรษา ๑๕

๕๔.พระอาจารย์ฉุน	วัดกระสังข์ กรุงเทพฯ	อายุ ๕๐ พรรษา ๒๕
๕๕.พระอาจารย์ฉุน	วัดรอดช่อง กรุงเทพฯ	อายุ ๖๗ พรรษา ๒๖
๕๖.พระอาจารย์เพชร	วัดพระศรีมหาธาตุ ลพบุรี	อายุ ๓๕ พรรษา ๑๕
๕๗.พระอาจารย์ฟุก	วัดแม่กลอง	อายุ ๖๔ พรรษา ๑๓
๕๘.พระอาจารย์เกษ	วัดบางน้อย สมุทรสงคราม	อายุ ๔๗ พรรษา ๒๔
๕๙.พระอาจารย์รอด	วัดขุนตรา เพชรบุรี	อายุ ๗๗ พรรษา ๓๕
๖๐.พระอาจารย์เมือง	วัดถ้ำกลบ เพชรบุรี	อายุ ๖๕ พรรษา ๔๕
๖๑.พระอาจารย์พระครู ศรีปัญญาพิศาลเถร	ปราจีนบุรี	อายุ ๖๓ พรรษา ๔๑
๖๒.พระอาจารย์รอด	วัดเงิน สมุทรปราการ บอกปีติ จบ	อายุ ๕๗ พรรษา ๓๕
๖๓.พระอาจารย์มา	วัดบางโคก บอกปีติ-ยุคล-สุข-อสุภะ	อายุ ๕๑ พรรษา ๑๘
๖๔.พระอาจารย์จ้อย	วัดเกาะ	อายุ ๓๕ พรรษา ๑๕
๖๕.พระอาจารย์นาค	วัดปากง่าม เมืองลพบุรี บอกสมณะ-วิปัสสนา จบ	อายุ ๔๒ พรรษา ๒๒
๖๖.พระอาจารย์ทอง	วัดนาโคก สมุทรสงคราม บอกพระพุทธรุคุณ-กสิณ-อสุภะ	อายุ ๔๐ พรรษา ๒๐
(หมายเหตุ พระพุทธรุคุณหมายถึง พระปีติ ๕ พระยุคล ๖ พระสุข ๒)		
๖๗.พระอาจารย์สุข	วัดขุนตรา เมืองเพชรบุรี บอกปีติ๕ บุคล ๖ จบ ทรงตั้ง ณ วันพุทธ แรม๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะเส็งตรีศก	อายุ ๓๕ พรรษา ๑๔
๖๘.พระอาจารย์สังฆราชา	เมืองจันทบุรี บอกสมณะ-วิปัสสนาจบ	อายุ ๗๑ พรรษา ๔๔
๖๙.พระอาจารย์จ้อย	ฉะเชิงเทรา บอกสมณะ จบ	อายุ ๔๕ พรรษา ๒๐
๗๐.พระอาจารย์บุญ	ฉะเชิงเทรา	อายุ ๖๘ พรรษา ๓๔
๗๑.พระครูธรรมธาตุ	วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ	อายุ ๖๒ พรรษา ๑๓

๑๒. พระอาจารย์รักษ์	วัดพิษณุโลก	อายุ ๗๐ พรรษา ๑๑
	บอกปีติ-ยุคล จบ	
๑๓. พระอาจารย์เพชร	วัดหลังสวน เมืองไชยา	อายุ ๖๑ พรรษา ๓๕
๑๔. พระอาจารย์พุทธสร	วัดคอนมะพร้าว สุราษฎร์ธานี	อายุ ๔๖ พรรษา ๒๖
๑๕. พระอาจารย์เพชร	วัดคอนตะโก เมืองชุมพร	อายุ ๓๗ พรรษา ๑๗
๑๖. พระอาจารย์เทศน์	วัดคอนตะโก ชุมพร	อายุ ๓๑ พรรษา ๗
	บอกปีติ จบ	

สิริพระสังฆราชาคณะ เจ้าอธิการได้รับพระราชทานสังฆภัตทานถวาย เครื่องสมณะ
บริหารไปแล้ว

พระสงฆ์เป็นอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ กรุงเทพฯ ๑ ๓๓ องค์ พระสงฆ์หัวเมือง
ฝ่ายเหนือ ๒๐ ปักข์ได้ ๒๓ แต่งตั้ง ๒ ครั้ง เก่า ๗๑ องค์ ใหม่ ๕ องค์ รวม ๗๖ องค์ ใน
ปีนี้

(คัดจากจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จุลศักราช ๑๑๘๓ เลขที่ ๗ สมุดไทยคำ)

การแต่งตั้ง พระสงฆ์ในปีนั้นยังทรงตั้งไม่หมดได้ทยอย ตั้งอีกประมาณ ๒ปี จึง
หมด การปฏิบัติ พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มีทั่วไปในภูมิภาคนี้ เช่น ลาว เขมร
พม่า ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

การศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี
สมัยรัตนโกสินทร์จนถึงการทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับใน รัชกาลที่
๒ สมัยสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง ทรงเป็นประธานสงฆ์

ลำดับแห่งการศึกษา

พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

การศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ.
๒๓๒๕ - ๒๔๘๐ พระภิกษุเดินทางมาศึกษาพระกรรมฐาน ณ ศูนย์กลางพระกรรมฐาน
ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ คือที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

การหาถ้อยคำมิตร ถ้อยคำมิตรคือ ผู้เป็นมิตรที่ดีฝ่ายเจริญ ตั้งอยู่ในฐานะแห่ง
อาจารย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณรอนนท์ จริ่งอยู่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความ
เกิดเป็นธรรมดา อาศัยเราเป็นถ้อยคำมิตรแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิดได้, พระพุทธเจ้าถึง

พร้อมด้วยอาการทั้งปวง จึงรับเอาพระกรรมฐาน ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เท่านั้นดีที่สุด

เมื่อพระพุทธองค์ ทรงปรินิพพานแล้ว รับเอาพระกรรมฐานในสำนักพระ
มหาสาวก ๘๐ พระองค์ ถ้าพระมหาสาวกทั้ง ๘๐ ปรินิพพานแล้ว และเสาะหาจนได้
กัลยาณมิตรแล้ว ให้ทำดังนี้.....

การมอบตัวต่อพระรัตนไตร นำเครื่องสักการ พระรัตนไตรอันประกอบไปด้วย
รูป เทียน ข้าวดอก ดอกไม้ อย่างละ ๕ กระทงกล่าวคำบูชาพระรัตนไตร นิยมนำมาใน
วันพฤหัสบดี ทำวัตรจบแล้ว พระอาจารย์ผู้บอกพระกรรมฐาน **เทศขึ้นธรรม** (เทศขึ้น
พระกรรมฐาน ตามพระคัมภีร์เทศของเก่า) ๑ จบ ตามแบบอย่างโบราณที่เคยประพฤติก
ปฏิบัติมา เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน และทำความเข้าใจ มีใจความย่อๆดังนี้ กล่าวถึงการ
สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วเกิดปีติ เกิดความสงบ(ยุคล) เป็น
สุข มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ เป็นต้น

การตั้งสมาธิ สำหรับพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ผู้ไม่เคยเจริญสมาธิมา
ก่อนเลย ท่านให้เจริญภาวนา พระกรรมฐาน ที่มีอนุภาพน้อย(ปริตตารมณ) ทำให้จิต
สามารถยกขึ้นตั้งลงสู่สมาธิได้โดยง่าย เป็นขั้นๆไป ท่านให้เจริญภาวนาในห้องพระ
พุทธคุณอันมีใน พระปีติทั้ง ๕ ประการ พระยุคลธรรม ๖ ประการ พระสุขสมาธิ ๒
ประการ เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิเบื้องต้นดีแล้ว จึงเจริญภาวนาสมาธิเบื้องต้นต่อไป

การเจริญภาวนาสมาธิเบื้องต้นสูง ตั้งจิตหาประมาณมิได้ ท่านให้เจริญพระ
กรรมฐานที่มี **ปฏิภาณมิตร** เรียงลำดับดังนี้ ท่านให้เจริญภาวนา พระอานาปานสติ
กายคตาสติ กสิณสิบประการ และอสุกสิณประการ

การขึ้นองค์ฌาน ทำให้จิตเป็นมhitตารมณ ท่านให้ขึ้นองค์ฌานต่อจากอสุก
กรรมฐาน เพราะอสุกกรรมฐาน องค์แห่งวิตกมีกำลังมาก จิตสามารถยกขึ้นสู่องค์ฌานได้
โดยง่าย และท่านให้เจริญเอา **ฌานปัญจกนัย** คือฌานห้าประการ ฌานนี้ใช้สำหรับฝึก
ผู้ที่ยังไม่ชำนาญในองค์ฌาน จะได้กำหนดองค์ฌานแต่ละฌานได้ เมื่อชำนาญแล้ว จึงทำ
ฌานปัญจกนัย ให้เป็นฌานจตุกนัย คือฌาน ๔ (จรูปกรรมฐาน)

ก่อนขึ้นห้องวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ท่านกำหนดให้เรียนเอา **ยัง**
อรุปรกรรมฐานก่อนคือ อนุสสติ ๖ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ เพื่อให้จิตชำนาญ

แคล้วคล่องอยู่กับสภาวะธรรม เมื่อยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภูมิแล้ว วิปัสสนาปัญญาญาณ จะ
แก่กล้า

การขึ้นสู่วิปัสสนาภูมิ ให้เจริญภาวนาเอาซึ่ง พระวิสุทฺธิ ๗ ประการ พระ
วิปัสสนาญาณสิบประการ ต่อด้วย พระโพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ดประการ ต่อด้วย
ออกบวชานพรหมวิหาร หรือเรียกว่า เมตตาเจโตวิมุตติ จบวิธี และขั้นตอน การเจริญ
กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของดั้งเดิม ถ้าเหตุ ปัจจัยพร้อม การประพฤติปฏิบัติก็จะ
ไปได้เร็ว แม้แต่บุคคลผู้มีอายุเพียงแปดขวบ

วิธีการบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แบบดั้งเดิม

เจริญภาวนาได้ถึงห้องพระกรรมฐาน ห้องไหนให้บอกพระกรรมฐานได้แค่
ลำดับนั้น เช่น จบพระปิติ ๕ พระยุดล ๖ พระสุขสมาธิ ๒ ก็ให้บอกพระกรรมฐานได้แค่
พระปิติ พระยุดล พระสุข ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปี
พระพุทธศักราช ๒๓๖๔

ทรงแต่งตั้งพระอาจารย์

บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒-๓

๑. อาจารย์ผู้บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ พระเจ้าแผ่นดิน ทรงแต่งตั้ง
เอง แต่งตั้งแล้วให้เรียกขานค่านำหน้าชื่อว่า พระอาจารย์ได้

๒. ราชสำนักแต่งตั้ง หมายถึงทางวัดส่งรายชื่อไปให้ทางราชสำนักแต่งตั้งเป็น
พระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในรัชกาลที่ ๒ -๓ พระอาจารย์บอก
พระกรรมฐานฯ จะได้รับพระราชทานนิตยภัต ๑ ตำลึง ๒ บาท ปลายรัชกาลที่ ๒ กรม
หมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงหาเงินตรา เข้าห้องพระคลังได้มาก ทรงค้าสำเภา กับ
ต่างประเทศ เวลานั้นประเทศชาติเริ่มมั่งคั่ง

สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ทรงพระประชวร

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ประมาณเดือนเมษายน หลังวันมหาสงกรานต์ผ่านไป
แล้ว พระปัญญาวิสารเถร(ศรี) วัดสมอราย ถึงแก่มรณะภาพลง

พระปัญญาวิสาลเถร(ศรี) ท่านมีอายุพรรษาเท่ากันกับ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน พระปัญญาวิสาลเถร(ศรี) มรณภาพก่อน สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ประมาณสี่เดือนเศษ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ประมาณต้นเดือนสิงหาคม สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงเริ่มมีพระอาการอ่อนพระกำลัง ด้วยพระโรคชรา

เสด็จเยี่ยมพระอาการ สมเด็จพระสังฆราช

ณ. วันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีนั้น เวลาทุ่มเศษ เป็นเวลาที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรง ทรงสดับฟังพระธรรมเทศนา ตามราชานุกิจจบแล้ว ชาวพระคลังกราบทูลถวายรายงานการก่อสร้าง และพระอาการประชวรเจ้านาย และพระราชกณะครั้งนั้นเจ้ากรมสังการี ได้กราบทูลถวายรายงานให้ทรงทราบฝ่าพระบาทว่า สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน วัตรราชสิทธิ์ฯ ประชวร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบแล้ว ทรงพระวิตกมาก ถึงอาการประชวร ของสมเด็จพระอาจารย์

ณ. วันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ เสด็จพระราชดำเนินมา ทรงเยี่ยมพระอาการ สมเด็จพระอาจารย์ สมเด็จพระสังฆราชที่วัดราชสิทธิราม (พลับ) ด้วยความเป็นห่วงพระราชหฤทัย หลังจากที่ทรงมีพระราชปฏิสัมพันธ์กับ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อนแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงถวายพระพรกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า โศคนั้นไม่เหมาะ แก่อาตมาภาพ พระองค์ท่านตรัสสั้นๆเท่านั้น พระเจ้าอยู่หัวก็เข้าพระราชหฤทัยดี ทรงสลดพระราชหฤทัยเป็นอันมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับคำนี้

สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ทรงมอบไม้เท้าของสำคัญแก่ พระเจ้าอยู่หัว และสัทธาภิหาริก

ครั้งนั้นสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงกล่าวกับ พระญาณวิสุงฺโทธิเถร (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร ให้ไปนำเอาไม้เท้ามาให้พระองค์ท่านสองอันคือ ๑.ไม้เท้าเบิกไพร ฝอยอดตาลท่อนยาว ประจำพระองค์ ๒.ไม้เท้าเบิกไพร ฝอยอดตาลท่อนสั้น ๓.ธารพระกร ที่ได้รับพระราชทานเมื่อคราวสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระญาณวิสุงฺโทธิเถร นำธารพระกร ๓ อันมาให้พระองค์ท่าน

ต่อจากนั้น สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน ได้ถวายธารพระกร ของพระราชทาน
คราวสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ของคู่พระองค์เวลามีกิจนิมนต์ ในพระราชวัง แต่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒

และทรงมอบไม้เท้าเบิกไพรไผ่ยอดตาล ท่อนยาว เท่าพระองค์ ของประจำ
พระองค์ ให้แก่ พระญาณวิสสุทธิ (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร แล้วทรงกล่าวว่า ถ้าเห็น
พระภิกษุผู้เฒ่าใครใด เหมาะสมจะได้ไม้เท้าไผ่ยอดตาลท่อนยาวนี้ ให้ท่านมอบให้แก่ผู้
นั้น

กล่าวว่า หลังจากที่ สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน สิ้นพระชนชีพแล้ว ท่านเจ้าคุณ
หอไตร หรือพระญาณวิสสุทธิ (จิต) ท่านก็ได้มอบไม้เท้าไผ่ยอดตาลท่อนยาวให้กับ พระ
อาจารย์สี(คนละองค์กับ พระครูกิจจานุวัตร"สี")

ต่อมาพระองค์ท่าน ทรงเรียก พระครูพรหมวิหาร (มาก) เข้ามา พระองค์ท่านได้
ประทาน ไม้ไผ่ยอดตาลท่อนสั้น ให้กับพระครูพรหมวิหาร หรือพระญาณโกศลเถร
(มาก) ไว้ใช้ประจำตัว แต่ต่อมาพระญาณโกศลเถร(มาก)ท่านได้นำ ไม้ไผ่ยอดตาลท่อน
สั้น ของสมเด็จพระอาจารย์ไว้ บูชาในที่อันควร ท่านมิได้นำมาใช้แต่อย่างไร เพราะเคารพ ใน
สมเด็จพระอาจารย์

กล่าวว่า เมื่อของคู่พระองค์ พรางจากเจ้าของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๒ ทรงทราบได้ในทันทีว่า สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน ทรงรู้กาลแห่ง
พระองค์ท่าน

สมัยพระองค์ท่านดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช และยังทรงพระชนชีพ อยู่
นั้น กล่าวว่า พระองค์ท่าน ทรงหิบบีบ ต้อง สิ่งใด สิ่งนั้นจะมีอนุภาพ มีความศักดิ์สิทธิ์
เป็นที่ต้องการ ของคนทั้งหลาย

ทรงบิณฑบาต ทำวัตรสวดมนต์

ครั้งสุดท้าย ก่อนสิ้นพระชนม์

รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เพลาเช้า
สมเด็จพระสังฆราช ทรงพระประชวรหนัก เวลาเช้าวันนั้น มีบรรดาญาติโยมจะมาใส่
อาหารบิณฑบาตพระองค์ท่านที่บนกุฏิ เพราะเห็นว่าพระองค์ท่านทรงพระประชวรหนัก
พระองค์ท่านทรงห้ามไว้ พระองค์ท่านจะลงไปทรงรับอาหารบิณฑบาตที่หน้ากุฏิ
ข้างล่าง แต่คณะลูกศิษย์ฆราวาส และพระภิกษุที่ดูแลรักษาพยาบาลพระองค์ท่านห้ามไว้

เพราะเห็นว่าพระองค์ท่านทรงพระประชวรมาก แต่พระองค์ท่านไม่ทรงยอม พร้อมกับทรงกล่าวว่า **ฉันไม่อยากขาดการบิณฑบาต** เนื่องจากพระองค์ท่าน ทรงถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงถือจนวาระสุดท้ายของพระองค์ท่าน

สักครู่พระองค์ท่านทรงบอกให้ พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) พระอุปัฏฐากพระองค์ท่าน ให้ช่วยนุ่งห่มจีวรให้พระองค์ท่าน พร้อมคาดประคตรัดพระอุระหนามขนุนลีเหลืองทองประกาย ของพระราชทานคราวสถาปนา เป็นสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพระองค์ท่าน ทรงถือไตรจีวรสามผืนเป็นวัตร จากนั้นพระมหาเถรสามท่านคือ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) พระวินัยธรรมกัน ได้ช่วยกันพยุงพระสรีระกายพระองค์ท่านลงมาข้างล่าง เพื่อทรงรับอาหารบิณฑบาตที่หน้ากุฏิ

เวลานั้นบรรดาญาติโยม มายืนสองแถวข้างทาง เตรียมใส่อาหารบิณฑบาตพระองค์ท่านมากมาย พระองค์ท่าน ทรงรับอาหารบิณฑบาตแล้ว คณะพระสงฆ์ สัทธิวาสิกสามท่าน ได้ช่วยกันช่วยกันพยุงพระองค์ท่าน ขึ้นไปบนกุฏิ พระองค์ท่าน ทรงฉันภัตตาหารเช้า ทรงฉันในบาตร ทรงฉันได้เล็กน้อย ฉันเสร็จแล้ว

พระองค์ท่านทรง ทำวัตรกรรมฐานตามปกติที่เคยทำ ณ.กุฏิที่อยู่ของพระองค์ท่าน โดยทรงห่มดอง รัดพระอุระเรียบร้อย กาลนี้พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) พระญาณวิสุทธิเถรชิต (เจ้าคุณหอไตร) พระวินัยรักจิต (ฮั่น) พระครูวินัยธรรม (กัน) ซึ่งทั้งสี่ท่าน เป็นศิษย์เอก พร้อมคณะพระเถรานุเถระทั้งหลาย ประมาณร้อยเศษที่มาในครั้งนั้น รู้กาลนี้ดีว่า พระองค์ท่านจะต้องสิ้นพระชนม์ในวันนี้แน่ เพราะท่านทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ทรงฉานแก่กล้า ทรงวิปัสสนาญาณ และบรรลุมรรคผลบางอย่างบ้างแล้ว พระมหาเถรทั้งหลายเหล่านั้น จึงเฝ้าดูพระอาการของพระองค์ท่านอย่างเจียบสงบ โกลัซิด

ก่อนสิ้นพระชนม์ชีพ พระองค์ท่าน ทรงมอบไม้เท้าไผ่ยอดตาลท่อนสั้นให้กับพระครูพรหมวิหาร (มาก) พระครูฐานานุกรมวิปัสสนา และเป็นสัทธิวาสิก ของพระองค์ท่าน พร้อมกับมอบพระคัมภีร์เทศขึ้นลำดับธรรม กับพระคัมภีร์กรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ให้กับพระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) เพื่อเป็นพระอาจารย์สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับต่อไป พร้อมกับฝากฝังตาจันทร์ไว้กับ พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) ที่จะมาวัดปลับในกาลข้างหน้าด้วย

ครั้นเวลาใกล้เที่ยง พระอาจารย์ทั้งสี่ท่าน ก็ได้ช่วยกันพยุงสมเด็จพระสังฆราชโกเถื่อน ให้บรรทมลงบนเตียง ที่ได้รับพระราชทานครั้งเป็นสมเด็จพระราชาคณะ สม

เด็จฯ พระองค์ท่านก็ทรงเข้ามาออกมาน และศิษย์เอกของท่านทั้ง ๔ องค์ พร้อมด้วยพระเถรานุเถระทั้งหลายทรงวิปัสสนา ประมาณร้อยรูปเศษ ได้นั่งเจริญสมาธิติดตามคูจิต พระองค์ท่าน

ลำดับนั้น สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าอากาสนัญญาตนฌาน ออกจากอากาสนัญญาตนฌานแล้ว ทรงเข้าวิญญาณัญญาตนฌาน ออกจากวิญญาณัญญาตนฌานแล้ว ทรงเข้าอภิญญัญญาตนฌาน ออกจากอภิญญัญญาตนฌานแล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนฌานแล้ว ทรงเข้าสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ

ออกจากสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติแล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนฌานแล้ว ทรงเข้าอภิญญัญญาตนฌาน ออกจากอภิญญัญญาตนฌานแล้ว ทรงเข้าวิญญาณัญญาตนฌาน ออกจากวิญญาณัญญาตนฌานแล้ว ทรงเข้าอากาสนัญญาตนฌาน ออกจากอากาสนัญญาตนฌานแล้ว

ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ก็ดับขันธในลำดับนั้นเอง ฯ เวลาที่พระองค์ท่านดับขันธนั้นประมาณเที่ยงเศษๆ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงดับขันธสิ้นพระชนม์ **ดูบรรทมหลับขณะนั้น**

ต่อมาพระอาจารย์ทั้งสี่ท่าน ก็บอกกับปะขาวที่นั่งข้างๆท่านว่า **สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว** ปะขาวก็เดินออกมาบอกคนข้างนอกที่ระเบียบงกุฎ มีพระภิกษุ และฆราวาส คนที่อยู่ข้างล่างกุฎ อีกเป็นจำนวนมาก ที่มาคอยฟังพระอาการพระองค์ท่านอยู่ พอทราบว่สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว คนทั้งหลายก็พากันเศร้าโศก ยกเว้นพระสงฆ์ และ ฆราวาสที่ได้บรรลุนิพพานแล้ว ก็ได้แต่ปลงธรรมสังเวท

กล่าวว่า ขณะที่พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์ลงนั้น พวกไก่ป่า ได้พากันบินไปบนท้องฟ้าจนสูงสุดลิบลัว เหมือนกับจะตามเสด็จพระองค์ท่านไป กล่าวว่า เวลานั้นฝนได้

ตกพรำๆตลอด เพราะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา พระอาทิตย์ทรงกลด เพียงเวลาไม่นาน ชาว
การล้นพระชนม์ของ สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน ก็แพร่สะพัดออกไปอย่างรวดเร็ว ไม่นานนักก็มีพระภิกษุ ฆราวาส ปะขาว ชี มากันแน่นขันนาคลานวัด

สมเด็จพระสังฆราช โกเถื่อน พระองค์ท่านทรงถือธูคกงค์วัตรสามข้อจน วาร
สุดท้ายของพระชนชีพ คือ

๑.ทรงถือไตรจีวรสามผืนเป็นวัตร ทรงนุ่งห่มไตรจีวรสามผืนก่อนสิ้นพระชนม์
ในวันนั้น

๒.ทรงถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงบิณฑบาตครั้งสุดท้ายในวันสิ้นพระชนม์

๓. ทรงถือฉันอาหารในบาตรเป็นวัตร ทรงฉันอาหารในบาตร ก่อนสิ้นพระชนม์
ในวันนั้น

ตั้งบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพ

ที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

ทางสำนักพระราชวังได้รับแจ้งข่าวการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช โก
เถื่อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จพระราช
ดำเนินมาเพื่อทรงน้ำพระศพ มีข้าราชการติดตามเสด็จมากมาย พระสงฆ์ ฆราวาส
ปะขาว ชี คอยรับเสด็จพระราชดำเนิน แน่นลานวัด

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบำเพ็ญกุศลพระศพที่ ศาลาการเปรียญ หลัง
พระอุโบสถ (ปัจจุบันได้ลื้อไปแล้ว) ทรงโปรดเกล้าฯให้ สร้างพระหีบไม้จันทน์หอม
สำหรับใส่พระศพสมเด็จพระสังฆราช ทรงห้ามมิให้พวกสนม (สัปเหร่อหลวง) ทำสิ่งใด
อันมิควรแก่พระศพสมเด็จพระสังฆราช

ต่อจากนั้น จึงนำพระหีบไม้จันทน์หอม ใส่ลงในพระหีบทองทึบอีกชั้นหนึ่ง แล้ว
ทรงพระราชทานพระโกศสำหรับสมเด็จพระสังฆราช ตั้งไว้หน้าฉาก หน้าพระหีบทอง
ทึบอีกชั้นหนึ่ง ส่วนพระโกศทองใหญ่ ทรงพระราชทานคราวออกพระเมรุ

การบำเพ็ญพระราชกุศล สัตตมวาร (๗วัน) ปัญญาสมวาร (๕๐วัน) และสต
มวาร (๑๐๐วัน) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์
เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทุกคราว พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์
พระสังฆเถรานุเถรมีสมเด็จพระพนรัตน์ (ด่อน) เป็นต้น อีกทั้ง ปะขาว ชี ประชาชนราษฎร ก็
จะพากันมาแน่นวัด ทุกครั้งไป

ปะขาวจันทร์ มาวัดปลับ

ข่าวการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราชทราบถึง ตาจันทร์ๆ จึงรีบมาวัดปลับทันทีโดยทางเรือ พร้อมกับนุ่งขาวห่มขาวมาด้วย ขณะมาถึงวัดปลับแล้ว ตาจันทร์ท่านเศร้าโศกเสียใจมาก ที่มาไม่ทันพระองค์ท่านขณะทรงพระชนม์อยู่ เพราะท่านมัวแต่ไปตามหาญาติพี่น้องอยู่

กล่าวว่า ตาจันทร์จะมายืนเฝ้านั่งเฝ้าที่ข้างปลายพระบาทพระหีบศพ ของสมเด็จพระสังฆราชฯ ทุกวันมิได้ขาดด้วยความอาลัยรักในพระองค์ท่าน ตาจันทร์จะนอนพักข้างแรมอยู่ที่ศาลาตั้งบำเพ็ญกุศลพระศพนั่นเอง

การหล่อ พระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ระหว่างบำเพ็ญพระราชกุศล พระศพสมเด็จพระสังฆราช ๑๐๐ วัน ทางราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่๒ ทรงมอบหมายภารกิจให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเป็นแม่งานฝ่ายฆราวาส

ทางคณะสงฆ์มี สมเด็จพระพนรัต (ด่อน) วัดสระเกศ ซึ่งเป็นศิษย์สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ องค์ประธานฝ่ายสงฆ์มอบให้ **ญาณวิสุทธเถร (ชิต)** หรือท่านเจ้าคุณหอไตร รักษาการเจ้าอาวาสวัดปลับ เป็นแม่งานฝ่ายสงฆ์ ปรีกษาหาสื่อ ทำการหล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

เดือน ๑๒ ต้นเดือน เริ่มทำการปั้นหุ่นพระรูป สมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) ณ บริเวณหลังพระอุโบสถ วัดปลับ ทางราชสำนักมีช่างหลวงสองท่านคือ หลวงบรรจง รจนามัย มีนามเดิมว่า สา อีกท่านหนึ่งไม่ปรากฏนาม ช่างของทางคณะสงฆ์ หรือทางวัดคือ **ปะขาวสกตามี** มีบ้านอยู่ข้างวัดแจ้งมาถือศีล บำเพ็ญภาวนาพระกัมมัฏฐาน อยู่กับสมเด็จพระสังฆราช ที่วัดปลับ ช่างอีกท่านคือ **ท่านขรัวตาดำ** ช่างที่เคยแกะแบบพระพิมพ์ พระอรหันต์ถวายสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน การปั้นหุ่นสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อนครั้งนั้น ใช้เวลาประมาณเกือบเดือนจึงแล้วเสร็จ

ถึง ณ. วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปลายเดือน ๑๒ พระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เพลาเช้า เก้าบาท ทำพิธีเททองหล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อนมี กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายราชสำนัก พร้อมด้วยขุนนางผู้น้อย ผู้ใหญ่ ทางคณะ

สงฆ์มี สมเด็จพระพนรัต (ค่อน) เป็นองค์ประธาน พร้อมด้วยพระมหาสังฆเถร ผู้ใหญ่ผู้น้อย รวมพระมหาโต ด้วย

ขณะทำเททองหล่อพระรูป พระพิรุณได้โปรยปรายตลอด มีฟ้าผ่าลงเป็นช่วงๆ หล่อพระรูปเรียบร้อยแล้ว อัญเชิญไปประดิษฐาน ที่ข้างพระประธานในพระอุโบสถ ต่อมาในรัชกาลที่๓ ทรงสร้างกุฏิวิปัสสนารายล้อมรอบพระอุโบสถ จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไปประดิษฐาน ไว้ที่กุฏิวิปัสสนา บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถ

ทำพระเมรุที่ ท้องสนามหลวง

เดือน ๑๒ น้ำเหนือลดแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ทำพระเมรุผ้าขาว เพื่อจะถวายพระเพลิงพระศพ สมเด็จพระสังฆราช ณ. บริเวณท้องสนามหลวง

พระเมรุผ้าขาว ที่ทำการสร้างนี้คือ เมรุที่คาดผ้าขาวซึ่งตั้ง ให้เป็นรูปทรง เช่นอาคารก่ออิฐจริง เมรุผ้าขาวเป็นการบอกถึงลักษณะวัสดุที่ใช้ แต่เมรุผ้าขาวนี้มี ศักดิ์ศรีที่หลังคาเป็นเครื่องยอด แต่การพระศพสมเด็จพระสังฆราช โปรดเกล้าฯ ให้ทำรูปธรรมจักรด้วยกระดาดทอง ข้างหน้าบันเรือนยอดทั้ง ๔ ด้าน

พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๒ กล่าวถึง งานพระเมรุ สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อนว่า วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก เดือน ๑๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพระเมรุผ้าขาวที่ท้องสนามหลวง ชักพระศพสมเด็จพระสังฆราช ขึ้นสู่พระเมรุที่งาน มีการสมโภช สามวัน สามคืน แล้วพระราชทานเพลิงพระศพ ณ เดือน ๑๒ ปีมะเมีย จัตวาศกนั้น

ขบวนแห่พระศพ

ปีมะเมียปลายเดือนสิบสอง เพลาสามโมงเช้า ก่อนเคลื่อนขบวนพระศพสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ออกจากวัดราชสิทธิาราม ทางราชการ และคณะสงฆ์ได้เปิดฝาพระหีบไม้จันทร์หอม ซึ่งทางราชสำนักได้ปิดไว้เฉยๆ ไม่ได้ผนึกฝาไว้ เปิดออกดูปรากฏว่า พระศพของสมเด็จพระสังฆราช ไม่น่าไม่เปลือย พระสรีระทรงแห่งไปเฉยๆ มีกลิ่นหอม เหมือนกลิ่นดอกพิกุลแห่งโขยมา เป็นที่หน้าอัศจรรย์ยิ่งนัก

ถึงเวลาเคลื่อนขบวนพระศพสมเด็จพระสังฆราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่ขบวนพระศพโดยทางชลมาต มีประชาชนมากอวยกราบนมัสการเคารพพระศพ ด้วย

ความอาลัยรักสองข้างทางฝั่งแม่น้ำเป็นจำนวนมาก ขบวนเรือเล่นไปขึ้นที่ ท่าช้าง มีราชรถซึ่งประดิษฐาน พระโกศทองใหญ่ รอคอยสงบนิ่ง อยู่บนฝั่ง

ซักพระศพสมเด็จพระสังฆราช ขึ้นสู่ราชรถนำพระหีบไม้จันทน์ ไว้หลังพระโกศทองใหญ่ กั้นฉัตรเจ็ดชั้นถวายพระเกียรติยศเสมอด้วย พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวร แล้วเคลื่อนขบวนพระศพสมเด็จพระสังฆราช ไปยังท้องสนามหลวง ซักพระศพเข้าสู่พระเมรุผ้าขาว

พระราชทานเพลิง

วันที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระบรมวงศานุวงศ์น้อยใหญ่ อีกทั้งพระสังฆเถรานุเถรน้อยใหญ่ พร้อมด้วยประชาชนเป็นอันมากคลาคล่ำไปด้วยชุกชวา มาประชุมพร้อมกัน ทำการพระราชทานเพลิงพระศพ (พระราชทานเพลิงพร้อมพระหีบไม้จันทน์หอม) ขณะพระราชทานเพลิงพระศพอยู่นั้น ลมได้ร่าเพยพัดเผยม่านออกมาปรากฏ เห็นพระเพลิงก่อตัวเป็นรูปพระสงฆ์นั่งขัดสมาธิ แล้วลอยหายขึ้นไปบนอากาศ เป็นอัศจรรย์นัก ผู้คนทั้งหลายได้เห็นกันทั่วทั้งท้องสนามหลวง ต่างยกมือขึ้นวันทา ร้องสาธุการกันแข่งแซ่

เครื่องเกียรติยศ พระศพสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน)

๑. น้ำสรงพระศพใส่หม้อทองคำพร้อมน้ำอบและน้ำขมิ้นใส่พานทองคำ
๒. ไตรแพรสีกลัก ลายดอกพิกุล ทรงพระศพ ถวายสุก้าพระศพ
๓. พระโกศทองใหญ่มีฉัตร ๓ ชั้น
๔. เครื่องสูงทองแผ่ลวด
๕. เครื่องประโคม มีสังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ และกลองชนะ ประโคมเวลาพระราช

ทานสรงน้ำพระศพ และประโคม ยามถึง ๒๔ นาฬิกา

๖. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม กลางวัน – กลางคืน ๗ วัน
๗. ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน พระราชทาน
๘. ไว้ทุกข์ในราชสำนัก ๓๐ วัน ข้าราชการไว้ทุกข์ ๑๕ วัน
๙. การแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ

เครื่องเกียรติยศเมื่อพระราชทานเพลิงศพ

๑. พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

๒. พระโกศทองใหญ่ (เมื่อออกพระเมรุพระราชทานฉัตร 7 ชั้น)

๓. พระโกศไม้จันทน์

๔. ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปยังเมรุหลวง

๕. กระบวนแห่พระราชอิสริยยศเชิญพระศพ

๖. พระพิธีกรรมสวดพิธีกรรมประจำช่างพระเมรุ

๗. เครื่องประโคม มีสังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ และกลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานเพลิงศพ

๘. เสด็จพระราชดำเนินพระราชกุศลที่พระเมรุ เทคน์ สดับปกรณ์

๑๐. เสด็จพระราชดำเนินจุดเพลิงพระราชทาน

พระราชทานพระโกศทองใหญ่ ทรงพระศพ

หลังจากพระราชทานเพลิงพระศพแล้วปรากฏว่า พระอัญญาธาตุ เป็นพระชาดุกวาสอดาบบริสุทธี เป็นบางส่วน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำเอา พระธาตุสมเด็จพระสังฆราชฯ ห่อผ้าขาวไว้ห่อหนึ่ง นำพระอัญญาธาตุที่ยังไม่เป็นพระธาตุห่อผ้าขาวไว้ห่อหนึ่ง พระอังคาร (จี๋เถ่า) ซึ่งรวมตัวกันเป็นอังคารธาตุ เป็นก้อนกลมๆ ให้นำห่อผ้าขาวไว้ห่อหนึ่ง ใส่งลงใน พระโกศทองใหญ่ พระราชทานฉัตรเจ็ดชั้น ฉลองอัญญาธาตุสามวัน สามคืน ณ ท้องสนามหลวง ต่อมาพระอัญญาธาตุส่วนที่ยังไม่กลายเป็นพระธาตุก็กลายเป็นพระธาตุจนหมดสิ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระอัญญาธาตุที่เป็นพระธาตุใส่งพระโกศน้อย ไปประดิษฐานไว้ ณ หอพระเจ้า ต่อมาประมาณพระพุทธศักราช ๒๓๓๔ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำพระรูปเหมือนสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน และรูปเหมือนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) ขนาดย่อมไว้ ณ หอพระเจ้า ส่วนพระรูปเหมือนสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน โปรดเกล้าฯ ให้นำบรรจุพระอัญญาธาตุที่เป็นพระธาตุ และพระอังคารธาตุ บางส่วนไว้ในองค์พระรูปสมเด็จพระสังฆราช สุก ไก่เถื่อน

พระธาตุ พระอังคารธาตุ อีกส่วนหนึ่ง ของสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำสร้างพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ บรรจุพระธาตุ พระอังคารธาตุ ไว้ที่หน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม ด้านทิศใต้

ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างพระเจดีย์ ทรงเครื่องครอบองค์พระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ของสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ที่ทรงสถาปนาไว้แต่ก่อน

หลักเกณฑ์การพระราชทานพระโกศทองใหญ่ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระยุพราช พระศพเจ้านายผู้ใหญ่ใช้ **พระโกศทองใหญ่** พระลองทองใหญ่

พระบรมศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ใช้พระโกศทองน้อย สมเด็จพระสังฆราช ใช้ พระโกศกุดั่นน้อย สมเด็จพระราชาคณะ ใช้โกศไม้สิบสอง

สำหรับพระสงฆ์ที่ทรง **พระโกศทองใหญ่** ก็มีแต่สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียงพระองค์นี้ องค์เดียวเท่านั้น

อธิบายพระโกศทองใหญ่ พระโกศทองใหญ่ชั้นในเรียกว่า **โกศ** ทำด้วย เหล็กทองแดง หรือ เงิน ชั้นนอกเรียกว่า **พระลองทองใหญ่** ทำด้วยโคลงไม้ หุ้มทองคำ ปิดทอง ประดับกระจกอัญมณี สำหรับประกอบพระโกศ พระโกศทองใหญ่ ใช้ฟืน ไม้จันทร์ ปิดทองฉลุ เวลาถวายพระเพลิง พระบรมศพ ใช้โกศไม้จันทร์เป็นเชื้อเพลิง สำหรับพระศพ สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง ใช้พระหีบไม้จันทร์ ไม่มีการลอกพระมิ่งสัง ตามแบบโบราณ พระราชทานเพลิงทั้งพระองค์

จดหมายเหตุในห้วงพระอาลัย

พระโกศทองใหญ่ ทรงพระบรมศพ และพระศพ

(ตามที่จดไว้ในห้วงพระอาลัย)

รัชกาลที่ ๑

๑. กรมหลวงศรีสุนทรเทพ

รัชกาลที่ ๒

๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๓. กรมพระราชวัง ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔. สมเด็จพระสังฆราช วัดราชสิทธาราม

๕. กรมหลวงพิทักษ์มนตรี

๖. กรมหลวงเทพวดี

รัชกาลที่ ๓

๗. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- ๘.กรมหมื่นสุรินทรรักษ์
- ๙.กรมขุนอิสราณรัักษ์
- ๑๐.กรมพระราชวังในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ
- ๑๑.พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ
- ๑๒.สมเด็จพระศรีพระสุริเยนทราธิบดี
- ๑๓.สมเด็จพระศรีสุลาลัย
- ๑๔.กรมหลวงเทพพลศักดิ์
- ๑๕.กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์
- ๑๖.กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ฯลฯ

การแบ่งพระอัญญาธาตุ และพระอังคาร ของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน

หลังจาก งานพระราชทานเพลิงพระศพ เก็บพระอัญญาธาตุ และพระอังคารธาตุ ของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) แล้ว ทางราชการ แบ่งอัญญาธาตุของสมเด็จพระสังฆราชออกเป็นสองส่วน อัญญาธาตุส่วนที่ ๑ ทางราชสำนักเก็บไว้ และแบ่งเป็นสามส่วน คือ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๑ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ๑ เก็บไว้ที่หอพระเจ้า ๑

พระอัญญาธาตุ ส่วนที่ ๒ ทางราชการ หรือทางราชสำนัก ให้แก่ทางวัดราชสิทธิาราม มีพระสงฆ์พระอารามต่างๆมาขอแบ่งอีกดังนี้ วัดราชสิทธิาราม ๑ ถวายพระอริการขาม วัดท่าหอย ๑ พระสังฆราช (ค่อน) วัดสระเกศ ๑ พระพนรัตน์ (ทองดี) วัดระฆัง ๑ พระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลี ๑ พระพุทธาจารย์ (เป้า) วัดธรรมาวาส กรุงเทพฯ ๑ วัดมหาธาตุ ได้สองส่วน คือ พระอัญญาธาตุ ๑ พระอังคารธาตุ ๑

พระอัญญาธาตุ ของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) ในส่วนของวัดราชสิทธิาราม ต่อมาถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๔ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาพระสถูปเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง มีพระเจดีย์สี่ทิศเป็นบริวาร บรรจุพระอัญญาธาตุของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน)ไว้หน้าพระอุโบสถ ด้านทิศใต้หลังจากสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน สิ้นพระชนม์ลง ได้พระราชทานเพลิงพระศพแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สถาปนา

สมเด็จพระพนรัตน์ (ค่อน)เป็น สมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. ๒๓๖๕ ปีนั้นวัดราชสิทธิารามมี พระราชาคณะเถื่อนที่ ๑ องค์ พระครูเถื่อนที่ ๑ องค์ พระราชาคณะแต่งตั้งใหม่อีก ๑ องค์ พระครูแต่งตั้งใหม่ ๒ องค์

พระราชาคณะเถื่อนที่คือ พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร เถื่อนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระธรรมมุนี** (ราชทินนาม นอกทำเนียบ แต่งตั้ง พิเศษ)

พระครูธรรมสถิต (ศุก) เถื่อนเป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ **พระ ปัญญาภิสารเถร** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ย้ายไปครองวัดโปรดเกษเขมฐาราม เมือง นครเขื่อนขันธ์ สืบสายพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ สมเด็จพระสังฆราช ไม้เถื่อน ชาวบ้านเมืองนครเขื่อนขันธ์ มักเรียกขานนามท่านว่า **ท่านทำหอย** เนื่องจากนามท่าน ฟ้อง กับ สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ไม้เถื่อน) สมเด็จพระอาจารย์ของท่าน เกียรติประวัติ เกียรติคุณ ของท่าน ก็คล้ายสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ไม้เถื่อน)

พระราชาคณะทรงแต่งตั้งใหม่คือ พระครูญาณวิสุทธิ (เจ้า) พระครูวิปัสสนา ถานานุกรมของ สมเด็จพระสังฆราช (ไม้เถื่อน) เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ **พระญาณวิสุทธิเถร** แทนที่พระญาณวิสุทธิเถร (ชิต) หรือ ท่านเจ้าคุณหอไตร ที่เลื่อนขึ้น เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระธรรมมุนี**

พระครูวิปัสสนาธุระ ทรงแต่งตั้งใหม่ สององค์คือ พระครูญาณมุนี (สน) พระครูญาณกิจ (ด้วง)

พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๖๘ ในรัชกาลที่ ๓ พระธรรมมุนี (ชิต) เถื่อนเป็นที่ พระ พรหมมุนี เนื่องจากพระพรหมมุนี (นาค) วัดราชบูรณะ เถื่อนที่เป็น พระธรรมอุดม

ปะขาวจันทร์ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา และอุปสมบท

ก่อนที่สมเด็จพระสังฆราช ไม้เถื่อน จะสิ้นพระชนม์นั้น ได้ทรงกล่าวฝากตา จันทรไว้กับ ท่านเจ้าคุณหอไตร หรือ ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ชิต) ซึ่งทั้งสองท่าน เข้าใจ ทราบด้วยจิต

ต่อมาปะขาวจันทร์ได้ขอพักอยู่ที่ ศาลาการเปรียญ ที่เคยตั้งพระศพสมเด็จพระสังฆราช ไม้เถื่อน และได้ขอขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับท่านเจ้าคุณ พรหมมุนี (ชิต) ท่านศึกษาอยู่หลายเดือนก็ไม่สามารถที่จะผ่านองค์พระกรรมฐานใน ห้องพระปิติ ๕ ไปได้ เพราะจิตของท่านรุ่มร้อน ท่านเจ้าคุณพรหมมุนี หรือท่านเจ้าคุณ

หอไตร จึงให้ ตาจันทร์ ทำพระพิมพ์ ที่เรียกว่าพิมพ์พระตูกตาใหญ่ เพื่อให้จิตท่านจดจ่ออยู่ที่พระพิมพ์ จิตจะได้เยือกเย็นเป็นสมาธิ ท่านทำอย่างนี้อยู่ประมาณสองเดือน ก็สามารถผ่านองค์พระปิติ ๕ องค์พระยุค ๖ องค์พระสุขสมาธิ ๒ ประการ เข้าสับ เข้าคืบ เข้าวัดออกวัด เข้าสะกด จนจบการเจริญสมาธิเบื้องต้น

ต่อมาปะขาวจันทร์มีศรัทธา ที่จะทำพระพิมพ์ที่เรียกว่า พระพิมพ์ตูกตาเล็ก ท่านพิมพ์ถวายเป็นพุทธบูชา และบูชาคุณสมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่อน กับพระอาจารย์ คือ ท่านเจ้าคุณหอไตร

ต่อมาท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (จิต) ได้บรรพชาอุปสมบทปะขาวจันทร์ เป็นพระภิกษุ พระญาณรักจิต(ฮั่น) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูวินัยธรรมกัน เป็นพระอนุสาสนาจารย์ ปะขาวจันทร์อุปสมบทแล้ว ได้ออกศึกษาจรริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ พระวินัยรักจิต (ฮั่น)พระกรรมวาจาจารย์ ให้ท่านเยี่ยมบริหารธุดงค์บางอย่าง เช่น ไม้ปักกลด และต่อมา ขรัวตาจันทร์ ก็ได้จาริก เรื่องราวของท่าน และการศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ไว้ในใบลาน จำนวน ๑ ผูกยังปรากฏทุกวันนี้

ต่อมาขรัวตาจันทร์ ระลึกถึง มรณะสติอยู่เนืองๆ ท่านจึงสร้าง พระพนมมอดอกบัวขึ้นมา บางทีก็เรียกพระถืดดอกบัว กล่าวว่าท่านได้บรรลุมรรคผลองค์หนึ่งของวัดพลับ โดยการแนะนำของลูกศิษย์เอกทั้งสาม ของสมเด็จพระฯ ช่วยกันกล่อมเกล้า ต่อมาท่านก็ปลื้มใจแล้วก็หายไป ไม่ปรากฏต่อเลย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๕ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯรัชกาลที่๓ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่อนขนาดเท่าพระองค์ พระราชดำริเดิมจะให้ไปประดิษฐานไว้ที่วัดมหาธาตุ ในการหล่อนั้น เสด็จพระราชดำเนินมาดูแบบที่วัดราชสิทธิฯ ทรงเห็นว่าไม่เหมือนรูปมนุษย์ ดึงไปข้างพระพุทธรูป และผ้าประคตอก ก็ไม่เหมือนของพระราชทานเมื่อคราวสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้หล่อตามแบบใหม่ มีผ้าประคต ออกแบบนามขนุน ที่ทรงใช้เมื่อครั้งได้รับพระราชทาน ครั้นหล่อพระรูปเสร็จแล้ว พระรูปนั้น ยังคงตกค้างอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ยังไม่ทันแห่ไปประดิษฐาน วัดมหาธาตุฯ ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ต่อมารัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้แห่ไปประดิษฐานที่ วัดมหาธาตุฯ ดังปรากฏ หมายรับสั่งดังนี้

ปัจฉิมบท

อริยะวงศ์ ๔

องค์ธรรมที่ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ทรงปฏิบัติ

สมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน พระองค์ปฏิบัติอยู่ในองค์ธรรม ที่เรียกว่า อริยะวงศ์ ๔ ประการ อันพระอริยะเจ้าทั้งหลายแต่ก่อนถือปฏิบัติมา เพื่อความสันโดษ เพื่อความขัดเกลากิเลส ดังมีเรื่องราวกล่าวขานกันมาดังนี้

เมื่อกรุงแตกแล้ว และพระเจ้าตากกู้ชาติสำเร็จใหม่ ๆ นั้น ปัจจัยสี่สำหรับพระสงฆ์หายาก มีจีวร อาหาร และยารักษาโรค แม้จีวรของท่านจะเก่า และปะชุนมาก ท่านก็ไม่เคยเดือดร้อนด้วยจีวร อยู่อย่างตามมีตามได้ พระองค์ท่านก็ทรงไม่แสวงหา และเมื่อท่านเป็นอธิการอยู่วัดท่าหอขี้เหล็ก มีผู้คนนับถือมาก เห็นจีวรท่านเก่าคร่ำคร่ามีญาติโยมนำจีวรมาถวายท่าน หลวงปู่ก็ไม่เกาะเกี่ยวหมกมุ่นติดแน่น มีปกติเห็นโทษอยู่เสมอ ไม่เคยยกตนข่มผู้อื่น และด้วยความสันโดษ ที่ท่านมี เมื่อฉลองศรัทธาแล้วเพื่อมิให้ไทยธรรมตกต่ำ ต่อมาท่านก็จะนำไปให้พระลูกวัดที่มีจีวรเก่า เมื่อหลวงปู่ได้รับอาราธนา มากรุงเทพฯ แล้ว เป็นที่นับถือของพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ มีผู้นำเอาจีวรมาถวายท่านมากมาย เมื่อท่านฉลองศรัทธาแล้วก็จะมอบให้พระลูกวัดที่มีจีวรเก่า เพราะจีวรสมัยนั้นหายาก ของที่ท่านให้นั้นมักเป็นของดี ๆ เป็นจีวรแพรของหลวง และท่านก็ยังใช้ของเก่าอยู่ ท่านตั้งอยู่ด้วยความสันโดษนี้จนตลอดชีพ

อีกประการหนึ่งเมื่อท่านอุปสมบทแล้ว ท่านเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่แสวงหาในทางที่ไม่ควร ครั้งรุกขมูลออกป่าไม่มีใครมาใส่บาตร เพราะอยู่ในป่าลึก แต่ท่านก็ออกบิณฑบาต กลับมาบาตรเปล่าท่านก็จะเอาน้ำใส่ในบาตรแล้วฉัน เมื่อมากรุงเทพฯ แล้ว พระเจ้าแผ่นดินนิมนต์ท่านไปฉันในพระราชวัง ท่านก็จะเอาบาตรไปด้วยเพื่อรับอาหารบิณฑบาต ท่านจะไม่ฉันถ้าท่านยังไม่ได้บิณฑบาต ต่อมาเมื่อพระเจ้าอยู่หัวนิมนต์ฉันภัตตาหารเช้าจึงออกกฐินให้พระภิกษุสงฆ์ราชาคณะต้องเอาบาตรไปด้วย นับตั้งแต่นั้นมา ต่อมาเมื่อหลวงปู่ชราภาพมากแล้วท่านเดินไปบิณฑบาตไกล ๆ ไม่ไหว ท่านก็จะมายืนรับอาหารบิณฑบาตอยู่ที่ข้างล่างหน้ากุฏิของท่าน จนคนทั้งหลายต่อมา

ได้มากอยใส่อาหารบิณฑบาตท่านที่หน้ากุฏิท่านทุกวัน เมื่อท่านเข้าสู่วัยชราแล้ว และเมื่อใกล้จะสิ้นพระชนม์ ในวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๓๖๕ เวลาเช้าท่านจะลุกจากที่ไม่ไหว และมีคนบอกว่า หลวงปู่ไม่ต้องบิณฑบาตเพราะท่านป่วยมาก แต่หลวงปู่ไม่ยอม ขอบิณฑบาตก่อน ครั้งนั้นท่านก็ให้คนพยุ่งนั่ง แล้วท่านก็เดินจิตรักษาตัว ด้วยวิชาเข้าปิติ ๘ ประการ มี ๑ โลมापิติ ๒ มหาโลมาปิตีคลุมผิวหนัง ๓ สังฆปิติ ๔ มหาสังฆปิติ คลุมในเนื้อทั่วร่างกาย ๕ ปัพพวัณณะปิติ ๖ มหาปัพพวัณณะปิติ คลุมในเส้นเอ็น ๗ สุขปิติ ๘ มหาสุขปิติ คลุมในกระดูก เมื่อท่านเจริญแล้ว เลือดลมก็เดินสะดวก และลงจากกุฏิลงมาข้างล่างเพื่อบิณฑบาตและเป็นการบิณฑบาตครั้งสุดท้ายของพระองค์ท่าน เมื่อท่านฉันอาหารในเช้าวันนั้นแล้ว พอเลยเที่ยงเล็กน้อยท่านก็สิ้นพระชนม์ดุจคนนอนหลับ และมีพระอาทิตย์ทรงกลดสามวัน

เรื่องเสนาสนะนั้น เมื่อมาอยู่แรก ๆ ท่านอยู่กุฏิกระท่อมุงจาก ต่อมามีการสร้างกุฏิไม้สักถาวรท่านก็อยู่ฉลองศรีทธาแล้วท่านก็กลับไปอยู่เสนาสนะเดิมของท่าน แม้เป็นสมเด็จพระราชาคณะ และสมเด็จพระสังฆราชแล้วท่านก็ยังปฏิบัติแบบเดิม ด้วยความสันโดษในเสนาสนะ ไม่ยึดเหนี่ยวติดแน่น เกาะเกี่ยว

ยังมีเรื่องเล่าอีกว่า ท่านเป็นผู้ภาวนาเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในภาวนา ในบั้นปลายพระชนม์ชีพท่านจะนั่งภาวนาตลอดทั้งวัน เดินจงกรมบ้าง แผ่เมตตาภาวนาบ้าง หลวงปู่ยินดีแล้วใน ปหาน ยินดีแล้วภาวนา มีสติสัมปชัญญะในมหาสติปัญญา พระองค์ท่านมั่นคงอยู่ในอริยะวงศ์นี้ อันพระอริยะเจ้าทั้งหลายปฏิบัติตามกันมาเป็นพระประเพณีของเก่าที่พระอริยะเจ้าทั้งหลายทำตามกันมา คือ สันโดษด้วยจิ๋ว อาหารบิณฑบาตเสนาสนะ ยินดีแล้วในภาวนา คือ อริยะวงศ์ ๔

ภาคผนวก

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๔

จ.ศ. ๑๒๑๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เรื่อง เชิญพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (ไก่เถื่อน)

จากพระวิหารนาก มาไว้พระวิหาร วัดมหาธาตุ

ณ วัน ...แรม ๒ ค่ำ เดือน ๔ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก

อนึ่ง เพลาทุ่มเศษ นายปิ่นดำรจวังมาตั้งว่า ด้วยมีนจงซ้ายรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งว่า พระรูปสมเด็จพระสังฆราชหล่อไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ในพระวิหารนาคนั้น ให้เชิญมาไว้วัดมหาธาตุ ๓ วัน ๓ ๔ คำ เปลาเข้า นั้น ให้พันพุ่ม พันเทพราช จ่ายเลิกให้กับราชยานเข้ามายกพระ หามพระ อนึ่งให้ราชยานจัดพระเสลี่ยงหามองค์หนึ่ง อนึ่งให้อภิรมณ์จัด สัปทนไปคอยเตรียมกัน พระนั่งอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง นายสง นายกำ นายสวน ไปรับสัสดีซ้ายประแดงนาฏพันพุ่ม

(หมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๔ เล่มที่ ๕ สมุดไทยคำ)

รัชกาลที่ ๔

จ.ศ. ๑๒๑๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เรื่อง เณรย์เกลยกรูปสมเด็จพระสังฆราช (ไก่อ่อน)

แต่หอพระนามมาวัดมหาธาตุ

ณ วันแรม ๒ คำ เดือน ๔ ปีชวด จัตวาศก

วัน ๓ ๔ คำ ปีชวด จัตวาศก ด้วยมีนจงซ้าย รับพระบรมราชโองการ ใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งว่า รูปสมเด็จพระสังฆราชหล่อไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ในพระวิหารนาคให้เชิญไปไว้วัดมหาธาตุ ๓ วันแรม ๒ คำ เดือน ๔ เปลาเข้าให้เกณฑ์ยกเอาเลิกประจำการในหมู่ นั้น เณรย์ นายประตู่ซ้าย ขวา ๔ คนยกพระ หามพระและให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ ทั้งนี้เอาเลิกส่งให้แก่ชาวพระราชยาน แต่วัน ๓ ๔ คำ เปลาเข้า ตามรับสั่ง

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๔ เล่มที่ ๗ สมุดไทยคำ)

รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างเจดีย์หน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๓๖๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้สถาปนาพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ไว้หน้าพระอุโบสถด้านใต้มีเจดีย์ ๔ ทิศเป็นบริวาร กล่าวว่ารจจุพระ

ชาตุ สมเด็จพระสังฆราชใก่เถื่อนกับ พระบรมอัฐิชาตุ ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พ.ศ. ๒๓๕๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชดำริสร้างพระเจดีย์ทรงเครื่องกลอบ พระเจดีย์เดิมที่สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชสถาปนาไว้แต่ก่อน ทรงสถาปนาเป็นพระเจดีย์ทรงเครื่อง ปูนปั้นเป็นสังวาลย์ พาดถึงแท่นบัลลังก์ลายปูนปั้นตามปล้องไฉน องค์ด้านทิศตะวันตก พระราชทานพระบรมเชษฐาธิราชพระราชทานนามว่า พระสิราศนเจดีย์ อีกองค์หนึ่งเป็นบรมราชูทิศของพระองค์เอง พระราชทานนามว่า พระสิริจุมภฏะเจดีย์ เป็นสำคัญว่า เคยเสด็จ พระทับศึกษา และเป็นศิษย์พระญาณสังวรเถร ด้วยกันทั้งสองพระองค์

รัชกาลที่ ๔

จ.ศ. ๑๒๑๖ (พ.ศ. ๒๓๕๗)

เรื่อง ลงรักพระเจดีย์วัดราชสิทธิาราม ณ วันเดือน ๘ ปี ขาล นศก

.....(ต้นฉบับชำรุด).....

กำหนดจะให้ลงรักพระเจดีย์วัดราชสิทธิาราม วัน ๗ ๘ ค่ำ เพล่าเช้านั้น ให้ขุนสุวรรณวิถี ขุนราชา เจ้าพนักงานช่างรักเอารักไปลงพระเจดีย์ให้พอ เมื่อเจ้าพนักงานช่างรักจะเอารัก ไปทาลงพระเจดีย์นั้นให้ ทูลถามพระเจ้าน้องยาเธอ เสียก่อน ท่านจะได้กำหนดคนนำรักให้พอตามรับสั่ง นายทิม ไปสัสดีซ้ายประแดงเบญญูรับ

(หมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๔ เล่มที่ ๑๔ ก. สมุดไทยคำ)

ประวัติพระธรรมทายาท

เรียงตามลำดับมรณภาพก่อน-มาหลัง

พระธรรมทายาทผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน)

ประวัติพระครูกิจจานุวัตร(สี)

พระครูกิจจานุวัตร หรือพระอาจารย์สี ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๕ รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ แขวงเมืองนครสวรรค์ บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดพระศรีฯ เมืองนครสวรรค์

ท่านพบ กับพระอาจารย์สุก ที่ป่าดงพญาเย็น แขวงอุดรดิตถ์ ท่านมีความศรัทธา เลื่อมใสในพระอาจารย์สุก ต่อมาท่านได้ขอศึกษาวิชากรรมฐานชั้นสูง พระอาจารย์สุก ได้สอนวิชาแยกธาตุชั้น วิชาสลายธาตุชั้น ให้กับพระอาจารย์สี ไว้เจริญวิปัสสนา

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๐ สมัยธนบุรี ท่านทราบข่าวว่าพระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าหอย ท่านจึงจาริกติดตามมาอยู่ที่วัดท่าหอยด้วย และได้ช่วยพระอาจารย์สุก ทำอุปสมบทกรรมอุปสมบท

ต่อมาพระอาจารย์สุก ได้มอบไม้เท้าเบิกไพร ที่เรียกว่า ไม้เท้าเถอรริยะ ที่ พระองค์ท่านได้มาจากถ้ำแห่งหนึ่งในป่าลึก อันเป็นของบูรพาจารย์ มาแต่โบราณกาล ซึ่ง ท่านมาละสังขาร พร้อมทั้งไม้เท้าเถอรริยะนี้ไว้ในถ้ำแห่งนั้น พระองค์ท่าน ทรงประทาน ไม้เท้าเถอรริยะนี้ให้ กับพระอาจารย์สี ไว้ใช้เบิกไพร เปิดทาง แหวกทาง แผ่เมตตา เวลา สัจจรจาริกธุดงค์ ออกป่าเขาลำเนาไพร

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ท่านกลับออกมาจากป่า ถึงวัดท่าหอย ทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก มากรุงเทพฯ สถิตวัดพลับ ท่านจึงเดินทางจาริกมา วัดพลับ พร้อมด้วย เพื่อนสหธรรมิก มาช่วยพระอาจารย์สุก พระอาจารย์ ของท่านในกิจการต่างๆ ภายในวัด พลับ ต่อมาพระญาณสังวรเถร (สุก) ตั้งท่านให้ช่วยดูแลพระกรรมฐาน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ ท่านเป็นพระถนนานุกรม ของสมเด็จพระญาณสังวร ที่พระครูสมุห์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ ท่านพระครูสมุห์สี ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระครูกิจจานุวัตร

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ - ๒๓๖๕ เป็นคณะกรรมการสังคายนาพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ และเป็นคณะกรรมการหล่อพระรูป สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ท่านอาพาธด้วยโรคนิ่ว และถึงแก่ภรรณภาพด้วย อาการสงบ เมื่ออายุได้ ๘๖ ปีเศษ ได้ทำการพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดราชสิทธาราม

ประวัติพระปัญญาภิษารเถร (สุก)

พระปัญญาภิษาลเถร หรือพระอาจารย์สุก ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๗๘ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ วัดโคกขวิด (โคก มะขวิด) แขวงอยุธยา อุปสมบทแล้วเล่าเรียนพระปริยัติ และพระกรรมฐาน ในสำนัก

พระอุปัชฌาย์ ต่อมาได้ออกตั้งจรจาริกธุดงค์ หาความสงบ วิเวก ไปตามสถานที่ต่างๆ ไปกับหมู่คณะบ้าง ไปลำพังเพียงองค์เดียวบ้าง จนท่านมีความชำนาญ ในการออกป่า

ขากลับจากรุกขมูล ท่านพบพระอาจารย์สุก ที่ป่าชุมแพ (อุยฺชยา) แขวงสิงห์บุรี พระอาจารย์สุก ทรงสอนวิชาพระกรรมฐานชั้นสูง โดยให้ท่านศึกษาวิชาสังขจิต สงัดใจ เพ่งจิตให้สงบวิเวก ว่างเวง อธิฐานอาโปธาตุ ลงไปในน้ำ ทำให้เย็น ทำให้ร้อน ทำให้เดือด

ท่านได้พบไม้เท้าเถาธิริยะในถ้ำแห่งหนึ่ง ท่านนำติดตัวไป-มาเสมอ เป็นไม้เท้าของเก่า ของบูรพาจารย์ แต่โบราณกาล ท่านพบในถ้ำป่าลึกแห่งหนึ่ง

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗ ท่านจาริกกลับจากป่า มาวัดท่าหอย ทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก และคณะสงฆ์อนุจร มาสถิตอยู่วัดพลับ ท่านจึงเดินทางออกจากวัดท่าหอย พร้อมเพื่อนสหธรรมิก มาวัดพลับ เพื่อช่วยกิจการพระศาสนา ต่อมาพระญาณสังวรเถร (สุก) ตั้งให้ท่านเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๘ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูวิปัสสนาธุระที่ พระครูธรรมสถิต เป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐาน ในวัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ พระครูธรรมสถิต (สุก) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระปัญญาภิหารเถร โปรดเกล้าฯ ให้ไปครองวัด โปรดเกษเชษฐาราม วัดอรัญวาสีหัวเมือง สืบสายพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราชสุก ไก่เถื่อน ชาวบ้านแถวเมืองนครเขื่อนขันธ์ ให้ฉายานามท่านว่า ท่านท่าหอย เนื่องจากท่านมีปฏิปทา มีเมตตา เหมือนสมเด็จพระอาจารย์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๗ ประมาณกลางปี พระปัญญาภิหารเถร (สุก) อาพาธลงด้วยโรคชรา และได้มรณะภาพลง เมื่อสิริอายุได้ประมาณ ๘๘ ปีเศษ ณ วัดโปรดเกษเชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์

ประวัติพระญาณโพธิ์เถร (ขาว)

พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) หรือพระอาจารย์ขาว ท่านเกิด ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๐-๒๒๘๑ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ วัดน้อย ซึ่งเป็นวัดป่า แขวงกรุงศรีอยุธยา ท่านศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอุปัชฌาย์ของท่าน อยู่ที่วัดน้อย

ต่อมาท่านได้ออกสัญจรจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ และพบกับพระอาจารย์สุก ที่ป่าแขวงเมืองสิงหนบุรี ครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานีอยู่

ต่อมาพระอาจารย์ขาว เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาของพระอาจารย์สุก ท่านจึงมาขอ ศึกษาวิชาพระกรรมฐานเพิ่มเติม จากพระอาจารย์สุก พระองค์ท่าน ได้ถ่ายทอด วิชาสยบจิต และวิชาฌาน โลกุตระ ให้กับพระอาจารย์ขาว

ครั้งเมื่อท่านทราบว่า พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าหอย แขวงกรุงเก่า ในสมัย รัตนบุรีนี้ ท่านจึงตามมาขอศึกษาวิชาการต่างๆเพิ่มเติมจากพระองค์ท่านอีก และบางครั้ง ท่านก็ได้ช่วยพระอาจารย์สุก ปั้นบาตรดิน เผาขึ้นใช้เอง เนื่องจากบาตรดิน บริหารเดิม ของพระอาจารย์สุก เกิดชำรุด เสียหาย

ต่อมาเมื่อมีกบฏตร เข้ามาบรรพชา-อุปสมบท ณ วัดท่าหอยมากขึ้น บริหาร บางอย่างไม่พอใช้ เช่น บาตร เป็นต้น สหายธรรมที่จาริกมาในครั้งนั้น ก็ได้ช่วยพระ อาจารย์สุก พระอาจารย์ของตน ปั้นบาตรดิน เผาขึ้นไว้ใช้สำหรับ บรรพชาอุปสมบท เนื่องจากอยู่ในยุคสร้างบ้านแปลงเมือง ข้าวของบริวารบางอย่างหายาก

ต่อมาเมื่อมีกบฏตรเข้ามาบรรพชา-อุปสมบท พระอาจารย์ขาว และเพื่อนสหายธรรมิก คือพระอาจารย์เที่ยง พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก ทั้ง ๔ องค์ ท่านก็เป็นพระ กรรมวาจาจารย์ และพระอนุศาสนาจารย์ และเพื่อนสหายธรรมอื่นๆ ที่มาในครั้งนั้น ก็ ช่วยลงนั่งเป็นพระลำดับด้วย บางครั้งพระลำดับ ไม่ครบสงฆ์ปัญญาจรค ต้องไป อาราธนานิมนต์ พระสงฆ์ตามป่าตามเขา

ครั้งแรกวัดท่าหอย ยุคต้นรัตนบุรี ยังไม่มีพัทธเสมา ทำสังฆกรรมอุปสมบท ต้อง สวดสมมุติเสมาขึ้นมา

พระอาจารย์ขาว เมื่อท่านมาสถิตวัดท่าหอยแล้ว พระอาจารย์สุก พระอาจารย์ ของท่าน ได้มอบ ไม้เท้าเบิกไพรให้ท่าน ๑ อัน เรียกว่าไม้เท้า ไม้ยอดตาล

พระอาจารย์สุก ท่านได้ไม้เท้า ไม้ยอดตาล มาจากจากถ้ำ ในป่าลึกแห่งหนึ่ง เป็น ของบูรพาจารย์ ท่านทิ้งสังขารไว้ ในถ้ำแห่งนั้น พร้อมไม้เท้า เบิกไพร ไม้ยอดตาล

พระพุทธศักราช ๒๓๒๗ ประมาณต้นปี พระอาจารย์ขาว ท่านได้เดินทางกลับ จากป่า มาวัดท่าหอย ท่านทราบว่าพระอาจารย์สุกมากรุงเทพฯ ท่านจึงลาพระอาจารย์ มาก เข้าอวาสวัดท่าหอย ขอเดินทางมาช่วยงานพระอาจารย์สุก ที่วัดพลับ กรุงเทพฯ และท่านได้สถิตวัดพลับตั้งแต่นั้นตลอดมา ต่อมาพระญาณสังวรเถร(สุก) แต่งตั้งให้ท่าน

เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่วัดปลับ (วัดราชสิทธิาราม)

ครั้งนั้นบาตรดินเผา บริหารเดิมของท่านเกิดชำรุด พระญาณสังวรเถร (สุก) จึงประทานบาตรดินเผาเดิมของพระองค์ท่านที่นำมาจากวัดท่าหอย ประทานให้แก่พระอาจารย์ขาว ใช้แทนบาตรดินเผา บริหารเดิมของท่าน ที่ชำรุด

พระพุทธศักราช ๒๓๒๘ พระอาจารย์ขาว ได้เป็นถานานุกรมที่ พระครูธรรมรักจิต ของพระญาณสังวร

พระพุทธศักราช ๒๓๓๓ พระครูธรรมรักจิต (ขาว) ได้เลื่อนขึ้นเป็นพระครูปลัดถานานุกรมของ พระญาณสังวร (สุก) เนื่องจากพระครูปลัดชิต ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นพระราชาคณะที่ พระญาณวิสุทธิเถร (ท่านเจ้าคุณหอไตร)

พระพุทธศักราช ๒๓๕๕ วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณโพธิ์เถร คราวสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (มี) รับพระราชทานพัดงาสาม เมื่อท่านเป็นพระราชาคณะนั้น อายุท่านประมาณได้ ๗๕ ปี เหตุที่ท่านไม่ได้เป็นราชาคณะมาก่อนนั้น เพราะท่านไม่ติดลาภยศ ได้ปฏิเสธเรื่อยมา ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ ขอให้ท่านรับเป็นพระราชาคณะ รับการธุระทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ท่านจึงยอมรับ

ตำแหน่งที่ พระญาณโพธิ์นี้ ถ้าผู้ครองตำแหน่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เดิมคำว่า เถร เป็นพระพระญาณโพธิ์เถร ถ้าผู้ครองตำแหน่งเป็นพระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ ไม่มีคำว่า เถร เป็น พระญาณโพธิ์

พระพุทธศักราช ๒๓๖๒ ประมาณปลายปี ร่วมกับพระเถรานุเถระ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์รัตนสูตร ปราบอหิวาตกโรค ห่าลงเมืองในรัชกาลที่ ๒

พระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ทำการสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสมัยรัชกาลที่ ๒

พระพุทธศักราช ๒๓๖๖ ท่านอาพาธลงด้วยโรคชรา กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จเยี่ยมอาการอาพาธของท่าน และมีพระดำริในพระทัยว่า ถ้าพระอาจารย์มรณะภาพลง จะกราบบังคมทูลขอถวายเกียรติยศจากพระเจ้าแผ่นดิน (รัชกาลที่ ๒) ให้เป็นพิเศษเพื่อบูชาคุณธรรมของท่าน เพราะท่านเป็นพระอาจารย์ของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ด้วย

องค์หนึ่ง ทรงนับถือว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่บรรลุลุณวิเศษในพระพุทธศาสนา เพราะท่าน ทรงคุ้นเคยกันมาแต่ครั้งทรงผนวชอยู่ที่วัดราชสิทธิารามนี้ ๑ พรรษา

พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) ท่านทราบความคำรนี้ พระญาณโพธิ์เถร ได้กล่าวขึ้นมา ลอยๆว่า **ธรรมคาศิษย์ไม่ควรทำตัวเทียบ ตีเสมอพระอาจารย์**

อาจารย์ในที่นี้ หมายถึง สมเด็จพระสังฆราช (สุก ไม้เถื่อน) กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงสดับฟังดังนั้น ก็ทรงเข้าพระทัยดี ต่อมาเมื่อพระญาณโพธิ์เถร ถึงแก่ มรณะภาพลง เมื่อสิริรวมมาอายุได้ประมาณ ๘๖ ปี

พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) มรณะภาพภายหลัง สมเด็จพระสังฆราช (สุก ไม้เถื่อน) ๑ ปี(นับเดือนไทย) สิริสังขารของ พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) ทางวัดเก็บบำเพ็ญกุศลไว้ ได้ประมาณ ๑ ปีเศษ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) ก็ถึงแก่ มรณะภาพลงอีกองค์หนึ่ง และทางวัด ก็ได้เก็บสรีระของ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) ไว้บำเพ็ญกุศลอีกประมาณ ๑ ปีเศษ ระหว่างเก็บ สรีระบำเพ็ญกุศล พระมหาเถรทั้งสองท่านอยู่ พระพรหมมุนี (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอ ไตร ก็อาพาธถึงแก่ มรณะภาพลงอีก เวลานั้นที่วัดราชสิทธิาราม จึงมีการตั้งบำเพ็ญมหา กุศล สิริสังขารของ พระมหาเถรผู้ใหญ่อีกสามท่าน

การตั้งบำเพ็ญกุศล อดีตพระมหาเถร ณ. ศาลาการเปรียญหลังเก่า หลังพระ อุโบสถ เป็นประเพณีของผู้คนในครั้งนั้น ถ้าพระเถรผู้ใหญ่อีกมีผู้คนเคารพนับถือมาก มรณะภาพลง จะเก็บสรีระสังขารของท่านไว้บำเพ็ญกุศลหลายปี ยกเว้นตำแหน่งสมเด็จพระ สังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ เมื่อครบ ๑๐๐ วัน ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ พระราชทานเพลิงเลย

พระราชาคณะ พระครู พระถนายนุกรม วัดราชสิทธิาราม ที่ตั้งอยู่ในฐานะพระ อาจารย์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และทรงนับถือว่าเป็นผู้บรรลุลุณ วิเศษในพระพุทธศาสนานั้น นอกจากองค์พระอาจารย์ใหญ่คือ สมเด็จพระสังฆราช (ไม้ เถื่อน)แล้ว ยังมี

พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) ๑ พระพรหมมุนี (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร ๑ พระ วินัยรักจิต (ฮั่น) ๑ พระครูวินัยธรรมกัน ๑ พระญาณวิสุทธเถร (เจ้า) ๑ พระญาณโกศล เถร (มาก) ๑ พระเทพโมลี (กลั่น) ๑ พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) ๑ พระญาณสังวร (ค้วง) ๑ พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) ๑ พระญาณสังวร (บุญ) ๑ พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ๑ เพราะ ท่านทั้งหลายเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงคุ้นเคย ทรงเคยมีพระ

ราชปฏิสันฐาน ทรงเคยทอดพระเนตรเห็นคุณวิเศษวัตรปฏิบัติปฏิบัติทาอันงดงาม มาแต่ครั้งทรงผนวชอยู่ ณ วัดราชสิทธิาราม หนึ่งพรรษา

ภายหลัง ทรงลาผนวชแล้วยังได้ทรงติดตามเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ มาวัดราชสิทธิารามเสมอเนื่องๆ เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินมาวัดราชสิทธิารามบ่อยครั้ง เช่นคราวเสด็จพระราชดำเนินมา ทรงทอดผ้าพระกฐินทาน เป็นต้น อีกทั้งพระมหาเถระ ที่กล่าวนามมาแล้วในที่นี้ก็ตั้งอยู่ในฐานะพระอาจารย์ของ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) และพระมหาเถรทั้งหมดที่กล่าวนามมาแล้วนั้น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังษี นับถือมาก เพราะเป็นพระมหาเถรรุ่นอาจารย์ของท่าน สมัยครั้งยังศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ อยู่ในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก) ไก่เถื่อน

ประวัติพระวินัยรักจิต (ฮั่น)

พระวินัยรักจิต มีนามเดิมว่า ฮั่น เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๔ แขวงกรุงเก่า สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านมีเชื้อสายจีน พระอาจารย์สุก มาพบท่านถือศีลนุ่งขาว ห่มขาวอยู่ที่วัดแห่งหนึ่ง ในแขวงกรุงเก่า ท่านศึกษาธรรมปฏิบัติอยู่ระยะหนึ่ง จึงมาขอบรรพชา-อุปสมบทกับพระอาจารย์สุก เหตุที่ท่านไม่ได้อุปสมบทมาแต่อายุ ๒๐-๒๑ นั้นเพราะ ครอบครัวของท่านยังมีเหตุยุ่งยากอยู่ จึงยังไม่ได้ทำการอุปสมบทในเวลานั้น

ต่อมาท่านได้ บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สี พระอาจารย์สุก เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุศาสนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา กับพระอาจารย์สุก ภายในระยะเวลา ๖ เดือนเศษท่านก็สามารถศึกษาจบทั้งสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ เวลากลางคืนท่านบำเพ็ญกรรมฐาน กลางวันท่านศึกษาเล่าเรียนพระบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ หรือคัมภีร์พระบาลีใหญ่ กับพระอาจารย์สุก เมื่อท่านศึกษาเบื้องต้นพระบาลีมูลกัจจายน์จบที่วัดท่าหอยแล้ว ต่อมาพระอาจารย์สุก จึงฝากท่าน ให้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลีมูลกัจจายน์ชั้นสูง ต่อที่กรุงธนบุรี กับพระศรีสมโพธิ์ (สุก) ณ วัดสลัก (มหาธาตุ) ต่อมาท่านสามารถสอบผ่านคณะกรรมการสามกองได้ ท่านจึงได้เป็นเปรียญ ท่านเป็นเปรียญแล้ว จึงเดินทางกลับวัดท่าหอย ช่วยพระอาจารย์สุก เผยแผ่พระศาสนาต่อไป

สมัยที่ท่านจบสมณะ-วิปัสสนาวิชฌิมา แบบลำดับแล้ว ไม่นานท่านก็ได้บรรลุธรรมตามลำดับจนถึง อนาคามีมรรค อนาคามีผล ได้มรรค๓ ผล๓ อภิญญาหก เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นกำลังให้พระอาจารย์สุก ทั้งในด้านวิปัสสนาธุระ และคันถะธุระ

ต่อมาพระอาจารย์สุก ได้ประทานไม้เท้าเบิกไพร ฝอยอดตาล อันเป็นของบูรพาจารย์สืบทอดกันต่อมา พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้มาจาก ถ้ำในป่าลึก ดงพญาเย็น แขวงอุดรดิตถ์ พระองค์ท่าน ทรงประทานให้พระอาจารย์ฮั่น เอาไว้ใช้เบิกไพรแผ่เมตตา เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์ ไปตามป่าเขา

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ เป็นพระสงฆ์อนุจรติดตาม พระอาจารย์สุก มากรุงเทพฯ สถิตวัดพลับ กาลต่อมาได้เป็น พระสมุห์ ถานานุกรมทรงเครื่อง ของพระญาณสังวรเถร (สุก) ทำหน้าที่บอกหนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ บอกพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับด้วย

ท่านเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถะธุระ บอกพระปริยัติธรรมบาลี พระองค์แรกของวัดราชสิทธิาราม(พลับ) ท่านเป็นพระอาจารย์ บอกพระบาลีมูลกัจจายน์เบื้องต้นของพระเทพโมลี (กลั่น) ด้วย

สมัยแรกที่ ท่านสถิตวัดพลับนั้น หนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ไม่พอให้พระภิกษุศึกษากัน พระญาณสังวรเถร (สุก) พระปลัดชิต พระสมุห์ฮั่น เปรียญ ต้องช่วยกันจารหนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ กัณฑ์ต่างๆเป็นหลายผูก ซึ่งสมัยนั้นต้องไปขอยืม พระคัมภีร์มูลกัจจายน์ จากพระสังฆราช (สี) วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆัง) และจากพระพนรัตน์ (สุก) สำนักวัดสลัก (วัดมหาธาตุ) มาช่วยกันจารคัดลอกขึ้นเป็นหลายฉบับ จารเอาไว้สำหรับให้พระภิกษุได้ใช้ศึกษากัน ที่วัดพลับ

การจารครั้งนั้นของพระสมุห์ฮั่น เปรียญ เป็นการจารเพื่อทบทวนบทเรียนพระบาลีไปด้วยในตัว แต่การศึกษาพระบาลีชั้นสูง ทางสำนักวัดพลับ จะส่งพระภิกษุสงฆ์ไปศึกษาต่อที่ สำนักพระสังฆราช วัดบางหว้าใหญ่บ้าง สำนักพระพนรัตน์ (สุก) วัดสลักบ้าง (วัดมหาธาตุ) ซึ่งเป็นศูนย์กลางสำนักเรียนพระบาลีสำนึกใหญ่ สมัยต้นรัตนโกสินทร์

พระพุทธศักราช ๒๓๒๗-๒๓๒๘ พระสมุห์อื่น ได้เลื่อนเป็นถานานุกรมที่ พระครูสมุห์อื่น และได้เข้าร่วมผูกพัทธสีมา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และช่วยพระญาณสังวรเถรพิมพ์พระอรหัง ด้วยจำนวนหนึ่ง

พระพุทธศักราช ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่๑ พระครูสมุห์อื่น เปรียญ ถานานุกรม ทรงเครื่อง เข้าร่วมกับพระภิกษุสงฆ์ ทรงพระปริยัติธรรม องค์หนึ่งใน ๒๑๘ รูป ทำสังคายนาพระไตรปิฎก

พระพุทธศักราช ๒๓๓๗ พระครูสมุห์อื่น เปรียญ ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระวินัยรักจิต หรือ ตำแหน่งพระอุบาลี เดิม พระครูสมุห์อื่น เปรียญเป็น พระวินัยรักจิต องค์ที่สองของกรุง รัตนโกสินทร์ ต่อจากพระวินัยรักจิต (มี) วัดราชบูรณะ

พระพุทธศักราช ๒๓๔๕ ได้เข้าร่วมเป็นคณะสงฆ์ ๒๘ รูป ถวายสังฆะสาบาน ถวายพระพร ยกเจ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (รัชกาลที่ ๒)

พระพุทธศักราช ๒๓๖๒ ประมาณปลายปี เป็นกำลังสำคัญในการสวดพระปริตรัตนสูตร ปราบอหิวาตกโรค หรือโรคห่าลงเมืองในรัชกาลที่ ๒

พระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เป็นคณะกรรมการเข้าร่วมทำการสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสมัยรัชกาลที่ ๒

พระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายสงฆ์ หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ณ. วัดราชสิทธิาราม

พระพุทธศักราช ๒๓๖๗ อาพาธ และมรณะภาพลงด้วยโรคนิ่ว เมื่อสิริรวมอายุท่านได้ ๘๓ ปีเศษ ทางคณะสงฆ์วัดลับ เก็บพระสรีระตั้งขารของท่านบำเพ็ญกุศลไว้สองปีเศษ

ประวัติ พระพรหมมุนี(จิต)

(ท่านเจ้าคุณหอไตร อดีตเจ้าอาวาส องค์ที่ ๒)

พระพรหมมุนี หรือ พระอาจารย์จิต ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๐ - ๒๒๘๑ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แขวงเมืองสิงห์บุรี เมื่อท่านเจริญวัยอายุย่างเข้า ๒๐ แล้ว ท่านมีศรัทธา เข้าถือศีลฟังธรรม เจริญพระกรรมฐาน ถือเพศเป็นปะขาว นุ่งขาว ห่มขาว ออกเที่ยวจาริกธุดงค์ ไปตามวัด ไปตามป่าเขา นั่งบำเพ็ญสมณ

ธรรมตามวัดบ้าง ตามป่าบ้าง ตามถ้ำบ้าง ถีบเสาะแสวงหา วิชาความรู้ กับครูบาพระอาจารย์ตามป่าเขา ตามวัดวาอาราม และตามสถานที่ต่างๆเรื่อยไป จนกระทั่งบางครั้ง ท่านสามารถใช้สมาธิขั้นเอกัตตจิตบางอย่าง เสกเป่าใบมะขามเป็น ตัวต่อตัวเด่นได้ในบางครั้ง

สมัยปลายอยุธยา ถึงต้นกรุงธนบุรี มีอุบาสกมากมาย เกิดมีความสังเวชสลดใจ เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ถือเทศเป็นปะขาวกันมาก ชอบเที่ยวสังฆจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งมีมากมายในยุคนั้นสมัยนั้น ใช้กลดขาว มุ่งกลดขาว ธุดงค์ไปนมัสการตามสถานที่สำคัญต่างๆเช่น เขาพระพุทธรบาท พระแท่นดงรัง เป็นต้น สถานที่เหล่านั้นเมื่อถึงเทศกาลนมัสการ ก็จะมีทั้งพระภิกษุ ปะขาว ชี มาปักกลดในบริเวณสถานที่เหล่านั้นกันมากมาย และท่านเหล่านั้นจะได้พบปะกับสหายธรรมมากมาย ได้ทำการแลกเปลี่ยนวิชาความรู้กัน

บริเวณที่พระภิกษูปักกลดก็จะมิกลดสีกลักเต็มไปหมด บริเวณปะขาว หรือพวกแม่ชี ที่มีสมาธิจิตกล้าแข็ง ก็จะออกสังฆจรจาริก มาปักกลด และก็จะมิกลดสีขาวเต็มพริ้วไปหมด เหมือนดอกเห็ด ซึ่งปะขาวชิต ท่านก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น แต่ท่านปะขาวมักจะไม่วุ่นอยู่ในสถานที่เช่นนั้นนานๆ ท่านมักหลบออกไปหาความสงบ วิเวก ตามป่าเขา เพียงลำพังผู้เดียวเสมอ

วันหนึ่ง ท่านปะขาวชิต ท่านได้พบกับพระอาจารย์สุก ในป่าแห่งหนึ่ง แขวงเมืองสิงห์บุรี ท่านปะขาวชิตเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระเมตตาธรรมของพระอาจารย์สุก ภายหลังเมื่อท่านทราบข่าวว่า พระเจ้าตากสินกู่อิสระภาพคืนจากข้าศึกได้แล้ว และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ต่อมาท่านได้ทราบข่าวอีกว่าพระอาจารย์สุก กลับมาสติวัดทำหอยแล้ว

ท่านปะขาวชิต มีความปีติ ยินดีมาก จึงเดินทางจาริกมาวัดทำหอย ขอบรรพชาอุปสมบท กับพระอาจารย์สุก ท่านปะขาวชิต บรรพชา-อุปสมบทครั้งนั้น ชนมายุของท่านได้ประมาณ ๒๘ ปี เหตุที่ไม่ได้บรรพชา-อุปสมบทมาก่อนในคราวอายุ ๒๐-๒๑ ปีนั้น เพราะเหตุว่า ท่านยังไม่อยากจะอุปสมบท และเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาของท่าน ต่อมาเมื่อท่านได้พบกับพระอาจารย์สุกแล้ว ท่านเห็นว่า ถึงเวลาที่ท่านจะบรรพชาอุปสมบทศึกษาบำเพ็ญสมณธรรมอย่างจริงจังเสียที เพราะได้อาจารย์ดีมีความรู้สามารถมาก ทั้งทางวิปัสสนาธุระ และคันถธุระ

ท่านปะขาวชิต ได้บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธเสมา วัดท่าหอย โดยมีพระอาจารย์สุก ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สุก พระอาจารย์สี สหายธรรม ของพระอาจารย์สุก เป็นคู่พระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วในพรรษานั้นเอง ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ท่านปฏิบัติพระกรรมฐานไม่ถึงพรรษาดีนัก ท่านก็จบทั้งสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ เพราะท่านมีพื้นฐานมาดีก่อนแล้ว จึงเล่าเรียนได้เร็วไว

ต่อมาเมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านได้ออกเที่ยวสังวรจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ แต่ลำพังองค์เดียว บำเพ็ญสมณะธรรม หากความสงบวิเวกตามป่าเขา เนื่องจากท่านมีความชำนาญในการออกรุกขมูล มาตั้งแต่ถือเพศเป็นปะขาวแล้ว

พรรษานั้น ท่านเจริญสมณะธรรม ได้บรรลุมรรคผลตามลำดับ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อานาคามีมรรค อานาคามีผล ตามลำดับ พร้อมด้วยมรรค ๓ ผล ๓ และอภิญาหก เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นศิษย์เอก เป็นกำลังสำคัญให้กับพระอาจารย์สุก และพระศาสนา ในกาลต่อมา ท่านเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติมั่นคง เสมอต้น เสมอปลาย

พระอาจารย์ชิต ท่านมีไม้เท้าเบิกไพร ๑ อัน เรียกว่าไม้เท้าเถอรียะ ท่านได้จากถ้ำแห่งหนึ่งในป่าลึก เป็นของพระบูรพาจารย์แต่ก่อนเก่า ซึ่งท่านมาละสังขาร และทิ้งไม้เท้าเบิกไพรเถอรียะไว้ที่ถ้ำแห่งนี้

ครั้งเมื่อพระอาจารย์ชิต ยังถือเพศเป็นปะขาวอยู่นั้น ท่านได้เดินทางจาริกมาบำเพ็ญสมณะธรรมในถ้ำแห่งนั้นและพบไม้เท้าเถอรียะเข้า กล่าวหาว่าเทวดาผู้พิทักษ์รักษาไม้เท้าเถอรียะบอกถวายให้ท่าน แต่ครั้งนั้นท่านยังมีได้นำเอาไม้เท้าเถอรียะอันนั้น ออกมาจากถ้ำแห่งนี้ เพราะท่านเห็นว่าไม้เท้าเถอรียะนี้ ควรเป็นของบุคคลที่ถือเพศเป็นบรรพชิตเท่านั้น ต่อมาภายหลัง เมื่อท่านบรรพชา-อุปสมบท และบรรลุมรรคผลแล้ว ท่านจึงได้จาริกมาที่ถ้ำแห่งนี้อีกครั้ง และได้นำไม้เท้าเถอรียะนี้ออกมา ใช้เบิกไพร แผ่เมตตา เป็นไม้เท้าประจำตัว คู่บารมี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๑๔๕ ตรงกับปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ พระอาจารย์ชิต เป็นพระสงฆ์อนุจรติดตาม พระอาจารย์สุก มากรุงเทพฯ สถิตวัดพลับ

ต่อมาพระอาจารย์สุก ทรงแต่งตั้งให้ท่านเป็น **พระปลัด** ถานานุกรมชั้นที่หนึ่ง รับภาระธุระหน้าที่ช่วยดูแล งานด้านการบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในวัดพลับบงค์แรก ท่านเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยของ พระญาณสังวรเถร (สุก) และท่านทำหน้าที่เป็น พระอุปัชฌ์ภาค ปรนนิบัติรับใช้ พระญาณสังวรเถร (สุก) ด้วย

ท่านจะไม่ยอมรับอาราธนาไปกิจนิมนต์นอกวัด เว้นแต่จะตามพระญาณสังวรเถร (สุก) ไป ท่านชอบสวดและจารหนังสือ เจริญภาวนา จำวัด อยู่ณ.บนหอไตรของวัดเสมอ เวลาท่านไม่อยู่บนหอไตรคือ เวลาที่ไปอุปัชฌ์ภาคพระญาณสังวรเถร (สุก) หรือตามพระญาณสังวรเถร ไปกิจธุระนอกพระอาราม

ท่านเป็นผู้มั่นคงด้วยอุปัชฌ์มาวัตร อุปัชฌ์ภาควัตร มีความสันโดศ มักน้อย ทราบเท่าจนตลอดชีวิตของท่าน,ท่านประพฤติปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอเช่น เคยต้มน้ำฉันถวายพระญาณสังวรเถร (สุก) เมื่อก่อนเคยปฏิบัติอย่างไร ขณะท่านแก่ชราแล้วท่าน ก็ยังประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น สมัยแรกท่านสถิตอยู่บนหอไตรของวัด ตอนแก่ชราภาพลงแล้วท่านก็อยู่บนหอไตรอย่างเดิมเสมอ

พระสงฆ์ที่มาอยู่วัดพลับบงค์สมัยแรกๆ ต้องจารหนังสือใบลานเองทุกองค์ รวมทั้งท่านพระปลัดชิตด้วย บางครั้งพระปลัดชิต ต้องจารวิชาการต่างๆลงไปใบลาน และสมุดข่อยไทยดำ ตามคำบอกของพระญาณสังวรเถร (สุก) เนื่องจากตำราต่างๆในสมัยนั้นหายาก เพราะส่วนมากเป็นของชำรุด ส่วนหนึ่งสูญหายแตกกระจายไปเมื่อครั้งกรุงแตก มีเป็นจำนวนมาก

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗-๒๓๒๘ พระปลัดชิต ได้เลื่อนเป็นที่ พระครูปลัดชิต ถานานุกรม ของพระญาณสังวร (สุก)

และช่วยพระญาณสังวรเถร (สุก) ทำพระพิมพ์ออร์หัง จำนวนหนึ่ง สำหรับแจกเพื่อเป็นบาทฐานของพระกรรมฐาน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ ท่านพระครูปลัดชิต ได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ **พระญาณวิสุทธิเถร** พระคณาจารย์เอก รับพระราชทานพัคกาสาน

ถ้าเป็นพระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระตัดคำว่า เถร ออก ปีที่ท่านเป็นพระราชาคณะ เป็นปีที่สถาปนาพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุฯ เป็นพระสังฆราชองค์ที่สอง แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากท่านได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯเป็นพระราชาคณะแล้ว พระ

ญาณสังวรเถร (สุก)อุปัชฌาย์ของท่าน ทรงมอบให้พระญาณวิสุทธิเถร คุณแลพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ทั้งหมด

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๒ ปลายปี เข้าร่วมทำพิธีอาพาธพินาส เจริญพระปริตรรัตนสูตร ปราบอหิวาตกโลก ห่าลงเมืองในรัชกาลที่๒

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เมื่อวันที่อังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม เนื่องจากสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) สิ้นพระชนม์ลง และอยู่ระหว่างการบำเพ็ญพระราชกุศล

พ.ศ. ๒๓๖๕ ประมาณปลายเดือน ๑๒ เป็นแม่กองงาน หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) ร่วมกับทางสำนักราชวัง

ถึงคราวมีกิจนิมนต์ในพระบรมมหาราชวัง พระญาณวิสุทธิเถร (จิต) นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เหตุว่ามีพรรษาชุกกลมากกว่า พระญาณวิสุทธิเถร (จิต) มีพรรษาชุกกลมากกว่า สมเด็จพระสังฆราช(ด่อน) ถึง ๒๐ พรรษา และเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช(ด่อน) มาแต่ก่อนด้วย

เนื่องจากทำเนียบตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่ ฝ่ายอรัญวาสีไม่มีตำแหน่งว่าง แต่พระญาณวิสุทธิเถร(จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร เวลาที่มีกิจนิมนต์เข้าไปในพระบรมมหาราชวัง ท่านนั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช(ด่อน) ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่๒ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้ากรมอาลักษณ์ ตั้งราชทินนามพระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี นอกทำเนียบขึ้นมาใหม่เป็นการเฉพาะ เนื่องจากตำแหน่งราชาคณะผู้น้อย จะนั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราชนั้นไม่เหมาะสมนัก ต่อมาเจ้ากรมอาลักษณ์ ถวายพระราชทินนามที่ พระธรรมมุณี พระเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัย

ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๑๘๔ ตรงกับพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เป็นปีที่ตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระญาณวิสุทธิเถรเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระธรรมมุณี

สำเนา แต่งตั้ง

ให้พระญาณวิสุทธิเถร (จิต) เลื่อนที่เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระธรรมมุนี ศรีวิสุทธิญาณ สัตตวิสุทธิ จริยาปริณายก สปิฎกชรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตวัดราชสิทธิราวาส พระอารามหลวง

เทียบตำแหน่งเจ้าคณะอรัญวาสี เป็นพระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระราชทานนิตยภัต ๔ ตำลึงกึ่ง(๒ บาท) ตั้งถานานุกรมได้ ๕ รูป พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระราชทานพัดแจก ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๑ กับพัดงาसान ๑ เป็นปีที่ตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ

พระธรรมมุนี (จิต) เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม ต่อมาจากสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไร่เถื่อน) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระองค์ที่สอง ของวัดราชสิทธิธาราม (พลับ) ประกิติท่านมีปกตินิสัยรักสันโดศ ชอบสถิตอยู่บนหอไตร ของวัดเสมอ เพราะเป็นสถานที่สงบเงียบ ท่านสถิตอยู่บนหอไตร ตั้งแต่มาอยู่วัดพลับครั้งแรก จนตราบเท่าถึงสิ้นอายุขัยของท่าน คนทั้งหลายมักเรียกขานนามของท่านว่า ท่านเจ้าคุณหอไตร จนติดปาก ต่อมาสมัยในหลังๆ ไม่มีใครรู้จักราชทินนามสมณะศักดิ์ของท่าน เพราะท่านถือความสันโดศ มัคน้อย อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดชนชีพของท่าน เมื่อแรกมาสถิตวัดพลับ เคยปฏิบัติอย่างไร ปั้นปลายชีวิตของท่าน ก็ประพฤติปฏิบัติเหมือนอย่างนั้น

อธิบายศัพท์ ธรรมมุนี

ธรรม หมายความว่า สภาพที่ทรงไว้ ธรรมคา ธรรมชาติ สภาวะธรรม คุณความดี ความประพฤติชอบ ความยุติธรรม **มุนี** หมายความว่า นักปราชญ์ ผู้สละเรื้อนทรัพย์สมบัติแล้ว มีจิตใจตั้งมั่นเป็นอิสระไม่เกาะเกี่ยวติดพันในสิ่งทั้งหลาย สงบเย็น ไม่ทะเยอทะยานฝันใฝ่ความหมายเหล่านี้เป็นลักษณะคุณสมบัตินิสัยของพระธรรมมุนี(จิต)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งราชทินนามนี้ขึ้นใหม่ ถวายเฉพาะพระญาณวิสุทธิเถร(จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร ภายหลังจากท่านเลื่อนที่จากพระธรรมมุนี เลื่อนที่ขึ้นเป็นพระพรหมมุนีแล้ว จึงทรงยกเลิกตำแหน่ง พระธรรมมุนี ตำแหน่งพระธรรมมุนีนี้เทียบเท่าพระราชาคณะผู้ใหญ่ตำแหน่งที่ พระพรหมมุนี

เนื่องจากเวลานั้น พระพรหมมุนี (นาค) วัดราชบูรณะ ยังคงดำรงตำแหน่งนี้อยู่ ท่านดำรงตำแหน่งนี้มาตั้งแต่ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ ปีที่สถาปนา สมเด็จพระญาณ

สังวร (สุก) ต่อมาประมาณเดือนหก จุลศักราช ๑๑๘๕ ตรงกับปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๖ ปลายรัชกาลที่ ๒ ห่างจากการสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช(ด่อน)ประมาณ ๕ เดือน พระธรรมอุดม (ไม่ทราบวัด) ได้ถึงแก่มรณภาพลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน พระพรหมมุนี (นาค) ขึ้นเป็นพระธรรมอุดม แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระธรรมมุนี (จิต) เป็นที่ พระพรหมมุนี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๗ ประมาณปลายปี เริ่มเข้ารัชกาลที่ ๓ พระธรรมมุนี (จิต) เลื่อนที่เป็น พระพรหมมุนี เนื่องจากพระพรหมมุนี (นาค) วัดราชบูรณะ เลื่อนที่เป็น พระธรรมอุดม พระพรหมมุนี (จิต) ได้รับพระราชทาน นิตยภัต ๕ ตำลึง เป็นเจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ เทียบเท่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์เดิม เนื่องจากสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป่า) ไปสถิตวัดธรรมมาวาส แขวงกรุงเก่า อันเคยเป็นที่สถิตของ พระอุบาลี สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯโปรดเกล้าฯให้ไปประดิษฐานพระศาสนาในลังกาทวีป

ให้พระธรรมมุนีเป็น พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณ สัตตวิสุทธิ จริยาปริณายก สปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อร์ญวาสี สถิตในวัดราชสิทธิวาส พระอารามหลวง

ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ มีนิตยภัต ๕ ตำลึง มีถานานุศักดิ์ควرتั่ง ถานานุกรมได้ ๘ รูป พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูศัพทสุนทร ๑ พระครูอมรโฆสิต ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูธรรมรักจิต ๑ รับพระราชทานพัดสองเล่ม พัดงาสาม เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๑ พัดทรงแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ ๑ เล่ม ทำหน้าที่แทนตำแหน่งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป่า) เนื่องจากวัดพลับ เป็นสำนักพระกรรมฐานหลัก สำนักพระกรรมฐานใหญ่แทนวัดป่าแก้วสมัยอยุธยา เจ้าอาวาสจึงทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ

ในกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัดอรัญวาสีไม่มากเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา, ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวัดอรัญวาสีอยู่ถึง ๑๐ กว่าวัด ตำแหน่งพระพุฒาจารย์ จึงมีวัดอยู่ในบังคับบัญชา และจึงคุมคณะอรัญวาสีทั้งหมด แต่กรุงรัตนโกสินทร์มี วัดอรัญวาสีเพียง ๒ วัดคือวัดพลับ และวัดราชาธิวาส จึงไม่พอตั้งเป็นคณะได้ จึงยกตำแหน่งสมเด็จพระพุฒาจารย์ ขึ้นเป็นคณะกิตติมศักดิ์เท่านั้น

เมื่อมีกิจนิมนต์ในพระบรมมหาราชวัง พระพรหมมุนี (จิต) นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เพราะมีพรรษาอายุกาลมากกว่า อีกทั้งยังเป็นพระอาจารย์กรรมฐาน

องค์ที่สอง ของสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) กับพระมหาเถร ผู้ใหญ่ ผู้น้อยทั้งปวงในสมัยนั้น และเป็นพระอาจารย์กรรมฐานองค์ที่สอง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ครั้งทรงผนวชอยู่วัดราชสิทธิาราม หนึ่งพรรษา

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ ถืออาวโสทางอายุพรรษาตามพระธรรมวินัย มากกว่าสมณะศักดิ์ จึงเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมานาน มาจนถึงรัชกาลที่ ๔ จึงทรงให้ถือนิวาส ทางผู้มีสมณะศักดิ์สูงนั่งหน้า พระมหาเถรทั้งปวง ทรงยกเลิกอาวโสทางอายุพรรษา ตั้งแต่นั้นมา

อธิบายคำว่า พรหม หมายความว่า ผู้ประเสริฐ เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องกับค้ำยคาม มุณี หมายความว่า ผู้สละเรือนแล้ว มีจิตใจตั้งมั่น ไม่เกาะเกี่ยว ติดพัน ในลาภ ยศ สุข สรรเสริญ สงบเย็น ไม่ทะเยอทะยานอยากมีอยากเป็น คำอธิบายนี้เป็นอุปนิสัย ของพระพรหมมุณี (จิต)

ในกรุงรัตน โกสินทร์ มีสร้อยราชทินนามเหมือนกันห้าองค์ ต่างกันตรงคำแรก นอกนั้นเหมือนกัน

๑. สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดพลับ คำแรกคือ **อดิศรสังฆเถรา** นอกนั้นเหมือนกัน

๒. พระพรหมมุณี (จิต) วัดพลับ คำแรกคือ **ศรีวิสุทธิญาณ** นอกนั้นเหมือนกัน

๓. พระพุทธานุรักษ์ (สนธิ) วัดสระเกศ คำแรกคือ **ญาณวรา** นอกนั้นเหมือนกัน

๔. พระญาณสังวร (ด้วง) วัดพลับ คำแรกคือ **สุนทรสังฆเถรา** นอกนั้นเหมือนกัน

๕. พระญาณสังวร (บุญ) วัดพลับ คำแรกคือ **สุนทรสังฆเถรา** นอกนั้นเหมือนกัน

ตำแหน่ง พระญาณสังวรเถร (ด้วง) พระญาณสังวรเถร (บุญ) ต่อมาเลื่อนที่ขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิม ตัดคำว่า **เถร** ออก นอกนั้นเหมือนกัน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๗ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมอก ฉศก พระธรรมมุณี (จิต) พร้อม ถานานุกรมชั้นต้น ๕ รูป พระเทพโมลี (กลั่น) พร้อมถานานุกรม ๔ รูป เข้ารับพระราชทานเทียนพรรษาประจำปี ณ. พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ดังนี้

	๐ พระราชาคณะ	๑	(พระพรหมมุนี ชิต)
	ถาณานุกรม	๕	
วัดราชสิทธิ	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	รวม ๑๔
	คู่สวดนาค-กฐิน	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	ทั้งหมด ๒๒ รูป
	๐ พระราชาคณะ	๑	(พระเทพโมลี กลิ่น)
	ถาณานุกรม	๔	รวม ๘
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๒	

(จากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ เลขที่ ๓๖ สมุดไทยดำ)

ประมาณต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ เป็นเจ้าคณะใหญ่รัฐวาสิโดยตรง เนื่องจากสมเด็จพระพุฒาจารย์(เป่า) วัดธรรมมาวาส กรุงเก่า ได้มรณะภาพลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ยังมีได้สถาปนาตำแหน่ง (สมเด็จพระ) พระพุฒาจารย์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งพระทัยไว้ว่า เมื่อพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป่า)แล้ว จะสถาปนาพระพรหมมุนี (ชิต) วัดราชสิทธิาราม เป็นพระพุฒาจารย์ แต่พระพรหมมุนี (ชิต) ก็มามรณะภาพลงเสียก่อน

ประมาณปีพระพุทธศักราช. ๒๓๖๘ พระพรหมมุนี (ชิต) วัดราชสิทธิาราม มรณะภาพลงนั้น ตำแหน่งพระพรหมมุนี ได้ว่างลงถึง ๖ ปี ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๗๓ จึงทรงแต่งตั้งพระญาณวิริยะ (สนธิ์) วัดสระเกศ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระพรหมมุนี เพราะพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) เป็นศิษย์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช (ไก่อ่อน) และเป็นศิษย์พระพรหมมุนี (ชิต) วัดราชสิทธิาราม

ครั้งนั้นจึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า **ยังไม่มีพระเถรองค์ใดเหมาะสมกับตำแหน่งนี้** เพราะตำแหน่งพระพุฒาจารย์ต้องเชี่ยวชาญพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และเป็นพระคณาจารย์เอกด้วย ครั้งนั้นทางการคณะสงฆ์ก็ยังคงมีความวุ่นวายอยู่มาก ตำแหน่งพระพุฒาจารย์จึงว่างลงถึง ๑๗ ปี ก็คือตั้งแต่ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๕ ต่อมาถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ จึงทรงแต่งตั้ง พระพรหมมุนี (สนธิ) วัดสระเกศ ขึ้นดำรงตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ญาณวราฯ เพราะพระพุฒาจารย์ (สนธิ) ได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาแต่เดิมจากวัดพลับ สมัยพระญาณสังวรเถร (สุก) ยังทรงพระชนม์อยู่ และพระพุฒาจารย์ (สนธิ) ก็มีคุณธรรมสูงมากแล้ว

การศึกษาสมัยพระพรหมมุนี(จิต) ครองวัดราชสิทธิาราม

การศึกษาด้านวิปัสสนาธุระมี พระพรหมมุนี (จิต) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระอาจารย์ผู้ช่วยบอกกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับมี พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) ๑ พระครูกิจจานุวัตร (สี) ๑ พระครูวินัยธรรมกัน ๑ พระญาณสังวรเถร (ด้วง) ๑ พระครูญาณมุนี (สน) ๑ พระครูญาณกิจ (ด้วง) ๑ พระอาจารย์กลิ่น (คนละองค์กับมหากลิ่น) ๑ พระอาจารย์คำ ๑ พระครูศีลวิสุทธิ (รุ่ง) ๑ พระครูศีลสมาจารย์ (บุญ) ๑ พระปลัดมี ๑ พระปลัดเมฆ ๑ ฯ

การศึกษาด้านพระปริยัติธรรม พระบาลีมูลกัจจายน์มี พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ เมื่อพระวินัยรักจิต มรณะภาพลงแล้ว พระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกหนังสือปริยัติธรรมพระบาลีคือ พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) ๑ พระมหาทัด ๑ พระมหาเกิด ๑ และยังมีอีกหลายท่านไม่ปรากฏนาม

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระพรหมมุนี (จิต) ท่านปกครองวัดราชสิทธิาราม (พลับ) อยู่ประมาณ ๒ ปี ๖ เดือนเศษ ท่านก็ถึงแก่มรณะภาพลงด้วยโรคชรา เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๘ ปี

ก่อนที่ท่านจะมรณะภาพลงในปีนั้น ท่านได้ออกเดินทางไปทีถ้ำในป่าแห่งหนึ่ง ท่านเดินทางไปทางเรือ ไปขึ้นบกเมื่อใกล้เขตป่าใกล้ถ้ำแห่งนั้น เพราะเวลานั้นท่านมีชนมามากแล้วถึง ๘๘ ปี การไปครั้งนั้นท่านไปกับ พระอาจารย์คำ ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ และต่อมาพระพรหมมุนี (จิต) ได้อาพาธ และถึงแก่มรณะภาพลงที่ถ้ำแห่งนั้น

กล่าวว่าท่านให้พระอาจารย์คำ พยุงพาท่านเข้าไปในซอกถ้ำลึกที่ท่านเคยเข้าไป
เข้ามานสมาบัติแต่ก่อนนั้น เมื่อคราวออกสัจจจาริกชุกดงค์ ก่อนมรณะภาพท่านได้สั่งไว้
กับ พระอาจารย์คำ ว่าไม่ต้องนำเอาสรีระสังขาร กับบริวารของท่านกลับวัดพลับ ให้
เอาไว้ในถ้ำแห่งนี้ จะได้ไม่เป็นภาระยุ่งยากแก่ผู้อื่น ท่านตั้งใจไว้แบบนี้ เหตุที่ท่านไป
มรณะภาพในป่าก็ด้วยเหตุ คังนี้.....

ท่านไม่ต้องการให้สรีระสังขารของท่านเป็นภาระแก่ผู้อื่น เนื่องจากถ้าท่าน
มรณะภาพลงที่วัด ทางคณะศิษยานุศิษย์ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส จะต้องเก็บสรีระของท่าน
ไว้บำเพ็ญกุศลนานหลายปี ตามประเพณีนิยมในครั้งนั้น จะเป็นทีวุ่นวาย ทำให้ภายในวัด
ไม่สงบ เสียเวลาการบำเพ็ญเพียรภาวนาของผู้อื่น เนื่องจากท่านเป็นพระมหาเถระที่มี
ชื่อเสียงมีผู้คนเคารพนับถือ ยำเกรงท่านมากในสมัยนั้น รองลงมาจากสมเด็จพระ
สังฆราช ไก่เถื่อน อีกทั้งในเวลานั้น ที่วัดราชสิทธิาราม ก็ได้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ อดีต
พระมหาเถรผู้ใหญ่แล้วถึงสองศพคือ พระญาณโพธิ์เถร (ขาว) พระวินัยรักจิต (ฮั่น) อีก
ประการหนึ่งท่านไม่ต้องการ เข้าโกศ เพราะท่านไม่ต้องการเทียบชั้น ติเสมอ องค์พระ
อาจารย์ คือสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน นี้เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งของท่าน และของ
พระสมณะทั้งปวงในวัดราชสิทธิาราม (พลับ) ครั้งนั้นคณะสงฆ์ในกรุงรัตนโกสินทร์
กำลังวุ่นวาย ท่านจึงหนีความวุ่นวายนี้ด้วย

พระอาจารย์คำ กลับมารายงานทางวัดให้ พระเถรผู้ใหญ่ทราบ ทางวัดก็ได้
รายงานให้ทางราชสำนักทราบ สมัยนั้นพระราชกณะมรณะภาพลง ต้องกราบบังคมทูล
ลามรณะภาพตามธรรมเนียม เมื่อทางราชสำนักทราบ ก็เตรียมโกศ สำหรับเจ้าคณะใหญ่
อรัญวาสี มาสำหรับใส่สรีระสังขารท่าน มาในครั้งนั้นด้วย แต่มาแล้วก็ต้องเอาโกศนั้น
กลับไป เพราะพระศพของท่านไม่อยู่ที่วัด ท่านได้สั่งไว้กับพระอาจารย์คำ ไว้ในเรื่องนี้

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงทราบฝ่าพระบาท ทรงเสีย
พระราชหฤทัยมาก ต่อมาทางราชการ และคณะสงฆ์ ได้จัดการบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศล ๗
วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วันให้กับท่านตามประเพณี ระหว่างบำเพ็ญกุศล พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงเสด็จพระราชดำเนินมา ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายฆราวาส ทุก
คราว สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายคณะสงฆ์ สรีระสังขารของ
ทั้งสององค์ สรีระสังขารของพระพรหมมุนี (จิต) ซึ่งไม่มีอยู่ แต่ยังเก็บไว้บำเพ็ญกุศลอีก

ขณะบำเพ็ญกุศลอยู่ พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดพลับ เพราะพระเทพโมลี(กลิ่น)ยังอาพาธอยู่ หลังจากพระเทพโมลี (กลิ่น)หายจากอาพาธแล้ว จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

ประวัติพระครูวินัยธรรมกัน

พระครูวินัยธรรม หรือพระอาจารย์กัน ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๗ กรุงศรีอยุธยา รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีเชื้อสายจีน พระอาจารย์สุก พบพระอาจารย์กัน ณ วัดสิงห์ แขวงกรุงเก่า ท่านนุ่งขาว ห่มขาว(เฉพาะวันธรรมสวนะ) ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดแห่งนั้น

พระอาจารย์สุก พระองค์ท่านทรงเล็งเห็นว่าต่อไปภายหน้า อุบาสกกันจะได้ สำเร็จมรรคผลในพระพุทธศาสนา ต่อมาประมาณสามเดือนเศษ อุบาสกกัน ท่านก็มาขอ บรรพชา-อุปสมบท กับพระอาจารย์สุก เพราะเลื่อมใสในเมตตาธรรมของ พระอาจารย์สุก ซึ่งเวลานั้นครอบครัวของอุบาสกกัน ยังพลัดพรากกระจัดกระจาย ไปคนละทิศละทาง ไม่พบพานเลยสักคน

ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดท่าหอย มีพระอาจารย์สุก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สุก เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์สี เป็นพระอนุศาสนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ในพรรษานั้นท่านศึกษาเล่าเรียนกรรมฐานมัชฌิมา กับพระอาจารย์สุก องค์พระอุปัชฌาย์ ท่านศึกษาอยู่นานประมาณ แปดเดือนจึงจบสมณะ-วิปัสสนามัชฌิมา แบบลำดับ กลางวันท่านเล่าเรียนพระปริยัติธรรมกับพระอาจารย์สุก กลางคืน ท่านบำเพ็ญเพียรสมณะธรรม

ต่อมาไม่นานเมื่อท่านศึกษาพระกรรมฐานจบแล้ว ท่านก็ได้บรรลุมรรคผลตามลำดับ ได้อานาคามีมรรค อานาคามีผล ได้มรรคสาม ผลสาม อภิญญาหก เป็นกำลังสำคัญให้กับพระอาจารย์สุก และพระพุทธศาสนา

ต่อมาพระอาจารย์สุก พระองค์ท่านได้มอบไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของท่านบูรพาจารย์แต่ก่อนเก่า ที่พระองค์ท่านได้มาจากถ้ำในป่าลึก แขวงเมืองกำแพงเพชร พระองค์ท่านทรงเห็นว่า ไม้เท้าไผ่ยอดตาลอันนี้ เหมาะสมกับพระอาจารย์กัน พระองค์ท่านจึงประทานให้กับพระอาจารย์กัน ไว้ใช้เบิกไพร แผ่เมตตาตา เวลาออกสัญจรจาริกธุดงค์

ต่อมาเมื่อท่านออกจาริกธุดงค์ ท่านได้พบปรอทธกธอ ท่านได้มาทำเป็นปรอทธกธอ กายสิทธิ ประจุไว้ที่หัวไม้เท้าไฝยอศดล ซึ่งน้อยยงค้หนักที่จะทำปรอทธกธอสิทธิ ให้ สำเร็จได้ ต้องเป็นคนที่ม่บญวณวสนบารมีมาทางนี้ ไม้เท้าไฝยอศดลที่พระอจกรย้สุก ทรงปรทนให้พระอจกรย้กันนี้ ตกทอศกันมหลยช้วอายุคน ในวัดรชสิทธารม ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภณัศ คณะ ๕ วัดรชสิทธารม

ปีพระพุทศักรช ๒๓๒๖ ณ วันพฤห้สบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักรช ๑๑๔๕ ตรงกับปีพระพุทศักรช ๒๓๒๖เป็นพระสงฆ์อนุจรตคดตาม พระอจกรย้สุก มกรุงเทพฯ ปีนั้นเองท่านได้รับแต่งตั้ง เป็นพระใบฎีกา ถนانونุกรม ของพระญาณสังวร เถร (สุก) รับหน้ที่ดูแลเสณาสณะ ความเรียบร้อยของภิกษุสามเณร ภายในวัด และรับ หน้ที่เป็นพระอจกรย้ผู้ช้วบอภกรรณฐน ของพระปลัดชิต และพระอจกรย้ ผู้ช้วบอภกรรณฐน ของพระสมุห้ฮัน เปริยญด้วย ในระยะแรกๆนั้นท่านได้ช้วพระ อจกรย้ทั้งสองจกรหน้สือเออไว้สำหรับใช้สอนพระภิกษุ ภายในวัด

ปีพระพุทศักรช ๒๓๒๘ พระใบฎีกากัน ได้เลื่อนเป็นถนانونุกรมที่ พระครุ ใบฎีกากัน ถนانونุกรม ของ พระญาณสังวร (สุก)

ปีพระพุทศักรช ๒๓๕๕ พระครุใบฎีกากัน ได้รับแต่งตั้งเป็น พระครุวินัย ธรรม ถนانونุกรม ของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) เนื่องจกฮัศยัใจจริงของท่าน เป็นผู้ไม่ตคดในลภยศ ในเกียรตยศ ท่านรับเป็นถนانونุกรม เพราะม่ความเคารพในพระ อจกรย้อย่างสูง ท่านม่ค้ารใใจว่า ต่อไปจะไม่ขอรับเป็นสมณะศัคค้อันใดขึ้นไปอื่ก

สมเด็จพระญาณสังวร ทรงทรบความค้ารของท่าน ถึงความต้งใจจริงของท่าน เพราะ ศยักับอจกรย้อยมทรบฮัศยักันดี เหตุเพราะบรรลुकุณวิเสษในพระพุทศศาสนา ด้วยกัน

ปีพระพุทศักรช ๒๓๖๒ เข้าร่วมทำพิธีอพารพินาศ ทำน้้าพระพุทศมนต์รัศน สุตร ปรบฮอวตคโลก ห้ลลงเมืองในรัชกาลที่๒

ปีพระพุทศักรช ๒๓๖๔ ร่วมเป็นพระอจกรย้เข้คุมกรทำสังคายนาพระ กรรณฐนมัชฉิมมา แบบล้ดบ ในปลยรัชกาลที่ ๒

ปีพระพุทศักรช ๒๓๖๕ ร่วมเป็นคณะกรรณกรหลอพระรูปสมเด็จ พระสังฆรช ใก่เถื่อน และเป็นพระอจกรย้ผู้ช้วบอภกรรณฐนมัชฉิมมา แบบล้ดบ ของพระพรหมมุณี (ชิต)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เป็นพระอาจารย์ใหญ่พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ องค์ที่สามของสำนักวัดราชสิทธิาราม สมัยพระเทพโมลี (กลั่น) ครองวัดราชสิทธิาราม ปีนั้นเองพระครูวินัยธรรมกัน ได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้เป็น พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีพระอาจารย์คำ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย บอกระกรรมฐานฯ

พระพุทธรศักราช ๒๓๖๕ ประมาณปลายปี ท่านอาพาธ และมรณะภาพลงด้วยโรคชรา เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๒ ปี พระครูวินัยธรรมกัน ท่านเป็นพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ผู้คนเคารพนับถือยำเกรงท่านมากในสมัยนั้น ท่านเป็นสัทธาวิहारิก และพระสงฆ์อนุจรติดตาม สมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง และเป็นพระอาจารย์ ของพระเทพโมลี (กลั่น)

ครั้งนั้นยังมีได้พระราชทานเพลิงศพพระครูวินัยธรรมกัน พระเทพโมลี (กลั่น) เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ก็มาถึงแก่มรณะภาพลงอีก ครั้งนั้นพระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) ได้เป็นรักษาการเจ้าอาวาส รักษาการไม่กี่เดือนก็ได้ถึงมรณะภาพลงอีกองค์หนึ่ง ในระหว่างรักษาการนั้น

ต่อมาพระญาณโกศลเถร (มาก) ได้เป็นรักษาการต่อมาจาก พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) และท่านก็ได้ถึงแก่มรณะภาพลงอีก ในระหว่างรักษาการเจ้าอาวาสนั้น เวลานั้นทางวัดราชสิทธิาราม มีการตั้งบำเพ็ญกุศลสรีระสังขาร ของอดีตพระมหาเถรผู้ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระเจ็ดองค์

ประวัติพระเทพโมลี (กลั่น)

(อดีตเจ้าอาวาส องค์ที่ ๓)

พระเทพโมลี (กลั่น) ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๓ รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีเชื้อสายรามัญ ท่านบรรพชา-อุปสมบท วัดตองปุ อยุธยา สมัยพระเจ้าเอกทัศ

เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ท่านพระมหาศรี พระขุน พระเทพโมลี ครั้งเป็นพระกลั่น หลบภัยเข้าศึก ล่องลงมาทางใต้ ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ท่านและคณะกลับมาอยู่วัดกลางนา(วัดตองปุ หรือวัดชนะสงคราม)กรุงเทพฯ

ต่อมาทราบข่าวพระอาจารย์สุก มาสถิตวัดพลับ เป็นที่พระญาณสังวรเถร ทั้งสามท่านจึงตามมาอยู่วัดพลับ เรียนขอเล่าเรียน พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับด้วย

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ พระมหากลิ่น และคณะ ทราบว่าพระอาจารย์สุก มาสถิตวัดพลับ ทรงเชี่ยวชาญวิปัสสนากรรมฐาน ท่าน และคณะซึ่งเป็นเชื้อสายรามัญ จึงได้เข้าไปกราบนมัสการขออนุญาต พระมหาสุเมธอาจารย์เป็นเจ้าอาวาส วัดกลางนา (วัดตองปุ หรือวัดชนะสงคราม) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ภิกษุรามัญ เพื่อมาศึกษาพระกรรมฐานในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก)

เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ท่านได้ร่วมเดินทางมากับ คณะของท่านพระอาจารย์มหาศรี พระขุน มาขึ้นพระกรรมฐานที่วัดพลับ กลับไปนั่งบำเพ็ญพระกรรมฐาน ที่วัดตองปุ (ชนะสงคราม) มาแจ้งพระกรรมฐานที่วัดพลับ ไป-กลับดังนี้ คณะของท่านเห็นว่าไม่สะดวก จึงขออนุญาต กราบลาเจ้าอาวาส วัดตองปุ (ชนะสงคราม) ขอมายู่วัดพลับเลย

ชั้นแรกนั้น พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงเห็นว่า พระมหากลิ่นยังมีจิตใจสับสน วุ่นวายอยู่ระหว่าง การเจริญสมาธิ กับการศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ จิตใจของท่านจึงสับสนลงเหลืออยู่ สมาธิไม่อาจตั้งได้

พระญาณสังวรเถร (สุก) พระองค์ท่านทรงทราบด้วย เจโตปริยญาณ คือการกำหนดใจผู้อื่นได้ จึงยังไม่ให้ท่านเจริญภาวนาพระกรรมฐาน แต่ให้ท่านกลับไปตั้งสติเขียนอักษรขอมพระบาลีมูลกัจจายน์มาก่อน เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิดีแล้ว จึงจะให้มาศึกษาทางเจริญภาวนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกับพระองค์ท่าน

กาลต่อมาเมื่อใจของท่านหายสับสนวุ่นวาย มีจิตใจมั่นคงสงบดีแล้ว ท่านก็ได้ขึ้นพระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร (สุก) ขึ้นแล้วพระญาณสังวรเถร ให้ท่านไปแจ้งสอบอารมณ์พระกรรมฐาน กับพระพรหมมุณี(จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตรบ้าง กับพระครูวินัยธรรมกันบ้าง ท่านศึกษาด้านภาวนาอยู่ประมาณสองปีเศษ ท่านก็จบสมถะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ท่านได้เที่ยวออกสังวรจาริกรุกขมูลครั้งแรก ไปกับหมู่คณะสงฆ์วัดราชสิทธิาราม ต่อมาท่านก็รุดง แต่องค์เดียว

ต่อมาท่านได้ ไม้เถาอริยะ มาทำไม้เท้าเบิกไพร แผ่นเมตตา แหวกทางเปิดทาง ป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ เวลาออกสังวรจาริกรุดงค์ ไม้เท้าเถาอริยะนี้ กาลต่อมาได้ตกทอดมาถึง พระสังฆราชนวงส์เถร (เอี่ยม) เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ปัจจุบันไม้เท้าเถาอริยะของพระเทพโมลี (กลิ่น) เก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

สมัยต่อมาท่านได้นำเอาประสบการณ์ การออกสัญจรจาริกธุดงค์ การเดินป่า มา
แต่งวรรณกรรม มหาเวศสันดรชาดก **กัณฑ์มหาพน** จนมีชื่อเสียงโด่งดัง

ด้านการศึกษา พระปริยัติธรรม พระบาลีมูลกัจจายน์นั้น เบื้องต้นท่านได้ศึกษา
กับพระมหาศรี (พระพุทธโฆษาจารย์) วัดราชสิทธิาราม (พลับ) ต่อมาพระมหาศรี ย้ายไป
เป็นเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยารามแล้ว ท่านก็ได้ศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ กับพระสมุห์
ฮั่น เปรียญ (พระวินัยรักจิต) วัดราชสิทธิาราม (พลับ) จนจบพระบาลีมูลกัจจายน์
เบื้องต้น ที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

ต่อมาพระสมุห์ฮั่น พระอาจารย์ของท่าน ได้ส่งท่านไปศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์
ชั้นสูงเพิ่มเติมต่อที่ วัดสลักหรือวัดมหาธาตุ กับพระพนรัต(สุก) ต่อมาท่านได้เป็นเปรียญ
เอก ในรัชกาลที่ ๑

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เทศมหาชาติ ทรงให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนสุนทรภูเบศร์ รับ
กัณฑ์มหาพน โปรดเกล้าฯให้ **มหากลิ่น เปรียญเอก วัดราชสิทธิาราม ลำปาง คัมภีร์เทศ
มหาพน** ท่านรจนาเอง จารเอง และลำปางเอง การแต่นั้นท่านใช้พระคัมภีร์มหาเวศสัน
ดรชาดก จากต้นฉบับภาษาบาลี ของพระวินัยรักจิต (ฮั่น) พระอาจารย์ของท่านที่มอบให้
ถือเอาเป็นปฐมมงคลฤกษ์ ในการแต่งมหาพน เทศหน้าพระที่นั่ง

ปีต่อมาท่านได้รับ เทศกัณฑ์มหาพนอีก และท่านก็ได้ปรับปรุงแก้ไขเรื่อยมา ตาม
คำติชมของเจ้ากรมสังการี ซึ่งเป็นมหาเปรียญเก่า ถึง ๘ฉบับ ปัจจุบันต้นฉบับแก้ไข
ปรับปรุง คัมภีร์ไบลานเทศมหาพน ที่ท่านแต่งเอง จารเอง บางส่วน เก็บรักษาอยู่ที่
พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม ท่านมีต้นฉบับกัณฑ์เทศมหาพน
หลายผูกหลายฉบับ เนื่องจากการปรับปรุงแก้ไขบ่อยครั้ง จึงเป็นที่เชื่อถือของราช
สำนัก ให้ท่านแต่งเทศมหาชาติกัณฑ์ทานกัณฑ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ และปีพระ
พุทธศักราช ๒๓๕๘ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะ เป็นพระคณาจารย์เอกฝ่ายคัน
ถะธุระ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๑ พระมหากลิ่นได้แต่ง คัมภีร์เวสสันดรชาดกขึ้น ๑๓
กัณฑ์ ต่อมาปี ๒๓๕๘ ทางราชการรับคัดเลือกของท่านไว้สองกัณฑ์คือ กัณฑ์ทานกัณฑ์
และกัณฑ์มหาพน โดยเฉพาะกัณฑ์ มหาพน ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ต่อมาชื่อเสียง
มาก

ในปีนั้นเอง ประมาณเดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ ท่านได้คัดลอก คัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์ ขึ้นอีก ๑๔ ผูกเขียนไว้ให้ พระภิกษุสามเณรได้ใช้ศึกษาเล่าเรียนกันที่วัดราชสิทธาราม (พลับ) ปัจจุบันพระคัมภีร์นี้อยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธาราม (พลับ)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต แต่งมหาชาติคำหลวง ของพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าหลังจากเสียดวงแล้วมหาชาติคำหลวงได้สูญหายไป ๖ กัณฑ์คือ หิมพานต์ ทานกัณฑ์ จุลพน มัทธิ สักบรรพ นกขัตติย์ ปรากฏว่า พระมหากลิ่น ท่านได้แต่งเทศมหาชาติ คำฉันท์ ทานกัณฑ์ ท่านแต่งเชิงพรรณนาโวหาร ดีเยี่ยม จะหาผู้ใดแต่งดีกว่าท่านนั้นยากเต็มที เพราะท่านแต่งใช้ถ้อยคำ ศัพท์แสง เข้ากับภาษาครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้อย่างเหมาะสมเจาะหน้าพิศวง ทั้งในเชิงกวีก็ไพเราะไม่น้อย กัณฑ์ ของท่านได้รับเลือก ตั้งแต่นั้นมา คนทั้งหลายก็นิยมนับถือท่าน เป็นกวีสงฆ์ พระนักปราชญ์ องค์หนึ่งในต้นกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งเป็นกวีเอกสงฆ์ อีกพระองค์หนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงนิพนธ์มหาชาติไว้ถึง ๑๐ กัณฑ์ แต่ไม่ทรงแต่งอยู่ ๓ กัณฑ์คือ มัทธิ ชุชก มหาพน ส่วนไม่ทรงแต่งกัณฑ์มหาพนนั้น รับสั่งว่า ถึงจะแต่งก็สู้ของ พระเทพโมลี (กลิ่น) ไม่ได้ เพราะของพระเทพโมลี (กลิ่น) มีลักษณะดีพร้อม ทั้งเนื้อความ ทั้งคำ ทั้งเชิงกวี ความรู้ในด้านคันคว่าเช่น อังราชสีห์มี ๔ จำพวก ชนิดไหนมีลักษณะอย่างไร กินอาหารอย่างไร อากัปกริยา เป็นเช่นไร หรือต้นไม้ชนิดใด มีรส คุณวิเศษ อย่างไร อันเป็นประโยชน์ แก่ผู้ใช้สมุนไพรรักษาโรคที่เรียกว่า แผล เขา สระ นา ไม้ สัตว์ ก็ไพเราะเพราะพริ้งทราบซึ่งยิ่งนัก จึงทำให้นึกเห็นภาพ เกิดความเป็นจริง เกิดขึ้นในใจ อีกทั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงนับถือ พระเทพโมลี (กลิ่น) ว่าเป็นพระอาจารย์องค์หนึ่ง ของพระองค์ท่านด้วย

ตั้งแต่ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๐ ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๘ ท่านแต่งคำภีร์ไว้มากมายหลายร้อยคำภีร์ หลังจากปีพ.ศ. ๒๓๕๘ แล้ว ท่านก็บำเพ็ญวิปัสสนาธุระอย่างเดียว ปรารถนาซึ่งความหลุดพ้น ตามอย่างสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน และพระเถรผู้ใหญ่ในวัดราชสิทธาราม ในครั้งนั้น ท่านนับเป็นอริยบุคคล องค์หนึ่งในสมัยนั้น

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด ในรัชกาลที่ ๒ พระมหากลิ่น ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายคันถธุระที่ พระรัตนมุนี เมื่ออายุได้ ๖๕ ปี เป็นปีที่ตั้ง สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณะศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระเทพโมลี พระคณาจารย์เอก ฝ่ายคันถธุระ เมื่ออายุได้ ๗๓ ปี เมื่อคราวสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน มีราชทินนามปรากฏดังนี้

ให้พระรัตนมุนี เป็นพระเทพโมลี ศรีปฏิภนธรา มหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิต ณ. วัดราชสิทธิवास พระอารามหลวง รับพระราชทานนิจพัช ๔ คำสั่ง มีถาหรณาศักดิ์ ควรตั้งถาหรณานุกรมได้ ๔ รูป มีพระครูปลัด ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑

ครั้งตั้ง พระเทพโมลี (จี) วัดประยูรวงศาวาส มีสร้อยราชทินนามว่า มหาคณฤศร ทรงเปลี่ยนสร้อยราชทินนามเป็น มหาธรรมกถึกคณฤศร

ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีตำแหน่ง พระเทพโมฬี จัดเป็นตำแหน่งของพระสงฆ์ฝ่ายสมณะวิปัสสนา ครองวัดสมณโกฏ อยู่ในกรปกครองบังคับบัญชาของพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะกลางฝ่ายอรัญวาสี สถิตวัดโบสถ์ราชเคชะ

ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปรานวิชาภยกลอนมาก ทั้งยังได้ทรงเลื่อมใสในพระเทพโมลี(กลิ่น) ถึงกับพระราชทานแท่นฝนมึกขนาดใหญ่ให้กับท่าน ปัจจุบันแท่นฝนมึกพระราชทาน เก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิวาราม (พลับ)

เมื่อคราวปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนฯ โปรดเกล้าฯให้ช่างรวบรวมตำรับตำราของนักปราชญ์ราชบัณฑิต ทั้งนักปราชญ์ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส ทั้งที่สิ้นชีพิตักษัยไปแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่ และโปรดเกล้าฯให้ประชุมกันแต่ง โคลง ฉันท์ กาพย์กลอน จารึกใต้แผ่นศิลาประดิษฐานไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ โดยในครั้งนั้นได้ทรง นำเอากวีนิพนธ์ ที่พระเทพโมลี (กลิ่น) แต่ง เช่น โครงถาหรณาคัดตน โคลงบาทกฤษร โคลงกลบท และบรรดาวรรณจิตรที่ท่านแต่ง ล้วนไพเราะเพราะพริ้งเป็นอย่างยิ่ง จัดเป็นเอก ทั้งเชิงกระบวนกลอน กระบวนความ ทางราชการได้นำเอากวีนิพนธ์ของท่านไปจารึก หลังจากท่านได้มรณะภาพลงแล้ว

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระพรหมมุนี (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร ได้มรณะภาพลง พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) ได้รักษาการเจ้าอาวาส เนื่องจากพระเทพโมลี (กลั่น) ขณะนั้นยังอาพาธอยู่

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ ต่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๙ พระเทพโมลี(กลั่น) หายจากโรคาพาธ ท่านได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธารามเวลานั้น ท่านก็ชราภาพพลภาพมากแล้ว เดินไปมาข้างไหนก็ไม่ค่อยสะดวก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่๓ จึงทรงพระราชทานแคร่คานหาม ให้เอาไว้ใช้ในเวลาเดินทางไปไหนมาไหน จะไปได้โดยสะดวก โดยเฉพาะใช้ในการไปลงทำสังฆกรรม เช่น ลงพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น

ครั้งที่ท่านได้รับแต่งตั้งเลื่อนสมณะศักดิ์เป็นที่ พระเทพโมลี และเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ก็มีบรรพชิต และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่เลื่อมใสในเชิงกวีของท่าน มาสมัครเป็นลูกศิษย์ฝึกแต่งโคลงฉันท์ กาพย์กลอนกับท่าน และได้ช่วยกันทะนุบำรุงวัดราชสิทธิธาราม (พลับ) ให้เจริญรุ่งเรือง จนท่านเป็นที่รู้จักกว้างขวางในวงศ์ เจ้านาย และข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย เป็นอย่างดี

การศึกษาสมัย พระเทพโมลี (กลั่น) ครองวัดราชสิทธิธาราม

การศึกษาด้านพระปริยัติธรรม พระบาลีมูลกัจจายน์ พระเทพโมลี (กลั่น) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) ๑ พระมหาหัตถ์ ๑ พระมหาเกิด ๑

ด้านการศึกษาพระวิปัสสนาธุระมี พระครูวินัยธรรมกัน สัทธวิหาริกของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์มหาหัตถ์ ๑เป็นผู้ช่วย เมื่อพระครูวินัยธรรมกัน มรณะภาพลงแล้ว พระญาณสังวรเถร (ค้วง) รับหน้าที่เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์คำ พระครูศีลวิสุทธิ (รุ่ง) พระครูศีลสมาจารย์ (บุญ) พระปลัดมี พระปลัดเมฆ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๙ ท่านครองวัดราชสิทธิธาราม (พลับ)มาประมาณ ๑ ปี ท่านก็มรณะภาพลงในปลายปีนั้นด้วยโรคชรา เมื่อสิริอายุได้ ๘๖ ปี สมัยท่านครองวัดราชสิทธิธาราม ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียง ผู้คนนับถือมาก ท่านเป็นพระสงฆ์นักปราชญ์องค์ต้นๆของกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากพระเทพโมลี (กลั่น) ได้มรณะภาพแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราชดำริว่า บทกวีนิพนธ์ต่างๆ ของ

พระเทพโมลี(กลิ่น)นั้น ต่อไปจะกระจัดกระจายสูญหาย หายาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้ากรมอาลักษณ์เก็บรวบรวม บทกวีนิพนธ์ต่างๆของท่านไว้ เมื่อถึงคราวปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงให้รวบรวมนักปราชญ์ ราชบัณฑิตย์ แต่งบทกวีนิพนธ์ต่างๆ โปรดให้ช่างจารึกลงแผ่นศิลาไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ ในครั้งนั้นได้โปรดเกล้าฯให้นำเอาบทกวีนิพนธ์ต่างๆ ของพระเทพโมลี (กลิ่น) จารึกลงแผ่นศิลาไว้ด้วย

แคว้นคานหัน ที่ได้พระราชทานให้ พระเทพโมลี (กลิ่น)ในครั้งนั้น ก็ได้เก็บรักษาไว้ที่วัดราชสิทธิาราม พร้อมด้วยไม้เท้าเถอรียะ ไม่มีผู้ใดกล้านำมาใช้เพราะเป็นของพระราชทานสงฆ์เฉพาะองค์ จนกระทั่ง ๘๐ ปีเศษผ่านมา ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ก็ได้พระราชทาน แคว้นคานหัน ที่เก็บรักษาไว้ที่วัดราชสิทธิารามให้แก่ พระสังฆราชานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ได้ใช้สืบมาเป็นองค์ที่สอง เพราะเวลานั้นพระสังฆราชานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ท่านชราภาพพลภาพ ปัจจุบันแคว้นคานหันนี้ได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์พระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ผลงานของพระเทพโมลีกลิ่น

๑. ร่ายยาวมหาเวศสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน แต่งประมาณ พ.ศ.๒๓๕๐
๒. คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณ์ แต่ง พ.ศ. ๒๓๕๑
๓. มหาชาติ คำหลวง ทานกัณฑ์ แต่งพ.ศ. ๒๓๕๘
๔. โครงนิราศ ตลาดเกรียบ
๕. โครงกระทู้เบ็ดเตล็ด
๖. โครงถุยัดตदन
๗. โครงบาทกุญชร
๘. โครงกลบท
๙. โครงลวงผึ้ง

ประวัติพระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า)

อดีตพระอาจารย์กรรมฐาน และอดีตรักษาการเจ้าอาวาสสองสมัย

พระญาณวิสุทธิ (เจ้า) ท่านเกิดประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๒ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ บรรพชา-อุปสมบทประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๐๓ รัชสมัย

พระเจ้าเอกทัศ ณ วัดโรงช้าง พระญาณรักจิต(สี) เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอาจารย์สุก เป็นพระพี่เลี้ยง

ต่อมาพระอาจารย์สุก ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาส วัดท่าหอย สมัยอยุธยา พระญาณวิสุทธิ (เจ้า) ครั้งเป็นภิกษุเจ้า ได้ย้ายตาม พระอาจารย์สุก ไปอยู่วัดท่าหอยด้วย

เมื่อกรุงศรีอยุธยา ใกล้เคียงล่มสลาย พระอาจารย์เจ้า ได้หนีมากราบลาพระอาจารย์สุก ออกจากวัดท่าหอยหลบภัยพม่า ล่องลงมาอยู่ในป่า ทางทิศตะวันออก ของกรุงศรีอยุธยา

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๑ สมัยกรุงธนบุรี พระอาจารย์เจ้า ท่านได้จาริกออกมาจากป่าทางตะวันออก มาถึงวัดท่าหอย เนื่องจากทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก ซึ่งเป็นทั้งพระพี่เลี้ยง และพระอาจารย์ของท่าน กลับมาวัดท่าหอยแล้ว พระอาจารย์เจ้า ท่านมีพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์เดียวกันกับพระอาจารย์สุก พระอุปัชฌาย์ ได้มอบให้พระอาจารย์สุก เป็นพระพี่เลี้ยง คอยดูแลอบรม พระอาจารย์เจ้า ในครั้งนั้น

เมื่อพระอาจารย์เจ้ามาอยู่วัดท่าหอย ยุคธนบุรีครั้งนั้น พระอาจารย์สุก ได้ประทานไม้เท้าเบ็กไพร เถอรียะ ซึ่งพระองค์ท่านได้มาจากถ้ำในป่าลึกแห่งหนึ่ง แขวงเมืองสุรินทร์ อันเป็นของบูรพาจารย์แต่ก่อนเก่า ซึ่งท่านมาละทิ้งสังขาร และทิ้งไม้เท้าเถอรียะ ไว้ในถ้ำแห่งนั้น

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๗ พระอาจารย์เจ้าทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดพลับ กรุงเทพฯ ท่านจึงเดินทางมาวัดพลับ เมื่อเห็นความสงบร่มเย็นของวัดพลับแล้ว ท่านชอบใจมาก

ต่อมาพระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงแต่งตั้งพระอาจารย์เจ้า เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ แก่พระภิกษุสามเณร ที่วัดราชสิทธิาราม

พระอาจารย์เจ้า ท่านเป็น พระคิดป่า หมายถึงชอบอยู่ป่าเป็นวัตร ท่านชอบความสงบ วิเวกของป่า ท่านไม่ชอบความสับสนวุ่นวายของผู้คน ท่านได้รับมอบไม้เท้าเบ็กไพร อันหนึ่งจากพระอาจารย์สุก เรียกว่า ไม้เท้าเถอรียะ ซึ่งเป็นของเก่าแก่ของบูรพาจารย์

ความเป็นมาของ ไม้เท้าเถอรียะ

ไม้เถอรียะ เป็นไม้เถาชนิดหนึ่งที่ขึ้นชานเกี่ยวพันไปกับต้นไม้ใหญ่ ตรงปลายพันเกี่ยวกับกิ่งไม้ใหญ่ จะเป็นไม้เถาพันธ์อะไรก็ได้ ต่อมาเถาไม้ ที่เกี่ยวพันอยู่กับต้นไม้

ใหญ่นี้ ถูกฟ้าผ่าลงบ่อยครั้ง เนื่องจากเถาวัลย์ไม้นี้เกี่ยวพันอยู่กับต้นไม้ที่สูงที่สุดในป่า และกาลต่อมาเถาไม้ที่พันเกี่ยวอยู่กับต้นไม้ใหญ่ตายลง รุกขเทวดาประจำเถาวัลย์ มีจิตศรัทธาต้องการที่จะช่วยทนบำรุง คำจุนพระพุทธรักษา ครั้นเห็นพระพุทธรูปผ่านมาทางนั้น เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เป็นอริยะบุคคลขั้นต้นแล้ว หรือต่อไปภายหน้าจะได้เป็นอริยะบุคคล

รุกขเทวดาประจำเถาวัลย์ มีความศรัทธาจะไปกับพระพุทธรูปนั้น เพื่อสร้างสมบุญกุศล จึงเข้าไปบอกพระพุทธรูปทางสมาธินิมิตขณะทีพระพุทธรูปกำลังเจริญภาวนาพระกรรมฐานอยู่ รุกขเทวดาประจำเถาวัลย์ จะบอกให้พระพุทธรูปไปตัดเอาไม้เถาวัลย์นี้มาทำไม้เท้าเบิกไพร และเนื่องจากไม้เถาวัลย์นี้ตายแล้วเทวดาประจำเถาวัลย์ไม่สามารถถึงสถิตอยู่ได้ ดังนั้นรุกขเทวดานั้นจะนำทางพระพุทธรูปไปตัดเอาไม้นั้น เมื่อพระพุทธรูปตัดไม้เถาวัลย์นี้มาทำเป็นไม้เท้าเบิกไพรแล้ว ไม้เถาวัลย์นี้ตัดได้ ไม่ผิดพระวินัยเพราะเป็นไม้เถาวัลย์ที่ตายแล้ว เนื่องจากถูกฟ้าผ่า ไม่เป็นการพรากของเขียว มอด ปลวกจะไม่กัดกินอยู่ได้นานไม่ผุพังง่าย เพราะถูกกลนไฟจากฟ้าผ่า และด้วยอำนาจแห่งการแผ่เมตตาของพระสงฆ์ เมื่อตัดมาแล้ว รุกขเทวดาประจำไม้เถาวัลย์ก็เข้ามาถึงสถิตอยู่ ณ ไม้เถาวัลย์นี้ ติดตามพระสงฆ์อริยะบุคคลไปทั่ว ด้วยอำนาจแห่งรุกขเทวดา ด้วยอำนาจแห่งคุณของอริยะสงฆ์ที่แผ่เมตตา ไม้เท้านี้จึงมีอำนาจพิเศษป้องกันภัยต่างๆ ได้ ไม้เท้านี้เมื่อมาอยู่ในมือของพระพุทธรูป ผู้เป็นอริยะสงฆ์แล้ว ไม่ว่าจะเป็ไม้เถาวัลย์พันธุ์อะไรก็จะเรียกว่า ไม้เท้าเถาอริยะ ทั้งสิ้น ที่วัดพลับมีพระสมณะอริยะสงฆ์ได้ไม้เท้าเถาอริยะหลายท่านเช่น พระเทพโมลี (กลิ่น) พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) พระญาณโกศลเถร(มาก) พระญาณโกศลเถร (รุ่ง)ฯ อีกหลายท่านที่ไม่ปรากฏนาม

กล่าวว่า หลวงปู่สุข วัดมะขามเต่า พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ก็มีไม้เท้าเถาอริยะนี้เช่นกัน เพราะเป็นพระอริยะบุคคล

รุกขเทวดา เมื่อมาสถิตในไม้เท้าเถาอริยะแล้ว เทวดาก็จะสมาทานศีลอันหมดจด ประพฤติธรรมให้สุจริต ด้วยอานุภาพแห่งการกระทำของรุกขเทวดานั้น รุกขเทวดา จะมีความสุขตลอดกาล อายุของรุกขเทวดานั้นก็จะเจริญ เพราะได้รักษาศีล ประพฤติธรรมอันสุจริตนั้น

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ พระอาจารย์เจ้าเป็น พระครูญาณวิสุทธิ พระครูวิปัสสนา ถานานุกรมของ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน (สุก)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เข้าร่วมเป็นคณะคณะกรรมการ ทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสมัยรัชกาลที่ ๒

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณวิสุทธิเถร พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานพัดงาसान แทนตำแหน่งพระญาณวิสุทธิเถร (จิต) ที่ได้รับพระราชทานเลื่อนที่เป็น พระธรรมมุนี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม สมัยท่านเจ้าคุณหอไตรมรณะภาพ ซึ่งขณะนั้นพระเทพโมลี (กลั่น) ยังอาพาธอยู่ พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า)ไม่รับเป็นเจ้าอาวาส เพราะท่านเป็น พระติศปา

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๙ เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม เป็นครั้งที่สอง สมัยพระเทพโมลี(กลั่น) มรณะภาพ พระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า)มรณะภาพลงระหว่างรักษาการเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิธาราม (พลับ)ครั้งหลังนี้ เมื่อสิริรวมอายุได้ประมาณ ๘๗ ปี ท่านเป็นอีกองค์หนึ่งที่มีผู้คนนิยมเคารพนับถือมาก ในสมัยนั้น

ประวัติพระญาณโกศลเถร (มาก)

อดีตพระอาจารย์กรรมฐาน และอดีตรักษาการเจ้าอาวาส

พระญาณโกศลเถร มีนามเดิมว่า มาก เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๙ สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครองกรุงศรีอยุธยา ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ บรรพชาอุปสมบท เมื่ออายุได้ ๑๙ ปีเศษ ณ.พัทธสีมา วัดราชสิทธิธาราม เมื่อวันผูกพัทธสีมา ท่านอุปสมบทเป็นองค์แรกของพระอุโบสถ วัดราชสิทธิธาราม พระญาณสังวรเถร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระปลัดชิต (พระพรหมมุนี หรือเจ้าคุณหอไตร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสมุห์ฮั่น เปรียญ (พระวินัยรักจิต) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เหตุที่ท่านไม่ได้บรรพชาอุปสมบทมาแต่อายุ ๒๐ นั้น เพราะมีเหตุยุ่งยากกับเหตุการณ์บ้านเมือง ครอบครัวยุติพลัดพรากกระจัดกระจาย

เมื่ออุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานแบบมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (สุก) และพระพรหมมุนี ครั้งเป็นพระปลัดชิต ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต ครั้งเป็นพระสมุห์ฮั่น ต่อมาได้เที่ยวออกสังฆจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆทุกปีมิได้ขาด

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ เป็นพระครูพรหมวิหาร พระครูวิปัสสนา ถานานุกรมของ สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน) เป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานในครั้งนั้นด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ทำสังคายนาพระกรรมฐาน ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ประมาณกลางปีเป็นพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระญาณโกศลเถร พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมัยเดียวกันกับ พระเทพโมลี (ฉิม) วัดพระเชตุพนฯ ต่อมา ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๕ พระเทพโมลี (ฉิม) ได้รับสถาปนาเป็น พระพุทธโฆษาจารย์ ย้ายไปครองวัดโมลีโลกยพระญาณโกศลเถร (มาก) เป็นพระราชาคณะได้ไม่ถึงสองเดือน พระเทพโมลี (กลั่น) ก็ถึงแก่กรรมภาพลง

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ หลังจากพระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า)มรณะภาพลงระหว่างรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธารามนั้น พระญาณโกศลเถร (มาก) ได้รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม เป็นองค์ต่อมา และท่านก็ถึงแก่กรรมภาพลง ในระหว่างรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๐ ปีเศษ พรรษา ๔๑

ครั้งนั้นที่วัดราชสิทธิธารามนี้ ได้ตั้งบำเพ็ญมหากุศลศีรสังฆาร ของอดีตพระมหาเถรผู้ใหญ่ ของวัดราชสิทธิธารามนี้ถึงเจ็ดพระองค์ พระมหาเถรทั้งเจ็ดพระองค์นี้ ต่างเป็นผู้มีชื่อเสียงผู้คนที่ทั้งหลายนิยม เคารพนับถือมาก หลังจากพระญาณโกศลเถร (มาก) สิ้นแล้ว ทางคณะสงฆ์วัดราชสิทธิธารามเก็บศีรสังฆารของอดีตมหาเถรทั้งเจ็ดท่านไว้ อีกประมาณสามปี

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๑ จึงพระราชทานเพลิงศพพร้อมกันทั้งเจ็ดองค์ เมื่อถึงคราวออกเมรุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระราชทานโกศหนึ่งองค์ สำหรับพระพรหมมุนีชิต ตามตำแหน่ง และทรงอุทิศพระราชทานให้ทั้งหกท่านด้วย ในพระโกศใบเดียวกันนี้ โดยนำพระโกศตั้งหน้าหีบทองทึบทั้งเจ็ด เป็นเกียรติยศสำหรับพระมหาเถรทั้งเจ็ดท่าน ทรงพระราชทานเพลิงศพด้วยพระองค์เอง

ทางคณะสงฆ์มี สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ การพระราชทานเพลิงศพครั้งนั้น กล่าวว่า มีผู้คนมาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศีรสังฆารพระมหาเถรทั้งเจ็ด ตั้งแต่เย็นจดเที่ยงคืน จึงหมด

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ เพื่อบรรจุพระอัฐิธาตุ และพระอังคาร ของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) ส่วนที่คณะสงฆ์เก็บไว้ที่วัดราชสิทธิาราม พร้อมกันนั้นก็ได้รับบรรจุอัฐิธาตุ และอังคาร ของพระมหาสงฆเถระทั้งเจ็ดองค์ ไว้ในพระเจดีย์องค์เดียวกันนี้ในครั้งนั้นด้วย พระเจดีย์องค์นี้ทรงสถาปนาไว้ทางด้านหน้าพระอุโบสถข้างทิศใต้ พร้อมกันนั้นก็ให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะวัดราชสิทธิารามเป็นการใหญ่ในปีนั้นด้วย ทำการฉลองในปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๔

ปรากฏ ในหนังสือประชุมพงศาวดารประกาศ รัชกาลที่ ๔ ภาค ๒๕ ปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ หน้า ๗๒ ตอนหนึ่งว่า

“พระสถูปเจดีย์ทั้งคู่นี้ พระอัครมขิยเจดีย์ ๔ ทิศเป็นบริวาร ที่หน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระบรมเชษฐาธิราช ทรงสถาปนาไว้ในหมู่ข้างใต้แต่ก่อน ครั้งนี้มีพระราชศรัทธา (หมายถึงรัชกาลที่ ๔) ทรงอุทิศสาหะปฏิสังขรณ์ ให้วัฒนาถาวรดีกว่าเก่า “

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นพระเจดีย์แบบลังกาทรงเครื่อง มีสังวาลย์พาดห้อยประกอบด้วย ลวดลาย ปิดทองประดับกระจก คลอบพระเจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสององค์เดิม มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดเล็ก ๔ ทิศ ๔ มุมเป็นบริวาร อันเป็นของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ที่ทรงสถาปนาไว้หน้าพระอุโบสถ ข้างทิศใต้มาแต่ก่อน และพร้อมกันนั้นก็ให้ทรงสถาปนาพระเจดีย์แบบลังกาทรงเครื่องอย่างเดียวกันไว้ ทางหน้าพระอุโบสถข้างทิศเหนือ แล้วพระราชทานนามพระเจดีย์ของสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัวว่า พระสิริรัตนเจดีย์ และพระราชทานขนานพระนามพระสถูปเจดีย์ ด้วยการสถาปนาไว้ด้วยพระองค์เองว่า พระสิริจุมภฏเจดีย์

ประวัติพระปฏิภกโกศลเถร (แก้ว)

พระปฏิภกโกศลเถร หรือพระอาจารย์แก้ว ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๒๘๔ - ๒๒๘๕ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านเกิดที่เมืองพิจิตร พระอาจารย์สุก พบท่านอยู่ในเพศปะขาว ถือศีลภาวนา อยู่ที่วัดสิงห์ เมืองพิจิตร การพบครั้งนั้นอยู่ประมาณ ปลายรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาประมาณ ปลายสมัยอยุธยา ต่อกับสมัยต้นธนบุรี ท่านปะขาวแก้ว ได้บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดสิงห์ เมืองพิจิตรนั่นเอง ท่านอุปสมบทแล้ว นึกถึงพระอาจารย์สุก และเลื่อมใสในพระอาจารย์สุก ท่านรำลึกนึกถึงอยู่ตลอดเวลา

สมัยต้นธนบุรีประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๑ ท่านได้ทราบข่าว พระอาจารย์สุก มาสถิตวัดท่าหอย ท่านจึงจาริกตามมาอยู่กับพระอาจารย์สุก ณ วัดท่าหอย การมาครั้งนั้นท่านมากับเพื่อนสหธรรมิก ๒-๓ องค์ ซึ่งต่อมาเพื่อนสหธรรมิกของท่านได้แยกย้ายกันไป ตามสถานที่ต่างๆ

พระอาจารย์แก้ว เมื่อมาสถิตวัดท่าหอยแล้ว ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก ภายในระยะเวลาเพียง ๖ เดือนเท่านั้น ท่านก็จบสมณะ-วิปัสสนา มัชฌิมา แบบลำดับ

กลางวันท่านเล่าเรียน พระบาลีมูลกัจจายน์ เบื้องต้นกับ พระอาจารย์สุก ต่อมาพระอาจารย์สุก ส่งพระอาจารย์แก้ว กับพระอาจารย์ด้วง มาศึกษาพระบาลีมูลกัจจายน์ชั้นสูง ต่อที่กรุงธนบุรี ณ วัดสลัก กับพระศรีสมโพธิ์(สุก) ต่อมาเมื่อกรุงธนบุรีเกิดการจลาจลวุ่นวาย ท่านก็ออกสัญจรจาริกธุดงค์ หนีความวุ่นวายเข้าป่าไป พร้อมกับเพื่อนสหธรรมิกคือ พระอาจารย์ด้วง (พระญาณสังวร) ไปอยู่ป่า อันเงียบสงบ แขวงเมืองอุตรดิตถ์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๐ ท่านทราบว่าพระอาจารย์สุก มากรุงเทพฯ เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร(สุก) สถิตวัดพลับ ท่านจึงเดินทางจาริกออกมาจากป่า แขวงเมืองอุตรดิตถ์ ท่านมาพร้อมกับพระอาจารย์ด้วง มากราบนมัสการพระญาณสังวรเถร (สุก) มาสถิตวัดพลับ เพื่อศึกษารายละเอียดพระกรรมฐานมัชฌิมา เพิ่มเติมกับพระญาณสังวรเถร (สุก)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ เป็น พระครูวินัยธร ถานานุกรม ของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) และได้รับหน้าที่เป็นพระอาจารย์บอกหนังสือพระบาลีมูลกัจจายน์ด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระปิฎกโกศลเถร เมื่ออายุท่านได้ ๗๕ ปี เป็นปีที่สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวรเถร(สุก) เป็นสมเด็จพระสังฆราช

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ เป็นคณะกรรมการเข้าควบคุมการสอบสมาธิจิตทำการสังคายนา พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒

**ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ เป็นพระ
อาจารย์ผู้ช่วยบอกหนังสือ พระบาลีมูลกัจจายน์**

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ต่อมาเป็นเจ้า
อาวาสวัดราชสิทธิาราม นิตยภัตเดิม ๒ ตำลึงกึ่ง เพิ่มอีกกึ่งตำลึง (๒ บาท) เป็น ๓ ตำลึง

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม และประมาณ
ปลายปี ได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพ อดีตมหาเถรผู้ใหญ่ของวัดราชสิทธิ์ทั้งเจ็ดองค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
เมรุโคลงไม้ชิงด้วยผ้าขาว ประดับด้วยกระดาดทอง กระดาดเงิน แขนงพวงดอกไม้ห้อย
ระย้า การทำเมรุครั้งนี้ทำใหญ่กว่าเมรุทั่วไป เพราะต้องตั้งพระสรีระสังขารพระมหาเถร
ถึงเจ็ดองค์ พร้อมพระราชทานพระโกศสำหรับพระพรหมมุนี (ชิต) และทรงน้อมสักการ
ถวายอีกหกองค์ด้วยในโกศเดียวกันนี้ พระสงฆ์คณิศรวิปัสสนาธุระ นั่งล้อมเมรุเป็น
หลายชั้น ถึงเวลาเสด็จพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เป็นองค์
ประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมด้วยพระมหาเถรานุเถระทั้งปวง

การศึกษา สมัยพระปิฎกโกศล (แก้ว) ครองวัด

ด้านการศึกษาวิปัสสนาธุระมี พระญาณสังวรเถร (ด้วง) เป็นพระอาจารย์ใหญ่
พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระครูศีลวิสุทธ์ (รุ่ง) ๑ พระครูศีลสมาจารย์ (บุญ) ๑ เป็นต้น

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมี พระปิฎกโกศล (แก้ว) เป็นพระอาจารย์ใหญ่
พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์มหาหัต ๑ พระอาจารย์มหาเกิด ๑ พระอาจารย์มหาเกษ
๑

**พระปิฎกโกศลเถร (แก้ว) เป็นเจ้าอาวาสได้ประมาณ ๑ ปีเศษ ก็
อาพาธด้วยโรคชรา และมรณะภาพลงเมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๗ ปีเศษ**

ประวัติพระญาณสังวร (ด้วง)

(ตัดคำว่า เถร ออก เพราะต่อมาดำรงตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทิน
นามเดิม เทียบเท่าตำแหน่ง พระพุฒาจารย์)

พระญาณสังวร หรือพระอาจารย์ด้วง ท่านเกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช
๒๒๘๕ - ๒๒๙๐ ในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ท่านบรรพชา-

อุปสมบท ประมาณปลายกรุงศรีอยุธยา ที่วัดน้อยใน แขวงกรุงเก่า ในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ

อุปสมบทแล้วไม่นาน บ้านเมืองไม่สงบ ท่านจึงจาริกออกไปจำพรรษา ณ วัดป่า แขวงอุตรดิตถ์ พระอาจารย์ด้วง พบพระอาจารย์สุก ที่ป่าลึก แขวงเมืองพิษณุโลก สมัยเริ่มต้นธนบุรี

พระอาจารย์ด้วง เกิด ความเลื่อมใสในปฏิปทาอันงาม ของพระอาจารย์สุก จึงติดตามพระองค์ท่านมาอยู่ที่วัดท่าหอย ประมาณต้นปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๑ ท่านเดินทางสัญจรจาริกมาพร้อมเพื่อนสหธรรมิก ๓-๔ องค์ แต่ได้แยกย้ายกันระหว่างทาง

พระอาจารย์ด้วง ท่านมาสถิตวัดท่าหอยแล้ว ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระอาจารย์สุก อยู่นานประมาณ ๕ เดือนจึงจบ ทั้งสมณะ-วิปัสสนา มัชฌิมาแบบลำดับ

ต่อมาพระอาจารย์ด้วง ท่านได้เล่าเรียนศึกษา พระบาลีมูลกัจจายน์ หรือพระบาลีใหญ่ กับพระอาจารย์สุก จนสิ้นความรู้พระบาลีเบื้องต้นจากพระอาจารย์สุก ต่อมาพระอาจารย์สุก ส่งพระอาจารย์ด้วง พร้อมกับพระอาจารย์แก้ว มาศึกษาพระบาลีชั้นสูง ต่อที่กรุงธนบุรี ณ วัดสลัก กับพระศรีสมโพธิ (สุก)

ต่อมาภายหลัง ประมาณปลายรัชสมัยธนบุรี เกิดมีการจลาจลุ่นวาย พระอาจารย์ด้วง และพระอาจารย์แก้ว จึงออกสัญจรจาริกธุดงค์ หนีการจลาจลุ่นวาย ออกเดินทางไปทางเหนือ จำศีลภาวนาอยู่ ณ ป่าลึก แขวงเมืองอุตรดิตถ์

ปีพระพุทธศักราช. ๒๓๓๐ ท่านทราบข่าวว่า พระอาจารย์สุก หรือพระญาณสังวรเถร (สุก) พระอาจารย์ใหญ่ มาสถิต ณ.วัดพลับ จึงเดินทางจาริก ออกมาจากวัดป่า แขวงเมืองอุตรดิตถ์ มาวัดพลับ มาครั้งนั้นท่านมาพร้อมกับพระอาจารย์แก้ว มากราบนมัสการพระอาจารย์สุก พร้อมกับมาขอศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อกับพระญาณสังวรเถร (สุก) กาลต่อมาพระญาณสังวรเถร (สุก) แต่งตั้งให้ท่านเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในรุ่นแรกๆของวัดพลับ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นพระครูปลัด ว่าที่ถานานุกรมชั้นที่หนึ่ง ของสมเด็จพระญาณสังวร (สุก ใก่เถื่อน)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ ณ. วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง โทศก ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่

พระญาณสังวรเถร พระคณาจารย์เอก เมื่ออายุได้ ๗๓ ปี นิตยภัต ๒ คำลึงกึ่ง รับพระราชทานพัดงาสนา สมัยที่ท่านดำรงชีวิตอยู่ ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ผู้คนนับถือเคารพยำเกรงมาก

กล่าวว่า ท่านมีความประพฤติ วัตรปฏิบัติงดงาม ทรงคุณธรรมสูงอย่างบูรพาจารย์ มีสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) เป็นต้น

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๔ ท่านได้รับอาราธนาจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ให้เข้าร่วมเป็นพระคณะกรรมการ เข้าควบคุมการสอบสมาธิจิตในการทำสังคายนาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นครั้งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ประมาณปลายปี เป็นคณะกรรมการ หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระญาณสังวรเถร (ด้วง) นิตยภัตเดิม ๒ คำลึงกึ่ง ได้รับพระราชทานนิตยภัต เพิ่มอีกกึ่งคำลึง เป็น ๓ คำลึง ตำแหน่ง เจ้าคณะใหญ่อุรยุวาลี และเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม

การศึกษาสมัยท่านครองวัดราชสิทธิธาราม

ด้านการศึกษาวิปัสสนาธุระ พระญาณสังวรเถร (ด้วง) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระครูศีลวิสุทธี (รุ่ง) ๑ พระครูศีลสมาจารย์ (บุญ) ๑ พระอาจารย์มี ๑ พระอาจารย์เมฆ ๑

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี พระมหาทัก เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์มหาเกิด ๑ พระอาจารย์มหาเกด ๑

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๙ ต้นปี ได้รับพระราชทานนิตยภัตเพิ่มเป็น ๔ คำลึงกึ่ง

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๙ กลางปีพระญาณสังวรเถร (ด้วง) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร (ตัดคำว่าเถร ออก) ได้รับพระราชทานนิตยภัตเป็น ๕ คำลึง สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ว่างมาแล้ว ๗ ปี มีสร้อยนามดังนี้

ตำนาน แต่งตั้ง

ให้พระญาณสังวรเถรเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรา ตัตตวิสุทธิ จริยาปริณายก สปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตในวัดราชสิทธิवास พระอารามหลวง

ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระราชทานพัดแจกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี ให้พระญาณสังวร (ด้วง) อีก ๑ ค้ำม พระราชทานพัดงาสาน ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๑ ค้ำม

เวลานั้นพระญาณสังวร (ด้วง) ท่านมีพรรษาชุกกลมากกว่า พระมหาเถรผู้ใหญ่ทั้งปวงในสมัยนั้น โดยเฉพาะท่านมีพรรษาชุกกลมากกว่า สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เมื่อมีกิจนิมนต์ในพระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวร(ด้วง) นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สมัยนั้นพระสงฆ์เคารพพรรษา เคารพระวินัย เคารคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง พระญาณสังวร (ด้วง) ท่านเป็นสังฆวิหาริก เป็นศิษย์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับของสมเด็จพระสังฆราช ใกล้เคียง และเป็นอาจารย์ของสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เวลานั้นยังไม่ ทรงยกเลิกระบบนิยมอาวโสทางพรรษา

อธิบาย ตำแหน่งพระญาณสังวรเถร เจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี ทรงแต่งตั้งเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงอาราธนาพระอาจารย์สุก มากรุงเทพฯ ทรงแต่งตั้งเป็น พระญาณสังวรเถร เจ้าคณะรองอรัญวาสี ต่อมาเป็นเจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี เมื่อคราวสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ส่วนเจ้าคณะรองอรัญวาสีเดิม คือพระญาณไตรโลก อยู่วัดเลียบ เลื่อนเป็นที่พระพรหมมุณี ในรัชกาลที่ ๑ ตำแหน่งพระญาณไตรโลกจึงว่างลง

อนึ่ง หลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังการีขวา ในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นอดีตพระพิมลธรรม มาก่อนนั้น ต้องสึกครั้งแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี ว่าต้องอธิกรอหินนาทาน ทรงแคลงพระราชหฤทัยอยู่ จึงทรงให้พิจารณาไล่เลียงดูใหม่แล้ว ทรงเห็นว่าวิสุทธิอยู่หาขาดศึกษาไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้บวชเข้ามาใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลก อยู่วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) แต่นั้นมาตำแหน่ง พระญาณไตรโลก ก็เป็นตำแหน่งพระราชาคณะสามัญ,

จากหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด สมุดไทยดำ เล่มที่ ๑๐ เลขที่ ๒ ง. ๒๘ ว่า พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมอุดม ๑ พระญาณสังวร ๑ พระมหาสุเมธ ๑ พระพุทธโฆษา

๑ พระพรหมมุนี ๑ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระธรรมไตรโลก ๑ พระธรรมราชา ๑ ราชาคณะ
ผู้ใหญ่ ๕ องค์นี้ ถึงแก่มรณะภาพเข้าโกศ

ตำแหน่งพระญาณสังวร เจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี วัดราชสิทธิาราม (พลับ) เมื่อ
มรณะภาพเข้าโกศมี ๔ องค์คือ

๑.พระญาณสังวรเถร (สุก) ทรงแต่งตั้งพ.ศ. ๒๓๒๖ เป็นเจ้าคณะรองธัญวาลี
พ.ศ. ๒๓๕๕ สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ตำแหน่ง **เจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี**
สิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ ๒ พระราชทานพระโกศทองใหญ่

๒.พระญาณสังวรเถร (คิ้ว) ทรงแต่งตั้งพ.ศ. ๒๓๖๓ ตำแหน่งเจ้าคณะรอง
ธัญวาลี ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๕ เลื่อนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ในราชทินนามเดิมที่ **พระ**
ญาณสังวร สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ดำรงตำแหน่ง **เจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี**
มรณะภาพในรัชกาลที่ ๓ พระราชทานโกศเจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี

๓.พระญาณสังวรเถรเถร (บุญ) ทรงแต่งตั้งพ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นเจ้าคณะรอง
ธัญวาลี ปีนั้นทรงแต่งตั้งพระพรหมมุนี (สนธิ์) วัดสระเกศ เป็นพระพุฒาจารย์ด้วย พ.ศ.
๒๓๘๘ พระญาณสังวรเถร (บุญ) เลื่อนที่เป็นราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิมที่ **พระ**
ญาณสังวร เป็นเจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี ให้พระพุฒาจารย์ (สน) เป็นเจ้าคณะใหญ่
ธัญวาลี กิตติมาศักดิ์ พระญาณสังวร (บุญ)มรณะภาพในรัชกาลที่ ๔ พระราชทาน โกศ
เจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี

สิ่งที่พระญาณสังวร (เถร) ทรงเหมือน และเหมือนกันคือ

๑.ได้รับพระราชทานพัดสองด้ามคือ พัดงาสามฝ่ายวิปัสสนาธุระ๑ พัดแจกทรง
พุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่ง เจ้าคณะใหญ่ธัญวาลี ๑ แต่ต่างชั้นกัน

๒.นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช เนื่องจากทั้งสามท่านมีพรรษาอายุกาลมากกว่า
สมเด็จพระสังฆราชถึง ๑๕ พรรษา คณะสงฆ์ราชาคณะสมัยรัชกาลที่ ๑-๒-๓ ถืออาวโธ
ทางพรรษาตามพระธรรมวินัยมาก่อนอาวโธทางสมณศักดิ์ เรื่องนี้ถกเถียงกันมานาน มา
เปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าฯถือนำอาวโธทางสมณศักดิ์

๓.เป็นรัตติกัญญู ผู้รู้ราตรีนาน เป็นพระอาจารย์กรรมฐานของ สมเด็จพระสังฆราช
พระเถรผู้ใหญ่ และได้การยอมรับนับถือจากพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ วงศ์
การคณะสงฆ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยว่า เป็นผู้ทรงคุณธรรมสูง ทรงคุณพิเศษใน
พระพุทธานุภาพ

สมเด็จพระญาณสังวร (สุก)ไก่อ่เถื่อน ทรงนั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (มี)

พระญาณสังวร (ค้วง) นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (ค่อน)

พระญาณสังวร (บุญ) นั่งหน้าสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ต่อมาถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงยกเลิก ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ให้ดำรง ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แทน

เหตุที่ พระญาณสังวร (บุญ) นั่งหน้าพระเถรผู้ใหญ่ทั้งปวงเวลานั้นเพราะท่านมีพรรษาอายุมากกว่าพระเถรทั้งปวงถึง ๑๐ กว่าพรรษา

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๕ สมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช ขณะมีพระชนมายุได้ ๘๕ พรรษา ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ๓ ปี ต่อมาทรงชราภาพพลภาพ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงทำหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช อยู่ ๓ ปี

พระญาณสังวร (บุญ เกิด พ.ศ.๒๓๑๓) นั่งหน้ากรมหมื่นนุชิตชิโนรส (ประสูติ ๒๓๓๓) เพราะมีชนมายุพรรษามากกว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรสถึง ๑๖ พรรษา ต่อมาปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๒ สมเด็จพระสังฆราช(นาค) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระพนรัตน์ (ฤกษ์)วัดระฆัง มรณะภาพลง ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ตำแหน่งสมเด็จพระพนรัตน์ว่างลง เวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ยังไม่ทรงสถาปนาทรงปล่อยว่างไว้ทั้งสองตำแหน่ง เป็นเวลาถึงสองปี ทรงมาสถาปนาในรัชกาลที่ ๔ รวมทั้งตำแหน่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ ก็ว่างเช่นกัน เวลานั้นคงมีแต่ ตำแหน่งพระพุทโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก พระพุฒาจารย์ (สนธิ์) วัดสระเกศ

ครั้งนั้น พระญาณสังวร (บุญ) ท่านเป็นพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ในราชทินนามเดิม จึงมีพรรษาอายุมากที่สุด จึงนั่งหน้าพระมหาเถรทั้งปวง แต่ท่านไม่ได้นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (นาค) เนื่องจากสมเด็จพระสังฆราช (นาค)มีพรรษามากกว่าพระญาณสังวร (บุญ) ถึง ๑๖ พรรษา แต่พระญาณสังวร (บุญ) ท่านนั่งหน้ากรมหมื่นนุชิตชิโนรส ฯ

ต่อมาปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๔ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ได้ทำพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนากรมหมื่นนุชิตชิโนรสฯเป็น กรมสมเด็จพระ

พระปรมาภิไธยชิโนรส ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แทนตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เดิม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้ง ตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่ว่างอยู่ในรัชสมัยรัชกาลที่๓ ดังนี้.....

ให้พระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระวันรัต

ให้พระพุทโธษาจารย์ (นิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุทโธษาจารย์ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปครองวัดมหาธาตุฯ

ให้พระพุฒาจารย์ (สนธิ) วัดสระเกศ เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์

ครั้งนั้นพระญาณสังวร (บุญ) ยังคงนั่งหน้าพระมหาเถรทั้งปวง เพราะเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่มีพรรษาสูงกว่าพระมหาเถรทั้งปวง

สมเด็จพระสังฆราชทั้ง ๒ พระองค์ สมเด็จพระสกลมหาสังฆปริณายก ๑ องค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) และกรมสมเด็จพระปรมาภิไธยชิโนรส สกลมหาสังฆปริณายก ล้วนทรงเป็นศิษย์เสด็จมาทรงศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสำนักสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไม้เถื่อน) ในครั้งนั้นพระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ) เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน

ต่อมาภายหลัง สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) กรมสมเด็จพระปรมาภิไธยชิโนรสฯ ยังได้ทรงมาต่อพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ) เนื่องจากก่อน และหลังสถาปนา เป็นสมเด็จพระสังฆราช และสกลมหาสังฆปริณายก

๔.พระญาณสังวรทั้งสามพระองค์ ได้รับพระราชทานพระโกศ และโกศ จากพระเจ้าแผ่นดิน แต่โกศนั้นต่างชั้นกัน ตำแหน่งพระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรฯ เจ้าคณะใหญ่ธวัชวาปี เมื่อมรณะภาพเข้าโกศ

สมัยรัชกาลที่๔ ทรงแต่งตั้งตำแหน่ง พระสังฆราชานุวงศ์เถร แทนตำแหน่ง พระญาณสังวรเถร ชั้นสามัญเดิม ตำแหน่งพระญาณสังวรเถรเดิมนั้น ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ สูงกว่าตำแหน่ง พระพุฒาจารย์

ทำเนียบการสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะ และการแต่งตั้งพระราชาคณะ
ฝ่ายวิปัสสนาธุระในราชทินนามที่ พระญาณสังวร (เถร)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

๑.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๖ ทรงแต่งตั้งเป็นราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่พระ
ญาณสังวรเถร (สุก)

สถิตวัดราชสิทธิาราม เจ้าคณะรองอรัญวาสี

๒.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๘ โปรดเกล้าแต่งตั้ง เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่
พระญาณสังวร

๓.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ สถาปนาพระญาณสังวรเป็น สมเด็จพระญาณ
สังวร อติสรสังฆเถรา

สัตตวิสุทธจริยา ปรินายก สปิฎกธรา มหาอุคมศีลอนันต์ อรัญวาสี ดำรง
ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี

๔.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (สุก)เป็น
สมเด็จพระสังฆราช เมื่อสิ้นพระชนม์ ลงพระราชทานพระโกศทองใหญ่

รัชกาลที่ ๒

๑.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๓ ทรงแต่งตั้ง พระญาณสังวรเถร (ด้วง) วัดราช
สิทธิาราม เจ้าคณะอรัญวาสี

๒.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ทรงแต่งตั้งพระญาณสังวรเถร (ด้วง)เป็นพระราชา
คณะผู้ใหญ่

เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร มีสร้อยราชทินนามดังนี้
..... พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรา สัตตวิสุทธิ จริยาปรินายก สปิฎกธรา มหาอุค
มศีลอนันต์ อรัญวาสี สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์เดิม ตำแหน่งพระพุฒาจารย์ (เป่า)เดิม
เลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป่า) ไปครองวัดธรรมवास
แขวงกรุงเก่า ในรัชกาลที่ ๒

พระญาณสังวร (ด้วง) เมื่อมรณะภาพ ทรงพระราชทานโกศ เจ้าคณะใหญ่
อรัญวาสี

พระญาณสังวร (ด้วง) บรรพชาอุปสมบท และศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) ครั้งเป็นพระอธิการ อยู่วัดท่าหอย ต่อมาย้ายมาอยู่วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

รัชกาลที่ ๓

๑.ปีพระพุทธศักราช. ๒๓๘๖ ทรงแต่งตั้ง พระญาณสังวรเถร (บุญ) เจ้าคณะอรัญวาสี วัดราชสิทธิ

๒.ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๘ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร มีสร้อยราชทินนามดังนี้.....

พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรา สัตตวิสุทธี จริยาปรินายก สปิฎกธรา มหาอุคมศีลอนันต์ อรัญวาสี

สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์เดิม ตำแหน่งพระพุฒาจารย์ (สนธิ์)เดิม เลื่อนเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) ครองวัดสระเกศ ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระราชาคณะฤกษ์

พระญาณสังวร (บุญ) บรรพชาอุปสมบท ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (สุก ใก่เถื่อน) ที่วัดราชสิทธิาราม (พลับ) เมื่อมรณะภาพ ทรงพระราชทานโกศ เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี

รัชกาลที่ ๔

๑.พระญาณสังวร (บุญ) มีชีวิตอยู่มาถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ มรณะภาพเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๙๓

ต่อมาถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ไม่ทรงโปรด แต่งตั้งตำแหน่งพระญาณสังวร อีกตำแหน่ง พระญาณสังวร (เถร) จึงว่างลงในรัชกาลนี้ เหตุที่ว่างเพราะ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งพระญาณสังวร (เถร) ถูกยกขึ้นเป็นตำแหน่งพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์ ตำแหน่งพระญาณสังวร จึงว่างลงในรัชกาลนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงทรงตั้งมหาเป้า เป็นพระพุฒาจารย์ ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๓ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ เลื่อนพระพุฒาจารย์ (เป้า) เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ โปรดเกล้าฯให้ไปครองวัดธรรมาวาส กรุงเก่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เป้า)มรณะภาพในต้นรัชกาลที่๓ ตำแหน่งสมเด็จพระพุฒาจารย์ จึงว่างลงถึง ๑๓ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๓-พ.ศ. ๒๓๘๕

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ ในรัชกาลที่ ๔ จึงทรงแต่งตั้ง ตำแหน่งพระราชาคณะ ที่ พระสังฆวานุวงศ์เถร(เมฆ) แทนตำแหน่ง พระญาณสังวรเถรเดิม พระสังฆวานุวงศ์เถร หมายความว่า วงศ์ผู้สืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน

พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) ท่านบรรพชาอุปสมบท ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเถร (สุก ใก่เถื่อน) อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม ท่านมีอายุอยู่ยาวนานถึง ๑๐๖ ปี มรณะภาพลงในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๕

รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงรื้อฟื้น ตำแหน่งพระญาณสังวร เถร ขึ้นมาใหม่ ทรงแต่งตั้งให้เป็นชั้นสามัญตามเดิม เหตุที่ไม่ทรงตั้งที่วัดพลับ เพราะ เวลานั้นที่วัดพลับมี ตำแหน่งพระสังฆวานุวงศ์เถร แทนตำแหน่งพระญาณสังวรเถรอยู่ แล้ว

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ พระครูวินยานุบูรณาจารย์ (ช้าง) วัด โปรตเกษเชษฐาราม เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร (ช้าง)

เนื่องจากพระครูวินยานุบูรณาจารย์ (ช้าง) บรรพชาอุปสมบทอยู่วัดพลับ ศึกษา อักษรสมัย และศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับอยู่วัดพลับ มากับพระญาณสังวร (บุญ)วัดพลับ

พระปลัดช้าง ศึกษาพระกรรมฐานรุ่นเดียวกับ พระสังฆวานุวงศ์เถร (เอี่ยม) วัด พลับ ต่อมาประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๑๐ ในรัชกาลที่๔ พระปลัดช้าง ย้ายไปวัด โปรตเกษเชษฐาราม พระปลัดช้าง ท่านเป็นเชื้อสายพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของพระญาณสังวร (บุญ) วัดพลับ

ต้นปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๒ พระปลัดช้าง ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูวิปัสสนาธุระที่ พระครูวินยานุบูรณาจารย์

กลางปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๒ ทรงแต่งตั้งพระครูวินยานุบูรณาจารย์ (ช้าง) เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร (ช้าง) เจ้าคณะอรัญวาสีหัว เมือง วัดโปตเกษเชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมื่อถึงแก่มรณะภาพ ทรง พระราชทานหีบทองทิบ

(จากจดหมายเหตุ เลขที่ ๒๗ เรื่องพระญาณสังวรเถรมรณะภาพ ร.ศ ๑๑๕ หน้า ๑ ๓/๕๕ รหัสไมโครฟิล์ม มร. ๕.ศ/๑๒)

รัชกาลที่ ๖-๗-๘

ตำแหน่งพระญาณสังวรเถร ว่างลง เนื่องจากเวลานั้นวัดพลับ มีตำแหน่งพระสังวรานุวงศ์เถร แทนตำแหน่ง พระญาณสังวรเถร อยู่แล้ว ตลอดรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘

วัดพลับมี ตำแหน่งพระสังวรานุวงศ์เถรอยู่ถึง ๓ พระองค์คือ พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) พระสังวรานุวงศ์เถร (สอน) เป็นองค์สุดท้ายในรัชกาลที่ ๕ พระสังวรานุวงศ์เถร (สอน) มรณะภาพลง ในขณะที่ดำรงตำแหน่งชั้นราช ในราชทินนามที่ พระสังวรานุวงศ์เถรเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๕๐๐ พระสังวรานุวงศ์ทั้งสามองค์มีตำแหน่งเสมอชั้นราช ในกาลต่อมา

รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงรื้อฟื้น ตำแหน่งพระญาณสังวร ขึ้นมาใหม่ ทรงสถาปนาขึ้นในชั้นของ สมเด็จพระราชาคณะ

ปีพระพุทธศักราช ๒๕๑๕ ทรงสถาปนาพระศาสนโสภณ (เจริญ) วัดบวรนิเวศวิหาร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริสสรธรรม ตรีปิฎกปรียัติธาดา สัปตวิสุทธิจริยาสมบัติ อุคมศีลจารวัตรสุนทร ธรรมยุติกคณิศร บวรสังฆารามคามวาสี อรัญวาสี

ปัจจุบันสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ) ทรงดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราชฯ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๑ สมเด็จพระเจ้าพระยามหาประยูรวงศ์ ขอพระราชทานราชนาญาคติ จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว ขอพระญาณสังวร (ด้วง) วัดราชสิทธิาราม ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดประยูร รูปแรก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระญาณสังวร (ด้วง) ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดประยูร ท่านดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดประยูรได้ระยะหนึ่ง พระปิฎก

โกศลเถร (แก้ว) เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม ได้ถึงแก่ภรรณาพลง พระญาณสังวร (ด้วง) จึงย้ายกลับมาเป็น เจ้าอาวาส วัดราชสิทธิธาราม เพื่อดูแล พระกรรมฐาน

เพราะวัดราชสิทธิธารามเป็นวัดกรรมฐาน ประจำกรุงรัตนโกสินทร์ ต้องมีพระอาจารย์กรรมฐาน เป็นผู้สามารถ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๓-๒๓๗๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว ทรงให้สถาปนาพระสถูปเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง พร้อมเจดีย์เล็ก ล้อมเป็นบริวาร ๔ ทิศ ไว้ที่หน้าพระอุโบสถ ด้านทิศใต้ เพื่อบรรจุ พระอัฐิธาตุ ของสมเด็จพระสังฆราชไก่อเถื่อน พระอาจารย์สี พระญาณโพธิ์เถร(ขาว) พระวินัยรักขิต(ฮั่น) พระครูวินัยธรรม (กัน) พระญาณวิสุทธีเถร(เจ้า) พระญาณโกศลเถร(มาก) พระเทพโมลี(กลั่น) พระปิฎกโกศล(แก้ว) และพระอาจารย์คำ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๕ พระญาณสังวรเถร(ด้วง) ครองวัดราชสิทธิธารามอยู่ประมาณ ๔ ปี ทางวัดประยูรวงศ์เกิดเหตุการณ์บางอย่าง เนื่องจากพระญาณไตรโลก (ง่า) ได้มรณาพลง ผู้สร้างวัดทั้งสองท่านไม่อาจตกลง เรื่องผู้ที่จะมาเป็นเจ้าอาวาสได้

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อาราธนาณินนต์ พระญาณสังวร(ด้วง) เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม ผู้เป็นศิษย์ สมเด็จพระสังฆราช ไกอ่เถื่อน ไประงับเหตุ และให้ไปครองวัดประยูรวงศ์ เป็นครั้งที่ ๒ พร้อมทั้งดูแลวัดราชสิทธิธาราม อีกด้วย

กาลต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง พระเทพโมลี (จ๋) ไปครองวัดประยูร พระญาณสังวร (ด้วง) ก็กลับมาวัดราชสิทธิธาราม แต่วัดประยูรครั้งนั้นอยู่ในเขตปกครองของ พระญาณสังวร (ด้วง) ท่านจึงไป-มาระหว่างวัดลับ กับวัดประยูรเสมอ

สมัยนั้นพระญาณสังวร (ด้วง) ท่านเป็นพระมหาเถระที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เจ้านายในพระราชวงศ์ ทางราชการคณะสงฆ์ และบรรดาญาติโยมทั้งหลาย ให้ความเคารพนับถือยำเกรงท่านเป็นอันมาก ท่านเป็นพระมหาเถรผู้ทรงคุณธรรมสูง ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา เป็นรัตตัญญูผู้รู้ราตรีนาน ผู้คนทั้งหลายในสมัยนั้น มักเรียกขานนามของท่านว่า หลวงปู่ใหญ่ เมื่อหลวงปู่ใหญ่ ไปครองวัดประยูรวงศ์แล้ว เรื่องราวต่างๆก็สงบราบคาบลง ท่านครองวัดประยูรวงศ์แล้ว ท่านก็ยังคงครองวัดลับอยู่เช่นเดิมด้วย ท่านครองทั้งสองพระอาราม ท่านไปๆมาๆ ระหว่าง

วัดพลับ กับวัดประยูรวงศ์ กลางวันไปวัดประยูรฯ กลางคืนมาวัดพลับ ที่วัดพลับท่านมีภาระหน้าที่ใหญ่คือ เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ดูแลศูนย์กลางกรรมฐานของรัตนโกสินทร์

ดังที่กล่าวมาแล้ว หลังจากวัดประยูร สงบราบคาบลงแล้ว ท่านก็กลับมาวัดราชสิทธิาราม จากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพโมลี (จี) ไปครองวัดประยูร แทน ต่อมาได้เป็นพระพุทธรักษาจารย์ (จี)

ในสมัยนั้นมีพระสงฆ์มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่วัดพลับกันมากมาย พระญาณสังวร (ด้วง) จึงแต่งตั้งให้ พระครูญาณมุนี (สน) ๑ พระครูญาณกิจ (ด้วง) ๑ พระอาจารย์รุ่ง (พระญาณโกศลเถร) ๑ พระอาจารย์บุญ ๑ (พระญาณสังวร) พระอาจารย์มี ๑ (พระโยคภริวัต) พระอาจารย์เมฆ ๑ (พระสังวรานุวงศ์เถร) และอีกหลายท่านที่ไม่ปรากฏนาม เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยท่าน บอกระกรรมฐาน ช่วยรักษาความเรียบร้อย ของวัดราชสิทธิารามด้วย

เหตุนี้คนทั้งหลายจึงเรียกขานนามท่านว่า หลวงปู่ใหญ่ เพราะท่านควบคุมพระอาจารย์บอกระกรรมฐาน วัดพลับถึง ๑๐ กว่าองค์ เหตุที่ท่านปกครองทั้งสองวัด เพราะพระสงฆ์ที่วัดพลับ และวัดประยูรส่วนใหญ่เวลานั้นเป็นสัทธาวิหาริก และเป็นศิษย์ของท่านโดยมาก และเคารพในพระอาจารย์ผู้มีคุณธรรมสูง เมื่ออาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังไม่มีใครกล้าทับที่ ตีเสมอครูบาอาจารย์

เวลานั้น พระสงฆ์ในกรุงนอกกรุง และหัวเมืองใกล้เคียง ล้วนเดินทางมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับในสำนักพระญาณสังวร (ด้วง) กันเป็นอันมาก เพราะเป็นวัดกรรมฐานหลักวัดอรุณวาสีใหญ่ เสมือนมหาวิทยาลัยกรรมฐานที่มีชื่อเสียง ทางราชสำนักจึงได้ถวายนิคมภัต แก่พระสงฆ์ที่มาศึกษาพระกรรมฐานในวัดราชสิทธิารามนี้ด้วย

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๗๕ ท่านเริ่มอาพาธด้วยโรคชรา อยู่ที่วัดประยูร ต่อมาพระญาณสังวร (ด้วง) ได้ย้ายมาพักพำนัก อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ เสด็จมาทรงเยี่ยมอาการอาพาธของพระญาณสังวร (ด้วง) เนื่องจากทรงคุ้นเคยกับพระญาณสังวร (ด้วง) มาช้านาน แต่ครั้งพระองค์ทรงผนวชอยู่ที่วัดราชสิทธิาราม และทรงนับถือว่าพระญาณสังวร (ด้วง) เป็นพระอาจารย์องค์หนึ่ง

เมื่อพระญาณสังวร (ด้วง) ถึงแก่มรณะภาพลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชทาน โศกเจ้าคณะใหญ่ธรรมาวาส ถวายพระญาณสังวร (ด้วง) ตามตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธรรมาวาส

คำให้การขุนหลวงหาวัด ว่า พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมอุคม ๑ พระญาณสังวร ๑ พระมหาสุเมธ ๑ พระพุทธโฆษา ๑ พระพรหมมุนี ๑ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระธรรมไตรโลกย์ ๑ พระธรรมราชา ๑ พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๕ องค์นี้ จะพระราชทานโกศนั้น ต้องโกศคู่สี่เหลี่ยมตั้งบนแท่นแว่นฟ้าชั้นหนึ่งมีเครื่องสูงตีพิมพ์แปดคัน กลองชนะเขียว ๕ คู่ จำปี ๑ จำกลอง ๑ เปนเกียรติยศ และในวัดราชสิทธิาราม(พลับ) นี้ มีได้รับพระราชทานพระโกศคู่สี่เหลี่ยมตั้งบนแท่นแว่นฟ้าชั้นหนึ่งมีเครื่องสูงตีพิมพ์แปดคัน กลองชนะเขียว ๕ คู่ จำปี ๑ จำกลอง ๑ เปนเกียรติยศ ๓ องค์คือ เจ้าคุณหอไตร(จิต) ๑ พระญาณสังวร (ด้วง) ๑ พระญาณสังวร(บุญ) ๑

ก่อนพระญาณสังวร (ด้วง) จะถึงแก่มรณะภาพที่วัดราชสิทธิารามนั้น ท่านได้มอบไม้เท้าไผ่ยอดตาลของ สำคัญประจำวัด ประจำพระกรรมฐานมัชฌิมา ไว้ให้แก่พระอาจารย์บุญ หรือพระญาณสังวร (บุญ) ผู้สืบทอดพระกรรมฐานองค์ต่อมา

ทรงคณะสงฆ์วัดราชสิทธิาราม ตั้งสรีระของท่านไว้ในหีบทองที่ด้านหลังจากพระโกศ ตั้งไว้ด้านหน้าจาก ตั้ง ณ. ศาลาการเปรียญหลังเก่า ด้านหลังพระอุโบสถ ท่านมรณะภาพที่วัดราชสิทธิาราม ซึ่งเป็นพระอารามเดิมของท่าน สิริรวมอายุได้ ๘๘ - ๙๐ ปี สรีระของท่านเก็บบำเพ็ญกุศลไว้นานถึง ๕ ปี จึงพระราชทานเพลิงศพ ณ. เมรุวัดราชสิทธิาราม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ สร้างเมรุลอยทำด้วยโคลงไม้ จึงผ้าขาว ประดับด้วยลวดลายกระดาดทอง กระดาดเงิน ห้อยพวงดอกไม้ประดับบนเมรุ

การประดับประดาครั้งนั้นมากนัก และสวยงาม เมื่อใกล้เวลาประชุมเพลิงพระสงฆ์สมณะวิปัสสนา มากันมากมาย นั่งล้อมรอบเมรุเป็น ๓-๔ ชั้น ผู้คนแน่นขนัดลานวัด ถึงเวลาพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ เหตุที่เก็บสรีระสังขารของท่านไว้นานเพราะ ท่านมีลูกศิษย์ทั้งพระสงฆ์ ฆราวาสมากมาย ตลอดระยะเวลาเกือบ ๕ ปีมีการ

บำเพ็ญกุศลตลอด อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ยังไม่ทรงว่างพระราชภาระกิจ การพระราชทานเพลิงศพจึงยังคงค้างอยู่หลายปี

หลังจากงานพระราชทานเพลิง พระญาณสังวร (ด้วง) เสร็จสิ้นแล้ว เกิดเหตุการณ์ยุ่งยากขึ้นบางประการ เกี่ยวกับอัญชิธาตุ บริหาร และไม้เท้าเบ็กไพร ใฝ่ยอดตาล ของพระญาณสังวร (ด้วง) คณะญาติโยม คณะขุนนาง คณะสงฆ์ ทางวัดประยูร มาทวงอัญชิธาตุ บริหาร และไม้เท้าเบ็กไพร ใฝ่ยอดตาล ของพระญาณสังวร(ด้วง) เพื่อนำไปบรรจุไว้ ณ วัดประยูรวงศ์

ต่อมา คณะญาติโยม คณะขุนนาง คณะสงฆ์ วัดราชสิทธิธาราม ได้มอบอัญชิธาตุ และบริหาร ของพระญาณสังวร (ด้วง) ให้ทางคณะญาติโยม คณะขุนนาง คณะสงฆ์ ทางวัดประยูร แนะนำไปบรรจุไว้ ณ พระเจดีย์ใหญ่ วัดประยูร อัญชิธาตุ และบริหาร ของพระญาณสังวร(ด้วง) จึงสถิต ณ พระเจดีย์ใหญ่ วัดประยูร จนถึงทุกวันนี้

ส่วนไม้เท้าเบ็กไพร ใฝ่ยอดตาล พระญาณสังวร (ด้วง) ท่านได้มอบให้แก่ พระอาจารย์บุญ หรือพระญาณสังวร (บุญ) วัดราชสิทธิธารามไว้แล้ว คณะสงฆ์ คณะญาติโยม คณะขุนนาง ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเหมาะสมแล้ว เรื่องราวทั้งหลายจึงยุติลงด้วยดี

ทางวัดประยูรวงศ์ได้ อัญชิธาตุ และบริหาร ของ พระญาณสังวร (ด้วง) ทางวัดราชสิทธิธาราม ได้ไม้เท้าเบ็กไพร ใฝ่ยอดตาล ของพระญาณสังวร (ด้วง) อันสืบทอดมาแต่โบราณกาล ครั้งสมเด็จพระสังฆราช สุก ใก่เถื่อน ยังทรงพระชนม์อยู่

ประวัติพระญาณโกศลเถร(รุ่ง)

พระญาณโกศลเถร มีนามเดิมว่า รุ่ง เกิดเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๖ ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่เมืองราชบุรี ต่อมามารดา-บิดา ย้ายมาอยู่ ณ เมืองธนบุรี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๐ ในรัชกาลที่ ๑ ท่านมีอายุได้ ๑๔ ปี บิดามารดา นำท่านมาฝากบรรพชา เป็นสามเณร ในสำนัก ท่านเจ้าคุณหอไตร หรือพระพรหมมุณี (จิต) เล่าเรียนศึกษา อักษรภาษาไทย ภาษาขอม ศึกษาวิปัสสนาธุระในสำนักอุปัชฌาย์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ บรรพชา-อุปสมบท ณ วัดราชสิทธิาราม พระญาณสังวร (สุก) เป็นอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งดำรงตำแหน่งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร หรือท่านเจ้าคุณหอไตร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยธรรมกัน ครั้งเป็นพระใบฎีกา เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร หรือ ท่านเจ้าคุณหอไตร กับพระใบฎีกากันด้วย และศึกษาพระปริยัติธรรม-พระบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๔๑ พรรษาที่หก เทียวสัตตจรจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ กับคณะของพระภิกษุวัดราชสิทธิาราม เป็นประจำทุกปี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๔๔ เป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร และ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอก พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในปีนั้นด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๐ เป็น ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระครูศีลวิสุทธิ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย บอกพระกรรมฐาน ในวัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ รักษาการณ เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม สมัยพระญาณสังวรเถร (ด้วง) ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศ์ รักษาการจนถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ รักษาการเป็นเวลา ๕ ปี รักษาการเมื่อสิ้นบุญ พระญาณสังวรเถร (ด้วง) ขณะเก็บสรีระของท่านอีกประมาณ ๕ ปี หลังพระราชทานเพลิงศพแล้วท่านรักษาการอีกประมาณ ๑ ปี รวมรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ๑๑ ปี

กล่าวไว้ในสมัยนั้นว่า เหตุที่ท่านพระครูศีลวิสุทธิ (รุ่ง) หรือพระญาณโกศลเถร (รุ่ง) ท่านรักษาการเจ้าอาวาสมานานถึง ๑๑ ปี เพราะเหตุยุ่งยากบางประการ ของบุคคลภายนอกพระอาราม ที่ไม่ศึกษาพระกรรมฐาน ไม่เห็นพระไตรลักษณ์ เนื่องมาจากครั้ง เรื่องการแบ่งปันพระอัฐิธาตุ เรื่องไม้เท้าไผ่ยอดตาล ของพระญาณสังวร (ด้วง) และเนื่องจากมีพระสงฆ์ราชาคณะอยากจะมาเป็น เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม (พลับ) กันมากมาย เพราะสมัยนั้น วัดราชสิทธิาราม มีชื่อเสียงมากในทางวิปัสสนาธุระ

เรื่องการแต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม (พลับ) จึงยาวนานมาเป็นเวลา ๑๑ ปี โดยอ้างว่ายังไม่มีผู้เหมาะสม เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องของขุนนางผู้ใหญ่ขัดแย้งกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระองค์ท่าน จึงทรงวางพระองค์เป็นกลาง เพื่อไม่ให้เกิดความแตกร้างเกิดขึ้นในแผ่นดิน

แต่พระสงฆ์ทรงสมณะ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) ท่านไม่สนใจในเรื่องเหล่านี้ ท่านนั่งดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ด้วยจิตเป็นอุเบกขาเฉยๆ ท่านจึงอยู่อย่างสบายใจ สบายกาย เรื่องยุ่งยากต่างๆ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายนอกพระอาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ วันพุธ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระครูศีลวิสุทธิเป็นพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณโกศลเถร เมื่อชนมายุได้ ๗๐ ปีเศษ และเป็นเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิาราม ท่านได้รับแต่งตั้ง เมื่อสมัยสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช (นาค) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๖ วัดราชบูรณะ (จากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ เลขที่ ๑๖๑ สมุดไทยดำ)

การแต่งตั้งครั้งนั้นจึง เป็นกาลเวลาที่เหมาะสมพอดี เพราะเป็นการแต่งตั้งสถาปนาครั้งใหญ่ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะผู้ใหญ่ พระราชาคณะผู้น้อย ในกรุง ๗๔ รูป และหัวเมือง ๘รูป รวม ๘๒ รูป พระอารามที่เป็นพระราชาคณะสองรูปมีถึง ๒๒ พระอาราม ครั้งนั้นวัดราชสิทธิาราม ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะ ๒ องค์ คือ พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) ๑ พระญาณสังวรเถร (บุญ) ๑ ในเวลานั้นขุนนางผู้ใหญ่ ผู้น้อย ไม่มีใครกล้าวิติเตียนได้ เพราะการสถาปนา แต่งตั้ง เป็นไปโดยยุติธรรม สมควรแก่เหตุ

การศึกษาสมัย พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) เป็นเจ้าอาวาส

ด้านวิปัสสนาธุระท่านมอบให้ พระญาณสังวรเถร (บุญ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์มี พระอาจารย์เมฆ(พระครูศีลสมาจารย์)

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลี พระอมรเมธาจารย์ (ทัต) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์มหาเกิด ๑ พระอาจารย์มหาเกด ๑

พระพุทธศักราช ๒๓๕๕ ถึงแก่มรณะภาพลง ด้วยโรคชรา อายุได้ประมาณ ๗๕ ปี รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปี รักษาการนานกว่าเจ้าอาวาสทุกองค์ ของวัดราชสิทธิารามที่ล่วงมาแล้ว เป็นเจ้าอาวาสครองวัดราชสิทธิาราม เป็นเวลานาน ๕ ปี รวมรักษาการ และเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม เป็นเวลา ๒๐ ปีพอดี

ประวัติพระญาณสังวร

พระญาณสังวร มีนามเดิมว่า บุญ เป็นชาวเมืองเพชรบุรี เกิดปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๗ ในสมัยกรุงธนบุรี ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๒ ท่านมีอายุได้ ๑๕ ปี บิดามารดา นำท่านมาฝากอยู่กับป้า บ้านคลองบางกอกน้อย ธนบุรี ต่อมาคุณป้า นำท่านมาฝากบรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระวินัยรักจิต (ฮั่น) ท่านได้เล่าเรียนอ่าน-เขียน หนังสือภาษาไทย หนังสือขอม กับพระอุปัชฌาย์ ต่อมาท่านก็ได้ศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐานมัชฌิมา ในสำนักอุปัชฌาย์ด้วย ตอนเป็นสามเณร ท่านเคยตามพระอาจารย์ ออกไปรุกขมูล ตามป่าเขาด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ ท่านบรรพชา-อุปสมบท ณ. พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม (พลับ) โดยมีพระญาณสังวร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร และท่านได้ศึกษา กับพระวินัยธรรมกัน ครั้งเป็นพระใบฎีกาด้วย ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น).ออกพรรษาของทุกปี ที่เที่ยวออกสังฆจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ กับพระสงฆ์ในวัดราชสิทธิาราม เป็นประจำทุกปี

ประมาณปีพระพุทธศักราช. ๒๓๔๔ พรรษาที่๗ เป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระวินัยรักจิต (ฮั่น) และเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานมัชฌิมาด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๐ พรรษาที่ ๑๓ ในรัชกาลที่ ๑ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่พระครูศีลสมาจารย์ พระครูวิปัสสนาธุระ พระคณาจารย์เอก

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ ณ.วันพุธ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำปีเถาะ เป็นพระราชกณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณสังวรเถร เจ้าคณะอรัญวาสี พระคณาจารย์เอก เมื่ออายุได้ประมาณ ๗๐ ปีเศษ เป็นปีที่ทรงสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะ พระญาณสังวรเถร (บุญ) ได้รับพระราชทานพร้อม กับพระญาณโกศลเถร (รุ่ง)รับนิศยภัต ๒ คำถึงถึง พระราชทานพัสดุสถาน ทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ของวัดราชสิทธิาราม สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านเป็นที่เคารพนับถือ ของพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านายในพระราชวงศ์ และคณะสงฆ์ ข้าราชการผู้ใหญ่

ผู้น้อย รวมทั้งบรรดาญาติโยมทั่วไป เพราะท่านเป็นผู้ทรงคุณธรรมสูง บรรลุคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๗ ในรัชสมัยรัชกาลที่๓ พระญาณสังวรเถร (บุญ) ได้รับพระราชทาน นิตยภัต เพิ่มอีกเป็น ๓ ตำลึง ต่อมาเพิ่มเป็น ๔ ตำลึงกึ่ง คนทั้งหลายในสมัยนั้นมักเรียกขานนามของท่านว่า พระอาจารย์บุญบ้าง หลวงปู่บุญบ้าง เนื่องจากท่านได้เป็นพระอาจารย์กรรมฐานมาตั้งแต่ ยังไม่ได้เป็นพระปลัด คนทั้งหลายจึงเรียกขานนามท่านจนติดปากว่า พระอาจารย์บุญบ้าง หลวงปู่บุญบ้าง

พระญาณสังวร (บุญ) ท่านจะหลีกเร้น ปลีกวิเวกเป็นเวลาเจ็ดวัน ทุกเดือน ณ กุฏิวิปัสสนาหลังเล็ก ในป่าช้าของวัด เป็นธรรมเนียมของพระสมณะ วัดราชสิทธิาราม ที่ถือปฏิบัติสืบกันมาทุกพระองค์

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๘ ในรัชสมัยรัชกาลที่๓ สมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะ ทูพพลภาพ พระญาณสังวรเถร (บุญ) นั่งหน้ากรมพระปรมาภิไธย องค์ทำหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช (นาค) พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่๓ จึงได้พระราชทานเลื่อนสมณะศักดิ์ พระญาณสังวรเถร (บุญ) เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในราชทินนามเดิมที่ พระญาณสังวร มีสร้อยราชทินนามดังนี้

สำเนา แต่งตั้ง

ให้เลื่อนพระญาณสังวรเถรเป็น พระญาณสังวร สุนทรสังฆเถรา สัตตวิสุทธิจริยาปริณายก สปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตวัดราชสิทธิาราม พระอารามหลวง

มีถาหรณกรม ๕ รุพ พระครุปลัด ๑ พระครุวินัยธร ๑ พระครุวินัยธรรม ๑ พระครุสมุห์ ๑ พระครุใบฎีกา ๑ ได้รับพระราชทานนิตยภัตเพิ่มเป็น ๕ ตำลึง เป็นเจ้าคณะใหญ่ อรัญวาสี ตำแหน่งพระญาณสังวร สร้อยราชทินนามมีคำว่า ปริณายก สูงกว่าตำแหน่งพระพุฒาจารย์เดิม แทนพระพุฒาจารย์ (สนธิ) เนื่องจากพระพุฒาจารย์ (สนธิ) เจ้าคณะใหญ่ อรัญวาสีเดิม ทรงโปรดให้ยกขึ้นเป็นกิตติมศักดิ์ คุมพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระทั่วสังฆมณฑล รอบนอก

ปีที่พระญาณสังวรเถร (บุญ) เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระญาณสังวร นั้น พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) ยังคงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม (พลับ) อยู่ แต่พระญาณสังวร (บุญ) ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ อรัญวาสี ควบคุมพระสงฆ์

วิปัสสนาธุระ ในกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะยุคนั้นเวลานั้นวัดราชสิทธิาราม (พลับ) เป็นศูนย์กลาง การศึกษาพระกรรมฐานประจำกรุงรัตนโกสินทร์ พระสงฆ์วิปัสสนาธุระทั้งสังฆมณฑล ต้องมาศึกษาพระกรรมฐาน ณ วัดราชสิทธิาราม (พลับ) อันเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานประจำกรุงรัตนโกสินทร์

วัดราชสิทธิาราม (พลับ) เป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานประจำกรุงรัตนโกสินทร์ มาจนถึงประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๘๐ จึงหมดสภาพความเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐาน ของกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากปีพระพุทธศักราช ๒๔๘๐ ก็เกิดสำนักพระกรรมฐานขึ้นมากมาย ในกรุงรัตนโกสินทร์ ต่างตั้งแบบแผนการศึกษาพระกรรมฐานขึ้นมาเป็นของตัวเอง ประจำสำนักต่างๆ โดยไม่รักษาแบบแผนการปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมาอันมีแต่ดั้งเดิม แต่ครั้งโบราณกาลมา

ตำแหน่งพระญาณสังวร เจ้าคณะใหญ่ธรรมาวาส เมื่อมรณะภาพเข้าโกศ เนื่องจากเวลานั้นพระญาณสังวร (บุญ) เป็นพระมหาเถรรัตตัญญู ผู้มีพรรษาชุกฉาบมากกว่าพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ทั้งปวงในเวลานั้น เนื่องจากสมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะ ทุพพลภาพ

กรมพระปรมาภิไธยชิโนรส ศิษย์สมเด็จพระสังฆราช ใก่เถื่อน ประสูติ พ.ศ. ๒๓๓๓ พระญาณสังวร (บุญ) เกิด พ.ศ. ๒๓๑๗ อายุพรรษามากกว่าถึง ๑๖ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระราชทานพัดแจกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือพัดใบสาเก ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธรรมาวาส สำหรับใช้นั่งเป็นประธานสงฆ์ เมื่อมีกิจนิมนต์ในพระบรมมหาราชวัง พระญาณสังวร (บุญ) นั่งหน้ากรมพระปรมาภิไธยชิโนรสองค์ทำหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ สมัยต้นรัชกาลที่ ๔ พระญาณสังวร (บุญ) รักษาการเจ้าอาวาส ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ท่านเป็นอยู่ประมาณ ๒ ปี ถึงปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๗ ก็ถึงแก่มรณภาพ ศิษย์สำคัญของพระญาณสังวร (บุญ) คือ สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) ท่านมาศึกษาแต่ครั้งยังเป็นพระมหาแดง

การศึกษาในสมัย พระญาณสังวร (บุญ) ครอบวัดราชสิทธิาราม (พลับ) ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระญาณสังวร (บุญ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระญาณโยคากิริติเถร (มี) ๑ พระครูศีลสมาจารย์ (เมฆ) ๑ ฯ

การศึกษาด้าน พระปริยัติบาลีมูลกัจจายน์ พระอมรเมธาจารย์ (ทัต) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด) ๑ พระมหาเถร ๑ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๗ ท่านอาพาธด้วยโรคชรา มรณะภาพลงเมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๐ ปีเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานโกศเจ้าคณะใหญ่ธวัชวาปี ให้ตามตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธวัชวาปี แต่เอาโกศตั้งไว้ข้างหน้าจากสรีระของท่านใส่หีบทองทึบไว้ด้านหลัง

สรีระสังฆารของท่าน คณะศิษยานุศิษย์เก็บไว้บำเพ็ญกุศลนานประมาณสามปี และนับเป็นสมัญญัตถ์ เมื่อสิ้นพระญาณสังวร (บุญ) แล้ว

ตำแหน่งพระญาณสังวร ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธวัชวาปี อาวุโสทางพรรษานั่งหน้า ผู้มีสมณะศักดิ์สูง ก็ทรงยกเลิกทั้งหมดในรัชกาลที่ ๔ นี้เอง ทรงจัดการตั้งระเบียบแบบแผน ของคณะสงฆ์ใหม่

ถึงคราวพระราชทานเพลิงสรีระสังฆารพระญาณสังวร (บุญ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ทำเมรุพิเศษด้วยโคลงไม้ จึงด้วยผ้าขาว ตามแบบประเพณีเดิม ณ วัดราชสิทธิาราม ประดับด้วยกระดาดทองกระดาดเงิน ตัดฉลุ ทำเป็นลวดลายวิจิตร ประดับพวงดอกไม้หอมต่างๆ แต่การประดับประดับนั้น ยังน้อยกว่าครั้ง งานพระราชทานเพลิงศพ พระญาณสังวร (ด้วง)

ใกล้เวลาพระราชทานเพลิงศพมี พระสงฆ์มากมาย มานั่งล้อมรอบเมรุหลายชั้น คราคร้าไปด้วยผู้คนมากมาย เมื่อถึงเวลาพระราชทานเพลิงศพเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงสรีระสังฆารท่าน สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ การพระราชทานเพลิงนั้นอยู่ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๐

พระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ) ได้เป็นพระอาจารย์กรรมฐานของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัวครั้งทรงผนวช และเสด็จพระราชดำเนินไปมาระหว่าง วัดพลับ กับวัดสมอลาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสรรเสริญไว้เมื่อได้ทรงพระราชนิพนธ์ ถึงการทรงศึกษาพระกรรมฐาน ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ว่า

.ได้ทรงประทับศึกษาอาจารย์สมัยในสำนักวัดสมอลาย ทรงทราบเสร็จสิ้นจนสุดทางที่จะศึกษาต่อไปอีกได้ จึงได้ย้ายไปประทับอยู่ ณ. วัดพลับ (ตรงกับสมัย พระญาณสังวร(ด้วง)ครองวัดพลับ พระญาณสังวร (บุญ) เป็นพระราชาคณะพ.ศ.๒๓๘๖ ครองวัดพลับ พ.ศ. ๒๓๘๓) อันเป็นแหล่งสำคัญเชี่ยวชาญในการ วิปัสสนาธุระ อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๓)ได้ทรงผนวชที่นั่น แต่หาได้เสด็จประทับประจำอยู่เสมอไม่ เสด็จไปอยู่วัดราชสิทธิบ้าง เสด็จกลับมาประทับอยู่วัดสมอลายบ้าง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า (เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ ๒๔๖๑) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชแล้วเสด็จไปประทับอยู่ ณ. วัดสมอลาย ๑ ปี ทรงศึกษาวิธีสมณะภวานา ทั้งที่ในสำนักวัดสมอลาย และเสด็จไปศึกษาที่สำนักวัดราชสิทธิ ทรงทราบตลอดลทธิอาจารย์ทั้งสองแห่งนั้น

ต่อมาปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๗ เดือน ๘ ปีขาล หลังจากเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้ว ๓ ปี หลังพระราชทานเพลิงสรีระสังขารของ พระญาณสังวร (บุญ) แล้ว จึงทรงสร้างพระเจดีย์ คลอบพระเจดีย์องค์เดิมด้านทิศใต้ ของพระบรมเชษฐาธิราช เพื่อบรรจุอัฐิธาตุ อังคารธาตุ ของพระปิฎกโกศล (แก้ว) พระญาณโกศลเถร(รุ่ง) พระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ)

และเป็นสำคัญว่า เคยเสด็จมาประทับศึกษา ณ. สำนักอาจารย์เดียวกัน จึงทรงสร้าง พระสิริจุมภฏเจดีย์ ไว้เป็นคู่กันกับ พระสิราสนเจดีย์ ที่ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

ประวัติพระโยคาภีรติเถร

พระโยคาภีรติเถระ มีนามเดิมว่า มี ชาวบ้านตลอดขวัญ (นนทบุรี) มีศรัทธาเลื่อมใสในพระญาณสังวรเถร สุก เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๗ ในรัชสมัย พระเจ้ากรุงธนบุรี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๑ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ มารดาบิดาของท่านนำท่านมาฝากบรรพชาเป็นสามเณรในสำนัก ของพระวินัยรักจิต (ฮั่น) เพื่อเล่าเรียนอักษรสมัย ต่อมาได้เล่าเรียนพระกรรมฐานด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๘ บรรพชาอุปสมบท ณ วัดราชสิทธิาราม พระญาณสังวร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระอุปัชฌาย์ และพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็น พระญาณวิสุทธิเถร แลกับพระวินัยธรรมกัน ครั้งเป็นพระใบฎีกาด้วย

ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น) ออกพรรษาแล้วเที่ยวออกสังฆจรจาริกรุกขมูลไปตามสถานที่ต่างๆ กับพระภิกษุสงฆ์ วัดราชสิทธิาราม หาความสงบวิเวกเป็นประจำทุกปี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๕ ในรัชกาลที่ ๒ เป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระรัตนมุนี (กลั่น) ได้เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร พระครูวิปัสสนาธุระ พระคณาจารย์เอก

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๔ วันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระญาณโยคากิริตเถร เมื่ออายุได้ ๗๗ ปี รับพระราชทานพัดงาสาม ปีเดียวที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก เถลิงพระนามกรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรสฯ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

เป็นอาจารย์ใหญ่วิปัสสนาธุระด้วย

การศึกษาศมัย พระโยคากิริตเถระ ครองวัดราชสิทธิ์ ด้านวิปัสสนาธุระ พระโยคากิริตเถร เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระครูศีลสมาจารย์ (เมฆ) ๑ ฯ

การศึกษาด้านปริยัติธรรม-บาลีมูลกัจจายน์ พระอมรเมธาจารย์ (ทัต) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระอาจารย์มหาเกิด ๑ พระมหาเกิด ๑

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ ลาออกจากเจ้าอาวาส เมื่ออายุได้ ๘๕ ปี เพราะชราทุพพลภาพ ท่านมีปกตินิสัยชอบปลีกวิเวก หาความสงบ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๔ มรณะภาพลงด้วยโรคชรา เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๗ ปี

ประวัติพระอมรเมธาจารย์

พระอมรเมธาจารย์ มีนามเดิมว่า ทัด เป็นชาวกรุงเก่า เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๑๘ สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๒ ท่านอายุได้ ๑๔ ปี บิดา-มารดา นำท่านมาฝากบรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระญาณวิสุทธิเถร (จิต) เพื่อเล่าเรียน อักษรสมัยภาษาไทย ภาษาบาลี

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๕ บรรพชาอุปสมบท ณ วัดราชสิทธิธาราม พระญาณสังวร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระใบฎีกากัน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร และพระครูวินัยธรรมกัน ครั้งเป็นพระใบฎีกา จนจบสมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ และได้ศึกษาปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น) ออกพรรษาแล้วเที่ยวออกสั่งอุจจาริกธุดงค์ ไปกับพระภิกษุกรรมฐานวัดราชสิทธิธาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๐ ในรัชกาลที่ ๑ เป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระวินัยรักจิต (ฮั่น) และเป็นพระอาจารย์บอกหนังสือบาลีมูลกัจจายน์ เป็นอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน ของพระครูวินัยธรรมกันด้วย ซึ่งเป็นพระอาจารย์กรรมฐานของท่าน ต่อมาพระภิกษุทัต ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ เป็นพระครูศีลสมาจารย์ พระครูวิปัสสนาธุระ พระคณาจารย์เอก

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๙๔ วันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน ในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็นพระราชาคณะที่ พระอมรเมธาจารย์ เมื่ออายุได้ ๗๖ ปี สมัยเดียวกับที่ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก เฉลิมพระนาม กรมสมเด็จพระปรमानุชิตชิโนรส

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม การศึกษาเมื่อท่านครองวัด ด้านปริยัติท่านเป็นพระอาจารย์ใหญ่เอง พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด) ๑ พระมหาเกด ๑ เป็นอาจารย์ผู้ช่วย การศึกษาด้านพระวิปัสสนาธุระ พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระครูปลัดโต ๑ พระครูสมุห์กลิ่น ๑ พระครูปลัดเอี่ยม ๑ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย พระอมรเมธาจารย์ครองวัดราชสิทธิธารามอยู่ประมาณ ๕ เดือน ก็ถึงแก่ภรรณาภาพลง ด้วยโรคชรา เมื่ออายุ ๘๔ ปี

ประวัติพระสังฆราชญาณสังวร

พระสังฆราชญาณสังวร มีนามเดิมว่า เมฆ บ้านเดิมอยู่ แขวงกรุงเก่า เกิดเมื่อประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๒๓ ปลายรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เข้ามาบรรพชาอุปสมบทวัดพลับ เพราะศรัทธาเลื่อมใสในพระญาณสังวร (สุก ไก่เถื่อน)

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๗ ในรัชกาลที่ ๑ บิดามารดา ได้นำท่านมาฝากบรรพชาเป็นสามเณรในสำนักพระวินัยรักจิต (ฮั่น) เพื่อศึกษาอักษรสมัย ต่อมาได้ศึกษาพระกรรมฐานในสำนักพระอุปัชฌาย์ด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๔๔ บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม พระญาณสังวร (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร หรือท่านเจ้าคุณหอไตร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) และพระครูวินัยธรรมกัน ครั้งเป็นพระใบฎีกาด้วย

ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น). ต่อมาได้ออกรุกขมูลเดินธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒ เป็นพระปลัด ว่าที่ถาบันุกรมชั้นที่ ๑ ของพระญาณวิสุทธิเถร (เจ้า) เป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานในปีนั้นด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๒ ในรัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็น พระครูศีลสมาจารย์ พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับพระราชทานนิตยภัต ๑ ตำลึง ๒ บาทปีที่สถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระสังฆราชญาณสังวร มีนิตยภัต ๓ ตำลึง และให้จ่ายข้าวสารซ้อมแล้ว ๑๕ ทะนาน เป็นประจำทุกเดือน รับพระราชทานพัดงาสาม ปีนี้สิริรวมอายุท่านได้ ๘๐ ปีพอดี ตำแหน่งพระสังฆราชญาณสังวร หมายความว่าผู้สืบวงศ์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒อีก ๕ เดือนต่อมา พระอมรเมธาจารย์ (ทัต) ได้
มรณะภาพลง พระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ) เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๓ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม เป็นอาจารย์ใหญ่
ฝ่ายวิปัสสนาธุระประจำวัดราชสิทธิธาราม เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี เจ้าคณะมณฑล
ธนบุรี รับพระราชทานนิตยภัต ๓ ตำลึง ๒ บาท

ด้านการศึกษา

ด้านพระกรรมฐาน พระสังฆราชญาณสังวร เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระครูสังวร
สมาธิวัตร (เอี่ยม) ๑ พระปลัดโต ๑ พระสมุห์กลิ่น ๑ พระปลัดมาก ๑ พระสมุห์คง ๑ พระ
ปลัดเอี่ยม ๑ พระสมุห์ชุ่ม ๑ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย ในสมัยท่านพระกรรมฐาน
เจริญรุ่งเรืองมาก มีพระเถรานุเถรมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกันมากมาย
เช่น พระมหาแพต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช นำมาฝากโดยสมเด็จพระ
พระวันรัต(แดง) วัดสุทัศน์ พระภิกษุเงิน หลวงพ่อเงินวัดบางคลาน พระภิกษุสุข หรือ
หลวงปู่สุข วัดมะขามเฒ่า พระภิกษุทอง หลวงพ่อทองวัดราชโยธา พระมหาเสาร์ กั้นตสี
โร หรือพระอาจารย์เสาร์ กั้นตสีโร ฯลฯ

ฝ่ายพระปริยัติธรรม-บาลี พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระ
อมรเมธาจารย์ (เกษ) ๑ พระปลัดอ่อน ๑ พระอาจารย์ทอง ๑ พระมหาด้วง ๑ พระมหาแก้ว
๑ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๕ ท่านมรณะภาพลงด้วยโรคชรา เมื่อสิริรวมอายุได้
๑๐๖ ปีพรรษา ๘๕ เป็นเจ้าอาวาสมา ๒๖ ปี สิริระของท่านเก็บบำเพ็ญกุศลไว้ประมาณ
สองปีเศษ จึงพระราชทานเพลิงศพ ระหว่างที่เก็บสรีระ ของพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ)
พระสุธรรมธีรคุณ (เกิด) เจ้าอาวาสองค์ต่อมาได้มรณะภาพลง ต่อมาอีกประมาณ ๖ เดือน
พระอมรเมธาจารย์ (เกด) เจ้าอาวาสองค์ต่อมา ก็ได้มรณะภาพลงอีก เนื่องจากท่านทั้ง
สามองค์มีพรรษาชุกกาลชราภาพมากแล้ว เวลานั้นวัดราชสิทธิธาราม จึงมีงานตั้งบำเพ็ญ
กุศลศพ ๓ ศพ

และกาลต่อมาประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๑จึงได้พระราชทานเพลิงศพ
พร้อมกันทั้ง ๓ ศพในวันเดียวกัน วันที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จมาเป็น
องค์ประธานฝ่ายคณะสงฆ์ พระราชทานเพลิงศพ ครั้งนั้นกล่าวว่า พระบรมวงศานุวงศ์

และเจ้านายในรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ ที่ทรงพระชนชีพอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย พระสงฆ์ผู้ใหญ่ ผู้น้อย มาแน่นขนัดเต็มลานวัดไปหมด เรื่องที่มาจากงานศพก็จืดจางตั้งแต่ครองบางกอกใหญ่ เข้ามาแน่นคลองวัดราชสิทธิาราม เนื่องจากท่านทั้ง ๓ เป็นพระมหาเถรมีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น

และในสมัยนั้น สำนักวิปัสสนาธุระในประเทศไทย วัดราชสิทธิารามเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงมาก และเป็นวัดอริยวาทีสำคัญที่เหลืออยู่ในเวลานั้น อีกทั้งในเวลานั้นในประเทศไทยก็ยังไม่มียานกรรมฐานใหญ่ๆเกิดขึ้นเลย จึงมีแห่งเดียวที่ วัดราชสิทธิารามนี้เท่านั้น

ทำเนียบ สมณศักดิ์ พระราชราคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่พระสังฆราชวงศ์เถร
ประจำวัดราชสิทธิารามศูนย์กลางพระกรรมฐานประจำกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๑. พระสังฆราชวงศ์เถร (เมฆ) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ พระสังฆราชวงศ์เถร (เมฆ) ถึงแก่มรณะภาพ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๘ ในรัชกาลที่ ๕

๒. พระสังฆราชวงศ์เถร (เอี่ยม) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๘ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ พระสังฆราชวงศ์เถร (เอี่ยม) ถึงแก่มรณะภาพ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ในรัชกาลที่ ๖

๓. พระสังฆราชวงศ์เถร (ชุ่ม) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ พระสังฆราชวงศ์เถร (ชุ่ม) ถึงแก่มรณะภาพ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๗๐ ในรัชกาลที่ ๗

๔. พระสังฆราชวงศ์เถร (สอน) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๐ เที่ยบขึ้นราช ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงแก่มรณะภาพ เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๕๐๐ ในรัชกาลที่ ๕

ประวัติพระสุธรรมธีรคุณ

พระสุธรรมธีรคุณ มีนามเดิมว่า เกิด เป็นชาวเมืองธนบุรี เกิดเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๓๕ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ ปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๓ ในรัชกาลที่ ๒ ท่านอายุได้ ๑๘ ปี บิดา-มารดานำท่านมาฝากบรรพชาในสำนักพระญาณวิสุทธิเถร (จิต) เล่าเรียนอักษรสมัย

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๐ บรรพชาอุปสมบทที่วัดราชสิทธิาราม สมเด็จพระญาณสังวร เป็นพระอุปัชฌาย์พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งดำรงตำแหน่งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร และกับพระวินัยธรรมกันด้วย จนจบสมณะวิปัสสนา ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น) และพระเทพโมลี (กลั่น) ออกพรรษาทุกปีออกเที่ยวสังวรจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๕ เป็นที่พระปลัด ถานานุกรม ชั้นที่ ๑ ของพระวินัยรักจิต (ฮั่น) และเป็นอาจารย์ผู้ช่วย ของพระครูวินัยธรรมกัน บอกระกรรมฐาน และบอกระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ด้วย ต่อมาสอบทานได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูศีลวิสุทธิ

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะที่ พระสุธรรมธีรคุณ สมัยที่สถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปาดเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๕ เป็นเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิาราม ด้านการศึกษา พระสังฆวานุวงศ์เถระ(เอี่ยม) เป็นครั้งเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระอาจารย์ผู้ช่วยคือ พระสมุห์ชุ่ม ๑ ด้านพระปริยัติธรรม พระอมรมหาจารย์ (เกษ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ท่านเป็นเจ้าอาวาสอยู่ประมาณ ๓ เดือน ถึงแก่ภรรษาด้วยโรคชรา เมื่ออายุได้ ๕๐ ปีพรรษา ๖๕ ขณะนั้น สังฆราชของพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) ยังตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ เวลานั้น วัดราชสิทธิาราม มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพเจ้าอาวาสถึง ๒ องค์ ได้พระราชทานเพลิงศพพร้อมกับ พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ)

ประวัติพระอมรเมธาจารย์

พระอมรเมธาจารย์ มีนามเดิมว่า เกษ เป็นชาวเมืองอ่างทอง เกิดเมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๓๔๒ ในรัชกาลที่ ๑ ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๕๖ ในรัชกาลที่ ๑ ท่านอายุได้ ๑๔ ปี บิดามารดา นำท่านมาฝากบรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระญาณวิสุทธิ (จิต) เล่าเรียนอักษรสมัย และศึกษาวิปัสสนาธุระ

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๖๒ (นับเดือนไทย) ได้บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดราชสิทธาราม สมเด็จพระญาณสังวร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร หรือท่านเจ้าคุณหอไตร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระวินัยรักจิต (ฮั่น) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ หลังท่านอุปสมบทแล้วไม่นาน จึงเกิดอหิวาตกโรค ฆ่าลงเมืองในรัชกาลที่ ๒

หลังจากนั้น ๔ เดือนคือ ถึงเดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๑๘๒ (๒๓๖๓) สมเด็จพระญาณสังวร ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นที่ สมเด็จพระสังฆราช

ท่านอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระพรหมมุนี (จิต) ครั้งเป็นพระญาณวิสุทธิเถร และพระครูวินัยธรรมกันด้วย

ศึกษาพระปริยัติบาลีคัมภีร์มูลกัจจายน์ กับพระวินัยรักจิต (ฮั่น) และพระเทพโมลี (กลิ่น) ออกพรรษาแล้วได้ออกสัญจรจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ กับพระสงฆ์วัดราชสิทธาราม เป็นประจำทุกปี

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระปลัด ของพระอมรเมธาจารย์ (ทัต) และเป็นพระอาจารย์บอกหนังสือบาลีมูลกัจจายน์ และเป็นพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของพระครูวินัยธรรมกันด้วย ต่อมาสอบได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๓ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูศีลสมาจารย์ พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ แทนที่พระครูศีลสมาจารย์ (เมฆ) ที่ได้รับพระราชทานเลื่อนเป็นพระราชาคณะ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๓ ได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะที่ พระอมรเมธาจารย์ ทำหน้าที่บอกหนังสือ และบอกพระกรรมฐานด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๘ เป็นรักษาการ และเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธาราม การศึกษาสมัยท่านเป็นเจ้าอาวาส ด้านวิปัสสนาธุระ พระสังฆราชนวงส์เถร (เอี่ยม) ครั้ง

เป็น พระครูสังวรสมาธิวัตร เป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีพระปลัดชุม ๑ เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย

พระอมรเมธาจารย์ (เกษ) เป็นเจ้าอาวาสอยู่ประมาณ ๓ เดือน ก็ถึงแก่ภรรษาพลลงด้วยโรคชรา เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๗ ปี ขณะเมื่อพระอมรเมธาจารย์ (เกษ) ภรรษาพลลงนั้น วัดราชสิทธิาราม ได้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ อดีตเจ้าอาวาสถึง ๒ องค์แล้ว เมื่อมาสิ้นบุญพระอมรเมธาจารย์ (เกษ) ที่วัดราชสิทธิาราม จึงมีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพ อดีตเจ้าอาวาสถึง ๓ องค์ ต่อมาจึงได้ทำการพระราชทานเพลิงศพพร้อมกันทั้ง ๓ องค์ในเวลานั้น

ประวัติพระสังฆราชญาณสังวร

พระสังฆราชญาณสังวร มีนามเดิมว่า **เอี่ยม** ท่านเป็นบุตรคหบดี บิดามีนามว่า เจ้าสัว เติ้ง มารดามีนามว่า **จัน** เกิดเมื่อ วันเสาร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีเถาะ จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๕๓ ตรงกับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๔ ในรัชกาลที่ ๑ ที่บ้านท่าหลวง ริมคลองบางหลวง อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี มารดาบิดา ได้นำท่านมาฝากตัวเป็นศิษย์ พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) ต่อมาท่านอายุ ๑๕ ได้บรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระญาณโกศลเถร (รุ่ง) เรียนอักษรสมัยในสำนัก พระมหาทัต (พระอมรเมธาจารย์) วัดราชสิทธิ์ฯ

เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี ตรงกับปีพระพุทธศักราช ๒๓๙๕ ในรัชกาลที่ ๔ ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม

พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระญาณสังวร (บุญ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอมรเมธาจารย์ (ทัต) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้วภายในพรรษานั้น พระญาณโกศลเถร (รุ่ง) พระอุปัชฌาย์ ของท่าน ก็ถึงภรรษาพลลง ต่อมาได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร (บุญ) แล้วมาศึกษาต่อ กับพระโยคาวจรทัตเถร (มี) แล้วมาศึกษาเพิ่มเติม กับพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ) จนเชี่ยวชาญ จบทั้งสมณะวิปัสสนากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

ต่อมาท่านได้ ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ กับพระอมรเมธาจารย์ (เกษ) ครั้งเป็นพระปลัดเกษ และ เหตุที่ไม่ได้เรียนบาลีมูลกัจจายน์ กับพระอมรเมธาจารย์ (ทัต) พระอนุสาวนาจารย์ เพราะท่านชราทุพพลภาพมากแล้ว เมื่อออกพรรษาของทุกปี ท่าน

ได้ออกตั้งจรจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ ไปกับพระอาจารย์บ้าง ไปเองบ้าง ไปทุกแห่ง
หน

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ พรรษาที่เจ็ด ได้เป็นพระปลัด ถานานุกรมชั้นที่ ๑
ของพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ) และทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย บอกระเบียบ
มัชฌิมา แบบลำดับ แก่พระภิกษุสามเณรด้วย ในพรรษานั้นเองท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้า
คณะหมวด (ตำบล) ด้วย คนทั้งหลายมักเรียกท่านว่าพระปลัดเอี่ยมใหญ่ พระปลัดเอี่ยม
เล็กคือ ท่านเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี แต่ยังมีพระครูสังวรสมาธิวัตรนามว่า เอี่ยม อีก
องค์หนึ่ง ซึ่งเป็นรุ่นพี่ของพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ที่เรียกกันว่าปลัดเอี่ยมใหญ่

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๕ พรรษาที่สิบ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็น พระครูสังวร
สมาธิวัตร ฝ่ายวิปัสสนาธุระ นิตยภัต ๑ ตำลึง ๒ บาท ต่อมาได้เป็น พระคณาจารย์เอก
ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ปีนั้นเองได้มี เจ้านายในรัชกาลที่ห้า ถวายพัดทอง ทำด้วยใบลาน ให้
ท่านหนึ่งด้าม สำหรับผู้เป็นประธานสงฆ์ ใช้บอกศีล และอนุโมทนาภา ปัจจุบันอยู่ที่
พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิธาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๕ ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ
ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระสังฆราชญาณสังวร เจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ มีนิตยภัต ๓ ตำลึง และ
ควรตั้งถานานุกรมศักดิ์ได้ ๓ รูปคือ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ ได้รับ
พระราชทานพัดงาสาม ทรงพระราชทานบาตรฝ้ายประดับมุก จ.ป.ร. ท่านเป็นพระ
อาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระวัดราชสิทธิธารามองค์ต่อมา และรักษาการเจ้าอาวาสวัด
ราชสิทธิธาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม เจ้าคณะใหญ่กรุงเทพฯ
เจ้าคณะธนบุรี ทางราชการได้ถวายนิตยภัตเพิ่มอีก ๒ บาท เป็น ๓ ตำลึง ๒ บาท (๑๔
บาท)

การศึกษาสมัยท่าน การศึกษาพระวิปัสสนาธุระเจริญมาก พระสังฆราชญาณสังวร
(เอี่ยม) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ พระปลัดชุ่ม เป็นพระอาจารย์ผู้ช่วย ด้านพระกรรมฐานมี
พระเถรานุเถระ มาศึกษาพระกรรมฐานมากมายเช่น พระภิกษุบุญญ (พระพุทธวิถีนายก)
วัดกลางบางแก้ว, พระภิกษุเอี่ยม (พระภิกษุโกศลเถร) วัดหนัง บางประวัติว่าศึกษากับ
พระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ), พระสมุห์ชุ่ม สุวรรณสร วัดอมรินทร์, พระภิกษุมั่น หรือ
พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งต่อมาพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ให้พระอาจารย์มั่นไป

ศึกษาต่อกับ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโร ซึ่งเป็นศิษย์วัดปลับมาแต่เดิม, พระวินัยกรรมเจ๊ก วัดศาลารี ตลาดขัวญ (นนทบุรี), พระอาจารย์โหน่ง สุพรรณบุรี พระอาจารย์น้อย สุพรรณบุรี ต่อมาพระสังฆวานวงศ์เถร (เอี่ยม) ให้ทั้งสองท่านไปเรียนต่อกับพระอาจารย์เนียม ซึ่งเป็นศิษย์วัดปลับมาแต่เดิม, พระภิกษุปาน (วัดบางเหี้ย) ฯลฯ การเรียนพระปริยัติธรรมเรียนภายในวัด พระมหาสอน เป็นพระอาจารย์ใหญ่

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๑ จัดงานพระราชทานเพลิงศพ อดีตเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิารามพร้อมกัน ๓ องค์ พระสังฆวานวงศ์เถร (เอี่ยม) ท่านมีอุปนิสัยรักสันโดษ มีของสิ่งใดมักจะให้ท่านแก่ผู้อื่นหมด เมื่อท่านไปกิจนิมนต์ ได้ไทยทานมา ท่านจะนำมาแจกท่านแก่พระภิกษุสามเณร ภายในวัดจนหมด แม้ของในกุฏิท่านก็ให้ท่านจนหมด ท่านมีมรดก ซึ่งมารดาบิดายกให้ ท่านก็ไม่เอา ยกให้พี่น้องหมด ชาวบ้านมักเรียกขานนามท่านว่า หลวงพ่อใจดี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ตรัสเรียกนามท่านว่า หลวงพ่อผิวเหลือง เพราะผิวท่านเหลืองดังทอง สมัยท่านมีชีวิตอยู่ ท่านมีพรหมวิหารแก่กล้ามาก กล่าวว่ อีกาตาแวว อีกาขาว มักมาเกาะอยู่ที่กุฏิของท่านเสมอ เวลาท่านไปไหนมาไหนในวัดปลับ พวกอีกาตาแวว อีกาขาว มักบินตามท่านไปด้วยเสมอ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระเมตตา ท่านเจ้าคุณพระสังฆวานวงศ์เถร (เอี่ยม) มาก ถึงคราวพระราชทานผ้าพระกฐินทาน ณ วัดราชสิทธิาราม ต้องเสด็จมาทรงเยี่ยม ท่านก่อนเสมอทุกครั้ง

ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๔๔๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชทานเตียง หรือตั้งอยู่ไฟ ของเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ ถวายพระสังฆวานวงศ์เถร (เอี่ยม) วัดราชสิทธิาราม พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ในบริเวณคณะ ๑ กุฏิเจ้าอาวาส ที่สร้างมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ พร้อมกันนั้นทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างทาพื้นกุฏิด้วยชาดแดง พร้อมทาชาด เตียง หรือตั้งอยู่ไฟ ของเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ ประดิษฐานไว้ที่กุฏิคณะ ๑ อันเป็นกุฏิพำนักของเจ้าอาวาส

ปัจจุบันนี้เตียง หรือตั้งอยู่ไฟ ของเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๐ นั้นพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ท่านชราภาพพลภาพลงมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระราชทาน แคร่คานหาม ที่เก็บรักษาไว้ที่วัดราชสิทธิาราม เดิมรัชกาลที่ ๑ พระราชทานให้พระเทพโมลี (กลิ่น)

พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชทานแคร่คานหาม พร้อมกับมีพระดำรัสตรัสสั่งให้ประกาศว่า ถ้าใครนิมนต์ หลวงพ่อผิวเหลือง (ซึ่งหมายถึงพระสังฆราชญาณสังวร เอี่ยม บางทีก็เรียกท่านว่า หลวงพ่อใจดี) ไปกิจนิมนต์ ต้องถวาย ๑ ตำลึง บางแห่งว่าถ้านิมนต์ท่านไปเกิดอาพาธขึ้นมาต้องจ่าย ๑ ตำลึง ทั้งนี้เพราะมีพระราชประสงค์ ไม่ให้ใครมารบกวนท่าน เพราะท่าน ชราภาพพลภาพมาก แต่นั้นมาเมื่อท่านไปกิจนิมนต์ ได้ปัจจัยไทยทานกลับมา ท่านก็จะเอาไว้ที่หอฉัน แล้ว ประกาศว่า พระภิกษุสามเณร ขาดปัจจัยไทยทานถึงใดให้มาหยิบเอาที่หอฉัน สมัยต่อมาท่านมีของสิ่งไรท่านก็บริจาคจนหมด ไม่เหลือ เหลือแต่ธัญธูปบริวารเท่านั้น ปัจจุบัน แคร่คานหาม พระราชทาน ยังมีอยู่จนทุกวันนี้ ที่พิพิธภัณฑกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม (พลับ)

สมัยที่ท่านครองวัดนั้น มีพระภิกษุสามเณร ปะขาว ชี มาศึกษาพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ กับท่านกันมากมาย เพราะเป็นศูนย์กลางกรรมฐาน ของกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านมีศิษย์ทั้งในเมือง และหัวเมือง ยุคของท่านนั้นมีชื่อเสียงมากทางปฏิบัติภาวนา เป็นที่เกรงใจของคณะสงฆ์ และในสมัยนั้นยังไม่มีสำนักพระกรรมฐานที่ไหนดึกขึ้นในกรุงเทพฯ มีสำนักวัดราชสิทธิารามเป็นสำนักใหญ่แห่งเดียว เพราะเป็นวัดอรัญวาสีมาแต่เดิม เมื่อท่านมีชีวิตอยู่ จะมีผู้คนเอาเงิน มาใส่พานให้ท่านทุกวัน ท่านก็จะเอาเงินนั้นแจกทานจนหมดทุกวัน โดยให้มาหยิบเอาเอง

มีเรื่องเล่าว่า เมื่อคราวที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินมา ทอดผ้าพระกฐินทาน ต้องมากราบนมัสการ พระสังฆราชญาณสังวร(เอี่ยม) ทุกครั้ง คราวนั้นพระมงคลเทพมุณี (เอี่ยม) วัดพลับ จะเอาของมาตั้งรับเสด็จ พระเจ้าอยู่หัว พระมงคลเทพมุณี (เอี่ยม) ได้บอกกับ พระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ว่า ของนี้ให้ขี้มไ้รับเสด็จ ห้ามให้ใคร ที่บอกอย่างนี้เพราะมีของอะไร ไกลมือ ท่านจะให้ทานหมด เมื่อมีคนขอ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ท่านมีสติสัมปชัญญะรู้ตัว ก่อนมรณะภาพประมาณเจ็ดวัน เมื่อสิริรวมอายุได้ ๘๒ ปีพรรษา ๖๑ ท่านเป็นเจ้าอาวาสอยู่ ๒๖ ปี ท่านเป็นพระสังฆเถรที่มีชื่อเสียงผู้คนเคารพนับถือมากในสมัยนั้น กล่าวว่่าเมื่อท่านมรณะภาพไม่นาน คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส ทราบข่าวพากันมาเคารพศพท่าน

กันแน่นลานวัด สรีระของท่าน คณะศิษยานุศิษย์เก็บไว้บำเพ็ญกุศล ประมาณ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๖๑) จึงพระราชทานเพลิงศพ และอีกประการหนึ่งเวลานั้น ท่านเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) ซึ่งเวลานั้นลาออกจากเจ้าอาวาสและยังมีชีวิตอยู่ แต่ก็อาพาธ กระเสาะกระแสะเรื่อยมา ทางคณะกรรมการวัด และคณะศิษยานุศิษย์ เกรงว่าจะมีงานศพซ้อนกัน เหมือนกาลก่อน จึงได้พระราชทานเพลิงสรีระสังขาร พระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ก่อน ส่วนหีบชั้นในที่ใส่สรีระของพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) นั้น ท่านเจ้าคุณพระสังฆราชญาณสังวร (ชุ่ม) ได้นำมาต่อเป็นเตียงไว้จำวัด สำหรับปลงพระกรรมฐาน เป็นการกำหนดสติระลึกถึงความตายเนืองๆ ต่อมาพระสังฆราชญาณสังวร (ชุ่ม) และคณะศิษยานุศิษย์ ได้หล่อรูปพระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) ประดิษฐานไว้ที่มุมเจดีย์ด้านหน้าพระอุโบสถ ข้างทิศเหนือ เป็นที่สักการบูชามาจนทุกวันนี้

เมื่อคราวงานพระราชทานเพลิงศพ พระสังฆราชญาณสังวร (เอี่ยม) นั้น ประมาณปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จมาเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์

ประวัติพระมงคลเทพมุนี

พระมงคลเทพมุนี มีนามเดิมว่า เอี่ยม ฉายาว่า เกสรภิกขุ เป็นสกุลพราหมณ์ ชาติภูมิอยู่ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี บิดาชื่อนาย มารดาชื่อนาง เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันที่พฤหัสบดี เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๒๐๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๑

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๖ ในรัชกาลที่ ๔ เมื่ออายุ ได้ ๑๕ ปี ได้เป็นศิษย์พระญาณสังวร (บุญ) อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๓๘๘ อายุ ๑๗ บรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระปลัดอ่อน วัดราชสิทธิาราม ศึกษาอักขระสมัย และเรียนพระปริยัติธรรมบาลีมูลกัจจายน์ ในสำนักมหาดวง วัดราชสิทธิาราม

ครั้งถึงปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๒ อายุครบอุปสมบท ๆ ณ พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม

พระวินัยรักขิต วัดหงส์รัตนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์

พระอมรเมธาจารย์ (หัด) วัดราชสิทธิาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) วัดราชสิทธิาราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์
อุปสมบทแล้ว ศึกษาวิปัสสนาธุระ ในสำนักพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ต่อมาใน
รัชกาลที่ ๔ พรรษาแรกได้เป็น พระพิธีธรรม

ต่อมาพรรษาที่ ๑๔ ได้ออกศึกษาจาริกถือธุดงค์ ไปตามจังหวัดภาคเหนือ โดย
ตามพระสังวรานุวงศ์เถร(เมฆ) ไปบ้าง บางทีก็ไปเองบ้าง และเคยแรมพรรษาที่วัดคอย
ท่าเสา จังหวัดอุตรดิตถ์ สองพรรษา กลับมาแล้วได้รับแต่งตั้งเป็น พระถนายนุกรมที่
พระใบฎีกา ว่าที่ถนายนุกรมชั้นที่ ๓ ของพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ต่อมาพรรษาที่ ๑๕ ได้
เป็นพระปลัด ว่าที่ถนายนุกรมชั้นที่ ๑ ของพระสุทธิศีลาจารย์ วัดราชสิทธิาราม

ปีที่ท่านเป็น พระปลัด นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา
บาราบปรปักษ์ มีพระประสงค์ ให้พระมงคลเทพมุนี ครั้งเป็นที่ พระปลัดเอี่ยม ช่วย
แต่ง **ลิลิตมหाराช** ท่านก็แต่งถวายจนสำเร็จ การแต่งในครั้งนั้นมีผู้อื่นช่วยบ้างเล็กน้อย
ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบาราบปรปักษ์ ได้นำหนังสือที่ท่าน
แต่งเสร็จแล้ว ไปไว้ในหอพระสมุทวชิรญาณ

ต่อมาได้ถวายเทศ กัณฑ์วันประเวศ หน้าพระที่นั่ง รัชกาลที่ ๕ จึงทรงแต่งตั้งเป็น
พระครูชั้นพิเศษที่ **พระครูพจนโกศล** ท่านเป็นทั้งนักกวี เป็นทั้งนักเทศมหาชาติฝึปาก
เอก เป็นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับด้วย กรมพระยาดำรง ได้เขียนเล่าประวัติ พระ
มงคลเทพมุนี (เอี่ยม) ไว้ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ของพระมงคลเทพมุนี
(เอี่ยม) เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ ว่า

.” กระบวนเทศมหาชาติ ของมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) ดูเหมือนจะเทศได้ทุกกัณฑ์
แต่กัณฑ์วันประเวศ นั้นนับว่า ไม่มีตัวที่จะเสมอ ท่านได้เคยถวายเทศนั้นประจำตัว มา
ตั้งแต่เข้าพเจ้า (กรมพระยาดำรง)ยังเด็ก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ก็ทรง
โปรด แต่ทรงมีพระราชดำรัสติ อยู่คราวหนึ่ง ว่า...

“พระครูเอี่ยม (พระครูพจน โกศล) เทศก็ดี แต่อย่างไรดูเหมือน อมกัณฑ์ไว้
ปาก”

ต่อมาเมื่อท่านได้เป็น พระมงคลเทพมุนี ฟันหักหมดปากแล้ว ได้ถวายเทศอีกครั้ง
หนึ่ง รัชกาลที่ ๕ ทรงดำรัสชมว่า “ตั้งแต่กัณฑ์อมกัณฑ์หลุดออกจากปากหมด พระมงคลเทพฯ

เทศเพราะขึ้นมาก” ท่านนับอยู่ในพระราชาคณะที่ทรงพระเมตตา องค์หนึ่ง คู่กับ พระสังฆวานวงศ์เถร (เอี่ยม) วัดราชสิทธิาราม

พระสังฆวานวงศ์เถร คนทั้งหลายเรียกว่า พระปลัดเอี่ยมใหญ่ (สมัยท่านเป็น พระปลัด)

พระมงคลเทพมุนี คนทั้งหลายเรียกว่า พระปลัดเอี่ยมเล็ก (สมัยท่านเป็น พระปลัด)

ถึงปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๓๔ สมัยรัชกาลที่ ๕ เดือนสมณะศักดิ์ จากพระครูพจนโกศล เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระสุวรรณธีรคุณ ได้รับพระราชทานนิตยภัต เดือนละ ๑๒ บาท

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๓๔ เดือนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระมงคลเทพมุนี สมณะศักดิ์เสมอชั้นเทพ มีสำเนาประกาศดังนี้

ให้เลื่อนพระสุวรรณธีรคุณเป็น พระมงคลเทพมุนี ศรีรัตนไพโรวัน ปรีนตประเทศ เขตอรัญวาสีพิตร สถิตย์ ณ. พระพุทธบาท เมืองปรีนตะปะ บังคบคณะพระพุทธรูป มินิตยภัตร ราคา ๓ ตำลึงกึ่ง มีถานานุศักดิ์ ควรตั้งได้ ๕ รูป กือพระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยกรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๕ รูป มีตำแหน่งพระครูผู้ช่วย ๓ รูปคือ

๑. พระครูพุทธบาล	พระครูรักษาพระพุทธรูป
๒. พระครูมงคลวิจารณ์	พระครูรักษาพระพุทธรูป
๓. พระครูญาณมุนี	พระครูรักษาพระพุทธรูป

พระมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) ได้เป็นผู้ช่วยพระพุฒาจารย์ (มา) วัดจักรวรรดิ ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๖ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม (พลับ) ต่อมาปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม (พลับ)

ด้านการศึกษา พระสังฆวานวงศ์เถร (ชุ่ม) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ด้านการศึกษา พระปริยัติธรรม พระมหาสอน เป็นพระอาจารย์ใหญ่

วันพฤหัสบดีที่ ๗ กันยายน ๒๔๕๗ จึงขอลาออกจากเจ้าคณะพระพุทธรูป และเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม เพราะชราทุพพลภาพ จึงถวายพระพร ขอลาออกจากหน้าที่ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ (สิ้นรัชกาลที่ ๕ แล้ว) ท่านเป็นเจ้าอาวาสอยู่ประมาณ สามเดือนเศษ

พระมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) อาพาธด้วยโรคชรา และถึงแก่ภรรณภาพ เมื่อวันที่เสาร์ที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ จำนวนอายุได้ ๘๕ ปี พระราชนานเพลิงศพเมื่อวันที่ พุทธศักราชที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ (นับเดือนไทย เดือนสิงหาคม-เดือนมีนาคม เป็นปี ๒๔๖๖- เดือนเมษายน เป็นปี ๒๔๖๗)

ผลงาน ของพระมงคลเทพมุนี คิดทำนองหลวงสวดพระอภิธรรม ๑

เป็นนักเทศมหาชาติสี่ปากเอก ๑

เป็นกวี แต่งลิลิตมหाराชครั้งเป็น พระปลัดเอี่ยม ๑

พระสุธรรมสังวร(ม่วง)

พระสุธรรมสังวร มีนามเดิมว่า ม่วง ย้ายมาจากวัดประยูรวงศาวาส เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ท่านครองวัดราชสิทธิธาราม หลังจากพระมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) ลาออกจากเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิธาราม เมื่อท่านครองตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธารามอยู่นั้น ท่านก็มีอาการอาพาธกระเสาะกระแสะเรื่อยมา จนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสได้

พระสุธรรมสังวร (ม่วง) ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม อยู่ประมาณสามเดือน ก็ถวายพระพร ขอลาออกจากเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิธาราม กลับไปวัดประยูรวงศาวาส ซึ่งเป็นวัดเดิมของท่าน เพื่อรักษาตัว เพราะอาพาธเรื่อยมา

พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม)

พระสังวรานุวงศ์เถร มีนามเดิมว่า ชุ่ม เป็นบุตรนายอ่อน โปอ่อน นางขลิบ โปอ่อน เกิดที่ตำบลเกาะท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่พุธ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๖ ในต้นรัชกาลที่ ๔ ได้เล่าเรียนภาษาไทย ภาษาบาลี ในสำนักพระอาจารย์ทอง วัดราชสิทธิธาราม ตั้งแต่ ๑๐ ขวบ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๐๕ ในรัชกาลที่ ๔ อายุ ๑๓ ปี บรรพชาเป็นสามเณร ในสำนัก
พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) ได้ศึกษาอยู่ตลอดมา ทั้งคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๑๓ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี อุปสมบท ณ พัทธ
สีมา วัดราชสิทธาราม พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระปลัดโต เป็น
พระกรรมวาจาจารย์ พระสมุห์กลิ่น เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร
(เมฆ) และศึกษาพระกรรมฐานต่อกับ พระสังฆวานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ครั้นยังเป็นพระครู
สังวรสมาธิวัตร แล้วได้ออกสัญจรจาริกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ เป็นประจำทุกปี
ต่อมาได้รับสืบทอดไม้เท้า ฝอยอดตาล จากพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) องค์พระอุปัชฌาย์

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๑ เป็นเจ้าคณะหมวด เมื่อพรรษาได้ ๔ พรรษา

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๔ เป็นพระใบฎีกา ว่าที่ถาณานุกรมชั้นที่ ๓ ของ
พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ)

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๗ พรรษา ๑๐ เป็นพระสมุห์ ว่าที่ถาณานุกรมชั้นที่ ๒
ของพระอมรมหาจารย์ (เกษ) ในพรรษานั้นท่านได้รับแต่งตั้งจาก พระสังฆวานุวงศ์เถร
(เมฆ) ให้เป็น พระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๒๘ พรรษาที่ ๑๒ ได้เป็นพระปลัด ว่าที่ถาณานุกรมชั้นที่
๑ ของพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอี่ยม)

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์เป็น พระครูชั้นพิเศษ
ตำแหน่งรองเจ้าอาวาสที่ พระครูสังวรสมาธิวัตร ได้รับพระราชทานนิตยภัตเดือนละ ๗
บาท และในปีเดียวกันนี้ พระครูสังวรสมาธิวัตร(ชุ่ม) ได้รับแต่งตั้งเป็น พระคณาจารย์
เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณะศักดิ์เป็นพระราชา
คณะสามัญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระสังฆวานุวงศ์เถร รับพระราชทานพัทธาสนา เป็นองค์
สุดท้ายของวัดราชสิทธาราม ได้รับพระราชทานนิตยภัตเดือนละ ๑๒ บาท

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ พระสุธรรมสังวร (ม่วง) ลาออกจากเจ้าอาวาสวัดราช
สิทธาราม กลับไปวัดเดิม พระสังฆวานุวงศ์เถร (ชุ่ม) จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัด
ราชสิทธาราม เป็นองค์ต่อมา และเป็นเจ้าคณะใหญ่อุรุธวาสี มณฑลธนบุรี นับเป็นองค์

สุดท้าย ที่เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม ได้เป็นเจ้าคณะใหญ่ธวัชบุรี และได้รับพระราชทาน พัดงาสน เป็นองค์สุดท้าย ของวัดราชสิทธิาราม ผู้คนทั้งหลาย ในสมัยนั้น เรียกขานนามท่านว่า ท่านเจ้าคุณสังวรฯบ้าง หลวงปู่หมื่นบ้าง

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานนิตยภัตเพิ่มขึ้นอีก เดือนละ ๒ บาท รวมเป็น ๒๔ บาท เทียบพระราชกณะชั้นราช

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ พระสังฆราชานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ครองวัดราชสิทธิารามแล้ว พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสมัยท่านเจริญรุ่งเรืองมาก มีพระเถรพระมหาเถร มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกันมากมาย มีปรากฏชื่อเสียงหลายท่านคือ พระภิกษุพริ้ง (พระครูประสาธตสิกขกิจ) วัดบางประกอก พระภิกษุสด (พระมงคลเทพ มุนี) วัดปากน้ำ พระภิกษุโต๊ะ (พระราชวังวราภิมนต์) วัดประดู่ฉิมพลี พระภิกษุก๊วย (พระครูพรหมญาณวินิจ) วัดหงส์รัตนาราม พระภิกษุขัน (พระครูสถิตสังวร) วัดสระ เกศ พระภิกษุเพิ่ม (พระพุทธรวิธานายก) วัดกลางบางแก้ว หลวงพ่อปานวัดบางนมโค มา ศึกษาที่พระสังฆราชานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ไม่ทัน ท่านจึงไปศึกษากับ หลวงพ่อพริ้ง วัดบางประกอกฯ แทน ในกาลต่อมา

การศึกษาสมัยท่านครองวัด ท่านเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระเอง พระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) เป็นผู้ช่วยพระอาจารย์ใหญ่ ทางด้านพระปริยัติธรรม พระมหาสอนเป็น พระอาจารย์ใหญ่ เรียนพระบาลีไปเรียนที่วัดประยูรวงศาวาสบ้าง วัดอรุณราชวรารามบ้าง

ในสมัยที่ท่านครองวัด พระกรรมฐานเจริญรุ่งเรืองมาก ถึงขนาดมีพระสงฆ์มา ศึกษาพระกรรมฐานมากถึง ๒๐๐ รูปเศษ ท่านเป็นผู้เก็บรักษา เครื่องบริวารต่างๆ ของบูรพาจารย์พระกรรมฐาน ต่อจากพระอาจารย์ของท่าน มีบริวารของสมเด็จพระสังฆราช (สุกไก่อ่อน) เป็นต้น ปัจจุบันบริวารต่างๆ ได้เก็บรักษาไว้ใน พิพิธภัณฑสถานพระกรรมฐาน คณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๗๐ ท่านมรณภาพลงด้วยโรคชรา เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๗๐ รวมสิริรวมอายุได้ ๗๕ ปี พรรษา ๕๔ เมื่อท่านมรณภาพไม่นาน มีผู้คนคณะสงฆ์ที่เคารพนับถือท่าน ได้มาที่วัดราชสิทธิารามกันแน่น วัดมีเรือจอดที่คลอง หน้าวัดแน่นขนัด เก็บสรีระของท่าน ไว้บำเพ็ญกุศลประมาณ ๑๐๐ วัน ระหว่างบำเพ็ญกุศลมีการจุดพลุดลอดทั้ง ๑๐๐ วัน เมื่อจะพระราชทานเพลิงศพทางวัด ได้จัดทำเมรุ ทำ

เป็นรูปทรงเขาพระสุเมรุราช ข้างพระเจดีย์ใหญ่หน้าวัดด้านใต้ พระราชทานเพลิงศพเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๙๐ (นับเดือนไทย ตั้งแต่ เดือนเมษายน เป็นปี ๒๔๙๑) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงศิริวัฒน์เสด็จมาเป็นองค์ประธาน พระราชทานเพลิงศพ ท่านเสด็จมาโดยมิได้มีหมายกำหนดการมาก่อน เมื่อมาถึงทางวัดได้จัดการให้พระองค์ท่านประทับนั่งอย่างสมพระเกียรติ (นั่งโต๊ะ) แต่พระองค์ท่านได้ตรัสว่า ฉันมาเผาอาจารย์ฉัน แล้วพระองค์ท่านก็ให้พระสงฆ์ที่ติดตามท่านมาปูลาดอาสนะธรรมคาประทับนั่งลงกับพื้นในที่ชุมนุมสงฆ์แถวหน้า อย่างโดยไม่ถือพระองค์ กล่าวที่ท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์เดียว ที่เสด็จมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับจนจบ กล่าวขานกันในสมัยนั้นว่าท่านเป็นพระมหาเถรองค์หนึ่งที่ บรรลุคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา พระองค์ท่านจะมาศึกษาแบบส่วนพระองค์ในเวลาค่ำ หลังเสร็จราชการทรงศึกษา กับพระสังฆวานุวงศ์เถร(ชุ่ม) ณ.วัดราชสิทธิารามที่กุฎิหลังเขียว (ปัจจุบันเรือไปแล้วไปปลูกไวก้ที่คณะ ๓) ไกล่เช้า พระองค์ท่านก็เสด็จกลับโดยเรือจ้าง (ไป กลับเรือจ้าง) พระองค์ท่านไม่ทรงใช้ ของเรือหลวง

เมื่อเสร็จงานพระราชทานเพลิงแล้ว คณะสงฆ์ คณะศิษยานุศิษย์ได้ทำการหล่อรูปเหมือนท่านประดิษฐานไว้ที่ มุมเจดีย์หน้าพระอุโบสถด้านทิศใต้ เป็นที่สักการบูชา มาจนทุกวันนี้

นับแต่สิ้น พระสังฆวานุวงศ์เถร(ชุ่ม)แล้ว ก็เกิดมีสำนักพระกรรมฐานต่างๆ เกิดขึ้นมากมายในกรุงรัตนโกสินทร์ สภาพความเป็นวัดอรุณวาสีหลัก ที่วัดราชสิทธิารามนี้ ก็เกือบจะหมดไปด้วย แต่พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ก็ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ประวัติพระสังฆวานุวงศ์เถร

พระสังฆวานุวงศ์ มีนามเดิมว่า สอน ชาตภูมิ อยู่หลังวัดสังข์พาย ตำบลท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี บิดาชื่อน้อยม มารดาชื่อน้อยบัว เกิดเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมอก จัตวาศก ตรงกับวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๓๑๕ บรรพชาเป็น สามเณร ศึกษาพระปริยัติธรรม อยู่ที่วัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๕ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ. พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม สมเด็จพระวันรัตน์(แดง) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระ

พุทธโฆษาจารย์ (ม.ร.ว.เจริญ) วัดระฆัง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสังวรานุวงศ์เถร (เอียด) วัดราชสิทธิาราม เป็นอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้ว พรรษานั้น ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอียด) วัดราชสิทธิาราม จบสี่ห้องพระกรรม ออกพรรษาแล้วได้ออกสัญญาจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ กับพระอาจารย์ทุกปี

ศึกษาพระบาลี และหัดเทศ มหาเวศสันดรชาดก กับพระมงคลเทพมุนี (เอียด) เฉพาะกัณฑ์ ทานกัณฑ์ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี ท่านเทศได้ไพเราะเพาะพริ้งนัก ถึงกับถวายเทศหน้าพระที่นั่ง

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๓๘ เป็นพระใบฎีกา ถานานุกรม ของพระสังวรานุวงศ์เถร (เอียด)

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๔๓ สอบไล่ได้เป็น เปรียญ ๓ ประโยค

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูปริยัติโกศล พระครูพิเศษ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระปริยัติโกศล เป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิารามด้วย

ปีพระพุทธศักราช ๒๔๘๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระสังวรานุวงศ์เถร เสมอชั้นราช พระราชทานพัดแจกพุ่มข้าวบิณฑ์

วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา อายุได้ ๘๕ พรรษา ๖๔ ครองตำแหน่งเจ้าอาวาส ๒๕ ปี

พระราชวิสุทธิญาณ

พระราชวิสุทธิญาณ มีนามเดิมว่า อยู่ บิดาชื่อนี่ มารดาชื่อนิ่ม นามสกุลคุ้มบุญ มี เกิดเมื่อ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๑ ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง

พ.ศ. ๒๔๔๗ อายุ ๑๔ บรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระอาจารย์มี วัดอรุณราชวราราม วันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดอรุณราชวราราม สมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศน์ ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็น พระธรรมโกษาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ม.ร.ว.เจริญ) วัดระฆัง ขณะดำรงสมณศักดิ์

เป็น พระธรรมไตรโลกาจารย์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระปัญญาคัมภีร์เถร (พุ่ม) วัด
อรุณราชวราราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแล้วศึกษาพระกรรมมัชฌิมา แบบ
ลำดับ กับพระปัญญาคัมภีร์เถร(พุ่ม) ต่อมาศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี

พ.ศ.๒๔๔๕ สอบได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๕๖ สอบนักธรรมตรีได้ สอบเปรียญธรรม ๔ ประโยคได้

พ.ศ. ๒๔๖๘ ในรัชกาลที่๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
สามัญที่ พระศากยบุตติวงศ์

พ.ศ.๒๔๘๘ ได้รับแต่งตั้งรักษาการ เจ้าอาวาสวัดอรุณฯ

พ.ศ. ๒๕๐๔ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดราชสิทธร
ราม ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย

พ.ศ.๒๕๐๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระ
ราชวิสุทธินิพนธ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ มรณภาพลงด้วยโรคชรา อายุได้ ๘๑ พรรษา ๖๐

พระราชสังวรวิสุทธิ

(พระธรรมสิริชัย)

พระราชสังวรวิสุทธิ มีนามเดิมว่า บุญเลิศ นามสกุล ปรีกมลสิทธิ์ เกิดวันจันทร์
ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ บิดาชื่อนบุญเรือน
มารดาชื่อเจียน ตำบลบ้านกระแซง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

บรรพชาอุปสมบท วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๔๘๔ ณ. วัดบ้านนา อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พระครูบวรธรรมกิจ (เทียน) วัด
โบสถ์ ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาทาง
พระพุทธศาสนาว่า โฆสโก อุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระกรรมฐาน กับพระครูบวรธรรม
กิจ (เทียน) ต่อมาศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี แล้วย้ายมาศึกษาต่อที่ วัดอรุณราชวราราม

พ.ศ. ๒๔๗๔ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ โรงเรียนวัดไก่อ่อน ปทุมธานี

พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบนักธรรมเอกได้ ณ. สำนักเรียนวัดอรุณฯ

พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นพระครูธรรมธร ถานานุกรม ของพระธรรมไตรโลกาจารย์ (วน
ฐิติญาโน) วัดอรุณราชวราราม

พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นเจ้าคณะ๗ วัดอรุณฯ กรุงเทพฯ และได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงที่ พระครูประกาศสมณคุณ จ.ป.ร.

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระสงฆ์อนุจรติดตามพระศากยบุตรดิวงส์ (อยู่) มาวัดราชสิทธิาราม เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๗ รักษาการเจ้าอาวาสวัดคอน และเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูชั้นเอก ในนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๑๒ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระสังวร กิจโกศล

พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้รับพระบัญชาเป็น เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌาย์วิสามัญ

พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชสังวรวิสุทธี

พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าคณะแขวงวัดอรุณฯ

พ.ศ. ๒๕๒๕ ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม ต่อมาเป็นเจ้าคณะเขต บางกอกใหญ่ ปัจจุบันเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมสิริชัย

พระธรรมรัตนวิสุทธิ

พระธรรมรัตนวิสุทธิ มีนามเดิมว่า พลายนาม นามสกุล บุญชัย เกิดวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ บิดาชื่อนังวัน มารดาชื่อน้อย บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๕ ตำบลท่าเสา อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี บรรพชาเป็นสามเณร วันจันทร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ พระครูวรวิตรวิบุรณ์ เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา วัดท่าเรือ เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท วันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ ณ พัทธสีมา วัดปากบาง ตำบลท่าเสา อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี พระครูจริยาภิรัต เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา วัดลูกแก ตำบลดอนขมิ้น จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทแล้ว ศึกษาพระกรรมฐาน กับพระครูจริยาภิรัต ต่อมาศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี

พ.ศ. ๒๔๙๐ สำเร็จวิชาชั้นประถมศึกษาสมบูรณ์ โรงเรียนประชาบาล วัดปากบาง

พ.ศ. ๒๔๕๘ สอบได้นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดสนามชัย ต.เจ็ดเสมียน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระสงฆ์อนุจรติดตาม พระศากยบุตติวงศ์ (อยู่) มาวัดราชสิทธิาราม และเป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระศากยบุตติวงศ์ด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นพระครูปลัด ถานานุกรม ของพระราชวิสุทธานุญ (อยู่) วัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็น ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูวิบูลสาธุวัตร (จ.ป.ร.)

พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม พ.ศ. ๒๕๑๗ เลื่อนเป็นพระครูชั้นเอก รองเจ้าอาวาส(รจล.ชอ.)

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระพิพัฒน์วิริยาภรณ์

พ.ศ. ๒๕๒๕ รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม และเป็นเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้รับพระบัญชาเป็น พระอุปัชฌาย์ และเป็นเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชพิพัฒน์ภรณ์

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเจ้าคณะเขตบางกอกใหญ่

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพศีลวิสุทธิ

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมรัตนวิสุทธิ

พระครูสังวรสมาธิวัตร

พระครูสังวรสมาธิวัตร มีนามเดิมว่า เป๊าะ สีเนื้อขาว สันฐานสันทัด ดำหนิไฟ ที่ริมฝัปกบนข้างซ้าย อาชีพกสิกรรม บิดาชื่อนายจิว มารดาชื่อนางนิม เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๔๑๒ ตำบลโตนด กิ่งอำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นบุตรคนที่ ๓ ใน ๖ คน

บรรพชาอุปสมบท ณ. วัดกงไกรลาส สุโขทัย วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ อายุ ๒๑ ปี พระอธิการบุญ วัดกงไกรลาส เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์จ้อย วัดวาสุการาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสมุห์นวม วัดทุ่งหลวง เป็นพระอนุ

สาวนาจารย์ สำเร็จยติจตุกรรมวาจา เมื่อเวลา ๑๕.๑๓ ๗. ได้ฉายา นามว่า ชัมมสาโร ย้ายมาอยู่ วัดราชสิทธิารามเมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๘

เนื่องจากท่านรุกขมูลมาจาก เมืองสุโขทัย มาพบกับท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ครั้งเป็นพระปลัด พบพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ที่ป่าเมืองนครสวรรค์ เห็นคุณธรรมอื่นๆของท่าน จึงเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช (สูก ไก่เถื่อน) จึงได้ย้ายเข้ามาปฏิบัติพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ณ.วัดราชสิทธิาราม กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ของวัดราชสิทธิารามในเวลานั้น

ต่อมาได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อจากท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ได้ออกรุกข์มูลไปกับพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) เป็นประจำทุกปี ท่านได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับนี้มาตลอดระยะ ๒๐ปีก็สมปรารถนา ที่ตั้งใจไว้

ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอาจารย์ บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของสมเด็จพระสังฆราช สูก ไก่เถื่อน จากท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ (ปีที่พระสังวรานุวงศ์เถรชุ่ม เป็นเจ้าอาวาส) ดังมีสำเนาปรากฏ ดังนี้

(สำเนา)

วัดราชสิทธิาราม

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ให้พระแป๊ะเป็น พระอาจารย์บอกสมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน แก่พระภิกษุ สามเณร ว่าที่ ถานานุกรมชั้นที่ ๑

(พระสังวรานุวงศ์เถร)

พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นพระปลัด ของ พระสังวรานุวงศ์เถร(ชุ่ม)

(สำเนา)

วัดราชสิทธิาราม

ให้พระอาจารย์แป๊ะเป็น พระปลัด ถานานุกรมชั้นที่ ๑ เป็นภาระธุระ สั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ ในพระพุทธศาสนา เทอญ

ตั้ง ณ. วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๕๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

(พระสังฆราชวงศ์เถร)

อีก ๒๓ ปีต่อมา พระปลัดเปื้อนได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษที่ พระครูสังฆราชสมาธิวัตร เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เมื่ออายุได้ ๖๕ พรรษา และได้รับหน้าที่ เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อจาก พระสังฆราชวงศ์เถร (ชุ่ม)

ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็น พระคณาจารย์เอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ผู้คนทั้งหลายในสมัยนั้นมักเรียกขานนามท่านว่า ท่านพระครูใหญ่ ต่อมาท่านได้รับสืบทอด ไม้เท้าเถา อริยะ สำหรับเบิกไพร ของพระสังฆราชวงศ์เถร (เอี่ยม) โดยได้รับมอบจาก พระสังฆราชวงศ์เถร (ชุ่ม) ผู้เป็นอาจารย์ ศิษย์สำคัญของท่าน คือ ท่านพระปลัดสุพจน์ คณะ ๓ วัดสุทัศน์ ต่อมาเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระมณฑลเทพโมลี (สุพจน์)

พ.ศ. ๒๕๐๐ วันเสาร์ที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ มรณะภาพด้วยโรคชรา สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะตลอด ๗ วัน เมื่ออายุ ๘๘ ปี ๘ เดือน พรรษา ๖๘ พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๐๑ (นับเดือนสากล) ณ. เมรุวัดราชสิทธิาราม

พระราชทานเพลิงศพแล้ว คณะศิษยานุศิษย์ได้หล่อรูปเหมือนประดิษฐานไว้ที่ มุมเจดีย์ หลังพระอุโบสถ ด้านทิศเหนือ

พระครูญาณสิทธิ์

พระครูญาณสิทธิ์ (เชื้อ) มีนามเดิมว่า **เชย** นามสกุล **จันทน์ปราณีต** และเปลี่ยนเป็น **เชื้อ** จันทน์ปราณีต ขณะเมื่อเป็นพระถานานุกรม ของพระสังฆราชวงศ์เถร (ชุ่ม)

พระครูญาณสิทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ตรงกับ วัน แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน ตำบลเกาะท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี บิดาชื่อนายจัน มารดาชื่อนางสาต

พ.ศ. ๒๔๔๗ อายุ ๑๗ ปี นายเชย จันทน์ปราณีต เข้ารับราชการทหารกองประจำการ เมื่อวันที่ ๘

เมษายน ๒๔๔๗ รับราชการในหน้าที่ลูกแถวพลรบ สักหมายเลข ----- ตั้งกั้ดกรม
ทหารราบที่ ๑

ทป ๑๗๑๖๖

กองมหาดเล็กรักษาพระองค์ ปลดเป็นกองหนุนชั้น ๒ ประเภทที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ รับราชการอยู่ ๓ ปี ปลดออกจากทหารแล้ว มารดาบิดา ให้
อุปสมบท ณ.วัดราชสิทธิาราม โดยมีพระภิกษุวัดราชสิทธิาราม เป็นพระอ้าดับทั้งสิ้น
อุปสมบทเมื่อ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ตรงกับวัน สุกร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก ณ.
พัทธสีมา วัดราชสิทธิาราม อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี พระสังวรานุวงศ์เถร
(เอียด) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระปลัดชุ่ม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูปลัดถมยา เป็น
พระอนุสาวนาจารย์ สำเร็จตติยคุณกรรมวาจา เมื่อเวลา ๑๕.๔๕ น. ได้รับฉายานามทาง
พระพุทธศาสนาว่า **ติสสโร**

อุปสมบทแล้วในพรรษแรก ได้ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับ
พระสังวรานุวงศ์เถร (เอียด) แต่องค์พระอุปัชฌาย์ มอบให้พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม)
ครั้งเป็นพระปลัดชุ่ม ซึ่งเป็นพระกรรมวาจาจารย์ คู่อีกทีหนึ่ง อุปสมบทแล้วได้เที่ยว
สัญจรจาริกธุดงค์ ไปกับพระปลัดชุ่ม พระเฒ่าทุกปี เมื่อสิ้นพระสังวรานุวงศ์เถร(ชุ่ม)
แล้วท่านได้รับสืบทอด ไม้เท้าไฝยอดตาล จากพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ต่อมาได้ศึกษา
พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อจากพระครูสังวรสมาธิวัตร (เฒ่า) จนจบชั้น
สุดท้ายของพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ คือ ออกบั้วานพรหมวิหาร

พ.ศ. ๒๔๕๘ พรรษาที่ ๖ เป็นพระสมุห์ ถานานุกรมชั้นที่ ๒ ของพระสังวรานุวงศ์
เถร (ชุ่ม)

พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นพระปลัด ถานานุกรม ของพระปริยัติโกศล (สอน) และเป็น
พระอาจารย์บอกกรรมฐานด้วย

พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นพระครูปลัด ถานานุกรมชั้นที่ ๑ เสมอชั้นราช ของพระสังวรานุ
วงศ์เถร (สอน)

พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์เป็นพระครูฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ พระครู
ญาณสิทธิ (จ.ป.ร). ชั้นโท

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ของวัดราชสิทธิาราม ต่อจาก
พระครูสังวรสมาธิวัตร (เฒ่า) คนทั้งหลายมักเรียกขานนามท่านว่า **หลวงตาญาณ**

พ.ศ. ๒๕๐๕ รับพระราชทานเลื่อนสมณะศักดิ์เป็นพระครูชั้นเอกในราชทินนามเดิมที่ พระครูญาณสิทธิ ศิษย์พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ของท่านคือพระธรรมคุณาภรณ์ (เจียร ปกัศสโร) วัดอรุณราชวราราม พระราชสีลาจาร(เกษม) วัดสังข์กระจาย พระครูปัญญาวุฑฒ (ลำออง) วัดราชสิทธิารามฯ

พ.ศ. ๒๕๐๕ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๕ เวลา ๒๓.๐๐ น. มรณะภาพด้วยโรคหัวใจ

วันอาทิตย์ที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐(นับเดือนสากล) พระราชทานเพลิงศพ ณ.วัดสังข์กระจาย สมเด็จพระสังฆราช (จวน) วัดมกุฏกษัตริยาราม เสด็จเป็นองค์ประธานต่อมาคณะสงฆ์ และศิษยานุศิษย์ได้ทำการหล่อรูปเหมือนท่านไว้ ณ. มุมเจดีย์ด้านหลังพระอุโบสถ และรูปเล็กไว้ที่ กุฏิคณะ ๕ ที่สถิตเดิมของท่าน

พระครูปัญญาวุฑฒ

พระครูปัญญาวุฑฒ มีนามเดิมว่า ลำออง เกิดวันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ บิดาชื่อนายผัน มารดาชื่อ นางปลื้ม สุขมีทรัพย์

อุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๖ เมื่ออายุได้๓๕ปี พระราชวิสุทธิญาณ (อยู่) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูญาณสิทธิ (เชื้อ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระญาณรังษี (จวน) ครั้งเป็นพระครูวิจิตรวิหารวัตร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

อุปสมบทแล้วในพรรษาแรก ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระครูญาณสิทธิ (เชื้อ) องค์พระกรรมวาจาจารย์ และนับเป็นก้าวสำคัญที่ท่านได้ ต่อสืบทอดพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับไว้มิให้ขาด ถ้าขาดท่าน ช่วงนั้น พระกรรมฐานแบบนี้จะขาดวงศ์ ฉะนั้นช่วงที่ท่านอุปสมบท จึงเป็นช่วงสำคัญ ของพระกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ ของพระสังฆราช (สุกโกเถื่อน) ต่อมาท่านได้ออกเที่ยวสังวรจาริกธุดงค์ ไปตามสถานที่ต่างๆ ท่านเป็นผู้รักษา บริหาร ต่างๆ ของอดีตพระอาจารย์กรรมฐาน สืบทอดต่อมาจากท่านพระครูญาณสิทธิ (เชื้อ จันทร์ประณีต)

พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๐ สอบ นักรธรรม ตรี โท เอก ได้ และเรียนต่อพระบาลี แต่ไม่ได้เข้าสอบ

พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นพระครูใบฎีกา ถานานุกรมชั้นที่ ๓ ของพระสังวรกิจโกศล (บุญเลิศ) และเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับด้วย

พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นพระครูสมุห์ ถานานุกรมชั้นที่ ๒ ของพระราชสังวรวิสุทธิ (บุญเลิศ)

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระครูสังฆรักษ์ ถานานุกรม ของพระราชสังวรวิสุทธิ (บุญเลิศ) และเป็นเจ้าคณะ ๕

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นพระครูวินัยธร ถานานุกรม ของพระเทพศีลวิสุทธิ (บุญเลิศ) และเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูปัญญาวุธคุณ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เวลา ๒๐.๐๐ น. ท่านมรณะภาพลงด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อสิริรวมอายุได้ ๗๒ ปี ๕ เดือน ๓ วัน พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ และต่อมาคณะศิษยานุศิษย์ได้หล่อรูปเหมือนท่านไว้ ประจำที่กุฏิคณะ ๕ วัดราชสิทธิาราม อันเป็นที่สถิตเดิมของท่าน

ทำเนียบ

การศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ

สำนักวัดราชสิทธิาราม (พลับ) ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๒๖ ถึงพ.ศ. ๒๕๐๘

ยุคสมเด็จพระสังฆราช (สุกไก่อ่เถื่อน) ยุคเจ้าคุณหอไตร ยุคพระครูวินัยธรรมกัน

๑. พระสังฆราช (สุก) พระสังฆราชองค์ที่สอง กรุงรัตนโกสินทร์ วัดมหาธาตุฯ พระองค์ท่านทรงเคยศึกษามากแล้ว ต่อมาพ.ศ. ๒๓๒๖ สมัยรัชกาลที่๑ ครั้งเป็นพระพนรัตน์ ทรงมาปรึกษาขอคำแนะนำจากสมเด็จพระสังฆราช (ไก่อ่เถื่อน) ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร สถิตวัดราชสิทธิาราม (พลับ)

๒. สมเด็จพระสังฆราช (มี) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่สาม กรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชบูรณะ พระองค์ท่านทรงเคยศึกษามากแล้ว ต่อมาพ.ศ. ๒๓๒๖ ครั้งท่านเป็นพระวินัยรักขิต ทรงเสด็จมาศึกษา พร้อมกับพระภิกษุ วัดราชบูรณะ อีกประมาณแปดรูป พระ

วินัยรักจิต (มี) ทรงมาขอศึกษาพระวิปัสสนา กับสมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร สถิตวัดราชสิทธิาราม (พลับ) จนจบ ออกบวชานพรหมวิหาร ตามหลักสูตร

๓.สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ห้า กรุงรัตนโกสินทร์ วัดมหาธาตุ พระองค์ท่านไม่เคยทรงศึกษามาก่อน พ.ศ. ๒๓๒๖ ครั้งเป็นพระภิกษุค่อน ซึ่งเวลานั้นทรงมีพรรษาเพียงสองพรรษา อยู่วัดหงส์ เสด็จมาศึกษา กับสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร ต่อมาทรงได้ศึกษาต่อกับ ท่านพระพรหมมุนี(จิต) หรือท่านเจ้าคุณหอไตร วัดพลับ และทรงมาศึกษาต่อกับ พระญาณสังวร(ค้วง) วัดพลับ จนจบออกบวชานพรหมวิหาร

๔.สมเด็จพระสังฆราช (นาค) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่หก กรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชบูรณะ เสด็จมาพร้อมกับคณะของพระวินัยรักจิต (มี) ขณะนั้นพระองค์ท่านทรงมีอายุพรรษาเพียง ๔ พรรษา พระภิกษุนาค พระองค์ท่านไม่ทรงเคยศึกษามาก่อน จึงเริ่มต้นศึกษากับ สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร อยู่วัดพลับ พระองค์ท่านได้ศึกษาเรื่อยมา กับท่านเจ้าคุณหอไตรบ้าง พระวินัยธรรมกันบ้าง พระญาณสังวร(ค้วง)บ้าง พระญาณสังวร (บุญ)บ้าง ณ.วัดพลับนี้

๕.สมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่เจ็ด กรุงรัตนโกสินทร์พระองค์ท่านทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔ ทรงเสด็จศึกษาในสำนักพระญาณสังวรเถร (สุก) เมื่อทรงผนวชพรรษาแรกนั้น ต่อมาได้ศึกษากับ ท่านเจ้าคุณหอไตร, พระญาณสังวร (ค้วง) พระญาณสังวร (บุญ)

๕.สมเด็จพระพนรัตน์ (ทองดี) วัดระฆัง มาศึกษากับ สมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน ครั้งสมเด็จพระพนรัตน์ ดำรงตำแหน่งพระราชาคณะที่ พระญาณวิริยะ แล้วศึกษาต่อกับท่านเจ้าคุณหอไตร

๖.สมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม มาปรึกษาสอบถาม ครั้งเป็นพระศรีศากยะบุตร เมื่อมาอยู่วัดอรุณ ราชวราราม เพราะท่านศึกษามากแล้ว

๗.สมเด็จพระวันรัตน์ (สมบุญ) วัดราชบูรณะ ขึ้นกรรมฐานครั้งเป็น พระมหาสมบุญ กับสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) และแจ้งกรรมฐาน กับท่านเจ้าคุณหอไตร ต่อมาศึกษากรรมฐานเพิ่มเติมกับ พระญาณสังวร (ค้วง) พระญาณสังวร (บุญ)

๘.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ศรี) วัดโมลีโลกยาราม เป็นเปรียญเอก จากวัดชนะสงคราม (ตองปุ) มาอยู่วัดพลับ (ราชสีหทาราม) ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับสมเด็จพระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน) ครั้งเป็นพระญาณสังวรเถร จนจบ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงอาราธนาพระมหาศรี ไปครองวัดโมลีโลก (วัดท้ายตลาด)

๙.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (คง) วัดอรุณ มาศึกษากับ พระญาณสังวรเถร (สุก) ต่อกรรมฐาน กับท่านเจ้าคุณหอไตร (พระพรหมมุนี) ท่านมาศึกษาครั้งเป็น พระมหาคง

๑๐.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยาราม จากวัดชนะสงคราม (วัดตองปุ) มาพร้อมคณะของพระพุทธิโชษาจารย์ (ศรี) มาสถิตวัดพลับ ครั้งท่านเป็นพระภิกษุขุน ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (สุก) เรียนต่อ กับท่านเจ้าคุณหอไตร ครั้งเป็นพระปลัดชิต ต่อมาพระภิกษุขุนย้ายตามพระมหาศรี ไปอยู่วัดโมลีโลก (วัดท้ายตลาด)

๑๑.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุ ท่านเคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับมานานแล้ว ต่อมาเมื่อมาอยู่วัดโมลีโลก (วัดท้ายตลาด) จึงเข้ามาศึกษาพระกรรมฐาน ต่อกับพระญาณสังวรเถร(สุก) ศึกษาเพิ่มเติมต่อ กับพระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ)จนจบ ต่อมาย้ายไปครองวัดมหาธาตุ

๑๒.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (จี) วัดประยูรวงศ์ ท่านมาจากวัดราชบูรณะ มาศึกษากับพระญาณสังวรเถร(สุก) ต่อกับพระญาณสังวร (ด้วง) พระญาณสังวร (บุญ) ต่อมาย้ายไปครองวัดประยูรวงศาวาส

๑๓.สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (เป้า) วัดธรรมมาวาส ท่านมีอายุอ่อนกว่า พระญาณสังวรเถร (สุก)เพียง ๓-๔ ปีเท่านั้น ท่านได้มาปรึกษาขอคำแนะนำ จากพระญาณสังวรเถร (สุก) ที่วัดพลับ ครั้งเป็นพระพุทธิโชษาจารย์ อยู่วัดอินทาราม ต่อมาเป็นที่สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ ย้ายไปครองวัดธรรมมาวาส กรุงเก่า ท่านมรณภาพประมาณพ.ศ.๒๓๖๘ เมื่ออายุ ๘๖ ปี หลังจากท่านมรณภาพลง ในรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งพระพุทธิโชษาจารย์ ว่างลงถึง ๑๓ ปี จึงโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ พระพรหมมุนี (สนธิ์) วัดสระเกศ เป็นพระพุทธิโชษาจารย์ เมื่อพ.ศ. ๒๓๘๖

๑๔. พระพุทฒาจารย์ (สนธิ์) หรือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) วัดสระเกศ มาศึกษาเมื่อประมาณพ.ศ.๒๑๒๖ ครั้งท่านยังเป็นพระมหาสน อยู่วัดสระเกศ และมาศึกษาต่อกับ ท่านเจ้าคุณหอไตร พระญาณสังวร (ด้วง) ท่านมรณะภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

๑๕. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) มาศึกษาแต่ครั้งยังเป็นสามเณร เมื่ออายุประมาณ ๑๕ ปี อุปสมบทแล้ว พระญาณสังวรเถร (สุก) วัดพลับ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ท่านจึงมาต่อจนจบ ห้องสุดท้ายคือ ออกบวชานพรหมวิหาร

๑๖. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) วัดศาลาปูน ท่านอุปสมบทพ.ศ. ๒๑๕๘ ในรัชกาลที่ ๒ ท่านเคยศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ มาบ้างแล้ว ท่านอุปสมบทสถิตอยู่วัดมหาธาตุ เรียนพระปริยัติธรรม ต่อมาได้มาขึ้นพระกรรมฐาน กับสมเด็จพระสังฆราช (สุก ใก่เถื่อน) ครั้งเป็นที่สมเด็จพระญาณสังวรเถร แจ่งกรรมฐาน กับท่านเจ้าคุณหอไตร แต่เนื่องจากท่านเจ้าคุณหอไตรชรภาพมาก จึงให้ไปแจ่งกับ พระวินัยธรรมกันบ้าง, พระญาณสังวร (ด้วง) ครั้งเป็นที่พระครูปลัดบ้าง ไปแจ่งกับพระญาณสังวร (บุญ) ครั้งเป็นพระปลัดบ้าง ต่อมาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ท่านย้ายไปสถิตวัดศาลาปูน

๑๗. พระโพธิ์วงศ์ (มามี ปากแดง) วัดคอกกระบือ (ยานนาวา) พระญาณไตรโลก (อดีตหลวงธรรมรักษา) พระเทพโมลี(กลิ่น) วัดพลับ พระเทพมุนี (เรื่อง) วัดระฆัง พระญาณรักจิต (สา) วัดระฆัง พระญาณโพธิ์ (โพ) วัดสังข์กระจาย

ยุคที่พระญาณสังวรเถร (สุก) ยังทรงดำรงพระชนมายุอยู่ ไม่มีพระมหาเถร พระเถร องค์ไหนที่ไม่มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ในสำนักวัดราชสิทธิาราม (พลับ) น้อยองค์นักที่ไม่มา กล่าวว่ที่ไม่มาเพราะ ถือตัว แม้ในยุคต่อมาก็เช่นกัน ที่เป็นดังนี้

ทำเนียบยุคพระญาณสังวร (ด้วง)

๑. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่แปด กรุงรัตนโกสินทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๒ สมเด็จพระสังฆราช (ค่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระพรหมประมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พรรษาแรก สมเด็จพระพรหมประมานุชิตชิโนรส ทรงนำพระภิกษุกรรมพระยาปวเรศฯมาทรงขึ้น พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณ

สังวร(คิ้ว) และพระญาณสังวร (คิ้ว)ให้กรมพระยาปวเรศฯกลับไปศึกษา กับสมเด็จพระ
กรมพระปรมาภิไธยชิโนรสฯ

๒. สมเด็จพระวันรัตน (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร ท่านบรรพชาอุปสมบท พ.ศ.
๒๓๗๐ มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ โดยการแนะนำ ของพระพุทฺธโฆษา
จารย์ (คง)วัดอรุณราชวราราม ครั้งเป็นพระราชาคณะที่ พระวินัยมุนี พระมหาทับมาขึ้น
พระกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร (คิ้ว) แจ่งกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร (บุญ)
ครั้งเป็นที่พระปลัด ต่อมา พระญาณสังวรเถร (คิ้ว) ให้พระมหาทับไปต่อกรรมฐาน
เบื้องสูง กับพระพุทฺธโฆษาจารย์ (คง) วัดอรุณฯ

๓.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สี) วัดปทุมคงคา บรรพชาอุปสมบทปีพ.ศ. ๒๓๗๗ มา
ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับกับ เพื่อนสหธรรมิกวัดปทุมคงคาลาหลายรูปด้วยกัน
กับพระญาณสังวรเถร (คิ้ว) แจ่งกรรมฐาน กับพระญาณสังวรเถร (บุญ) ครั้งเป็น พระ
ครูปลัด

ทำเนียบ ยุคพระญาณสังวร(บุญ)

๑.สมเด็จพระปรมาภิไธยชิโนรส วัดพระเชตุพนฯ ครั้งยังไม่ทรงเป็นสกล
มหาสังฆปริณายกทรงเสด็จมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ เพิ่มเติมต่อ กับ
พระญาณสังวรเถร (บุญ) เมื่อประมาณ พ.ศ ๒๓๘๗

๒.สมเด็จพระวันรัตน (แดง) วัดสุทัศน์เทพวราราม อุปสมบทพ.ศ. ๒๔๘๕
พรรษาแรก มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (บุญ) พระ
พุฒาจารย์ (สนธิ์) ครั้งเป็นพระพรหมมุนี อยู่วัดสระเกศ องค์พระอุปปีชฌาย์นำท่าน มา
ฝากศึกษาเบื้องต้น กับพระญาณสังวรเถร (บุญ) แล้วให้ไปต่อพระกรรมฐานมัชฌิมา
แบบลำดับเบื้องสูง กับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สนธิ์) วัดสระเกศ ครั้งดำรงตำแหน่งที่ พระ
พรหมมุนีจนจบ

๓.สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะ ท่านมาศึกษาครั้งยังเป็น พระ
มหาแสง ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (บุญ) แจ่ง
กรรมฐาน กับพระโยคากิรัต (มี)บั้ง ,พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ)ครั้งเป็น พระครูศีล
สมาจารย์บั้ง สุกทำยศึกษาต่อ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ครั้งเป็นพระปลัด

๔.หม่อมเจ้าสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อุปสมบท
พ.ศ. ๒๓๘๖ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ครั้งเป็นพระมหาโต องค์พระกรรมวาจาจารย์

นำพระภิกษุหม่อมเจ้าทัต มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวรเถร (บุญ) ขึ้นแล้วพระญาณสังวรเถร (บุญ) ให้พระภิกษุหม่อมเจ้าทัต กลับไปศึกษา กับพระมหาโต เมื่อสิ้นสมเด็จพระโตแล้ว พระหม่อมเจ้าทัต ทรงมาต่อพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) บ้าง พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ครั้งเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร พระคณาจารย์เอกบ้าง หม่อมเจ้าสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต) สิ้นชีพ ตักสิย ประมาณพ.ศ.๒๓๔๓

๕. พระอาจารย์นอง วัดจักรวรรดิราชาวาส ศึกษากรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร(บุญ)

๖. พระครูธรรมมานุกูล (หลวงปู่ภู) วัดอินทรวิหาร ๗. หลวงพ่อปาน วัดบางเหี้ย ๘. หลวงพ่อแดงวัดเหนือ กาญจนบุรี ๙. หลวงปู่ทอง วัดบ้านกลางฯ เป็นต้น ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระญาณสังวร(บุญ) หลวงพ่อเงินวัดบางกลาน (เกิด พ.ศ. ๒๓๕๕ ในรัชกาลที่ ๒) ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมากับ พระญาณสังวร (บุญ)

ทำเนียบ ยุคพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ)

๑. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่สิบ กรุงรัตนโกสินทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงผนวช พ.ศ. ๒๔๒๒ สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นพระอุปชฌาย์ ทรงพาพระภิกษุวชิรญาณวโรรส เสด็จมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับในพรรษาแรก กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) เวลานั้น พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) มีชนมายุ ๕๕ ปีแล้ว ทรงขึ้นแล้ว พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ให้ทรงไปศึกษา กับสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ซึ่งทรงเป็นศิษย์วัดพลับมาแต่เดิม

๒. สมเด็จพระสังฆราช (แพ) สมเด็จพระสังฆราชของค์ที่สิบสอง กรุงรัตนโกสินทร์ วัดสุทัศน์เทพวราราม ผนวช พ.ศ. ๒๔๒๐ สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศน์เทพวราราม นำมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ครั้งเป็นพระมหาแพ ขึ้นแล้วพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ให้ไปศึกษา กับสมเด็จพระวันรัต (แดง)

๓. สมเด็จพระวันรัต (ทิต) วัดมหาธาตุ อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๐๑ ขณะเรียนปริยัติธรรมอยู่กับ สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศน์ ท่านจึงนำพระมาหาทัต มาฝากตัวขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) เรียนเบื้องต้นจบ พระอาจารย์ให้ไปเรียนต่อ กับสมเด็จพระวันรัต (แดง)

๔.สมเด็จพระวันรัต (จ่าย) วัดเบญจมบพิตร เมื่อท่านมาเรียนพระปริยัติธรรมอยู่กับ สมเด็จพระวันรัต(ทิต) วัดมหาธาตุฯ พระอาจารย์พาท่านมาขึ้นพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร(เมฆ)ฯ ให้กลับไปศึกษาพระกรรมฐาน กับ สมเด็จพระวันรัต (ทิต)

๕.พระพุทฺธโฆษาจารย์ (ฤกษ์) วัดอรุณราชวราราม ท่านมาขึ้นพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) โดยการแนะนำของพระอุปัชฌาย์ และพระกรรมวาจาจารย์ ซึ่งเป็นศิษย์เรียนกรรมฐานที่วัดพลับทั้งสิ้น

๖.สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (หม่อมราชวงศ์ เจริญ อิศรางกูร ณ. กรุงเทพฯ) อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๒๑ มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) ขึ้นแล้วพระอาจารย์ให้ไปศึกษาที่วัดระฆัง เพราะที่วัดระฆังมีศิษย์พระกรรมฐาน ของวัดพลับอยู่มาก ท่านมาโดยการแนะนำ ของหม่อมเจ้าพระพุทธรูปบาทปี ลันท์ องค์พระอุปัชฌาย์ ศิษย์พระกรรมฐานวัดพลับเดิม

๗.พระพุฒาจารย์ (มา) วัดจักรวรรดิราชาวาส อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๐๑ พระอาจารย์นอง องค์พระอุปัชฌาย์ นำท่านมาขึ้น พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับ พระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) ขึ้นแล้วพระอาจารย์ให้กลับไปศึกษา กับ พระอาจารย์นอง ซึ่งเป็นศิษย์วัดพลับ มาแต่เดิม

๘.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (จ่าย) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๒๑ มาศึกษาพระกรรมฐาน มัชฌิมา แบบลำดับ ครั้งเป็นพระศรีสมโพธิ อยู่วัดอรุณ ขึ้นแล้วแจ้งกรรมฐาน กับพระสังฆวานุวงศ์เถร(เอี่ยม) ครั้งเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร พระคณาจารย์เอก

๙.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อุปสมบท๒๔๑๗ อุปสมบทแล้ว พระปัญญาพิศาลเถร วัดรังษีสุทธาวาส องค์พระอุปัชฌาย์ นำมาฝากเรียน พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ) จบเบื้องต้น พระอาจารย์ให้กลับไปเรียนต่อกับพระปัญญาพิศาลเถร วัดรังษีสุทธาวาส องค์พระอุปัชฌาย์ ศิษย์พระกรรมฐาน วัดพลับมาแต่เดิม

๑๐.หลวงพ่อดุ่น วัดบางปลาหมอ อยุธยา ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เมฆ)

๑๑. หลวงพ่อนิยม วัดน้อย สุพรรณบุรี ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับ พระสังวรานุวงศ์เถร(เมฆ)

๑๒. พระครูวิมลคุณากร (สุข เกฬ.ศ. ๒๓๕๐) วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) จนจบ

๑๓. หลวงพ่อเงิน วัดบางคลาน พิจิตร ศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร(เมฆ) จนจบ

๑๔. พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล วัดเลียบ จ.อุบลราชธานี (อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๒๔) ขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) แจ่งพระกรรมฐาน (สอบอารมณ์) กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ครั้งเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร พระคณาจารย์เอก พระอาจารย์เสาร์ ท่านจำพรรษาอยู่วัดลับ ๓ ปีจึงจบ, ๑๕. พระภavanaโกศลเถร(เอี่ยม)วัดหนัง, ๑๖. หลวงปู่เอี่ยม วัดสะพานสูง๑๗.หลวงปู่ทอง วัดราชโยธา, ๑๘.หลวงปู่แก้ว วัดเครือวัลย์ ชลบุรี ๑๙.หลวงปู่จิ้น วัดท่าลาดเหนือ นครพนม, ๒๐.หลวงปู่เผ่ายิ้ม จันทโชติ วัดหนองบัว(ศรีอุปถาราม)กาญจนบุรี, ๒๑.หลวงพ่อแดง วัดอินทาราม, ๒๒.พระครูอุตตมการบดี (ทา)วัดพะเนียงแตก นครปฐม, ๒๓.พระครูวิสุทธิวงษ์ (แหม่ม)วัดไชยธารา ภูเก็ต, หลวงปู่ไข่ วัดบพิทพิมุข (เชิงเลน)

ทำเนียบ ยุคพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม)

๑.สมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ฉญาโณทัย สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่สิบห้า กรุงรัตนโกสินทร์ วัดสระเกศ ทรงผนวช พ.ศ. ๒๔๓๘ สมเด็จพระวันรัตน (แดง) องค์พระอุปัชฌาย์ ทรงนำมาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ครั้งเป็นพระมหาอยู่ ขึ้นแล้วพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ให้ไปศึกษา กับสมเด็จพระวันรัตน (แดง)

๒.สมเด็จพระวันรัตน (เฮง) วัดมหาธาตุฯ มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) โดยการแนะนำฝากตัวของ สมเด็จพระวันรัตน (ทิต) วัดมหาธาตุ องค์พระอุปัชฌาย์ ขึ้นแล้วเรียนเบื้องต้นที่วัดลับ แล้วกลับไปต่อ กับสมเด็จพระวันรัตน (ทิต) วัดมหาธาตุ

๓.สมเด็จพระวันรัตน (เผื่อน) วัดพระเชตุพน มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) โดยการแนะนำฝากตัวของ สมเด็จพระวันรัตน

(แดง) พระอุปัชฌาย์ ท่านเรียนกับพระสังฆวานุวงศ์เถร(เอียด) ตลอด สมเด็จพระวันรัตน (แดง) ซึ่งเป็นศิษย์วัดพลับมาแต่เดิม เวลานั้นสมเด็จพระวันรัตน(แดง) ชราภาพมากแล้ว

๔. สมเด็จพระพุทธิชยาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส มาปรึกษาขอคำแนะนำ

๕. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) วัดอนงคาราม ธนบุรี อุปสมบทพ.ศ. ๒๔๒๘ อุปสมบทแล้ว พรรษาแรกมาขึ้น พระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอียด) จบเบื้องต้น

๖. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม) วัดสุทัศน์เทพวราราม อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๓๘ มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ที่วัดพลับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอียด) โดยการแนะนำของ สมเด็จพระสังฆราช (แพ) ครั้งเป็น พระศรีสมโพธิ เป็นองค์พระกรรมวาจาจารย์

๗. พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร เดิมเกิด จังหวัดอุบลราชธานี อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๓๔ วัดคำบง (มหานิกาย) จ.อุบลราชธานี ท่านตั้งอุจรจาริกมาด้วยกันสามองค์คือ ๑. พระภิกษุมั่น ๒. พระภิกษุสิงห์ (คนละองค์กับ พระอาจารย์สิงห์) ๓, พระภิกษุจัน มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอียด) จำพรรษาที่วัดพลับหนึ่งพรรษา จบเบื้องต้น ๔ ห้องพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ทั้งสามท่านจบ ปิติ-ยุกต-สุข-อานาปานสติ ต่อมาพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอียด) ได้แนะนำฝากตัวให้พระภิกษุมั่น-พระภิกษุสิงห์-พระภิกษุจัน ไปศึกษาต่อกับ พระอาจารย์เสาร์ กนตเสวีโร จ.อุบลราชธานี ซึ่งเป็นศิษย์เรียนกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ วัดพลับมาแต่เดิม

๘. พระพุทธิญาณายก (บุญ) วัดกลางบางแก้ว นครไชยศรี จ.นครปฐม

๙. หลวงพ่อ เข้ม วัดตาก้อง, ๑๐. หลวงพ่อเซ่ง วัดกัลยาณมิตร, ๑๑. หลวงปู่พา วัดระฆัง, ๑๒. หลวงพ่อเหลือ วัดเขาชะโงก, หลวงพ่ออี วัดตัดหีบ, หลวงพ่อแดง วัดบางพัง, หลวงพ่อปล้อง วัดหลุมดิน, หลวงพ่อพัฒน์ ชุมพร, พระวินัยธรรมเจ๊ก วัดศาลาลี้, หลวงพ่อพิช วัดหัวดง, เฉพาะหลวงพ่อโหน่ง อินทสุวณโณ วัดอัมพวัน ขึ้นแล้วพระสังฆวานุวงศ์เถร (เอียด) ไปศึกษากับ หลวงพ่อเนียม วัดน้อย, หลวงพ่อเดิม วัดหนองโพ นครสวรรค์, หลวงพ่อรอด วัดไต่ะแซ ภูเก็ต, ขรัวคลุ่มโปง วัดคีตวาด, หลวงพ่อเข็ม วัดโมลี

โลก,กรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์ โดยการแนะนำของ หลวงพ่อวัดมะขามเฒ่า,พระ
วินยานุจรจารย์ (เขยอินทสโร)วัดโปรดเกาเชษฐาราม สมุทรปราการ ครั้งมาอยู่วัด
สุทัศน์,พระครูโกมุทสมาณคุณ (เหมือน ดิสสโร) วัดบางกอบัว สมุทรปราการ พระครู
วินยานุโยค (เหนียง อินทโชโต) สุพรรณบุรี, พระอาจารย์โหน่ง วัดอัมพวัน สุพรรณบุรี
, พระสมุห์ชุ่ม วัดอมรินทร์ ฯลฯ

พระภิกษุขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล เกิดพ.ศ.๒๔๓๐ บรรพชาอุปสมบท
พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่จ.อุบลราชธานี เดินทางมาวัดราชสิทธิ์ (พลับ) เมื่อท่านมานั้นออกพรรษา
แล้ว มาขึ้นพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ กับพระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ซึ่งเวลานั้น
ท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถร(เอี่ยม) ชราภาพมากแล้ว จึงให้พระภิกษุขาวไปแจ้งพระ
กรรมฐาน กับพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ครั้งเป็นพระครูสังวรสมาธิวัตร (ชุ่ม) พระ
คณาจารย์เอก แต่เวลานั้น พระครูสังวรสมาธิวัตร (ชุ่ม) เตรียมตัวที่จะออกสัญจรจาริก
ธุดงค์ จึงนำพระภิกษุขาวไปแจ้งพระกรรมฐาน กับพระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) ครั้ง
เป็น พระแป๊ะ พระภิกษุขาวศึกษาพระกรรมฐาน อยู่ประมาณปีเศษ ก็จบพระกรรมฐาน
มัชฌิมา แบบลำดับ ออกพรรษาแล้วอีกปี จึงเดินทางกลับบ้านเกิด

ทำเนียบ ยุคพระสังวรานุวงศ์เถร(ชุ่ม)

๑.สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์
ที่สิบเอ็ด กรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงผนวช พ.ศ. ๒๔๒๒
เสด็จมาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ณ.วัดราชสิทธิาราม กับพระสังวรานุ
วงศ์เถร (ชุ่ม) วัดราชสิทธิาราม ครั้งทรงเป็นที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าแล้ว เมื่อประมาณ
พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยมี สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์) ครั้งเป็นพระครูโฆสิตสุทธสร ถานานู
กรมในสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์นั้น

พระองค์ทรงเสด็จมาศึกษาเวลาเลิกราชการ ในเวลาเย็น เสด็จมาโดยเรือจ้าง ทรง
ค้างแรม ถึงเช้าเสด็จกลับ พระองค์ท่านทรงทำอย่างนี้จนกระทั่งจบ พระกรรมฐาน
มัชฌิมา แบบลำดับ ที่สังคายนาไว้ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔

ถึงวันพระราชทานเพลิงศพ พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) พ.ศ.๒๔๗๐ ทรงเสด็จ
มาเป็นองค์ประธานพระราชทานเพลิงศพ พระอาจารย์ ณ. เมรุตอย วัดราชสิทธิาราม

๒.สมเด็จพระวันรัตน์ (เฝื่อน) วัดพระเชตุพน มาต่อกรรมฐานมัชฌิมา แบบ
ลำดับเบื้องสูง กับพระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) โดยมาปรึกษาขอคำแนะนำ

๓.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) วัดอนงคาราม ธนบุรี มาต่อกรรมฐานมัชฌิมาแบบลำดับ กับพระสังฆวานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ครั้งเป็น พระรัชมงคลมุนี อยู่วัดอนงคาราม

๔. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม) วัดสุทัศน์เทพวราราม มาศึกษาพระกรรมฐานมัชฌิมา แบบลำดับ ต่อกับพระสังฆวานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ครั้งเป็นพระวิเชียรธรรมคุณาธาร

๕.พระมงคลเทพมุนี (สด) วัดปากน้ำ ๖.พระราชสังวรภิมณฑ์ (โต๊ะ) วัดประคู้ฉิมพลี ๗. พระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) วัดพลับ ๘.พระครูญาณสิทธิ์(เชื้อ) วัดพลับ ๙.พระสังฆวานุวงศ์เถร (สอน) ๑๐.พระครูสมุห์บุญมา วัดสังกระจายเดิมอยู่วัดพลับ ๑๑.พระครูประสาธติขกกิจ(พริ้ง พ.ศ. ๒๔๑๓) วัดบางประกอก ๑๒.พระครูพรหมญาณวินิจฉัย (กล้าย) วัดหงส์รัตนาราม ๑๓.พระครูสถิตสังวร (ขัน) วัดสระเกศ

หลวงพ่อกง วัดหน้าต่างนอก อูขุขยา, หลวงพ่อจาด วัดบางกระบือ,หลวงพ่อกง วัดบางกระบือ,หลวงพ่อกบ (ทอง) วัดเขากบทวาสี นครสวรรค์,หลวงพ่อกันท์ วัดหางหนู,หลวงพ่อนาค วัดระฆัง, หลวงพ่อหิน วัดระฆัง,หลวงพ่อดี วัดสามง่าม,หลวงพ่อกกล้าย วัดสวนขัน,หลวงพ่อกเงิน วัดดอนยายหอม,หลวงพ่อกปาน วัดบางโค่นอก,หลวงพ่อกเข้ม วัดคลองสารี,

หลวงพ่อกุ้ง วัดนางสาว สมุทรสาคร,หลวงพ่อกบ๊วย วัดมะนาวหวาน สุพรรณบุรี ขึ้นแล้วกลับไปเรียน หลวงพ่อกเนียม วัดน้อย,พระวิสุทธิสารเถร (พวง อินทโชโต) วัดอนงคาราม, พระครูสังฆรักษ์กลิ่น พรหมสโร วัดจักรวรรค์,พระอาจารย์ปลีก ญาณวิบูลโต วัดราชคฤห์,พระครูบรรพตธรรมกิจ (เทียน ปุปรัมโม)วัดโบสถ์ ปทุมธานี,

พระอินสมอาจารย์ (เงิน อินทสโร) วัดอินวิหาร บางขุนพรหม,หลวงพ่อกแดง วัดเขากบได้อิสฐ เพชรบุรี,หลวงพ่อกพรหม วัดช่องแค นครสวรรค์,พระอาจารย์นาค วัดสระแกวม,พระเมตตาวิหारीเถร (ปัด ชัมมชโร) วัดคูหาสวรรค์,พระอาจารย์โชติ รูปหล่อ พระอาจารย์สอน สุโห วัดตะโน.พระครูวิสุทธิสราภณ (แก้ว กัทโร) วัดอรุณฯ,พระครูวินัยธรแดงกวย อินทโชโต วัดประคู้ฉิมพลี,พระครูภาวนาภิรมณ์ (สาย ญาณชัมโม) วัดรัชฎาธิฐาน,พระครูพรหมวิหารคุณ (ยิ้ม สิริโชติ) พระอาจารย์ดำ ดิสสโร วัดเจ้าเจ็ดใน อูขุขยา,พระครูเกษมสุขคุณ (ชุ่ม เขโม) วัดกุฎี เพชรบุรี,

พระครูกรุณาวิหารี (เผือก ปัญญาธโร) วัดกึ่งแก้ว สมุทรปราการ,พระอาจารย์สาย พุทธเสฐโร วัดบางเหี้ยนอก (มงคลโคธาวาส),พระครูวิบูลย์สถิตกกิจ(ทองอยู่ ชัมมเตโช) วัดบางหัวเสือ สมุทรปราการ,พระกรุด จิตมโน วัดปทุมคณาวาส สมุทรสงคราม,พระ

ราชมงคลวุฒาจารย์ วัดเสด็จ สมุทรสงคราม, พระครูสมุทรวุฒาจารย์(แขก อุตตโม) วัดบางปลาสมุทรสาคร, พระปลัดไชย ดิสสโร วัดช่องลม สมุทรสาคร, พระอาจารย์เป่า อินทสโร วัดอ่างทอง สมุทรสาคร, พระอาจารย์เคน วัดเขาอีโต้ ประจวบคีรีขันธ์ ฯลฯ

ทำเนียบ ยุคพระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ)

๑. พระราชสังวรภิมินต์ (โต๊ะ) วัดประดู่ฉิมพลี มาศึกษาต่อ ครั้งเป็นพระโต๊ะ เนื่องจากเรียน กับพระสังวรานุวงศ์เถร (ซุ่ม) ยังไม่จบ จึงมาต่อ กับพระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) จนจบ, พระครูปลัดสา สาสนวโร วัดราชนัคดา กรุงเทพฯ, พระอาจารย์bung วัดใหม่ทองเสน, พระครูกัลยานุกูล (เฮง อิกฐาจาโร) วัดกัลยานิมิตร, พระอาจารย์น้อย อินทสโร วัดธรรมศาลา นครปฐม, พระอาจารย์เต้ คงทอง วัดสามง่าม นครปฐม, พระอาจารย์ปาน วัดลำเหย นครปฐม, พระครูพรหมสุทธิ (ปาน อัดโค) วัดหนองปลาไหล นครปฐม, พระวรวาทคุณาจารย์(เมี้ยน ปกัสสโร) วัดพระเชตุพนฯ

พระญาณสมโพธิ (แป๊ะ จันทสโร) วัดสุทัศน์, พระครูสุนทรศีลาจารย์ (เจิม ชัมมปาโล) วัดสุทัศน์, พระครูวิบูลมงคล (สนิท สิริวัฒน์) วัดสุทัศน์, พระครูสุนทรสมาธิวัตร (สุนทร สัทธาสุนทรโร) วัดสุทัศน์, พระอาจารย์เลี่ยม ดินพิการโต วัดสุทัศน์, พระครูสังฆรักษ์กลิ่น พรหมสโร วัดจักรวรรค์, พระครูสังวรวิคุณ (นาค ชัมมสโร) วัดอินทารามใต้, พระอาจารย์ปลีก ญาณวิบุโร วัดราชคฤห์, พระอุ้ย อหิงสโก วัดกก บางมด, พระอาจารย์แปลก ชัมมโชโต วัดหนองแขม, พระอาจารย์เลี่ยม นันทิโย วัดนาครปรก, พระอาจารย์บุญ สุนทโร วัดนกก

พระครูภาวนารังษี (เปลื้อง วิสฺฐาโฐ) วัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา, พระครูศีลกิตติคุณ (อั้น คันทาโร) วัดพระญาติการาม อยุธยา, พระครูปัญญาวุฒิกุณ (จ่าย ปัญญาวุฒโณ) วัดหัวหิน อยุธยา, พระอาจารย์จิ่ง พุททสโร วัดหน้าต่างนอก อยุธยา มาเรียนต่อ, พระอาจารย์หอม จันทโชติ วัดชากหมาก ระยอง, พระครูดิส ดิสสโร วัดป่าเกิด สมุทรปราการ, พระอาจารย์ชม วัดชมนิมิตร สมุทรปราการ, พระอาจารย์คำ ปุญญาโส วัดบางขมิ้น สมุทรปราการ, พระอาจารย์บุษย์ ชิโต วัดบางกระเจานอก สมุทรปราการ, พระอาจารย์รอด วชิรสุวัณโณ วัดบางหญ้าแพรก สมุทรปราการ

พระอาจารย์นาค ปัญญาวิสาโท วัดช่องลม สมุทรสงคราม, พระอาจารย์เล็ก กรสาโร วัดหนองบัว สมุทรสาคร, พระอาจารย์อ้อ สักกยปุตโตวัดคลองบุญ สระบุรี, พระครูวินัยธรโต๊ะ ปุพพาราโม วัดข่อย สระบุรี, พระครูศรีพรหมโสภิต(แพ เขมังกโร) วัดพิบูล

ทอง ถึงบุรี,พระครูรักจิตวันมณี (ถิร ปัญญาปัจชโชโต) วัดป่าเลไลยก์ สุพรรณบุรี,พระ
ครูหรรษ์ พรหมสระโร วัดเสาชิงช้า สุพรรณบุรี,พระอาจารย์บุก ชัมมคุดโต วัดเสาชิงช้า
สุพรรณบุรี,พระครูวิบูลย์วิหารกิจ (จ่าย ชัมมปัญญา) วัดรุ่ง อ่างทอง,พระอาจารย์ภู จันท
โชติ วัดมงคลธรรมนิมิต อ่างทอง

พระอาจารย์หน้อย ชัมมโชโต (ยาพ่อนาป่า) วัดนาคาเทวี อุดรธานี,พระวิชัยธรรม
มาจารย์ บุญตา กุสโล(พระครูบุญตา) วัดศรีนันทาราม อุดร,พระอาจารย์พลอย ฐิติญาโณ
วัดห้อยขานาง อุทัยธานี พระมงคลเทพโมลี วัดสุทัศนเทพวราราม มาขึ้นพระกรรมฐาน
กับ พระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) ครั้งเป็นพระปลัดสุพจน์ พระญาณรังษี (จวบ) วัดราช
สิทธิารามฯลฯ

ทำเนียบ ยุคพระครูญาณสิทธิ (เชื้อ)

พระธรรมคุณาภรณ์ (เจียร ปภัสสโร) วัดอรุณราชวราราม คณะสงฆ์วัดอรุณ พระ
ราชอริยสรีรอาจารย์ พร้อมคณะสงฆ์ วัดสังข์กระจาย คณะสงฆ์วัดท่าพระ คณะสงฆ์วัดคีรีวงศ์
คณะสงฆ์วัดเจ้ามูล คณะสงฆ์วัดหงส์ คณะสงฆ์วัดท้ายตลาด คณะสงฆ์วัดประดู่ พระ
ปลัดบุญส่ง ปัญญาภูโธ วัดพระนอน สุพรรณบุรี พระครูปัญญาภูคุณ (ลำอาน) วัดราช
สิทธิ

ทำเนียบ ยุคครูปัญญาภูคุณ (ลำอาน)

คณะศิษย์นวกะคณะ๕ ตั้งแต่พ.ศ.๒๕๐๕ ถึงพ.ศ. ๒๕๓๕ พระครูสังฆรักษ์วีระ
ฐานวีโร พระวัลลภ ทีปธัมโม, (ลูกศิษย์ส่วนใหญ่ เป็น อุบาสก-อุบาสิกา) พระปัญญา
วदनก พระอาจารย์บัง วัดเขาสีทิวาณ พระอาจารย์สุพจน์ สำนักป่าช้า จ.อุดร พระ
อาจารย์นิต คณะศิษย์กรรมฐานกรุงเทพฯ นนทบุรีฯลฯ

บัญชีนิจพัทธถวายพระสงฆ์

เรียนพระกรรมฐาน วัดราชสิทธิาราม

สมัยพระญาณโยคากิรัตเถร (มี) รัชกาลที่ ๓

ศรีพระสงฆ์รับนิจพัทธ เดือน ๖ ปีชวด ตำภูทิสก (๑๑)

ราชาคณะ ๒ ถานานุกรม ๖ อันดับ ๘๔

พระโพเจ้าหมวด พระสุกเจ้าหมวด พระสุกเจ้าหมวด พระแย้มเจ้าหมวด

พระปลัดเกษ พระใบฎีกาจ้อย พระสุก เจ้าหมวด พระปลัดเอี่ยม พระเอี่ยม บางขุน
พระอิน ศาลาแดง พระโพ เจ้าหมวด พระยิ้ม บางขุน พระโต(ปลัดเก่า) พระเพชร บาง
ไชร์ พระอุป ตะนาวศรี พระสวน หลังวัดพระปลัด วัดเพลง พระรูน ราชบูรณะ พระ
คล้าย... ..พระใบฎีกาก่อมพระรวม บ้านหลวงยาย พระเยบ้านกระพวง พระสิน วัดดี
ควด พระอิน บางละมด พระสิงบ้านกระพวง พระปลัด บางปลากด พระโต วัดตะเคียน
พระน้อย บ้านกระพวงพระอุ่น ท้องทุ่งพระสาย วัดเจ้ามูล พระบุญ บางกระพวงพระทัย
ศรีษะกระบือ พระสมุห์ดีพระรอด วัดดีควดพระคิษ บุตรพระเกษิพระอิน ตะพานแด
พระขึ้น หลังวัด พระกลั่น บางช้าง พระทบ ช้างวัดใหม่ พระคิษ วัดดีควด พระแวม
พนมเปญ พระชุม ตะพานแดง พระมาก(ปลัดเก่า) พระแวม ศรีษะกระบือ พระคล้าย วัด
เจ้ามูลพระขึ้น วัดหงส์พระไป่ บางช้าง พระแย้ม ตะพานแดงพระกลั่น หลังวัดพระ
เฟื่อง หลังวัด พระแขก หลังวัดพระอำ วัดเจ้ามูลพระสิ เพชรบุรีพระพิม วัดใหม่พระ
จัน บางลา พระน้อยแก่พระควร หลังวัด พระสมุห์คังพระสุก เจ้าหมวด พระชาย บาง
ขุนควร พระคล้าย ปราณบุรี พระเปี่ยมบางขุนควร พระเข้ม บางอ้ายเอียงพระอุ่น
บางขุนควร พระเกษ บางอ้อ พระยัง วัดหงส์ พระคำ บางอ้อ พระอ่อน บางข นุนควร
พระแสง บางขุนควร พระพวง บางขุนควร พระภู ตะพานแดง พระทอง บางยี่เรือ
พระแย้ม เจ้าหมวด พระกลั่น หลังวัด พระทอง บางมด พระแห หลังวัดพระชุม วัดใหม่
พระรอด หน้าวัดพระสุก วัดวิเชียร พระวร บางกอกน้อย พระน้อย พนมสารคาม พระยิ้ม
หลังวัด พระแสง หน้าวัด พระสอน วัดสังข์กระจาย พระหวน เพชรบุรี

บัญชีนิจพัทธวาทพระสงฆ์
เรียนกรรมฐาน วัดราชสิทธิาราม

ศรนิจพัทธวาทสงฆ์ เดือน ๘-๘-๑๐ รัชกาลที่๔
สมัยพระสังฆราชญาณสังวร (เมฆ)

พระนวด เจ้าหมวด ๑ ถานานุกรม ๓ อันดับ ๕๐ รวม ๕๔ พระราชา
พระมาก เจ้าหมวด ๑ ถานานุกรม ๑ อันดับ ๒๕ รวม ๒๖ คณะ ๒
พระฝึก เจ้าหมวด ๑ ถานานุกรม ๑ อันดับ ๒๕ รวม ๒๖ รวมศรีพระสงฆ์ ๑๓๑
พระใบฎีกาชุ่ม เจ้าหมวด ๑ ถานานุกรม ๑ อันดับ ๑๕ รวม ๒๑

(พระสังฆราชญาณสังวร ชุ่ม)

พระปลัดเยี่ยมใหญ่	พระสาย วัดเจ้ามูล	พระเผือก บางปลาจก
○ พระปลัดเยี่ยมเล็ก	พระคล้าย วัดเจ้ามูล	พระเพลิน บางปลาจก
พระมหาแก้ว	พระคล้าย หลังวัด	พระแดง บางปลาจก
○ พระสมุห์ดี	พระบุญ บางกระพวง	พระห้วง บางปลาจก
○ พระนวด เจ้าหมวด	พระไล บางกระพวง	พระเทียร สายบุรี
พระหนู หน้าวัด	พระชื่น บ้านอ้ายเอียง	พระน้อย ดาวคนอง
พระแสง บางไต้ไก่อ	พระพร บางปะกอก	พระหรุ่น หลังวัด
พระเนียม เจ้ามูล	พระสาย บางไต้ไก่อ	○ พระฝึก เจ้าหมวด
พระสวน บางปะกอก	พระแจ่ม บ้านขนุนควร	พระอินบางขนุน
พระด้วง บางตะนาวศรี	พระเจน หลังวัด	พระชื่น บางห้วย
พระนิม ตะพานแดง	พระเพ็ช บางไทร์	พระพุ่ม หลวงยาย
พระสอน หลังวัด	พระท้วม หลังวัด	พระพอง บางปลาจก
พระเผือก บางปลาจก	พระผัด บางปลาจก	พระจัน บางพลี
พระหง บ้านบางศรี	○ พระสมุห์คง	พระคำ บางยี่เรือ
พระคง ตลาดขวัญ	พระชื่น ตลาดขวัญ	พระพวง บางลำเจียก
พระเข้ม บางศีล	พระยิ้มวัดใหม่	พระแสง หลังวัดใหม่

พระยศ ตะพานแดง	พระเทศ บ้านหม้อ	พระยา วัดสุทัศนาราม
พระมี ตาลเดี่ยว	พระม่วง นางรอง	พระคล้าย เมืองปราณ
พระโพ บ้านขนุนควร	พระเปี่ยม บางลำพู	พระเข้ม บางโคล่
พระแดง บ้านกระแซง	๐พระมาก เจ้าหมวด	พระน้อย บางแวก
พระชิม บางจาก	พระเล็ก หลังวัด	พระสี เมืองเพชร
๐พระมาก(ปลัดเก่า)	พระกำ หลังวัด	พระชื่น วัดหงส์
พระกลิ่น หลังวัด	พระเทศ หลังวัด	พระพริ้ง เมืองเพชร
พระแจ่ม บ้านอ้ายเอี้ยง	พระกลิ่น บ้านอ้ายเอี้ยง	พระสวน หลังวัด
พระโมช หลังวัด	พระชู ปากบาง	พระน้ำ พระโขนง
พระรอด กรุงเก่า	พระอ่ำ วัดเจ้ามูล	พระสอน สังข์กระจาย
พระผล บางน้อย	พระเล็ก บางหลวง	พระแจ่ม บางหลวง
พระกลิ่น บางหลวง	พระนุช เมืองจันทบุรี	พระชม บางพะเนียง
พระเอี่ยม แสนแสน	พระลี ท่าวี	พระเฉย วัดบรมนิเวศ
พระเอี่ยม ชีโนรส	พระจำเริญู วัดทอง	พระสอน หลังวัดใหม่
พระชุม หลังวัดใหม่	พระเอี่ยม หลังวัดใหม่	พระคง เมืองกำแพง
๐พระใบฎีกาชุ่ม เจ้าหมวด	พระทิม ข้างวัดใหม่	พระทอง บางมด
๐พระอาจารย์น้อย	พระยิ้ม ข้างวัด	พระบัว โคราช
พระเปรม วัดเจ้าปาด	พระแขก ท่าเตียน	พระอุ่น หน้าวัด
พระศุก ข้างวัด	พระซ่ง โคราช	พระตั้ง ลูกจัว
พระบุญ บางลำเจียก	พระแจ่ม หลังวัดมอญ	พระเขียว นครไชยศรี
พระแก้ว บางขุนพรหม	พระกัน เมืองเพชร	พระนวม บางเสาธง
พระเด ข้างร้อง	พระศุก แม่ลา	

บัญชีนิจพัทธวยพระสงฆ์

**เรียนพระกรรมฐาน วัดราชสิทธิาราม
 สมัยพระสังวรานุวงศ์เถร(เมฆ) รัชกาลที่ ๔**

 ศรีพระสงฆ์รับนิจพัทธ เดือน ๘ ปีวอก จัตวาศก(๔)

ถาณานุกรม ๔

หมวดใหญ่ ๕๐ ราชอาณาจักร ๒ รวม ๕๒

อันดับอนุจร๔๖

หมวดกริ่ง ถาณานุกรม ๑

๑๕

หมวดกลีน อันดับอนุจร๑๘ ๗๑ รูป รัับนิจพัตเดือน

ในบัญชีก่อน แจกแล้ว หมวดใหญ่ ๕๐

๐พระปลัดโต	พระแหยม หน้าวัด	พระเม่า เสียมราช
พระน้อย บางช้าง	พระตั้ง บางลำเจียก	พระพิม หลังวัด
พระแจ้ง นนทบุรี	พระกลีน บางช้าง	พระรูน ราชบูรณะ
พระพิม ช้างวัด	พระยอน บ้านไกร	พระกุ่ม หลวงยาย
พระเพ่ง เมืองพิไชย	พระจัน บ้านนางสาว	๐พระสมุห์กัลล
พระมา เมืองอุบล	๐พระปลัดเกิด	พระทิมช้างวัดใหม่
พระแสง บางลำเจียก	พระสี ริมฉาง	พระดี บางปะกอก
พระหล้า กรุงเก่า	พระชื่น บางขุน	พระพุ่ม บางปะกอก
.....ชำรุด.....	พระรุ่ง บางอีแขวง	พระดวง หลังวัด
.....ชำรุด.....	พระไป่.....	พระเจือ บางน้ำเปรี้ยว
พระเนตร โรง.....	พระเกิด วัดดีดวด	พระม่วงสะพานควาย
.....ชำรุด.....	พระชুম หลังวัดใหม่	พระอ่อนหลังวัดใหม่
พระพวน หลังวัดใหม่	พระอยู่ ช้างวัดใหม่	พระน้อย บางแวก
พระเพชร บาง.....	พระคำ บางยี่เรือ	๐พระมาก(ปลัดเก่า)
พระหาร เพชรบุรี	พระผง โคราช	พระน้อย บางยี่เรือ
.....ชำรุด.....ชำรุด.....	พระเลี่ยม บางช้าง
พระเนตร สุโขทัย	-----	-----

รายพระนาม-รายนาม พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ประจำวัดราชสิทธิาราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๖-พ.ศ. ๒๕๑๐

(พระอาจารย์กรรมฐาน เป็นผู้แต่งตั้ง)

๑. สมเด็จพระสังฆราช ไก่อ่เถื่อน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๖ - พ.ศ. ๒๓๖๕
๒. พระพรหมมุนี (เจ้าคุณหอไตร) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๕ - พ.ศ. ๒๓๖๘
๓. พระวินัยธรรม กั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๘ - พ.ศ. ๒๓๖๙

สมัยพระเทพโมลี (กลีน) เป็นเจ้าอาวาส

๔. พระญาณสังวร (คิ้ว) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๙ - พ.ศ. ๒๓๗๙
๕. พระญาณสังวร (บุญ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๙ - พ.ศ. ๒๓๙๓
๖. พระญาณโยคagirัถเถร (มี) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๓ - พ.ศ. ๒๔๐๒
๗. พระสังวรานุวงศ์เถร (เมฆ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๒ - พ.ศ. ๒๔๒๙
๘. พระสังวรานุวงศ์เถร (เอี่ยม) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๙ - พ.ศ. ๒๔๕๖
๙. พระสังวรานุวงศ์เถร (ชุ่ม) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ - พ.ศ. ๒๔๗๐
๑๐. พระครูสังวรสมาธิวัตร (แป๊ะ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ - พ.ศ. ๒๕๐๑

สมัยพระสังวรานุวงศ์เถร (สอน) เป็นเจ้าอาวาส

๑๑. พระครูญาณสิทธิ (เชื้อ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ - พ.ศ. ๒๕๐๙

สมัยพระราชวิสุทธินุญ (อยู่) เป็นเจ้าอาวาส

๑๒. พระครูปัญญาวุฑฒคุณ (ลำอังก) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ - พ.ศ. ๒๕๔๐

ยังมีพระอาจารย์ผู้ช่วยบอกพระกรรมฐาน (รวมพระอาจารย์ฆราวาสที่เป็น อุบาสก อุบาสิกา ก็มี) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ - พ.ศ. ๒๕๔๐ เกือบ ร้อยองค์ทั้งที่ปรากฏนาม และ ไม่ปรากฏนาม เฉพาะที่วัดราชสิทธิารามแห่งนี้

บรรณานุกรม

๑. กลีน กุยกานนท์, งานยกช่อฟ้าพระอุโบสถ วัดสังข์จาย วรวิหาร กรุงเทพฯ, วันที่ ๘ ม.ค. ๓๓
๒. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, ตำนานพุทธเจดีย์, พ.ศ. ๒๔๖๙
๓. กรมพระสมมตอมรพันธุ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, ตั้งราชาคณะผู้ใหญ่, พ.ศ. ๒๔๖๖
๔. กรมศิลปากร, ประวัติวัดราชสิทธิาราม, พิมพ์แจกในงาน

- กฐินพระราชทาน ณ. วัดราช สิทธาราม ,เมื่อ
วันที่ ๑๖ พ.ย. ๐๕
- ๕.กรมศิลปากร, ประวัติวัดสังข์จายวรวิหาร, พิมพ์เนื่องในงานทอดกฐิน
พระราชทาน, วันที่ ๑๕ พ.ย. ๑๐
- ๖.กรมศิลปากร, ประวัติวัดอัมพรสวรรค์, พิมพ์เนื่องในงานทอดกฐิน
พระราชทาน ,๑ พ.ย. ๐๕
- ๗.กรมศิลปากร, จารึกสมัชชสุโขทัย, ๒๕๒๖
- ๘.กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึกภาค ๒, ๒๕๐๔
- ๙.กรมศิลปากร, คำให้การชาวกรุงเก่า, คลังวิทยา, ๒๕๑๕
- ๑๐.โกวิท โกวิทโท, พระ, ที่ระลึกในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิม
พระ ชนมพรรษา, วัดโปรดเกศเชษฐาราม
จ.สมุทรปราการ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๑
- ๑๑.คัมภีร์พระไตรปิฎก, พระสุตันตปิฎก,ฉบับภาษาไทยอนุสรณ์งานฉลอง ๒๕
พระพุทธรศตวรรษพ.ศ. ๒๕๐๐
- ๑๒.จินตนา กระบวนแสง, เครื่องประกอบสมณศักดิ์ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑
- ๑๓.ณัฐภัทร จันทวิช, ตาลปัตร และเครื่องประกอบสมณศักดิ์ กรมศิลปากร
จัดพิมพ์ เป็นหนังสือประกอบนิทรรศการพิเศษ เนื่อง
ในเทศกาลเข้าพรรษา ๑๘ ก.ค. ๒๕ พิมพ์ที่โรง
พิมพ์อมรินทร์การพิมพ์
- ๑๔.คณั โขโยธา รองศาสตราจารย์,ดร., ประวัติศาสตร์ไทย ยุค
ก่อน ประวัติศาสตร์ ถึงสิ้นอาณาจักรกรุงสุโขทัย,
พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์ พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๑๕.คณั โขโยธา รองศาสตราจารย์,ดร. ประวัติศาสตร์ไทย
ยุคอาณาจักรอยุธยา พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์
พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๑๖.ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา,ลิลิตมหาราช พิมพ์ใน
งาน พระราชทานเพลิงศพ พระมงคลเทพมุนี(เอี่ยม)
วัดราชสิทธาราม เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖

๑๗. ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ เลขที่ ป. ๑๒๘๐ ห้องสมุด
ดำรงราชานุภาพ
๑๘. ดำรงราชานุภาพ, กรม, หนังสือตำนานคณะสงฆ์

ไทยศึกษา (ฉบับปรับปรุง), มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์
หน้าที่ยี่ ๑ - ๗ หน้าที่ยี่ ๘ - ๑๕ พ.ศ. ๒๕๓๗
๑๙. เทพโมลี, พระ, คัมภีร์จินตคามณี ว่าด้วยระเบียบการใช้ภาษาไทย
สมุดไทยคำ วัดราชสิทธิาราม(พลับ)
๒๐. เทพย์ สาริกบุตร, นาย, คัมภีร์พระเวท ทูตยบรรพ, จตุตถบรรพ,
๒๑. รัชมานุวัตต์, ตำนานพระชัยวัฒน์, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง
ศพ หม่อมหลวงสุรวงศ์วิวัฒน์ ๒๕๒๒
๒๒. นายต่อ ผู้แปล, หนังสือมหาราชวงศ์ พงศาวดารพม่า พิมพ์ที่
บริษัท พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, เมฆายน
๒๕๔๕
๒๓. นิโกลาส แซร์แวย์, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ และการเมือง
แห่งราชอาณาจักรสยาม, สันต์ท. โกมลบุตรแปล,
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖
๒๔. บังอร ปิยะพันธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ประวัติศาสตร์ไทย
๒๕. ปลัดสุพนัน, พระ, สังวรสมาธิวัตรอนุสรณ์ พิมพ์เนื่องใน
พระราชทานเพลิงศพพระครูสังวรสมาธิวัตร
ณ. เมรุलयวัดราชสิทธิาราม ๑๘ ม.ค. ๐๑
๒๖. ประกาศสมาธิคุณ, พระ, หนังสือ ส.ค.ส. ๒๕๑๖ วัดมหาธาตุฯ พระนคร
๒๗. ปัญญาสามี พระ, หนังสือศาสนวงศ์ แต่ง พ.ศ. ๒๔๐๔ ร.ต.ท.แสง
มนวิฑูร เปรี๊ญ ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต กองวรรณคดี
และประวัติศาสตร์ แปลถอดจากอักษรฉบับโรมัน
ของ ดร. เมเบ็ล โบค พ.ศ. ๒๔๔๐ พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์

- (โตสม นันโน) พ.ศ. ๒๕๐๖
- ๒๘.พนรัตน์ สมเด็จพระ, วัดพระเชตุพน, หนังสือสังคีตวิงศ์
พระยาปริยัติธรรมธาดา(แพ ตาลลักษณ์)เปรียญ แปล
เป็นภาษาไทย พิมพ์ในงานพระราชเพลิงศพ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์(กมลเถระ) วัดพระเชตุพน
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร,
๑เมษายน ๒๕๒๑
- ๒๙.พุทธโฆษะ, พระ, หนังสือพระวิสุทธิมรรค, ฉบับมหายานกกุฎราช
วิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๐
- ๓๐.เมืองโบราณ, วัดใหญ่อินทาราม, ๒๕๒๕
- ๓๑.เมืองโบราณ, วัดช่องนนทรี, ๒๕๒๕
- ๓๒.เมธีธรรมาภรณ์, พระ, หนังสือวิมุตติมรรค พระอุปติสเถระ รจนา,
(ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ แปลจากฉบับ
ภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ
และพระเขมินทเถระ, สำนักพิมพ์สยาม มิถุนายน ๒๕๓๘
๓๓. ราชธรรมนิเทศ, พระ, (ระแบบ จิตญาโณ) ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา
๓๔. ราชบัณฑิตยสถาน, หนังสือประวัติวัดราชสิทธิาราม, จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก
งานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน,
พุทธศักราช ๒๕๔๕
- ๓๕.เริง อรรถวิบูลย์, ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระ
ราชาคณะ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๑
- ๓๖ รัตนปัญญาเถร พระ, หนังสือชินกาลมาลินี ฉบับหลวง ในหอสมุด
วชิรญาณ กรุงเทพฯ พระยาพจนานิมิต แปล
พิมพ์ที่โรงพิมพ์ โสภณ พิพรรฒชนากร ร.ศ ๑๒๗
(๒๔๕๒) ในงานพระศพ พระเจ้าวรวงษ์เธอ
พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช นายร้อยตรีใน กรมทหารบก
และศพแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรม

๓๗. ลาธุแบร์, พระภาณุปันชวงษ์วรเดช ๓๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๗
จดหมายเหตุลาธุแบร์, สันต์ ท. โกมลบุตรแปล,
สำนักพิมพ์ก้าวหน้าพ.ศ. ๒๕๑๐
๓๘. วิเชียร อากาศฤกษ์ และ-
สุนทร สุภุตโยธิน, นาย, ประวัติสมณศักดิ์ และ พัดยศ, โรงพิมพ์ศรีอนันต์,
พ.ศ. ๒๕๒๘
๓๙. สากยบุตรติวงศ์. พระ, อนุสรณ์งานประจำปีวัดราชสิทธิาราม,
๕ เม.ย. ๒๕๐๕
๔๐. สวัสดิ์ พัฒนเกิดผล, นาวาตรี, หนังสือตำนานพระทองโบราณ,
วัดหงส์รัตนาราม, กรุงเทพฯ,
๔๑. สิริวัฒน์ คำวันสา, รองศาสตราจารย์, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,
ประวัติศาสตร์ พุทธ ศาสนาในประเทศไทย
๔๒. สุขขานันท์ พลอยขุม, ดร., หนังสือพระประวัติ และพระนิพนธ์ สมเด็จพระ
พระอริยวงษญาณฯ พระสังฆราช ญาณสังวร
(สุก ไก่เถื่อน)
๔๓. สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘
๔๔. สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓
๔๕. สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค ๕, พ.ศ. ๒๕๑๕
๔๖. สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค ๖ ตอน ๑, พ.ศ. ๒๕๑๗
๔๗. สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค ๖ ตอน ๒, พ.ศ. ๒๕๒๑
๔๘. สมจิตต์ สัมมาปัญญา, พระมหา, คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, ประธานคณะทำงาน
แปล และ เรียบเรียง ประวัติมหาวิทยาลัยนาลันทา,
หนังสือ จากนาลันทา ถึง มหาจุฬาฯ, ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒
๔๙. สมเด็จพระพรหมมานุ-
-ชิตชินโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิสดาร, ธรรมบรรณาการ,
พ.ศ. ๒๕๑๗
๕๐. สมเด็จพระพรหมยานุ-
ราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระ, พ.ศ. ๒๕๐๖

๕๑. สมเด็จพระกรรมพระยาตำรา-

ราชานุภาพ, พระอาราม และ ทำเนียบสมณศักดิ์ พิมพ์แจกในงานศพเจ้าพระยาวิจิต วังษ์ วุฒิไกร(ม.ร.ว. คิติ สุทัศน์) โรงพิมพ์ไท, พ.ศ.๒๔๕๓

๕๒. สมเด็จพระกรรมพระยาตำรา-

ราชานุภาพ, เรื่องตั้งราชาคณะผู้ใหญ่ ในกรุงรัตนโกสินทร์, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, พ.ศ.๒๔๖๖

๕๓. สมเด็จพระกรรมพระยาตำรา-

ราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑ จอมพลสฤษดิ์ และ
คุณหญิงวิจิตร ธารรัตน์ พิมพ์ เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาโท พระศรการวิจิตร
(ช้อย ชลทรัพย์) ณ.เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ
๑๐ พฤษภาคม ๒๔๕๕
พิมพ์ที่กองการพิมพ์สลากรีนแบ่งรัฐบาล

๕๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา-

นัครานุวัตติวงศ์ บันทึกความรู้เรื่องต่างๆ, พ.ศ.๒๕๐๖

๕๕. หม่อมเจ้าดวงจิต จิตรพงศ์, ตาลปัตร, พุทธศักราช ๒๕๐๒

๕๖. หลวงวิศาลดรุณกร-

(อันสาริกบุตร), เรื่องพิจารณาวิถิจิต, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พระสังฆราชญาณสังวร (ชุ่ม) วัดราชสิทธาราม
โรงพิมพ์ศรีหงส์ วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๖๐

๕๗. หลวงวิศาลดรุณกร-

(อันสาริกบุตร), สมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน จัดพิมพ์ขึ้นพร้อมกับการ
สร้าง พระรูปหล่อสมเด็จพระสังฆราช ไม้เถื่อน และ
รูปหล่อพระครูญาณสิทธิ์ วัดราชสิทธาราม
๑๓ เมษายน ๒๕๑๑

๕๘. หลวงวิศาลดรุณกร-

(อันสาริกบุตร) , สมณะ- วิปัสสนากรรมฐาน หนังสืองานพระราชทาน

- เพลิงศพ พระพุทธวิถีนายก (บุญ) ณ. เมรุ
วัดกลางบางแก้ว พ.ศ.๒๕๑๕
๕๕. อุดม สุวรรณกาญจน์, นาย,ทำวัตรพระ, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิง
ศพ พระครูญาณสิทธิวัตรราชสิทธิาราม ณ. เมรุ
วัดสังข์ชัย วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐
๖๐. สมปอง มุทิโต, พระมหา, หนังสือคัมภีร์มูลกัจจายน์สูตรแปล พร้อม
อุทาหรณ์ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ.๒๕๔๒
๖๑. สังวรานุวงศ์เถร, พระ, คัมภีร์สมุคข่อย, เกล็ดประวัติสมเด็จพระ
พระสังฆราช (สุก ไก่เถื่อน)
๖๒. สังวรานุวงศ์เถร, พระ, คัมภีร์สมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน ฉบับลาน
วัดราชสิทธิาราม (พับ)
๖๓. Leon Vandermeersch, Directeur de L Ecole francaise d Extreme-Orient,
Le chemin de Lanka 1992
-